श्रेष्ठि-देवचन्द्र-लालभाई-जैनपुस्तकोद्धारे-ग्रन्थाङ्कः-५८.

स्वपरसमयज्ञाननिधिश्रीसिद्धसेनसूरिशेखरविरचितद्वात्रिंशिका ॥

गणपुंगवसिद्धसेनगणिप्रवरश्रीमन्नेमिचन्द्रसूरिकृतविवृतिः

श्रेष्ठि–देवचन्द्र–लालभाई–जैनपुस्तकोद्धारे–ग्रन्थाङ्कः–५८.

स्वपरसमयज्ञाननिधिश्रीसिद्धसेनसूरिशेखररचितवृत्त्यलङ्कृतः
अवधूतसिद्धान्तहृदयश्रीमन्नेमिचन्द्रसूरिप्रवरनिर्मितः

श्रीप्रवचनसारोद्धारः (पूर्वभागः)

मुद्रणकारिका–श्रेष्ठि–देवचन्द्र–लालभाई–जैनपुस्तकोद्धारसंस्था।
प्रसिद्धिकारकः–जीवनचन्द्र साकरचन्द्रः अस्याः कार्यवाहकः।
इदं पुस्तकं मोहमय्यां जीवनचंद साकरचंद झवेरी इत्यनेन
निर्णयसागरयन्त्रणालये कोलभाटवीथ्यां २३ तमे रामचंद्र येसू शेडगेद्वारा मुद्रयित्वा प्रकाशितम्.
वीरसंवत् २४४८ विक्रमसंवत् १९७८. क्राइष्ट १९२२.
प्रति १०००] पण्यं रूप्यकत्रयम्. [Rs 3-0-0

विषयानुक्रमणिका.

प्रवचनसारोद्धारस्य उपोद्घातः ।

उपादीयतां शेमुषीधना ! ग्रन्थोऽयं यथार्थाभिधानः प्रवचनसारोद्धाराख्यः, यद्यपि वृत्तिकारैः 'प्रवचनसारस्य वृत्तिमहं' मित्युक्त्वा नामान्तरं प्रोक्तं, परं वस्तुतस्तन्न नामान्तरं, पदैकदेशे पदसमुदायोपचारस्य प्रसिद्धत्वात्, तैरपि प्रव र र

प्रवचनसारोद्धारस्य उपोद्घातः ।

उपादीयतां शेमुषीधना ! ग्रन्थोऽयं यथार्थाभिधानः प्रवचनसारोद्धाराख्यः, यद्यपि वृत्तिकारैः 'प्रवचनसारस्य वृत्तिमह'मित्युक्त्वा नामा-
न्तरं प्रोक्तं, परं वस्तुतस्तन्न नामान्तरं, पदैकदेशे पदसमुदायोपचारस्य प्रसिद्धत्वात्, तैरपि प्रवचनसारोद्धार इत्येवाभिप्रेतमभिधानं, तत
एवैभिः प्रशस्तौ प्रत्यपादि 'प्रवचनसारोद्धारस्य वृत्तिमकरोदतिस्पष्टाम्' तथा च तैः प्रवचनसारोद्धार इत्येव नामोदितं, श्रीमद्भिर्नेमिच-
न्द्रसूरिभिर्मूलकृद्भिस्तु आदौ 'पवयणसारुद्धारं' इति 'पवयणसारुद्धारो' इति उपान्त्यान्त्यगाथयोः स्पष्टमेव प्रोक्तमिदमेव नामेति न
किमपि वाच्यमत्र । न च वाच्यं विचारसारः श्रीमत्प्रद्युम्नसूरिशेखरसूत्रितो यः समित्या मुद्रितपूर्वः सोऽभूत् केषांचिदुपयोगिनां पदा-
र्थानां सारग्राहकः ततः कथमिव नैष उपेक्षणीयः इति ?, द्वयोरेतयोर्यद्यपि बहुषु स्थानेष्वैक्यता तथापि बहुषु तेषु पार्थक्यमप्यस्ति, तथा च
नैकेन केनापि कस्यापि गतार्थता, विचारसारे तावदधिका एते विषयाः—

अवसर्पिण्यां नराणां देहायुःपृष्ठकरण्डकापत्यपालनाहाराः । आरकमानम् । वर्त्तमानजिनपूर्वभवाः । (६३ पुरुषाः) यतश्च्युताः ।
जिनजन्मनगर्यः । जिनगोत्राणि । स्वप्नचतुर्दशकम् । षट्पञ्चाशद्दिक्कुमार्यः । स्नात्रमहोत्सवः । जिनजन्मनक्षत्राणि । जिनजन्मराशयः ।
जिनकुमारराज्यकालः । वरवरिकादानम् । जिनानां दीक्षालिङ्गम् दीक्षाशिबिकाः दीक्षाव्यवस्था दीक्षाकालः व्रतस्थानम् पारणाकारकना-
मानि छद्मस्थकालः ज्ञानोत्पत्तेः कालः ज्ञानोत्पत्तेः तरुः । समवसरणम् । पारितोषिकदानम् । सर्वसाधुसाध्वीसङ्ख्या । साव्वतिचारगाथा ।
षाण्मासिकतपश्चिन्ता । पात्रबन्धाद्युपकरणमानम् । आचरणाहेतुः । (आचीर्णाः अर्थाः) युगप्रधानसंख्या । द्रव्याचार्यसङ्ख्या । गच्छरीतिः ।

सारणादिलक्षणम् । आचार्योतिदेशाः । तीर्थतपः । छप्यादानगुणाः । पादोनप्रहरादिमानम् । चरणसप्ततिकरणसप्तत्योर्गाथाः । प्रमार्जनासञ्ज्ञा । पात्रलक्षणम् । ४५ आगमसञ्ज्ञा । श्रावकयोग्यसूत्रार्थौ । संस्तारविधिः । निशि जागरणविधिः । जिनानां प्रथमश्रावकनामानि । श्रावकधर्माः । सूत्रकृतकलादयः षट् । श्रावकाणामाधिक्यम् । साधर्म्मिकवात्सल्यम् । जिनसिद्धिगमनवेला । जिनकल्याणकनक्षत्राणि ।

वीरतपः । ११ रुद्राः । वीरवद्धतीर्थाः । वीरस्खलनाः । वीरोपसर्गजघन्यादि । दश परमश्राद्धाः । चेटकपुत्र्यः । गौतमकेवलादि । चरमसमवसरणम् । कटभेदचिरसंसृष्टत्वादि गौतमसुधर्मजम्बूकेवलित्वानि । अन्तकृद्भूमिः । कल्किकालः । शककालः । विक्रमकालः । दिगम्बरोत्पत्तिः । स्थूलिभद्रभगिन्यः । स्थूलिभद्रप्रमत्तानि । स्थूलिभद्रे व्युच्छिन्नानि । श्रीवज्रे व्युच्छिन्नानि । आर्याकालानुज्ञान्युच्छेदः । आर्यार्सपक्षप्रव्रज्यानिषेधः । ५०० तमेवर्षे सिद्धसेनदिवाकरः । ६२० आर्यरक्षितः । ९९० कालकाचार्यः । ५८५ (वि.) हरिभद्रः (सूरिः) । १३०० (वि.) बप्पभट्टिः । केशवबलम् । कोटीशिलोत्पाटनम् । पूज्यप्रतिमालक्षणम् । शाश्वतजिननामानि । जिनस्थापना तद्विरहे । जिनमन्दिरविधिः । जिनगृहगमनम् । पूजाः । अष्टप्रकारा पूजा । देवद्रव्यम् । चैत्यवन्दने ५८ भेदाः । चैत्यवन्दने १९८ स्थानकानि । चैत्यवन्दनभेदाः । चैत्यवन्दनसञ्ज्ञाः । तिथ्यधिकारः । प्रत्याख्यानग्रहणविधिः । उग्गए सूरे, सूरे उग्गए । मितदेशे सिद्धावगाहना । संसारानुच्छेदः । श्रावकाराधनाविधिः । (सम्यक्त्वं द्वादश व्रतानि क्षमणं) संगव्युत्सर्गः । आज्ञावर्त्तनम् । आचरणा । धर्म्मगुरुस्वरूपम् । प्रस्तुतेऽपि ग्रन्थरत्ने अनेके अधिका विषयाः यथा—

जिनजन्मसञ्ज्ञा १४ जिनवैक्रियसाधु० १८ जिनवादि० १९ अवधि० २० केवलिसञ्ज्ञा २१ मनःपर्यायादिसं० २२ चतुर्दशपूर्विसं० २३ श्रावक० २४ श्राविका० २५ १०।८४ आशातनाः ३७—३८ भाविजिनजीवाः ४६ ऊर्द्धाधःतिर्यक्सिद्ध० ४७ एकसमयसिद्ध० ४८ सिद्धावगाहनादीनि ५० गृहस्थलिङ्गसिद्ध० ५१ [illegible] ५२ [illegible] ५३ सिद्धसंस्थानम् ५४ सिद्धावगाहना ५६—५७।५८ [illegible] ६८ परिहारविशुद्धिः ६९ [illegible] ७० [illegible] ७१ शुभभावनाः ७२ अशुभभावनाः ७३ [illegible] ७४ [illegible] ७७ [illegible] ७८ पुस्तकपञ्चकम् ८० । इत्यादयः,

[illegible] । किं च—[illegible] विस्तारेण प्रणीतो, यतस्तस्मिन् सरसूत्रकानि [illegible]

[illegible]

जिनजन्मसङ्ख्या १४ जिनचैत्यवन्दनाद्यु० १८ जिनवादि० १९ मघवि० २० केवलिसङ्ख्या ... ४६ ऊर्ध्वाधःतिर्यक्सिद्ध० ४७ एकसमय-
सिद्ध० २३ श्रावक० २४ श्राविका० २५ १२।८४ आशातना: ३७—३८ आश्रितजीवा:

सिद्ध० ४८ सिद्धावगाहनारीतिः ५० गृहन्यलिङ्गसिद्ध० ५१ निरन्तरसिद्ध० ५२ सिध्यमानसङ्ख्या ५३ सिद्धसंस्थानम् ५४ सिद्धा-
वगाहना: ५६—५७।५८ जङ्घाविद्याचारणाः ६८ परिहारविशुद्धिः ६९ यथालन्दः ७० निर्यामकसङ्ख्या ७१ शुभभावना: ७२ अशु-
भभावना: ७३ क्षेत्रेषु चारित्राणि ७६ स्थितास्थितकल्पः ७७ अस्थितकल्पः ७८ पुस्तकपञ्चकम् ८० । इत्यादयः,

एवं च स्पष्ट एव उभयोरपि ग्रन्थयोरुपयोगः । किं च—विचारसारः क्रियाप्राधान्येन विचारेण प्रणीतो, यतस्तस्मिन् तत्सूचकानि वचांसि लभ्यन्ते, तद्यथा—

पृ. ५७ साहुसाहुणीभणणप्पसंगा पाभाइयकिच्चं ।
५८ तओ उवहिं पडिलेहेइ ।
६२ उवहिं पडिलेहिऊण साहुकिरियं सिक्खेइ पउणपहरं ।
७० पउणपहरे पत्ताइयपडिलेहणं विहेऊण ।
,, तओ भोयणवेलाए पत्ताए विहरणाय वयइ ।
,, भोयणाणंतरं सिक्खइ, अण्णेसिं वा परूवइ ।
८३ तओ अद्धबिंबे निमज्जमाणे देवसियं पडिक्कमणं ।
८४ पसंगतो पक्खियपडिक्कमणविहित्ति ।
४८ तओ सज्झायं विहिय सुयणवेलाए संथारए ठाऊण इमं भणइ ।

यथा चोपर्युक्तवाक्यवृन्दैः साधुक्रियालक्ष्येण तत्प्रकरणकृतिः तथैव श्रावकक्रियालक्ष्येणापि, यतः तत्रावाचि वन्दनाधिकारे—

पृ. १३७ जइ गुरुणो तत्थलमागया हवंति तया गुरुसमीवे वंदणं देइ, अह वसहीए तो तत्थ गंतूण देइ; जओ सव्वाणुट्ठाणं गुरुणो समीवे हवइ ।

१४१ तओ पच्चक्खाणं करेइ, परमुदयतिहीसुत्ति ।

१४५ तओ पच्चक्खाणं काऊण जीवाइपयत्थे सुणेइ ।

तथा च तस्य रचना प्रतिदिनोपयोगिक्रियापेक्षयेति सूक्तमेव, प्रस्तुतस्य तु 'भव्वाण जाणणट्ठा' इत्यस्मादादिवाक्यात् 'सपरावबो-

हकज्जंमि' 'ता नन्दउ बहु पढिज्जंतो' इति प्रान्त्यवाक्यद्वयाच्च प्रवचनसारभूतानां पदार्थानां ज्ञानमेव मुख्यं प्रयोजनमिति, एवं चानुमीयते प्राक् तावत् विचारसारस्य प्रादुर्भावः, दृष्ट्वा च तल्लाभं प्रस्तुतप्रकरणस्य श्रीमद्भिर्विहितः प्रादुर्भावः ।

किंचान्यत्—प्रद्युम्नसूरयो विचारसारस्य विधातारो यद्यभविष्यन् विक्रमशताब्द्याः त्रयोदश्याः परतस्तदा श्रीवज्रसिद्धसेनदिवाकरार्यरक्षितहरिभद्रबप्पभट्टीनां सूरिपुरन्दराणां सत्ताकालमिव श्रीमतां कलिकालसर्वज्ञानां हेमचन्द्रसूरीणां निरदेक्ष्यमेव सत्ताकालं, यत् श्रीमन्तो हेमचन्द्रसूरयश्च स्वजीवनकाल एवैतिहासिकपुरुषतामधिगताः, यतः श्रीमन्महिमानमाविर्भावयितुं विहितं तत्कालवर्त्तिभिरेव श्रीमद्भिः सोमप्रभसूरिभिः कुमारपालप्रतिबोधकाव्यं, त्रयोदशविक्रमशताब्दीसंभूतैः श्रीमलयगिरिभिरावश्यकवृत्तौ श्रीदेवेन्द्रसूरिभिः कर्मग्रन्थवृत्तौ श्रीचन्द्रसेनसूरिभिरुत्पादसिद्धौ साक्षितया स्थूलतया च ते निर्दिष्टाः, तथा कलिककालो यो भविष्यत्तयोक्तः त्रयोविंशत्यधिकत्रयोदशशताब्दीरूपस्तं नाकथयिष्यन् । अन्यच्च—साक्षिस्थानेषु अनेकत्र ग्रन्थोद्देशे न क्वापि श्रीमन्मलयगिर्यादिकृतानां वृत्तीनामुल्लेखः । एवं सत्यपि प्राक्तनग्रन्थेषु तथोल्लेखाभावात् तस्य न निश्शङ्कं भणितुं शक्यते श्रीधर्मघोषसूरयः प्रद्युम्नगुरवः १२९४ हायनसत्ताका इति । पश्चादेत इति उल्लेखस्तु विचारसारस्य साक्ष्यं श्राद्धविधिविरचनाकालात् प्राक् न कुत्रापि दृष्टचरमितिहेतोः, प्रस्तुतस्यापि ग्रन्थरत्नस्य सवृत्तिकस्यापि ततः प्राक् न क्वापि अस्त्युल्लेखः, परमस्य वृत्तेः सद्भावात् तत्र च स्पष्टतयैव 'करिसागररविसंख्ये' इत्यनेन अष्टसप्तत्यधिकद्वादशशताब्द्या विक्रमस्योल्लेखात् प्रस्तुतं ग्रन्थरत्नमन्ततो द्वादश्यां त्रयोदश्यां वा शताब्द्यामेव जातमितिनिश्चीयते ।

श्रीमतां नेमिचन्द्राचार्याणां मूलकाराणां वृद्धगुरुभ्रातरो विजयसेनाः लघुगुरुभ्रातरस्तु यशोदेवाभिधानाः, गुरुवर्या आम्रदेवाः, गुरुगुरवस्तु जिनचन्द्राह्वा इति पारम्पर्यादि तैः साक्षादुक्तं ग्रन्थप्रान्तभागे, तद्यथा—

धम्मधराधरणमहावराहजिणचन्दसूरिसिस्साणं । सिरिअम्मएवसूरीण पायपंकयपरागेहिं ॥ १५९५ ॥
सिरिविजयसेणगणहरकणिट्ठसिरिजसदेवसूरिजिट्ठेहिं । सिरिनेमिचंदसूरिहिं सविणयं सिस्सभणिएहिं ॥ १५९६ ॥
त्रिष्वपि एतेषु आचार्यपदप्रतिष्ठा यद्यपि तथापि मुख्याचार्या विजयसेना एतेऽपि प्रद्युम्नगाथापाठाद्वगम्यते ।
अस्मिन्न ग्रन्थे श्रीमद्भिः प्राक् स्वयं विहितं जीव [illegible]

त्तिकस्यापि ततः प्राक् ... प्रस्तुतं ग्रन्थरत्नमन्ततो द्वादश्या ... लघुगुरुभ्रातरस्तु यशोदेवाभिधानाः,
वृषशताब्द्या विक्रमस्योल्लेखात् ... पृथग्गुरुभ्रातरो विजयसेनाः
श्रीमतां नेमिचन्द्राचार्याणां मूलकाराणां ... साक्षादुक्तं ग्रन्थप्रान्तभागे, तद्यथा—
गुरवस्तु जिनचन्द्राख्या इति पारम्पर्यादपि तैः

धम्मधराधरणमहावराहजिणचन्दसूरिसिस्साणं । सिरिअम्मएवसूरीण पाकपंकयपराएहिं ॥ १५९५ ॥
सिरिविजयसेणगणहरकणिट्ठसिरि जसदेवसूरिजिट्ठेहिं । सिरिनेमिचंदसूरिहिं सविणयं सिस्सभणिएहिं ॥ १५९६ ॥

त्रिष्वपि एतेषु आचार्यपदप्रतिष्ठा यद्यपि तथापि मुख्याचार्या विजयसेना एवेत्यपि प्रस्तुतगाथापाठादवगम्यते ।

अस्मिंश्च ग्रन्थे श्रीमद्भिः प्राक् स्वयं विहितं जीवकुलकं न्यवेशि तत्तस्य पृथग्भूतस्य लघुतया विनाशो मा भूदिति, यतस्तत् जीवभेदाख्यानं मुख्यद्वारतयोपादाय तन्निरूपणे तन्निरदेशि, यद्यपि सूरीश्वरैर्न हायननिर्देशो व्यधायि परं पूज्यपादविहितानामपरेषां ग्रन्थानामवलोकने तदवगमः सुसाध एव, पूज्यपादविहिताश्च एते ग्रन्था उपलभ्यन्ते—

१ उत्तराध्ययनस्य सुखबोधाख्या वृत्तिः, यतस्तत्र स्पष्ट उल्लेखोऽयं—

विश्रुतस्य महीपीठे, बृहद्गच्छस्य मण्डनम् । श्रीमान् विहारुकप्रष्ठः, सूरिरुद्योतनामिधः ॥ १ ॥
तस्य शिष्योऽम्रदेवोऽभूदुपाध्यायः सतां मतः । यत्रैकान्तगुणापूर्णे, दोषैर्लेभे पदं नतु ॥ २ ॥
देवेन्द्रगणिश्चेमामुद्धृतवान् वृत्तिकां तद्विनेयः । गुरुसौदर्यश्रीमन्मुनिचन्द्राचार्यवचनेन ॥ ३ ॥
शोधयतु बृहदनुग्रहबुद्धिं(सुरुं)मयि विधाय विज्ञजनः । तत्र मिथ्यादुष्कृतमस्तु कृतमसंगतं यदिह ॥ ४ ॥
अणहिलपाटकनगरे दोहट्टिश्रेष्ठिसत्कवसतौ च । संतिष्ठता कृतेयं नवकरहरवत्सरे चैव ॥ ५ ॥ (११२९)

अनेनोल्लेखेन स्पष्टैव सत्ता श्रीमतां नेमिचन्द्राणां सार्धैकादशशतकादर्वाक्तना प्रतीयते, पूज्याश्च प्राचुर्येण अणहिलपत्तने दोहट्टिश्रेष्ठि-

वसतौ अस्थुरित्यपि, यतो यथा वृत्तिरेषा तत्रस्थैः कृता तथैव श्रीमहावीरचरित्रमपि प्राकृतपद्यमयं तत्रैव कृतं, परमेकचत्वारिंश एकादशशतके वैक्रमीये, तथा च श्रीमहावीरचरित्रप्रशस्तिः—

२ श्रीमहावीरचरित्रम्—अणहिलवाडपुरम्मी सिरिकण्णनराहिवंमि विजयन्ते। दोहट्टिकारियाए वसहीए संठिएणं च ॥ ८४ ॥
वाससयाणं एक्कारसण्ह विक्कमनिवस्स विगयाणं। अगुयालीसे संवच्छरंमि एयं निबद्धंति ॥ ८५ ॥

एतेन श्रीवीरचरित्रप्रशस्तिलेखेन निश्चीयते एतत् यदुतैतदपि विहृत्य पुनरागत्यापि तत्र स्थितैरेव सूरिभिर्व्यधायि, परं श्रीउत्तराध्ययनवृत्तेस्तु द्वादशवर्ष्यनन्तरं, यतः सा एकोनत्रिंशदधिके एकादशशतके, इदं तु एकचत्वारिंशदधिके इति, प्रस्तुतं ग्रन्थरत्नमपि द्वादश्यामेव शताब्द्या व्यधायीति निर्विवादं, कर्णराजराज्यकालोऽपि तदनुकूल एव। आम्रदेवदेवसूरिशिष्यत्वं त्वेषां स्वयमेवाचख्यौ, यतोऽत्रैव प्रान्त्यभागे, चतुर्दशाधिकद्विशतद्वारे जीवसंख्याकुलकान्ते च।

सिरिआमदेवसूरीण पायपंकयपराएहिं ॥ १५९५ ॥
सिरिअम्मएवमुणिवइविणेयसिरिणेमिचंदसूरीहिं ॥ १२४७ ॥

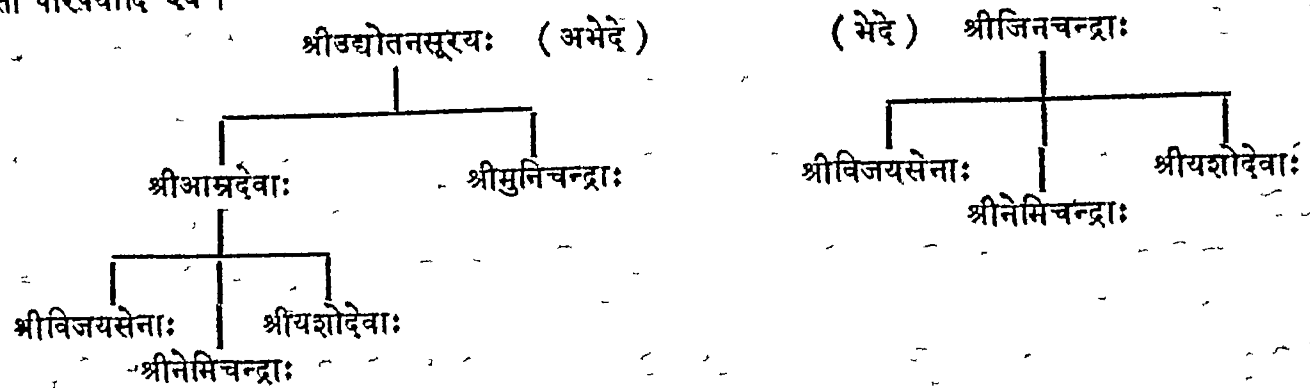
आम्रदेव—अम्रदेवशब्दयोर्भेदस्तु 'अम्मदे' इत्यपभ्रंशशब्दप्रभवत्वादनयोरकिञ्चित्करः, यद्यपि स्वयमुत्तराध्ययनवृत्तौ अम्रदेव इत्युल्लिखितं तथापि वृत्तिगतं "श्रीआम्रदेवसूरिशिष्यैः श्रीनेमिचन्द्रसूरिभिः—इदं कुलकं—गाथासमुदायात्मकं रचित"मिति वचनमाश्रित्यास्माभिराम्रदेवा इत्युक्ताः। इदं ग्रन्थरत्नं तु श्रीवीरचरित्रादपि पश्चादेवारचितं, यतः उत्तराध्ययनवृत्तावाम्रदेवानामुपाध्यायपदं प्रोक्तं, श्रीवीरचरित्रेऽपि 'उज्जोयणसूरिस्स य सीसो अह अम्बदेवउज्झाओ' इत्युदितं, परं जीवसंख्याकुलके 'सिरिअम्मएवमुणिवई'ति वाक्यात्

'सिरिअम्मएवसूरीण'त्ति प्रस्तुत[illegible]
[illegible]

सामिराम्रदेवा इत्युक्ताः । इदं ग्रन्थरत्नं तु श्रीवीरचरित्रादपि पश्चादेवारब्धमिति, यतः उत्तराध्ययनवृत्तावाम्रदेवा...
श्रीवीरचरित्रेऽपि 'उज्जोयणसूरिस्स य सीसो अह अम्मदेवउज्झाओ' इत्युदितं, परं जीवसंख्याकुलके 'सिरिअम्मएवमुणिवई'ति वाक्यात्

'सिरिअम्मएवसूरीण'त्ति प्रस्तुतग्रन्थस्य प्रान्त्यभागस्य वाक्याचाम्रदेवानामाचार्यताऽत्र प्रकटिता, ततोऽविहत एष निर्णयो यदुत प्राक्तन-ग्रन्थद्वयात् पश्चादेवास्य रचना, स्वर्गकालानुपलम्भाच्चैतेषां नापरा मर्यादोभेतुं पार्यते, परं द्वादशशताब्द्या ऊर्ध्वभाग एव श्रीमतां निर्वाणमिति त्वव्याबाधमिति ।

यद्यप्यग्राद्ययोर्द्वयोर्ग्रन्थयोराम्रदेवानां गुरव उद्योतनाचार्या निर्दिष्टा अत्र तु जिनचन्द्रा इति, परं स्यात् तन्नामान्तरमेव, यथा उत्तराध्ययनवृत्तौ स्वेषां देवेन्द्रगणीत्यभिधा निरदेशि, श्रीवीरचरित्रे तु 'सूरिणा णेमिचंदेणे'ति (८१) वाक्यावयवेन श्रीनेमिचन्द्र इत्यभिधाऽऽख्याता, यदि च भिन्ना एवोद्योतना जिनचन्द्राश्च सूरयः परस्परं तदा नैते त्रयो ग्रन्था एककर्तृका इति स्पष्टमेव, अभेदे भेदे च श्रीमतां पारंपर्यादि एवं ।

श्रीमतां मुनिचन्द्राचार्याणां पितृव्यगुरुत्वं 'गुरुसौदर्यश्रीमन्मुनिचन्द्राचार्यवचनेने'त्युक्तेः, श्रीविजयसेनाचार्याणां बृहद्गुरुभ्रातृता श्रीयशोदेवाचार्याणां च लघुगुरुभ्रातृता च स्वयमेवात्र 'सिरिविजयसेणगणधरकणिट्ठसिरिजसोदेवसूरिजिट्ठेहिं'ति स्पष्टैवोक्ता। यद्यपि श्रीमतामभयदेवाचार्याणां नवाङ्गीवृत्तिसौधसूत्रधाराणां बृहद्गुरुभ्रातरः श्रीमतां सुविहितधुरन्धराणां जिनेश्वरबुद्धिसागराचार्याणां शिष्याः 'श्रीजिनचन्द्राः' तदैवैकादशे शतकेऽष्टाविंशत्यधिके सत्तावन्त इति भगवतीवृत्तिप्रशस्तेरवसीयते, पर नैते ते, एते तु ततः प्राचीना एव जिनचन्द्राः, अन्ये तु जिनचन्द्राभिधाना अनेके खरतरपट्टावल्यां दृश्यन्ते, पर ते सर्वेऽपि त्रयोदशशताब्द्याः परत एव जाताः।

श्रीचन्द्रसूरयः।

पूज्यैः सप्तमद्वारे भारतीयानां त्रिकालजिनानां ऐरावतीयाना च वर्त्तमानभविष्यज्जिनानां च नामकीर्त्तनावसरे श्रीमतां श्रीचन्द्राचार्याणां स्तोत्रमेव यथास्थितं निवेदितं, ततो विचारणीयमेतत् यदुत कदैते पावयांचक्रुर्भूमण्डलमिदं, श्रीचन्द्राभिधानाश्च त्रयः सूरिवराः, आद्यास्तावत् द्वादशशताब्द्यां सत्तावन्तः प्रचुरग्रन्थकाराश्च, यतस्तन्निर्मिता एते ग्रंथाः।

१ न्यायप्रवेशटिप्पनं रचनासंवत् ११६८
२ मुनिसुव्रतस्वामिचरित्रं रचनासवत् ११९८(९३)
३ संग्रहणीसूत्रं (नमिऊणरिहंताई)
४ क्षेत्रसमासः (नमित्तुं वीरं)
५ निरयावलिकावृत्तिः
६ नन्दी(हा-)इत्याद्याः टीप्पनम्

तदेवं प्रचुरग्रन्थनिर्माणनिपुणा ये तैः कृतमेव कुलकमत्र निरदेशीति ज्ञायते, अपरे तु श्रीचन्द्राः श्रीशीलभद्रशिष्यधनेश्वरशिष्याः श्रीचन्द्रा यैः सुबोधा सामाचारी एकविंशे द्वादशशतके कृता श्रीचैत्यवन्दनलघुवृत्तिश्च, श्रीसनत्कुमारचरित्रं तु चतुर्दशाधिकद्वादशशताब्दीमितेऽब्दे श्रीचन्द्राभिधानसूरिसंदृब्धमस्ति, परं तत् कैर्व्यधायीति संदिग्धमेव, लघुप्रवचनसारोद्धारकारकास्तु श्रीचन्द्राः एतग्रन्थमवलोक्य लघुप्रवचनकारकतया अर्वाचीना अन्ये एवेति।

६ नन्दी(हा-)इत्याद्याः टीप्पनम्

तदेवं प्रचुरग्रन्थनिर्माणनिपुणा ये तैः कृतमेव कुलकमत्र निरदेशीति ज्ञायते, अपरे तु श्रीचन्द्राः श्रीशीलभद्रशिष्यधनेश्वरशिष्याः श्रीचन्द्रा यैः सुबोधा सामाचारी एकविंशे द्वादशशतके कृता श्रीचैत्यवन्दनलघुवृत्तिश्च, श्रीसनत्कुमारचरित्रं तु चतुर्दशाधिकद्वादशताब्दीमितेऽब्दे श्रीचन्द्राभिधानसूरिसंदृब्धमस्ति, परं तत् कैर्व्यधायीति संदिग्धमेव, लघुप्रवचनसारोद्धारकारकास्तु श्रीचन्द्राः एनं ग्रन्थमवलोक्य लघुप्रवचनकारकतया अर्वाचीना अन्ये एवेति ।

श्रीसिद्धसेनसूरीश्वराः ।

व्याख्यातारोऽस्य श्रीमन्तः सिद्धसेनसूरीश्वराः, ते च त्रयोदशशताब्द्या जाता इति प्रस्तुतवृत्तिगतान्त्यलेखेन निःसंदिग्धमेव, यतोऽवाचि तत्र 'करिसागररविसंख्ये श्रीविक्रमनृपतिवत्सरे चैत्रे । पुष्यार्कदिने शुक्लाष्टम्यां वृत्तिः समाप्ताऽसौ ॥ १८ ॥

व्याख्या चासौ ग्रन्थरत्नस्य विशेषेणैव तत्त्वं विकाशयतीति व्याख्यातृभिर्निर्मिताऽस्याभिधा तत्त्वप्रकाशिनीति, अत एवोक्तं प्रशस्तौ 'तत्त्वज्ञानविकाशिनीमहमिमां वृत्तिं सुबोधां व्यधा'मिति ।

परे यद्यपि सिद्धसेनाभिधाः सूरिपुरन्दराः पंच इत्याख्यान्ति, तन्न चारु, सिद्धर्षिसिद्धसूर्योः तथाभिधानाभावादेव, किंच-तत्त्वार्थटीकाकाराः सिद्धसेनाचार्या आचार्यभास्वामिशिष्याः सन्ति, परं ते श्रीजिनभद्रक्षमाश्रमणेभ्यः प्राचीना इति कश्चित् तन्नावितथं, यतः तद्वृत्तावेव उपयोगविचारे आकाशान्तानां निष्क्रियत्वविचारे च स्पष्टतया क्षमाश्रमणानां नामोल्लेखात्, त्रिषु सिद्धसेनाभिधेषु सूरिपुरन्दरेषु अन्त्या एवैते, यतः श्रीसिद्धसेनदिवाकराणां सत्ता विक्रमसमकालीना, तत्त्वार्थवृत्तिकारा अपि एभ्यः प्रत्ना एव, यतः३८–३३७

तमपत्रयोः तत्त्वार्थमूलटीकां साक्षितया ददुरेतेऽत्र, ७७–१७९–१९५ तमपत्रेषु च तत्त्वार्थटीकां तामेव सस्मरुः, तथा च निर्विवादमेवैतेऽन्य एव ताभ्यामिति ।

सूरिभिश्चैतैः रचिता ग्रन्थाः १ सामाचारी २ श्रीपद्मप्रभचरित्रं ३ स्तुतिग्रन्थश्च, यद्यपि प्रस्तुतवृत्तौ ग्रन्थत्रयमेतत् ४४३ तमपत्रे अस्मदुपज्ञा सामाचारी निरीक्षणीया इति वाक्येन ४४० तमपत्रे 'आचक्ष्महि पद्मप्रभचरित्रे' इत्यवतरणेन १८७ तमपत्रे "तथा चावोचाम स्तुतिषु"—"जंमि सिरिपासपडिमं संतिकए कीरइ पडिगिहदुवारे । अज्जवि जणो पुरिं तं महुरमधम्मा न पेच्छंति ॥ १ ॥" इति तत्रस्थगाथानिर्देशेन स्वकृततया निरणायि तथापि कालस्य दुष्षमत्वात् भाण्डागारीयाणां च साधुश्रावकाणां मूढतागर्भममत्वबाहुल्याच नैतत् कापि सत्तया श्रूयते, तद्वदेव तत्पूर्वजैः देवप्रभमुनीन्द्रैः कृतः प्रमाणप्रकाशः श्रीमद्भिरभयदेवसूरिभिश्च 'वादमहार्णवो' यो निर्मितः इति अत्रत्यप्रशस्त्या स्पष्टतया ज्ञातौ नामशेषनामेवागातामिति ।

श्रीमती पारम्पर्य चैवं—
श्रीअभयदेवसूरयः
श्रीधनेश्वराः
श्रीअजितसिंहाः
वर्धमानसूरयः

श्रीमतां पारम्पर्यं चैवं—

श्रीअभयदेवसूरयः
।
श्रीधनेश्वराः
।
श्रीअजितसिंहाः
।
श्रीवर्धमानसूरयः
।
श्रीदेवचन्द्राः
।
श्रीचन्द्रप्रभाः
।
श्रीभद्रेश्वराः
।
श्रीअजितसिंहाः
।
श्रीदेवप्रभाः
।
श्रीसिद्धसेनाः

ग्रन्थविषयादि ।

ग्रन्थेऽत्र विषयाः षट्सप्तत्यधिकशतद्वयमिताः विचारिताः, तदनुक्रमस्तु तैरेव ग्रन्थस्यादौ त्रिषष्ट्या द्वारगाथाभिर्दर्शितः, प्रतिद्वारं गाथामानं पत्रमानं चात्र मुद्रिताया अनुक्रमणिकायाः सुखावसेयतायै मुद्रितमस्ति तत्तत एवावधारणीयं, सिद्धान्तोदधिसारभूता विषया अत्र तथा निर्दिष्टा यथा पाठेनैतस्य न कोऽपि मुख्यो विषयः अज्ञाततयाऽवशिष्येतेति प्रवाचकानामव श्यमेवावभासिष्यतेऽस्य प्रवचन-सारोद्धारेत्यभिधाऽवितथा, व्याख्यातृभिरपि सूरिवरैर्यथायथं प्रयत्य व्याख्या कृतास्ति तेन सत्यमेवेदं ग्रन्थरत्नमिति ज्ञास्यन्ति सर्वेऽपि प्रवाचकश्रावकाः,

नम्रनिवेदनम् ।

यद्यपि ग्रन्थरत्नस्य प्राक् मुद्रणमकारि जामनगरवास्तव्यैर्हीरालालाभिधैः श्रावकैः, परं महार्घतरं त्रुटितपाठमेकत्राल्पप्रचारं चेति मत्वा यतितमत्र मुद्रापणे श्रेष्ठिदेवचन्द्रलालभाइ-जैनपुस्तकोद्धार इत्यभिधायाः संस्थायाः कार्यवाहकैः, प्रयत्नतः शोधितेऽप्यत्र स्खलनागः क्षन्तव्यं । विशेषेण निरीक्षणीयं चात्र मुद्रितं साक्षिणां स्थलानां निर्दिष्टग्रन्थानां सूर्यादिविशेषाभिधानां चाकारादिक्रमादि इत्यर्थयन्ते आनन्दसागराः १९८१ आश्विनकृष्णद्वादशी सोमवासर अजीमगंज (बंगाल) ।

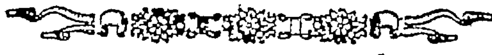
प्र.
सूत्र

श्रेष्ठि देवचंद लालभाई जैनपुस्तकोद्धारे

अद्यावधि मुद्रितग्रन्थानां सूचिः ।

श्रेष्ठि देवचंद लालभाई जैनपुस्तकोद्धारे

अद्यावधि मुद्रितग्रन्थानां सूचिः ।

अंकः ग्रन्थनाम.	मूलकर्ता	टीकाकर्ता	रचनाकाल मूल.टीका	मुद्रण-स्थानं कालश्च	पण्य	श्लोक मू. टीका.	पत्र. प्रति.	विशेषः	विषयः
१ वीतरागस्तोत्रं	श्रीहेमचन्द्रसूरिः	प्रभानन्दसूरि (अभय० जिनवल्लभ. धभय. देवप्रभशिष्य.)				मू *२०० टी.२१००	प. ८९		वीतरागकी स्तुति
,, पञ्जिका		श्रीसोमसुन्दरशिष्य विशालराजः	१५१२	नि.सा प्रे. मुंबई १९११	॥)	टी ६२५	प्र. ५००	प्रथमादर्शः हर्षचन्द्रीय	

* यह सख्या अनुमानसें है.

अंक	ग्रन्थनाम.	मूलकर्त्ता	टीकाकर्त्ता	रचनाकाल मूल टीका	मुद्रण स्थान कालश्च	पण्यं	श्लोक मू टीका	पत्र प्रति	विशेष	विषयः
२	श्रवणप्रतिक्रमण	गणधर			गुजराती-प्रे मुवई १९११	~॥)		प १५ प्र ७००		साधुव्रतोंके अतिचारका प्रतिक्रमण
३	स्याद्वादभाषा (प्रमाणनयत-त्त्वप्रकाशिका)	शुभविजयगणि	शुभविजयगणि (हीरसूरिशिष्य)		गुजराती-प्रेस मुवई १९११	~॥)		प १४ प्र ५००	श्रीविजयसेनसूरिनिर्दे-शात्	तत्त्वप्रमाणनयविचार
४	पाक्षिकसूत्र-वृत्ति	गणधर	वीरगणिश्रीचन्द्र-यशोदेव	११८०	नि सा प्रे मुवई १९११	।=)	मू *३०० टी २७००	प ७८ प्र ५००	अणहिलपाटन	साधुमहाव्रत ओर श्रुत-कीर्तन

* यह सख्या अनुमानमें है

५	अध्यात्ममतप-रीक्षा (प्रथम मूलम्)	(हीरसूरि० विजयसेन-विजयदेव० विजयसिंह-काले (कल्याण० लाभ० जीत० नयविजयशिष्यः) श्रीयशोविजयमहोपाध्याय			नि सा प्रे मुंबई १९११	।=)	गाथा१८४	प ११७ प्र ५००		दिगम्बरखण्डन

५ अध्यात्ममतपरीक्षा (पृथग् मूलम्)		(हीरसूरि० विजयसेन- विजयदेव० विजयसिंह- काले (कल्याण० लाभ० जीत० नयविजयशिष्य) श्रीयशोविजयमहोपाध्याय.		नि सा प्रे मुंबई १९११	।=)	गाथा१८४ प ११४ प्र ५००	दिगम्बरखण्डन
६ षोडशक (पृथक्-मूल)	श्रीहरिभद्रसूरि	यशोभद्र. श्रीयशोविजयमहोपाध्यायश्च		नि सा प्रे मुंबई १९११	।=)	मू २५१ प १०६ प्र ५००	धर्मपरीक्षा वगेरे
७ कल्पसूत्रवृत्ति सुबोधिका	भद्रबाहु- आचार्या	विनयविजय- उपाध्यायः (हीरसूरि, विजयसेन, विजयतिलक, विजयानन्दकाले)	१६९६	जैनप्रेस सुरत १९११	॥।)	मू. १२१६ प. ६०० प्र ५००	जिनचरित्र, स्थविरावली, सामाचारी
८ वन्दारुवृत्ति (श्रावकानुष्ठानविधि)	गणधर·	श्रीदेवेन्द्रसूरि (तपा० श्रीजगचन्द्रशिष्य·)		नि. सा प्रे. मुंबई १९१२	॥)	टी २७२० प. ९६ प्र. ५००	श्रावक के छ आवश्यक

* यह संख्या अनुमानसे है

ग्रन्थ-सूची.

अंक	ग्रन्थनाम	मूलकर्त्ता	टीकाकर्त्ता	रचनाकाल मूल टीका	मुद्रण-स्थान काल	पण्य	श्लोक मूल टीका	पत्र प्रति	विशेषः	विषय
९	दानकल्पद्रुम	देवसुन्दर-सोमसुन्दरशिष्य-जिनकीर्त्ति.			,, १९१२	।=)		प. ६५ प्र. ५००		धन्नाजीका जीवन-वृत्तान्त
१०	योगफिलॉसॉफी	मगुभाइ (कारभारी)			थामसन, एण्ड को, मद्रास १९१२	।-)		पृष्ठ २६४ प्र १०००		अंग्रेजी, अमेरिका चिकागोमें दियाहुआ १८९३ में वीरचंद राघवजी गांधीका भाषण।
११	जल्पकल्पलता	सोमसुन्दर-मुनिसुन्दर-जयचन्द्र-रत्नशेखरशिष्य रत्नमण्डन रत्नशेखर-काले नंदिरत्नशिष्य.			नि सा. प्रे. मुंबई १९१२	≡)		प ५०० प्र २३		देवसूरिशिष्य माणिक्य-सूरि और शंकराचार्य-का कर्तृत्वादि वादविवाद।
१२	योगदृष्टिसमुच्चय.	स्वोपज्ञ हरिभद्रसूरिकृतः			अहमदाबाद सिटि-प्रेस१९१२	≡)	टी २२६	पृष्ठ. ९० प्र. ४७१		मैत्रीआदि आठ दृष्टि,

ग्रंथ	कर्ता	संवत्	प्रकाशक / मूल्य	पृष्ठ / प्रत	विशेष
१२ योगदृष्टिसमुच्चयः	स्वोपज्ञः हरिभद्रसूरिकृतः		अहमदाबाद सिटिप्रेस१९१२ =) टी	२२६ पृष्ठ. ९० प्र ४७५	
१३ कर्म्मफिलॉसॉफी	मगुभाइ कारभारी		ब्रह्मवादिन् ।-) मद्रास १९१३		अंग्रेजी, अमेरिका चिकागोमें दिया हुआ १८९३ में वीरचंद राघवजी गांधीका भाषण
१४ आनन्दकाव्यमहोदधि मौक्तिकं १					
,, शालिभद्ररास,	जिनहंसशिष्यः मतिसार	१६७८			
,, कुसुमश्रीरास	लावण्यविजयशिष्यनीतिविजयशिष्यगंगविजयः	१७७०	जैन प्रेस– ।=) सुरत१९२३	पृष्ठ १६६ प्र. १०००	विजयदेव०प्रभ० रत्न० क्षमा०काले, मातर नगरे
,, अशोकचंद्ररोहिणी.	आनन्दविमल० धरमसिंह० जय० कीर्त्ति० विनय० धीरविमलशिष्यनयविमलजी.	१७७२		प. ४६२ प्र. १०००	विजय प्रभु सम्मतिसे ज्ञानविमलआचार्यने सुरतबंदर सैतपुर (सुखसागरने) लिखा
,, प्रेमलालच्छीरास	विजयानन्द० मुनिविजय० शिष्यः दर्शनविजय	१६८९			अबरहानपुरका दलपुरमें.

अंक	ग्रन्थनाम	मूलकर्ता	टीकाकर्त्ता	रचनाकाल मूल टीका	मुद्रण-स्थान काल	पण्य	श्लोक मूल टीका	पत्र प्रति	विशेष	विषयः
१५	धर्मपरीक्षा	पद्मसागरगणि (धर्मसागर विमलसागरशिष्य)		१६४५	नि सा प्रे मुबई १९१३	।-)	मू १४८४	प. ५८ प्र ५००		पुराणो विगेरहकी परीक्षा
१६	शास्त्रवार्त्तासमुच्चयवृत्ति	श्रीहरिभद्रसूरि	श्रीयशोविजयोपाध्याय		धर्म्माभ्यु० बनारस १९१४	२)	*मू ७०० टी *१२०००	प ४३१ प्र ५००		नास्तिकादि दर्शनोकी परीक्षा
१७	कर्मप्रकृति	शिवशर्म्मसूरि	मलयगिरि		नि सा प्रे मुबई १९१३	-१४	मू ४७५	प २२० प्र. ५५०		बन्धनादिक अष्ट करण
१८	कल्पसूत्रमूलं कालिकाचार्यकथा च	श्रीभद्रबाहुआचार्या			नि सा प्रे मुंबई १९१४	-८-	मू १२०० ६५ काव्य	प ६९-५ प्र.१०००		जिनचरित्रादि ओर कालिकाचार्य वृत्तान्त

* यह संख्या अनुमानसे हे

१९ पञ्चप्रतिक्रमणानि गणधरादि ,, ०-४-०

२० आनन्दकाव्यमहोदधि मौक्तिक रामयशोरसायनरास — विजयऋषि, धर्ममुनि, क्षेमसागर, पद्ममुनि, गुणसागर, केशराज — १६८३ — जैन प्रेस सुरत. १९१५ — -१०- — प २७० प्र १००० — रामचरित्र

१८ कल्पसूत्रमूल कालिकाचार्य-कथा च — श्रीमद्भद्रबाहुआचार्य — मुंबई १९१४ — ६५ काव्य — प्र १००० — कालिकाचार्य कृतान्त

* यह संख्या अनुमानसे है

१९ पञ्चप्रतिक्रमणानि गणधरादि			,,	०-४-०		
२० आनन्दकाव्य-महोदधि मौक्तिक रामयशोरसायनरास	विजयऋषि, धर्ममुनि, क्षेमसागर, पद्ममुनि, गुणसागर, केशराज	१६८३	जैन प्रेस सुरत १९१४	--१०--	प. ३७० प्र.१०००	रामचरित्र.
२१ आनन्दकाव्य महोदधि ३						
,, भरत रास	ऋषभदास, सागणपुत्र	१६७८				
,, जयानन्दकेवली रास	वाणाकवि विजयानन्दराज्ये	१६८६				
,, वच्छराजदेवराजरास	लावण्यसमय (लक्ष्मीसागरराज्ये)					मुनिसुन्दरसूरिका ८००० वाला चरित्रपरसें, कथपुर,

अंक	ग्रन्थनाम	मूलकर्ता	टीकाकर्ता	रचनाकाल मूल टीका	मुद्रणस्थान काल	पण्य	श्लोक मूल टीका	पत्र प्रति	विशेष	विषय
,,	सुरसुन्दरीरास.	नयसुन्दरजी.		१६४६	अहमदाबाद डायमंड जुबिली. १९१४	॥=)		प. ३३२ प्र १०००		
,,	नलदमयन्ती-रास	मेघराज	पार्श्वचन्द्र, समरचन्द्र, रायचन्द्र	१६६४						
,,	हरिबलमच्छी-रास.	जिनहर्ष (जिनचन्द्रराज्ये)		१७४६						
२२	उपदेशरत्नाकर	मुनिसुन्दरसूरि.			नि.सा प्रे. मुंबई. १९१४	।।)	३३५	प. २३१ प्र. ५००		देव, गुरु, धर्म, और श्रावकादिका स्वरूप.

२२	उपदेशरत्नाकर	मुनिसुन्दरसूरिः	नि. सा. प्रे. मुंबई. १९१७	१।)	७२१	प २६१ प्र. ५००	देव, गुरु, धर्म, और श्रावकादिका स्वरूप.
२३	चतुर्विंशतिजिनानन्दस्तुतिः	श्रीविजयसेनकाले आनन्दविजयशिष्य.	निर्मल प्रिं० अहमदाबाद. १९१४	=)	६१६	प. १० प्र. ५००	चौवीस तीर्थंकरकी स्तुति
२४	षट्पुरुषचरित्र	देवसुन्दरशिष्य क्षेमकर.	लुहानाप्रे. वडोदा १९१५	=)		प. ४१ प्र. ५००	उत्तमोत्तमादि छह पुरुष
२५	स्थूलभद्रचरित्रं	जयानन्दसूरि	,, १९१५	=)	६९०	प. ४४ प्र. ७५०	शीलकी महत्तामें
२६	धर्म्मसंग्रह पूर्वार्द्ध. स्वोपज्ञः	विजयानन्द, शान्तिविजयशिष्यः मानविजयोपाध्याय	नि. सा. प्रे. मुंबई. १९१५	१)	१४२३	प २५९ प्र. ५००	सामान्य और विशेष गृहस्थका धर्म्म
२७	संग्रहणी (पृथक मूलं)	अभयदेव० हेम० श्रीचन्द्रशिष्यः श्रीचन्द्र देवभद्र.	,, १९१५	॥।)	गाथा२७३ ३५००	प. १३८ प्र. ५००	देव, नारक, स्थिति भव अवगाहना वगेरह

अंक	ग्रन्थनाम	मूलककर्त्ता	टीकाकर्त्ता	रचनाकाल मूल टीका	मुद्रण-स्थान काल	पण्यं	श्लोक मूलटीका	पत्र प्रति	विशेष	विषय
२८	उपदेशशतक सम्यक्त्व-परीक्षा च	विबुधविमल		१७९३	मद्रास ब्रह्मवादी १९१६	=)		प. १४ पृ १९ प्र ५००	आनन्दविमल-विजय-दान-हीरसूरि-सेन-सूरि विजयदेव विजय-प्रभ-राज्ये ज्ञानविमल-ऋद्धिविमल, कीर्त्ति-विमलशिष्य विबुध विमल· नौरगाबाद	सम्यक्त्व परीक्षा तथा १२ भावना
२९	ललितविस्तरा	हरिभद्रसूरि.	पंजिका–मुनिचंद्र		नि सा. प्रे मुंबई. १९१५	॥)	मू १५४५ पंजि २१५५	प. ११८ प्र ५००		नमुत्थुणं विगेर. चैत्यव-न्दन
३०	आनन्दकाव्य-महोदधि मौ ३ शत्रुंजय रास		जिनचंद्र-सोमग-णि-शान्तिहर्ष-शिष्य जिनहर्ष	१७५५	सुरत जै प्रे. ,,	॥।)		प ६८० प्र.१०००		
३१	अनुयोगद्वारादि गणधर (पूर्वार्द्ध)		मीरदेव-[illegible]		नि सा प्रे मुंबई. १९१५	॥=)	मू २३८५ टी ५९००	प. २०१ प्र [illegible]	मलधारी [illegible]	प्रमाणादि [illegible], निक्षेप,
३२	आगम [illegible]									

२० आनन्दकाव्य-महोदधि मौ ३ शत्रुंजय रास	जिनचंद्र-सोमग-णि-माणिक्यचन्द्र-शिष्यः जिनहर्षः	१७५५	सुरत जै प्रे. ,,	॥)		प १८० प्र १०००	
२१ अनुयोगद्वाराणि गणधर (पूर्वार्द्ध)	वीरदेव-अभय देव-हेमचन्द्र.		नि. सा प्रे मुबई. १९१५	॥=)	मू २२८५ टी ५९००	प. २७१ प्र. ५००	हर्षपुरीये, प्रश्नवाहने, उपक्रम, निक्षेप,
२२ आनन्दकाव्य-महोदधिमौ ५ हीरसूरिरास	ऋषभदास कवि (सांगणपुत्र) विजयानंद-सूरिराज्ये.	१६८५	अहमदा-बाद सिटी प्रेस १९१६	॥=)		पृ ४०० प्र.१०००	खंभात, खुरम पातिशाह
२३ उत्तराध्ययनानि पहिका भाग.	जिन-प्रत्येकबुद्ध-ऋषि-गणधर-वगेरह	वादिवेताल-शान्तिसूरि	नि. सा. प्रे. मुबई ,,	~॥)	मू २०७ नि १२७	प. २२८ प्र. ५००	विनयपरीषहजय वगेरे
२४ मलयासुन्दरी-चरित्र	जयतिलकसूरि		गुजराती प्रेस. मुंबई ,,	।≡)	मू २४२४	प ९७ प्र. ५००	

ग्रन्थ-सूची.

अंक	ग्रन्थनाम	मूलकर्त्ता	टीकाकर्त्ता	रचनाकाल मूल टीका	मुद्रण-स्थान काल	पर्ण्य	श्लोक मूल टीका	पत्र प्रति	विशेषः	विषय
२५	सम्यक्त्वसप्तति (तत्त्वकौमुदी) पृथक् मूल	हरिभद्रसूरि (?)		१४२२	नि सा मे. १९१३	१)	टी ७११	प २३८ प्र. ५००	अभयदेवजिनवल्लभका जिनशेखरपद्मचंद्र-विनयचंद्र-अभयदेव-देवभद्र-प्रभानन्द-श्री-चंद्र (विमलचंद्र) गुण-शेखरशिष्य. संघतिल-क, सोमतिलकाचार्या-नुजदेवचंद्रवचनात् जिनप्रभ० दिल्यां, महम्मदशाह, सोमकलश-यश.कलशौ	श्रद्धादि,
२६	उत्तराध्ययन-सूत्रे भा. २	जिन- गणधर-प्रत्येकबुद्ध वगेरे.	वादिवेताल-शान्तिसूरि·		नि सा मे मुंबई	१॥।)	मू २०८-९२० नि.१२८-४५७	प. २१९-५१२ प्र. ५००		अकामसकाममरणादि,
१७	अनुयोगद्वार-सूत्र उत्तरार्द्ध	देखो नं २१	हेमचन्द्र सूरिः	देखो न. २१	नि सा मे मुंबई १९१६	१)		१६९ १००		देखो न २१
१८	गुणस्थानक्रमा-	रत्नशेखरसूरिः	स्वो							

क्र.	ग्रन्थ	कर्ता	टीकाकार		प्रकाशक	मूल्य	श्लोक	पत्र/प्रति		विषय
३६	उत्तराध्ययन-सूत्र भा. २	जिन-गणधर-प्रत्येकबुद्ध वगेरे	वादिवेताल-शान्तिसूरि		नि. सा. प्र मुंबई	१॥)	मू २०८-९२० नि १२८-४५७	प. २१५-५१२ प्र. ५००		अकामसकाममरणादि,
३७	अनुयोगद्वार-सूत्र उत्तरार्द्ध	देखो नं ३१	हेमचन्द्र सूरि	देखो न. ३१	नि सा. प्रे. मुंबई १९१६	१)		१६९ ५००		देखो न ३१
३८	गुणस्थानक्रमारोह	रत्नशेखरसूरिः	स्वोपज्ञ		लुहाना प्रे वडोदा १९१६	=)	मू. १३५	पृ. ७० प्र. ७५०	वज्रसेनसूरि०हेमतिलक सूरिपट्टप्रतिष्ठितः रत्न-शेखरसूरिः	चउद गुणस्थानोका स्वरूप.
३९	धर्मसंग्रहणीपूर्वार्द्ध	हरिभद्रसूरि	मलयगिरिः		नि सा प्रे. मुंबई १९१६	१॥)	मू. ५४५	प. २१० प्र ५००		ज्ञान दर्शन, चारित्र धर्मनिरूपणं
४०	धर्मकल्पद्रुमः	मुनिसिंह-शील-रत्न-आनन्दप्रभ-आनन्दरत्नकाले मुनिसागरशिष्यः उदयधर्म्मः			गुज. प्रे मुंबई १९१७	१)		प. २१७ प्र. ५००		दान, शील, तप भाव-का स्वरूप

अंक	ग्रन्थनाम	मूलकर्ता	टीकाकर्ता	रचना-काल मूल टीका	मुद्रण-स्थान काल	पण्यं	श्लोक मूल टीका	पत्र प्रति	विशेष.	विषयः
४१	उत्तराध्ययनसूत्रे भा. ३	जिन, गणधर, प्रत्येक बुद्ध विगेरः	वादिवेतालशान्तिसूरि		नि. सा प्रे मुंबई १९१७	१।।।=)	नि ४५८ ५६२ मू ९२१ १६४० सूत्र. ८८	प ५१३ से. ७१४ प्र ५००	धारापद्रगच्छ	अष्ट प्रवचन माता, यज्ञ, सामाचारी विगेर
४२	धर्मसंग्रहणी उत्तरार्द्ध	हरिभद्रसूरि	मलयगिरिः		नि सा प्रे मुंबई १९१८	१)	५४६ से १३९६	प २११ से. ४११ प्र. ५००		ज्ञान, दर्शन, चारित्र धर्मनिरूपण
४३	आनन्दकाव्यमहोदधि मौक्तिक रूपचंद रास नलदमयंती रास शत्रुंजय रास		भानुमेरुशिष्य नयसुंदर.	मू १६३७	अहमदाबाद डाय मंडजुयेठी १९१८	१।।)		प ४४९ प्र १०००	चैत्रगच्छादि पट्टावलि ।	

४४ [illegible] -दहोदधि मौक्तिक कपर्वद- रास मक- दमयंती रास बाहु- [illegible]	[illegible] यसुंदरः			बाद बाय संवत् [illegible] १९१८		
४४ पिंडनिर्युक्ति.	श्रीभद्रबाहु	मलयगिरि.		गु. प्रे मुंबई १९१८	१॥) लि ६७२ प १७९ मा. ३७ प्र.१००० टी ७०००	उद्गमादि आहारदोषोंका निरूपण.
४५ धर्मसंग्रह उत्तरार्द्ध	विजयानन्द-शा-न्तिविजयशिष्य मानविजयो-पाध्याय.			नि. सा प्रे. मुंबई ,,	१) मू. ११२ प १८९ टी. प्र. ५०० १६६०२	स्थविरकल्प और जिनक-ल्प अधिकार
४६ उपमितिभवप्र-पंचा कथा पूर्वार्द्ध	सिद्धर्षि		मू. ९६२	नि. सा. प्रे. मुंबई	२) प ४६८ प्र.५००	आश्रवकषायविपाकादि
४७ दशवैकालिकं	शय्यंभवः	हरिभद्रसूरिः नि० भद्रबाहुः		नि सा प्रे. मुंबई. १९१८	२॥) नि. ३७३ प. २८६ गाथा सूत्र. प्र.१००० ५१५ गद्य-सूत्र २१	आहारशुद्धि, साधुपना विगैरः
४८ अर्थदीपिका (श्राद्धप्रतिक्रम-णसूत्रवृत्ति.)	सोमसुंदर-भुवन-सुंदर-शिष्य रत्न-शेखर.		मू. १४९६	नि. सा. प्रे. मुंबई. १९१९	२) टी. ६६४४ प. २०४ प्र.१०००	श्रावकव्रतोंका अतिचार

अंक	ग्रन्थनाम	मूलकर्त्ता	टीकाकर्त्ता	रचना-काल. मूल टीका	मुद्रण-स्थान काल	पण्य	श्लोक मूल टीका	पत्र प्रति	विशेष.	विषय·
४९	उपमितिभव-प्रपचकथा उत्त	देल्लमहत्तरगर्गर्पि-सिद्धर्पि. सिद्धर्पि.			नि सा प्रे मुंबई १९२०	२)	संपूर्ण १६०००	प. ४६९ से ७७६ प्र. ५००	निर्वृतिकुले भट्टदेशे भिल्लमाले	इन्द्रियकपाय-विपाकादि,
५०	जीवाजीवाभि-गमः	स्थविरा	मलयगिरि.		नि. सा. प्रे मुंबई १९१९	३।)	मू सू ४५० टी १४०००	प ४६७ प्र. १०००		जीवाजीव विगैर.
५१	सेनप्रश्न० (प्रश्नरत्नाकर)	हीरसूरि-विजय-सेनराज्ये शुभ-विजय·			मुं वैभव· प्रेस. १९१९	१)		प. १२४ प्र १०००		साधु वगेरेहके प्रश्नोत्तर
५२	जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति पूर्वार्द्ध (प्रमेय-रत्नमंजूषा)	स्थविरा	विजयदानहीर-सूरिराज्ये, सकलचन्द्रशिष्य शान्तिचन्द्र.		नि. सा प्रे. मुंबई १९२०	४)		प ३८२ प्र १०००		जम्बूद्वीप ओर ज्योति-पका अधिकार

५२	जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति पूर्वार्द्ध (प्रमेयरत्नमंजूषा)	स्थविरा	विजयदानसूरि-सूरिराज्ये, सकलचन्द्रशिष्यः शान्तिचन्द्रः		[illegible] मुंबई १९२०	[illegible]		प्र. १०००	पका अधिकार
५३	आवश्यककल्पम		अभयदेवशिष्यः हेमचन्द्रः		,, १९२०	१॥।)	४६००	प. ११८ प्र. १०००	आवश्यकहरिभद्रसूरिजीकी टीकापर खुलासा
५४	जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति उत्तरार्द्ध		स्थविरा.		लि. सा. प्रे मुंबई १९२०	२)		प ३८३ से. ५४६ प्र. १००० पट्टावलिका विस्तार	जम्बूवृक्ष और ज्योतिपका अधिकार
५५	देवसीराइ				जैनविजय सु १९२१	≡)		प्र १०००	
५६	श्रीपालचरित्रं		ज्ञानविमलसूरि, अपरनाम नयविमल.	सं. १७४५	मुंबई वैभवप्रेस १९२१	॥।≡)	मू. १८००	प ४४ प्र. १००० विजयप्रभ, विजयरत्न वि- नयविमल, धीरविमल, नयविमल, उन्नतनगरे	नवपदआराधनका फलमें
५७	सूक्तमुक्तावली		प्राचीन		लि. सा. प्रे. मुंबई १९२२	२)		प १२६ प्र. १०००	धर्मोपदेश वगैर १२७ विषयें

अंक	ग्रन्थनाम	मूलकर्त्ता	टीकाकर्त्ता	रचना काल मूल टीका	मुद्रण-स्थान काल	पण्य	श्लोक मूल टीका	पत्र प्रति	विशेषः	विषयः
५८	प्रवचनसारोद्धारपूर्वार्द्ध, (तत्त्वज्ञानविकाशिनी)	नेमिचन्द्र (आम्र देवशिष्य, जयसेनयशोदेवयोर्मध्यम.)	देवभद्रशिष्य सिद्धसेन		लि सा प्रे. मुंबई १९२२	३)	मू. २००० टी. १६००० १०३ द्वा द्वाराणि	प २२४ प्र. १०००		चैत्यवन्दन, गुरुवन्दन, पच्चक्खाण विगैर २७३ विषयें.
५९	तन्दुलवेयालिय	वीरहस्तदीक्षित.	विजयदानआनन्दविमलशिष्य. विजयविमलः		,, ,,	१॥)	सूत्र १९ गाथा१३९	प. ५७ प्र. १०००		दशादशा विगैर
,,	चउसरण	वीरभद्रः			,, ,,		६३ गाथा.	प. ५८-७८ प्र १०००		अरिहंत, सिद्ध आदिका वर्णन
६०	विंशतिस्थानकचरित.	जयचन्द्रसूरिशिष्य जिनहर्षः		मू. १५०२	बहादुर सिंहप्रेस पालीटाना. १९२३	१)	मू. २८००	प. ९५ प्र ७१०	वीरमपुर	अरिहतादिक वीशस्थानकोंका आराधनके फलकी कथायें.
६१	कल्पसूत्र सुबोधिका (आवृत्ति दुसरी)	अंक ७ मुजब—			लि सा प्रे मुंबई १९२२	९)		प. १९४ प्र १०००		

क्रमांक व नाम	कर्ता	टीकाकार	ग्रंथाग्र / संवत्	प्रकाशन स्थान व वर्ष	मूल्य	मूल	पत्र / प्रत	विषय
१० विशतिस्थान-कचरित.	जयचन्द्रसूरिशिष्यः जिनहर्षः		मू. १५०२	बहादुर सिंहप्रेस पालीटाना.१९२२	१)	मू. २८००	प [illegible] प्र ७१०	[illegible] कोंका आराधनके फलकी कथायें.
११ कल्पसूत्र सुबोधिका (आवृत्ति दुसरी)	अंक ७ मुजब–			नि सा. प्रे. मुंबई १९२३	२)		प. १९१ प्र. १०००	
१२ सुबोधा सामाचारी.	शीलभद्र-धनेश्वर-श्रीचद्रः			मुं वैभव प्रेस मुंबई १९२४	॥)		प ५० प्र. १०००	सम्यक्त्व व्रतारोपणादिक २६ विषयें.
१३ सिरिसिरिवाल-कहा सटीक	वज्रसेन-हेमतिलकशिष्यः रत्नशेखर॰		मू. १४२८	भावनगर आनन्द प्रि प्रेस १९२३	१)	मू १३४२ गा.	प १५१ प्र १०००	अर्हदादि नवपद आराधना
१४ प्रवचनसारोद्धार. उत्तरभागः पृथग् मूलादि	नेमिचद्र (आम्र-देवशिष्यः विजयसेनयशोदेवयोर्मध्यम)	देवभद्रशिष्यः सिद्धसेनः		नि सा प्रेस मुबई १९२६	४)	१०८ सें २७६ द्वारों	प. प्र	चैत्यवन्दन, गुरुवन्दन, पच्चक्खाण विगैर. २१६ विषयो.
१५ लोकप्रकाश॰ प्रथमभागे द्रव्य-लोक	श्रीविनयविजयगणिः			नि. सा प्रे. मुबई १९२६	२)		प. प्र.	रज्ज पल्योपम जीवाजीवनिरूपण

ग्रन्थ- || १० ||

अंक	ग्रन्थनाम	मूलकर्त्ता	टीकाकर्त्ता	रचनाकाल मूल टीका	मुद्रण स्थान काल	पण्य	श्लोक मूल टीका	पत्र प्रति	विशेष	विषय
६६	आनदकाव्य महोदधि मौक्तिकं ७		श्री कुशललाभ, समयसुन्दरजी.		जशवतसिंह प्रेस लिंबडी १९२६			प. प्र १०००		
	"ढोलामारवणी रास माधवानळ धवळ रास शकुनचोपाई स्तभन पार्श्व स्तवन.चार प्रत्येक बुद्ध चोपाई									
६७	तत्त्वार्थाधिगम सूत्रम् ५अध्यायी प्रथमो भाग (पूर्वार्द्ध)		श्रीमदुमास्वातिजी श्रीदेवगुप्तः श्रीसिद्धसेनसूरि.		कर्णाटक प्रे मुंबई १९२६			प. प्र.		

सूची. || १० ||

|| श्रीजिनाय नमः

श्रेष्ठिदेवचन्द्रलालभाइ-जैनपुस्तकोद्धारे ग्रन्थाङ्कः—

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

श्रीमन्नेमिचन्द्रसूरिप्रवरनिर्मितः प्रवचनसारोद्धारः ।

श्रीमद्देवभद्रान्तिषच्छ्रीमत्सिद्धसेनसूरिसूत्रिततत्त्वज्ञानविकाशिनीटीकायुक्तः प्रारभ्यते ।

सन्नद्धैरपि यत्तमोभिरखिलैर्न स्पृश्यते कुत्रचिच्चत्कालकलाभिरप्यनुकलं यन्नीयते न क्षयम् ।
तेजोभिः स्फुरितैः परैरपि हठादाक्रम्यते यन्न तज्जैनं सर्वजगत्प्रकाशनपटु ज्योतिः परं नन्दतु ॥ १ ॥
यो ध्यानेन निमूलकापमकषद् द्वेषादिविद्वेषिणो, यस्त्रैलोक्यविलोकनैकरसिकं ज्योतिः किमप्यातनोत् ।
यः सद्भूतमशेषमर्थमवदत् दुर्वादिवित्रासकृद्देवार्च्यः शिवतातिरस्तु स विभुः श्रीवर्धमानः सताम् ॥ २ ॥
स्वगुरूणामादेशं चिन्तामणिसोदरं समासाद्य । श्रेयस्कृते करोमि प्रवचनसारस्य वृत्तिमिमाम् ॥ ३ ॥

प्रव० सा-
रोद्धारे
तत्त्वज्ञा-
नवि०

॥ १ ॥

इह हि शिष्टाः कचिदभीष्टे शास्त्रप्रकरणादिवस्तुनि प्रवर्तमानाः श्रेयस्काम्यया विशिष्टाभीष्टदेवतानमस्कारपुरस्कारेणैव प्रवर्तन्ते, स च यद्यपि कायमनोभ्यामपि क्रियमाणो निखिलविलसद्विघ्नविनाशकत्वेन प्रारिप्सितशास्त्रप्रकरणादिपरिसमाप्तये सम्पनीपद्यते तथापि शास्त्रादौ श्रोतारः सर्वेऽपि शास्त्रादिश्रवणरसिकान्तःकरणाः सकलविघ्नसङ्घातविघातनिमित्तमवश्यमभिमतदेवतास्तवाभिधानपूर्वमेव प्रवर्तन्तामिति श्रोतॄणामभीष्टदेवतास्तवविषयमनीषोन्मेषपरिग्रहार्थमादाविष्टदेवतास्तवोऽभिधेयः, तथा यत्किमपि शास्त्रं प्रकरणादि वा कर्तुमिष्यते तत्रावश्यमादौ प्रेक्षावतां प्रवृत्त्यर्थमभिधेयमभिधातव्य इतरथा किमत्र शास्त्रे प्रकरणादौ वाऽभिधेयमिति संशयाना न तत्र ते प्रवर्तेरन्, वदेयुश्च यथा—नाऽऽरब्धव्यमिदं शास्त्रं प्रकरणादि वा अभिधेयशून्यत्वात् काकदन्तपरीक्षावदिति, यदाहुः—"श्रुत्वाऽभिधेयं शास्त्रादौ, पुरुषार्थोपकारकम् । श्रवणादौ प्रवर्तन्ते, तज्जिज्ञासादिनोदिताः ॥ १ ॥ नाऽश्रुत्वा विपरीतं वा, श्रुत्वाऽऽलोचितकारिणः । काकदन्तपरीक्षादौ, प्रवर्तन्ते कदाचन ॥ २ ॥" इत्यादि, तथा अभिहितेऽप्यभिधेये न प्रयोजनश्रवणमन्तरेण सहृदयास्तदाद्रियन्ते, प्रेक्षावत्ताक्षतिप्रसङ्गात्, यदाहुः—"प्रयोजनमनुद्दिश्य, न मन्दोऽपि प्रवर्तते । एवमेव प्रवृत्तिश्चेच्चैतन्येनास्य किं भवेत्? ॥ १ ॥" अभिदध्युश्च ते यथा—नाऽऽरम्भणीयमिदं शास्त्रं प्रयोजनशून्यत्वात्कण्टकशाखामर्दनवदिति, ततः शास्त्रप्रकरणादिप्रारम्भप्रयासनिष्फलताशङ्काशङ्कुसमुद्धरणाय शास्त्रप्रकरणादौ प्रयोजनमपि वक्तव्यं, तथा प्रयोजने दर्शितेऽपि न परम्परया सर्वज्ञमूलताऽवगतिमन्तरेण विविधातीन्द्रियार्थसार्थप्रतिपादके शास्त्रादौ सुधियः प्रवृत्तिमातन्वीरन्, प्रतिपादयेयुश्च ते यथा—नारम्भणीयमिदं शास्त्रादि सम्बन्धवन्ध्यत्वात् स्वेच्छाविरचितशास्त्रवदिति, ततस्तेषां शास्त्रप्रकरणादिप्रवृत्तौ विशिष्टादरनिमित्तं परम्परयाऽर्हन्मूलताख्यापनार्थमादौ गुरुपर्वक्रमलक्षणः सम्बन्धोऽपि वक्तव्य इत्यादि परिभाव्य प्रेक्षावतां प्रवृत्त्यर्थं पूर्वप्रयुक्तप्रयोगाणां चासिद्धतादिदोषोद्भावनार्थमिमामादिगाथामाह—

मङ्गला-
भिधेयादि.

॥ १ ॥

नमिऊण जुगाइजिणं वोच्छं भव्वाण जाणणनिमित्तं । पवयणसारुद्धारं गुरुवएसा समासेणं ॥ १ ॥

[illegible] ऽपि न परम्परया सर्वज्ञमूलताऽवगतिमन्तरेण [illegible] शास्त्रादौ सुधियः प्रवृत्तिमातन्वीरन्, प्रतिपादयेयुश्च ते यथा—नारम्भणीयमिदं शास्त्रादि सम्बन्धप्रयोजनशून्यत्वात्, [illegible] इति, तत्कोपा [illegible] करणाविप्रवृत्तौ विशिष्टादरनिमित्तं परम्परयाऽर्हन्मूलताख्यापनार्थमादौ गुरुपर्वक्रमलक्षण: सम्बन्धोऽपि [illegible] प्रेक्षावतां प्रवृत्त्यर्थं पूर्वप्रयुक्तप्रयोगाणां चासिद्धतादिदोषोद्भावनार्थमिमामादिगाथामाह—

नमिऊण जुगाइजिणं वोच्छं भव्वाण जाणणनिमित्तं । पवयणसारुद्धारं गुरूवएसा समासेणं ॥ १ ॥

अत्र च नरिनृत्यमानमानसवृत्तयः **सौगताः** सङ्गिरन्ते—नन्विदं भवतां गेहेनर्दितमिव प्रतिभासते, यतः सर्वमेवेदं भवद्भिः कथ्यमानं शोभते यदि शब्दार्थयोः कश्चित्सम्बन्धो भवेत्, न चासौ विचार्यमाणश्चारिमाणमञ्चति, द्विविधो हि सम्बन्धः—तादात्म्यलक्षणस्तदुत्पत्तिलक्षणश्च, तत्र न तावच्छब्दार्थयोस्तादात्म्यलक्षणः सम्बन्धः, स हि य एवार्थः स एव शब्दो य एव शब्दः स एवार्थ इत्येवं भवेत्, एवं च मोदकादिशब्दोच्चारणे मोदकादिना मुखपूरणं भवेत् क्षुरिकादिशब्दोच्चारणे च वदनपाटनादिकं सम्पद्येत, ततस्तावदसौ शब्दार्थयोर्न घटामटाट्यते, न तदुत्पत्तिलक्षणोऽपि सम्बन्धः क्षोदं क्षमते, तथाहि—किं शब्दादर्थ उत्पद्यते? अर्थाद्वा शब्द इति?, तत्र न तावच्छब्दादर्थ उत्पद्यते, घटादयो हि मृदादिभ्य एवोत्पद्यमाना वीक्ष्यन्ते, न शब्दादिति, यदि तु शब्दादपि घटादयो भावा भवेयुस्तदा न मृदादिपरिशीलनक्लेशमनुभवेयुः कुम्भकारादयः, नाप्यर्थाच्छब्दोत्पत्तिः, ताल्वोष्ठपुटदन्तादिभ्यः पुरुषप्रयत्नसहितेभ्य एव शब्दोत्पत्तिदर्शनात्, ततः शब्दार्थयोस्तादात्म्यतदुत्पत्तिलक्षणसम्बन्धद्वयाभावेनाऽऽदिवाक्यमभिधेयादिसूचकं निरर्थकमेवेति, तत्र ब्रूमः—अनभ्युपगतोपालम्भेन कण्ठशोषक्लेशमनुभवद्भिर्भवद्भिरेवमात्मा निरर्थकमेव कदर्थितः, न खल्वस्माभिः शब्दार्थयोस्तादात्म्यतदुत्पत्तिलक्षणः सम्बन्ध इष्यते, किन्तु सर्वसहृदयसम्मतो वाच्यवाचकभावलक्षण एव, तत्र च न किञ्चिद्विरुध्यते, यदि च शब्दस्य प्रामाण्यं नाभ्युपगम्यते तदा शब्दप्रामाण्यमूलानामखिलव्यवहाराणामुच्छेदः स्यात्, उक्तं हि—"लौकिकव्यवहारोऽपि, न यस्मिन्नवतिष्ठते। तत्र साधुत्वविज्ञानं, व्यामोहोपनिबन्धनम् ॥ १ ॥" इति, अत्र च बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते ग्रन्थगौरवभयादिति । तत्र **'नमिऊण'** नत्वा **'युगादिजिनं'** युगं—एतदवसर्पिणीरूपः कालविशेषस्तत्र आदीयत इत्यादिः—प्रथमः स चासौ जिनश्च—रागद्वेषादिदुर्जयारातिजेता तं ऋषभदेवस्वामिनमित्यर्थः, भवति हि प्रौढ-

विशेषणादनुक्तेऽपि विशेष्ये प्रतिपत्तिः, यथा—"ध्यानैकतानमनसो विगतप्रचाराः, पश्यन्ति यं कमपि निर्मलमद्वितीयम्" इत्यत्र ध्यानैकतानमनसो विगतप्रचारा इति प्रौढविशेषणसामर्थ्याद्योगिन इति विशेष्यस्यानुक्तस्यापि प्रतिपत्तिस्तथाऽत्रापि नाभेयदेवस्येति, **'वोच्छं'** वक्ष्ये **'भव्यानां'** निर्मलनिजगुणनिकरमाहात्म्येन सिद्धिगमनयोग्यानां प्राणिना ज्ञाननिमित्तं **प्रवचनस्य**—द्वादशाङ्ग्यादिशासनस्य **सारोद्धारं**—प्रधानकतिपयपदार्थोद्धारं **'गुरूपदेशाद्'** गुरुकथनात् **'समासेन'** संक्षेपेणेति गाथापदार्थः । तत्र **'नमिऊणं जुगाइजिणं'** इत्यनेन युगादिदेवस्य नमस्कारकरणेन विवक्षितशास्त्रादौ सकलकल्याणमूलं भावमङ्गलं **'वक्ष्ये प्रवचनसारोद्धार'**मित्यनेनाभिधेयं **'भव्यानां ज्ञाननिमित्त'**मित्यनेन प्रयोजनं च प्रत्यपादि, तच्च द्वेधा—प्रकरणकर्तुः श्रोतुश्च, एकैकमपि द्विविधं—अनन्तर परम्परं च, तत्र प्रकरणकर्तुरनन्तरं प्रयोजनं प्रवचनसारभूतकतिपयपदार्थान् प्रतिपादयतः सत्त्वानुग्रहः, परम्परं तु परमपदावाप्तिः, भव्यसत्त्वानुग्रहप्रवृत्तो हि निरवकरसुखनिकरप्राज्यसाम्राज्यनिसर्गरमणीयरमणीवर्गवैभवोद्भासितस्वर्गप्राप्त्यादिपरम्परया परमपदमवश्यमवाप्नोत्येव, यत उक्तम्—"सर्वज्ञोक्तोपदेशेन, यः सत्त्वानामनुग्रहम् । करोति दुःखतप्तानां, स प्राप्नोत्यचिराच्छिवम् ॥ १ ॥" श्रोतॄणां पुनरनन्तरप्रयोजनं यथावत्प्रवचनसारभूतकतिपयपदार्थपरिज्ञानं, परम्परप्रयोजनं तु तेषामपि परमपदप्राप्तिरेव, तथाहि—ते यथावद्विज्ञातप्रवचनसारभूतकतिपयपदार्थाः प्रकृत्यसारात्संसाराद्विरज्यन्ते ततः परमपदावाप्तये निःसपत्नं प्रयत्नमाचरन्ति ततो निखिलश्रेयस्कारकं निःश्रेयसमासादयन्ति, यत उक्तम्—"सम्यग्भावपरिज्ञानाद्विरक्ता भवतो जनाः । क्रियाऽऽसक्ता ह्यविघ्नेन, गच्छन्ति परमां गतिम् ॥ १ ॥" इति, सम्बन्धस्तु द्विधा—उपायोपेयलक्षणो गुरुपर्वक्रमलक्षणश्च, तत्र प्रथमस्तर्कानुसारिणः प्रति, स चायं—वचनरूपापन्नं शास्त्रमिदमुपायः, उपेयं सम्यगेतच्छास्त्रार्थपरिज्ञानं मुक्तिपदं वा, तस्याप्यतः पारम्पर्येण प्राप्तेः, श्रद्धानुसारिणस्तु प्रति गुरुपर्वक्रमलक्षणसम्बन्धः, तत्क्रमश्चायं—प्रथमं हि घनाघनघनपटल इवाति-

प्रसारिणि पद्मसमोज्जृम्भमाणखरकिरणनिकरप्रकाशसङ्काशकमनीयकेवलालोकन्यक्कारिणि घनघातिकर्मनिचये प्रचण्डप्रभञ्जनप्रसारिणेवा-
ध्यामलशुभध्यानेन प्रलयमापादिते निःशेषयथावस्थितजीवाजीवादिपदार्थसार्थावभासिनि निःसपत्ने समुत्पन्ने केवलज्ञानालोके नाभिनगर-
गुरुतरविशुद्धसमृद्धिसम्भारतिरस्कारकारिण्यामपापाया नगर्यां सकललोकलोचनानन्दगम्भीरगयकारिकिपमप्राकारत्रयोद्भासितसमवसरण-
मध्यभागव्यवस्थापितविविधरत्नखण्डखचितसिंहासनोपविष्टेन वि

रक्ष्यन्ते तत: परमपदावाप्तये। स प्र क्र र

...(क्ष्य)न्ते तत: परमपदावाप्तये ... गच्छन्ति परमां गतिम् ॥१॥" इति, सम्बन्धस्तु द्विधा—उपायोपेयलक्षणो गुरुपर्वक्रमलक्षणश्च; तत्र प्रथमस्तर्कानुसारिणः प्रति, स चायं—वचनरूपापन्नं शास्त्रमिदमुपायः, ...अस्य सम्यगवबोधाद्यर्थपरिज्ञानं मुक्तिपदं वा, तस्याप्यस्य पारम्पर्येण प्राप्तेः; श्रद्धानुसारिणस्तु प्रति गुरुपर्वक्रमलक्षणसम्बन्धः, तत्क्रमश्चायं—प्रथमं हि घनाघनघनपटल इवाति-

पटुतरोज्जृम्भमाणखरकिरणनिकरप्रकाशसङ्काशकमनीयकेवलालोकन्यक्कारिणि घनघातिकर्मनिचये प्रचण्डप्रभञ्जनप्रसारिणेवा-यासं शुभध्यानेन प्रलयमापादिते निःशेषयथावस्थितजीवाजीवादिपदार्थसार्थावभासिनि निःसपत्ने समुत्पन्ने केवलज्ञानालोके नाकिनगर-गुरुतरविशुद्धसमृद्धिसम्भारतिरस्कारकारिण्यामपापायां नगर्यां सकललोकलोचनामन्दामन्दोत्सवकारिनिरुपमप्राकारत्रयोद्भासितसमवसरण-मध्यभागव्यवस्थापितविचित्ररत्नखण्डखचितसिंहासनोपविष्टेन विशिष्टमहाप्रातिहार्यादिपरमार्हन्त्यसमृद्धिमहिम्ना भगवता श्रीमन्महावीरेण सुरासुरकिन्नरनरेश्वरनिकरपरिकरितायां परिषदि प्रवचनसारभूताः सर्वेऽपि पदार्था अर्थतो निवेदिताः तदनु प्रवचनाधिपतिना सुधर्मस्वा-मिना त एव सूत्रतो रचिताः 'अत्थं भासइ अरहा सुत्तं गंथंति गणहरा निउणं' इत्यार्षवचनात्, तदनु जम्बूस्वामिप्रभवशय्यम्भव-यशोभद्रसम्भूतविजयभद्रबाहुस्थूलभद्रमहागिरिसुहस्तिउमास्वातिश्यामार्यप्रभृतिभिः सूरिभिः स्वकीयस्वकीयसूत्रेषु विस्तृततमविस्तृ-ततरविस्तृतेषूपनिबध्यमाना भव्यजनेभ्यश्च प्रकाश्यमाना एतावतीं भूमिकां यावदानीताः, ततस्तेभ्योऽपि सूत्रेभ्य ऐदंयुगीनमन्दमेधसामव-बोधाय सङ्क्षिप्यास्मिन् प्रकरणे 'अन्योपकारकरणं धर्माय महीयसे च भवती'त्यधिगतपरमार्थानामविवादो वादिनामत्रेति परोप-काररसिकान्तःकरणप्राक्कालिकश्रुतधराभिहितश्रुतमनुसरता मया समुद्ध्रियन्ते इत्येवं परम्परया सर्वविन्मूलमिदं प्रकरणमर्थमाश्रित्य न पुन-र्मया नूतनं किञ्चिदत्र सूत्र्यते इत्यवदातबुद्धीनां भव्यानामिदमुपादेयं भवतीति ॥ इदानीं प्रवचनसारभूता ये विवक्षिता पदार्थास्तेषां षट्सप्तत्यधिकद्विशतीसङ्ख्यानि द्वाराणि (२७६) गाथाचतुःषष्ट्या सुखावबोधार्थमुपदिशन्नाह—

चिइवंदण वंदणयं पडिक्कमणं पच्चक्खाणमुस्सग्गो। चउवीससमहियसयं गिहिपडिक्कमाइयाराणं ॥२॥

भरहंमि भूयसंपइभविस्सतित्थंकराण नामाइं। एरवयंमिवि ताइं जिणाण संपइभविस्साणं ॥३॥

उसहाइजिणिंदाणं आइमगणहरपवित्तिणीनामा । अरिहंतऽज्ञणठांणा जिणजणणीजणयनाम गई ॥ ४ ॥ उक्किट्ठजहण्णेहिं संखा विहरंततित्थनाहाणं । जम्मसमएऽवि संखा उक्किट्ठजहण्णिया तेसिं ॥५॥ जिणगणहर मुणि समणी वेउव्विय वाइ अवहि केवलिणो । मणनाणि चउदसपुव्वि सड्ढ सड्ढीण संखा उ ॥ ६ ॥ जिणजक्खा देवीओ तणुमाणं लंछणाणि वन्ना य । वयपरिवारो सव्वाउयं च सिवगमणपरिवारो ॥ ७ ॥ निव्वाणगमणठाणं जिणंतराइं च तित्थवुच्छेओ । दस चुलसी वा आसायणाउ तह पाडिहेराइं ॥ ८ ॥ चउतीसाइसयाणं दोसा अट्ठारसारिहचउक्कं । निक्खमणे नाणंमि य निव्वाणंमि य जिणाण तवो ॥ ९ ॥ भाविजिणेसरजीवा संखा उड्ढाहतिरियसिद्धाणं । तह एक्कसमयसिद्धाण ते य पन्नरसभेएहिं ॥ १० ॥ अवगाहणाय सिद्धा उक्किट्ठजहन्नमज्झिमाए य । गिहिलिंगअन्नलिंगस्सलिंगसिद्धाणं संखा उ ॥ ११ ॥ बत्तीसाई सिज्झंति अविरयं जाव अट्ठहीयसयं । अट्ठसमएहिं एक्केकूणं जावेक्कसमयंतं ॥ १२ ॥ थीवेए पुंवेए नपुंसए सिज्झमाणपरिसंखा । सिद्धाणं संठाणं अवठिइठाणं च सिद्धाणं ॥ १३ ॥ अवगाहणा य तेसिं उक्कोसा मज्झिमा जहन्ना य । नामाइ चउण्हंपि हु सासयजिणनाहपडिमाणं ॥ १४ ॥ उवगरणाणं संखा जिणाणं थविराण साहुणीणं च । जिणकप्पियाण संखा उक्किट्ठा एगवसहीए

॥ १५ ॥ छत्तीसं सूरिगुणा विणओ आयरियपडिभिसो । चरणं करणं जंघाविज्जाचारणगमणसत्ती ॥ १६ ॥ परिहारविसुद्धि अहालंदा निज्जामयाण अडयाला । पणवीस भावणाओ ई हाउ

नपुंसए सेज्जा णए संखा। ... य तेसिं उक्कोसे मज्झिमो जहन्नो य। नामाइ चउण्हंपि ... सासयजिणनोकपडिमाणं ॥ १४ ॥ ... अवगाहणा उवगरणाणं संखा जिणाणं थविराणं साहुणीणं च। जिणकप्पियाण संखा उक्किट्ठा एगवसहीए

॥ १८ ॥ छत्तीसं सूरिगुणा विणओ बावन्नभेयपडिभिन्नो। चरणं करणं जंघाविज्जाचारणगमणसत्ती ॥ १६ ॥ परिहारविसुद्धि अहालंदा निज्जामयाण अडयाला। पणवीसं भावणाओ सुहाउ असुहाउ पणवीसं ॥ १७ ॥ संखा महव्वयाणं किइकम्माण य दिणे तहा खित्ते। चारित्ताणं संखा ठियकप्पो अठियकप्पो य ॥ १८ ॥ चेइयं पुत्थयं दंडयं तणं चम्मं दुसाइं पंच पत्तेयं। पंच अवग्गहभेया परीसहा मंडली सत्त ॥१९॥ दसठाणववच्छेओ खवगस्सेढी य उवसमस्सेढी। थंडिल्लाण सहस्सो अहिओ चउसहियवीसाए ॥ २० ॥ पुव्वाणं नामाइं पयसंखासंजुयाइं चउदसवि। निग्गंथा समणावि य पत्तेयं पंच पंचेव ॥ २१ ॥ गासेसणाण पणगं पिंडे पाणे य एसणा सत्त। भिक्खारिया वीहीणमट्ठगं पायछित्ताणं ॥ २२ ॥ सामायारी ओहंमि पयविभागंमि तह य दसहा उ (चक्कवालंमि)। निग्गंथत्तं जीवस्स पंचवाराओ भववासे ॥ २३ ॥ साहुविहारसरूवं अप्पडिबद्धो य सो विहेयव्वो। जायाअजायकप्पो परिठवणुच्चारकरणदिसा ॥ २४ ॥ अट्ठारस पुरिसेसुं वीसं इत्थीसु दस नपुंसेसुं। पव्वावणाअणरिहा तह वियलंगस्सरूवा य ॥ २५ ॥ जं मुल्लं जइकप्पं वत्थं सेज्जायरस्स पिंडो य। जत्तिय सुत्ते सम्मं जह निग्गंथावि चउंगइया ॥ २६ ॥ खित्ते मग्गे काले तहा पमाणे अईयमक्कप्पं। दुहसुहसेज्जचउक्कं तेरस किरियाण

ठाणाइं ॥२७॥ एगंमि यहुभवेसु य आगरिसा चउव्विहेऽवि सामइए । सीलंगाणऽट्ठारस सहस्स नयसत्तगं चेव ॥ २८ ॥ वत्थग्गहणविहाणं ववहारा पंच तह अहाजायं । निसिजागरणंमि विही आलोयणदायगऽन्नेसा ॥ २९ ॥ गुरुपमुहाणं कीरइ असुद्धसुद्धेहिं जत्तियं कालं । उवहीधोयण-कालो भोयणभाया वसहिसुद्धी ॥ ३० ॥ संलेहणा दुवालस वरिसे वसहेण वसहिसंगहणं । उसिणस्स फासुयस्सवि जलस्स सचित्तया कालो ॥ ३१ ॥ तिरिइत्थीओ निरियाण माणवीओ नराण देवीओ । देवाण जग्गुणाओ जत्तियमेत्तेण अहियाओ ॥ ३२ ॥ अच्छेरयाण दसगं च-उरो भासा उ वयणसोलसगं । मासाण पंच भेया भेया वरिसाण पंचेव ॥ ३३ ॥ लोगसरूवं सन्नाओ तिन्नि चउरो व दस व पन्नरस वा । तह सत्तसट्ठिलक्खणभेअविसुद्धं च सम्मत्तं ॥३४॥ एगविह दुविह तिविहं चउहा पंचविह दसविहं सम्मं । दव्वाइकारगाईउवसमभेएहिं वा सम्मं ॥ ३५ ॥ कुलकोडीणं संखा जीवाणं जोणिलक्ख चुलसीई । तेकालाईवित्तत्थविवरणं सट्ठिप-डिमाउ ॥ ३६ ॥ धन्नाणमवीयत्तं खेत्ताईयाण तह अचित्तत्तं । धन्नाइं चउवीसं मरणं सत्तरस-भेयं च ॥ ३७ ॥ पलिओवम अयरऽवसप्पिणीण उस्सप्पिणीणवि सरूवं । दव्वे खेत्ते काले भावे पोग्गलपरावट्टो ॥ ३८ ॥ पन्नरस कम्मभूमी अकम्मभूमीउ तीस अट्ठ भेया । दोन्नि सया तेयाला भेया पाणाइवायस्स ॥ ३९ ॥ परिणामाणं अट्ठोत्तरसयं बंभमट्ठदसभेयं । कामाण चउव्वीसा

ड १

भेयं च ॥ ३७ ॥ पलिओवम अयरऽवसप्पिणीण उस्सप्पिणीणवि सरूवं । दव्वे खेत्ते काले भावे पोग्गलपरावट्टो ॥ ३८ ॥ पन्नरस कम्मभूमी अकम्मभूमीउ तीस अट्ठ भेया । दोन्नि सया तेयाला भेया पाणाइवायस्स ॥ ३९ ॥ परिणामाणं अट्ठोसरसयं बंभमट्ठदसभेयं । कामाण चउव्वीसा

दस पाणा दस य कप्पदुमा ॥ ४० ॥ नरया नेरइयाणं आवासा वेयणाऽऽउतणुमाणं । उप्पत्तिं नासविरहो लेसाऽवहि परमहम्मा य ॥ ४१ ॥ नरयुव्वट्टाणं लद्धिसंभवो तेसु जेसि उववाओ । संखा उप्पज्जंताण तह य उव्वट्टमाणाणं ॥ ४२ ॥ कायठिई भवठिइओ एगिंदियविगलसन्निजीवाणं । तणुमाणमेसि इंदियसरूवविसया य लेसाओ ॥ ४३ ॥ एयाणं जत्थ गई जत्तो आगई एसिं । उप्पत्तिमरणविरहो जायंतमरंतसंखा य ॥ ४४ ॥ भवणवइवाणमंतरजोइसवेमाणवासिदेवाणं । ठिई भवण देहमाणं लेसाओ ओहिमाणं च ॥ ४५ ॥ उप्पत्तीए तहुवट्टणाय विरहो इमाण संखा य । जम्मि य एयाण गई जत्तो वा आगई एसिं ॥ ४६ ॥ विरहो सिद्धिगईए जीवाणाहारगहणऊसासा । तिन्नि सया तेसट्ठा पासंडीणऽट्ठ य पमाया ॥ ४७ ॥ अरहादिवा हलहरा हरिणो पडिवासुदेवरायाणो । रयणाइ चउदस नवनिहीओ तह जीवसंखाओ ॥ ४८ ॥ कम्माइं अट्ठ तेसिं उत्तरपयडीण अट्ठवन्नसयं । बंधोदयाणुदीरणसत्ताण य किंपि हु सरूवं ॥४९॥ कम्मट्ठिइ साबाहा बायालीसा उ पुण्णपयडीओ । बासीय पावपयडीओ भावछक्कं सपडिभेयं ॥ ५० ॥ जीवाण अजीवाण य गुणाण तह मग्गणाण पत्तेयं । चउदसगं उवओगा बारस जोगा य पण्णरस ॥ ५१ ॥ परलोगगई गुणठाणएसु तह ताण कालपरिमाणं । नरयतिरिनरसुराणं उक्कोसविउव्वणाकालो ॥ ५२ ॥ सत्तेव समुग्घाया छप्पज्जत्तीओऽणहारया चउरो । सत्त भयट्ठा-

णाइं [335]छम्मासा अप्पसत्थाओ ॥ ५३ ॥ भंगा गिहि[336]व्वयाणं अट्ठारस पाव[337]ठाणगाइंपि । मुणिगु[338]णं सत्तावीसा इगवीसा साव[339]यगुणाणं ॥ ५४ ॥ तेरिच्छीणु[340]क्किट्ठा गब्भठिई तह य सा म[341]णुस्सीणं । गब्भस्स य का[342]यठिई गब्भट्ठियजीव[343]आहारो ॥ ५५ ॥ रिउरुहिरसुक्कजोए जत्तियकालेण ग[344]ब्भ-संभूई । जत्तियपुत्ता ग[345]ब्भे जत्तिय पियरो य पु[346]त्तस्स ॥ ५६ ॥ महिला गब्भअजोगा जेत्तियका-लेणऽबीयओ [347]पुरिसो । सुक्काईण सरीरट्ठियाण सव्वाण. परि[348]माणं ॥ ५७ ॥ सम्मत्ताईणुत्तमगु-णाण लाहंतरं ज[349]मुक्कोसं । न लहंति माणुसत्तं सत्ता जेऽणंतरु[350]व्वट्टा ॥ ५८ ॥ पुव्वंगपरी[351]माणं माणं पु[352]व्वस्स लवणसि[353]हमाणं । उस्सेहआयअंगुलपमाणअंगुलप[354]माणाइं ॥ ५९ ॥ तमका[355]यसरूव-मणंत[356]छक्कगं अट्ठगं निमि[357]त्ताणं । माणु[358]म्माणपमाणं अट्ठारस भक्खभो[359]ज्जाइं ॥ ६० ॥ छट्ठाणवुड्ढि-[360]हाणी अवहरिउं [361]जाइ नेव तीरंति । अंत[362]रदीवा जीवाजीवाणं [363]अप्पबहुयं च ॥ ६१ ॥ संखा नि-स्सेसजुगप्पहाणसूरीण वीरजि[364]णतित्थे । ओसप्पिणिअन्तिमजिणतित्थअविच्छे[365]यमाणं च ॥ ६२ ॥ दे[366]वाणं पवियारो सरूवमट्ठण्ह क[367]ण्हराईणं । सज्झायस्स [368]अकरणं नंदीसरदीवठिइ[369]भणणं ॥ ६३ ॥ ल[370]द्धीओ त[371]व [372]पायालकलस आहारग[373]सरूवं च । देसा [374]अणायरिया [375]आरिया य सिद्धेगतीस-[376]गुणा ॥ ६४ ॥ तेसट्ठीदारगाहाओ ॥

समयसमुद्धरियाणं आसत्थसमत्तिमेसि दाराणं । नामुक्कित्तणपुव्वा तव्विसयवियारणा नेया ॥ ६५ ॥

तत्र सकलकल्याणमूलसामर्थ्यं चैत्यवन्दनादि [illegible]
चैत्यानि—जिनप्रतिमाः ता हि चन्द्रकान्तसूर्यकान्त[illegible]
जनयन्तीति चैत्यान्यभिधीयन्ते तेषां वन्दन—स्तवनं [illegible]
[illegible]

३ णिं २ चयारो सव्वमट्टण्ह पंडरा । सज्झा ।
छंडीओ तेयं पोंपालकलस आहारगस्सेरूवं च । वेसा अणाय ? । आरिया य सिद्धेगसीस-
गुणा ॥ ९५ ॥ तेसट्ठीवारगाहाओ ॥ ... वाराणं । नाहुक्किसणपुव्वा तव्विसयवियारणा नेया ॥ ९८ ॥

तत्र सकलकल्याणमूलत्वात्प्रथमं चैत्यवन्दनद्वारं, चित्तस्य भावाः कर्माणि वा 'वर्णदृढादिभ्यः ष्यञ् चे'ति (पा० ५।१।१२३) ष्यञि चैत्यानि—जिनप्रतिमाः, ता हि चन्द्रकान्तसूर्यकान्तमरकतरत्नमुक्ताशैलादिदलनिर्मिता अपि चित्तस्य भावेन कर्मणा वा साक्षात्तीर्थकरबुद्धि जनयन्तीति चैत्यान्यभिधीयन्ते तेषां वन्दनं—स्तवनं कायवाङ्मनःप्रणिधानं चैत्यवन्दनं, तदत्र विधिभणनेन वक्तव्यं, अत्र च प्राकृतलक्षणात्प्रथमैकवचनस्य सेर्लुक् १, 'वंदणय'मिति तदनु वन्दनकद्वारं, वन्द्यन्ते पूज्या गुरवोऽनेनेति वन्दनं तदेव वन्दनकं, स्वार्थे कन् २, 'पडिक्कमणं' तदनु प्रतिक्रमणमिति द्वारं, प्रतिशब्दोऽयमुपसर्गः प्रतीपे प्रातिकूल्ये वाऽर्थे वर्तते, 'क्रमु पादविक्षेपे' इत्यस्य भावल्युडन्तस्य प्रतीपं प्रतिकूलं वा क्रमणं प्रतिक्रमणमिति ३, 'पच्चक्खाण'मिति प्रत्याख्यानमिति द्वारं, तत्र प्रति—स्वेच्छाप्रवृत्तिप्रतिकूलतया आ—मर्यादया विवक्षितकालादिमानया ख्यानं—प्रकथनं प्रत्याख्यानं मूलगुणोत्तरगुणरूपमित्यर्थः ४, 'उस्सग्गो'त्ति उत्सर्गः, तत्र यथा भामेत्युक्ते सत्यभामेति गम्यते तथाऽत्राप्येकदेशेन समुदायावगमात्कायोत्सर्ग इति द्रष्टव्यं, तत्र चोत्सर्जनमुत्सर्गः कायस्य उत्सर्गः कायोत्सर्गः उच्छ्वासाद्याकारस्थानमौनध्यानक्रियाव्यतिरेकेण क्रियान्तरकरणमधिकृत्य परित्याग इत्यर्थः ५, 'चउवीससमहियसय'मिति चतुर्विंशत्यधिकं शतं गृहस्थप्रतिक्रमणातिचाराणां भणनीयमिति द्वारं ६, एवं प्रथमगाथायां षट् द्वाराणीति ॥ २ ॥ भारते क्षेत्रे भूतसम्प्रतिभविष्यत्तीर्थकराणां नामानि, ऐरवतेऽपि क्षेत्रे तानि नामानि जिनानां सम्प्रतिभविष्यतां—वार्तमानिकभाविनां, न पुनरतीतानामित्यर्थः, भणितव्यानीति क्रियाध्याहारः ७, इति द्वितीयगाथायां सप्तमं द्वारं ॥३॥ ऋषभादिजिनेन्द्राणां चतुर्विंशतिसङ्ख्यानामपि 'आइम'त्ति आदौ भवा आदिमाः 'पश्चादाद्यन्ताग्रादिमः' (पा० ४-३-२३ वार्तिके 'अग्रादिपश्चाड्डिमच्' 'अन्ताच्चे'ति) इति सूत्रेण इमप्रत्यये टेर्लोपे च आदिम इति रूपं, तत आदिमाश्च ते गणधराश्च आदिमगणधरास्तेषां नामानि, अग्रतः स्थितस्य नामशब्दस्येहापि सम्बन्धाद्वक्तव्यानि ८, तथाऽऽदि-

मप्रवर्तिनीनामानि वक्तव्यानि ९, तथा अर्हत्त्वार्जने—तीर्थकरपदोपार्जने यानि स्थानानि—कारणानि तानि च वक्तव्यानि, **ठाणा** इति प्राकृतशैल्या पुंसा निर्देशः १०, तथा जिनानां जनन्यो—मातरो जनकाश्च—पितरस्तेषां नामानि वक्तव्यानि ११, तथा तेषामेव गुणशेषाणा कस्यां गतौ गमनमिति गतिर्वक्तव्या १२, इति तृतीयगाथायामष्टमादीनि द्वादशान्तानि पञ्च द्वाराणि भणितानि ॥ ४ ॥ उत्कृष्टजघन्याभ्यां पदाभ्यामिति गम्यं विहरत्तीर्थनाथानां सङ्ख्या भणनीया, कियन्त उत्कृष्टतो विहरमाणास्तीर्थनाथा एककालं लभ्यन्ते? जघन्यतश्च कियन्तः? १३, तथा **'जम्मसमय'**त्ति जन्मसमयेऽपि सङ्ख्या उत्कृष्टजघन्यका—उत्कृष्टजघन्यभवा तेषां—तीर्थनाथानां [सङ्ख्या] भणनीया, एककालमुत्कृष्टतः कियन्तः कर्मभूमिषु ते जायन्ते कियन्तश्च जघन्यतः १४, इति चतुर्थगाथायां त्रयोदशचतुर्दशस्वरूपं द्वारद्वयमभिहितम् ॥ ५ ॥ अत्र जिनशब्दात् प्राकृतशैल्या षष्ठीबहुवचनं लुप्तं, ततो जिनानां सम्बन्धिनो गणधराश्च मुनयश्च श्रमण्यश्च वैकुर्विकाश्च वादिनश्च अवधयश्च केवलिनश्चेति द्वन्द्वसमाहारे गणधरमुनिश्रमणीवैकुर्विकवाद्यवधिकेवलि(नस्त)तस्येति, ततश्च गाथापर्यन्तवर्ति **'संखाउ'** इतिशब्दसम्बन्धाज्जिनानां—ऋषभादीनां प्रत्येक ये गणधरास्तेषां सङ्ख्या भणनीया १५, तथा तेषामेव ये मुनयः—साधवस्तेषां सङ्ख्या १६, तथा तेषामेव याः श्रमण्यो—व्रतिन्यस्तासां सङ्ख्या १७, तथा **'विकुर्व विक्रियाया'**मिति धातुगणे धातुः विकुर्वणमिति **'हलश्चे'**ति (पा० ३–३–१२१) घञि च विकुर्वस्तेन चरन्ति **'तेन चरती'**ति (पा० ४–४–८ चरति) ठकि **'ठस्येक'** (पा० ७–३–५०) इति इकादेशे च वैकुर्विकास्तेषां सङ्ख्या १८, तथा वादिनां देवासुरैरप्यजेयानां सङ्ख्या १९, तथा अवध्यवधिमतोरभेदादवधीनां—अवधिज्ञानवतां सङ्ख्या २०, तथा केवलिनां सङ्ख्या २१, तथा मनोज्ञानिनां—मनःपर्यवज्ञानिनां सङ्ख्या २२, तथा चतुर्दशपूर्विणां—चतुर्दशपूर्वधराणा सङ्ख्या २३, तथा श्राद्धाना—श्रावकाणां २४, तथा श्राद्धिकानां—श्राविकाणां सङ्ख्या वक्तव्या २५, इति पञ्चमगाथायां पञ्चदशा-

...णीनि पञ्चविंशतितमान्याम्येकादश द्वाराण्यभिहितानि ॥ ६ ॥ जिनानां यक्षास्तथा देव्यः—शासनदेवताः तथा तनुमानं—शरीर...
२६-२७-२८, तथा लाञ्छनानि—चिह्नानि २९, तथा वर्णो—रूपा...

(पा० ३–३–१२१) घ . .
इति इकादेशे च वैकुर्विकास्तेषां सङ्ख्या १८, तथा वादिनां देवासुरैरप्यजेयानां सङ्ख्या १९, तथा अवध्यादिमनोरभेदादवधीना— अवधिज्ञानवता सङ्ख्या २०, तथा केवलिनां सङ्ख्या २१, तथा मनोज्ञानिना—मनःपर्यवज्ञानिनां सङ्ख्या २२, तथा चतुर्दशपूर्विणां—चतुर्दशपूर्वधराणां सङ्ख्या २३, तथा श्राद्धाना—श्रावकाणा २४, तथा श्राद्धिकानां—श्राविकाणां सङ्ख्या वक्तव्या २५, इति पञ्चमगाथाया पञ्चदशा-

दीनि पञ्चविंशतितमान्तान्येकादश द्वाराण्यमिहितानि ॥ ६ ॥ जिनानां यक्षास्तथा देव्यः—शासनदेवताः तथा तनुमानं—शरीरप्रमाणं २६-२७-२८, तथा लाञ्छनानि—चिह्नानि २९, तथा वर्णा—रक्तादयः ३०, तथा व्रतस्य परिवारः—कः कियता परिवारेण सह व्रतमग्रहीदिति ३१, तथा सर्वायुष्कं ३२, चः समुच्चये तथा शिवगमनपरिवारो—मोक्षगमनसमये कः कियता परिवारेण तत्र गत इति वाच्यं ३३, एवं षष्ठगाथायां षड्विंशतितमादीनि त्रयस्त्रिंशत्तमान्तान्यष्टौ द्वाराण्यभिहितानि ॥ ७ ॥ जिनानां निर्वाणगमने यत्स्थानं तदभिधेयं ३४, तथा जिनान्तराणि—एकस्माज्जिनादपरो जिनः कियता कालव्यवधानेन सिद्ध इत्येवंरूपाणि ३५ चः समुच्चये, तथा तीर्थव्यवच्छेदः—चतुर्वर्णश्रमणसङ्घस्य व्यवच्छेदः कदा कुत्र कथं जात इति भणनीयं ३६, तथा दश चतुरशीतिर्वा ज्ञानदर्शनादीनामायं—लाभं शातयन्तीत्याशातना वाच्याः ३७-३८, तथा प्रातिहार्याणि—प्रतिहारकर्माणि तीर्थकृतामभिधेयानि ३९, इति सप्तमगाथायां चतुस्त्रिंशत्तमादीनि एकोनचत्वारिंशत्तमान्तानि षट् द्वाराणि सूत्रितानि ॥ ८ ॥ चतुस्त्रिंशदतिशयानामर्हतो वाच्या ४० तथा दोषा अष्टादश आर्हन्त्यप्रतिपन्थिनो भणनीयाः ४१, तथाऽर्हच्चतुष्कं—नामार्हदादिभेदेनाभिधेयं ४२, तथा निष्क्रमणे—दीक्षायां ४३ तथा ज्ञाने—केवलालोकोत्पत्तौ ४४ तथा निर्वाणे च—मोक्षगमनसमये जिनानां तपांसि वाच्यानि ४५, इत्यष्टमगाथायां चत्वारिंशत्तमादीनि पञ्चचत्वारिंशत्तमान्तानि षट् द्वाराणि सूत्रितानि ॥ ९ ॥ भाविनां—अग्रेतनोत्सर्पिण्यां भविष्यतां जिनेश्वराणां जीवा वक्तव्याः ४६, तथा सङ्ख्या ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्लोकसिद्धानां—कियन्त ऊर्ध्वलोके कियन्तोऽधोलोके कियन्तश्च तिर्यग्लोके एकसमये सिद्ध्यन्तीति प्रतिपाद्यं ४७, तथा एकस्मिन् समये सिद्धानां सङ्ख्या अभिधेया एकस्मिन् समये कियन्तः सिद्ध्यन्तीत्यर्थः ४८, तथा ते सिद्धाः पञ्चदशभिर्भेदैः प्रतिपाद्या ४९ इति नवमगाथायां षट्चत्वारिंशदादीन्येकोनपञ्चाशत्तमान्तानि चत्वारि द्वाराण्युक्तानि ॥ १० ॥ अवगाहन्ते जीवा यस्यामित्यौ-

णादिकेऽनप्रत्ययेऽवगाहना—तनुस्तस्यामुत्कृष्टायामेकसमयेन कियन्तः सिद्ध्यन्ति ? जघन्यायां तस्यां कियन्तः ? मध्यमायां च कियन्त इत्यभिधेयं ५० चः समुच्चये, तथा गृहिलिङ्गे—गृहस्थलिङ्गे अन्यलिङ्गे—जटाधराद्यन्यतीर्थिकलिङ्गे स्वलिङ्गे च—रजोहरणादिलिङ्गे एकसमयेन सिद्ध्यतां सङ्ख्या भणनीया ५१ इति दशमगाथायां पञ्चाशत्तमैकपञ्चाशत्तमे द्वे द्वारे अभिहिते ॥ ११ ॥ द्वात्रिंशदादयः आदिशब्दादष्टचत्वारिंशत्षष्टिद्विसप्ततिचतुरशीतिषण्णवतिद्व्युत्तरशताष्टोत्तरशतानि गृह्यन्ते, ततश्चैकद्व्यादयो द्वात्रिंशदाद्यन्ताः सिद्ध्यन्ति निरन्तरं यावदष्टभिरधिकं शतं अष्टभिः समयैरेकैकोनैर्यावदेकसमयान्तं, अयमर्थः—एकस्मिन् समये एको द्वौ वा यावद् द्वात्रिंशत्सिद्ध्यन्ति एवं द्वितीयादिष्वपि समयेषु अष्टमान्तेषु ततोऽवश्यमन्तर, तथा पूर्ववत् त्रयस्त्रिंशदादय एककादयो वा सप्त समयान् यावन्निरन्तरं सिद्ध्यन्ति ततोऽवश्यमन्तरमित्यादि स्वरूपं भणनीयं ५२ इत्येकादशगाथायां द्विपञ्चाशमेकं द्वारं ॥ १२ ॥ स्त्रीवेदे पुंवेदे नपुसकवेदे च सिद्ध्यतां सङ्ख्या वाच्या ५३, तथा सिद्धानां संस्थानं ५४, तथा अवस्थितिस्थानं च सिद्धानां कथनीयं ५५, इत्यस्यां द्वादशगाथाया त्रिपञ्चाशच्चतुष्पञ्चाशत्पञ्चपञ्चाशद्रूपाणि त्रीणि द्वाराणि ॥ १३ ॥ अवगाहना—तनुः चः समुच्चये तेषां—सिद्धानामुत्कृष्टा ५६ तथा मध्यमा ५७ तथा जघन्या वाच्या ५८, तथा नामानि—अभिधानानि चतसृणामपि हुशब्दः प्राकट्ये शाश्वतजिननाथप्रतिमानां ५९ इति त्रयोदशगाथायां षट्पञ्चाशादीनि एकोनषष्ट्यन्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ १४ ॥ उपकरणानां सङ्ख्या जिनानां—जिनकल्पिकाना ६० तथा स्थविराणां—गच्छवासिव्रतिनां ६१ तथा साध्वीनां च वाच्या ६२, चः समुच्चये, तथा जिनकल्पिकानां सङ्ख्योत्कृष्टा एकस्यां वसतौ वाच्या ६३ इति चतुर्दशगाथायां षष्टितमादीनि त्रिषष्ट्यन्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ १५ ॥ षट्त्रिंशत् सूरीणां—आचार्याणां गुणा वक्तव्याः ६४, तथा विनयो द्विपञ्चाशद्भेदप्रतिभिन्नो वाच्यः ६५, तथा चरणं सप्ततिभेदं वाच्यं ६६, तथा करणं सप्ततिभेदं

वाच्यं ६७, तथा जङ्घाचारणानां विद्याचारणानां च गमनशक्तिरभिधेया ६८ इति पञ्चदशगाथायां चतुःषष्ट्यादीनि अष्टषष्ट्यन्तानि पञ्च द्वाराणि ॥ १६ ॥ परिहारविशुद्धिकानां परिहारविशुद्धितपसो वा स्वरूपं भणनीय ६९, तथा 'अहालंद'त्ति यथालन्दकल्पकारिणो ७० तथा प्रतिपन्नानशनस्य साधोर्ये निर्यामका—आराधनाकारकास्तेषामष्टचत्वारिंशद्गणनीया ७१, तथा पञ्चविंशतिर्भावनाः

सिमान ५६ ...

ल्पिकानां ६० तथा स्थविराणां—गच्छवासिव्रतिनां ६१ तथा साध्वीना च वाच्या ६२, चः समुच्चये, तथा जिनकल्पिकानां सम्भोत्कृष्टा एकस्यां वसतौ वाच्या ६३ इति चतुर्दशगाथायां षष्टितमादीनि त्रिषष्टन्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ १५ ॥ षट्त्रिंशत् सूरीणां—आचार्याणां गुणा वक्तव्याः ६४, तथा विनयो द्विपञ्चाशद्भेदप्रतिभिन्नो वाच्यः ६५, तथा चरणं सप्ततिभेदं वाच्यं ६६, तथा करणं सप्ततिभेदं

वाच्यं ६७, तथा जङ्घाचारणानां विद्याचारणानां च गमनशक्तिरभिधेया ६८ इति पञ्चदशगाथायां चतुःषष्ट्यादीनि अष्टषष्ट्यन्तानि पञ्च द्वाराणि ॥ १६ ॥ परिहारविशुद्धिकानां परिहारविशुद्धितपसो वा स्वरूपं भणनीयं ६९, तथा 'अहालंद'त्ति यथालन्दकल्पकारिणो वाच्याः ७०, तथा प्रतिपन्नानशनस्य साधोर्ये निर्यामका—आराधनाकारकास्तेपामष्टचत्वारिंशद्गणनीया ७१, तथा पञ्चविंशतिर्भावनाः शुभाः ७२ तथा अशुभाः पञ्चविंशतिर्वाच्याः ७३ इति षोडशगाथायामेकोनसप्ततितमादीनि त्रिसप्तत्यन्तानि पञ्च द्वाराणि ॥ १७ ॥ सङ्ख्या महाव्रतानां—प्राणातिपातविरमणादीनां ७४, तथा कृतिकर्मणां—वन्दनकानां दिनमध्ये सङ्ख्या ७५, चः समुच्चये, तथा क्षेत्रे—भरतादौ चारित्राणां—सामायिकादीनां सङ्ख्या ७६, तथा स्थितकल्पः ७७ तथाऽस्थितकल्पो वाच्यः ७८, चः समुच्चये, इति सप्तदशगाथायां चतुःसप्तत्यादीनि अष्टसप्तत्यन्तानि पञ्च द्वाराण्यभिहितानि ॥ १८ ॥ चैत्यानि—प्रतिमारूपाणि ७९ तथा पुस्तकानि ८० तथा दण्डकाः ८१ तृणानि ८२ तथा चर्माणि ८३ तथा दूष्याणि—वस्त्राणि ८४ एतानि पञ्च पञ्च प्रत्येकं वक्तव्यानि तथा पञ्चावग्रहभेदाः ८५, तथा परि—सर्वतः सह्यन्ते मोक्षार्थिभिरिति परीषहाः ८६, तथा मण्डल्यः सप्त वाच्याः ८७ इत्यष्टादशगाथायामेकोनाशीत्यादीनि सप्ताशीत्यन्तानि नव द्वाराणि भणितानि ॥ १९ ॥ दशानां स्थानानां व्यवच्छेदः ८८, तथा क्षपकश्रेणिः ८९, तथोपशमश्रेणिः ९०, तथा स्थण्डिलानां—साधुयोग्यभूविशेषाणां सहस्रोऽधिकश्चतुःसहितविंशत्या चतुर्विंशत्यधिकसहस्र इत्यर्थः ९१ इत्येकोनविंशतितमगाथायां अष्टाशीत्यादीनि एकनवत्यन्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ २० ॥ पूर्वाणां नामानि पदसङ्ख्यया संयुतानि—युक्तानि चतुर्दशापि कथनीयानि ९२, तथा निर्ग्रन्थाः—साधवः ९३ तथा श्रमणा—भिक्षुकाः ९४ प्रत्येकं पञ्च पञ्चैव वक्तव्या, इति विंशतितमगाथायां द्विनवतित्रिनवतिचतुर्नवतिद्वाराणि त्रीणि ॥ २१ ॥ ग्रासैषणानां पञ्चकं ९५, तथा पिण्डे पाने च एषणाः सप्त ९६, तथा भिक्षाचर्या-

विषये वीथीनां—मार्गाणामष्टकं ९७, तथा प्रायश्चित्तानि वाच्यानि ९८ इत्येकविंशतितमगाथाया पञ्चनवत्यादीनि अष्टनवत्यन्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ २२ ॥ समाचारी ओघे—सामान्ये ९९ तथा पदविभागे—छेदग्रन्थोक्तस्वरूपे १०० तथा दशविधचक्रवाले—प्रतिदिनकरणीयसमाचारे सख्या वाच्या १०१, तथा निर्ग्रन्थत्व—साधुविशेषत्वं पञ्चवारान् भववासे—संसारावस्थाने १०२ इति द्वाविंशतितमगाथायां नवनवत्यादीनि द्व्यधिकशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ २३ ॥ साधूनां विहारस्वरूप १०३, तथा अप्रतिबद्धश्च स विहारो विधातव्यः १०४, तथा जातकल्पोऽजातकल्पश्च वक्तव्यः, जाताः—गीतार्थो भण्यन्ते अजाताश्च—अगीतार्थाः १०५, तथा परिष्ठापनोच्चारकरणयोर्दिक् १०६ इति त्रयोविंशतितमगाथायां त्र्यधिकशततमादीनि षडुत्तरशततमान्तानि द्वाराणि चत्वारि ॥ २४ ॥ अष्टादश पुरुषेषु १०७ तथा विंशतिः स्त्रीषु १०८ तथा दश नपुंसकेषु प्रव्राजनानर्हाः १०९, तथा विकलाङ्गस्वरूपाश्च ११० इति चतुर्विंशतितमगाथायां सप्तोत्तरशततमादीनि दशोत्तरशततमान्तानि द्वाराणि चत्वारि ॥ २५ ॥ यत् मूल्यं यस्य तत् यन्मूल्यं यतीनां—मुनीनां कल्प्य—कल्पनीयं वस्त्रं १११, तथा शय्यातरस्य पिण्डश्च कल्प्योऽकल्प्यो वेति ११२, तथा यावति सूत्रे सति सम्यक्त्वमवश्यम्भावि ११३, तथा निर्ग्रन्था अपि चतुर्गतिका भवन्ति, चतस्रो नरकादयो गतयो येषां ते चतुर्गतिकाः ११४ इति पञ्चविंशतितमगाथायामेकादशोत्तरशततमादीनि चतुर्दशोत्तरशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ २६ ॥ क्षेत्रे तथा मार्गे तथा काले तथा प्रमाणे चातीतं—भणितप्रमाणात् क्षेत्रादेरतिक्रान्तं अकल्प्यं यत् तद्भणनीयं ११५–११६–११७–११८, तथा दुःखशय्याचतुष्कं ११९, तथा सुखशय्याचतुष्कं १२०, तथा त्रयोदश क्रियास्थानानि १२१ इति षड्विंशतितमगाथायां पञ्चदशोत्तरशततमादीनि एकविंशत्युत्तरशततमान्तानि सप्त द्वाराणि ॥ २७ ॥ एकस्मिन् भवे बहुषु च भवेषु आकर्षा—विरूपाध्यवसायविशेषाश्चतुर्विधेऽपि सामायिके श्रुतसामायिक—सम्यक्त्वसामायिक—देशविरति०—

सर्वविरति०लक्षणे कियन्तो भवन्ति ? १२२, तथा शीलस्याङ्गभूताः—कारणभूता ये पदार्थास्तेषामष्टादशसहस्रा १२३ नयानां—नैगमादीनां सप्तक च १२४ [illegible]

चतुर्दशोत्तरशततमान्ताः ६ ८
अकल्प्यं यत् तद्ग्रहणनीयं ११५–११६–११७–११८, तथा दुःखशय्याचतुष्कं ११९, तथा सुखशय्याचतुष्कं १२०, तथा त्रयो-
दश क्रियास्थानानि १२१ इति षड्विंशतितमगाथायां पञ्चदशोत्तरशततमादीनि एकविंशत्युत्तरशततमान्तानि सप्त द्वाराणि ॥ २७ ॥
एकस्मिन् भवे बहुषु च भवेषु आकर्षा–विरूपाध्यवसायविशेषाश्चतुर्विधेऽपि सामायिके श्रुतसामायिक–सम्यक्त्वसामायिक–देशविरति०–

सर्वविरति०लक्षणे कियन्तो भवन्ति ? १२२, तथा शीलस्याङ्गभूताः–कारणभूता ये पदार्थास्तेषामष्टादशसहस्रा वाच्याः १२३, तथा
नयानां–नैगमादीनां सप्तकं च १२४ इति सप्तविंशतितमगाथायां द्वाविंशत्युत्तरत्रयोविंशत्युत्तरचतुर्विंशत्युत्तरशततमानि त्रीणि द्वाराणि
॥२८॥ वस्त्रग्रहणस्य विधानं १२५, तथा व्यवहारा–आगमादयः पञ्च १२६, तथा यथाजातं–चोलपट्टकादि १२७, तथा निशि जागरणे
विधिः १२८, तथा आलोचनादायकस्य गुरोरन्वेषा–अन्वेषणा १२९ इत्यष्टाविंशतितमगाथायां पञ्चविंशत्युत्तरशततमादीनि एकोनत्रिंशदु-
त्तरशततमान्तानि पञ्च द्वाराणि ॥ २९ ॥ गुरुप्रमुखाणां क्रियतेऽशुद्धैः शुद्धैश्च वस्त्रैर्मियावन्तं कालं प्रतिजागरणमिति शेषः १३०, तथा
उपधेर्धावनकालः–प्रक्षालनप्रस्तावः १३१, तथा भोजनस्य भागाः १३२, तथा वसतिशुद्धिः १३३ इत्येकोनत्रिंशत्तमगाथायां त्रिंशदुत्तर-
शततमादीनि त्रयस्त्रिंशदुत्तरशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ३० ॥ संलेखना–शरीरशोषणा द्वादश वर्षाणि १३४, तथा वृषभेण–बली-
वर्देन कल्पितेन वसतेर्ग्रहणं १३५, तथोष्णस्य प्रासुकस्यापि जलस्य सचित्तताकालः १३६, उष्णं–प्रासुकमपि जलं जातं कियता कालेन
पुनः सचित्तं भवतीत्यर्थः, इति त्रिंशत्तमगाथायां चतुस्त्रिंशदुत्तरपञ्चत्रिंशदुत्तरषट्त्रिंशदुत्तरशततमानि त्रीणि द्वाराणि ॥ ३१ ॥ इह
षष्ठ्याः पञ्चम्यर्थत्वात् तिरश्च्यो तिरश्चां मानव्यो मानवानां देव्यो देवानां यद्गुणाः, यो गुणो–गुणकारो यासां ताः तथा, यावता गुण-
कारेण तिर्यक्पुरुषादिभ्योऽधिकास्तिरश्च्यादय इत्यर्थः, यावन्मात्रेणाधिकाश्च सर्वाः स्त्रियो गुणकारादप्युद्धरिताः १३७ इत्येकत्रिंशत्तमगा-
थायां सप्तत्रिंशदुत्तरशततममेकं द्वारम् ॥ ३२ ॥ आश्चर्याणां दशकं १३८, तथा चतस्रो भाषाः १३९, तथा वचनानां षोडशकं १४०,
तथा मासानां पञ्च भेदाः १४१, तथा भेदाः–प्रकारा वर्षाणां पञ्चैव १४२ इति द्वात्रिंशत्तमगाथायामष्टत्रिंशदुत्तरशततमादीनि द्विच-
त्वारिंशदुत्तरशततमान्तानि पञ्च द्वाराणि ॥ ३३ ॥ लोकस्वरूपं १४३, तथा संज्ञास्तिस्रः १४४ तथा चतस्रो वा १४५ तथा दश वा

१४६ पञ्चदश वा १४७, तथा सप्तषष्टिलक्षणभेदविशुद्धं च सम्यक्त्वम् १४८ इति त्रयस्त्रिंशत्तमगाथायां त्रिचत्वारिंशदुत्तरशततमादीनि अष्टचत्वारिंशदुत्तरशततमान्तानि षड् द्वाराणि ॥ ३४ ॥ एकविधमप्रस्थितसम्यक्त्वशब्दसम्बन्धात्सम्यक्त्वं, प्राकृतशैल्या प्रथमैकवचनमत्राग्रेतनपदेषु च लुप्तं द्रष्टव्यं, तथा द्विविधं त्रिविधं चतुर्धा पञ्चविध दशविध द्रव्यादिकारकादिउपशमभेदैर्वा सम्यक्त्वं वाच्यं १४९, इति चतुस्त्रिंशत्तमगाथायामेकोनपञ्चाशदुत्तरशततममेक द्वारम् ॥ ३५ ॥ कुलकोटीनां सङ्ख्या जीवानां सम्बन्धिनी भणनीया १५०, तथा जीवानामेव सम्बन्धिनी योनिलक्षचतुरशीतिः १५१, तथा ''त्रैकाल्यं द्रव्यपट्क''मित्यादिवृत्तस्य योऽर्थस्तस्य विवरणं १५२, तथा श्राद्धाना–श्रावकाणां प्रतिमा १५३ इति पञ्चत्रिंशत्तमगाथायां पञ्चाशदुत्तरशततमादीनि त्रिपञ्चाशदुत्तरशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ३६ ॥ धान्यानामबीजत्वं १५४, तथा क्षेत्रातीतानामचित्तत्वं १५५, तथा धान्यानां चतुर्विंशतिर्नामतः कथ्या १५६, तथा मरणं सप्तदशभेद १५७, चः समुच्चये, इति षट्त्रिंशत्तमगाथाया चतुष्पञ्चाशदुत्तरशततमादीनि सप्तपञ्चाशदुत्तरशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ३७ ॥ पल्योपमस्य १५८ तथा न तरीतुं शक्यत इत्यतरः–सागरः एकदेशेन समुदायावगमात् सागरोपमं तस्य १५९ तथा अवसर्पिण्याः स्वरूपं १६० तथा उत्सर्पिण्याः स्वरूपं १६१ तथा द्रव्ये क्षेत्रे काले भावे च पुद्गलपरावर्तो भणनीयः १६२ इति सप्तत्रिंशत्तमगाथायामष्टपञ्चाशदुत्तरशततमादीनि द्विषष्ठ्युत्तरशततमान्तानि पञ्च द्वाराणि ॥ ३८ ॥ पञ्चदश कर्मभूमयो यत्र तीर्थकरादय उत्पद्यन्ते १६३, तथा अकर्मभूमयस्त्रिंशद् यत्र धर्मादिकं न किञ्चिद् ज्ञायते १६४, तथा अष्टौ मदाः १६५, तथा द्वे शते त्रिचत्वारिंशदधिके भेदाः प्राणातिपातस्य १६६ इत्यष्टत्रिंशत्तमगाथाया त्रिपष्ठ्युत्तरशततमादीनि षट्षष्ठ्युत्तरशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ३९॥ परिणामानाम्–अध्यवसायविशेषाणामष्टोत्तरशतं १६७, तथा ब्रह्मचर्यमष्टादशभेद १६८, तथा कामानां चतुर्विंशतिः १६९, तथा दश

प्राणाः १७०, तथा दश च कल्पद्रुमाः १७१ इत्येकोनचत्वारिंशत्तमगाथायां [illegible] द्वाराणि ॥ ४० ॥ नरकास्तथा नारकाणामावासाः १७२—१७३, तथा वेदना नारकाणां १७४, तथा तेषामेवायुः १७५, तथा तेषामेव तनुमानं १७६, तथा तेषामेवोत्पत्तिनाशयोर्विरहः १७७, तथा तेषामेव लेश्या. १७८, तथा तेषामेवावधिः [illegible]

सप्तत्रिंशत्तमगाथायामष्टपञ्चाशदुत्तरशततमादीनि द्विषष्ट्युत्तरशततमान्तानि पञ्च द्वाराणि ॥ ३८ ॥ पञ्चदश कर्मभूमयो यत्र तीर्थकरादय उत्पद्यन्ते १६३, तथा अकर्मभूमयस्त्रिंशद् यत्र धर्मादिकं न किञ्चिद् ज्ञायते १६४, तथा अष्टौ मदाः १६५, तथा द्वे शते त्रिचत्वारिंशदधिके भेदाः प्राणातिपातस्य १६६ इत्यष्टत्रिंशत्तमगाथाया त्रिषष्ट्युत्तरशततमादीनि षट्षष्ट्युत्तरशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ३९ ॥ परिणामानाम्—अध्यवसायविशेषाणामष्टोत्तरशतं १६७, तथा ब्रह्मचर्यमष्टादशभेदं १६८, तथा कामाना चतुर्विंशतिः १६९, तथा दश

प्राणाः १७०, तथा दश च कल्पद्रुमाः १७१ इत्येकोनचत्वारिंशत्तमगाथायां सप्तषष्ट्युत्तरशततमादीनि एकसप्तत्युत्तरशततमान्तानि पञ्च द्वाराणि ॥ ४० ॥ नरकास्तथा नारकाणामावासाः १७२–१७३, तथा वेदना नारकाणां १७४, तथा तेषामेवायुः १७५, तथा तेषामेव तनुमानं १७६, तथा तेषामेवोत्पत्तिनाशयोर्विरहः १७७, तथा तेषामेव लेश्याः १७८, तथा तेषामेवावधिः १७९, तथा परमाधर्म्माः—पारमाधार्मिकाः १८०, चः समुच्चये, इति चत्वारिंशत्तमगाथाया द्विसप्तत्युत्तरशततमादीनि अशीत्युत्तरशततमान्तानि नव द्वाराणि ॥ ४१ ॥ नरकादुद्धृताना लब्धेः—तीर्थकरत्वादेः सम्भवः १८१, तथा तेषु नरकेषु येषां जीवानामुपपातः—उत्पादः १८२, तथा सङ्ख्योत्पद्यमानानामेकस्मिन् समये नरकेषु १८३, तथा सैव नरकेभ्य उद्वर्तमानामेकस्मिन् समये १८४, इत्येकचत्वारिंशत्तमगाथायामेकाशीत्युत्तरशततमादीनि चतुरशीत्युत्तरशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ४२ ॥ कायस्थितिः तथा भवस्थितिरेकेन्द्रियाणां—पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतीनां '**विगल**'त्ति 'एकदेशे समुदायोपचारात्' विकलेन्द्रियाणां—द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणां संज्ञिनामसञ्ज्ञिनां च जीवानां १८५–१८६, तथैतेषामेव तनुप्रमाणं—शरीरप्रमाणं १८७, तथा '**इंदियसरूवविसय**'त्ति इन्द्रियाणां स्वरूपं—आकारविशेषादिलक्षणं विषयाश्च तेषामेव वाच्याः, अत्र च समाहारैकत्वेऽपि प्राकृतत्वात्पुंसा निर्देशः १८८, तथा लेश्याश्चैतेषाम् १८९, इति द्विचत्वारिंशत्तमगाथायां पञ्चाशीत्युत्तरशततमादीनि एकोननवत्युत्तरशततमान्तानि पञ्च द्वाराणि ॥ ४३ ॥ एतेषामेकेन्द्रियविकलेन्द्रियसंज्ञिजीवानां यत्र स्थाने गतिः १९०, तथा येभ्यः स्थानेभ्य आगतिरेतेषां १९१, तथा एतेषामेवोत्पत्तिमरणयोर्विरहः—अन्तरमेकस्मिन्नुत्पन्ने मृते वा सति भूयः कियता कालेनान्य उत्पद्यते म्रियते वेत्येवंलक्षणं १९२, तथैतेषामेकसमयेन जायमानानां म्रियमाणानां च सङ्ख्या १९३ चः समुच्चये, इति त्रिचत्वारिंशत्तमगाथायां नवत्युत्तरशततमादीनि त्रिनवत्युत्तरशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ४४ ॥ भवनपतिव्यन्तरज्योतिषिकविमानवासि-

देवाना स्थितिः १९४, तथा भवनानि १९५, तथा देहप्रमाणं १९६, तथा लेश्या १९७, तथाऽवधिज्ञानं १९८, चः समुच्चये, इति चतुश्चत्वारिंशत्तमगाथाया चतुर्नवत्युत्तरशततमादीनि अष्टनवत्युत्तरशततमान्तानि पञ्च द्वाराणि ॥ ४५ ॥ एतेषां भवनपत्यादीनामुत्पद्यमानानां विरहः १९९, तथोद्वर्तमानाना विरहः २००, तथा एतेषामेकसमयेन उत्पद्यमानानां उद्वर्तमानानां च सङ्ख्या २०१, तथैतेषामुद्धृताना यस्मिन् स्थाने गतिः २०२, तथा यतः स्थानादागतिरेतेषाम् २०३ इति पञ्चचत्वारिंशत्तमगाथायां नवनवत्युत्तरशततमादीनि ञ्युत्तरद्विशततमान्तानि पञ्च द्वाराणि ॥४६॥ विरहः—अन्तर सिद्धिगतेः २०४, तथा जीवानामाहारग्रहणोच्छ्वासाः २०५, तथा त्रीणि शतानि त्रिषष्टानि पाखण्डिनां २०६, तथाऽष्टौ प्रमादाः २०७, इति षट्चत्वारिंशत्तमगाथायां चतुरुत्तरद्विशततमादीनि सप्तोत्तरद्विशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ४७ ॥ भरतक्षेत्रस्याधिपाः २०८, तथा हलधरा—बलदेवाः २०९, तथा हरयो—वासुदेवाः २१०, तथा प्रतिवासुदेवाः २११, तथा रत्नानि चतुर्दश २१२, तथा नव निधयः २१३, तथा जीवानां सङ्ख्या २१४, इति सप्तचत्वारिंशत्तमगाथायामष्टोत्तरद्विशततमादीनि चतुर्दशोत्तरद्विशततमान्तानि सप्त द्वाराणि ॥ ४८ ॥ कर्माण्यष्टौ २१५, तथा तेषां कर्मणामुत्तरप्रकृतीनामष्टपञ्चाशदुत्तर शतं २१६, तथा कर्मणा बन्धोदययोरुदीरणासत्तयोश्च किमपि स्वरूपम् २१७ इत्यष्टचत्वारिंशत्तमगाथायां पञ्चदशोत्तरषोडशोत्तरसप्तदशोत्तरद्विशततमादीनि त्रीणि द्वाराणि ॥ ४९ ॥ कर्मणां स्थितिः साबाधा—अबाधा—अनुदयकालः सह अबाधया साबाधा २१८, तथा द्विचत्वारिंशत्पुण्यप्रकृतयः २१९, तथा द्व्यशीतिः पापप्रकृतयः २२०, तथा भावषट्कं सप्रतिभेदम् २२१ इत्येकोनपञ्चाशत्तमगाथायामष्टादशोत्तरद्विशततमादीनि एकविंशत्युत्तरद्विशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ५० ॥ जीवानां तथा अजीवाना तथा गुणानां—गुणस्थानानां तथा मार्गणास्थानानां प्रत्येक चतुर्दशक २२२—२२३—२२४—२२५, तथा उपयोगा द्वादश २२६, तथा योगाश्च

नामष्टपञ्चाशदुत्त . . . . ३ ॥ ४९ ॥ कर्मणां स्थितिः साबाधा—अबाधा— ... २२१ प्रत्येकोनपञ्चा-
षोडशोत्तरसप्तदशोत्तरद्विशततमादीनि त्रीणि द्वाराणि ॥ ४९ ॥ कर्मणां स्थितिः सायाधा—अयाधा— २२१ प्रत्येकोनपञ्चा-
२१८, तथा द्विचत्वारिंशत्पुण्यप्रकृतयः २१९, तथा द्व्यशीतिः पापप्रकृतयः २२०, तथा भावषट्कं सप्रतिभेदम् २२१ ... तथा अजीवानां तथा
शत्तमगाथायामष्टादशोत्तरद्विशततमादीनि एकविंशत्युत्तरद्विशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ५० ॥ जीवानां तथा अजीवानां तथा
गुणानां—गुणस्थानानां तथा मार्गणास्थानानां प्रत्येकं चतुर्दशकं २२२—२२३—२२४—२२५, तथा उपयोगा द्वादश २२६, तथा योगाश्च

पञ्चदश वाच्याः २२७ इति पञ्चाशत्तमगाथायां द्वाविंशत्युत्तरद्विशततमादीनि सप्तविंशत्युत्तरद्विशततमान्तानि षट् द्वाराणि ॥ ५१ ॥
परलोके गतिर्गुणस्थानकेषु मिथ्यात्वादिषु सत्सु २२८, तथा तेषां—गुणस्थानकानां कालपरिमाणं २२९, तथा नारकतिर्यग्नरसुराणामु-
त्कृष्टो विकुर्वणाकालः २३० इत्येकपञ्चाशत्तमगाथायामष्टाविंशत्युत्तरैकोनत्रिंशदुत्तरत्रिंशदुत्तरद्विशततमानि त्रीणि द्वाराणि ॥ ५२ ॥ सप्त
समुद्घाताः २३१, तथा षट् पर्याप्तयः २३२, तथाऽनाहारकाश्चत्वारः २३३, तथा सप्त भयस्थानानि २३४, तथा षट् भाषा अप्र-
शस्ताः २३५; इति द्विपञ्चाशत्तमगाथायामेकत्रिंशदुत्तरद्विशततमादीनि पञ्चत्रिंशदुत्तरद्विशततमान्तानि पञ्च द्वाराणि ॥ ५३ ॥ भङ्गा-
भेदा गृहिव्रतानां २३६, तथा अष्टादश पापस्थानान्यपि २३७, तथा मुनिगुणानां सप्तविंशतिः २३८, तथा एकविंशतिः श्रावकगुणानां
२३९ इति त्रिपञ्चाशमगाथाया षट्त्रिंशदुत्तरद्विशततमादीनि एकोनचत्वारिंशदुत्तरद्विशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ५४ ॥ तिर-
श्चीनामुत्कृष्टा गर्भस्थितिः २४०, तथा मानुषीणामुत्कृष्टा गर्भस्थितिः २४१, तथा गर्भस्य च कायस्थितिः—कायस्यावस्थानं २४२, तथा
गर्भस्थितजीवस्याहारः २४३, इति चतुष्पञ्चाशत्तमगाथायां चत्वारिंशदुत्तरद्विशततमादीनि त्रिचत्वारिंशदुत्तरद्विशततमान्तानि चत्वारि
द्वाराणि ॥ ५५ ॥ स्त्रीसम्बन्धि यदृतुसमये रुधिरं पुरुषसम्बन्धि च शुक्रं तयोर्योगे—मीलने सति यावता कालेन गर्भसम्भूतिस्तद्वाच्यं
२४४, तथा यावन्तश्च पुत्रा गर्भे २४५, तथा यावन्तः पितरश्च एकस्य पुत्रस्योत्पादने इति शेषः २४६ एवं पञ्चपञ्चाशत्तमगाथायां
चतुश्चत्वारिंशत्पञ्चचत्वारिंशत्षट्चत्वारिंशदुत्तरद्विशततमानि त्रीणि द्वाराणि ॥ ५६ ॥ महिला गर्भस्यायोग्या यावता कालेन भवति,
अबीजश्च—अवीर्यश्च पुरुषो यावता कालेन सम्पद्यते, तथा शुक्ररुधिरौजःपृष्ठकरण्डकपाशुलिकादीनां सर्वेषामपि शरीरस्थितानां परिमाणं
वक्तव्यं २४७—२४८, इति षट्पञ्चाशत्तमगाथायां सप्तचत्वारिंशदुत्तराष्टचत्वारिंशदुत्तरद्विशततमे द्वे द्वारे ॥ ५७ ॥ सम्यक्त्वचारित्रा-

दीनामुत्तमगुणानामेकदा प्राप्तानां परिपतिताना सतां पुनर्लाभेऽन्तरं कियदुत्कृष्टं भवति ? तथा न लभन्ते मानुपत्वं सत्त्वा—जीवा येऽनन्तरमुद्धृताः २४९–२५० इति सप्तपञ्चाशत्तमगाथायामेकोनपञ्चाशदुत्तरपञ्चाशदुत्तरद्विशततमे द्वे द्वारे ॥ ५८ ॥ पूर्वाङ्गस्य—सङ्ख्याविशेषस्य परिमाणं २५१, तथा पूर्वस्य परिमाणं २५२, तथा लवणस्य—एकदेशेन समुदायावगमाल्लवणसमुद्रस्य सम्बन्धिनी या शिखा मध्ये ऊर्ध्वा वर्तते तस्या मानं २५३, तथा उत्सेधाङ्गुलाऽऽत्माङ्गुलप्रमाणाङ्गुलानां प्रमाणानि २५४, इत्यष्टपञ्चाशत्तमगाथायामेकपञ्चाशदुत्तरद्विशततमादीनि चतुष्पञ्चाशदुत्तरद्विशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ५९ ॥ तमस्कायस्य स्वरूप २५५, तथाऽनन्तानां षट्कं २५६, तथाऽष्टकं निमित्तानां २५७ तथा मान चोन्मान च प्रमाणं च वाच्य २५८, तथाऽष्टादश भक्ष्यभोज्यानि, भक्ष्यन्त इति भक्ष्याणि—गुडधानादीनि भुज्यन्त इति भोज्यानि—शाल्योदनादीनि २५९ इत्येकोनषष्टितमगाथाया पञ्चपञ्चाशदुत्तरद्विशततमादीनि एकोनषष्ट्युत्तरद्विशततमान्तानि पञ्च द्वाराणि ॥ ६० ॥ षट्स्थानेपु वृद्धिर्हानिश्च वस्तूनां विधेया २६०, तथाऽपहर्तु—अन्यत्र देशान्तरे नेतु देवादिभिर्यानि न शक्यन्ते २६१, तथा अन्तरद्वीपा वक्तव्याः २६२, तथा जीवाजीवानामल्पबहुत्वं २६३ चः समुच्चये, इति षष्टितमगाथायां षष्ट्युत्तरद्विशततमादीनि त्रिषष्ट्युत्तरद्विशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ६१ ॥ सङ्ख्या युगप्रधानसूरीणां श्रीवीरजिनस्य तीर्थे, तथा उत्सर्पिण्यामन्तिमजिनसम्बन्धितीर्थस्याविच्छेदमानं २६४–२६५ चः समुच्चये, इत्येकषष्टितमगाथाया चतुःषष्टिपञ्चषष्ट्युत्तरद्विशततमे द्वे द्वारे ॥ ६२ ॥ देवानां प्रविचारः—अब्रह्मसेवा २६६, तथा स्वरूपमष्टाना कृष्णराजीनां भणनीयं २६७, तथा स्वाध्यायस्याकरणं कदेति शेषः २६८, तथा नन्दीश्वराभिधानस्याष्टमद्वीपस्य सम्बन्धिन्याः स्थितेर्भणनं २६९, इति द्वाषष्टितमगाथाया षट्षष्ट्युत्तरद्विशततमादीन्येकोनसप्तत्युत्तरद्विशततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ६३ ॥ लब्धयः—आमर्षौषध्यादयः २७०, तथा तपांसि—इन्द्रियजयादीनि, पुंसा निर्देशः प्राकृतत्वेन

२७१, तथा पातालकलशाः समुद्रमध्यवर्तिनः २७२ तथा आहारकशरीरस्वरूपं च २७३, तथा देशा अनार्याः २७४, तथा च [illegible] २७५, तथा सिद्धानामेकत्रिंशद्गुणाः २७६, इति त्रिषष्टितमगाथायां सप्तत्युत्तरद्विशततमादीनि षट्सप्तत्युत्तरद्विशततमान्तानि सप्त द्वाराणि

जिनसम्बन्धितीर्थस्याविच्छेदमानं २६४–२६५ चः समुच्चये, इत्येकषष्टितमगाथायां चतुःषष्टिपञ्चषष्ट्युत्तरद्विशततमे द्वे द्वारे ॥ ६२ ॥ देवानां प्रविचारः—अब्रह्मसेवा २६६, तथा स्वरूपमष्टानां कृष्णराजीनां भणनीयं २६७, तथा स्वाध्यायस्याकरणे कल्पेति दोषः २६८, तथा नन्दीश्वराभिधानस्याष्टमद्वीपस्य सम्बन्धिन्याः स्थितेर्भणनं २६९, इति द्वाषष्टितमगाथायां षट्षष्ट्युत्तरद्विशततमादीन्येकोनसप्तत्युत्तरद्वि-शततमान्तानि चत्वारि द्वाराणि ॥ ६३ ॥ लब्धयः—आमर्षौषध्यादयः २७०, तथा तपांसि—इन्द्रियजयादीनि, पुंसा निर्देशः प्राकृतत्वेन

२७१, तथा पातालकलशाः समुद्रमध्यवर्तिनः २७२ तथा आहारकशरीरस्वरूपं च २७३, तथा देशा अनार्याः २७४, तथा त एवाऽऽर्याः २७५, तथा सिद्धानामेकत्रिंशद्गुणाः २७६, इति त्रिषष्टितमगाथायां सप्तत्युत्तरद्विशततमादीनि षट्सप्तत्युत्तरद्विशततमान्तानि सप्त द्वाराणि ॥ ६४ ॥ समयात्—सिद्धान्तात्समुद्धृतानामाशास्त्रसमाप्ति—शास्त्रसमाप्तिं यावदेषां द्वाराणां नामोत्कीर्तनपूर्वा एतद्द्वारविषया विचारणा—विवरणरूपा ज्ञेयेति ॥ ६५ ॥ तत्र 'चिइवंदण'त्ति प्रथमद्वारं विवरीतुमाह—

[सोलस पुण आगारा दोसा एगूणवीस उस्सग्गे। छच्चिय निमित्त हुंति य पंचेव य हेयवो भणिया ॥ १ ॥ अहिगारा पुण बारस दंडा पंचेव होंति नायव्वा। तिन्नेव वंदणिज्जा थुइओ पुण होंति चत्तारि ॥ २॥ तिन्निनिसीहीएमाइ तीस तह संपयाओ सत्तणउ[1]। चियवंदणंमि नेयं सत्तगुणऊसयं तु ठाणाणं ॥ ३ ॥ अगणीओ छिंदिज्ज व बोहीखोहाइदीहडक्को वा। इय एवमाइएहिं अब्भग्गो होज्ज उस्सग्गो ॥ ४ ॥] तिन्नि निसीहिय तिन्नि य पयाहिणा तिन्नि चेव य पणामा। तिविहा पूया य तहा अवत्थतियभावणं चेव ॥ ६६ ॥ तिदिसिनिरिक्खणविरई तिविहं भूमीपमज्जणं चेव। वन्नाइतियं मुद्दातियं च तिविहं च पणिहाणं ॥ ६७ ॥ इय दहतियसंजुत्तं वंदणयं जो जिणाण तिकालं। कुणइ नरो उवउत्तो सो पावइ निज्जरं विउलं ॥ ६८ ॥ घरजिणहरजिणपूयावावारचायओ निसीहितिगं। पुप्फक्खयत्थुईहिं तिविहा पूया मुणेयव्वा ॥ ६९ ॥ होइ छउ-

(१) अव्याख्याता अननुमता. सोपयोगाश्च गाथा एता. लिखितेष्वादर्शेष्वदृष्टा अपि मुद्रिते दृष्टा इत्यत्र न्यस्ता .

प्रव० सारोद्धारे तत्त्वज्ञानवि०

मत्थकेवलिसिद्धसेहिं जिणे अवत्थतिगं । वण्णत्थाऽऽलंबणओ वण्णाइतियं वियाणिज्जा ॥ ७० ॥ जिणमुद्दा जोगमुद्दा मुत्तासुत्ती उ तिन्नि मुद्दाओ । कायमणोवयणनिरोहणं च तिविहं च पणिहाणं ॥ ७१ ॥ पंचंगो पणिवाओ थयपाढो होइ जोगमुद्दाए । वंदण जिणमुद्दाए पणिहाणं मुत्तसुत्तीए ॥ ७२ ॥ दो जाणू दुन्नि करा पंचमगं होइ उत्तमंगं तु । संमं संपणिवाओ नेओ पंचंगपणिवाओ ॥ ७३ ॥ अन्नोऽन्नंतरअंगुलि कोसागारेहिं दोहिं हत्थेहिं । पेट्टोवरिकुप्परसंठिएहिं तह जोगमुद्दत्ति ॥ ७४ ॥ चत्तारि अंगुलाइं पुरओ ऊणाइं जत्थ पच्छिमओ । पायाणं उस्सग्गे एसा पुण होइ जिणमुद्दा ॥ ७५ ॥ मुत्तासुत्तीमुद्दा समा जहिं दोवि गब्भिया हत्था । ते पुण निलाडदेसे लग्गा अण्णे अलग्गत्ति ॥ ७६ ॥

'तिन्निनिसीही'त्यादि गाथात्रयं, अत्रैतद्गाथाद्वयप्रतिपादितानि दश च तानि त्रिकाणि च तैः संयुक्तं, 'तियदहसंजुत्त'मिति पाठे त्रिकाणा दशकं तेन संयुक्तमिति व्याख्येयं, वन्दनकं यः कश्चिद्भव्यो जिनानां—तीर्थकृतां त्रिकालं—त्रिसन्ध्यं करोति उपयुक्तः—सोपयोगः सन् स प्राप्नोति सर्वकर्मक्षयकरीं मोक्षलक्ष्मीविधायिनीं च निर्जरा विपुलामिति, कुत्रापि 'सो पावइ सासयं ठाणं' इति पाठः, तत्रापि शाश्वत स्थानं—मोक्षमित्यर्थः, इति गाथात्रयसमुदायार्थः, विस्तरार्थस्तु प्रतिपदमासां कथयिष्यते । अत्र च चैत्यवन्दनं कीदृशेन विधिना विधेयमिति विधिस्वरूपमेव निरूपयिष्यते न पुनश्चैत्यवन्दनसूत्रव्याख्या करिष्यतेऽतिविस्तरभयात्, सा च ललितविस्तरादिभ्यो बुद्धिमद्भिर्बोद्धव्या, एवमन्यत्रापि वन्दनकसूत्रादौ प्रायेण यथास्थानं विज्ञेयं । तत्र चैत्यानि वन्दितुकामः कश्चिन्महर्धिको राजादिर्भवेत् सामान्यवि-

१ चैत्यवन्दनद्वारे दश त्रिकाणि

भयो वा, तत्र यदि राजादिस्तदा 'सव्वाए इड्ढीए सव्वाए दित्तीए

त्रिकाणा दशकं तेन सद्गुकामिति [illegible] निर्जरा विपुलामिति, क्वापि 'सो पावइ सासयं ठाणं' [illegible]
सन् स प्राप्नोति सर्वकर्मक्षयकरीं मोक्षलक्ष्मीविधायिनीं च निर्जरा विपुलामिति, [illegible] अत्र च चैत्यवन्दनं कीदृशेन विधिना
शाश्वतं स्थानं—मोक्षमित्यर्थः, इति गाथात्रयसमुदायार्थः, विस्तरार्थस्तु प्रतिपदमासा कथयिष्यते । सा च ललितविस्तरादिभ्यो बुद्धिम-
विधेयमिति विधिस्वरूपमेव निरूपयिष्यते न पुनश्चैत्यवन्दनसूत्रव्याख्या करिष्यतेऽतिविस्तरभयात्, तत्र चैत्यानि वन्दितुकामः कश्चिन्महर्द्धिको राजादिर्भवेत् सामान्यवि-
द्भिर्वोद्धव्या, एवमन्यत्रापि वन्दनकसूत्रादौ प्रायेण यथास्थानं विज्ञेयं ।

भवो वा, तत्र यदि राजादिस्तदा 'सव्वाए इड्ढीए सव्वाए दित्तीए सव्वाए जुईए सव्वबलेणं सव्वपोरिसेणं' [सर्वया ऋद्ध्या सर्वया दीप्त्या सर्वया युत्तया सर्वबलेन सर्वपौरुषेण] इत्यादिवचनात् शासनप्रभावनानिमित्तं महर्द्ध्या चैत्यादिषु याति, अथ सा-मान्यविभवस्तदौद्धत्यादिपरिहारेण लोकोपहासं परिहरन् व्रजतीति । तत्र चैत्यप्रवेशेऽयं विधिः—पुष्पताम्बूलादिसचित्तद्रव्याणां परिहारेण कटककुण्डलकेयूरहाराद्युचिताचित्तद्रव्याणामपरिहारेण एकवस्त्रपरिधानः एकेन चोपरितनवस्त्रेण कृतोत्तरासङ्गः, एतच्च पुरुषं प्रति द्रष्टव्यं स्त्री तु सविशेषं प्रावृत्ताङ्गी विनयादवनततनुलतेति, जिनप्रतिमादर्शने शिरस्यञ्जलिकरणेन मनस एकाग्रताकरणेन चेति पञ्चविधाभिगम-नेन नैषेधिकीपूर्वकं प्रविशति, यदुक्तं भगवत्यां—"सचित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए अचित्ताणं दव्वाणं अविउसरणयाए एगसाडएणं उत्तरासङ्गेणं चक्खुफासे अंजलिप्पग्गहेणं मणसो एगत्तीकरणेणं"ति, [सचित्तानां द्रव्याणां व्युत्सर्जनेन अचित्तानां द्रव्याणामव्युत्स-र्जनेन एकशाटकेनोत्तरासङ्गकरणेन चक्षुःस्पर्शेऽञ्जलिप्रग्रहेण मनस एकत्वीकरणेन] क्वचित् 'अचित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए' इति पाठः, अत्र अचित्तानां द्रव्याणां—छत्रादीनां व्यवसरणेन—व्युत्सर्जनेन परिहारेणेत्यर्थः, यस्तु राजादिश्चैत्यं प्रविशति स तत्कालं राज-चिह्नानि मुकुटचामरादीनि परिहरति, तथा च सिद्धान्तः—"अवहट्टु रायककुहाइं पंच वररायककुहरूवाइं । खग्गं छत्तोपाणह मउडं तह चामराओ य ॥ १ ॥" [त्यक्त्वा राजचिह्नानि पञ्च वरराजचिह्नरूपाणि । खङ्गः छत्रं उपानहौ मुकुटः तथा चामरांश्च ॥ १ ॥] इत्यादि, 'अवहट्टु'त्ति मुक्त्वा राजककुदानि—राजचिह्नानीत्यर्थः । चैत्यगृहे च प्रविशन् नैषेधिकीत्रयं करोति—जिन-गृहस्य द्वारभागे मध्यप्रदेशे गर्भगृहदेशे च, तत्र प्रथमा गृहादिविषये कायकार्याणां व्यापाराणां निषेधेन निर्वृत्ता नैषेधिकी, द्वितीया तद्विषय एव वचनव्यापारविधेयानां कार्याणां निषेधेन निर्वृत्ता, तृतीया तु गृहादिविषय एव मनसा चिन्तनीयानां कार्याणां निषेधेन

निर्वृत्तेति सम्प्रदायः, **सूत्रकारेण** तु नैषेधिकीत्रितयं विवृण्वता—'घरजिणहरजिणपूयावावारच्चायओ निसीहतिगं' इत्युक्तं, तत्राप्ययमर्थः—प्रथमनैषेधिक्या गृहादिगतसकलसावद्यव्यापारपरम्पराप्रतिषेधः प्रतिपादितः, द्वितीयनैषेधिक्यां जिनगृहविषयपाषाणादिघटापनप्रभृतिसर्वसावद्यव्यापारपूरः प्रत्यषेधि, तृतीयनैषेधिक्यां तु पुष्पफलपानीयप्रदीपप्रमुखपदार्थसार्थसमानयनादिरूपो जिनपूजाविषयोऽपि सावद्यव्यापारश्चैत्यवन्दनावसरे प्रत्यषेध्यत, जिनपूजां कृत्वा तृतीया नैषेधिकी विधीयत इति भावः। तथा **सर्वत्रिकाणि** सूत्रकारेण न विवृतानि, किंतु विषमतराणि कानिचिदेव अस्माभिश्चाविवृतानामपि संक्षेपेण स्वरूपं निरूप्यते १, यथा **तिस्रः प्रदक्षिणा** ज्ञानादित्रयाराधनाय जिनप्रतिमादेर्दक्षिणभागादारभ्य सृष्टिक्रमेणैव कर्तव्याः, सर्वं हि प्रायेणोत्कृष्टं वस्तु कल्याणकामैर्दक्षिणभाग एव विधेयमिति २, तदनन्तरं प्रतिमादिसम्मुखं भक्त्यतिशयख्यापनाय शिरसा भूमिपीठस्पर्शनरूपास्त्रयः प्रणामा विधेयाः ३, **'तिविहा पूय'त्ति सूत्रकृद्विवृणोति**—**'पुप्फक्खयरथुईहिं तिविहा पूया मुणेयव्वा'** इति, पुष्पैर्विचित्रैः सुगन्धिभिः अक्षतैः—शालितण्डुलादिभिः स्तुतिभिश्च—लोकोत्तरसद्भूततीर्थकृद्गुणवर्णनपराभिः संवेगजनिकाभिस्त्रिविधा पूजा ज्ञातव्येति। अत्र च गाथायां पुष्पादीन्युपलक्षणभूतान्येव श्रीभगवतः पूजाविधौ प्रतिपादितानि, ततो निःसपत्नरत्नसुवर्णमुक्ताभरणादिभिरलङ्करणं विचित्रपवित्रवस्त्रादिभिः परिधापनं पुरतश्च सिद्धार्थकशालितण्डुलादिभिरष्टमाङ्गलिकालेखनं तथा प्रवरबलिजलमङ्गलदीपदधिघृतप्रभृतिपदार्थढौकनं भगवतश्च भालतले गोरोचनामृगमदादिभिस्तिलककरण तत आरात्रिकाद्युत्तारणं, यदाहुः **पूर्वगणभृतः**—"गधवरधूयसव्वोसहीहिं उदगाइएहिं चित्तेहिं। सुरहिविलेवणवरकुसुमदामबलिदीवणेहि च ॥ १ ॥ सिद्धत्थयदहिअक्खयगोरोयणमाइएहिं जहलाभं। कंचणमुत्तियरयणाइदामएहिं च विविहेहिं ॥ २ ॥ पवरेहि साहणेहिं पाय भावोऽवि जायए पवरो। न य अन्नो उवओगो एएसि सया य लट्ठयरो ॥ ३ ॥" इति [गन्धवरधूपसर्वौषधिभिरुदका-

पूजाविधौ प्रनिपादितानि, ततो निःसपत्नरत्नसुवर्णमुक्ताभरणादिभिरलङ्करण [illegible] भगवतश्च भाळतटे गोरोचनामृगमदादिभिस्तिलक-
ण्डुलादिभिरष्टमाङ्गलिकालेखन तथा प्रवरबलिजलमङ्गलदीपदधिघृतप्रभृतिपदार्थढौकन भगवतश्च भाळतटे गोरोचनामृगमदादिभिस्तिलक-
करणं तत आरात्रिकामुत्तारणं, यदाहुः पूर्वगणभृतः—"गंधवरधूयसव्वोसहीहिं उदगाइएहिं चित्तेहिं । सुरहिविलेयणवरकुसुमदाम-
बलिदीवएहिं च ॥ १ ॥ सिद्धत्थयदहिअक्खयगोरोयणमाइएहिं जहलाभं । कंचणमुत्तियरयणाइदामएहिं च विविहेहिं ॥ २ ॥ पवरेहिं
साहणेहिं पायं भावोऽवि जायए पवरो । न य अन्नो उवओगो एएसि सया य लट्ठयरो ॥ ३ ॥" इति [गन्धवरधूपसर्वौषधिभिरुदका-

दिकैश्चित्रैः । सुरभिविलेपनवरकुसुमदामबलिदीपैश्च ॥ १ ॥ सिद्धार्थकदध्यक्षतगोरोचनादिभिर्यथालाभं । काञ्चनमौक्तिकरत्नादिदाम-
भिश्च विविधैः ॥ २ ॥ प्रवरैः साधनैः प्रायो भावोऽपि जायते प्रवरः । न चान्य उपयोग एतेषां सकाशाच्च लष्टतरः ॥३॥] एवं भगवन्तं
पूजयित्वा ऐर्यापथिकीप्रतिक्रमणपूर्वकं शक्रस्तवादिदण्डकैश्चैत्यवन्दनं विधाय स्तोत्रैरुत्तमैरुत्तमकविविरचितैर्भगवतो गुणोत्कीर्तनं कुर्यात्,
स्तोत्राणां चोत्तमत्वमेवमभिहितं, यथा—"पिण्डक्रियागुणगतैर्गम्भीरैर्विविधवर्णसंयुक्तैः । आशयविशुद्धिजनकैः संवेगपरायणैः पुण्यैः ॥१॥
पापनिवेदनगर्भैः प्रणिधानपुरस्सरैर्विचित्रार्थैः । अस्खलितादिगुणयुतैः स्तोत्रैश्च महामतिग्रथितैः ॥ २ ॥" इति, यथा—"नानन्दोदक-
लेशलम्पटपुटं स्निग्धेऽपि बन्धौ जने, न क्रोधारुणिमास्पदं कृतबहुक्लेशेऽपि शत्रौ क्वचित् । ध्यानावेशविलोकिताखिलजगल्लक्ष्मीं क्रियाद्व-
श्चिरं, चक्षुर्युग्ममयुग्मबाणजयिनः श्रीवर्धमानप्रभोः ॥ १ ॥ कृत्वा हाटककोटिभिर्जगदसद्दारिद्र्यमुद्राकथं, हत्वा गर्भशयानपि स्फुटमरी-
न्मोहादिवंशोद्भवान् । तप्त्वा दुष्करमस्पृहेण मनसा कैवल्यहेतुं तपस्त्रेधा वीरयशो दधद्विजयतां वीरस्त्रिलोकीगुरुः ॥२॥ यथा वा—संसार-
मारवपथे पतितेन नाथ !, सीमन्तिनीमरुमरीचिविमोहितेन । दृष्टः कृपारसनिधिस्त्वमतः कुरुष्व, तृष्णापनोदवशतो जिन ! निर्वृतिं मे
॥ ३ ॥" इत्यादिस्वरूपैः स्तोत्रैर्गुणोत्कीर्तनरूपा पूजा श्रीभगवतो विधेया, न पुनर्व्रीडामङ्गलातङ्ककदायिभिरेवंविधैर्यथा—"उत्तिष्ठन्त्या
रतान्ते भरमुरगपतौ पाणिनैकेन कृत्वा, धृत्वा चान्येन वासो विगलितकवरीभारमंशं वहन्त्याः । भूयस्तत्कालकान्तिद्विगुणितसुरतप्रीतिना
शौरिणा वः, शय्यामालिङ्ग्य नीतं वपुरलसलसद्बाहु लक्ष्म्याः पुनातु ॥ १ ॥ तथा—शान्त्यै वोऽस्तु कपालदाम जगतां पत्युर्यदीयां लिपिं,
क्वापि क्वापि गणाः पठन्ति पदशो नातिप्रसिद्धाक्षराम् । विश्वं स्रक्ष्यति वक्ष्यति क्षितिमपामीशिष्यते शिष्यते, नागै रागिषु रंस्यतेऽत्स्यति
जगन्निर्वेक्ष्यति यामिति ॥ २ ॥" उपलक्षणत्वाच्च त्रिविधपूजाया अष्टप्रकाराऽपि सकलजनानन्ददायिनी अर्हतां पूजा विज्ञेयेति, यदुक्तम्—

"वरगंधधूयचोक्खक्खएहिं कुसुमेहिं पवरदीवेहिं । नेवेज्जफलजलेहि य जिणपूया अट्ठहा होइ ॥ १ ॥" [वरगन्धधूपचोक्षाक्षतैः कुसुमैः प्रवरदीपैः । नैवेद्यफलजलैश्च जिनपूजाऽष्टधा भवति ॥ १ ॥] ४ इति । 'अवत्थतियभावणं चेव'त्ति व्याख्या—'होइ'त्यादि, जिने छद्मस्थकेवलिसिद्धत्वलक्षणमवस्थात्रितय यथास्वरूप भावनीयमिति भावः, तत्र छद्मस्थावस्थैवं भगवतो भावनीया, यथा—'निर्जन्मदवारिवारणघटं राज्यं पुरन्तोद्भटं, हर्षोल्लासिविलासिनीव्यतिकरं निःसीममन्तःपुरम् । त्यक्त्वा प्राज्यसुखं विमुच्य सकलाश्चिःसङ्गता योऽप्रतिद्वन्द्वैरेण जनैरचिन्त्यमहिमा विश्वप्रभुर्वीक्ष्यते ॥ १ ॥ धर्मध्याननियन्त्रितमुक्तपरिकर्मा [illegible], [illegible] णोपलादौ मदक् । निःसङ्गं विहरन्त्रिभुवनगहिन कुर्वन् विचित्रं तपः, सद्गुणैरभ्यर्च्यते जिननाथः प्रशान्ताकृतिः ॥ २ ॥' इत्यादि, कैवल्यावस्था पुनरेव भावनीया, यथा—'रागाद्युत्कटशत्रुसन्ततिकरं यद्विक्रमाडम्बरं, लोकालोकविलोकनैकरसिकं यद् ज्ञानविस्फूर्जितम् । मूलोन्मूलितविश्वसंशयघनं यद्भारतीवल्गितं, धन्यैरेव जनैर्जगत्त्रयगुरुः सोऽत्र समालोक्यते ॥ १ ॥ अहो विहितवंशनामा त्रिभुवने विभूतिर्विमोहको कृतमहोत्सवा त्रिजगतीन्द्रनामाकृतिः । अहो वचनचातुरी सुगिरतत्परा देहिनामहो जगतितिष्ठ सुगुणोत्थितं चेष्टितम् ॥ २ ॥ सिद्धावस्थाऽप्येवं त्रिजगतीपतेर्भावनीया, यथा—'यस्य ज्ञानमनन्तमप्रतिहतं क्षेत्रमिदं दर्शनं, शेषत्वात्सनन्तसुखमनन्तोऽनन्तः सुखानां चयः । वीर्यस्यानुपमः स कोऽपि महिमाऽनन्तत्रिलोकाद्भुतः, सिद्धत्वे प्रथितः प्रभुः स भगवान् धन्यैः सदा ध्यायते ॥ १ ॥' ५। तथा त्रिदिग्निरीक्षणविरतिः यस्यां दिशि तीर्थकृत्प्रतिमा तत्सन्मुखमेव निरीक्षणं विधेयं न पुनरन्यदिगवगमनमुख, ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्निरीक्षणा-दोषप्रसङ्गात् ६, तथा चैत्यवन्दनं कर्तुकामेन सत्त्वादिरक्षणनिमित्तं सम्यक् चक्षुषा निरीक्ष्य निजचरणनिक्षेपभूमेः प्रमार्जनं त्रिवारं विधेयं, तत्र गृहिणा वस्त्राञ्चलेन यतिना तु रजोहरणेनेति ७। 'वन्नाइतिय'मिति विवृणोति—'वन्नत्थालंवणओ वन्नाइतियं वियाणेज्ज'त्ति

सिद्धावस्थाऽप्येव निजगतीपते... महिमाऽनन्तत्रिलोकाद्भुत॰, सिद्धत्व प्रार्थिनः प्रभुः ... चैत्यवन्दनस्थानादन्यत्र त्रि-
चयः । वीर्यस्यानुपमः स कोऽपि महिमाऽनन्तत्रिलोकाद्भुत॰, ... निरीक्षण विधेय न पुनरन्यदिक्त्रयसम्मुखं,
त्रिदिग्निरीक्षणविरतिः यस्यां दिशि तीर्थकृत्प्रतिमा तत्सम्मुखमेव निरीक्षण विधेय न पुनरन्यदिक्त्रयसम्मुखं, चैत्यवन्दनस्थानादन्यत्र त्रि-
दोषप्रसङ्गात् ६, तथा चैत्यवन्दनं कर्तुकामेन सत्त्वादिरक्षणनिमित्तं सम्यक् चक्षुषा निरीक्ष्य निजचरणनिक्षेपभूमेः **प्रमार्जनं त्रिवारं**
विधेयं, तत्र गृहिणा वस्त्राञ्चलेन यतिना तु रजोहरणेनेति ७। **'वन्नाइतिय'**मिति विवृणोति—**'वन्नत्थालंबणओ वन्नाइतियं वियाणेज्ज'**त्ति

वर्णा—अकारककारादयः अर्थः—शब्दाभिधेयं आलम्बनं—प्रतिमादिरूपं एतस्मिंस्त्रितयेऽप्युपयुक्तेन भवितव्यं, तत्रालम्बनं यथा—'अष्टाभिः
प्रातिहार्यैः कृतसकलजगद्विस्मयः कान्तकान्तिः, सिञ्चन् पीयूषपूरैरिव सदसि जनं सेरदृष्टिप्रपातैः । निःशेषश्रीनिदानं निखिलनरसुरैः
सेव्यमानः प्रमोदादर्हन्नालम्बनीयः स्फुरदुरुमहिमा वन्दमानेन देवः ॥ १ ॥' ८ इत्यादि । **'मुद्दातिगं'** चेति व्याचष्टे—जिनमुद्रा योगमुद्रा
मुक्ताशुक्तिमुद्रा चेति मुद्रात्रयं ज्ञातव्यं ९ । **'तिविहं च पणिहाणं'** इति विवृणोति—**'कायमणोवयणनिरोहणं च तिविहं च पणि-**
हाणं' इति कायमनोवचनानामकुशलरूपाणां निरोधनं—नियन्त्रणं शुभानां च तेषां करणमिति, तत्र कायं सुसंवृतं कृत्वा विहितकरकुशेशय-
कोशो मनसि तमेवाचिन्त्यचिन्तामणिचारुचरितं वंद्यमानमर्हन्तं निवेश्य निजमधुरिमाधरीकृतमधुमाधुर्यया वाचैवं प्रणिधानमाधत्ते, यथा—
'जय त्रिजगतीपते शरण ! देहिनां श्रीजिनप्रसादवशतस्तव स्फुरतु मे विवेकः परः । भवेद्भवविरागिता भवतु संयमे निर्वृतिः, परार्थकरणो-
द्यमः सह गुणार्जनैर्जायताम् ॥१॥' इत्यादि १० । तत्र मुद्रात्रयमध्ये यस्या यत्र व्यापारस्तां तत्र दर्शयति—**'पंचंगे'**त्यादि पञ्चाङ्गानि—अवयवा
विवक्षितव्यापारवन्ति यत्र स पञ्चाङ्गः प्रणिपातः—प्रणिपातदण्डकपाठस्यादाववसाने च प्रणामो भवति कर्तव्य इति शेषः, यद्यपीह
पञ्चाङ्गः प्रणिपात इत्युक्त तथापि पञ्चाङ्गमुद्रया प्रणिपात इति द्रष्टव्यं, मुद्राणामेवाधिकृतत्वात्, युक्तं च पञ्चाङ्ग्या अपि मुद्रात्वमङ्गवि-
न्यासविशेषरूपत्वाद्योगमुद्रावदिति । तथा स्तवपाठः शक्रस्तवादिरूपो भवति योगमुद्रया, वन्दनं—चैत्यवन्दनं **'अरहंतचेइयाणं'** इत्या-
दिकं जिनमुद्रया, अनुस्वारश्चात्र लुप्तो द्रष्टव्यः, इयं च पादाश्रिता योगमुद्रा हस्ताश्रितेत्युभयोरपि चैत्यवन्दने व्यापारः, प्रणिधानं **'जय**
वीयराये'त्यादिकं मुक्ताशुक्तिमुद्रयेति । अथ पञ्चाङ्गप्रणिपातलक्षणनिरूपणापूर्वकं एतासामेव मुद्राणां लक्षणं दर्शयति—**'दो जाणू'**इत्यादि, तत्र
पञ्चभिरङ्गैः सम्यक्—समीचीनतया प्रकर्षेण निपतनं—संप्रणिपातो ज्ञेयः पञ्चाङ्गप्रणिपातः, तत्र कानि पञ्चाङ्गानीति दर्शयति—द्वे जानुनी द्वौ

करौ पञ्चमकं भवत्युत्तमाङ्गं च, तुशब्दः समुच्चयार्थचशब्दार्थः, तथा योगमुद्रा अन्योऽन्यान्तरप्रविष्टाभिरङ्गुलीभिः कृत्वा पद्मकोशाकाराभ्यां द्वाभ्यां हस्ताभ्यामुदरोपरिसस्थापितकूर्पराभ्यां भवतीति, एषा पुनर्भवति जिनमुद्रा यत्र पादयोरुत्सर्गेऽन्तरं भवति चत्वार्यङ्गुलानि पुरतः-अग्रभागे न्यूनानि च तानि पश्चिमभागे इति, मुक्ताशुक्तिमुद्रा भवति यत्र समौ मिलितौ द्वावपि गर्भितौ—उभयतोऽपि सोन्नासौ न पुनश्चिप्पटौ हस्तौ भवतः, तौ पुनर्ललाटदेशे लग्नौ कार्याविलेके सूरयः प्रतिपादयन्ति, अन्ये पुनस्तत्रालग्नावेव वदन्ति, नेत्रमध्यभागवर्त्याकाशगताविल्यर्थः ॥ ७६ ॥ पुनर्विविविशेपमाह—

दाहिणवामंगठिओ नरनारिगणोऽभिवंदए देवे । उक्किट्ठ सट्ठिहत्थुग्गहे जहन्नेण करनवगे ॥ ७७ ॥
अट्ठनवट्ठ य अट्ठवीस सोलस य वीस वीसामा । मंगलइरियावहिया सक्कत्थयपमुहदंडेसु ॥७८॥
पंचपरमेट्ठिमंते पए पए सत्त संपया कमसो । पज्जन्तसत्तरक्खरपरिमाणा अट्ठमी भणिआ ॥ ७९ ॥ इच्छ १ गम २ पाण ३ ओसा ४ जे मे ५ एगिंदि ६ अभिहया ७ तस्स ८ । इरियाविस्सामेसुं पढमपया हुंति दट्ठव्वा ॥ ८० ॥ अरिहं १ आइग २ पुरिसो ३ लोगोऽ ४ भय ५ धम्म ६ अप्प ७ जिण ८ सव्वा ९ । सक्कत्थयसंपयाणं पढमुल्लिंगणपया नेया ॥८१॥ अरिहं १ वंदण २ सद्धा ३ अण्णत्थू ४ सुहुम ५ एव ६ जा ७ ताव ८ । अरिहंतचेइयथए विस्सामाणं पया पढमा ॥ ८२ ॥ अट्ठावीसा सोलस वीसा य जहक्कमेण निद्दिट्ठा । नामजिणट्ठवणाइसु वीसामा पायसाणेणं ॥ ८३ ॥
'दाहिण'त्ति प्रतिमाया दक्षिणभागे स्थितः पुरुपप्राधान्यान्नरगणोऽभिवन्दते देवान् नारीगणश्च वामपार्श्वे स्थितः, तथाप्युत्कृष्टतः पष्टिह-

१ चैत्यवन्दनद्वारे संपदः

अप्प ७ जिण ८ सव्वा ९। सक्कत्थयसंपयाणं पढमुल्लिंगणपया नेया ॥८१॥ अ हं १ भगव २ सया
३ अण्णत्थ् ४ सुहुम ५ एव ६ जा ७ ताव ८। अरिहंतचेइयथए विस्सामाणं पया पढमा ॥ ८२ ॥ अ-
ट्ठावीसा सोलस वीसा य जहक्कमेण निद्दिट्ठा । नामजिणट्ठवणाइसु वीसामा पायगाणेणं ॥ ८३ ॥
'दाहिण'त्ति प्रतिमाया दक्षिणभागे स्थितः पुरुषप्राधान्यात्मरगणोऽभिवन्दते देवान् नारीगणश्च वामपार्श्वे स्थितः, तथाप्युत्कृष्टतः षष्टिह-

स्तप्रमितेऽवग्रहे—देशविशेषे स्थितः सन् वन्दते जघन्यतस्तु करनवके—नवहस्तप्रमिते देशे, उच्छ्वासनिःश्वासादिजनिताऽऽशातनापरिहारायेति ॥७७॥ इदानीं पञ्चमङ्गलैर्यापथिकीशक्रस्तवादीनां सम्पत्प्रमाणलक्षणं विधिविशेषमाह—'अट्ठे'त्यादि पञ्चमङ्गले—नमस्कारेऽष्टौ सम्पदः, ऐर्याप-थिक्यामष्टौ, शक्रस्तवे नव, 'अरिहंतचेइयाणं' इत्यादिदण्डकेऽष्टौ, 'लोगस्सुज्जोयगरे' इत्यस्मिन् दण्डकेऽष्टाविंशतिः, 'पुक्खरवरदीवड्ढे' इत्यत्र षोडश, 'सिद्धाणं बुद्धाणं' इत्यस्मिंश्च दण्डके विंशतिः सम्पदः, अस्या एव पर्यायमाह—'वीसामा' इति विश्राम्यते—विरम्यते एष्विति विश्रामाः—सम्पदो विश्रमणस्थानानीतियावत् ॥ ७८ ॥ तत्र 'पञ्चपरमेट्ठी'त्यादि, पञ्चपरमेष्ठिमन्त्रे पदे पदे—विवक्षिताभिधेययुक्ते 'नमो अरहंताणं' इत्यादिके, न पुनः सुप्तिङ्युक्ते, सप्त सम्पदः क्रमशो विज्ञेयाः, अष्टमी पुनः पर्यन्ते सप्तदशाक्षरप्रमाणा 'मंगलाणं च सव्वेसिं पढमं हवइ मंगलं' इतिस्वरूपा भणिता गणधरादिभिः, अन्ये तु पर्यन्तवर्तिनीस्तिस्रः सम्पद एवं मन्यन्ते, यथा—'एसो पंच नमुक्कारो सव्वपावप्पणासणो' इति षोडशाक्षरप्रमाणा षष्ठी सम्पत्, 'मंगलाणं च सव्वेसिं' इत्यष्टाक्षरघटिता सप्तमी सम्पत्, 'पढमं हवइ मंगलं' इति नवाक्षरनिष्पन्ना अष्टमी सम्पत्, यदुक्तं—"अंतिमचूलाइ तियं सोलसअट्ठनवक्खरजुयं चेव । जो पढइ भत्तिजुत्तो सो पावइ सासयं ठाणं ॥७९॥" [अन्त्यचूलिकायां त्रिकं षोडशाष्टनवाक्षरयुतं चैव। यः पठति भक्तियुक्तः स प्राप्नोति शाश्वतं स्थानं ॥१॥] इति, एवमैर्यापथिक्यादिष्वपि सम्पद्विषये यथायथं मतान्तराणि मतिमद्भिर्मन्तव्यानीति। अत्र च यद्यपि 'हवइ होइ' इत्यनयोरर्थं प्रति न कश्चिद्विशेषः 'होइ मंगलं' इति च पाठे श्लोको नाधिकाक्षरो भवति तथापि 'हवइ' इत्येव पठितव्यं, यतो नमस्कार-वलयकादिग्रन्थेषु सर्वमन्त्ररत्नानामुत्पत्त्याकरस्य प्रथमस्य कल्पितपदार्थकरणैककल्पद्रुमस्य विषविषधरशाकिनीडाकिनीयाकिन्यादिनिग्रहनिर-वग्रहस्वभावस्य सकलजगद्वशीकरणाकृष्ट्याद्यव्यभिचारिप्रौढप्रभावस्य चतुर्दशपूर्वाणां सारभूतस्य पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारस्य व्याख्यायां प्रस्तुतायां

तथाविधप्रयोजनोद्देशेन यन्त्रपद्मादिविरचनायां प्रकृतायां यदा द्वात्रिंशद्दलं पद्ममालिख्यते प्रतिदलं च श्लोकसम्बन्ध्येकैकमक्षरं निवेश्यते तदा नाभौ त्रयस्त्रिंशत्तममक्षरमवश्यं निवेश्य अन्यथा नाभिभागः शून्य एव स्यात्, मात्रयापि च हीने यन्त्रपद्मादौ निवेश्यमाने महामन्त्रे तत्साध्यविशिष्टाभीष्टपरिपूर्णफलानवाप्तेरिति 'हवइ' इत्ययमेव पाठो युक्तः, तथा चैतत्संवादिपूर्वाचार्यकृतप्रकरणवचनं—"अट्ठसट्ठि-अक्खरपरिमाणु, जिणसासणि नवकार पहाणू । अंतिमचूला तिन्नि पसिद्धा, सोलसअट्ठनवक्खररिद्धा ॥ १ ॥" [अष्टषष्ट्यक्षरप्रमाणो जिनशासने नमस्कारः प्रधानः । अन्त्यास्तिस्रश्चूलाः प्रसिद्धाः षोडशाष्टनवाक्षरसमृद्धाः ॥ १ ॥] इत्यादि, ततो नात्राभिमाननर्तनं केनापि कृतमिति विमर्शनीयं निर्मत्सरैरिति। तथा प्रथमपदेषु ज्ञातेषु यस्या सम्पदि यावन्ति पदानि भवन्ति तस्या तावन्ति सुखेनैव ज्ञायन्त इत्यत ऐर्यापथिकीसम्पदामष्टानामपि प्रथमपदानि दर्शयति—'इच्छे'त्यादि, अस्या गाथाया अर्थो लिख्यते, यथा—'भीमो भीमसेन' इति न्यायेन ईर्याया—ईर्यापथिक्या विश्रामेषु—संपत्सु एतानि इच्छगमादीनि प्रथमपदानि द्रष्टव्यानि, अत्र च प्राकृतत्वात्पुंसा निर्देशः, एवं च 'इच्छामि पडिक्कमिउं' इत्याद्येका सम्पत्, द्वितीया 'गमणागमणे' इति, तृतीया 'पाणक्कमणे' इत्यादि, चतुर्थी 'ओसाउत्तिंग' इत्यादि, पञ्चमी 'जे मे जीवा विराहिया' इति, षष्ठी 'एगिंदिया' इत्यादि, सप्तमी 'अभिहया' इत्यादि, अष्टमी 'तस्स उत्तरी-करणेणं' इत्यादि 'ठामि काउस्सग्गं' इति पर्यन्तं ॥ ८० ॥ इदानीं शक्रस्तवसम्पदामादिपदानि दर्श्यन्ते—'अरिह'मित्यादि, अत्र च नव सम्पदो भवन्ति, तत्र प्रथमपद कर्तृक्रियाप्रतिपादकमेव न तत् सम्पद्ग्रहणेन गृह्यते, ततोऽरिहमित्यनेन पदद्वयं सूचितं, अनेन स्तोतव्यसम्पत्प्रथमा प्रतिपादिता, यतोऽर्हता भगवतां च स्तोतव्यत्वमुचितं, 'आइगे'त्यनेनाक्षरत्रयेणाऽऽद्यपदसूचितपदत्रयनिष्पन्ना द्वितीया सम्पद्भणिता, एषा च स्तोतव्यसम्पद एव प्रधानसाधारणासाधारणगुणरूपा हेतुसम्पदिति, यत आदिकरणशीला एव तीर्थक-

रत्वेन स्वयसम्बोधसम्भैते भवन्ति, 'पुरिसो' इत्यनेन गाथात्रयेन सूचिता[illegible] [illegible] तृतीया सम्[illegible]

पञ्चमी 'जे मे जीवा विराहिया [illegible]' करणेणं' इत्यादि 'ठामि काउस्सग्गं' इति पर्यन्तं ॥ ८० ॥ इदानीं [illegible] सूत्रितं, अत्र च नव सम्पदो भवन्ति, तत्र प्रथमपदं कर्तृक्रियाप्रतिपादकमेव न तत् सम्पद्ग्रहणेन गृह्यते, ततोऽरिहन्तिलनेन पदद्वय[illegible]निष्पन्ना अनेन स्तोतव्यसम्पत्प्रथमा प्रतिपादिता, यतोऽर्हन्तो भगवन्तश्च स्तोतव्यतामुचिता, 'आइगे'त्यनेनाक्षरत्रयेणाऽऽद्यपदसूचितपदत्रयनिष्पन्ना द्वितीया सम्पद्भणिता, एषा च स्तोतव्यसम्पद एव प्रधानसाधारणासाधारणगुणरूपा हेतुसम्पदिति, यत आदिकरणशीला यत्र तीर्थंक-रत्वेन स्वयंसम्बोधतश्चैते भवन्ति, 'पुरिसो' इत्यनेन गाथात्रयवेन सूचिताद्यपदा चतुष्पदनिष्पन्ना तृतीया सम्पद्भणिता, एषा च स्तोतव्यसम्पद एवासाधारणगुणरूपा हेतुसम्पत्कथिता, पुरुषोत्तमानामेव सिंहपुण्डरीकगन्धहस्तिधर्मभाक्त्वेन स्तोतव्यतोपपत्तेः, 'लोगो' इत्यनेन गाथाक्षरद्वयेन प्रकटिताद्यपदा पञ्चपदनिर्मिता चतुर्थी सम्पदभिहिता, एषा च स्तोतव्यसम्पद एव सामान्येन सर्वजनोपकारित्व-लक्षणेनोपयोगसम्पत्, लोकोत्तमत्वलोकनाथत्वलोकहितत्वलोकप्रदीपत्वलोकप्रद्योतकरत्वानां परार्थत्वादिति, 'अभय' इत्यनेन तु गाथावय-वेनाभिव्यक्तादिपदा पञ्चाऽऽलापकपरिमाणा पञ्चमी सम्पद्विज्ञेया, एषा चास्या एवोपयोगसम्पदो हेतुसम्पद् ज्ञातव्या, अभयदानश्चक्षुर्दा-नमार्गदानशरणदानबोधिदानैः परार्थसिद्धेरिति । 'धम्म'त्ति गाथावयवेन ज्ञापिताद्यपदा पञ्चपदघटिता षष्ठी सम्पन्निवेदिता, एषा च स्तोतव्यसम्पद एव विशेषेणोपयोगसम्पद्बोद्धव्या, धर्मदत्वधर्मदेशकत्वधर्मनायकत्वधर्मसारथित्वधर्मवरचातुरन्तचक्रवर्तित्वेभ्य एव तस्याः स्तोतव्यसंपदो विशेषेणोपयोगात्, 'अप्प'त्तिगाथाक्षरद्वयेन निरूपिताद्यपदा आलापकद्वयनिष्पन्ना सप्तमी सम्पदभिहिता, एषा च स्तोतव्यसम्पद एव सकारणा स्वरूपसम्पद्, अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरा व्यावृत्तच्छद्मानश्च यतोऽर्हन्तो भगवन्तश्च भवन्तीति, 'जिण'त्ति गाथालवेन प्रादुष्कृताद्यपदा आलापकचतुष्टयनिर्मिताऽष्टमी सम्पन्निवेदिता, इयं चात्मतुल्यपरफलकर्तृत्वसम्पत्प्रतिपादिता, जिनजापकत्वतीर्ण-तारकत्वबुद्धबोधकत्वमुक्तमोचकत्वानामेवविधस्वरूपत्वादिति, 'सव्व'त्ति गाथाक्षरद्वयेन संसूचिताद्यपदा आलापकत्रयनिर्मिता 'जियभ-याणं' इति पर्यन्ता नवमी सम्पद्, इयं च प्रधानगुणापरिक्षयप्रधानफलप्राप्त्या अभयसम्पदभिहिता, इयं चात्मतुल्यपरफलकर्तृसर्वज्ञसर्व-दर्शिनामेव शिवाचलादिस्थानप्राप्तौ जितभयत्वोपपत्तेरिति । एताश्च सम्पदोऽनन्तधर्माध्यासिते वस्तुनि मुख्ये सति मुख्यवृत्त्या स-म्भवन्त्येव, न चानन्तधर्मात्मकत्वं वस्तुनोऽनुपपन्नमिति वाच्यं, तस्यान्यत्रासद्गुरुप्रणीत**प्रमाणप्रकाशवादमहार्णवादिमहातर्कग्रन्थेषु**

विस्तरेण साधितत्वादिति शक्रस्तवसम्पदां प्रथमोल्लिङ्गनपदानि ज्ञेयानि, पुल्लिङ्गनिर्देशश्च प्राकृतत्वाददुष्टः, आलापकाश्चात्र त्रयस्त्रिंशद्विज्ञातव्याः। या च 'जे अईया सिद्धा' इति गाथा साऽप्यवश्यं भणनीया, शक्रस्तवान्ते पूर्वमहाश्रुतधरैरभिहितत्वात्, न पुनरौपपातिकादिषु 'नमो जिणाणं जियभयाणं' इति पर्यन्तस्य शक्रस्तवस्य पठितत्वान्नेयं गाथाऽस्माभिः स्वयं भण्यत इति कुबोधाऽऽग्रहग्रस्तमानसैर्नवनवानल्पविकल्पकल्पनाकुशलैराधुनिकैरिव कैश्चिन्न पठनीया, प्राक्तनैरशठैरनमिमानैर्गीतार्थैः सूरिभिरादृतस्य पक्षस्यादरणीयत्वादिति ॥८१॥ 'अरिहंतचेइयाणं' इति दण्डकेऽष्टौ सम्पदस्तासामाद्यपदनिरूपणार्थमाह—'अरिहं वंदणे'त्यादि तत्रार्हमित्यनेन सूचिताद्यपदा पदद्वयनिष्पन्ना प्रथमा सम्पत्, 'वंदण'मित्यनेन सूचिताद्यपदा पदषट्कनिष्पन्ना द्वितीया सम्पत्, 'सद्धे'ति गाथावयवेन निवेदिताद्यपदा पदसप्तकनिर्मिता तृतीया सम्पत्, 'अन्नत्थू' इति गाथाक्षरत्रयेण निर्मिताद्यपदा पदनवकनिर्मिता चतुर्थी सम्पत्, 'सुहुमेति' गाथावयवेन सूचिताद्यपदा पदत्रयनिष्पन्ना पञ्चमी सम्पत्, 'एवे'ति गाथाक्षरद्वयेन प्रकटीकृताद्यपदा पदषट्कनिष्पन्ना षष्ठी सम्पत्, 'जे'तिगाथाक्षरेण सूचिताद्यपदा पदचतुष्टयनिष्पन्ना सप्तमी सम्पत्, 'तावे'तिगाथाक्षराभ्या सूचिताद्यपदा पदषट्कनिष्पन्ना अष्टमी सम्पदिति अर्हच्चैत्यस्तवे विश्रामाणा प्रथमानि पदानि, आद्यानां च पदानां परिज्ञाने मध्यमानि पदानि सुगमान्येवेति ॥ ८२ ॥ इदानीं चतुर्विंशतिस्तवदण्डके ज्ञानस्तवदण्डके सिद्धस्तवदण्डके चैकयैव गाथया सम्पत्परिमाणमाह—'अट्ठावीसे'त्यादि, अष्टाविंशतिः षोडश विंशतिश्च यथाक्रमेण—यथासङ्ख्येन निर्दिष्टा—निवेदिता नामजिनस्तवनादिषु—'लोगस्सुज्जोयगरे' इत्यादिषु त्रिषु दण्डकेषु विश्रामाः पादमानेन—श्लोकादिचतुर्थभागसङ्ख्ययेति ॥ ८३ ॥ इदानीमस्यां चैत्यवन्दनायां द्वादशाधिकारास्तान् यथायथ दर्शयन्नाह—

दुण्णे 'गं दुण्णि दुगं पंचेवं कमेण हुंति अहिगारा । सक्कत्थयाइसु इहं थोयव्वविसेसविसया उ

॥ ८४ ॥ पढमं नमोऽत्थु १ जे अइयसिद्धा २ अरहंतचेइयाणंति ३ । लोगस्स ४ सव्वलोए ५ पु- [illegible]

विश्रामाणां प्रथमानि पदानि, आगाना च पदाना ... 'अट्ठाणिमे'त्यादि, अष्टाभिरपि ...
ध्यानस्तवदण्डके सिद्धस्तवदण्डके चैकयैव गाथया सम्पत्परिमाणमाह—'लोगस्सुज्जोयगरे' इत्यादिषु ...
यथासङ्ख्येन निर्दिष्टा—निवेदिता नामजिनस्तवनादिषु—'लोगस्सुज्जोयगरे' इत्यादिषु ... यथायथं दर्शयन्नाह—
कादिचतुर्थभागसङ्ख्ययेति ॥ ८३ ॥ इदानीमस्या चैत्यवन्दनायां द्वादशाधिकारानाह ... सम्प्रत्यधिकारान् ...
दुण्णे 'गं दुण्णि दुन्नि पंचेत्रे कमेण हुंति अहिगारा । सक्कत्थयाइसु इहं थोयव्वविसेसविसया उ

॥ ८४ ॥ पढमं नमोऽत्थु १ जे अइयसिद्ध २ अरहंतचेइयाणंति ३ । लोगस्स ४ सव्वलोए ५ पुक्खर ६ तमतिमिर ७ सिद्धाणं ८ ॥ ८५ ॥ जो देवाणवि ९ उज्जिंत सेल १० चत्तारि अट्ठ दस दो य ११ । वेयावच्चगराण य १२ अहिगारुल्लिंगणपयाइं ॥ ८६ ॥ पढमे छट्ठे नवमे दसमे एक्कारसे य भावजिणे । तइयंमि पंचमंमि य ठवणजिणे सत्तमे नाणं ॥ ८७ ॥ अट्ठमवीयचउत्थेसु सिद्धदव्वारिहंतनामजिणे । वेयावच्चगरसुरे सरेमि बारसमअहिगारे ॥ ८८ ॥

'दुन्नेग'मित्यादि द्वावधिकारौ शक्रस्तवे, एकोऽर्हच्चैत्यस्तवे, द्वौ चतुर्विंशतिस्तवे, द्वौ श्रुतस्तवे, पञ्चैव सिद्धस्तवदण्डके भवन्त्यधिकाराः, अधिक्रियन्ते—समाश्रीयन्ते इत्यधिकाराः—प्रस्तावविशेषाः, तानाश्रित्य चैत्यवन्दन विधीयत इति शक्रस्तवादिष्विह स्तोतव्यविशेषविषया इति ॥ ८४ ॥ तत्र यथायथं तान्येव दर्शयति—'पढमं नमोऽत्थु'इत्यादि 'नमोऽत्थुणं' इत्यारभ्य 'जियभयाणं' इतिपर्यन्तेन सिद्धिप्राप्तानां भावार्हतां सद्भूतगुणोत्कीर्तनरूपः प्रथमोऽधिकारः, भावार्हन्तोऽत्र स्तुता इत्यर्थः । 'जे अईया सिद्धा' इत्यनेनोपलक्षितया गाथया द्वितीयोऽधिकारः कथितः, अत्र च द्रव्यार्हतां वन्दना विधीयते, द्रव्यभूता अर्हन्तो द्रव्यार्हन्तो येऽर्हत्त्वं—चतुस्त्रिंशदतिशयवत्त्वं प्राप्य सिद्धा ये च तत्प्राप्स्यन्ति क्रमेण तेऽत्र वन्द्यन्ते, यतः—'भूतस्य भाविनो वा भावस्य हि कारणं तु यल्लोके । तद् द्रव्यं तत्त्वज्ञैः सचेतनाचेतनं प्रोक्तम् ॥ १ ॥' इति गणधरैर्द्रव्यलक्षणमुक्तं, न च वक्तव्यं—द्रव्यार्हन्तोऽप्यर्हद्भावापन्ना एव वन्दनीयत्वेनाभिमतास्ततः प्रथमाधिकारेणैव भावार्हतां वन्दितत्वात् 'जे य अईया सिद्ध'त्ति पुनरुक्तमिति, यतो वर्तमाना भविष्यन्तश्च जिनाः प्राप्तार्हद्भावा एव वन्दनीयाः न नरकादिभववर्तिनः इत्यस्यार्थस्य ख्यापनार्थमुक्तत्वादेतस्य पदस्येति, एष द्रव्यार्हद्वन्दनो द्वितीयोऽधिकारः । तथा येषां

देवगृहादौ स्थापितानां जिनबिम्बानां वन्दनं कर्तुमारब्धं तान्यनेन 'अरहंतचेइयाणं' इतिदण्डकेन वन्द्यन्ते इति स्थापनार्हद्वन्दनो नामाऽयं तृतीयोऽधिकारः, 'लोगस्स'त्ति 'लोगस्सुज्जोयगरे' इतिदण्डकेनास्यामवसर्पिण्यामेकक्षेत्रनिवासिनां भव्यजनस्य भवभाविसकलक्लेशापहारकत्वेनासन्नवर्तिनां चतुर्विंशतेरपि तीर्थकृतां नामोत्कीर्तनपुरस्सरं स्तवः क्रियते इति जिननामोत्कीर्तनो नाम चतुर्थोऽधिकारः, 'सव्वलोए' इतिगाथावयवसूचितः 'सव्वलोए अरिहंतचेइयाणं' इत्यादिनोर्द्धाधोलोकमर्त्यलोकस्थितशाश्वताशाश्वतदेवगृहस्थापितानां श्रीजिनबिम्बानां वन्दनं क्रियते इति सर्वलोकदेवगृहजिनस्थापनास्तवोऽयं पञ्चमोऽधिकारः, तथा 'पुक्खर'त्ति गाथाक्षरत्रयेण निवेदितः 'पुक्खरवरदीवड्ढे' इत्यादिपरिपूर्णगाथाकेन पुष्करवरद्वीपार्धधातकीखण्डजम्बूद्वीपवर्तिनामर्हतां स्तवः क्रियते इति अर्धतृतीयद्वीपवर्तिभावार्हत्स्तवोऽयं षष्ठोऽधिकारः, ननु श्रुतस्तवाधिकार एवेदानीं प्रस्तुतः तत्कथमप्रस्तुतस्तीर्थकृतां स्तवः क्रियते ? इति, सत्यमेतत्, तथापि श्रुतस्य कारणं भगवन्तस्तीर्थकरा एव, तैरेव प्रवर्तितत्वात्, 'अत्थं भासइ अरिहा' इत्यागमवचनात्, गणधराणामपि सूत्रकर्तॄणामर्थस्य तीर्थकरैरेव कथितत्वादिति, अन्यच्च एतदेव श्रुतस्तवे प्रस्तुतेऽपि तीर्थकरस्तवकरणं ज्ञापयति यत्किञ्चित्कार्यजातं क्रियते श्रेयोऽर्थिभिस्तत्सर्वं तीर्थकृन्नमस्कारपुरस्सरमेव करणीयं, इत्थमेव सर्वकल्याणप्राप्तेरिति, 'तमतिमिर' इतिगाथाक्षरैः सूचिताप्रेतनसूत्रैः श्रुतं स्तूयत इति श्रुतस्तवोऽयं सप्तमोऽधिकारः, 'सिद्धाणं' इत्यनेन निवेदितसकलगाथाकेन सिद्धस्तुत्यभिधानोऽष्टमोऽधिकारः ॥ ८५ ॥ 'जो देवाणवि'त्तिगाथाक्षरैः सूचितेन गाथाद्वयेन एतत्तीर्थस्य प्रवर्तकत्वादासन्नतरतया महोपकारकारित्वाद्भगवतो महावीरस्य स्तवस्तन्नमस्कारफलप्रकटनपरो विधीयत इति वीरस्तवो नामायं नवमोऽधिकारः, 'उज्जिंतसेल'त्ति अनेनापि पदावयवेन सूचितसकलगाथाकेन सकलत्रिलोकीतिलकायमानस्य भगवतः श्रीनेमिनाथस्य स्तवो विधीयते इति श्रीनेमिनाथस्तवोऽयं दशमोऽधिकारः, 'चत्तारि अट्ठदस

दो य'त्ति अनयाऽपि गाथया चतुर्विंशतेरपि जिनानाम[illegible] प्रणिधान [illegible] एकादशोऽधिकारः, 'वेयावच्च[illegible]

श्रेयोऽर्थिभिस्तस्यैव तीर्थङ्करनमस्कारपुरस्सरमेव प्रणामं, 'सिद्धाणं' इत्यनेन निर्दिष्टसकलगाथाकेन सिद्धस्तुत्यभिधानोऽष्टमोऽधिकारः ॥ ८५ ॥
श्रुतं स्तूयत इति श्रुतस्तवोऽयं सप्तमोऽधिकारः, 'सिद्धाणं' इत्यनेन निर्दिष्टगमकगाथाकेन प्रवर्तकत्वादासन्नतरतया महोपकारकारित्वाद्भगवतो महावीरस्य नमस्-
'जो देवाणवि'त्तिगाथाक्षरैः सूचितेन गाथाद्वयेन एतत्तीर्थस्य प्रवर्तकत्वादासन्नतरतया महोपकारकारित्वाद्भगवतो महावीरस्य नमस्-
नमस्कारफलप्रकटनपरो विधीयत इति वीरस्तवो नामायं नवमोऽधिकारः, 'उज्जितसेल'त्ति अनेनापि पदद्वयेन सूचितसकलगाथाकेन
सकलत्रिलोकीतिलकायमानस्य भगवतः श्रीनेमिनाथस्य स्तवो विधीयते इति श्रीनेमिनाथस्तवोऽयं दशमोऽधिकारः, 'चत्तारि अट्ठदस

दो य'त्ति अनयाऽपि गाथया चतुर्विंशतेरपि जिनानामाशंसाकरणपूर्वं प्रणिधानं कृतमिति एकादशोऽधिकारः, 'वेयावच्चगराण'त्ति—
अनेनापि सूचित'वेयावच्चगराणं संतिगराणं'इत्यादिकायोत्सर्गकरणतदीयस्तुतिदानपर्यन्तेन द्वादशोऽधिकारः कथितः, एतानि 'नमो-
ऽत्थु' इत्यादीन्यधिकारोल्लिङ्गनपदानि ज्ञेयानीति गाथाद्वयतात्पर्यार्थः ॥ ८६ ॥ इदानीं यस्मिन्नधिकारे ये जिनादयो वन्द्यन्ते तान्
स्वयमेव सूत्रकारो दर्शयति—'पढमे छट्ठे'त्यादि गाथाद्वयं, तत्र प्रथमेऽधिकारे शक्रस्तवरूपे 'जियभयाणं' इतिपर्यन्ते तथा षष्ठे
'पुक्खरवरदीवड्ढे' इत्यादिरूपे तथा नवमेऽधिकारे 'जो देवाणवि देवो' इत्यादिरूपे तथा दशमेऽधिकारे 'उज्जितसेलसिहरे' इत्यादि-
रूपे तथैकादशेऽधिकारे 'चत्तारि अट्ठदस' इतिस्वरूपे भावजिनान् द्वितीयगाथान्ते 'सरेमि' इतिक्रियापदकरणात् स्मरामि वन्दनीय-
तयेति, भावजिनाश्च सकलत्रैलोक्यातिशायिनीमशोकादिविशिष्टाष्टप्रातिहार्यरूपामार्यजननिकरनयननलिनानां परमोत्सवायमानामपारसं-
सारपारावारनिमज्जज्जनतोत्तारणतरीकल्पामविकल्पकल्पद्रुमचिन्तारत्नादिभ्योऽप्यसमानमहिमानमुन्मीलन्निर्मलकेवलालोकवलपरिकलितलो-
कालोकामद्भुतां विभूतिमनुभवन्तस्तीर्थकराः । तथा 'अरिहंतचेइयाण' इत्यादिके तृतीयेऽधिकारे 'सव्वलोए अरहंतचेइयाणं'
इत्यादिरूपे पञ्चमे च यथाक्रमं साक्षाद्विवन्दिपितदेवगृहस्थापितप्रतिमारूपान् भवनपतिव्यन्तरज्योतिषिकवैमानिकनन्दीश्वरमन्दरकुलाच-
लाष्टापदसम्मेतशैलशिखरशत्रुञ्जयोज्जयन्तादिसर्वलोकस्थितशाश्वताशाश्वतदेवगृहस्थापितजिनेन्द्रबिम्बरूपांश्च जिनान् स्मरामीति ॥ ८७ ॥
तथा 'तमतिमिरपडल' इत्यादिके सप्तमेऽधिकारे निखिलकुमततिमिरनिकरापहारकारि ज्ञानं स्मरामीति, तथा अष्टमे 'सिद्धाणं बुद्धाणं'
इत्यादिरूपे द्वितीये 'जे य अईया सिद्धा' इतिरूपे चतुर्थे 'लोगस्स उज्जोयगरे' इत्यादिरूपे च यथासङ्ख्यं सिद्धान् द्रव्यजिनान्
नामजिनांश्च स्मरामीति, तथा 'वेयावच्चगराणं करेमि काउस्सग्गं' इत्यादिरूपे द्वादशेऽधिकारे वैयावृत्त्यकरसुरान् स्मरामीति ॥ ८८ ॥

ननु ज्ञातस्तावद्यारुचैत्यवन्दनविधिः, परमेवंविधविधिविशुद्धं चैत्यवन्दनमहोरात्रमध्ये साधुभिः श्रावकैश्च कियतीर्वारा विधीयत इति ?, तत्राह—

साहूण सत्त वारा होइ अहोरत्तमज्झयारंमि। गिहिणो पुण चिइवंदण तिय पंच य सत्त वा वारा ॥ ८९ ॥ पडिक्कमणे चेइहरे भोयणसमयंमि तह य संवरणे। पडिकमणे सुयण पडिबोहकालियं सत्तहा जइणो ॥ ९० ॥ पडिकमओ गिहिणोवि हु सत्तविहं पंचहा उ इयरस्स। होइ जहण्णेण पुणो तीसुवि संझासु इय तिविहं ॥ ९१ ॥ नवकारेण जहन्ना दंडकथुइजुयलमज्झिमा नेया। उक्कोसा विहिपुव्वगसक्कत्थयपंचनिम्माया ॥ ९२ ॥

'साहूण सत्त वारे'त्यादि, साधूनां सप्त वारा अहोरात्रमध्ये भवति चैत्यवन्दनं, गृहिणः—श्रावकस्य पुनश्चैत्यवन्दनं प्राकृतत्वाल्लुप्तप्रथमैकवचनान्तमेतत् तिस्रः पञ्च सप्त वा वारा इति ॥ ८९ ॥ तत्र साधूनामहोरात्रमध्ये कथं तत्सप्त वारा भवतीत्याह—'पडिक्कमणे'-त्यादि, प्राभातिकप्रतिक्रमणपर्यन्ते १ ततश्चैत्यगृहे २ तदनु भोजनसमये ३ तथाचेति समुच्चये भोजनानन्तरं च संवरणे—संवरणनिमित्त प्रत्याख्यानं हि पूर्वमेव चैत्यवन्दने कृते विधीयते ४, तथा सन्ध्यायां प्रतिक्रमणप्रारम्भे ५ तथा स्वापसमये ६ तथा निद्रामोचनरूपप्रतिबोधकालिकं च ७ सप्तधा चैत्यवन्दनं भवति, यतेर्जातिनिर्देशादेकवचनं यतीनामित्यर्थः ॥ ९० ॥ गृहिणः कथं सप्त पञ्च तिस्रो वा वाराश्चैत्यवन्दनमित्याह—'पडिकमओ'त्ति, द्विसन्ध्यं प्रतिक्रमतो गृहस्थस्यापि यतेरिव सप्तवेलं चैत्यवन्दनं भवति, यः पुनः प्रतिक्रमणं न विधत्ते तस्य पञ्चवेलं, जघन्येन तिसृष्वपि सन्ध्यासु चैत्यवन्दनमिति त्रिविधम् ॥ ९१ ॥ नन्वेतस्याश्चैत्यवन्दनायाः किमेक एव प्रकारः ? किं वा जघन्यादिकृत प्रकारान्तरमप्यस्ति ?, बाढमस्तीत्याह—'नवकारेणे'त्यादि, जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदेन त्रिविधं

१ चैत्यवन्दनद्वारे सप्तविधादि चैत्यवन्दनं तथा जघन्यादिभेदः

॥ १९ ॥

त्यादि; प्राभातिकप्रतिक्रमणपर्यन्ते १ तत्रश्चैत्यगृहे २ तदनु भोजनसमये ३ तथा चेति [illegible]
मितं प्रत्याख्यानं हि पूर्वमेव चैत्यवन्दने कृते विधीयते ४, तथा सन्ध्यायां प्रतिक्रमणारम्भे ५, तथा स्वापसमये ६ [illegible]
चनरूपप्रतिबोधकालिकं च ७ सप्तधा चैत्यवन्दनं भवति, यतेः [illegible] यतीनामित्यर्थः ॥ १० ॥ गृहिणः कथं [illegible]
तिस्रो वा धारा चैत्यवन्दनमित्याह—'पडिक्कमओ' त्ति, [illegible] प्रतिक्रमतो गृहस्थस्यापि यतेरिव सप्तवेलं चैत्यवन्दनं भवति, यः पुनः
प्रतिक्रमणं न विधत्ते तस्य पञ्चवेलं, जघन्येन त्रिसन्ध्यमपि सन्ध्यासु चैत्यवन्दनमिति त्रिविधम् ॥ ११ ॥ [illegible] चैत्यवन्दनायाः किमेक-

---

एव प्रकारः ? किं वा जघन्यादिकृतः प्रकारान्तरमप्यस्ति ?, बाढमस्तीत्याह—'नवकारेणे'त्यादि, जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदेन त्रिविधं तावच्चैत्यवन्दनं, तत्रैकेन 'नमो अरिहंताणं' इत्यादिना यदिवा—'पायात्रेमिजिनः स यस्य रुचिभिः श्यामीकृताङ्गस्थितावभ्रे रूपदिदृक्षया स्थितवति प्रीते सुराणां प्रभौ। काये भागवते च नेत्रनिकरैर्वृत्रद्विषो लाञ्छिते, सम्भ्रान्तास्त्रिदशाङ्गनाः कथमपि ज्ञात्वा स्तवं चक्रिरे ॥ १ ॥' इत्यादिरूपेण स्तवेन जघन्या चैत्यवन्दना, अन्ये पुनः प्रणाममात्ररूपां जघन्यां चैत्यवन्दनां वदन्ति, प्रणामस्तु पञ्चधा भवति, यथा—एकाङ्गः शिरसो नामे, द्व्यङ्गश्च करयोर्द्वयोः। त्रयाणां नमने त्र्यङ्गः, करयोः शिरसस्तथा ॥ १ ॥ चतुर्णां करयोर्जान्वोर्नमने चतुरङ्गकः। शिरसः करयोर्जान्वोः, पञ्चाङ्गः पञ्चमो मतः ॥ २ ॥ इति, मध्यमा तु स्थापनाऽर्हत्स्तवदण्डकैकस्तुतिरूपेण युगलेन भवति, अन्ये त्वेवं व्याख्यानयन्ति—दण्डकानां—शक्रस्तवादीनां पञ्चकं तथा स्तुतियुगलमिति—समयभाषया स्तुतिचतुष्टयं ताभ्यां या वन्दना सा मध्यमा, साम्प्रतरुढ्या एकवारवन्दनेत्यर्थः, उत्कृष्टा तु विधिपूर्वकशक्रस्तवोपलक्षितपञ्चदण्डकनिर्मिता 'जय वीयराय' इत्यादिप्रणिधानपर्यन्ता चैत्यवन्दना भवतीति, अन्ये पुनः शक्रस्तवपञ्चकभणनेनोत्कृष्टचैत्यवन्दना भवतीति व्याचक्षते, एवं च शक्रस्तवपञ्चकं भवति—उत्कृष्टचैत्यवन्दनया वन्दितुकामः साधुः श्रावको वा चैत्यगृहादौ गत्वा यथोचितं प्रतिलेखितप्रमार्जितस्थण्डिलस्त्रैलोक्यगुरौ विनिवेशितनयनमानसः संवेगवैराग्यभरोज्जृम्भमाणरोमाञ्चकञ्चुकितगात्रः प्राप्तप्रकर्षहर्षवशविसर्पद्बाष्पपूर्णनयननलिनः सुदुर्लभं भगवच्चरणारविन्दवन्दनमिति बहुमन्यमानः सुसंवृत्ताङ्गोपाङ्गो योगमुद्रया जिनसम्मुखं शक्रस्तवमस्खलितादिगुणोपेतं पठति, तदनु ऐर्यापथिकीप्रतिक्रमणं करोति, ततः पञ्चविंशत्युच्छ्वासमानं कायोत्सर्गं कृत्वा पारयित्वा 'लोगस्सुज्जोयगरे' इत्यादि परिपूर्णं भणित्वा जानुनी च भूमौ निवेश्य योजितकरकुशेशयस्तथाविधसुकविकृतजिननमस्कारभणनपूर्वं शक्रस्तवादिभिः पञ्चभिर्द-

ण्डकैर्जिनममिवन्दते, चतुर्थस्तुतिपर्यन्ते पुनः शक्रस्तवममिधाय द्वितीयवेलं तेनैव क्रमेण वन्दते, तदनु चतुर्थशक्रस्तवभणनानन्तरं स्तोत्रं पवित्रं भणित्वा 'जय वीयराय' इत्यादिकं च प्रणिधानं कृत्वा पुनः शक्रस्तवममिधत्ते इति, एषा चोत्कृष्टा चैत्यवन्दना ऐर्यापथिकीप्रतिक्रमणपूर्विकैव भवति, जघन्यमध्यमे तु चैत्यवन्दने ऐर्यापथिकीप्रतिक्रमणमन्तरेणापि भवत इति ॥९२॥ 'वंदणयं'ति द्वितीयं द्वारमधुना व्याख्यायते, तत्राह—

मुहणंतयदेहाऽऽवस्सएसु पणवीस हुंति पत्तेयं । छट्ठाणा छच्च गुणा छच्चेव हवंति गुरुवयणा ॥९३॥ अहिगारिणो य पंच य इयरे पंचेव पंच पडिसेहा। एक्कोऽवग्गह पंचाभिहाणे पंचेव आहरणा ॥ ९४ ॥ आसायण तेत्तीसं दोसा बत्तीस कारणा अट्ठ। बाणउयसयं ठाणाण वंदणे होइ नायव्वं ॥ ९५ ॥

'मुहणंत' इत्यादि गाथात्रय, मुखस्थानन्तकं—वस्त्रं मुखानन्तकं—मुखवस्त्रिका तच्च देहश्च—कायः आवश्यकानि च द्व्यवनतादीनि तेपु प्रत्येकं पञ्चविंशतिः स्थानानि, तथा षट् स्थानानि 'इच्छा ये'त्यादीनि, तथा षड् गुणाः 'विणओवयारे'त्यादिकाः, तथा षडेव भवन्ति गुरोर्वचनानि 'छंदेणे'त्यादीनि, प्राकृते लिङ्गमतन्त्रमिति सूत्रे पुंसा निर्देशः ॥ ९३ ॥ तथाऽधिकारिणो येषां वन्दनकं दीयन्ते 'आयरियउवज्झाए' इत्यादयः पञ्च, तथा येषां न दीयते वन्दनकं तेऽपीतरे अनधिकारिणः पञ्चैव 'पासत्थो ओसन्नो' इत्यादयः, तथा पञ्च प्रतिषेधाः 'वक्खित्तपराहुत्ते' इत्यादयः, तथैकोऽवग्रहः 'आयप्पमाणमेत्तो' इत्यादिना भणिष्यमाणस्वरूपः, तथा वन्दनकस्य पञ्चाभिधानानि—'वंदणचिइकिइकम्मं' इत्यादीनि पर्याया इत्यर्थः, तथा पञ्चैवोदाहरणानि 'सीयले खुड्डुए' इत्यादीनि ॥ ९४ ॥

'सुद्ए स [illegible]
प्रत्येकं पञ्चविंशतिः स्थानानि, तथा षट् स्थानानि [illegible]
गुरोर्वचनानि 'छंदेणे'त्यादीनि, प्राकृते [illegible] गुरौ पुमान् निर्देशः ॥ ५३ ॥ तथाऽधिकारिणो येषां वन्दनकं दीयते ते 'आयरिय-
उवज्झाए' इत्यादयः पञ्च, तथा येषां न दीयते वन्दनकं तेऽपीतरे अनधिकारिणः पञ्चैव 'पासत्थो ओसन्नो' इत्यादयः, तथा पञ्च
प्रतिषेधाः 'वक्खित्तपराहुत्ते' इत्यादयः, तथैकोऽवग्रहः 'आयप्पमाणमेत्तो' इत्यादिना भणिष्यमाणस्वरूपः, तथा वन्दनकस्य पञ्चा-
भिधानानि—'वंदणचिइकिइकम्मं' इत्यादीनि पर्याया इत्यर्थः, तथा पञ्चैवोदाहरणानि 'सीयले खुड्डए' इत्यादीनि ॥ ५८ ॥

तथाऽऽशातनास्त्रयस्त्रिंशत् **'पुरओ पक्खासन्ने'** इत्यादिकाः, **'अणाढियं च थद्धं च'** इत्यादयो द्वात्रिंशद्दोषाः, **'पडिकमणे सज्झाए'** इत्यादीन्यष्टौ कारणानि, एवं सर्वेषु मीलितेषु द्विनवतं शतं १९२ स्थानानां वन्दनके भवति ज्ञातव्यमिति प्रतिद्वारगाथात्रयार्थः ॥ ९५ ॥

दिट्ठिपडिलेहणेगा नव अक्खोडा नवेव पक्खोडा । पुरिमिल्ला छच्च भवे मुहपुत्ती होइ पणवीसा ॥ ९६ ॥ बाहूसिरमुहहियये पाएसु अ हुंति तिन्नि पत्तेयं । पिट्ठीइ हुंति चउरो एसा पुण देह-पणवीसा ॥ ९७ ॥

'दिट्ठी'त्यादि, इह च मुखानन्तकपञ्चविंशतिः कायपञ्चविंशतिश्च सुप्रतीतत्वात्सूत्रकृता न व्याख्याता, वयं तु विनेयजनानुग्रहाय किञ्चिद्वितन्महे, तत्र मुखानन्तकस्य—मुखवस्त्रिकायाः पञ्चविंशतिरेवं—यथा वन्दनकं दातुकामः कश्चिद्भव्यः क्षमाश्रमणदानपूर्वं गुरोरनुज्ञां मार्गयित्वा उत्कटिकासनः सन् मुखवस्त्रिकां प्रसार्य तदर्वाग्भागं चक्षुषा निरीक्षेत इदमेकमालोकनं, ततस्तां परावर्त्य निरूप्य च त्रयः पुरिमाः—प्रस्फोटनरूपाः कर्तव्याः, तदनु तां परावर्त्य निरीक्ष्य च पुनरपरे त्रयः पुरिमाः, एवमेते षट्, ततो दक्षिणकराङ्गुल्यन्तरे त्रघूटिकद्वयं त्रयं वा कृत्वा द्वयोर्जङ्घयोर्मध्ये प्रसारितवामकरतलोपरि त्रयस्त्रयः करप्रमार्जनारूपप्रस्फोटकानां त्रयेण त्रयेणान्तरिता आस्फोटकाः कर्तव्याः, अत्र आस्फोटा—अखोडा इति प्रसिद्धा नव, प्रमार्जनारूपाश्च प्रस्फोटाः—पखोडा इति प्रसिद्धा नव, एवमेते मिलिता मुखानन्तकपञ्चविंशतिः ॥ ९६ ॥ तथा देहपञ्चविंशतिरेवं—यथा दक्षिणपाणिस्थितवधूटकीकृतमुखवस्त्रिकया वामबाह्वोर्मध्यदक्षिणवामभागानां क्रमेण प्रमार्जनमित्येकं त्रिकं, ततो वामकरे तथैव मुखवस्त्रिकां विधाय दक्षिणबाहोर्वामबाहुवत्प्रमार्जनमिति द्वितीयं त्रिकं, ततः समुत्सारित-

वधूटिकया करद्वयगृहीतप्रान्तया मुखवस्त्रिकया शिरसो मध्यदक्षिणवामभागानां क्रमेण प्रमार्जनमिति तृतीयं त्रिकं, ततः शिरोवन्मुख-वक्षसोरपि प्रमार्जनमिति चतुर्थं, पञ्चमे त्रिके तदनु दक्षिणकरकलितया मुखपोतिकया दक्षिणस्कन्धदेशोपरि क्षिप्तया पृष्ठदक्षिणभागप्रमार्जनं ततो वामकरस्थितया तया तथैवं पृष्ठवामभागप्रमार्जनं, तदनु वामकरस्थितयैव तया दक्षिणकक्षाधस्तान्निक्षिप्तया दक्षिणपृष्ठाधस्तनप्रदेशस्य प्रमार्जनं, ततो दक्षिणकरस्थितया तया तथैव वामपृष्ठाधस्तनप्रदेशप्रमार्जनं, तदनु दक्षिणकरस्थितया वधूटकीकृतया मुखपोतिकया प्रत्येकं दक्षिणवामपादयोः क्रमेण मध्यदक्षिणवामप्रदेशप्रमार्जनं[3], अत्र च पञ्चभिस्त्रिकैः पञ्चदश पृष्ठप्रमार्जनाचतुष्टयं दक्षिणवामचरणप्रमार्जनात्रिकद्वयं चेति सर्वमीलने देहप्रमार्जनापञ्चविंशतिः, इयं च देहपञ्चविंशतिः पुरुषानाश्रित्य विज्ञेया, स्त्रीणां तु गोप्यावयवविलोकनरक्षणाय हस्तद्वयवदनपादद्वयानां प्रत्येकं तिस्रः प्रमार्जना इति पञ्चदशैव भवन्तीति ॥ ९७ ॥ अथाऽऽवश्यकपञ्चविंशतिं सूत्रकृदेव विवृणोति—

दुओणयं अहाजायं, किइकम्मं बारसावयं । चउस्सिरं तिगुत्तं च, दुपवेसं एगनिक्खमणं ॥ ९८ ॥

'दुओणय'मित्यादि, अवनमनमवनतमुत्तमाङ्गेन प्रणमनमित्यर्थः द्वे अवनते यत्र तद् द्व्यवनतं, एकं यदा प्रथममेव **'इच्छामि खमासमणो! वन्दिउं जावणिज्जाए निसीहियाए'** इत्यभिधाय छन्दोऽनुज्ञापनायावनमति, द्वितीयं पुनर्यदा कृतावर्तो निष्क्रान्त इच्छामीत्यादिसूत्रमभिधाय छन्दोऽनुज्ञापनायैवावनमति, यथाजातं यथाजन्मेत्यर्थः, जन्म च श्रमणत्वं योनिनिष्क्रमणं चाश्रित्य विज्ञेयं, तत्र

१ शिरोवन्मुखवक्षसोर्द्वयोरपि मध्यदक्षिणवामभागानां क्रमेण प्र. अधिकं. २ दक्षिणस्कंधप्रदेशवद् प्र. अधिकं ३ भागानां प्र. अधिकं प्र. अधिकं.

२ वन्दन-
कद्वारे मु-
खवस्त्रिका-
देहावश्य-
कपञ्चविं-
शतिः

'दुओणय'मित्यादि, अवनमनमवनतमुत्तमाङ्गेन प्रणमनमित्यर्थः द्वे अवनते यत्र तद् अवनतं, एकं यदा प्रथममेव 'इच्छामि खमासमणो ! वन्दिउं जावणिज्जाए निसीहियाए' इत्यभिधाय छन्दोऽनुज्ञापनायावनमति, द्वितीयं पुनर्यदा कृतावर्तो निष्क्रान्त इच्छामीत्यादिसूत्रमभिधाय छन्दोऽनुज्ञापनायैवावनमति, यथाजातं यथाजन्मेत्यर्थः, जन्म च श्रमणत्वं योनिनिष्क्रमणं चाश्रित्य विज्ञेयं, तत्र

१ शिरोवक्षसोर्द्वयोरपि मध्यदक्षिणवामभागानां क्रमेण प्र अधिकं. २ दक्षिणस्कंधप्रदेशावरु प्र. अधिकं ३ मार्गाना प्र अधिकं प्र. अधिकं.

रजोहरणमुखवस्त्रिकाचोलपट्टकमात्रया श्रमणो जातो भालतलघटितकरसम्पुटस्तु योन्या निर्गतः एवम्भूत एव च वन्दनकं ददाति तदन्यतिरेकाद्वन्दनकमपि यथाजातमभिधीयते, कृतिकर्म-वन्दनकं द्वादश आवर्ताः—सूत्राभिधानगर्भाः कायव्यापारा यस्मिंस्तद् द्वादशावर्तं, इह च प्रथमप्रविष्टस्य 'अहो १ कायं २ कायसंफासं ३ खमणिज्जो भे किलामो अप्पकिलंताणं बहुसुभेण भे दिवसो वइक्कंतो ?, जत्ता भे ४ जवणि ५ ज्जं च भे ६' इति सूत्रगर्भा गुरुचरणकमलन्यस्तहस्तशिरःस्थापनरूपाः षट् आवर्ताः भवन्ति, निष्क्रम्य पुनः प्रविष्टस्याप्येत एव षडिति मिलिता द्वादश 'चउस्सिरं'ति चत्वारि शिरांसि—उपचाराच्छिरोऽवनमनानि यत्र तच्चतुःशिरो वन्दनकं, तत्र प्रथमप्रविष्टस्य 'खामेमि खमासमणो ! देवसियं वइक्कमं' इति भणतः शिष्यस्य एकं शिरः 'अहमवि खामेमि तुमे' इति वदत आचार्यस्य द्वितीयं शिरः पुनरपि निष्क्रम्य प्रविष्टस्य क्षामणाकाले एवमेव शिरोद्वयं ज्ञेयमिति चतुःशिरो वन्दनकं, अन्यत्र पुनरेवं दृश्यते—"संफासनमणे एगं खामणानमणे सीसस्स बीयं, एवं बीयपवेसेवि दोन्नि" इति [संस्पर्शनमने एकं क्षामणानमने शिष्यस्य द्वितीयं, एवं द्वितीयप्रवेशेऽपि द्वे] 'तिगुत्तं'त्ति तिस्रो गुप्तयो यत्र तत् त्रिगुप्तं, मनसा सम्यक् प्रणिहितः वाचाऽस्खलितान्यक्षराण्युच्चारयन् कायेनाऽऽवर्तानविराधयन् वन्दनकं करोति, चशब्दोऽवधारणे, 'दुपवेसं'ति द्वौ प्रवेशौ यस्मिन् तद् द्विप्रवेशं, प्रथमो गुरुमनुज्ञाप्य प्रविशतः द्वितीयः पुनर्निर्गत्य प्रविशत इति, 'एगनिक्खमणं'ति एकं निष्क्रमणं गुरोरवग्रहादावश्यिकया निर्गच्छतो यत्र तत्तथा इत्यावश्यकपञ्चविंशतिः ॥ १८ ॥ 'छट्ठाणे'ति द्वारमधुना—

इच्छा य अणुण्णवणा[3] अव्वाबाहं च जत्त जवणा य । अवराहखामणावि[6] य छट्ठाणा हुंति वंदणए ॥ १९ ॥

'इच्छा य अणुण्णवणे'त्यादि, इच्छा चानुज्ञापना अव्याबाधं च यात्रा च यापना चापराधक्षामणा अपि च पट् स्थानानि भवन्ति वन्दनके इति गाथासंस्कारः। तत्रेच्छा नामस्थापनद्रव्यक्षेत्रकालभावभेदैः पड्विधा, तत्र नामस्थापने क्षुण्णे, द्रव्येच्छा सचित्तादिद्रव्याभिलाषोऽनुपयुक्तस्य वेच्छामीत्येवं भणतः, क्षेत्रेच्छा मगधादिक्षेत्राभिलापः, कालेच्छा रजन्यादिकालाभिलापः, यथा—"रयणीमभिसारिआओ चोरा परदारिया य इच्छंति। तालायरा सुभिक्खं वहुधन्ना केइ दुब्भिक्खं ॥१॥" [रजनीमभिसारिकाः चौराः पारदारिकाश्चेच्छन्ति। तालाचराः सुभिक्षं वहुधान्याः केचिद् दुर्भिक्षम् ॥ १ ॥] भावे इच्छा प्रशस्तेतरभेदाद्विधा, प्रशस्ता ज्ञानाद्यभिलाषः अप्रशस्ता कामिन्याद्यनुरागाभिलाषः, अत्र च प्रशस्तभावेच्छयाऽधिकारः। इदानीमनुज्ञापना, साऽपि नामादिभिः पड्भेदा, तत्र नामस्थापने सुगमे, द्रव्यानुज्ञापना त्रिधा—लौकिकी लोकोत्तरा कुप्रावचनिकी च, तत्र लौकिकी सचित्ताचित्तमिश्रभेदैस्त्रिधा अश्वाद्यनुज्ञापना प्रथमा मुक्ताफलवैडूर्याद्यनुज्ञापना द्वितीया विविधाऽऽभरणविभूषितवनिताद्यनुज्ञापना तृतीया, लोकोत्तराऽपि सचित्तादिभेदैस्त्रिविधा—शिष्याद्यनुज्ञा प्रथमा वस्त्राद्यनुज्ञा द्वितीया परिहितवस्त्रादिशिष्याद्यनुज्ञा तृतीया, एवं कुप्रावचनिक्यपि त्रेधाऽवगन्तव्या, क्षेत्रानुज्ञापना यावतः क्षेत्रस्यानुज्ञापनं विधीयते यस्मिन् क्षेत्रेऽनुज्ञा व्याख्यायते क्रियते वा, एवं कालानुज्ञापनापि, भावानुज्ञापना आचाराद्यनुज्ञापना, एषा चात्र ग्राह्या। 'अव्वाबाहं'ति न विद्यते व्याबाधा यत्र तदव्याबाधं वन्दनं, सा च व्याबाधा द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतः खड्गाद्यभिघातकृता, भावतो मिथ्यात्वादिकृता, सा द्विरूपाऽपि न विद्यते यत्रेति, एतच्च 'वहुसुभेण भे' इत्यादिना कथितं, 'जत्त'त्ति यात्रा द्विविधा—द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतस्तापसादीनां मिथ्यादृशां स्वक्रियोत्सर्पणं भावतः साधूनामिति। 'जवणाय'त्ति यापनाऽपि द्विधा—द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतः शर्कराद्राक्षादिसदौषधैः कायस्य समाहितत्वं, भावतस्तु इन्द्रियनोइन्द्रियोपशान्तत्वेन शरीरस्य समाहितत्वं। क्षामणाऽपि द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतः कलुषाशयस्य

द्वितीया परिदिलपक्षादि ।।
यस्मिन् क्षेत्रेऽनुज्ञा व्याख्यायते क्रियते वा, एवं कालानुज्ञापनापि, भावानुज्ञापना आचारायनुज्ञापना, एषा चात्र भावा । 'अव्याबाहं'ति
न विद्यते व्याबाधा यत्र तदव्याबाधं वन्दनं, सा च व्याबाधा द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतः खड्गाद्यभिघातकृता, भावतो मिथ्यात्वादिकृता,
सा द्विरूपाऽपि न विद्यते यत्रेति, एतच्च 'बहुसुभेण भे' इत्यादिना कथितं, 'जत्त'त्ति यात्रा द्विविधा—द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतस्तापसादीनां
मिथ्यादृशां स्वक्रियोत्सर्पणं भावतः साधूनामिति । 'जवणाय'त्ति यापनाऽपि द्विधा—द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतः शर्करादाक्षादिसदौषधैः
कायस्य समाहितत्वं, भावतस्तु इन्द्रियनोइन्द्रियोपशान्तत्वेन शरीरस्य समाहितत्वं । क्षामणाऽपि द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतः कलुषाशयस्य
इहलोकापायभीरोः भावतस्तु संविग्नचित्तस्य संसारभीरोरिति, एवं षट् स्थानानि वन्दनके भवंति ॥ ९९ ॥ 'छच्च गुण'त्ति द्वारम-
धुना, तत्र कश्चित्पृच्छति—को गुणोऽनेन वन्दनकेन दीयमानेन सम्पद्यते यदर्थमीदृशः क्लेशः क्रियते ? तत आह—

विणओवयार माणस्स भंजणा पूअणा गुरुजणस्स । तित्थयराण य आणा सुयधम्माराहणा-ऽकिरिया ॥ १०० ॥

'विणओ'इत्यादि, विनयति—विनाशयति सकलक्लेशकारकमष्टप्रकारमपि कर्म यः स विनयः स एवोपचारः—आराधनाप्रकारो गुरोर्वि-
नयोपचारः, तथा मानस्य—अहङ्कारस्य भञ्जना—विनाशः कृतो भवति, जात्यादिमदाध्माता हि न मन्यन्ते देवं न वन्दन्ते गुरून् न
श्लाघन्ते परं, वन्दनके च दीयमाने एवंविधानर्थनिबन्धनमभिमानो नाशितो भवतीति, अत एव गुरुपूजाऽप्येवं भावतः कृता भवति,
तथा सकलकल्याणमूला तीर्थकराणामप्येवमाज्ञा परिपालिता भवति, यतो भगवद्भिर्विनयमूल एव धर्मः प्रत्यपादि, तथा श्रुतधर्माराधना
च कृता भवति, यतो वन्दनकपूर्वमेव श्रुतग्रहणं क्रियते, तथा पारम्पर्येण वन्दनकादक्रिया भवति, यतोऽक्रियः सिद्ध एव भवति, स
च पारम्पर्येण वन्दनकलक्षणाद्विनयादेव सम्पद्यते, उक्तं च परमर्षिभिः—"तहारूवं णं भंते ! समणं वा माहणं वा वंदमाणस्स वा पज्जु-
वासमाणस्स वंदणा पज्जुवासणा य किंफला पन्नत्ता ?, गोअमा ! सवणफला, से णं सवणे किंफले पन्नत्ते ?, गोअमा ! नाणफले, से णं नाणे
किंफले ?, गोअमा ! विन्नाणफले, विन्नाणे पच्चक्खाणफले, पच्चक्खाणे संजमफले, संजमे अणण्हयफले, अणण्हए तवफले, तवे वोदाणफले,
वोदाणे अकिरियाफले, अकिरिया सिद्धिगइगमणफल"त्ति [तथारूपं भदन्त ! श्रमणं वा माहनं वा वन्दमानस्य पर्युपासीनस्य वा वन्दना
पर्युपासना च किंफला प्रज्ञप्ता ?, गौतम ! श्रवणफला, तत् श्रवणं किंफलं ?, गौतम ! ज्ञानफलं, तत् ज्ञानं किंफलं ?, गौतम !

विज्ञानफलं, विज्ञानं प्रत्याख्यानफलं प्रत्याख्यानं संयमफलं संयमोऽनाश्रवफलः अनाश्रवः तपःफलः तपो व्यवदानफलं व्यवदानमक्रियाफलं अक्रिया सिद्धिगतिगमनफला] इत्यादि, तत्र 'अणण्हए' इति अनाश्रवो नवकर्मानादानमित्यर्थः, 'वोदाण'त्ति व्यवदानं—विशुद्धिः पूर्वक्षपणमित्यर्थः ॥ १०० ॥ 'छच्चेव हवंति गुरुवयण'त्ति द्वारं, तत्राह—

छंदेणं ऽणुजाणामि तहत्ति तुब्भंपि वट्टए एवं । अहमवि खामेमि तुमे वयणाइं वंदणऽरिहस्स ॥ १०१ ॥

'छंदेणे'त्यादि, इह हि शिष्येण गुरोः वन्दनकं दातुकामेन 'इच्छामि खमासमणो ! वंदिउं जावणिज्जाए निस्सीहियाए' इत्युक्ते गुरुर्यदि व्याक्षेपबाधायुक्तस्तदा भणति—प्रतीक्षस्वेति, तत्र बाधादिकारणं यदि कथनयोग्यं भवति तदा कथयति अन्यथा तु नेति चूर्णिकारमतं, वृत्तिकारस्य तु मतं त्रिविधेनेति भणति, मनसा वचसा कायेन निषिद्धोऽसीत्यर्थः, ततः शिष्यः सङ्क्षेपवन्दनं करोति, व्याक्षेपादिरहितश्चेद्गुरुस्तदा वन्दनकमनुज्ञातुकामश्छन्देनेति वदति, छन्देन—अभिप्रायेण ममाप्यभिप्रेतमेतदित्यर्थः, ततः शिष्येण 'अणुजाणह मे मिउग्गह'मित्युक्ते गुरुराह—अनुजानामीति अनुज्ञातस्त्वं, प्रविश ममावग्रहमित्यर्थः, ततः शिष्येण 'निस्सीहीत्यादि दिवसो वइक्कंतो' इति पर्यन्ते सूत्रे भणिते गुरुराह—तथेति यथा भवान् ब्रवीति, अस्माकं शुभेन दिवसो व्यतिक्रान्त इत्यर्थः, ततः शिष्येण 'जत्ता भे' इत्युक्ते गुरुर्वदति—युष्माकमपि वर्तते ? इति, मम तावत् संयमतपोनियमादिलक्षणा यात्रा उत्सर्पति, भवतामप्युत्सर्पतीत्यर्थः, ततः पुनरपि विनेयेन 'जवणिज्जं च भे' इत्युक्ते गुरुर्भणति—'एव'मिति इन्द्रियनोइन्द्रियोपशमादिना प्रकारेणाबाधितं वर्तते मम शरीरमित्यर्थः, ततो भूयोऽपि शिष्येण 'खामेमि खमासमणो ! देवसियं वइक्कम'मित्युक्ते गुरुर्वक्ति—अहमपि क्षमयामि त्वामिति, दैवसिकं व्यतिक्रमं

२ वन्दनकद्वारे ६ गुणाः ६ गुरुवचनद्वारद्वयं

गाह'मित्युक्ते गुरुराह—अनुजानामि अनुज्ञातस्त , प [illegible]

इति पर्यन्ते सूत्रे भणिते गुरुराह—तथेति यथा भवान् ब्रवीति, अस्माकं शुभेन दिवसो व्यतिक्रान्त इत्यर्थः, ततः [illegible]

इत्युक्ते गुरुर्वदति—युष्माकमपि वर्तते ? इति, मम तावत् संयमतपोनियमाविलक्षणा यात्रा उत्सर्पति, भवतामप्युत्सर्पतीत्यर्थः, ततः शिष्येण 'जत्ता भे'

रपि विनेयेन 'जवणिज्जं च भे' इत्युक्ते गुरुर्भणति—'एव'मिति इन्द्रियनोइन्द्रियोपशमादिना प्रकारेणाबाधितं वर्तते मम शरीरमित्यर्थः, ततः पुन-

स्ततो भूयोऽपि शिष्येण 'खामेमि खमासमणो! देवसियं वइक्कम'मित्युक्ते गुरुर्वक्ति—अहमपि क्षमयामि त्वामिति, दैवसिकं व्यतिक्रमं

प्रमादोद्भवमहमपि त्वां क्षमयामीत्यर्थः, एवं वचनानि—आलापकाः षट् वन्दनादेस्य—वन्दनकयोग्यस्य भवन्तीति ॥ [illegible] ॥ अथ

'अहिगारिणो य पंच उ'त्ति द्वारं, तत्राह—

आयरियं उवज्झाए पवत्ति थेरे तहेव रायणिए । एएसिं किइकम्मं कायव्वं निज्जरट्ठाए ॥१०२॥

'आयरिये'त्यादि, अधिकारिणो—वन्दनकस्य योग्याः पञ्च—आचार्य उपाध्यायः प्रवर्तकः स्थविरस्तथैव रत्नाधिकः, एतेषां पञ्चानां कृति-कर्म—वन्दनकं कर्तव्यं निर्जरार्थं, तत्राऽऽचर्यते—सेव्यते कल्याणकामैरित्याचार्यः—सूत्रार्थोभयवेत्ता प्रशस्तसमस्तलक्षणलक्षितक्षेत्रो गाम्भीर्यस्थै-र्यधैर्यादिगुणगणमणिभूषितश्च, उप—समीपे समागत्याधीयते—पठ्यते यस्मादसावुपाध्यायः, तथा चैतत्स्वरूपम्—"सम्मत्तनाणसंजमजुत्तो सुत्तत्थतदुभयविहिन्नू । आयरियठाणजोगो सुत्तं वाएउवज्झाओ ॥ १ ॥" इति । [सम्यक्त्वज्ञानसंयमयुक्तः सूत्रार्थतदुभयविधिज्ञः । आ-चार्यस्थानयोग्यः सूत्रं वाचयत्युपाध्यायः ॥ १ ॥] यथोचितं प्रशस्तयोगेषु साधून् प्रवर्तयतीति प्रवर्तकः, यदुक्तम्—"तवसंजमजोगेसुं जो जोगो तत्थ तं पवत्तेइ । असहं च नियत्तेइ गणतत्तिल्लो पवत्तीओ ॥ १ ॥" [तपःसंयमयोगेषु यो योग्यस्तत्र तं प्रवर्तयति । असमर्थं च निवर्त-यति गणतप्तिपरः प्रवर्त्तकः ॥ १ ॥] तथा सीदतः साधून् ज्ञानादिषु ऐहिकामुष्मिकापायदर्शनतः स्थिरीकरोतीति स्थविरः, उक्तं च—"थिरकरणा पुण थेरो पवत्तिवावारिएसु अत्थेसुं । जो जत्थ सीयइ जई संतबलो तं थिरं कुणइ ॥ १ ॥" [स्थिरकरणात् पुनः स्थविरः प्रवर्त्तकव्यापारितेष्वर्थेषु । यो यत्र सीदति यतिः विद्यमानबलस्तं स्थिरं करोति ॥ १ ॥] रत्नाधिकः—पर्यायज्येष्ठः, एतेषां कृतिकर्म विधेयं ॥ १०२ ॥ अथ 'इयरे पंचेव'त्ति द्वारं, तत्राऽऽह—

पासत्थो १ ओसन्नो २ होइ कुसीलो ३ तहेव संसत्तो ४ । अहछंदोवि अ एए अवंदणिज्जा

जिणमयंमि ॥ १०३ ॥ सो पासत्थो दुविहो सव्वे देसे य होइ नायव्वो । सव्वंमि नाणदंसणचरणाणं जो उ पासंमि ॥ १०४ ॥ देसंमि य पासत्थो सेज्जायरऽभिहडरायपिण्डं च । नीयं च अग्गपिण्डं भुंजइ निक्कारणे चेव ॥ १०५ ॥ ओसन्नोवि य दुविहो सव्वे देसे य तत्थ सव्वंमि । अवबद्धपीढफलगो ठवियगभोई य नायव्वो ॥ १०६ ॥ आवस्सयसज्झाए पडिलेहणभिक्खझाणभत्तट्ठे । आगमणे निग्गमणे ठाणे य निसीयणतुयट्टे ॥ १०७ ॥ आवस्सयाइयाइं न करेइ अहवा विहीणमहियाइं । गुरुवयणवला य तहा भणिओ देसावसन्नोत्ति ॥ १०८ ॥ तिविहो होइ कुसीलो नाणे तह दंसणे चरित्ते य । एसो अवंदणिज्जो पन्नत्तो वीयरागेहिं ॥ १०९ ॥ नाणे नाणायारं जो उ विराहेइ कालमाईयं । दंसण दंसणयारं चरणकुसीलो इमो होइ ॥ ११० ॥ कोउयं भूईकम्मे पसिणापसिणे निमित्तमाजीवी । कक्करुयाइ लक्खणं उवजीवइ विज्जमंताई ॥ १११ ॥ सोहग्गाइनिमित्तं परेसि ण्हवणाइ कोउयं भणियं । जरियाइभूइदाणं भूईकम्मं विणिदिट्ठं ॥ ११२ ॥ सुविणगविज्जाकहियं आइंखणघंटियाइकहणं वा । जं सासइ अन्नेसिं पसिणापसिणं हवइ एयं ॥ ११३ ॥ तीयाइभावकहणं होइ निमित्तं इमं तु आजीवं । जाइकुलसिप्पकम्मे तवगण सुत्ताइ सत्तविहं ॥ ११४ ॥ कक्कुरुया य माया नियडीए डंभणंति जं भणियं । थीलक्खणाइ लक्खण विज्जामंताइया पयडा ॥ ११५ ॥ संसत्तो उ इयाणिं सो पुण

२ वन्दनकद्वारे ५ अधिकारिणः ५ अनधिकारिणो द्वारद्वयं

कोउयं * कम्मे प : णा
॥ १११ ॥ सोहग्गाइनिमित्तं परेसि ण्हवणाइ कोउयं भणियं । जरियाइभूइदाणं भूईकम्मं
विणिद्दिट्ठं ॥ ११२ ॥ सुमिणगविज्जाकहियं आइंखणघंटियाइकहणं वा । जं सासइ अन्नेसिं
पसिणापसिणं हवइ एयं ॥ ११३ ॥ तीयाइभावकहणं होइ निमित्तं इमं तु आजीवं । जाइकुल-
सिप्पकम्मे तवगण सुत्ताइ सत्तविहं ॥ ११४ ॥ कक्ककुरुया य माया नियडीए जं भणंति तं
भणियं । थीलक्खणाइ लक्खण विज्जामंताइया पयडा ॥ ११५ ॥ संसत्तो उ इयाणिं सो पुण

गोभत्तलंदए चेव । उच्छिट्ठमणुच्छिट्ठं जं किंचिच्छुब्भए सव्वं ॥ ११६ ॥ एमेव य मूलुत्तर-
दोसा य गुणा य जत्तिया केई । ते तंमी(य) सन्निहिया संसत्तो भण्णए तम्हा ॥ ११७ ॥ सो दुवि-
गप्पो भणिओ जिणेहिँ जियरागदोसमोहेहिं । एगो उ संकिलिट्ठो असंकिलिट्ठो तहा अन्नो
॥ ११८ ॥ पंचासवप्पसत्तो जो खलु तिहिं गारवेहिं पडिबद्धो । इत्थिगिहिसंकिलिट्ठो संसत्तो
संकिलिट्ठो उ ॥ ११९ ॥ पासत्थाईएसुं संविग्गेसुं च जत्थ मिलई उ । तहि तारिसओ होई
पियधम्मो अहव इयरो उ ॥ १२० ॥ उस्सुत्तमायरंतो उस्सुत्तं चेव पन्नवेमाणो । एसो उ अहा-
छंदो इच्छाछंदोत्ति एगट्ठा ॥ १२१ ॥ उस्सुत्तमणुवइट्ठं सच्छंदविगप्पियं अणणुवाई । परतत्तिप-
वत्ती तिंतिणो य इणमो अहाच्छंदो ॥ १२२ ॥ सच्छंदमइविगप्पिय किंची सुहसायविगइपडि-
बद्धो । तिहिँ गारवेहिं मज्जइ तं जाणाही अहाछंदं ॥ १२३ ॥

'पासत्थो'इत्यादि पार्श्वस्थः अवसन्नो भवति कुशीलस्तथैव संसक्तः यथाछन्दोऽपि च एते अवन्दनीया जिनमते, तत्र पार्श्वे-तटे ज्ञानादीनां यस्तिष्ठति स पार्श्वस्थः, अथवा मिथ्यात्वादयो बन्धहेतवः पाशा इव पाशास्तेषु तिष्ठतीति पाशस्थः, स च द्विभेदः–सर्वतो देशतश्च, तत्र सर्वतो यः केवलवेषधारी सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्रेभ्यः पृथक् तिष्ठति, देशतः पुनः पार्श्वस्थः स यः कारणं वशाद्वि-घमन्तरेण शय्यातराभ्याहृतं नृपतिपिण्डं नैत्यिकमग्रपिण्डं वा भुङ्क्ते तथा ममैवैतानि कुलान्याभाव्यानि नान्यस्येति यः कुलनिश्रया विहरति तथा गुर्वादीनां योग्यानि स्थापनाकुलानि यः कारणमन्तरेणैव प्रविशति ॥ १०३ ॥ तदेवाह–'सो पासे'त्यादि–व्याख्यातोऽर्थः

नवर प्रतिदिनं तवैतावन्मात्रं दास्यामि मद्गृहे नित्यमागन्तव्यमिति निमन्त्रितस्य नित्यं गृह्णतो नित्यपिण्डः, तत्क्षणोत्तीर्णौदनादिस्थाल्या अव्यापारिताया या शिखा—उपरितनभागलक्षणा सोऽग्रपिण्डः ॥ १०४–१०५ ॥ अवसन्नमाह—'ओसन्नो'इत्यादि, सामाचारीविषयेऽवसीदति—प्रमाद्यति यः सोऽवसन्नः, सोऽपि द्विविधः—सर्वतो देशतश्च, तत्रावबद्धपीठफलकः स्थापनाभोजी च सर्वावसन्नो ज्ञातव्यः ॥ १०६ ॥ तत्रैककाष्ठनिष्पन्नसंस्तारकालाभे बहुभिरपि वंशादिकाष्ठखण्डैर्दवरकादिबन्धान् दत्त्वा वर्षासु संस्तारकः क्रियते, स च पक्षसन्ध्यादिषु बन्धानपनीय प्रत्युपेक्षणीय इति जिनाज्ञा, यस्त्वेवं न प्रत्युपेक्षते सोऽवबद्धपीठफलकोऽभिधीयते, अथवा पुनः पुनः शयनादिनिमित्तं नित्यमास्तीर्णसंस्तारक एव एकान्तानास्तीर्णसंस्तारक एव वा य आस्ते स एवमभिधीयते, स्थापनादोपदुष्टप्राभृतिकाभोजी च—स्थापितकभोजी । देशावसन्नमाह—'आवे'त्यादि, आवश्यक—प्रतिक्रमणादि, स्वाध्यायः—वाचनादिः आवश्यकं च स्वाध्यायश्चेति समाहारस्तस्मिन्, मुखवस्त्रिकादेः प्रत्युपेक्षणायां भिक्षायां—गोचरचर्यायां ध्याने—धर्मध्यानादिलक्षणे भक्तार्थे—भोजने भोजनमण्डल्यामित्यावत् आगमने—बहिर्भागादुपाश्रयप्रवेशलक्षणे निर्गमने—प्रयोजनापेक्षया उपाश्रयाद्बहिर्गमनस्वरूपे स्थाने—कायोत्सर्गोयूर्द्ध्वावस्थाने निषीदने—उपवेशने त्वग्वर्तने—शयने इति सर्वत्र सप्तमीनिर्देशो द्रष्टव्यः ॥ १०७ ॥ ततश्चैतेष्वावश्यकादिषु विषये देशावसन्नो भवतीति शेषः, कदेत्याह—'आवे'त्यादि, यदैतान्यावश्यकस्वाध्यायादीनि स्थानानि सर्वथा न करोत्यथवा हीनाधिकानि करोति प्रतिषिद्धकालकरणादिदोपदुष्टानि वा करोति तदा देशावसन्नो भवतीत्यर्थः, इदमत्र तात्पर्य—यः प्रतिक्रमणाद्यावश्यकं न करोति हीनाधिक्यादिदोपदुष्ट वा करोति स्वाध्यायं न करोति प्रतिषिद्धकालकरणादिदोपदुष्ट वा करोति प्रत्युपेक्षणमपि न करोति दोपदुष्टं वा करोति आलस्यवश्यः सुखलिप्सुर्भिक्षायां न पर्यटति अनुपयुक्तो वा पर्यटति अनेषणीय वा गृह्णाति, ध्यानं शुभं यथा—"किं मे कडं किं च मे किच्चसेसं, किं

सियावण, आगमने—[illegible] नि-
पीढने—उपवेशने त्वग्वर्तने—शयने इति सर्वत्र सप्तमीनिर्देशो द्रष्टव्यः ॥ १०७ ॥ तत्रश्चैतेष्वावश्यकादिषु [illegible] —आगोऽन्यगोऽभूमिस्थाने [illegible]
शेष॰, कथेत्याह—'आवे'त्यादि, यदैतान्यावश्यकस्वाध्यायादीनि स्थानानि सर्वथा न करोत्यथवा हीनाधिकानि करोति प्रतिषिद्धकालक-
रणादिदोषदुष्टानि वा करोति तदा देशावसन्नो भवतीत्यर्थः, इदमत्र तात्पर्यं—यः प्रतिक्रमणाद्यावश्यकं न करोति हीनाधिक्यादिदोषदुष्टं
वा करोति स्वाध्यायं न करोति प्रतिषिद्धकालकरणादिदोषदुष्टं वा करोति प्रत्युपेक्षणमपि न करोति दोषदुष्टं वा करोति आलस्यवशः
सुखलिप्सुर्भिक्षाया न पर्यटति अनुपयुक्तो वा पर्यटति अनेषणीयं वा गृह्णाति, ध्यानं शुभं यथा—"किं मे कडं किं च मे किच्चसेसं, किं

सक्कणिज्जं न समायरामि" ॥ [किं मया कृतं किं च मे कृत्यं शेषं किं शक्यं न समाचरामि] इत्यादिलक्षणं पूर्वापररात्रकाले न ध्यायति अशुभं वा ध्यायति भक्तार्थे मण्डल्यां न भुङ्क्ते कदाचिद्वा भुङ्क्ते काकशृगालादिभक्षितं वा करोति मण्डलीसम्बन्धिसंयोजनादिदोष-दुष्टं वा भुङ्क्ते, अन्ये त्वाहुः—'अब्भत्तट्ठ'त्ति अभक्तार्थग्रहणं सकलप्रत्याख्यानोपलक्षणं, ततोऽयमर्थः—प्रत्याख्यानं न करोति गुरुणा वा भणितो गुरुसम्मुखं किंचिदनिष्टमुक्त्वा करोति आगमने नैषेधिक्यादिसामाचारीं न करोति निर्गमनेऽप्यावश्यकादिसामाचारीं न करोति कायोत्सर्गं गमनागमनादिषु न करोति दोषदुष्टं वा करोति निषदनशयनयोः सन्दंशकभूप्रमार्जनादिसामाचारीं न करोति, 'गुरुवयण'त्ति सामाचारीवितथाचरणादिकरणेष्वावश्यकवेलादौ सम्यगालोच्य प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यस्वेत्यादि गुरुणा भणितः सन् तद्वचनं प्रतिवलति—सम्मुखीभूयानिष्टं किञ्चिज्जल्पति न तु गुरुवचस्तथैवानुतिष्ठति भणितः स एष देशावसन्नः, उपलक्षणं चेदं, ततः स्खलितेषु मिथ्यादुष्कृतं न दत्ते गुरवे वैयावृत्यं न करोति संवरणादिषु वन्दनकं न दत्ते आदाननिक्षेपणादिषु प्रत्युपेक्षणाप्रमार्जने न करोति इत्या-द्यन्यदपि सामाचारीवितथाचरणं देशपार्श्वस्थतादिकारणमिति ॥ १०८ ॥ अथ कुशीलमाह—'तिविहो होई'त्यादि, कुत्सितं शीलमस्येति कुशीलः, स त्रिविधो भवति—ज्ञानविषये दर्शनविषये चारित्रविषये च, एषोऽवन्दनीयो—वन्दनानर्हः प्रज्ञप्तो वीतरागैः—अर्हद्भिः ॥१०९॥ तत्र ज्ञानकुशीलदर्शनकुशीलौ लक्षणतः प्राह—'नाणे' इत्यादि, ज्ञानाचारं—'काले विणए' इत्यादिकमष्टप्रकारं यो विराधयति—न सम्यगनुतिष्ठति स ज्ञाने—ज्ञानविषये कुशीलो भवति, दर्शनाचारं 'निस्संकिय निकंखिय' इत्यादिकमष्टप्रकारं यो विराधयति स दर्शने—दर्शनविषये कुशीलः, चरणकुशीलः पुनरयं—वक्ष्यमाणलक्षणो भवति ॥११०॥ तमेवाह—'कोउय भूई'त्यादि दारगाहा, कौतुकभूतिक-र्मणी प्रश्नाप्रश्नौ निमित्तं आजीविकां कल्ककुरुकां चः समुच्चये लक्षणं विद्यामन्त्रादिकं च य उपजीवति स चरणकुशीलः ॥१११॥ एतानि

पदानि स्वयमेव व्याचष्टे—'सोहग्गाइनिमित्तं' इत्यादि, सौभाग्यं—जनमान्यताऽपत्यादिनिमित्तं परेषां—योषिदादीनां त्रिकचतुष्कचत्वरादिषु विविधौषधीमिश्रितजलस्नानमूलिकाबन्धनादि यत् क्रियते तत्कौतुकं भणितं, यद्वा कौतुकं नाम आश्चर्यम्, यथा मायाकारको मुखे गोलकान् प्रक्षिप्य कर्णेन नाशिकया वा निष्काशयति तथा मुखादग्निं निःसारयतीत्यादि तत्कुर्वन्नसौ चरणकुशीलो भवतीति द्रष्टव्यं, एवमुत्तरत्राऽपि, ज्वरितादीनामभिमन्त्रितरक्षाप्रदानं शय्यादीना चतुर्दिशं भूतिकर्म विनिर्दिष्टम् ॥ ११२ ॥ 'सुविणगे'त्यादि, केनापि स्वामिमतं वस्तु पृष्टमपृष्टं वा स्वप्ने विद्यया जपितया कथितं 'आइंखण'त्ति कर्णपिशाचिकया घण्टिकादिभिर्वा मन्त्राभिषिक्ताभिः कथितं यत्कथ्यते अन्येषां प्रश्नाप्रश्नं भवत्येतत् ॥ ११३ ॥ 'तीयाई'त्यादि, अतीतवर्तमानभविष्यत्कालत्रयवर्तिलाभालाभादिभावकथनं भवति निमित्तं, इदं तु वक्ष्यमाणमाजीव्यत इत्याजीवं जात्यादिसप्तविधं, यथा कश्चन भिल्लमालादिजातीयमीश्वरं दृष्ट्वा प्राह—अहमपि भिल्लमालादिजातीयः, स चैकजातिसम्बन्धात्तस्य भिक्षादानादिकां प्रतिपत्तिं करोति इति जात्युपजीवी, एवं वयं भवन्तश्चैककुलशिल्पकर्मतपोगणवर्तिन इत्यादिवचनविरचनया कुलाद्याजीवी, आहारादिगृद्ध्यैव तपःसूत्राभ्यासप्रकटनं कुर्वाणश्च तपःसूत्राजीवी, तत्र कुलं—उग्रादिकं पितृसमुत्थं वा शिल्पं—विज्ञानमाचार्यशिक्षाकृतं कर्म—स्वयंशिक्षितं "साचार्यकं शिल्पम् अनाचार्यकं कर्मे"ति वचनात्, तपोऽनशनादिकं, गणो मल्लगणादिः, 'गुण' इति च पाठोऽशुद्ध इव लक्ष्यते निशीथादिभिर्व्यभिचारात्, सूत्रं—कालिकादि, आदिशब्दः स्वगतानेकभेदसंसूचकः ॥ ११४ ॥ कल्ककुरुका पुनः काऽभिधीयत इत्याह—'कक्ककुरुके'ति माया, अत्रैव तात्पर्यमाह—निकृत्या—शाठ्येन परेषां दम्भनं—वञ्चनमिति यदुक्तं भवति, अन्ये तु कल्ककुरुकाशब्दार्थमित्थमाचक्षते—यथा कल्को नाम प्रसूत्यादिषु रोगेषु क्षारपातनं अथवाऽऽत्मनः शरीरस्य देशतः सर्वतो वा लोध्रादिभिरुद्वर्तनं, तथा कुरुका देशतः सर्वतो वा शरीरस्य प्रक्षालनमिति

[illegible]
शिल्पकर्म[illegible] [illegible]
कुलं—उमादिक [illegible] वा शिल्पं—विज्ञानमाचार्यशिक्षाकृतं कर्म—[illegible]
तपोऽनशनादिक, गणो मल्लगणादिः, 'गुण' इति च पाठोऽशुद्ध एव लक्ष्यते निशीथादिभिन्नग्रन्थेषु [illegible], [illegible]
स्वगतानेकभेदसंसूचकः ॥ ११४ ॥ कल्ककुरुका पुनः काऽभिधीयत इत्याह—'कक्ककुरुके'ति माया, अत्र [illegible]—निकला—
शाठ्येन परेषां दम्भनं—वञ्चनमिति यदुक्तं भवति, अन्ये तु कल्ककुरुकाशब्दार्थमित्थमाचक्षते—यथा कल्को नाम प्रसूत्यादिषु रोगेषु
क्षारपातनं अथवाऽऽत्मनः शरीरस्य देशतः सर्वतो वा लोध्रादिभिरुद्वर्तनं, तथा कुरुका देशतः सर्वतो वा शरीरस्य प्रक्षालनमिति

स्त्रीलक्षणादीनि आदिशब्दात् पुरुषलक्षणादिपरिग्रहस्तेषां कथनं, यथा—"अस्थिष्वर्थाः सुखं मांसे, त्वचि भोगाः स्त्रियोऽक्षिषु । गतौ यानं स्वरे चाज्ञा, सर्वं सत्त्वे प्रतिष्ठितम् ॥१॥" इत्यादिसामुद्रिकलक्षणकथनं, विद्यामन्त्रादयः प्रकटाः, तत्र देव्यधिष्ठायिका विद्याः देवाधिष्ठायकस्तु मन्त्रः ससाधना वा विद्या निःसाधनस्तु मन्त्र इति, आदिशब्दान्मूलकर्मचूर्णादिपरिग्रहः, तत्र मूलकर्म पुरुषद्वेषिण्याः सत्या अपुरुषद्वेषिणीकरणं अपुरुषद्वेषिण्याः सत्याः पुरुषद्वेषिणीकरणं गर्भोत्पादनं गर्भपातनमित्यादि, चूर्णयोगादयस्तु प्रकटाः, उपलक्षणमात्रं चैतत्, अतः शेषमपि शरीरविभूषादिकं चरणमालिन्यजनकं कुर्वाणश्चरणकुशील इत्यर्थः ॥११५॥ इदानीं संसक्तमाह—'संसत्तो उ' इत्यादि, गुणैर्दोषैश्च संसज्यते—मिश्रीभवतीति संसक्तः, तुशब्दोऽप्यर्थः, ततो यथा पार्श्वस्थावसन्नकुशीला वन्दनकार्हा न भवन्ति तथा संसक्तोऽपीत्यर्थः, स पुनरित्थं ज्ञातव्यो यथा गवादीनां खादनकलिन्दके उच्छिष्टमनुच्छिष्टं वा भक्तखलकर्पासादिकं क्षिप्तं सत् सर्वं प्राप्यते ॥ ११६ ॥ 'एमेवे'त्यादि, एवमेव—कलिन्दकक्षिप्तभक्तखलादिवत् प्राणातिपातनिवृत्त्यादिस्वरूपमूलगुणाः पिण्डविशुद्ध्यादिस्वरूपोत्तरगुणाश्च बहवो दोषाश्च तद्व्यतिरिक्तास्ते सर्वेऽपि तस्मिन् सन्निहिताः प्राप्यन्ते संसक्तो भण्यते तस्मात् ॥ ११७ ॥ 'सो दुविगप्पो'इत्यादि, संसक्तो द्विविकल्पो भणितो जितैर्जितरागदोषमोहैः एकश्च संक्लिष्टोऽसंक्लिष्टस्तथा अन्यः ॥ ११८ ॥ तत्र संक्लिष्टमाह—'पंचासवे'त्यादि, पञ्चाश्रवाः—प्राणातिपातादयस्तेषु प्रवृत्तो यः खलु त्रिषु गौरवेषु—ऋद्धिगौरवादिषु प्रतिबद्धः 'इत्थीगिहिसंकिलिट्ठो'त्ति स्त्रीसंक्लिष्टो गृहिसंक्लिष्टश्च, तत्र स्त्रीप्रतिषेवी स्त्रीसंक्लिष्टः गृहिसम्बन्धिनां द्विपदचतुष्पदधनधान्यादीनां तु तप्तिकरणप्रवृत्तो गृहिसंक्लिष्टः, स संसक्तः संक्लिष्टः ॥ ११९ ॥ असंक्लिष्टमाह—'पासत्थाइ' इत्यादि, पार्श्वस्थादिषु मिलितस्तद्रूपतां भजते, संविग्नेषु मिलितः संवि-

प्रमिवात्मानं दर्शयति, तत्र तत्र तादृशो भवतीत्यर्थः, स च प्रियधर्मोऽथवा इतरस्तु—अप्रियधर्मो भवतीति ॥ १२० ॥ इदानीं **यथाछन्दमाह**—'उस्सुत्त'मित्यादि, सूत्रादूर्द्धमुत्तीर्णं परिभ्रष्टमित्यर्थः उत्सूत्रं तदाचरन्—स्वयं सेवमानः उत्सूत्रमेव च यः परेभ्यः प्रज्ञापयन् वर्तते एष यथाछन्दः, एतस्यैव पर्यायमाह—"इच्छाछंद" इति एकार्थं नामेति ॥ १२१ ॥ अत्र च **किमिदमुत्सूत्रमिति** परिप्रश्ने सत्याह—'उस्सुत्त'मित्यादि, उत्सूत्र यज्जिनादिभिरनुपदिष्टं स्वच्छन्देन—स्वाभिप्रायेण विकल्पितं—उत्प्रेक्षितं अत एव सिद्धान्ताननुपाति—स्वकीयबुद्धिरचितत्वेन जैनागमानुयायि न भवतीत्यर्थः, यथाछन्दस्यैव गुणान्तरमाह—परतप्तिषु—गृहस्थप्रयोजनेषु करणकारणानुमतिभिः प्रवृत्तः परतप्तिप्रवृत्तः, तथा **तिंतिणो** नाम यः स्वल्पेऽपि केनचित्साधुनाऽपराद्धे पुनः पुनरनवरतं झपन्नास्ते एष यथाच्छन्दः ॥ १२२ ॥ तथा—'सच्छंदे'त्यादि, स्वच्छन्दा—आगमनिरपेक्षा याऽसौ मतिस्तया विकल्प्य किञ्चिदालम्बनमध्ययनादिकं ततः सुखमास्वादयतीति सुखास्वादः स चासौ विकृतिप्रतिबद्धश्च स तथा, अपुष्टालम्बनं किंचिद्विकल्प्य यः सुखलिप्सुर्विकृतिप्रतिबद्धो भवतीत्यर्थः, तथा त्रिभिर्गौरवैः—ऋद्धिरससातलक्षणैर्यो माद्यति तं जानीहि यथाछन्दमिति ॥ १२३ ॥ अत्र च पार्श्वस्थं सर्वथैवाचारित्रिणं केचिन्मन्यन्ते, तच्च न युक्तियुक्तं प्रतिभासते सहृदयानां, यतो यद्येकान्तेनैव पार्श्वस्थोऽचारित्री भवेत् तर्हि सर्वतो देशतश्च इति विकल्पद्वयकल्पनमसङ्गतं भवेत्, चारित्राभावस्योभयत्रापि तुल्यत्वात्, तस्मादेव भेदद्वयकल्पनाद् ज्ञायते सातिचारचारित्रसत्तापि पार्श्वस्थस्य, न चेदं स्वमनीषिकयोच्यते, **यतो निशीथचूर्णावप्येवं दृश्यते—"पासत्थो अच्छइ सुत्तपोरिसिं अत्थपोरिसिं च नो करेइ,** दंसणाइयारेसु वट्टइ, चारित्ते न वट्टइ, अइयारे वा न वज्जेइ, एवं सत्थो अच्छइ पासत्थो"त्ति [पार्श्वस्थस्तिष्ठति सूत्रपौरुषीं अर्थपौरुषीं च न करोति,

[illegible] न सुस्थितयुक्त प्रतिभासते सहृदयानां, यतो [illegible] यथाछन्दमिति ॥ १२३ ॥ [illegible] भवेत्, चारित्राभावस्तोभयत्रापि तुल्यत्वात्, तस्मादेव भेदद्वयकल्पनात् ज्ञायते [illegible] पार्श्वस्थोऽचारित्री भवेत् तर्हि [illegible] योच्यते, यतो निशीथचूर्णावप्येवं दृश्यते—"पासत्थो अच्छइ सुत्तपोरिसिं अत्थपोरिसिं च नो करेइ, [illegible] चारित्ते न वट्टइ, अइयारे वा न वज्जेइ, एवं सत्थो अच्छइ पासत्थो"त्ति [पार्श्वस्थस्तिष्ठति सूत्रपौरुषीं अर्थपौरुषीं च न करोति, दर्शनातिचारेषु वर्त्तते चारित्रे न वर्त्तते अतिचारान् वा न वर्जयति एवं स्वस्थस्तिष्ठति पार्श्वस्थः] अनेन ग्रन्थेन सर्वथाऽस्य पार्श्वस्थस्य न चारित्राभावोऽवसीयते, किंतु शवलितचारित्रयुक्तताऽपीति । "पंचेव पडिसेहेत्ति" द्वारमधुना, तत्राह—

वक्खित्तपराहुत्ते पमत्ते मा कयाइ वंदिज्जा । आहारं व करिंते नीहारं वा जइ करेइ ॥ १२४ ॥

पसंते आसणत्थे य, उवसंते उवट्ठिए । अणुन्नवित्तु मेहावी, किइकम्मं पउंजए ॥ १२५ ॥

आयप्पमाणमित्तो चउदिसिं होइ उग्गहो गुरुणो । अणणुन्नायस्स सया न कप्पए तत्थ पविसेउं ॥ १२६ ॥

'वक्खित्ते'त्यादि, व्याक्षिप्तं अनेकभविकलोकसङ्कुलायां सभायां देशनाकरणादिना व्यग्रं १, पराहूतमिति—केनापि कारणेन पराङ्मुखं २, प्रमत्तं क्रोधनिन्द्राद्विप्रमादेन मा कदाचिद्वन्देत ३, आहारं वा कुर्वाणं ४ नीहार उच्चारं वा यदि करोति ५ तदा न वन्देतेति सम्बन्धः ॥ १२४ ॥ इह च धर्मान्तरायानवधारणप्रकोपाहारान्तरायलज्जावशपुरीपानिर्गमनादयो दोषा यथासङ्ख्येन ज्ञातव्याः, एतद्विपक्षस्त्वत्रानुक्तोऽपि विज्ञेयः, यथा—'पसंते'त्यादि, तत्र प्रशान्तो—व्याक्षेपविरहितः आसनस्थो—निपद्यास्थितः उपशान्तः—क्रोधादिप्रमादरहितः उपस्थितः—छन्देनेत्यादिवचनमुच्चारयन्, शेषं सुगमम् ॥१२५॥ अथ 'एक्कोवगह'त्ति द्वारं तत्राह—'आयप्पमाणे'त्यादि, आत्मप्रमाणमात्रः—सार्धहस्तत्रयप्रमाणश्चतुर्दिशं भवत्यवग्रहो गुरोः, अननुज्ञातस्य गुरुणा न कल्पते तन्मध्ये प्रवेष्टुं, तत्रावग्रहणमवग्रहः, स च नामस्थापनाद्रव्यक्षेत्रकालभावभेदैः षड्विधः, नामस्थापने सुगमे, द्रव्यस्य मुक्ताफलादेरवग्रहणं द्रव्यावग्रहः, यो यत्क्षेत्रमवगृह्णाति स क्षेत्रावग्रहः स च समन्ततः सक्रोशं योजनमेकस्मिन् क्षेत्रेऽवगृहीते सतीति, कालावग्रहो यो यं कालमवगृह्णाति, यथा ऋतुबद्धे मासमेकं वर्षासु चतुरो

मासानिति, भावावग्रहो द्वेधा—प्रशस्तोऽप्रशस्तश्च, प्रशस्तो ज्ञानादीनामवग्रहः, अप्रशस्तश्च क्रोधादीनां, अथवाऽवग्रहः पंचधा—'देविंद-राजगहवई' [देवेन्द्रराजगृहपति] इत्यादिगाथया वक्ष्यमाणस्वरूपः ॥ १२६ ॥ अत्र च क्षेत्रावग्रहेण प्रशस्तभावावग्रहेण चाधिकारः। अथ 'पंचाभिहाण'त्ति द्वारमाह—

वंदणचिइकिइकम्मं पूयाकम्मं च विणयकम्मं च। वंदणयस्स इमाइं हवंति नामाइं पंचेव ॥ १२७ ॥
सीयले १ खुड्डए २ कण्हे ३, सेवए ४ पालए ५ तहा । पंचेए दिट्ठंता, किइकम्मे हुंति नायव्वा ॥ १२८ ॥

इह कर्मशब्दः क्रियावचनः प्रत्येकं योज्यते, 'वंदणे'त्यादि, तत्र 'वदि अभिवादनस्तुत्योः' इत्यस्य वन्द्यते—स्तूयतेऽनेन प्रशस्तमनोवाक्कायव्यापारनिकरेण गुरुरिति वन्दनं तदेव कर्म वन्दनकर्म, तद् द्विधा—द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतो मिथ्यादृष्टेरनुपयुक्तसम्यग्दृष्टेश्च, भावत उपयुक्तसम्यग्दृष्टेः, तथा चिञ् चयने इत्यस्य चयनं—कुशलकर्मण उपचयकरणं चितिः सैव कर्म चितिकर्म, कारणे कार्योपचारात् कुशलकर्मोपचयकरणं रजोहरणाद्युपधिसंहतिः, तदपि द्वेधा—द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतस्तापसादिलिङ्गग्रहणकर्म अनुपयुक्तसम्यग्दृष्टिरजोहरणाद्युपधिक्रिया च, भावतस्तु उपयुक्तसम्यग्दृष्टिरजोहरणादिकर्म, तथा करणं कृतिः—अवनामादिक्रिया सैव कर्म कृतिकर्म, तच्च द्वेधा—द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतो निह्नवादीनामवनामादिकरणमनुपयुक्तसम्यग्दृष्टीना वा, भावत उपयुक्तसम्यग्दृष्टीनां, तथा पूजनं पूजा—प्रशस्तमनोवाक्कायचेष्टा सैव कर्म पूजाकर्म, तदपि द्वेधा—द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतो निह्नवादीनामनुपयुक्तसम्यग्दृशां वा भावत उपयुक्तसम्यग्दृष्टीनां, तथा विनयनं विनयः, विनीयते विनाश्यते वाष्टप्रकारं कर्मानेनेति विनयः स एव कर्म विनयकर्म, तदपि द्वेधा—द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतो

निह्नवादीनामनुपयुक्तसम्यग्दृष्टीनां वा, भावत उपयुक्तसम्यग्दृष्टीनामिति । वन्दनकस्य इमानि भवन्ति पञ्चैव नामानीति ॥ १२७ ॥
'**पंचेव आहरण**'त्ति द्वारं—'**सीयले**'त्यादि । **शीतलको** नृपतिः परित्यक्तराज्यसमृद्धिर्गृहीतसर्वज्ञदीक्षोऽक्षुण्णेन तदीयगुणगणेन प्रमोद-मानमानसैर्निजगुरुभिर्विश्राणितश्रमणानन्ददायिसूरिपदो द्रव्यभावभेदभिन्ने वन्दनके उदाहरणं, तथा द्रव्यभावस्वरूपे चितिकर्मणि स्थविरै-र्निजगुरुभिर्गुरुपदस्थापितक्षुल्लक उदाहरणं, तथा तथाभूत एव कृतिकर्मणि प्रणमदनेकमहाप्रचण्डमण्डलेश्वरमण्डलीमौलिमण्डनमुकुटको-टिनिविष्टविशिष्टमाणिक्यमालातलसमुच्छलदनवरतस्फुरदरुणकिरणपुञ्जपिञ्जरितचरणकमलः शालापतिवीरककलितः **कृष्णो** दृष्टान्तः, तथा पूजाकर्मणि द्रव्यभावभेदभिन्ने सेवकद्वयमुदाहरणं, तथा विनयकर्मणि द्विविध एव पालकशाम्बावुदाहरणं, पञ्चैते दृष्टान्ताः कृतिकर्मणि—सामान्यतो वन्दनके भवन्ति ज्ञातव्याः ॥ १२८ ॥ उदाहरणानि चैतानि सङ्क्षेपतः कथ्यन्ते, तत्र भावतः **शीतलकोदाहरणं** यथा—

अवनीवनिताभालतिलके श्रीपुरे पुरे । प्रतापाक्रान्तदिक्चक्रः, क्ष्मापालः **शीतलो**ऽजनि ॥ १ ॥ सर्वज्ञशासनक्षीरनीरधौ सद्गतिस्तुतः । शुद्धपक्षद्वयो राजहंसः क्रीडति यः सदा ॥ २ ॥ तस्याभूद्भगिनी भाग्यसौभाग्यैकनिकेतनम् । सद्धर्मकर्मनिर्माणपरा **शृङ्गारमञ्जरी** ॥ ३ ॥ सा च **विक्रमसिंहस्य**, राज्ञी जाता जगत्पतेः । सल्लक्षणं क्रमात्पुत्रचतुष्टयमजीजनत् ॥ ४ ॥ शीतलश्च महीपालश्चारुवैराग्यरञ्जितः । **श्रीधर्मघोषसूरीणामन्तिके** व्रतमग्रहीत् ॥ ५ ॥ तं च विज्ञातसिद्धान्ततत्त्वं गीतार्थशेखरम् । गुरवस्तद्गुणैस्तुष्टाः, स्वपदेऽथ न्यवीविशन् ॥ ६ ॥ अन्येद्युर्निजपुत्राणां, कलाकौशलशालिनाम् । **शृङ्गारमञ्जरी** राज्ञी, रहस्येवमवोचत ॥ ७ ॥ वत्सा ! यौष्माक एवैकः, श्लाघ्यो जगति मातुलः । येन साम्राज्यमुत्सृज्य, जगृहे व्रतमुत्तमम् ॥ ८ ॥ यश्च निःशेषशास्त्राब्धिपारदृश्वा मुनीश्वरः । निस्सङ्गं विहरन्नित्यं, प्रबोधयति देहिनः ॥ ९ ॥ पचेलिमं यथाऽग्राहि, संसारस्यामुना फलम् । तथा वत्सास्तदादातुं, भव-

तामपि युज्यते ॥ १० ॥ यतः—कोटिशो विषयाः प्राप्ताः, संपदश्च सहस्रशः । राज्यं च शतशो जीवैर्न च धर्मः कदाचन ॥ ११ ॥ इत्थं मातुर्वचः श्रुत्वा, संविग्ना जनकं निजम् । तेऽनुज्ञाप्यार्हतीं दीक्षां, जगृहुः स्थविरान्तिके ॥ १२ ॥ सञ्जातास्ते च गीतार्था, वन्दितुं निजमातुलम् । अवन्त्यां च गताः सायं, तद्बाह्यायामवस्थिताः ॥ १३ ॥ अथ गन्ता पुरीमध्ये, श्रावकः कोऽपि तद्गिरा । श्रीशीतलमुनीन्द्राय, तत्स्वरूपं न्यवेदयत् ॥ १४ ॥ इतश्च—शुभेनाध्यवसायेन, तेन तेन महात्मनाम् । तेषां निशि समुत्पन्नं, चतुर्णामपि केवलम् ॥ १५ ॥ ततश्च कृतकृत्यत्वात्तावत्तत्रैव ते स्थिताः । प्रभाते नागमंस्तावदुत्कः श्रीशीतलोऽजनि ॥ १६ ॥ यामादूर्ध्वं स्वयं तेषामन्तिकेऽसौ गतस्ततः । अनादरपरांस्तांश्च, वीक्ष्य संस्थाप्य दण्डकम् ॥ १७ ॥ ऐर्यापथीं प्रतिक्रम्य, समालोच्यैवमभ्यधात् । कुतोऽहं भवतो वन्दे, तेऽप्यूचुस्ते यतो मतम् ? ॥ १८ ॥ अहो दुष्टा अमी शैक्षा, निर्लज्जा इत्यवेत्य सः । क्रोधाध्मातो ददौ तेषां, चतुर्णामपि वन्दनम् ॥ १९ ॥ कषायकण्डकारूढं, तमूचुस्ते त्वया पुरा । द्रव्यतो वन्दनं दत्तमिदानीं देहि भावतः ॥ २० ॥ किमेतदपि जानन्ति, भवन्त इति सोऽब्रवीत् । तेऽपि तं प्रत्यवोचन्त, जानीमो नितरामिदम् ॥ २१ ॥ आचार्यः कथमित्याह, तेऽप्याहुर्ज्ञानतः स च । ब्रवीति कीदृशात् ते च, ब्रुवन्त्यप्रतिपातितः ॥ २२ ॥ पापेनाशातिता एते, मया केवलिनो हहा । इत्थं निन्दन्निवृत्तोऽसौ, कण्डकस्थानतस्ततः ॥ २३ ॥ क्रमात् तेषु चतुर्थाय, ददतस्तस्य वन्दनम् । केवलज्ञानमुत्पन्नमपूर्वकरणादिना ॥ २४ ॥ द्रव्यतो वन्दनं पूर्वं, कषायोपेतचेतसः । जज्ञे पश्चात् तत् तस्य, शान्तस्यान्तस्य भावतः ॥ २५ ॥ इदानीं चितिकर्मणि तादृशमेव क्षुल्लकोदाहरणमुच्यते—

तथाहि—गच्छे गरीयसि कापि, गुणसुन्दरसूरिभिः । दिवं यियासुभिर्वृद्धैः, शुभलक्षणलक्षितः ॥ १ ॥ स्वपदे क्षुल्लकः कोऽपि, स्थापितः सङ्घसम्मतः । तस्य च व्रतिनः सर्वे, कुर्वन्त्याज्ञामहर्निशम् ॥ २ ॥ (युग्मम्) गीतार्थस्थविराभ्यर्णे, नानाग्रन्थान् पठत्यसौ ।

२ वन्दनकद्वारे ५उदाहरण द्वारे भाव शीतलको दृष्टांतः

स्थापितः सङ्घसम्मतः । तस्य च व्रतिनः सर्वे, कुर्वन्त्याज्ञामदर्शिताम् ॥ २ ॥ (युग्मम्) गीतार्थस्थविराभ्यर्णे, नानाग्रन्थान् पठत्यसौ ।

अन्यदा मोहनीयेन, मोहितो मुनिमण्डले ॥ ३ ॥ भिक्षाकृते गते साधुमेकमादाय सत्वरम् । शरीरचिन्ताव्याजेन, व्रतं मोक्तुमना बहिः ॥ ४ ॥ गतस्तिरोहिते वृक्षैः, साधावुद्धावितस्ततः । एकस्मिन् वनखण्डे च, फलपुष्पाकुलद्रुमे ॥ ५ ॥ विश्रान्तोऽसौ शमीवृक्षं, नीरसं बद्धपीठकम् । पथिकैः पूज्यमानं च, विलोक्येति व्यचिन्तयत् ॥ ६ ॥ चतुर्भिः कलापकं । अर्च्यते यदसौ लोकैर्वकुलादिषु सत्स्वपि । चिरन्तनैः कृतस्यास्य, तत्पीठस्य विजृम्भितम् ॥ ७ ॥ तन्नीरसः शमीवृक्षो, यादृशस्तादृशोऽस्म्यहम् । गीतार्थेषु कुलीनेषु, सत्स्वप्यन्येषु साधुषु ॥ ८ ॥ यन्निःशेषजनेभ्योऽहं, लभे पूजामनेकधा । सर्वं गुर्वासनादीनां, तन्माहात्म्यं विजृम्भते ॥ ९ ॥ ततस्तारुण्यमत्तेन, मयेदं धिग् विधित्सितम् । विचिन्त्येति निवृत्तोऽसौ, निजां वसतिमागतः ॥ १० ॥ बहिर्गतानामस्माकमाकस्मिकमजायत । शूलं वेला ततो लग्ना, साध्वादीनित्युवाच सः ॥११॥ प्रशमामृतमग्नोऽसौ, गीतार्थेभ्यो रहस्यदः । सम्यक् सकलमालोच्य, प्रायश्चित्तं प्रपन्नवान् ॥ १२ ॥ द्रव्यतश्चितिकर्माभूत्, पुरा रागाढ्यचेतसः । प्रशान्तस्य पुनस्तस्य, भावतस्तदजायत ॥ १३ ॥ इदानीं कृतिकर्मणि **कृष्णोदाहरणं**

यथा—सुराष्ट्रमण्डले श्रीमद्**द्वारमत्याम**भूत्पुरि । निःसीमविक्रमावासो, **वासुदेवो** महीपतिः ॥ १ ॥ तस्य शालापतिर्भक्तो, **वीरको** नाम सेवकः । **वासुदेवम**नालोक्य, यो न भुङ्क्ते कदाचन ॥ २ ॥ **वासुदेवो** न वर्षासु, कुरुते राजपाटिकाम् । बहवो हि विपद्यन्ते, जीवास्तस्यां तदा किल ॥ ३ ॥ अन्तरन्तःपुरं किन्तु, **कृष्णः** क्रीडति संततम् । अप्राप्नुवन् प्रवेशं च, द्वाःस्थतो द्वारि वीरकः ॥ ४ ॥ गोमयालेपिकां कृत्वा, पुष्पैरभ्यर्च्य चाव्रजत् । नित्यं नाभुङ्क्त न श्मश्रुनखशुद्धिं व्यधापयत् ॥ ५ ॥ निवृत्तास्वथ वर्षासु, विधातुं राजपाटिकाम् । निर्गच्छन्तं नृपाः सर्वे, **श्रीकान्तमु**पतस्थिरे ॥ ६ ॥ मुदिते वीरकेऽथैत्य, प्रणते वेत्रिणं हरिः । पप्रच्छ किमयं जज्ञे, कृशो विच्छायविग्रहः ? ॥ ७ ॥ देवपादेष्वदृष्टेषु, नाकार्षीद्भोजनादिकम् । तेनायमीदृशो जात, इति वेत्री व्यजिज्ञपत् ॥ ८ ॥ तुष्टः

प्रसादात् कृष्णोऽथ, समभापिष्ट वीरकम् । अवारितप्रवेशं च, तं सर्वत्राप्यचीकरत् ॥ ९ ॥ इतश्च—कृष्णोऽपि किल निःशेषाः, विवाहसमये निजाः । प्रणन्तुमागताः पादानिति पृच्छति पुत्रिकाः ॥ १० ॥ स्वामिन्यः किमु दास्यो वा, वत्सा ! यूयं भविष्यथ ? । ताश्च प्राहुर्भविष्यामः, स्वामिन्यस्त्वत्प्रसादतः ॥ ११ ॥ कृष्णोऽप्युवाच यद्येवं, वत्सानां सम्मतं तदा । सन्निधौ नेमिनाथस्य गृहीत व्रतमुत्तमम् ॥ १२ ॥ समस्तास्तास्ततस्तेन, कृतनिष्क्रमणोत्सवाः । (ग्रन्थाग्रं १०००) प्रव्रज्यां प्रत्यपद्यन्त, श्रीमन्नेमिजिनान्तिके ॥ १३ ॥ अन्येद्युरेकया राज्ञ्या, शिक्षिता निजपुत्रिका । अहं दासी भविष्यामीत्येवं वाच्यस्त्वया पिता ॥ १४ ॥ ततो विहितशृङ्गारा, जनन्या प्रेपिता सती । पृष्टा कृष्णेन पुत्री सा, ददौ शिक्षितमुत्तरम् ॥ १५ ॥ संसारे मा भ्रमन्त्वन्या, अप्यसाविव मे सुताः । शिक्षये कथमेतां तत्, कृष्ण एवं व्यचिन्तयत् ॥ १६ ॥ लब्धोपायश्च पप्रच्छ, वीरकं स रहस्यदः । अरे पूर्वं त्वया किञ्चित्, कर्म निर्मितमद्भुतम् ? ॥ १७ ॥ पुरतो निजनाथस्य, नर्मनिर्मितिहेतवे । अमन्दानन्दसन्दोहः, सोऽप्येवमवदत्ततः ॥ १८ ॥ शरीरचिन्तां कुर्वाणो, बदरीशिखरस्थितम् । सरटं लेष्टुनाऽऽहत्य, भूमौ पातितवानहम् ॥ १९ ॥ चक्रोत्खातं वहन्नीरं, वर्षासु शकटाध्वना । धारितं वामपादेन, प्रतिश्रोतश्च तद्गतम् ॥ २० ॥ पायनीघटिकामध्ये, प्रविष्टो मक्षिकागणः । कुर्वन् गुमगुमारावं, कराभ्यामस्मि रुद्धवान् ॥ २१ ॥ हरिर्नृपसहस्राणामपरेद्युः सदस्यदः । अब्रवीद्वीरकस्यास्य, शृणुतान्वयकर्मणी ॥ २२ ॥ येन रक्तस्फटो नागो, निवसन् बदरीवने । पातितो क्षितिशस्त्रेण, क्षत्रियः सैष वेमवान् ॥ २३ ॥ येन चक्रोत्क्षता गङ्गा, वहन्ती कलुपोदकम् । धारिता वामपादेन, क्षत्रियः सैष वेमवान् ॥ २४ ॥ येन घोपवती सेना, वसन्ती कलशीपुरे । धारिता वामहस्तेन, क्षत्रियः सैष वेमवान् ॥ २५ ॥ निर्व्याजक्षत्रियोऽप्येष, जात उत्तरकर्मणा । तन्तुवायस्तदेतस्य, दास्यामि तनयां निजाम् ॥ २६ ॥ तेनाथ वीरकोऽभाणि, ददामि तव पुत्रिकाम् । सोऽप्यनिच्छन्नयोग्य-

उत्तरकर्मणा । तन्तुवायस्तदेवस्य, दास्यामि तनयां निजाम् ॥ २६ ॥ तेनाथ वीरकोऽभाणि, ददामि तव पुत्रिकाम् । सोऽप्यनिच्छन्नयोग्य-

त्वाद्, भृकुट्या विनिवारितः ॥ २७ ॥ विवाह्य वीरकेणासौ, गृहे नीता प्रतिष्ठति । पल्यङ्के स्वामिपुत्रीति, भक्तिं चास्याः करोत्यसौ ॥ २८ ॥ राज्ञाऽथ वीरकः पृष्ट., करोति वचनं तव । मम पुत्रीति सोऽप्याह, स्वामिन्या अस्मि किङ्करः ॥ २९ ॥ अवोचद्वीरकं विष्णु-र्यदि कारयसे न हि । सर्वं स्वकर्म तन्मूर्ध्नि, पातयिष्याम्यहं तव ॥ ३० ॥ ज्ञात्वा विष्णोरभिप्रायं, वीरकोऽपि गृहं गतः । तां निष्ठुर-मिद ग्राहोत्तिष्ठ पायनिकां कुरु ॥३१॥ सा रुष्टा कोलिकात्मानं, न जानासीत्यजल्पत । तेन रज्ज्वाऽऽहता कृष्णं, रुदती सुदती ययौ ॥३२॥ पादौ प्रणम्य कृष्णस्य, सा जगाद सगद्गदम् । तेनाहमाहता तात [1], कोलिकेन दुरात्मना ॥ ३३ ॥ अवादीत्केशवो वत्से [1], तेन त्वं भणिता मया । स्वामिनी भव दासत्वं, त्वं पुनर्याचसे ननु ॥ ३४ ॥ साऽथ व्यजिज्ञपत्तात [1], नास्य गेहे वसाम्यहम् । स्वामिन्येव भविष्यामि, सम्प्रति त्वत्प्रसादतः ॥३५॥ वीरकं समनुज्ञाप्य, ततः श्रीनेमिसन्निधौ । ता प्रव्रज्यां प्रवन्धेन, ग्राहयामास केशवः ॥३६॥ विहृत्यान्यत्र संप्राप्ते, श्रीरैवतकमन्यदा । श्रीनेमौ सपरिवारो, वन्दनाय ययौ हरिः ॥ ३७ ॥ अष्टादश सहस्राणि, यतीन्नानागुणोत्त-रान् । सानन्दं वन्दते विष्णुर्द्वादशावर्तवन्दनैः ॥ ३८ ॥ परिश्रान्ता नृपास्तस्थुर्वीरकस्तु तथैव हि । यतींस्तदनुवृत्त्यैव, वन्दते विष्णुना सह ॥ ३९ ॥ प्रस्वेदक्लिन्नगात्रश्च, श्रीनेमिं पृष्टवान् हरिः । [1]त्रिभिः षष्टिशतैर्नाथ [1], नाहमेवं श्रम गतः ॥ ४० ॥ अवोचद्भगवानेवं, कृष्ण [1] भक्त्याऽनया त्वया । सम्यक्त्वं क्षायिकं प्राप्तं, तीर्थकृत्कर्म चार्जितम् ॥ ४१ ॥ सप्तमपृथ्वीयोग्यं यत्त्वयाऽऽयुःकर्म निर्मितम् । आनीतं तत्तृतीयायां, वन्दनं ददता त्वया ॥ ४२ ॥ तदत्र कृष्णस्य भावतः कृतिकर्म, वीरकस्य तु तदनुवृत्त्या द्रव्यत इति ।

इदानीं सेवकोदाहरणं, तथाहि—एकस्य भूमिपालस्य, सेवकौ द्वौ बभूवतुः । आसन्नग्रामयोः सीमाविवादश्च तयोरभूत् ॥ १ ॥

---

१ नाथ [1] नेत्थमह श्रान्त. सपष्टित्रिशतैर्युधै. । प्र०

विवादमपनेतुं च, गच्छन्द्वयां नृपसन्निधौ । ताभ्यां सम्मुखमागच्छन्, मुनिर्मार्गे व्यलोक्यत ॥ २ ॥ साधुदर्शनतः सिद्धिर्भुन्नेकोऽवद-त्तयोः । भक्त्या प्रदक्षिणीकृत्य, प्रणिपत्य च तं ययौ ॥ ३ ॥ उद्घाटकं द्वितीयोऽपि, तदीयं विदधत्ततः । तं तथैव नमस्कृत्य, गरोदीयं चात्रजत् ॥ ४ ॥ विवादे कथिते ताभ्या, मध्यायः प्रणतो ययौ । महीभुजा जयो दत्तोऽपरस्य तु पराजयः ॥ ५ ॥ अत्र च प्रथमस्य भावतः पूजाकर्म, द्वितीयस्य च द्रव्यत इति ।

इदानीं विनयकर्मणि पालकोदाहरणं, तथाहि—द्वारवत्यामभूत्पुर्यां, वासुदेवो महीपतिः । तस्य पालकशाम्बाद्या, बभूवुर्ब-हवः सुताः ॥ १ ॥ अन्येद्युरागते तत्र, श्रीमन्नेमिजिनेश्वरे । वासुदेवो जगादेत्थ, कुमारान्त्रिखिलानपि ॥ २ ॥ यः कल्ये वन्दते पूर्वं, स्वामिनः पादपङ्कजम् । यद्याचते स तत्तस्मै, ददाम्यखिलमप्यहम् ॥ ३ ॥ ततश्च—स्वमन्दिरस्थितेनैव, शाम्बेन शयनीयतः । प्रात-रुत्थाय सद्भक्त्या, नेमिप्रभुरवन्द्यत ॥ ४ ॥ दुष्टबुद्धिरभव्यश्च, राज्यलोभेन सत्वरम् । पालकोऽप्यश्वरत्नेन, गत्वा प्रभूनवन्दत ॥ ५ ॥ कृष्णोऽपि तत्र गत्वाऽथ, प्रभुं नत्वा च पृष्टवान् । शाम्बपालकयोः केन, यूयमद्य नताः पुरा? ॥६॥ ततः प्रभुरपि प्राह, कृष्ण! शाम्बेन भावतः । वय नमस्कृताः पूर्वं, द्रव्यतः पालकेन तु ॥ ७ ॥ केशवोऽपि प्रसादेन, वाजिरत्नं वितीर्णवान् । स्फुरद्गुणकदम्बाय, शाम्बाय विशदात्मने ॥ ८ ॥ अत्र च पालकस्य द्रव्यतो विनयकर्म शाम्बस्य तु भावत इति । अथ 'आसायण तेत्तीस'त्ति द्वारं, तत्राह—

पुरओ पक्खासन्ने गंता[3]चिट्ठण[6]निसीयणायमणे । आलोयण[11]ऽपडिसुणणे[12] पुव्वालवणे[13] य आलोए[14] ॥ १२९ ॥ तह उववंदंस[15] निमंतण[16] खद्धा[17] अयणे तहा अपडिसुणणे । खद्धंत्तिय तत्थगए[21] किं[22] तुमं[23] तज्जाये[24] नोसुमणे[25] ॥१३०॥ नो सरसि[26] कहं छित्ता[27] परिसं भित्ता[28] अणुट्ठियाइ[29] कहे । संथारपायघट्टण[30]

तज्जायँ नोसुमँणे ॥१३०॥ नो सँरसि कद्दं छिसौं परिसं भिसौं अणुट्ठियाइ कहे । सेथारपायघट्टण

चिट्ठावँसमासँणे यावि ॥ १३१ ॥ पुरओ अग्गपएसे पक्खे पासंमि पच्छ आसन्ने । गमणेण तिन्नि ठाणेण तिन्नि तिण्णि य निसीयणए ॥ १३२ ॥ विणयब्भंसाइगदूसणाउ आसायणाओ नव एया । सेहस्स वियारगमे रायणियपुव्वमायमणे ॥ १३३ ॥ पुव्वं गमणागमणालोए सेहस्स आगयस्स तओ । राओ सुत्तेसु जागरस्स गुरुभणियऽपडिसुणणा ॥ १३४ ॥ आलवणाए अरिहं पुव्वं सेहस्स आलवेंतस्स । रायणियाओ एसा तेरसमाऽऽसायणा होइ ॥ १३५ ॥ असणाईयं लद्धुं पुव्विं सेहे तओ य रायणिए । आलोए चउदसमी एवं उवदंसणे नवरं ॥१३६॥ एवं निमंतणेऽवि य लद्धुं रयणाहिगेण तह सद्धिं । असणाइ अपुच्छाए खद्धंति वहुं दलंतस्स ॥ १३७ ॥ संगहगाहाए जो न खद्धसद्दो निरूविओ वीसुं । तं खद्धाइयणपए खद्धत्ति विभज्ज जोएज्जा ॥ १३८ ॥ एवं खद्धाइयणे खद्धं वहुयंति अयणमसणंति । आईसद्दा डायं होइ पुणो पत्तसागंतं ॥ १३९ ॥ वन्नाइजुयं उसढं रसियं पुण दाडिमंवगाइयं । मणईट्ठं तु मणुण्णं मन्नइ मणसा मणामं तं ॥ १४० ॥ निद्धं नेहवगाढं रुक्खं पुण नेहवज्जियं जाण । एवं अप्पडिसुणणे नवरिमिणं दिवसविसयंमि ॥ १४१ ॥ खद्धंति वहु भणंते खरकक्कसगुरुसरेण रायणियं । आसायणा उ सेहे तत्थ गए होइमा चऽण्णा ॥ १४२ ॥ सेहो गुरुणा भणिओ तत्थ गओ सुणइ देइ उल्लावं । एवं किंति च भणई न मत्थएणं तु वंदामि ॥ १४३ ॥ एवं तुमंति भणई कोऽसि तुमं मज्झ चोयणाए उ ? । एवं तज्जाएणं पडि-

भणणाऽऽसायणा सेहे ॥ १४४ ॥ अज्जो ! किं न गिलाणं पडिजग्गसि पडिभणाइ किं न तुमं ? । रायणिए य कहंते कहं च एवं असुमणत्ते ॥ १४५ ॥ एवं नो सरसि तुमं एसो अत्थो न होइ एवंति । एवं कहमच्छिंदिय सयमेव कहेउमारभइ ॥ १४६ ॥ तह परिसं चिय भिंदइ तह किंची भणइ जह न सा मिलइ । ताए अणुट्ठियाए गुरुभणिअ सवित्थरं भणइ ॥ १४७ ॥ सेज्जं संथारं वा गुरुणो संघट्टिऊण पाएहिं । खामेइ न जो सेहो एसा आसायणा तस्स ॥१४८॥ गुरुसेज्जसंथारगचिट्ठणनिसियणतुयट्टणेऽहऽवरा । गुरुउच्चसमासणचिट्ठणाइकरणेण दो चरिमा ॥ १४९ ॥

'पुरओ' इत्यादिगाथात्रयं १२९–१३०–१३१ एतद्गाथाव्याख्यागाथाश्च 'पुरओ अग्गपएसे' इत्यादिकाः 'करणेण दो चरिमा' इत्यन्ता अष्टादश व्याख्यायन्ते, तत्र गुरोः पुरतः–अग्रतः कारणमन्तरेण गन्ता–गमनं करोति शिष्यो विनयभङ्गादिहेतुत्वादाशातना मार्गदर्शनादिके तु कारणे न दोषः १, गुरोः पार्श्वाभ्यामपि गमने आशातना २, पृष्ठतोऽप्यासन्नगमने आशातना निःश्वासक्षुत्श्लेष्मपातादिदोपप्रसङ्गात्, ततश्च यावता भूभागेन[1] गच्छत आशातना न भवति तावता गन्तव्यमिति ३, एवं पुरतः पार्श्वतः पृष्ठतश्च स्थाने–ऊर्द्ध्वरूपे शिष्यस्याऽऽशातनात्रयं ३, पुरतः पार्श्वतः पृष्ठतश्च निपदने आशातनात्रयं ३, कारणे तु तथाविधेऽत्रापि न दोषः, एवं नव ९, अत्र च गन्ता आशातनेति तुल्याधिकरणत्व न घटते तस्माल्लुप्तमत्वर्थीयमिदं पदं विधेयं ततो गन्ता आशातनावान् भवतीत्यर्थः, एवमन्यत्रापि स्वबुद्ध्या पदाक्षरघटना विधेया सूचापरत्वात्सूत्रस्येति, 'आयमणे'त्ति आचार्येण सहोच्चारभूमिं गतस्याऽऽचार्यात्प्रथममेवाचमनं कुर्वन्नाशातनावान्

१ सार्धहस्तत्रयप्रमाणेन प्र अ.

शिष्यो भवतीति १०, ।१३२–१३३। 'आलोयण'त्ति उच्चारादिवहिर्देशादागतवति गुरौ शिष्यः पूर्वमेव गमनाऽऽगमनविषयामालोचनां करोति गुरुस्तु पश्चादिति शिष्य आशातनावान् भवतीति ११, 'अप्पडिसुणणे'त्ति रत्नाधिकस्य रात्रौ व्याहरतः—कः सुप्तः ? को जागर्तीति ?, तत्र जाग्रदपि अप्रतिश्रोता भवतीत्याशातनावान् शिष्यो भवतीति १२ ।१३४। 'पुव्वालवणे य'त्ति गुरोरालपनीयस्य कस्यचिद्विनेयेन पूर्वमेवालपने आशातनावान् भवतीति १३। १३५। 'आलोए'त्ति भिक्षामशनपानखादिमस्वादिमरूपामानीय प्रथममेव कस्यापि शिष्यस्य पुरत आलोचयति पश्चाद्गुरोरिति शिष्यस्याशातना १४, 'तह उवदंस'त्ति तथा—तेनैव प्रकारेणाऽऽशातनेत्यर्थः अशनादि४भिक्षामानीय प्रथमं कस्यचित् शैक्षस्योपदर्शयति पश्चाद्गुरोरिति शिष्यस्याशातना १५ ।१३६। 'निमंतण'त्ति अशनादि४भिक्षामानीय गुरुमनापृच्छ्य पूर्वमेव शैक्षमुपनिमन्त्रयति पश्चात्सूरिमित्याशातनावान् शिष्यो भवतीति १६, 'खद्ध'त्ति अशनादि ४ भिक्षामानीय सूरिभिः समं प्रतिगृह्य सूरिमनापृच्छ्य यस्य यस्य प्रतिभाति तस्य तस्य खद्धं खद्धं—प्रचुरं प्रचुरं ददातीति शिष्ये आशातना, खद्धशब्देन सैद्धान्तिकेन प्रचुरमभिधीयते ।१३७। 'संगहगे'त्यादि' ननु सग्रहगाथाया 'खद्ध'त्ति पृथक्पदं नोपात्तं तत्कथमयमनुपात्तो दोषो भवद्भिर्व्याख्यायते ?, अत्रोच्यते, यद्यप्यत्राऽऽहृत्य 'खद्ध' शब्दो द्वारगाथायां नोक्तः तथाप्यग्रेतनेऽष्टादशे 'खद्धायण' लक्षणे दोषे 'खद्ध' शब्दो विद्यते स एवात्र विभज्य सप्तदशदोषरूपतया व्याख्यात इति न सङ्ग्रहकारस्य कश्चिद्दोषः, विचित्ररचनानि सूत्राणि भवन्तीति, अत एवाऽऽह विवरणगाथायां सूत्रकारः—"संगहगाहाए जो न खद्धसद्दो निरूविओ वीसुं । त खद्धाययणपए खद्धंति विभज्ज जोएज्जा ॥ १ ॥" 'वीसुं'ति विष्वग् पृथगित्यर्थः, शेषं व्याख्यातमेव १७ ।१३८। इदानीमष्टादशीमाशातनामाह—'खद्धाइयण'त्ति 'खद्धाद्यदनं प्रचुरादिभक्षणमित्यर्थः, एतस्याश्च यदाशातनाविवरणं गाथाभिर्व्याख्यातं तद्दशाश्रुतस्कन्धसूत्राऽपेक्षया द्रष्टव्यम्, तथा च तत्रैवं सूत्रम्—'खद्धाइयण'त्ति सेहे असणं वा ४ रायणिएण सद्धिं भुंजमाणे

१ सार्धहस्तत्रयप्रमाणेन प्र. क.

तत्थ सेहे खद्धं २ डायं २ ओसढं २ रसियं २ मणुन्नं २ मणामं २ निद्धं २ लुक्खं २ आहारित्ता भवइ आसायणा सेहस्स'त्ति एतत्सूत्रानुसारेणेद द्वारं स्वयमेव विवृणोति—'खद्धाययणे'त्यादि खद्धादने इत्यत्र पदे खद्धशब्देन वहु भण्यते 'अयणत्ति' अदनमशनमित्यर्थः, ततः खद्धं–वहु आदिर्यस्य तत् खद्धादि अदनं वड्डवड्डेहिं लवणेहिं खादनमित्यर्थः, आदिशब्दात् डाकादिपरिग्रहः, अत एवाह—'आइसद्दा डायं होइ पुणो पत्तसागंतं' वृन्ताकचिर्भटिकाचणकादयः सुसस्कृताः पत्रशाकान्ता डाकशब्देन भण्यन्ते, तं गृहीत्वा गृहीत्वा 'वण्णाइजुयं उसढ'मित्यादि शुभवर्णगन्धादियुक्तम्–ऊसढम्–उच्छ्रितमित्यर्थः 'रसियं पुण दाडिमम्बगाईयं' रसितं पुनर्दाडिमाम्रफलादिकं केनापि प्रकारेणाचित्तीकृतमाकृष्याऽऽकृष्य भुङ्क्ते, 'मणइट्ठं तु मणुन्नं' मनस इष्टं–प्रियं मनोज्ञं, तदपि तथैव 'मन्नइ मणसा मणामं तं'ति मन्यते मनसा मनाममिति निरुक्तिवशाद्भव्यमभव्य वा यन्मन्यते तत् खादतीत्यर्थः । १३९–१४० । 'निद्धं नेहवगाढं'ति स्निग्धं स्नेहेन–घृतादिना अवगाढं–मिश्रितं तदपि तथैव भुङ्क्ते । 'रुक्खं पुण नेहवज्जियं जाण'त्ति रूक्षं पुनः स्नेहवर्जितं जानीहि, तदपि तथैव भुङ्क्ते इत्याशातना गुरुं प्रति शिष्यस्येति, अन्यत्र पुनरियमेवं व्याख्याता—शिष्येण भिक्षामानीयाऽऽचार्याय यत्किञ्चिद्दत्त्वा स्वयं स्निग्धमधुरमनोज्ञान्नशाकादीना वर्णगन्धरसस्पर्शवतां च द्रव्याणामुपभोग इति १८ । इदानीमेकोनविंशतितमीमाह—'एवं अप्पडिसुणणे'त्ति सूरेः शब्दं कुर्वतोऽप्रतिश्रवणे आशातना, नन्विय 'अप्पडिसुणणे'त्ति द्वारे पूर्वव्याख्यातैव किमर्थं पुनर्भण्यते ? इत्यत्राह—'नवरमिणं दिवसविसयं'ति इदमप्रतिश्रवण दिवसे सामान्येनोक्तं, पाश्चात्यं तु विलसदन्धकारायां रात्रौ न कोऽपि जाग्रतं सुप्तं वा मां ज्ञास्यतीत्यप्रतिश्रवणमिति द्वयोरनयोर्भेदः १९ । १४१ । विंशतितमीमाह—'खद्धंति वहु भणंति' इत्यादि, खरम्–अत्यर्थं कर्कशेन–परुषेण वृहता च स्वरेण खद्धं–वहु प्रचुरमित्यर्थः रत्नाधिक भाषमाणे शिष्ये आशातना २०, 'तत्थ गए होइमा चऽन्न'त्ति शिष्यो रत्नाधिकेन

२ वन्दनकद्वारे ३३ आशातनाः

बृहता च स्वरेण खड्डं–बहु प्रचुरमित्यर्थः रत्नाधिके भाषमाणे शिष्य आशातना

व्याहृतो यत्रास्ते तत्रस्थ एवोल्लापं ददाति, न पुनः समीपमागत्योत्तरं ददातीति, इयं चान्याऽऽशातना शिष्यस्य । १४२ । अत एवाह—'सेहो गुरुणा भणिओ तत्थ गओ सुणइ देइ उल्लाव' इति व्याख्यातार्थम् २१, एवं 'किंति च भणइ'त्ति शिष्यः सूरिणा व्याहृतः किमित्येवं वक्ता, किं भणसीत्यर्थः, एवमाशातना शिष्यस्य, मस्तकेन वन्दे इति चेह वक्तव्यमिति २२. । १४३ । एवं 'तुमंति भणइ'त्ति शिष्यो रत्नाधिकं त्वमिति एकवचनान्तेन वक्ता भवति, 'कोऽसि तुमं मज्झ चोयणाए उ'त्ति कस्त्वं मम प्रेरणायामित्यादीनि शिष्यस्याशातना, शिष्यैः श्रीभगवन्तः श्रीपूज्या यूयमित्यादिभिरेव वचनैर्गुरवो भाषणीया इति २३, एवं 'तज्जाएणं पडिभणणाऽऽसायणा सेहे'त्ति शिष्यो रत्नाधिकं तज्जातेन–तैरेव गुरूक्तवचनैः प्रतिभणिता भवति, कोऽर्थः ?–सूरिणा शिष्य उक्तो–'अज्जो किं न गिलाण'न्ति ग्लानस्य किमिति किञ्चिन्न करोषि ?, स ब्रूते–त्वं किमिति न करोषि ?, तथा सूरिर्वदति–त्वमालस्यवान्, स वदति–भवानेवालस्यवानित्यादिस्वरूपेण तज्जातेन गुरुं प्रति भणिते भवत्याशातना शिष्यस्येति २४ । १४४ । 'नो सुमण'त्ति इत्यस्य व्याख्या—'रायणिए य कहंते कहं च एवं असुमण'त्ति एवं धर्मगुरौ कथा कथयति असुमनस्त्वे सति शिष्यस्याऽऽशातना, अहो एवमिदं शोभनं कथितं पूज्यैरपीति सुमना नोपबृंहयतीत्यर्थः २५ । १४५ । 'एवं नो सरसि तुमं एसो अत्थो न होइ एवं'ति एवं–अनेनैव प्रकारेणान्याऽऽशातना भवति गुरोः कथां कथयतो न भवन्तः स्मरन्ति एषोऽर्थ एव न भवतीति यदा शिष्यो भाषते २६, इदानीं 'कहं छित्त'त्ति तत्राह—'एवं कहमच्छिंदिय सयमेव कहेउमारभइ' इति गुरौ धर्मकथा कथयति अहं भवता कथां कथयिष्यामीति गुरुकथाछेदेन शिष्यस्याऽऽशातना २७ । १४६ । 'परिसं भित्त'त्ति इदानीं, तत्राह—'तह परिसं चिय भिंदइ तह किंचि भणइ जह न सा मिलइ' इति, गुरौ

१ शिक्षापरगुरुवचनेन एव प्र. अ.

कथां कथयति शृण्वत्यां च प्रमुदितायां पर्षदि शिष्यो वदति—इयं भिक्षावेला भोजनवेला सूत्रपौरुषीवेला वेलादि, एवं पर्षद्भेदेन आशातना तस्य २८, 'इदानीं अणुट्ठियाए कहे'त्ति तत्राऽऽह—'ताए अणुट्ठियाए गुरुभणियं सवित्थरं भणइ' इति गुरुभिर्धर्मकथायां कृतायाः मनुत्थितायामेव तस्यां पर्षदि स्वस्य पाटवादिज्ञापनाय गुरुभणितमेवार्थं चर्वयित्वा पुनः पुनः सविस्तरं कथयतः शिष्यस्याऽऽशातना २९। १४७। 'संथारपायघट्टणे'त्ति इदानीं तत्राऽऽह—'सेज्ज सथार वे'ति गुरोः शय्यां संस्तारादिकं वा पादैर्घट्टयित्वाऽननुज्ञाप्य करैर्वा स्पृष्ट्वा न यः क्षमयति तस्याऽऽशातना, तथा चागमः—"संघट्टयित्ता पाएणं, तहा उवहिणामवि। खमेह अवराहं मे, वइज्ज न पुणत्तिय ॥१॥" इति [पादाभ्या सघट्ट्योपधिमपि क्षमयध्वं ममापराध तथा वदेत् न पुनरिति ॥ १ ॥] तत्र शय्या—सर्वाङ्गीणा संस्तारकस्तु सार्धहस्तद्वयप्रमाण इति ३०। १४८। अथ 'चिट्ठत्ति' तत्राह—'गुरुसेज्जसंथारगचिट्ठण निसीयण तुयट्टणेऽहऽवरा' इति गुरूणां शय्यायां संस्तारके वाऽवस्थाने निषदने त्वग्वर्तने वा क्रियमाणेऽथाऽपरा शिष्यस्याऽऽशातना ३१ 'उच्चसमासणे यावि'त्ति तत्राह—'गुरुउच्चसमासणचिट्ठणाइकरणेण दो चरिमा' इति, तत्र गुरोः पुरत उच्चे आसने उपवेशनादि कुर्वत आशातना ३२, एव गुरोः पुरतः समे आसने उपवेशनादि विदधत आशातना ३३, अनेन गाथोत्तरार्धेन चरमाऽऽशातनाद्वय गृहीतमिति त्रयस्त्रिंशदाशातनाः। १४९। साम्प्रतं 'दोसा वत्तीसं'ति द्वार तत्राह—

अणाढियं च थद्धं च, पविद्धं परिपिंडियं। टोलगइ अंकुसं चेव, तहा कच्छवरिंगियं ॥ १५० ॥
मच्छुव्वत्तं मणसा पउट्ठं तह य वेइयावद्धं। भयसा चेव भयंतं मित्ती गारव कारणा ॥ १५१ ॥
तेणियं पडिणीयं च, रुट्ठं तज्जियमेव य। संढं च हिलियं चेव, तहा विप्पलिउंचियं ॥ १५२ ॥

तेणियं[18] पडिणीयं च, रुट्ठं तज्जियमेव य । सढं च हिलियं चेव, तहा विप्पलिउंचियं ॥ १५२ ॥

दिट्ठमदिट्ठं[23] च तहा, सिंगं[24] च करं[25] मोयणं[26] । आलिट्ठमणालिट्ठं[27], ऊणं[28] उत्तरचूलियं[29] ॥ १५३ ॥
मूयं[30] च ढड्ढरं[31] चेव, चुडुलीयं[32] च अपच्छिमं । बत्तीसदोसपरिसुद्धं, किइकम्मं पउंजए ॥ १५४ ॥

'अनाढियं'चेत्यादि गाथापञ्चकव्याख्या—अनादृतं स्तब्धं प्रविद्ध परिपिण्डितं टोलगतिं अङ्कुशं चैव तथा कच्छपरिङ्गितमिति प्रथमगाथाया सप्त दोषाः ७ ॥ १५० ॥ मत्स्योद्वृत्तं मनसा प्रदुष्टं तथा च वेदिकाबद्धं 'भयसा चेव'त्ति भयेनैव 'भयंतं'ति भजमानो वन्दनकमपि भजन् मैत्रीं गौरवं कारणं चाश्रित्य वन्दनकमिति द्वितीयगाथायामष्टौ दोषाः १५ ॥ १५१ ॥ स्तैन्येन—चौर्येण कृतं वन्दनमपि स्तैन्यं प्रत्यनीकवन्दनं रुष्ट वन्दनं तर्जयन् वन्दत इति तर्जितवन्दन शठवन्दनं चशब्दः समुच्चये हीलितवन्दनं तथा विपरिकुञ्चितमिति तृतीयगाथाया सप्त दोषाः २२ ॥१५२॥ तथा दृष्टादृष्टं तथा शृङ्ग चः समुच्चये कर(रो)मोचनं आश्लिष्टाऽनाश्लिष्टं न्यूनं उत्तरचूलिकमिति चतुर्थगाथायां सप्त दोषाः २९ ॥ १५३ ॥ मूकं चः समुच्चये ढड्ढरं चैव तथैव चूडलिक च पूर्ववत् 'अपच्छिमं'ति अभद्रमुखो भद्रमुख इतिवदपश्चिमं पश्चिमं पर्यन्तवर्ति इति पञ्चमगाथार्धे त्रयो दोषाः ३२ ॥ १५४ ॥ एवं द्वात्रिंशद्दोषपरिशुद्धं कृतिकर्म प्रयुञ्जीत साधुरिति दोषनामोत्कीर्तनगाथापञ्चकार्थः ॥ इदानीं तानेव यथाक्रमं व्याचष्टे—

आयरकरणं आढा तव्विवरीयं अणाढियं होई । दव्वे भावे थद्धो चउभंगो दव्वओ भईओ ॥१५५॥
पव्विद्धमणुवयारं जं अप्पिंतो णिजंतिओ होइ । जत्थ व तत्थ व उज्झइ कियकिच्चोवक्खरं[3] चेव ॥ १५६ ॥ संपिंडिए व वंदइ परिपिंडियवयणकरणओ वावि[4] । टोलोव्व उप्फिडंतो ओस्सक्कहिसक्कणे कुणई ॥ १५७ ॥ उवगरणे हत्थंमि व घेत्तु निवेसेइ अंकुसं बिंति[6] । ठिउविट्ठरिंगणं जं

तं कच्छवरिंगियं जाणं ॥ १५८ ॥ उट्ठिंतनिवेसिंतो उव्वत्तइ मच्छउव्व जलमज्झे । वंदिउकामो वऽन्नं झसो व परियत्तए तुरियं ॥ १५९ ॥ अप्पपरपत्तिएणं मणप्पंओसो य वेइयापंणगं । तं पुण जाणुवरि १ जाणुहिट्ठाओ २ जाणुबाहिं ३ वा ॥ १६० ॥ कुणइ करे जाणुं वा एगयरं ठवइ कर-जुयलमज्झे ४ । उच्छंगे करइ करे ५ भयं तु निज्जूहणाईयं ॥ १६१ ॥ भयइ व भयिस्सइत्ति य इअ वंदइ ण्होरयं निवेसंतो[12] । एमेव य मित्तीएँ गारव सिक्खाविणीओऽहं ॥ १६२ ॥ नाणाइतिगं मोत्तुं कारणमिहलोयसाहयं होइ । पूयागारवहेऊं नाणग्गहणेवि एँमेव ॥ १६३ ॥ हाउं परस्स दिट्ठिं वंदंते तेणियं हवइ एयं । तेणोविव अप्पाणं गूहइ ओभावणा माँ मे ॥ १६४ ॥ आहारस्स उ काले नीहारस्सावि होइ पडिणीयं । रोसेण धमधमंतो जं वंदइ रुट्ठमेयं तु ॥ १६५ ॥ नवि कुप्पसि न पसीयसि कट्ठसिवो चेव तज्जियं एयं । सीसंगुलिमाईहि य तज्जेइ गुरुं पणिवयंतो ॥ १६६ ॥ वीसंभट्ठाणमिणं सब्भावजढे सढं भवइ एयं । कवडंति कइयवंति य सढयावि य हुंति एगट्ठा ॥ १६७ ॥ गणिवायगजिट्ठज्जत्ति हीलिउं किं तुमे पणमिऊणं ? । दरवंदियंमिवि कहं करेइ पलिउंचियं एँयं ॥ १६८ ॥ अंतरिओ तमसे वा न वंदई वंदई उ दीसंतो । एयं दिट्ठमदिट्ठं सिंगं पुण मुद्धपासेहिं ॥१६९॥ करमिव मन्नइ दिंतो वंदणयं आरहंतियकरोत्ति । लोइयकराउ मुक्का न मुचिमो वंदणकरस्स ॥ १७० ॥ आलिद्धमणालिद्धं रयहरणसिरेहिं होइ चउभंगो । वयणक्खरेहिं

२ वन्दन-
कद्वारे
३२ दोषाः

ऊणं जहन्नकालेवि सेसेहिं ॥ १७१ ॥ दाऊण वंदणं मत्थएण वंदामि चूलिया एसा । मूयव्व सद्दरहिओ जं वंदइ मूयगं तं तु ॥ १७२ ॥ ढड्ढरसरेण जो पुण सुत्तं घोसेइ ढड्ढरं तमिह । चुडलिं व गिण्हिऊणं रयहरणं होइ चुडलिं तु ॥ १७३ ॥ पडिक्कमणे सज्झाए काउस्सग्गेऽवराह-पाहुणए । आलोयणसंवरणे उत्तमट्ठे य वंदणयं ॥ १७४ ॥

'आयरकरण'मिति आदरः-सम्भ्रमस्तत्करणमादृतं आर्षत्वादाढा तद्विपरीतं-तद्रहितमनादृतं भवति १, जात्यादिमदस्तब्धेन क्रियमाणं वन्दनकमपि स्तब्धं, स्तब्धश्च द्रव्यतो भावतश्च भवति, तत्र चतुर्भङ्गिका, यथा—द्रव्यतः स्तब्धो न भावतः भावतः स्तब्धो न द्रव्यतः अपरो द्रव्यतोऽपि भावतोऽपि च चतुर्थो न द्रव्यतो न भावतः, तत्र द्रव्यतो वातादिपरिगृहीतं कस्यापि शरीरं न नमति भावतस्तु अस्तब्ध एवेत्याद्यो भङ्गः, द्वितीये तु भावः—चित्ताध्यवसायलक्षणः स्तब्धः शरीरं त्वस्तब्धमिति, तृतीये तु द्वयमपि स्तब्धं, चतुर्थे तु द्वयमपि न स्तब्धं, अयं च शुद्धो भङ्गः, शेषभङ्गकेष्वपि भावतः स्तब्धोऽशुद्ध एव, द्रव्यतस्तु भजनीयः—शुद्धोऽशुद्धश्च, तत्र उदरपृष्ठ-शूलव्यथादिवाधितोऽवनाम कर्तुमशक्तः कारणतः स्तब्धोऽपि शुद्धो, निष्कारणस्त्वशुद्धः, अत एवाह—'दव्वओ भइओ'त्ति द्रव्यतो भाज्यो—भजनीयो, न दुष्ट एव, भावतस्तु स्तब्धो दुष्ट एवेति तात्पर्यम् २ ॥ १५५ ॥ तृतीयदोषमाह—'पविद्धमणुवयारं'ति प्रविद्धं नाम यदुपचाररहितं, एतदेव व्याचष्टे—यद्वन्दनकं गुरुभ्योऽर्पयन्—ददत् अनियन्त्रितो भवति, अनवस्थित इत्यर्थः, अनवस्थितत्वेन च यत्र वा तत्र वा स्थाने प्रथमप्रवेशादिलक्षणेऽसमाप्तमपि वन्दनकमुज्झित्वा नश्यति, क इव यथा किमुज्झतीत्याह—'कियकिच्चोवक्खरं चेव'त्ति, एतदुक्तं भवति—केनचिद् भाटकिना कुतश्चिन्नगरान्नगरान्तरेऽवस्करं—भाण्डमुपनीतं, अवस्करस्वामिना च स भाटकी भणितः—

प्रतीक्षस्व किञ्चित्कालं, यावदस्यावस्करस्यावतारणाय स्थानं किञ्चिदन्वेषयामि कुत्रापीति, स प्राह–मयाऽस्मिन्नेव नगरे समानेतव्यमिदमित्येवोक्तं, अतः कृतकृत्यत्वान्नातः प्रतीक्षेऽहमित्युक्त्वाऽस्थाने एव तद्भाण्डमुज्झित्वा गच्छति, एवं साधुरप्यस्थाने एव वन्दनकं परित्यज्य नश्यतीत्येतावताऽशेन दृष्टान्त इति गाथार्थः ३ ॥ १५६ ॥ चतुर्थं दोषमाह—'संपिंडिए व'त्ति यत्र सम्पिण्डितान् एकत्र मिलितानाचार्यादीनेकवन्दनकेनैव वन्दते न पृथक् २ तत्परिपिण्डितं वन्दनकमुच्यते, अथवा वचनानि–सूत्रोच्चारणरूपाणि करणानि–करचरणादीनि सम्पिण्डितानि–अव्यवच्छिन्नानि वचनकरणानि यस्य स तथा, ऊर्वोरुपरि हस्तौ परिस्थाप्य संपिण्डितकरचरणोऽव्यक्तसूत्रोच्चारणपुरस्सर यद्वन्दते तत्परिपिण्डितमिति भावः ४, पञ्चमं दोषमाह—'टोलोव्व'त्ति अवष्वष्कणं पश्चाद्गमनमभिष्वष्कणं–अभिमुखगमन ते अवष्वष्कणाभिष्वष्कणे टोलोव्व-तिड्डवदुत्प्लवमानः करोति यत्र तट्टोलगतिवन्दनकमित्यर्थः ५ ॥ १५७ ॥ षष्ठं दोषमाह—'उवगरणे'त्ति यत्राङ्कुशेन गजमिव शिष्यः सूरिमूर्ध्वस्थितं शयितं प्रयोजनान्तरव्यग्रं वोपगरणे–चोलपट्टककल्पादौ हस्ते वाऽवज्ञया समाकृष्य वन्दनकदानार्थमासने उपवेशयति तदङ्कुशवन्दनकमुच्यते, न हि श्रीपूज्याः कदाचनाप्युपकरणाद्याकर्षणमर्हन्त्यविनयत्वात्, किन्तु प्रणाम कृत्वा कृताञ्जलिपुटैर्विनयपूर्वकमिदमभिधीयते–उपविशन्तु भगवन्तो येन वन्दनकं प्रयच्छामीत्यतो दोषदुष्टमिदमिति, **आवश्यकवृत्तौ** तु रजोहरणमङ्कुशवत् करद्वयेन गृहीत्वा यद्वन्द्यते तदंकुशमिति व्याख्यातं, अन्ये तु अङ्कुशाक्रान्तस्य हस्तिन इव शिरोऽवनमनोन्नमने कुर्वाणस्य यद्वन्दन तदङ्कुशमित्याहुः, एतच्च द्वयमपि सूत्रानुयायि न भवति, तत्त्वं पुनर्बहुश्रुता जानन्ति ६, सप्तमं दोषमाह—'ठिउविठ्ठरी'ति स्थितस्योर्ध्वस्थानेन 'तितीसन्नयरा' इत्यादिसूत्रमुच्चारयतः उपविष्टस्य–आसीनस्य 'अहो कायं काय' इत्यादि सूत्र भणतः कच्छपस्येव–जलचरजीवविशेषस्येव रिङ्गणं–अग्रतोऽभिमुखं पश्चादभिमुख च यत् किञ्चिच्चलनं तत्र यत्र करोति शिष्यस्तत्क-

२ वन्दनकद्वारे ३२ दोषाः

माह—'ठिउविठरी'ति स्थितस्योर्ध्वस्थानेन 'ततसमयरी' इत्यादिसूत्र...
सूत्र भणतः कच्छपस्येव—जलचरजीवविशेषस्येव रिङ्गणं—अग्रतोऽभिमुखं पश्चादभिमुखं च यत् किञ्चिच्चलनं तच यत्र करोति शिष्यस्तत्क-

च्छपरिङ्गित जानीहि ७ ॥ १५८॥ अष्टमं दोषमाह—'उट्ठिंतनिवेसिंतो'त्ति उत्तिष्ठन्निविशमानो वा जलमध्ये मत्स्य इव उद्वर्तते—उद्वेलति यत्र तन्मत्स्योद्वृत्तं अथवा एकमाचार्यादिकं वन्दित्वा तत्समीप एवापर वन्दनार्हं कञ्चन वन्दितुमिच्छंस्तत्समीप जिगमिषुरुपविष्ट एव झष इव—मत्स्य इव त्वरितमङ्गं परावृत्य यद्गच्छति तन्मत्स्योद्वृत्तं, इत्थं च यदङ्गपरावर्तनं तज्झषावर्तमित्यमिधीयते ८ ॥ १५९ ॥ नवम-माह—'अप्पपरपच्चएणं'ति मनसः प्रद्वेषोऽनेकनिमित्तो भवति, स च सर्वोऽप्यात्मप्रत्ययेन परप्रत्ययेन वा स्यात्, तत्राऽऽत्मप्रत्ययेन यदा शिष्य एव गुरुणा किञ्चित्परुषममिहितो भवतीति, परप्रत्ययेन तु यदा तस्यैव शिष्यस्य सम्बन्धिनः सुहृदादेः सम्मुखं सूरिणा किमप्यप्रियमुक्तं भवतीत्येवंप्रकारैरपरैरपि स्वपरप्रत्ययैः कारणान्तरैर्मनःप्रद्वेषो भवति यत्र तन्मनःप्रद्विष्टमुच्यते, 'अप्पपरपत्तिएणं'ति यदा पाठस्तदा आत्माऽप्रीतिकेन पराऽप्रीतिकेन च मनःप्रदुष्ट भवति, भावना पूर्ववत् ९ । दशमं दोषमाह—'वेइयापणगंति' जानुनोरुपरि हस्तौ निवेश्य अधो वा पार्श्वयोर्वा उत्सङ्गे वा एकं वा जानुं दक्षिणं वा वामं वा करद्वयान्तः कृत्वा यत्र वन्दनकं विधत्ते तद्वेदिकापञ्चकदोषदुष्टवन्दनकमिति १० ॥ १६० ॥ एकादशं दोषमाह—'भयंति निज्जूहणाईयं'ति—निर्यूहनं गच्छान्निष्काशनं तदादिकं यद्भयं तेन यद्वन्दते तद्भयवन्दनकमाख्यायते इति यथासम्भवं साध्याहारा सर्वत्र व्याख्या कर्तव्या, सूचामात्रत्वात् सूत्रस्येति ११ ॥१६१॥ द्वादशं दोषमाह—'भयइ व भइस्सइ वत्ति' भर्तव्य, भो आचार्य भवन्तं वन्दमाना वयं तिष्ठाम इत्येवं निहोरकं निवेश-यन् वन्दते, किमर्थं ?—भजते वा मां भजनं वा मे करिष्यतीतिहेतोः, किमुक्तं भवति ?—एप तावद्भजते—अनुवर्तते मां सेवाया पतितो वर्तते ममेत्यर्थः, अग्रे च मम भजनं करिष्यत्यसौ, ततश्चाहमपि वन्दनकसत्कं निहोरकं निवेशयामीत्यभिप्रायेण वा यत्र वन्दते तद्भजमानव-न्दनकममिधीयते इति १२ । त्रयोदशं दोषमाह—'एवमेवेति मित्तीए'त्ति एवमेवेति कोऽर्थः ?—यथा निहोरकदोषादिदुष्टं वन्दते तथा

मैत्र्याऽपि–मैत्रीमाश्रित्य कश्चिद्वन्दते, आचार्येण सह मैत्रीं–प्रीतिमिच्छन् वन्दत इत्यर्थः, तदिदं मैत्रीवन्दनकमुच्यते १३। चतुर्दशं दोषमाह–'गारव सिक्खाविणीओऽहं'ति 'गारव'त्ति गौरवनिमित्त वन्दनकमिति, कथं ?, तदित्याह–'सिक्खाविणीओऽहं'ति शिक्षा–वन्दनकप्रदानादिसामाचारीविषया तस्यां विनीतः–कुशलोऽहमित्यवगच्छंत्वमी सर्वेऽपि साधव इत्यभिप्रायवान् यथावदावर्ता-द्याराधयन् यत्र वन्दते तद्गौरववन्दनकमित्यर्थः १४ ॥ १६२ ॥ इदानीं पञ्चदश दोषमाह–कारणलक्षणदोषमभिधित्सुः कारणस्यैव तावल्लक्षणमाह–'नाणाइतियं'ति ज्ञानदर्शनचारित्रत्रय मुक्त्वा यत्किमप्यन्यदिहलोकसाधकं वस्त्रकम्बलादि वन्दनकदानात्साधुरभिल-षति तत्कारणं भवतीति प्रतिपत्तव्य तस्माद्वन्दनक कारणवन्दनकमिति। ननु ज्ञानादिग्रहणार्थं यदा वन्दते तदा किमेकान्तेनैव कारणं न भवतीत्याह–'पूये'त्यादि, यदि पूजाशयेन गौरवाशयेन वा ज्ञानादिग्रहणेऽपि वन्दते तदा तदपि कारणवन्दनकं भवतीति, अत्र च 'नाणग्गहणेऽवि'त्ति उपलक्षणत्वाद्दर्शनचारित्रग्रहणेऽपीति १५ ॥ १६३ ॥ षोडशं दोषमाह–'हाउं परस्से'ति परस्य–आत्मव्य-तिरिक्तस्य साधुश्रावकादेर्दृष्टिं हित्वा–वञ्चयित्वा वन्दमाने सति शिष्ये स्तैन्यवन्दनकं भवति, एतदेवोत्तरार्धेन स्पष्टतरं व्याचष्टे–स्तेन इव–तस्कर इवान्यसाध्वाद्यन्तर्धानेनात्मानं गूहयति–स्थगयति, कस्मादित्याह–'ओभावणा मा मे'त्ति नन्वसावप्यतिविद्वान् किम-न्येषा वन्दनकं प्रयच्छतीत्येवंरूपाऽपभ्राजना मम मा भूदित्यर्थः १६ ॥ १६४ ॥ सप्तदशं दोषमाह–'आहारस्स उ' इत्यादि, आहा-रस्य नीहारस्य वा–उच्चारादेः काले वन्दमानस्य भवति प्रत्यनीकवन्दनकमिति १७। अष्टादशं दोषमाह–'रोसेण'त्ति रोषेण केनापि स्वविकल्पजनितेन 'धमधमिंतो'त्ति जाज्वल्यमानो यद् वन्दते तद् रुष्टवन्दनकमिति १८ ॥ १६५ ॥ एकोनविंशं दोषमाह–'नवि कुप्पसी'ति काष्ठघटितशिवदेवताविशेष इवावन्द्यमानो न कुप्यसि, तथा वन्द्यमानोऽप्यविशेषज्ञतया न प्रसीदसीत्येवं तर्जयन्–

स्वविकल्पजनितेन 'धमधमिंतो'त्ति जाज्वल्यमानो यद् वन्दते तद् रुष्टवन्दनकमिति १८ ॥ १६५ ॥ एकोनविंशं दोषमाह—
'नवि कुप्पसी'ति काष्ठघटितशिवदेवताविशेष इवावन्द्यमानो न कुप्यसि, तथा वन्द्यमानोऽप्यविशेषज्ञतया न प्रसीदसीत्येवं तर्जयन्—

[illegible]

[illegible] प्रति क्रमणं प्रतिक्रमणं, उक्तं च—"प्रति प्रति प्रवर्तनं वा शुभेषु योगेषु मोक्षफलदेषु । निःशल्यस्य यतेर्यत्तद्वा ज्ञेयं प्रतिक्रमणम् ॥ १ ॥" तच्चातीतानागतवर्तमानकालत्रयविषयं, ननु अतीतकालविषयमेव प्रतिक्रमणं युक्तं, यत उक्तम्—"अईयं पडिकमामि पडुपन्नं संवरेमि अणागयं पच्चक्खामी"ति

मोचनवन्दनकमिति २६ ॥ १७० ॥ सप्तविंशं दोषमाह—'आलिद्धमणालिद्धमि'ति आश्लिष्टमनाश्लिष्टं चेति पदद्वयमाश्रित्य रजोहरण-शिरसोर्विषये चतुर्भङ्गिका भवति, सा च 'अहो कायं काय' इत्याद्यावर्तकाले सम्भवति, यथा रजोहरणं कराभ्यामाश्लिष्यति शिरश्चेत्येकः १ रजोहरण श्लिष्यति न शिर इति द्वितीयः २ शिरः श्लिष्यति न रजोहरणमिति तृतीयः ३, न रजोहरण न शिरश्च श्लिष्यतीति चतुर्थो भङ्ग ४ इति, अत्राऽऽद्यो भङ्गः शुद्धः, शेषभङ्गत्रये आश्लिष्टानाश्लिष्टदोषदुष्टं प्रकृतवन्दनकमवतरतीति २७। अष्टाविंशं दोषमाह—'वयणक्खरेहिं'ति वचनं–वाक्यं क्रियान्ताक्षरसमूहात्मक तेन अक्षरैर्वा एकद्व्यादिभिर्हीन न्यूनमुच्यते, यदिवा 'जहन्नकाले व सेसेहिं'ति यदि पुनः कश्चिदत्युत्सुकः प्रमादितया जघन्येनैव–स्वल्पेनैव कालेन वन्दनकं समापयति तदा आस्ता वचनाक्षरैः शेषैरप्यवनामादिभिरावश्यकैर्न्यूनं भवतीत्यर्थः २८ ॥ १७१ ॥ एकोनत्रिंशं दोषमाह—'दाऊणं'ति दत्त्वा वन्दनकं पश्चान्महता शब्देन 'मस्तकेनाहं वन्दे' इति यत्र वदति तदुत्तरचूडमिति २९। त्रिंशत्तमं दोषमाह—'मूओव्व'त्ति आलापकाननुच्चारयन् यद् वन्दते तन्मूकमिति ३० ॥ १७२ ॥ एकत्रिंशं दोषमाह—'ढड्ढरं'ति ढड्ढरेण–महता शब्देनोच्चारयन्नालापकान् यद्वन्दते ढड्ढरं तदिहेति ३१। द्वात्रिंशं दोषमाह—'चुडुलियव्व'त्ति उल्कामिव–अलातमिव पर्यन्ते रजोहरणं गृहीत्वा भ्रमयन् यत्र वन्दते तच्चुडुलिकमिति द्वात्रिंशद्दोषाः ३२ ॥ १७३ ॥ तथा प्रत्यहं नियतान्यनियतानि च वन्दनकानि भवन्ति, अत उभयस्थाननिदर्शनायाह—'पडिक्कमणे'त्ति, प्रतीपं क्रमणं प्रतिक्रमणं, अपराधस्थानेभ्यो गुणस्थानेषु निवर्तनमित्यर्थः तस्मिन् सामान्यतो वन्दनकं भवति १, तथा स्वाध्याये वाचनादिलक्षणे २, तथा कायोत्सर्गो यः किल विकृतिपरिभोगाय आचाम्लादिविसर्जनार्थं क्रियते ३, तथाऽपराधे—गुरुविनयोल्लङ्घनरूपे यतो वन्दनकं दत्त्वा तं क्षमयति ४, तथा प्राघूर्णके समागते सति वन्दनकं भवति, अयमर्थो—ज्येष्ठस्य प्राघूर्णकस्य समागतस्य

ध्याये वाचनादिलक्षणे २, तथा कायोत्सर्गो यः किल विकृतिपरिभोगाय आचाम्लादिविसर्जनाय क्रियते ३, [illegible]
लङ्घनरूपे यतो वन्दनकं दत्त्वा तं क्षमयति ४, तथा प्राघूर्णके समागते सति वन्दनक भवति, अयमर्थो—ज्येष्ठस्य प्राघूर्णकस्य समागतस्य

लघवो वन्दनकं ददति, लघुनाऽपि प्राघूर्णकेन समागतेन वन्दनकं ज्येष्ठस्य दातव्यं, अत्र चाय विधिः—संभोइयमसंभोइया य दुविहा हवंति पाहुणया। संभोए आयरियं आपुच्छित्ता उ वंदंति ॥ १ ॥ इयरे पुण आयरियं वंदित्ता संदिसाविउं तह य। पच्छा वंदेइ जई गयमोहो अहव वंदावे ॥ २ ॥ इति। [साभोगिका अन्यसांभोगिकाश्च द्विविधा भवन्ति प्राघूर्णकाः। सांभोगिकेषु आचार्यमापृच्छ्यैव वन्दते ॥ १ ॥ इतरे पुनराचार्यं वन्दित्वा संदिश्य तथा च पश्चाद् वन्दते यतीन् गतमोहः अथवा वन्दयेत् ॥ २ ॥] ५, तथाऽऽलोचनायां—अपराधे सति विहारगमने च दीयमानायां वन्दनकं भवति, वन्दनकं दत्त्वा गुरूणामालोचना दीयते इत्यर्थः ६, तथा बहुमिराकारैर्गृहीतस्यैकाशनादिप्रत्याख्यानस्य भोजनानन्तरमाकारसङ्क्षेपणस्वरूपं संवरणं अथवा कृतनमस्कारसहितादिप्रत्याख्यानस्यापि पुनरजीर्णादिकारणतोऽभक्तार्थं गृह्णतः संवरणं तस्मिन्नपि वन्दनकं दत्त्वा यत् क्रियते इति ७, तथा उत्तमार्थे—अनशनसंलेखनायां वन्दनकं भवतीति एवं नियतानियतस्थानानि वन्दनकानि सामान्येन दर्शितानि ॥ १७४ ॥ **इति वन्दनकद्वारं 'पडिक्कमणं'ति तृतीयद्वारमधुना**

तत्र '**प्रतिक्रमण**'मिति प्रतीत्ययमुपसर्गः प्रतीपे प्रातिकूल्ये च वर्तते 'क्रमु पादविक्षेपे' इत्यस्य भावे ल्युट्प्रत्ययान्तस्य प्रतीपं प्रतिकूलं वा क्रमणं प्रतिक्रमणं, ततोऽयमर्थः—शुभयोगेभ्योऽशुभयोगान्तर क्रान्तस्य शुभेष्वेव योगेषु क्रमणात्प्रतीपं क्रमणं, यदाह—"स्वस्थानाद्यत्परं स्थानं, प्रमादस्य वशाद्गतः। तत्रैव क्रमणं भूयः, प्रतिक्रमणमुच्यते ॥ १ ॥" प्रतिकूलं वा गमनं प्रतिक्रमणं, यदाहुः—"क्षायोपशमिकाद्भावादौदयिकवशं गतः। तत्रापि च स एवार्थः, प्रतिकूलगमात् स्मृतः ॥ १ ॥" वीप्सार्थे वा प्रतिशब्दः प्रति प्रति क्रमणं प्रतिक्रमणं, उक्तं च—"प्रति प्रति प्रवर्तनं वा शुभेषु योगेषु मोक्षफलदेषु। निःशल्यस्य यतेर्यत्तद्वा ज्ञेयं प्रतिक्रमणम् ॥ १ ॥" तच्चातीतानागतवर्तमानकालत्रयविपय, ननु अतीतकालविषयमेव प्रतिक्रमण युक्तं, यत उक्तम्—"अईयं पडिक्कमामि पडुपन्नं संवरेमि अणागयं पच्चक्खामी"ति

[अतीतं प्रतिक्राम्यामि प्रत्युत्पन्नं संवृणोमि अनागतं प्रत्याख्यामि] तत्कथं त्रिकालविषयता प्रतिपाद्यते ?, तत्रोच्यते, अत्र प्रतिक्रमणशब्दोऽशुभयोगनिवृत्तिमात्रार्थः, यदुक्तम्—"मिच्छत्तपडिकमणं तहेव अस्संजमे य पडिकमण । कसायाण पडिकमण जोगाण य अप्पसत्थाणं ॥ १ ॥ [मिथ्यात्वप्रतिक्रमणं तथैवासंयमस्य प्रतिक्रमणं । कषायाणां प्रतिक्रमण योगानां चाप्रशस्तानाम् ॥ १ ॥] ततश्च निन्दाद्वारेणाशुभयोगनिवृत्तिरूपमतीतविषयं प्रतिक्रमणं प्रत्युत्पन्नविषयमपि संवरद्वारेणाशुभयोगानामनागतमपि प्रत्याख्यानद्वारेणेति न कश्चिद्दोषः, तच्च दैवसिकादिभेदात्पञ्चविधं भवति, दिवसस्यान्ते दैवसिकं रात्रेरन्ते रात्रिकं पक्षस्यान्ते पाक्षिकं चतुर्णां मासानामन्ते चातुर्मासिकं संवत्सरस्यान्ते सांवत्सरिकं, व्युत्पत्तिस्तु दिवसे भवमितीकणि दैवसिकमित्यादि, तत्पुनरपि द्विधा ध्रुवमध्रुवं च, तत्र ध्रुवं भरतैरावतेषु प्रथमचरमतीर्थकरतीर्थेषु अपराधो भवतु मा वा उभयकालं प्रतिक्रमणं, अध्रुवं पुनर्मध्यमतीर्थकरतीर्थेषु महाविदेहेषु च, तेषां हि कारणजात एव समुत्पन्ने प्रतिक्रमणं, नान्यथा, यदाहुः—'सपडिकमणो धम्मो. पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिणस्स । मज्झिमगाण जिणाणं कारणजाए पडिकमणं ॥ १ ॥ [सप्रतिक्रमणो धर्मः पूर्वस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य । मध्यमाना जिनाना कारणजाते प्रतिक्रमणं ॥ १ ॥] प्रतिक्रमणविधिश्चायं—"पञ्चविहायारविसुद्धिहेउमिह साहु सावगो वाऽवि । पडिकमणं सह गुरुणा गुरुविरहे कुणइ एकोवि ॥ १ ॥" [पञ्चविधाचारविशुद्धिहेतोरिह साधुः श्रावको वाऽपि । प्रतिक्रमणं सह गुरुणा गुरुविरहे करोत्येकोऽपि ॥ १ ॥] तत्राह—दैवसिकप्रतिक्रमणविधिः

चिइवंदण उस्सग्गो पोत्तियपडिलेह वंदणालोए । सुत्तं वंदण खामण वंदणय चरित्तउस्सग्गो

चिइवंदण उस्सग्गो पोत्तियपडिलेह वंदणालोए । सुत्तं वंदण खामण वंदणय चरित्तउस्सग्गो

॥ १७५ ॥ दंसणनाणुस्सग्गो सुयदेवयखेत्तदेवयाणं च । पुत्तियवंदण थुइतिय सक्कथय थोत्त देवसियं ॥ १७६ ॥

'चिइवंदणे'त्यादि, त्रसस्थावरजन्तुरहिते प्रेक्षितप्रमार्जिते स्थण्डिले ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य प्रथमं चैत्यवन्दनं विधेयं, तदनु आचार्यादीनां क्षमाश्रमणानि दत्त्वा भूमिनिहितशिराः सकलदैवसिकातिचाराणां मिथ्यादुष्कृतं दत्त्वा सामायिकपूर्वकं 'इच्छामि ठाइउं काउस्सग्गं' इत्यादिसूत्रं भणित्वा दैवसिकातिचारचिन्तनार्थं कायोत्सर्गं करोति, कायोत्सर्गे च बहुव्यापाराः साधवो यावदेकगुणान् दैवसिकातिचारांश्चिन्तयन्ति तावदल्पहिण्डनको गुरुर्द्विगुण चिन्तयति, ततो गुरुणोत्सारिते कायोत्सर्गे साधव उत्सारयन्ति, ततः पारयित्वा 'लोगस्सुज्जोयगरे' इत्यादि भणित्वा उपविश्य 'पोत्तियपडिलेह'त्ति पोतिकाया—मुखपोत्तिकायाः प्रतिलेखः—प्रतिलेखन, प्रथमैकवचनस्य प्राकृतत्वाल्लोपो यथायथ द्रष्टव्यः, तदनु 'वंदण'त्ति वन्दनकं दातव्यं, 'आलोए'त्ति तत आलोचनं कार्यं, कायोत्सर्गचिन्तितातिचारांश्च गुरोः कथयति, तदनूपविश्य 'सुत्तं'ति सामायिकादिसूत्रं भणति साधुः स्वकीयं, श्रावकस्तु स्वकीयं, यावद् 'वंदामि जिणे चउवीसं' इति, 'वंदण'त्ति तदनु वन्दनकं ददाति, 'खामण'त्ति तदनु क्षामणकं कुरुते गुर्वादीनां, तत्र चायं विधिः—गुरुमादिं कृत्वा ज्येष्ठानुक्रमेण सर्वान् क्षामयति, आचीर्णं तु यदि पञ्चकादिर्गणो भवति तदा त्रितयं क्षमयति, अथ पञ्चकमध्ये तदा ज्येष्ठमेवैकमिति, एवं प्राभातिकप्रतिक्रमणादिष्वपि, तदनु 'वंदणय'त्ति वन्दनकं ददाति, चः समुच्चये, इदं च वन्दनकमल्लियावणवंदणयमित्युच्यते, आचार्यादीनामाश्रयणायेत्यर्थः 'चरित्तउस्सग्गो'त्ति तदनु चारित्रविशुद्ध्यर्थं कायोत्सर्गः कार्यः, तत्रोद्योतकरद्वयं चिन्तनीयम् ॥ १७५ ॥ 'दंसणे'त्यादि, ततो दर्शनशुद्धिनिमित्तमुत्सर्गः, तत्रैकोद्योतकरचिन्तनं, तदनु ज्ञानशुद्धिनिमित्तमुत्सर्गः, तत्राप्येकोद्योतकरचिन्तनं

'सुयदेवयखेत्तदेवयाणं च'त्ति तदनु श्रुतसमृद्धिनिमित्तं श्रुतदेवतायाः कायोत्सर्गमेकनमस्कारचिन्तनं च कृत्वा तदीयां स्तुतिं ददाति अन्येन दीयमाना शृणोति वा, ततः सर्वविघ्ननिर्दलननिमित्त क्षेत्रदेवतायाः कायोत्सर्गः कार्यः एकनमस्कारचिन्तनं कृत्वा तदीयां स्तुतिं ददाति परेण दीयमाना वा शृणोति चः समुच्चये, तदनु नमस्कारमभिधायोपविश्य 'पुत्तिय'त्ति मुखपोत्तिकायाः प्रत्युपेक्षणं, तदनु 'वंदण'त्ति मङ्गलादिनिमित्त वन्दनकं देयं, तदनु 'इच्छामो अणुसट्ठिं' इति भणित्वा उपविश्य गुरुभिरेकस्यां स्तुतौ भणितायां 'थुइतिय'त्ति प्रवर्धमानं स्तुतित्रय प्रवर्धमानस्वरेण भणनीयं, तदनु 'सक्कथयं'ति शक्रस्तवो भणनीयः 'थोत्तं'ति तदनु स्तोत्रं भणनीयं, तदनु दिवसातिचारविशुद्धये कायोत्सर्गः करणीयः लोगस्योद्योतकरचतुष्टयं च चिन्तनीयं, इदं च गाथायामभणितमपि विज्ञेयं, 'देवसियं'ति इदं सन्ध्यायां दैवसिक प्रतिक्रमण विज्ञेयम् ॥ १७६ ॥ अथ प्राभातिकप्रतिक्रमणमभिधीयते, तत्राह—

मिच्छादुक्कड पणिवायदंडयं काउसग्गतियकरणं। पुत्तिय वंदण आलोय सुत्त वंदणय खामणयं ॥ १७७ ॥ वंदणयं गाहातियपाढो छम्मासियस्स उस्सग्गो। पुत्तिय वंदण नियमो थुइतिय चिइवंदणा राओ ॥ १७८ ॥ णवरं पढमो चरणे दंसणसुद्धीय बीय उस्सग्गो। सुअनाणस्स तईओ नवरं चिंतेइ तत्थ इमं ॥ १७९ ॥ तइए निसाइयारं चिंतइ चरिमंमि किं तवं काहं?। छम्मासा एगदिणाइ हाणि जा पोरिसि नमो वा ॥ १८० ॥

'मिच्छादुक्कड पणिवाये'त्यादि, तत्र भूमितलनिवेशितशिरःकमलः सकलनिशातिचाराणां मिथ्यादुष्कृतं दत्त्वा प्रणिपातदण्डकंशक्रस्तवमभिधायोत्थाय सामायिकादिसूत्रं भणित्वा चारित्रशुद्धिनिमित्तं कायोत्सर्गं करोति एकोद्योतकरचिन्तनं, कृत्वा पारयित्वा च

शक्रस्तवमभिधायोत्थाय सामायिकादिसूत्र भणित्वा चारित्रशुद्धिनिमित्त कायोत्सर्गं करोति एकोद्योतकरचिन्तनं, कृत्वा पारयित्वा च

दर्शनशुद्धिनिमित्त 'लोगस्सुज्जोयगरं' भणित्वा पुनः कायोत्सर्गं करोति, तत्राप्येकमुद्योतकर चिन्तयति, पारयित्वा ज्ञानविशुद्धिनिमित्तं 'पुक्खरवरि'त्ति भणित्वा पुनः कायोत्सर्गं विधत्ते, तत्र च निशातिचारांश्चिन्तयति इति कायोत्सर्गत्रितयकरणं पारयित्वा सिद्धादिस्तुतिं पठित्वा उपविश्य 'पुत्तिय'त्ति मुखपोतिकां प्रत्युपेक्ष्य वन्दनकमालोचनं च कृत्वा उपविश्य नमस्कारपूर्वं सामायिकादिसूत्रं 'वंदामि जिणे चउव्वीसं' इति पर्यन्त भणित्वा वन्दनकं ददाति, तदनु क्षामणं कुरुते ॥ १७७ ॥ 'वंदणय'मित्यादि, पुनर्वन्दनं 'आयरिय उवज्झाए' इत्यादिगाथात्रिकस्य पाठः, तदनु पूर्ववत्सामायिकादिसूत्रं भणित्वा षाण्मासिकतपसश्चिन्तनाय कायोत्सर्गः, तत्र च—'येन संयमयोगानां, हानिः काऽपि न जायते। तत्तपः प्रतिपद्येऽहमिति भावितमानसः ॥ १ ॥ श्रीमहावीरतीर्थेऽस्मिन्नुपवासतपः किल। षण्मासान् यावदादिष्टमुत्कृष्टं गणधारिभिः ॥ २ ॥' ततो जीव! शक्तोऽसि त्वं संयमयोगानाबाधया षाण्मासिक तपः कर्तुम् ? इति विचिन्त्य न शक्नोमीति परिभावयति, एकदिनहीनान् षण्मासान् शक्नोषि कर्तुं ?, एकोनत्रिंशद्दिनानि पञ्चमासांश्चेत्यर्थः, न शक्नोमीति पूर्ववत्, पुनर्द्व्यादिदिनहीनान् यावदेकोनत्रिंशद्दिनहीनान् षण्मासानिति, एवं पञ्च मासान् चतुरस्त्रीन् द्वौ चैकादिदिनहीनांश्च चिन्तयेत्, एकं च मासमेकादिदिनहीनं यावत् त्रयोदशदिनहीनं, ततश्चतुस्त्रिंशद् द्वात्रिंशादिकं द्विकद्विकहान्या चिन्तयेत् यावच्चतुर्थं, तदनु आचाम्लनिर्विकृतिकपूर्वार्द्धएकाशनादिनमस्कारसहितान्तं यावत्कर्तुं शक्नोति तन्मनसि कृत्वा कायोत्सर्गं पारयति, चतुर्विंशतिस्तवं च भणित्वा उपविश्य 'पुत्तिय'त्ति मुखपोतिकां प्रत्युपेक्षते, 'वंदण'त्ति ततो वन्दनकं दत्ते, 'नियमो'त्ति ततो नियमः—प्रत्याख्यानं, 'थुइतिय'त्ति ततः स्तुतित्रितयं प्रवर्धमानाक्षरं गृहगोधिकादिसत्त्वोत्थापनपरिहारायाल्पस्वरेण भणति, 'चिइवंदण'त्ति ततश्चैत्यवन्दनं विधत्ते 'राओ'त्ति रात्रिप्रतिक्रमणे ॥ १७८ ॥—'नवर'मित्यादि नवरं केवलं प्रथम उत्सर्गः 'चरणे'ति चारित्रशुद्धिनिमित्तं, दर्शनशुद्धिनिमित्तं च द्वितीय

उत्सर्गे एकैकोद्योतकरचिन्तनं, श्रुतज्ञानस्य शुद्धिकृते तृतीयः, नवरं—केवलं तत्रेदं—वक्ष्यमाणं चिन्तयति तदेवाह—॥ १७९ ॥ 'तइए निसे'त्यादि, तृतीये उत्सर्गे निशातिचार चिन्तयति, चरिमे कायोत्सर्गे किं तपः करिष्यामीति ?, षण्मासान् एकदिनादिहान्या यावत्पौरुषी 'नमोवे'ति नमस्कारसहित वा यावच्चिन्तयेदिति । १८० ॥

ननु दैवसिकप्रतिक्रमणे प्रथमोत्सर्गेऽतिचाराश्चिन्त्यन्ते द्वितीयादिकायोत्सर्गेषु च चारित्रादिशुद्धयः क्रियन्ते, प्राभातिकप्रतिक्रमणे च किमिति वैपरीत्येनोत्सर्गकरणमिति, अत्रोच्यते, प्राभातिकप्रतिक्रमणे प्रथमकायोत्सर्गे प्रबुद्धोऽप्यद्यापि निद्राघूर्णमानलोचनः किञ्चिदालस्यवश्यशरीरः सम्यग्निशातिचारानशेपानपि सरन्न पद्यते, निद्राघूर्णितत्वेन च परस्परं यतीनां संघट्टनादोपो भवति, उत्सर्गानन्तर च कृतिकर्मादिकं क्रियमाणं नास्खलितं सम्पद्यते, चारित्रदर्शनशुद्धिविधायिनोः कायोत्सर्गयोः कृतयोर्निद्रामुद्रायां च लोचनयोरपगतायामालस्ये च शरीरादपगते सञ्जातपाटवः सुखेनैव सर्वान्निशातिचारान् ज्ञानशुद्धिहेतुतृतीयोत्सर्गे सरति साधूनां परस्परघट्टनां रक्षति कृतिकर्मादिकं चास्खलितं यथास्थितमनलसः करोतीति प्रथमतः प्राभातिकप्रतिक्रमणे चारित्रशुद्ध्यादिकायोत्सर्गः पश्चादतिचारकायोत्सर्ग इति । यदाहुः समयवादिनः—"निद्दामत्तो न सरइ अइयारे कायघट्टणऽन्नोन्ने । किइअकरणदोसा वा गोसाई तिन्नि उस्सगा" ॥ १ ॥ [निद्रावान् न सरति अतीचारान् अन्योऽन्यं। कायघट्टना कृत्यकरणदोपा वा ततः प्रभाते आदौ त्रय उत्सर्गाः ॥ १ ॥] इति प्राभातिकप्रतिक्रमणविधिः ॥ इदानीं पाक्षिकप्रतिक्रमणविधिमाह—

मुहपोत्तीवंदणयं संबुद्धाखामणं तहालोए। वंदण पत्तेयं खामणाणि वंदणयसुत्तं च ॥१८१॥ सुत्तं अब्भुट्ठाणं उस्सग्गो पुत्तिवंदणं तह य। पज्जंते खामणयं एस विही पक्खिपडिक्कमणे ॥ १८२ ॥

...॥ इदानीं पाक्षिकप्रतिक्रमणविधिमाह—

मुहपोत्तीवंदणयं संबुद्धाखामणं तहालोए। वंदण पत्तेयं खामणाणि वंदणयसुत्तं य ॥१८१॥ सुत्तं अब्भुट्ठाणं उस्सग्गो पुत्तिवंदणं तह य। पज्जंते खामणयं एस विही पक्खियपडिक्कमणे ॥ १८२ ॥

'मुहपुत्तीवंदणये'त्यादि, तत्र चतुर्दशीपर्वणि दैवसिकं प्रतिक्रमणं 'तिविहेण पडिक्कंतो वंदामि जिणे चउवीसं' इत्येतदन्तं विधाय 'देवसियं आलोइय पडिक्कंतं इच्छाकारेण संदिसह भगवन पक्खियमुहपत्ती पडिलेहुं ?' गुरुणा 'पडिलेह'त्ति भणिते क्षमाश्रमणं दत्त्वा मुखपोतिकां प्रत्युपेक्षते, तदनु वन्दनकं ददाति, ततः सम्बुद्धानां—गीतार्थानां पञ्चानां क्षामणकं विधत्ते, तथेति समुच्चये, तत आलोचनं कुर्वन्ति, तत्र च गुरुश्चतुर्थं दत्ते, चातुर्मासिकसंवत्सरयोश्च षष्ठाष्टमे, ततः पुनर्वन्दनकं, ततः प्रत्येकं यतीनां क्षामणानि कुर्वन्ति, ततः पुनर्वन्दनकं, ततः पाक्षिकसूत्रं त्रिशतं गुरोरादेशादूर्ध्वस्थितो भणत्येकः, शेषाश्चोर्ध्वस्थिता एव विकथादिरहिताः शृण्वन्ति, यदि च वालवृद्धादयो वा तावतीं वेलामूर्ध्वस्थिता न शक्नुवन्ति स्थातुं, तदा क्षमाश्रमणं दत्त्वा गुरूननुज्ञाप्योपविश्य निद्रादिरहिताः प्रवर्धमानशुभभावा. शृण्वन्ति ॥ १८१ ॥ सूत्रसमाप्तौ पुनरुपविश्य 'सुत्तं'ति प्रतिक्रमणसूत्रं भणन्ति ततोऽभ्युत्थानं कृत्वा सामायिकादिसूत्रं च भणित्वा द्वादशोद्योतकरचिन्तनमुत्सर्गं करोति, पारयित्वा च 'पोत्ति'त्ति मुखपोतिकाप्रत्युपेक्षणं, ततो वन्दनकं, तथा चेति समुच्चये, 'पज्जंते'त्ति वन्दनकपर्यन्ते क्षामणकपञ्चकं कुर्वन्तीति पाक्षिकप्रतिक्रमणविधिः ॥ १८२ ॥ चातुर्मासिके वार्षिकेऽपि च प्रतिक्रमणेऽयमेव विधिः, केवलमत्र सप्त सम्बुद्धक्षामणानि क्रियन्ते, महति च चातुर्मासिके कायोत्सर्गे विंशतिरुद्योतकराश्चिन्त्यन्ते, वार्षिके च चत्वारिंशदेको नमस्कारश्चेति, तदनु पूर्वप्रतिक्रान्तदैवसिकाच्छेषं प्रतिक्रमणं कुर्वन्ति, पाक्षिकादिषु त्रिषु श्रुतदेवताकायोत्सर्गस्थाने भुवनदेवताकायोत्सर्गः क्रियते ननु दैवसिकप्रतिक्रमणादिपु कियन्तश्चतुर्विंशतिस्तवाश्चिन्त्यन्ते ? तत्राह—

चत्तारि[4] दो[2] दुवालस[12] वीसं[20] चत्ता[40] य हुंति उज्जोया। देसिय[1] राइय[2] पक्खिय[3] चाउम्मासे[4] य वरिसे[5] य ॥१८३॥ पणवीस २५ अद्धतेरस १२½ सलोग पन्नत्तरी ७५ य बोद्धव्वा। सयमेगं पणवीसं १२५ बे

बावण्णा य २५२ वरिसंमि ॥ १८४ ॥ सांय सयं गोसद्धं तिन्नेव सया हवंति पंक्खमि । पंच य चाउम्मासे वरिसे अट्ठोत्तरसहस्सा ॥ १८५ ॥ देवसियचाउमासियसंवच्छरिएसु पडिक्कमणमज्झे । मुणिणो खामिज्जंति तिन्नि तहा पंच सत्त कमा ॥ १८६ ॥

'चत्तारी'त्यादि चत्वारो द्वौ द्वादश विंशतिश्चत्वारिंशत् चः समुच्चये भवन्त्युद्योता—लोकस्योद्योतकरा दैवसिके रात्रिके पाक्षिके चातुर्मासिके वार्षिके च प्रतिक्रमणे यथासङ्ख्येन चिन्त्यन्ते 'चंदेसु निम्मलयरा' इत्येतदन्ता इति ॥ १८३ ॥ ननु ज्ञातमिद दैवसिकादिप्रतिक्रमणकायोत्सर्गेष्वेतावन्त एवैतदन्ताश्चिन्त्यंत इति, परमेषु चतुरादिषु 'चंदेसु निम्मलयरा' इत्यन्तेषु लोकस्योद्योतकरेषु चिन्त्यमानेषु कुत्र कियन्तः श्लोका भवन्तीत्याह—'पणवीस' इत्यादि, दैवसिकप्रतिक्रमणे लोकस्योद्योतकरचतुष्टये चिन्त्यमाने पञ्चविंशतिः श्लोका भवन्ति, विद्वद्भाषया गाथादयोऽपि श्लोका भण्यन्ते, तत्रैकस्मिन्नुद्योतकरे षट् श्लोकाः, ते च चतुर्गुणाश्चतुर्विंशतिः, एकश्च पादश्चतुर्गुण एकः श्लोक इति मिलिताः पञ्चविंशतिः श्लोकाः प्राभातिकप्रतिक्रमणे उद्योतकरद्वये तथैव चिन्त्यमाने द्वादश श्लोकाः श्लोकार्धं च, षट् द्विगुणा द्वादश पादश्च द्विगुणस्तदर्धं भवन्त्यतः अर्धत्रयोदशेति, 'सिलोग पन्नत्तरी य'त्ति श्लोकानां पञ्चसप्ततिः पाक्षिकप्रतिक्रमणोद्योतेषु द्वादशसु तथैव चिन्त्यमानेषु, यतो द्वादश षड्गुणा द्विसप्ततिः, पादश्च द्वादशगुणितः श्लोकत्रयं, मिलिताश्च पञ्चसप्ततिर्बोद्धव्या । 'सयमेगं पन्नवीसं'ति चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे विंशत्युद्योतकरेषु पञ्चविंशं श्लोकशतं भवति, यतो विंशतिः पड्गुणिता विंशं शतं, पादविंशतौ च पञ्च श्लोकाः, मिलिताः पञ्चविंशं शतमिति, 'बे बावन्ना य वरिसंमि'त्ति द्वे शते द्विपञ्चाशदधिके श्लोकानां वार्षिकप्रतिक्रमणकायोत्सर्गे चत्वारिंशदुद्योतकराणामष्टोच्छ्वासनमस्कारस्य च चिन्तनेन भवत, चत्वारिंशतः पड्गुणने पादचत्वारिंशति

३ प्रतिक्रमणद्वारे दैवसिकादिषु कायोत्सर्गाः

विंशतौ च पञ्च श्लोकाः, मिलिताः पञ्चविंश शतमिति,
र्षिकप्रतिक्रमणकायोत्सर्गे चत्वारिंशदुद्योतकराणामष्टोच्छ्वासनमस्कारस्य च चिन्तनेन भवत, चत्वारिंशतः पद्भिर्गुणने पादचत्वारिंशति

च श्लोकदशकरूपायां क्षिप्तायां सार्धे द्वे शते, ततो भवतो नमस्कारस्य चाष्टौच्छ्वासस्य चिन्तने द्वौ श्लोकौ, मिलिताश्च द्वे शते द्विपञ्चाशदधिके भवत इति ॥ १८४ ॥ **ननु कस्मिन् कायोत्सर्गे** कियन्तः पादा भवन्तीत्याह—**'सायसय'**मित्यादि, 'साये' त्यत्रानुस्वारलोपः प्राकृतत्वात्कृतः, ततः सायं–सन्ध्यायां प्रतिक्रमणे शतं पादानां, तत्र श्लोकस्य चतुष्पादरूपत्वात् पञ्चविंशतिश्लोकानां चतुर्भिर्गुणने शत पादानां भवति, **'गोसे'**ति प्राभातिकोद्योतकरद्वयेऽर्धं शतस्य भवति, पादानां पञ्चाशदित्यर्थः, **'तिन्नेव सय'**त्तिपाक्षिकप्रतिक्रमणकायोत्सर्गे द्वादशोद्योतकराणां शतत्रयं पादानां भवति, द्वादशानां पञ्चविंशत्या गुणने शतत्रयसम्भवादिति, **'पंच य चाउम्मासे'**त्ति चातुर्मासिकप्रतिक्रमणोद्योतकरविंशतौ चिन्त्यमानायां पञ्च शतानि पादानां भवन्ति, विंशतेः पञ्चविंशत्या गुणने पञ्चशतसम्भवादिति, **'वरिसे'**त्ति वार्षिकप्रतिक्रमणोत्सर्गोद्योतकरचत्वारिंशतो नमस्कारस्य च चिन्तने अष्टोत्तरसहस्रं पादानां भवति, चत्वारिंशतः पञ्चविंशत्या गुणने सहस्रसम्भवात्, नमस्कारस्य चाष्टपादरूपत्वाचेति, पदशब्देन चात्र पाद एव ज्ञातव्यः, प्राकृतत्वेन ह्रस्वकरणात्, यद्वा पादस्यैवायं पदशब्दः पर्यायो ज्ञेय इति ॥ १८५ ॥ **ननु कुत्र प्रतिक्रमणे कियन्ति** क्षमणकानि भवन्तीत्याह—**'देवसिये'**त्यादि, इह दैवसिकग्रहणेन रात्रिकपाक्षिकयोरपि ग्रहणं, तुल्यवक्तव्यत्वात्, ततो दैवसिकरात्रिकपाक्षिकेषु चातुर्मासिके सांवत्सरिके च पर्वणि 'प्रतिक्रमणमध्ये' प्रतिक्रमणे क्रियमाणे **'मुनयः'** साधवः क्षम्यन्ते, तत्र त्रयः पञ्च सप्त च 'क्रमात्' यथासङ्ख्येनेत्यर्थः, अयमभिप्रायः—दैवसिकरात्रिकयोस्त्रयः साधवः क्षाम्यन्ते, पाक्षिकेऽपि त्रयः, यदुक्त**मावश्यकचूर्णौ** पाक्षिकप्रतिक्रमणप्रस्तावे—'एवं जहन्नेणं तिन्नि, उक्कोसेणं सव्वेवि'त्ति [एवं जघन्येन त्रयः उत्कृष्टतः सर्वेऽपि] चातुर्मासिके पञ्च सांवत्सरिके च सप्तेति, वृद्धसामाचारी तु दैवसिकरात्रिकयोस्त्रयः पाक्षिके पञ्च चातुर्मासिकसांवत्सरिकयोस्तु सप्त, यदुक्तं **पाक्षिकवृत्तौ** सम्बुद्धक्षमणप्रस्तावे—'एवं जहन्नेणं तिन्नि वा

पञ्च वा चाउम्मासिए संवच्छरिए य सत्त उक्कोसेणं तिसुवि ठाणेसु सव्वे खामिज्जंतित्ति' [एवं जघन्येन त्रयो वा पञ्च वा चातुर्मासिके सांवत्सरिके च सप्त उत्कर्षेण त्रिष्वपि स्थानेषु सर्वे क्षाम्यन्ते] ॥ १८६ ॥ इति तृतीयं प्रतिक्रमणद्वारं ।

चतुर्थं प्रत्याख्यानद्वारमिदानीं, तत्र च प्रतीति—अविरतिस्वरूपप्रभृतिप्रतिकूलतया आमर्यादया आकारकरणस्वरूपया आख्यानं—कथनं प्रत्याख्यानं, तद् द्वेधा—मूलगुणरूपमुत्तरगुणरूपं च, मूलगुणा यतीनां पञ्च महाव्रतानि श्रावकाणामनुव्रतानि, उत्तरगुणास्तु यतीनां पिण्डविशुद्ध्यादयः श्रावकाणा तु गुणव्रतशिक्षाव्रतानि, मूलगुणानां हि प्रत्याख्यानत्वं हिंसादिनिवृत्तिरूपत्वात्, उत्तरगुणानां तु पिण्डविशुद्ध्यादीनां दिग्व्रतादीनां च प्रतिपक्षनिवृत्तिरूपत्वात्, तत्र च स्वयं प्रत्याख्यानकाले विनयपुरस्सरं सम्यगुपयुक्तः श्रीगुरुवचनमनूच्चरन् प्रत्याख्यानं कुरुते, तत्र च प्रत्याख्याने चतुर्भङ्गी, यथा—स्वयं प्रत्याख्यानस्वरूपं जानन् ज्ञस्यैव गुरोः पार्श्वे करोतीति प्रथमो भङ्गः, गुरोर्ज्ञस्य स्वयमजानन् करोतीति द्वितीयः, शिष्यस्य ज्ञत्वे गुरोरज्ञत्वे तृतीयः, गुरोरज्ञत्वे शिष्यस्य चाज्ञत्वे चतुर्थः, न चेदं स्वमनीषिकयैवोच्यते, सिद्धान्तेऽभिहितत्वात् यदाह—" **जाणगो जाणगसगासे अजाणगो जाणगसगासे जाणगो अजाणगसगासे अजाणगो अजाणगसगासे** " [ज्ञो ज्ञसकाशे अज्ञो ज्ञसकाशे ज्ञोऽज्ञसकाशे अज्ञोऽज्ञसकाशे ॥ इत्यादि, तत्र प्रथमो भङ्गः शुद्धः, द्वयोरपि ज्ञायकत्वात्, द्वितीयोऽपि शुद्धो यदा गुरुर्जानानः स्वयमजानानं शिष्यं सङ्क्षेपतो वोधयित्वा प्रत्याख्यानं कारयति अन्यथा त्वशुद्ध एव, तृतीयोऽप्यशुद्धः, परमेषोऽपि तथाविधगुरोरप्राप्तौ गुरोर्बहुमानात् गुरोः सम्बन्धिनं पितृपितृव्यमातृमातुलकभ्रातृशिष्यादिकमज्ञमपि साक्षिणं कृत्वा यदा प्रत्याख्याति तदा शुद्धः, चतुर्थश्चाशुद्ध एवेति, तत्रोत्तरगुणप्रत्याख्यानं प्रतिदिनोपयोगित्वेन तावद् भण्यते, तच्च दशधा, तदाह—

भावि[1] अईयं[2] कोडीसहियं[3] च निर्यंटियं[4] च सागारं[5] । विगयागारं[6] परिमाणवं निरवसेसमट्ठमयं

४ प्रत्याख्यानद्वारे दशविध-प्रत्याख्यानानि

प्रत्याख्याति तदा शुद्ध , चतुर्थश्चाशुद्ध एवेति, तत्रानागतप्रत्याख्यानं प्रतिदिनोपयोगित्वेन तावद् मन्यते, ...
भावि अद्दयं कोडीसहियं च नियंटियं च सागारं । विगयागारं परिमाणकडं निरवसेसमट्ठमयं

॥ १८७ ॥ साकेयं च तहऽद्धं पच्चक्खाणं च दसमयं । संकेयं अट्ठहा होइ, अद्धायं दसहा भवे ॥ १८८ ॥ होही पज्जोसवणा तत्थ य न तवो हवेज्ज काउं मे । गुरुगणगिलाणसिक्खगतवस्सिकज्जाउलत्तेण ॥ १८९ ॥ इअ चिंतिअ पुव्वं जो कुणइ तवं तं अणागयं विंति । तमईकंतं तेणेव हेउणा तवइ जं उड्ढं ॥ १९० ॥ गोसे अब्भत्तट्ठं जो काउं तं कुणइ बीयगोसेऽवि । इय कोडीदुगमिलणे कोडीसहियं तु नामेणं ॥ १९१ ॥ हट्ठेण गिलाणेण व अमुगतवो अमुगदिणंमि नियमेणं । कायव्वोत्ति नियंटियपच्चक्खाणं जिणा विंति ॥ १९२ ॥ चउदसपुव्विसु जिणकप्पिएसु पढमंमि चेव संघयणे । एयं वोच्छिन्नं चिय थेरावि तया करेसी य ॥ १९३ ॥ महतरयागाराईआगारेहिं जुयं तु सागारं । आगारविरहियं पुण भणियमणागारनामंति ॥ १९४ ॥ किंतु अणाभोगो इह सहसागारो अ दुन्नि भणिअव्वा । जेण तिणाइ खिविज्जा मुहंमि निवडिज्ज वा कहवि ॥ १९५ ॥ इय कयआगारदुगंपि सेसआगाररहिअमणागारं । दुब्भिक्खवित्तिकंतारगाढरोगाइए कुज्जा ॥ १९६ ॥ दत्तीहि व कवलेहिव घरेहिं भिक्खाहिं अहव दव्वेहिं । जो भत्तपरिच्चायं करेइ परिमाणकडमेयं ॥ १९७ ॥ सव्वं असणं सव्वं च पाणगं खाइमंपि सव्वंपि । वोसिरइ साइमंपि हु सव्वं जं निरवसेसं तं ॥ १९८ ॥ केयं गिहंति सह तेण जे उ तेसिमिमं तु साकेयं । अहवा केयं

चिंधं सकेयमेवाहु साँकेयं ॥ १९९ ॥ अंगुट्ठी गंठी मुट्ठी घरसेउस्सासथिवुगजोईक्खे । पच्चक्खा-
णविचाले किच्चमिणमभिग्गहेसुवि य ॥ २०० ॥

'भावि अईयमि'त्यादि भावि–अनागतं अतीतं–पूर्वकालकरणीयं कोटिसहितं चः समुच्चये नियन्त्रितं चः पूर्ववत् साकारं–सहाकारैर्यद्वर्तते अनाकारं विगताऽऽकारमाकाररहितं परिमाणवत् निरवशेषमष्टमकम् ॥ १८७ ॥ 'साकेय'मित्यादि साकेतं च–कृतसङ्केतं नवमं, तथाऽद्धाप्रत्याख्यानं दशमकमिति । तत्र यत्सङ्केतप्रत्याख्यानं तदष्टधा भवति, यच्चाद्धाप्रत्याख्यानं तद्दशधा भवेदिति गाथासङ्क्षेपार्थः ॥ १८८ ॥ इदानीं मूलतोऽपि सर्वाणि प्रत्याख्यानानि क्रमेण व्याख्यायन्ते, तत्र भाविप्रत्याख्यानस्वरूपमिदं—'होहीपज्जोसवणे'त्यादि सार्द्धगाथा, भविष्यति पर्युषणादिपर्व, तत्र चाष्टमादि तपोऽवश्यं समाराधनीयं, तत्र पर्युषणादौ न तपः अष्टमाद्यं भवेत् कर्तुं मे–मम, केन हेतुनेत्याह—'गुरुगणे'ति गुरूणां–आचार्याणां गणस्य–गच्छस्य ग्लानस्य–रोगाभिभूतस्य शैक्षकस्य–नूतनप्रव्राजितस्य तपस्विनो–विकृष्टादितपश्चरणकारिणो यत्कार्यं–विश्रामणाभक्तपानाऽऽनयनादिलक्षणं तेन यदाकुलत्वं तेन हेतुना ॥ १८९ ॥ 'इय चिंती'त्यादि—इति चिन्तयित्वा पूर्वमेव–पर्युषणादिपर्वणोऽर्वागेव यत्क्रियते तदनागतं तप इति 'विन्ति'त्ति ब्रुवते १ । अतीतं पुनरिदं—'तमइक्कंतं' इति गाथोत्तरार्धं, तदतिक्रान्तमतीतमित्यर्थः, तेनैव हेतुना–गुरुगणादिकार्यव्याकुलतालक्षणेन तप्यते–तपः करोति यदूर्ध्वं पर्युषणादिपर्वणि निवृत्तेऽपीत्यर्थः २ ॥ १९० ॥ कोटीसहितमाह—'गोसे'त्ति, प्रभातेऽभक्तार्थं–उपवासं यः कृत्वा तं–उपवासं करोति द्वितीयप्रभातेऽपि इति कोटीद्विकमिलने पूर्वदिनकृतोपवासप्रत्याख्याननिष्ठापनालक्षणाया द्वितीयदिनप्रभातक्रियमाणोपवासप्रस्थापनालक्षणायाश्च कोटेर्मिलने तस्य कोटीसहितमिति नाम्ना प्रत्याख्यानं, एवमष्टमादिषु एकतः कोटिद्वयं निष्ठापनारूपमन्यतश्च तृतीयोपवासस्य प्रस्थापनारूपं,

वैणि निवृत्तेऽपीत्यर्थः २ ॥ १९० ॥ कोटीसहितमाह
तेऽपि इति कोटीद्विकमिलने पूर्वदिनकृतोपवासप्रत्याख्याननिष्ठापनालक्षणाया द्वितीयदिनप्रभातक्रियमाणोपवासप्रस्थापनालक्षणायाश्च कोटे-
र्मिलने तस्य कोटीसहितमिति नाम्ना प्रत्याख्यानं, एवमष्टमादिषु एकतः कोटिद्वयं निष्ठापनारूपमन्यतश्च तृतीयोपवासस्य प्रस्थापनारूपं,

अनयोर्मिलने कोटिसहितं, एवमाचाम्लनिर्विकृतिकैकासनकैकस्थानेष्वपीति ३ ॥ १९१ ॥ **यदाहुर्गणभृतः**—"पट्ठवणओ य दिवसो पच्चक्खाणस्स निट्ठवणओ य । जहियं समिंति दोन्निवि तं भन्नइ कोडिसहियंति" ॥१॥ इति [प्रस्थापकश्च दिवसः प्रत्याख्यानस्य निष्ठापकश्च यत्र समितो द्वावपि तद् भण्यते कोटीसहितमिति ॥ १ ॥] '**हट्ठेण**' इत्यादि हृष्टेन—नीरोगेण ग्लानेन वा—सरोगेण वा अमुकं तपः—षष्ठाष्टमादि अमुकस्मिन् दिने '**नियमेन**' निश्चयेन मयेति शेषः '**कायव्वो**'त्ति कर्तव्यं, प्राकृतत्वात्पुंसा निर्देशः, नियन्त्रितमिदं प्रत्याख्यानं जिना ब्रुवते ४ ॥ १९२ ॥ इदं च प्रत्याख्यानं न सर्वकालं क्रियते, किं तर्हि ?, नियतकालमेव, तथा चाह—'**चउदसे**'-त्यादि, चतुर्दशपूर्विषु—चतुर्दशपूर्वधरेषु जिनकल्पिकेषु प्रथम एव संहनने—वज्रर्षभनाराचाभिधेये एतत्—नियन्त्रितं प्रत्याख्यानं व्यवच्छिन्नमेव, अत्राऽऽह—ननु तस्मिन्नपि काले चतुर्दशपूर्वधरादय एव कृतवन्तः स्थविरैस्तु न कृतमेवेदमित्याह—'**थेरावि तया करेसीय**' स्थविरा अपि तदा—पूर्वधरादिकाले अकार्षुः, चशब्दादन्येऽप्यस्थविराः प्रथमसंहननिन इति ॥ १९३ ॥ **साकारमिदानीमाह**—'**महयरे**'त्यादि, आ—मर्यादया मर्यादाख्यापनार्थमित्यर्थः क्रियन्ते—विधीयन्ते इत्याकाराः—अनाभोगसहसाकारमहत्तराकारादयः, अयं महान् अयं महानयमनयोरतिशयेन महान्महत्तरः, (अतिशये तरतमपाविति १—१—२२ पाणि०) महत्तर एवाकारो महत्तराकारः स आदिर्येषां ते च ते आकाराश्च तैर्युक्तं साकारममिधीयते, कोऽर्थः ?—भुजिक्रिया प्रत्याख्यानेन मया निषिद्धा, परमन्यत्र महत्तराकारादिभिर्हेतुभूतैःएतेभ्योऽन्यत्रेत्यर्थः, एतेषु सत्सु भुजिक्रियामपि कुर्वतो न भङ्ग इति यत्र भक्तपरित्यागं करोति तत् साकारमिति ५ । **अनाकारमिदानीमाह**—'**आकार**' इत्यादि, आकारैः—महत्तरादिभिर्यद्विरहितं पुनर्भणितमनाकारं नाम तत् ॥ १९४ ॥ '**किंतु**' इत्यादि, किंच—केवलमिहानाकारेऽपि अनाभोगः सहसाकारश्च द्वावाकारौ भणितव्यौ येन कदाचिदनाभोगतः—अज्ञानतः सहसा वा—रभसेन तृणादि मुखे क्षिपे-

न्निपतेद्वा कुतोऽपि कथमपि ॥ १९५ ॥ 'इय कये'त्यादि, इति, कृताकारद्विकमपि शेषैर्महत्तराकारादिभिराकारै रहितमनाकारमभिधीयते, इदं चानाकारं कदा विधीयते? तत्राह—'दुब्भिक्खे'त्यादि—'दुर्भिक्षे' मेघ वृष्ट्याद्यभावे हिण्डमानैरपि भिक्षा न लभ्यते, तत इदं प्रत्याख्यानं कृत्वा म्रियते, 'वृत्तिकान्तारे वा' वर्तते शरीर यया सा वृत्तिः—भिक्षादिका तद्विषये कान्तारमिव कान्तारं तत्र, यथाऽटव्यां भिक्षा न लभ्यते तथा सिणवल्ल्यादिपु स्वभावाद् अदातृद्विजाकीर्णेपु शासनद्विष्टैर्वाऽधिष्ठितेपु भिक्षादि नाऽऽसाद्यते तदेदं प्रत्याख्यानं तथा वैद्याद्यप्रतिविधेये गाढतररोगे सति गृह्यते, आदिशब्दात्कान्तारे केसरिकिशोरादिजन्यमानायामापदि कुर्यादिति ६ ॥१९६॥ परिमाणवदिदानीमाह—'दत्तीहि वे'त्यादि, दत्तिभिर्वा कवलैर्वा गृहैर्वा भिक्षाभिरथवा द्रव्यैर्यो भक्तपरित्यागं करोति परिमाणकृतमेतत्, तत्र करस्थालादिभ्योऽव्यवच्छिन्नधारया या पतति भिक्षा सा दत्तिरभिधीयते, भिक्षाविच्छेदे च द्वितीया दत्तिः, सिक्थमात्रेऽपि पात्रे पतिते भिन्नैव दत्तिरिति, कुर्कुटाण्डकप्रमाणो वद्धोऽशनपिण्डः कवलोऽभिधीयते, अविकृतेन मुखेन वा यो ग्रहीतुं शक्यते तत्प्रमाणो वा, तत्र द्वात्रिंशत्कवलाः किल पुरुषस्याहारः, स्त्रीणामष्टाविंशति. "वत्तीसं किर कवला आहारो कुच्छिपूरओ भणिओ। पुरिसस्स महिलियाए अट्ठावीसं मुणेयव्वा ॥१॥" इति वचनात्, ततश्च दत्तिभिरेकद्वित्र्यादिभिः कवलैश्चैकद्वित्र्यादिभिर्यावदेकत्रिंशत् पुरुषस्य स्त्रियाश्च यावत्सप्तविंशतिः, गृहैश्चैकद्वित्र्यादिभिर्भिक्षाभिः संसृष्टादिभिर्गृहस्थेन दीयमानादिभिरेकद्व्यादिभिर्द्रव्यैश्च पायसौदनमुद्गादिभिर्यत्र शेषाऽऽहारपरित्यागस्तत्परिमाणकृतं प्रत्याख्यानमित्यर्थः ॥ १९७ ॥ इदानीं निरवशेषमाह—'सव्वं असण'मित्यादि—'अश भोजने' अश्यत इत्यशनमोदनं—मण्डकमोदकखज्जकादि पीयत इति पानं कर्मणि ल्युट् खर्जूरद्राक्षापानादि खादनं खादो भावे घञ् खादेन निर्वृत्तं खादिमं 'भावादिम' (पा०४-४-२० वा०) न्निति इमनि खादिमं—नालिकेरफलादि गुडधानादिकं च स्वदनं स्वादस्तेनैव निर्वृत्तं तथैवेमनि स्वादिमं—एलाफलकर्पूर-

मण्डकमोदकसक्तुकादि पीयत इति पानं कर्मणि ल्युट् खर्जूरद्राक्षापानादि स्वादनं स्वादो भावे घञ् स्वादेन निर्वृत्तं स्वादिमं 'भावादिमः' (पा०४-४-२० वा०) इति इमनि स्वादिमं—नालिकेरफलादि गुडधानादिकं च स्वदनं स्वादस्तेनैव निर्वृत्तं तथैवेमनि स्वादिमं—एलाफलकर्पूर-

लवङ्गपूगीफलहरीतकीनागरादि ततश्च सर्वमशनं सर्वं पानकं खादिमं च सर्वमप्युत्सृजति—परित्यजति स्वादिदमपि सर्वं यन्निरवशेषं तद्विज्ञेयमिति ८॥१९८॥ साकेतमिदानीमाह—'केय'मित्यादि—'कित निवासे' इत्यस्य धातोः कित्यते—उष्यते अस्मिन्निति घञि केतो—गृहमुच्यते सह तेन वर्तन्ते इति सहस्य स्वभावे सकेताः—गृहस्थास्तेषामिदं 'तस्येद'(पा०४-३-१२०)मित्यणि साकेतं प्रत्याख्यानं प्रायेण गृहस्थानामेवेदं भवतीति, अथवा केतं—चिह्नमुच्यते सह केतेन—चिह्नेन वर्तते इति सकेतं सकेतमेव प्रज्ञादित्वात्स्वार्थेऽणि साकेतमाहुर्मुनयः।१९९। तच्चैवं भवति—श्रावकः कोऽपि पौरुष्यादिप्रत्याख्यानं कृत्वा क्षेत्रादौ गतो गृहे वा तिष्ठन् पूर्णेऽपि पौरुष्यादौ प्रत्याख्याने यावद्द्यापि भोजनसामग्री न भवति तावत्क्षणमपि प्रत्याख्यानरहितो मा भूवमित्यङ्गुष्ठादिकं चिह्नं करोति यावदङ्गुष्ठं मुष्टिं ग्रन्थिं वा न मुञ्चामि गृहं वा प्रविशामि स्वेदविन्दवो वा न शुष्यन्ति यावदेतावन्तो वा उच्छ्वासा न भवन्ति जलादिमञ्चिकायां यावदेते जलविन्दवो वा न शुष्यन्ति दीपो वा यावन्न निर्वाति तावन्न भुञ्जेऽहमिति, एतदेवाह—'अगुंट्ठी' इत्यादि, अङ्गुष्ठश्च ग्रन्थिश्च मुष्टिश्च गृहं च स्वेदश्च उच्छ्वासश्च स्तिवुकश्च जोइक्खश्चेति समाहारो द्वन्द्वः, जोइक्खशब्दश्च देश्यो दीपे वर्तते, तद्विषये क्रिया सर्वत्र यथोचिता योजनीया, प्रत्याख्यानविचाले कृत्यमिदं, 'अभिग्गहेसुवि य'त्ति केनचित्पौरुष्यादि न कृतं किन्तु केवल एवाभिग्रहः क्रियते यावद् ग्रन्थ्यादिकं न छोटयतीत्यादि तत्रापीदं भवतीत्यर्थः, तथा साधोरपीदं भवति, यथाऽद्यापि गुरवो मण्डल्यां नोपविशन्ति अन्यद्वा सागारिकादिकं किञ्चित्कारणमजनि ततः पूर्णेऽपि प्रत्याख्यानावधौ प्रत्याख्यानरहितो मा स्थामित्यङ्गुष्ठादीनि साधुरपि करोतीति ॥ २०० ॥ इदानीमद्धाप्रत्याख्यानमाह—

अद्धा कालो तस्स य पमाणमद्धं तु जं भवे तमिह । अद्धापचक्खाणं दसमं तं पुण इमं भणियं ॥ २०१ ॥ नवकारपोरिसीए पुरिमड्ढेकासणेगठाणे य । आयंबिलऽभत्तट्ठे चरिमे य अभिग्गहे

विगंई ॥ २०२ ॥ दो चेव नमोक्कारे आगारा छच्च पोरसीए उ । सत्तेव य पुरिमड्ढे एक्कासणगंमि अट्ठेव ॥ २०३ ॥ सत्तेगट्ठाणस्स उ अट्ठेव य अंबिलंमि आगारा । पंचेव अब्भत्तट्ठे छप्पाणे चरिम चत्तारि ॥ २०४ ॥ पंच चउरो अभिग्गहि निव्विइए अट्ठ नव य आगारा । अप्पाउरणे पंच उ हवंति सेसेसु चत्तारि ॥ २०५ ॥ नवणीओगाहिमगे अद्दवदहिपिसियघयगुडे चेव । नव आगारा एसिं सेसदवाणं च अट्ठेव ॥ २०६ ॥

'अद्धा कालो' इत्यादि, अद्धाशब्देन कालस्तावदभिधीयते, तस्य च कालस्य मुहूर्तपौरुष्यादिकं प्रमाणमप्युपचारात् अद्धन्ति–अद्धां वदन्तीति शेषः, तुशब्दोऽप्यर्थो भिन्नक्रमे च स च यथास्थानं योजित एव, ततोऽद्धापरिमाणपरिच्छिन्नं यत्प्रत्याख्यान भवेत्तदिह अद्धाप्रत्याख्यानं दशमं पूर्वोक्तभाव्यतीतप्रत्याख्यानादीनां चरममित्यर्थः ॥२०१॥ तत्पुनरिदं वक्ष्यमाणं भणितं गणधरैरिति, तदेवाह—'नवकारे'त्यादि, अत्र भीमो भीमसेनभीमन्यायेन नमस्कारशब्दात्परतः सहितशब्दो द्रष्टव्यः, ततो नमस्कारश्च, कोऽर्थः ?–नमस्कारसहितं च पौरुषी च नमस्कारपौरुष्यौ तस्मिन्, नमस्कारविषये पौरुषीविषये चेत्यर्थः, पूर्वार्धं च एकासनं च एकस्थानं चेति समाहारे सप्तम्येकवचने पूर्वार्धविषये एकासनविषये एकस्थानकविषये चरमे–चरमविषये च, तथा आचाम्लं च अभक्तार्थश्च आचाम्लाभक्तार्थौ तत्र आचाम्लविषये उपवासविषये, तथा भवचरमे दिवसचरमे वेति, तथा अभिग्रहे–अभिग्रहविषये, तथा 'विगइ'त्ति विकृतिविषये, सप्तम्येकवचनं लुप्तमत्र द्रष्टव्यमिति, दशभेदमिदमद्धाप्रत्याख्यानं ॥२०२॥ नन्वेकासनादिप्रत्याख्यानं कथमद्धाप्रत्याख्यानं ?, न ह्यत्र कालनियमः श्रूयते, सत्यं, अद्धाप्रत्याख्यानपूर्वाणि प्रायेणैकासनादीनि क्रियन्ते इत्यद्धाप्रत्याख्यानत्वेन भण्यन्ते इति, प्रत्याख्यानं चापवादरूपाकारसहितं कर्तव्यं, अन्यथा तु भङ्ग एव स्यात्,

४ प्रत्याख्यानद्वारे दशमाद्धाप्रत्याख्यानभेदाः

तथा भवचरमे दिवसचरमे वेति, तथा अभिग्रह—अभिग्रहविषयं, ... न अत्र कालनियमः श्रूयते, सत्यं, अद्धाप्रत्याख्यानपूर्वाणि दमिदमद्धाप्रत्याख्यानं ॥२०२॥ नन्वेकासनादिप्रत्याख्यानं कथमद्धाप्रत्याख्यानं ?, प्रत्याख्यानं चापवादरूपाकारसहितं कर्तव्यं, अन्यथा तु भङ्ग एव स्यात्, प्रायेणैकासनादीनि क्रियन्ते इत्यद्धाप्रत्याख्यानत्वेन भण्यन्ते इति,

ततस्ते यावन्तो नमस्कारसहितादिषु भवन्ति तावत उपदर्शयन्नाह—'दो चेवे'त्यादि गाथात्रयं, द्वावेव नमस्कारे—नमस्कारसहिते 'आकारौ' विधीयमानप्रत्याख्यानापवादरूपौ, पट् च पौरुष्यां, तुः पुनरर्थः, सप्तैव च पूर्वार्धे एकाशनेऽष्टैव ॥२०३॥ सप्त एकस्थानस्य प्रत्याख्यानस्य, तुः समुच्चयार्थः, अष्टैव चाऽऽचाम्ले आकाराः पञ्चैव चाभक्तार्थे—उपवासे, षट् पानकप्रत्याख्याने, चरमे प्रत्याख्याने—दिवसचरमभवचरमरूपभेदद्वयस्वरूपे चत्वार आकाराः ॥ २०४ ॥ पञ्च वा चत्वारो वा अभिग्रहे—अभिग्रहप्रत्याख्याने, निर्विकृतिकेऽष्टौ नव वा आकाराः, 'पंच चउरो अभिग्गहे'त्ति यदुक्तं तत्स्वयमेव विवृणोति—'अप्पाउरणे'त्यादि, अप्रावरणे—अप्रावरणाभिग्रहे प्रत्याख्याने पञ्चैव, तुशब्दस्यावधारणार्थत्वाद्भवन्ति शेषेष्वभिग्रहेषु—देशावकाशिकादिषु दण्डकप्रमार्जनादिषु च चत्वार आकारा इति गाथात्रयाक्षरार्थः ॥ २०५ ॥ भावार्थस्तु निवेद्यते—नमस्कारसहिते प्रत्याख्याने भङ्गपरिहारार्थमनाभोगसहसाकारलक्षणौ द्वावाकारौ ज्ञेयौ, ननु कालस्यानुच्यमानत्वात् सङ्केतप्रत्याख्यानमेवेदं प्रतिभाति तत्कथमद्धाप्रत्याख्यानमभिधीयते ?, सत्यं, सहितशब्देन मुहूर्तस्य विशेषितत्वाददोषः, अथ मुहूर्त्तशब्दोऽप्यत्र न श्रूयते तत्कथं तस्य विशेष्यत्वं ?, न खलु गगनारविन्देऽसत्येमन्दामोदसुन्दरमिदमित्यादीनि विशेषणानि वस्य सहृदयैर्विधीयन्ते, अत्र ब्रूमः—अद्धाप्रत्याख्यानमध्ये तावदस्य पाठात् पौरुषीप्रत्याख्यानस्य च वक्ष्यमाणत्वान्निश्चितं तदर्वाग् मुहूर्त्त एवावशिष्यते ततस्तस्य विशेष्यत्वं नानुपपन्नं, अथ मुहूर्त्तद्वयादिकमपि कस्मान्न लभ्यते ? यदेकमेव मुहूर्त्तं विशेष्यत इति, उच्यते, अल्पाकारत्वादस्य, पौरुष्यां हि षडाकाराः अस्मिंश्च प्रत्याख्याने आकारद्वयवति स्वल्प एव कालोऽवशिष्यते, स च नमस्कारसहितः पूर्णेऽपि काले नमस्कारपाठमन्तरेण प्रत्याख्यानस्यापूर्यमाणत्वात्, सत्यपि च नमस्कारपाठे मुहूर्त्ताभ्यन्तरे प्रत्याख्यानभङ्गात्, ततः सिद्धमेतत् मुहूर्त्तमानकालनमस्कारसहितं प्रत्याख्यानमिति, अथ प्रथम एव मुहूर्ते इति कुतो लभ्यते ?, उच्यते, सूत्रे **'सूरे उग्गए'** इति वचनप्रामाण्यात्, पौरु-

षीप्रत्याख्यानवत्, सूत्रं चेदं—"**सूरिए उग्गए नमोकारसहियं पच्चक्खाइ चउव्विहंपि आहारं असणं पाणं खाइमं साइमं अन्नत्थणाभोगेणं सहसागारेणं वोसिरइ**" अस्य च सूत्रस्याग्रेतनपौरुष्यादिसूत्राणां च विस्तारवती व्याख्या स्वस्थानादेव ज्ञातव्या, परमाकाराणां स्वरूपपरिज्ञानाय किंचिद्व्याख्यायते—सूर्ये उद्गते सूर्योद्गमादारभ्येत्यर्थः, 'नमस्कारेण' पञ्चपरमेष्ठिस्तवेन सहितं प्रत्याख्याति 'सर्वे धातवः करोत्यर्थेन व्याप्ता' इति भाष्यकारवचनान्नमस्कारसहितं प्रत्याख्यानं करोति, इदं गुरोर्वचनं शिष्यस्तु प्रत्याख्यामीत्येतदाह, एवं व्युत्सृजतीत्यत्रापि वाच्यं, कथं प्रत्याख्याति ?, तत्राह—चतुर्विधमपि न पुनरेकविधादिकं, आहारं—अभ्यवहार्यं व्युत्सृजतीत्युत्तरेण संटङ्कः इदं च चतुर्विधाहारस्यैव भवतीति वृद्धसम्प्रदायः, रात्रिभोजनप्रत्याख्यानव्रततीरणकल्पत्वादस्य, '**अशन**'मित्यादिनाऽऽहारचतुर्विधकीर्तनं, अत्र नियमभङ्गभयादाकारावाह—'**अन्नत्थऽणाभोगेणं सहसागारेणं**'ति अत्र पञ्चम्यर्थे तृतीया, अन्यत्रानाभोगात् सहसाकाराच्च, एतौ वर्जयित्वेत्यर्थः, तत्राऽनाभोगः—अत्यन्तविस्मृतिः, सहसाकारः—अतिप्रवृत्तियोगानिवर्त्तनं, 'व्युत्सृजति' परिहरति । तथा पौरुष्या पडाकाराः, तत्र चैवं सूत्रम्—"**पोरिसिं पच्चक्खाइ उग्गए सूरे चउव्विहंपि आहारं असणं पाणं खाइमं साइमं अन्नत्थऽणाभोगेणं सहसागारेणं पच्छन्नकालेणं दिसामोहेणं साहुवयणेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ**" पुरुषः प्रमाणमस्याः सा पौरुषी छाया तत्प्रमितकालोऽपि पौरुषी प्रहर इत्यर्थः, तां प्रत्याख्याति, अत्र च 'कालाध्वनोरत्यंतसंयोगे' इति (पा० २-३-५) द्वितीया, ततः पौरुषीं यावत्प्रत्याख्यानं करोतीत्यर्थः, एवमन्यत्रापि, कथं ?—चतुर्विधमप्याहारमशनादिकं व्युत्सृजतीति, अन्यत्रानाभोगाद्याकारेभ्यः, तत्रानाभोगसहसाकारौ पूर्ववद्, अन्यत्र प्रच्छन्नकालात् दिग्मोहात् साधुवचनात् सर्वसमाधिप्रत्ययाकाराच्च, प्रच्छन्नता च कालस्य घनतरघनाघनपटलेन विस्फुरद्रजसा गुरुतरगिरिणा वाऽन्तरितत्वाद् दिवाकरो न दृश्यते, तत्र पौरुषीं पूर्णां ज्ञात्वा भुञ्जानस्यापूर्णायामपि

[illegible] (पा० २-३-५)
[illegible], ततः पौरुषीं यावत्प्रत्याख्यानं करोतीत्यर्थः, एवमन्यत्रापि, कथं ?—चतुर्विधमप्याहारमशनादिक [illegible] अन्यत्रानाभोगाद्या-
कारेभ्यः, तत्रानाभोगसहसाकारौ पूर्ववत्, अन्यत्र प्रच्छन्नकालात् दिग्मोहात् साधुवचनात् सर्वसमाधिप्रत्ययाकारात्, [illegible]
[illegible]

पौरुष्यां न भङ्गः, ज्ञात्वा तु अर्धभुक्तेनापि तथैव स्थातव्यं यावत्पौरुषी पूर्णा भवति, पूर्णायां ततः परं भोक्तव्यं, अपूर्णा पौरुषीति ज्ञाते तु भुञ्जानस्य भङ्ग एवेति, दिग्मोहस्तु यदा पूर्वामपि पश्चिमेति जानाति तदाऽपूर्णायामपि पौरुष्यां भुञ्जानस्य न भङ्गः, कथमपि मोहापगमे तु पूर्ववदर्धभुक्तेनापि स्थातव्यं अन्यथा तु भङ्ग एवेति, तथा साधुवचनम्—उद्घाटा पौरुषी इत्यादिकं विभ्रमकारणं तत् श्रुत्वा भुञ्जानस्य न भङ्गः, भुञ्जानेन तु ज्ञाते अन्येन वा केनापि निवेदिते पूर्ववत्तथैव स्थातव्यं, तथा कृतपौरुषीप्रत्याख्यानस्य सहसा सञ्जाततीव्र-शूलादिदुःखतया समुत्पन्नयोरार्तरौद्रध्यानयोः सर्वथा निरासः सर्वसमाधिः स एव प्रत्ययः—कारणं स एवाकारः—प्रत्याख्यानापवादः सर्वसमाधिप्रत्ययाकारः, पौरुष्यामपूर्णायामप्यकस्मात् शूलादिव्यथायां समुत्पन्नायां तदुपशमनायौषधपथ्यादिकं भुञ्जानस्य न प्रत्याख्यानभङ्ग इति भावः, वैद्यादिर्वा कृतपौरुषीप्रत्याख्यानोऽन्यस्याऽऽतुरस्य समाधिनिमित्तं यदाऽपूर्णायामपि पौरुष्यां भुङ्क्ते तदा न भङ्गः, अर्धभुक्ते त्वातुरस्य समाधौ मरणे वोत्पन्ने सति तथैव भोजनत्यागः, सार्धपौरुषीप्रत्याख्यानं पौरुषीवद्वाच्यं, तस्य तदन्तर्गतत्वादिति, पूर्वार्धप्रत्या-ख्याने त्वेवं सप्ताऽऽकाराः—'**सूरे उग्गए पुरिमड्ढं पच्चक्खाइ चउव्विहंपि आहारं असणं पाणं खाइमं साइमं अन्नत्थऽणा-भोगेणं सहसागारेणं पच्छन्नकालेणं दिसामोहेणं साहुवयणेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ.**"अस्यार्थः—'पूर्वस्य पुरिम' इति (सि० हे० प्रा० ८-२-१३५) प्राकृतवचनेन पुरिममिति, एवमन्यत्रापि, ततः पूर्वं च तत् अर्धं च पूर्वार्धं—दिनस्याऽऽ-द्यप्रहरद्वयं प्रत्याख्याति—पूर्वार्धप्रत्याख्यानं करोति, तत्र षडाऽऽकाराः पूर्ववत्, '**महत्तरागारे**'ति महत्तरं—प्रत्याख्यानपालनवशाल्लभ्यनिर्ज-रापेक्षया बृहत्तरनिर्जरालाभहेतुभूतं पुरुषान्तरेण साधयितुमशक्यं ग्लानचैत्यसङ्घादिप्रयोजनं तदेवाकारः—प्रत्याख्यानापवादो महत्तराकारः तस्मादन्यत्रेति योगः, यद्यात्रैव महत्तराऽऽकारस्याभिधानं न नमस्कारसहितादौ तत्र कालस्याल्पत्वं अन्यत्र तु महत्त्वं कारणमिति वृद्धा

व्याचक्षते, अपार्धप्रत्याख्यानमपि प्रहरत्रयलक्षणं पूर्वार्धप्रत्याख्यानवद्भणनीयं ॥ अथैकाशनप्रत्याख्याने यथा अष्टाऽऽकारास्तथा कथ्यन्ते, तत्रेदं सूत्रम्—"**एकासणं पच्चक्खाइ तिविहंपि आहारं असणं खाइमं साइमं अन्नत्थऽणाभागेणं सहसागारेणं सागारियागारेणं आउंटणपसारेणं गुरुअब्भुट्ठाणेणं पारिट्ठावणियागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ.**" एकं सकृत् अशनं—भोजनं एकं वा आसनं—पुताचलनतो यत्र प्रत्याख्याने तदेकाशनमेकासनं वा, प्राकृते द्वयोरपि एकासणमिति रूपं, तत् प्रत्याख्याति एकासनप्रत्याख्यानं करोतीतियावत्, अत्र द्वावाद्यौ अन्त्यावाकारौ च पूर्ववत्, '**सागारियागारेणं**'ति सह आगारेण—गृहेण वर्तत इति सागारः स एव सागारिको—गृहस्थः स एवाऽऽकारः—प्रत्याख्यानापवादः सागारिकाकारस्तस्मादन्यत्र, गृहस्थसमक्षं हि साधूनां भोक्तुं न कल्पते, प्रवचनाद्युपघातसम्भवात्, यत उक्तं—"छक्कायदयावंतोऽवि संजओ दुल्लहं कुणइ वोहिं। आहारे नीहारे दुगुंछिए पिंडगहणे य ॥ १ ॥" [षट्कायदयावानपि संयतो दुर्लभां करोति बोधिं। आहारे नीहारे जुगुप्सिते पिण्डग्रहणे च ॥ १ ॥] ततश्च भुञ्जानस्य यदि सागारिकः कश्चिदायाति स च यदि चलस्तदा क्षणं प्रतीक्षते स्थिरस्तदा स्वाध्यायादिव्याघातो मा भूदिति ततः स्थानादन्यत्रोपविश्य भुञ्जानस्यापि नैकासनभङ्गः, गृहस्थस्यापि येन दृष्टं भोजनं न जीर्यति तत् प्रमुखः सागारिको ज्ञातव्यः, '**आउंटणपसारेणं**'ति आकुञ्चनं—जङ्घादेः सङ्कोचनं प्रसारणं च—तस्यैव जङ्घादेराकुञ्चितस्य ऋजूकरणं आकुञ्चने प्रसारणे वाऽसहिष्णुतया क्रियमाणे किञ्चिदासनं चलति ततोऽन्यत्र प्रत्याख्यानं '**गुरुअब्भुट्ठाणेणं**'ति गुरुरभ्युत्थानार्हस्याचार्यस्य प्राघूर्णकस्य वाऽभ्युत्थानं तमाश्रित्यासनत्यजनं गुर्वभ्युत्थानं ततोऽन्यत्र, गुरुणामभ्युत्थानार्हत्वादवश्यं भुञ्जानेनाप्युत्थानं कर्तव्यमिति न तत्र प्रत्याख्यानभङ्गः '**पारिठावणियागारेणं**'ति परिस्थापनं—सर्वथा त्यजनं प्रयोजनमस्य पारिष्ठापनिकं, तदेवाकारस्तस्मादन्यत्र, तत्र हि त्यज्यमाने बहुदोषसम्भवाश्रीयमाणे

४ प्रत्याख्यानद्वारे नमस्कारादिप्रत्याख्यानेषु आकाराः

चागमिकन्यायेन गुणसम्भवाद्गुर्वाज्ञया पुनर्भुञ्जानस्यापि न भङ्गः, **'वोसिरइ'** व्युत्सृजत्यनेकाशनमशनाद्याहारं च परिहरति । तथा एकस्थाने सप्ताऽऽकारा भवन्ति, तस्येदं सूत्रं—**'एकासणं एगट्ठाणं पच्चक्खाइ'** इत्याद्येकाशनवदाकुञ्चनप्रसारणाऽऽकारवर्जं, एकं—अद्वितीयं स्थान—अङ्गविन्यासरूपं यत्र तदेकस्थानप्रत्याख्यानं, तद् यथा भोजनकालेऽङ्गोपाङ्गं स्थापितं तस्मिंस्तथास्थित एव भोक्तव्यं, मुखस्य हस्तस्य चाशक्यपरिहारत्वाच्चलनमप्रतिपिद्धमिति । अथाऽऽचाम्ले अष्टावाकारास्तत्र सूत्रं—**"आयंबिलं पच्चक्खाइ अन्नत्थऽणाभोगेणं सहसागारेणं लेवालेवेणं गिहिसंसट्ठेणं उक्खित्तविवेगेणं पारिट्ठावणियागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ"** अस्यार्थः—आचामः—अवश्रामणं अम्ल—चतुर्थो रसः ताभ्यां निर्वृत्तमित्यण्, एतच्च त्रिविधं उपाधिभेदात्, तद्यथा—ओदनं कुल्माषान् सक्थूंश्च अधिकृत्य भवति, तत्प्रत्याख्याति, आचामाम्लं प्रत्याख्यानं करोतीत्यर्थः, आद्यावन्त्याश्चाकारास्त्रयः पूर्ववत्, **'लेवालेवेणं'**ति लेपो—भोजनभाजनस्य विकृत्या तीमनादिना वाऽऽचामाम्लप्रत्याख्यातुरकल्पनीयेन लिप्तता—खरण्टनं विकृत्यादिना लिप्तपूर्वस्य भोजनभाजनस्यैव हस्तादिना संलेखनतोऽलेपोऽलिप्तता, ततश्च लेपश्च अलेपश्च लेपालेपं तस्मादन्यत्र, भाजने विकृत्याद्यवयवसद्भावेऽपि न भङ्ग इत्यर्थः, **'उक्खित्तविवेगेणं'**ति शुष्कौदनादिभक्ते पतितपूर्वस्याऽऽचामाम्लप्रत्याख्यानवतामयोग्यस्याद्रवविकृत्यादिद्रव्यस्य उत्क्षिप्तस्य—उद्धृतस्य विवेको—निःशेषतया त्याग' उत्क्षिप्तविवेकस्तस्मादन्यत्र, भोक्तव्यद्रव्यस्याभोक्तव्यद्रव्यस्पर्शेनापि न भङ्ग इत्यर्थः, यत्तूत्क्षेप्तुं शक्यते तस्य भोजने भङ्ग एव, **'गिहत्थसंसट्ठेणं'**ति गृहस्थस्य—भक्तदायकस्य संबन्धि करोटिकादिभाजनं विकृत्यादिद्रव्येणोपलिप्तं गृहस्थसंसृष्टं तस्मादन्यत्र, विकृत्यादिसंसृष्टभाजनेन हि दीयमानं भक्तमकल्पनीयद्रव्यमिश्रं भवति तद् भुञ्जानस्यापि न भङ्ग इत्यर्थ , यद्यकल्प्यद्रव्यरसो वहु न ज्ञायत इति, **'वोसिरइ'** अनाचामाम्लं व्युत्सृजति । तथा अभक्तार्थे पञ्चाकाराः, तत्रेदं सूत्रं—'सूरे उग्गए अब्भत्तट्ठं पच्चक्खाइ चउव्विहंपि

आहारं असणं पाणं खाइमं साइमं अन्नत्थऽणाभोगेणं सहसागारेणं पारिट्ठावणियागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ" अस्यार्थः—'सूरे उग्गए' सूर्योद्गमादारभ्य, अनेन भोजनानन्तरं प्रत्याख्यानस्य निषेध इति ब्रूते, भक्तेन—भोजनेनार्थः—प्रयोजनं भक्तार्थ. न भक्तार्थोऽभक्तार्थः अथवा न विद्यते भक्तार्थो यस्मिन् प्रत्याख्यानविशेषे सोऽभक्तार्थः, उपवास इत्यर्थः, आकाराः पूर्ववत्, नवर पारिष्ठापनिकाकारे विशेषो—यदि त्रिविधाहारस्य प्रत्याख्याति तदा पारिष्ठापनिकं कल्पते, यदि तु चतुर्विधाहारस्य प्रत्याख्याति पानकं च नास्ति तदा न कल्पते पानके तूद्धरिते कल्पत एव, 'वोसिरइ' भक्तार्थमशनादिवस्तु व्युत्सृजति । तथा पानकप्रत्याख्याने षडाकाराः, तत्र पौरुषीपूर्वार्धएकासनएकस्थानाचामाम्लाभक्तार्थप्रत्याख्यानेषु उत्सर्गतश्चतुर्विधाहारस्य प्रत्याख्यानं उक्तं, यदि तु त्रिविधाहारस्य प्रत्याख्यानं करोति तदा पानमाश्रित्य षडाकाराः, तथा च सूत्र—"**पाणस्स लेवाडेण वा अलेवाडेण वा अच्छेण वा बहलेण वा ससित्थेण वा असित्थेण वा वोसिरइ**" इहाप्यन्यत्रेत्यनुवृत्तेस्तृतीयायाः पञ्चम्यर्थत्वेन व्याख्यातत्वात् '**लेवाडेण वे**'ति लेपकृताद्वा—पिच्छलत्वेन भाजनादीनामुपलेपकारकात् खर्जूरद्राक्षादिपानकादन्यत्र तन्मुक्त्वेत्यर्थः, त्रिविधाहारं व्युत्सृजतीति सम्बन्धः, वाशब्दोऽत्रालेपकृतपानकापेक्षयाऽवर्जनीयत्वाविशेषद्योतनार्थः, अलेपकारिणेव वारिणा लेपकारिणाऽप्युपवासादेर्न भङ्ग इति हृदयं, एवमलेपकृताद्वा पिच्छलात्—सोवीरादेः अच्छात्—निर्मलाद्वा प्रासुकाद्वा वर्णान्तरिताद्वा अपिच्छलात् उष्णोदकादेर्बहलात्—गडुलात्तिलतण्डुलयवधावनादेः ससिक्थाद्वा—भक्तपुलाकोपेतादवश्रावणादेः असिक्थाद्व—सिक्थवर्जितात्पानकाऽऽहारादिति । तथा चरमो—दिवसस्य भवस्य च पाश्चात्यो भागः तत्र क्रियमाणं प्रत्याख्यानमपि दिवसचरिमं भवचरिम चेति कथ्यते, तत्रेदं सूत्रं—"दिवसचरिमं पच्चक्खाइ चउव्विहंपि आहारं असणं पाणं खाइमं साइमं अन्नत्थऽणाभोगेणं सहसागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ" एवं भवचरिममपि, आकाराः पूर्वमेव व्याख्याताः, ननु दिवस-

दिवसचरिमं भवचरिमं चेति कथ्यते, तत्रेदं सूत्र—"दिवसचरिमं पच्चक्खाइ चउव्विहंपि आहारं असणं पाणं खाइमं साइमं अन्नत्थऽणाभोगेणं सहसागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ" एवं भवचरिममपि, आकाराः पूर्वमेव व्याख्याताः, ननु दिवस-

चरिमं प्रत्याख्यानं निष्प्रयोजनं, एकासनादिप्रत्याख्यानेनैव गतार्थत्वादिति, नैतदेवं, एकाशनादिकं ह्यष्टाकारं एतच्च चतुराकारं अत आकाराणां सङ्क्षेपकरणात् सफलमेवेति, अत एव एकाशनादिकं दैवसिकमेव भवति, रात्रिभोजनस्य व्रतिभिस्त्रिविधं त्रिविधेन यावज्जीवं प्रत्याख्यातत्वादिति, गृहस्थापेक्षया पुनरिदं आ आदित्योद्गमाद् ज्ञेय, दिवसस्याहोरात्रपर्यायतयाऽपि दर्शनात् यथा पञ्चभिर्दिनैर्वयमत्रागताः, पञ्चभिरहोरात्रैरित्यर्थः, तत्र यैर्यावज्जीवमपि रात्रिभोजननियमश्चक्रे तेषामपीदं सार्थकमेवानुवादकत्वेन स्मारकत्वात्, भवचरिमं तु द्व्याकारमपि भवति, यदा जानाति महत्तरसर्वसमाधिप्रत्ययरूपाभ्यामाकाराभ्या न मम प्रयोजन तदाऽनाभोगसहसाकारौ भवतः, अनाभोगतः सहसाकारतो वाऽङ्गुल्यादेर्मुखे प्रक्षेपसम्भवात्, अत एवेदमनाकारमपि भण्यते, एतस्याकारद्वयस्यापि परिहार्यत्वादिति । तथा पञ्च चत्वारो वाऽभिग्रहप्रत्याख्याने, तत्र दण्डकप्रमार्जनादिरूपेऽभिग्रहे चत्वार आकारा भवन्ति, यथा—"**अन्नत्थऽणाभोगेणं सहसागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ**" एतद्व्याख्या पूर्ववत्, यदा त्वप्रावरणाभिग्रहं गृह्णाति तदा '**चोलपट्टागारेणं**'ति पञ्चम आकारो भवति, चोलपट्टकाकारादन्यत्र, सागारिकदर्शने चोलपट्टके गृह्यमाणेऽपि न भङ्ग इत्यर्थः । तथा निर्विकृतिके अष्टौ नव वा आकारा भवन्ति, यथा—"**निव्विगइयं पच्चक्खाइ अन्नत्थऽणाभोगेणं सहसागारेणं लेवालेवेणं गिहत्थसंसट्ठेणं उक्खित्तविवेगेणं पडुच्चमक्खिएणं पारिट्ठावणियागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ**" तत्र मनसो विकृतिहेतुत्वाद्विगतिहेतुत्वाद्वा विकृतयो विगतयो वा निर्गता विकृतयो विगतयो वा यत्र तन्निर्विकृतिकं निर्विगतिकं वा प्रत्याख्याति आकाराः पूर्ववद्व्याख्येयाः, नवरं '**पडुच्चमक्खिएणं**'ति प्रतीत्य—सर्वथा रूक्षं मण्डकादिकमपेक्ष्य म्रक्षितं—स्नेहितमीषत्सौकुमार्योत्पादनात् म्रक्षणकृतविशिष्टस्वादुतायाश्चाभावात् म्रक्षितमिव यद्वर्तते तत्प्रतीत्यम्रक्षितं म्रक्षिताभासमित्यर्थः, इह चायं विधिः—यद्यङ्गुल्या घृतादि गृहीत्वा

मण्डकादि म्रक्षितं तदा कल्पते निर्विकृतिकस्य धारया तु न कल्पत इति, व्युत्सृजति—विकृतीः परिहरति, इह च यासु विकृतिषु उत्क्षिप्तविवेक सभवति तासु नवाकाराः, अन्यासु द्रवरूपासु अष्टौ, ननु निर्विकृतिक एवाकारा अभिहिताः विकृतिपरिहारप्रत्याख्याने तु कुत आकारा अवगम्यन्ते ?, उच्यते, निर्विकृतिकग्रहणे कृते सति विकृतिपरिमाणप्रत्याख्यानस्यापि सङ्ग्रहो भवति, यतस्तत्रापि त एव तथैवाकारा भवन्ति, यथा एकासनकस्य पौरुष्याः पूर्वार्धस्य च सूत्रे आकारा अभिदधिरे परं द्व्यासनकस्य सार्धपौरुष्या अपरार्धस्य च प्रत्याख्यानस्य त एव भवन्तीति, प्रत्याख्यान च सूत्रानभिहितमपि भवति, अप्रमादवृद्धेः सर्वत्र सम्भवादित्यदोषः ॥ ननु निर्विकृतिके विकृतिपरिमाणे वा प्रत्याख्याने काष्टौ क वा नव आकारा भवन्तीत्याह—**'नवणीओ'** इत्यादि, नवनीते—म्रक्षणकेऽवगाहिमके च—पकान्नेऽद्रवदधिपिशितघृतगुडे चैव, अद्रवग्रहणं सर्वत्र सम्बन्धनीयं, नव आकाराः **'एसिं'**ति अमीषां विकृतिविशेषाणां भवन्ति, शेषाणां तु द्रवरूपाणामष्टैवाकाराः, अयमभिप्रायः—यत्रोत्क्षिप्तविवेकोऽद्रवरूपाणां नवनीतगुडादीनां कर्तुं शक्यते तत्र नवाकाराः, द्रवरूपाणां तु विकृतीनामुद्धर्तुमशक्याना अष्टावाकारा इति ॥ २०६ ॥ **इदानीमशनपानादीनां प्रत्याख्येयद्रव्याणां स्वरूपमुच्यते**—तत्र 'अश् भोजने' इत्यस्य 'कृत्यल्युटो वहुलमन्यत्रापी'(पा० ३–३–११३)ति वचनादश्यते इति कर्मणि ल्युडन्तस्याशनमिति भवति, 'पा पाने' इत्यस्य पीयत इति तथैव पानमिति भवति, 'खाद्ट भक्षणे' इत्यस्य खादनं खादस्तेन निर्वृत्तं 'भावादिमप्' (पा० ४–४–२०) इति वक्तव्यादिमपि खादिममिति भवति 'स्वद स्वाद ष्वर्द आस्वादने' इत्यस्य स्वदनं स्वादस्तेन निर्वृत्तमिति पूर्ववदिमपि स्वादिममिति भवति, समयभाषया तु निरुक्तेनैषा व्युत्पत्तिः क्रियते—यथा आशु क्षुधां शमयतीत्यशनं, तथा प्राणानां—इन्द्रियादिलक्षणाना यदुपग्रहे—उपकारे वर्तते तत्पानं, तथा खमित्याकाशं तच्च मुखविवरमेव तस्मिन्मातीति खादिमं, तथा स्वादयति रसादीन् गुणान् गुडादिद्रव्यं कर्तृसंयमगुणान् वा

मपि खादिममिति भवति ... तथा प्राणानां—इन्द्रियादिलक्षणानां यदुपग्रहे—उपकारे वर्तते
मापया तु निरुक्तैनैषां व्युत्पत्तिः क्रियते—यथा आशु क्षुधां शमयतीत्यशनं, तथा प्राणानां ... खादयति रसादीन् गुणान् गुडादिद्रव्यं कर्तृसंयमगुणान् वा
तत्पानं, तथा खमित्याकाशं तच्च मुखविवरमेव तस्मिन्मातीति खादिमं, तथा स्वादयति रसादीन् गुणान् गुडादिद्रव्यं कर्तृसंयमगुणान् वा

यतस्ततः स्वादिमं, हेतुत्वेन तदेवाऽऽस्वादयतीत्यर्थः, अथवा सादयति—विनाशयति स्वकीयगुणान् माधुर्यादीन् स्वाद्यमानमिति स्वादिमं, न चैतन्निरुक्त कल्पनामात्रं स्वकीयमिति ज्ञेयं, भ्रमन् रौतीति भ्रमरः हिनस्तीति सिंह इत्यादीनां निरुक्तशब्दानां व्याकरणेषु 'पृषोदरादीनि यथोपदिष्ट'मिति सूत्रेषु प्रसिद्धत्वादिति, न चेदमत्र वक्तव्यमेवंविधव्युत्पत्तौ भेदचतुष्टयी न युज्यते, तथाहि—यथौदनादिकमश्यते तथाऽऽरनालादिकमपि पीयतेऽश्यते इति तथा खर्जूरादिकमपि खाद्यतेऽश्यते इति तथा गुडादिकमपि स्वाद्यते, कोऽर्थः ? अश्यत इति, ततः परमार्थत एकार्थिका एवैते शब्दा इति भेदकल्पनमयुक्त, एवं समयभणितनिरुक्तविधिनाऽप्येकार्थत्वमेवैपामिति, अत्र ब्रूमः, अस्त्येतत् पर बालतथाविधज्ञानविकलादीना सुखाववोधाय विवक्षितद्रव्याणां सुखपरिहाराय च भेदकल्पनाऽपि नायुक्तेति, लोकेऽपि भक्ष्यत्वे तुल्येऽपि भेदो दृश्यते, तथा च वक्तारो भवन्ति—कूरखण्डमण्डकानेतान् भोजयत, एतान् पानीयं द्राक्षापानीयादिपानकं च पाययत, एतान् बालान् गुडधानाखर्जूरनालिकेरादिकां सुखादिकां खादयत, एतान् दुर्ललितान् ताम्बूलं च पञ्चसुगन्धं स्वादयत इत्यादि, तथाऽत्रापि भेदकल्पना न्यायवती ॥ तत्र अशनमाह—

असणं ओयण सत्थुगमुग्गजगाराइ खज्जगविही य । खीराइ सूरणाई मंडगपभिई य विन्नेयं ॥ २०७ ॥ पाणं सोवीरजवोदगाइ चित्तं सुराइयं चेव । आउक्काओ सव्वो कक्कडगजलाइयं च तहा ॥ २०८ ॥ भत्तोसं दंताई खज्जूरगनालिकेरदक्खाई । कक्कडिअंबगफणसाइ बहुविहं खाइमं नेयं ॥ २०९ ॥ दंतवणं तंबोलं चित्तं तुलसीकुहेडगाईयं । महुपिप्पलिसुंठाई अणेगहा साइमं

नेयं ॥ २१० ॥ पाणंमि सरयविगई खाइम पक्कन्नअंसओ भणिओ । साइमि गुलमहुविगई सेसाओ सत्त असणंमि ॥ २११ ॥

'असण'मित्यादि, आदिशब्दः स्वगतानेकभेदसूचकः सर्वत्र सम्बध्यते, तत ओदनादि सक्त्वादि मुद्गादि जगार्यादि, जगारीशब्देन समयभाषया रब्बा भण्यते, तथा खाद्यकविधिश्च खाद्यकमण्डिकामोदकसुकुमारिकाघृतपूरलपनश्रीस्वर्गच्युताप्रभृतिपकान्नविधिः, तथा क्षीरादि, आदिशब्दाद्दधिघृततक्रतीमनरसालादिपरिग्रहः, तथा सूरणादि, आदिशब्दादार्द्रकादिसकलवनस्पतिविकारव्यञ्जनपरिग्रहः, मण्डकप्रभृति च, मण्डकाः प्रभृतिर्यस्य ठोठिकाकुल्लरिकाचूरीयकइड्डरिकाप्रमुखवस्तुजातस्य तन्मण्डकप्रभृति विज्ञेयं—ज्ञातव्यमशनमिति ॥२०७॥ सम्प्रति पानमाह—'पान'मित्यादि, सोवीर—काञ्जिकं यवोदकादि—यवधावनमादिशब्दाद्व्रीघूमपष्टिकादितण्डुलकोद्रवधावनादिपरिग्रहः, तथा 'चित्रं' नानाप्रकार सुरादिक चैव, आदिशब्दात्सरकादिपरिग्रह., तथाऽप्कायः 'सर्वः' सरःसरित्कूपादिस्थानसम्बन्धी, तथा कर्कटकजलादिक च, कर्कटकानि—चिर्भटकानि तन्मध्यवर्ति जलं २ तदादिर्यस्य तत्कर्कटकजलादिकं, आदिशब्दात् खर्जूरद्राक्षादिचिञ्चिणिकापानकेक्षुरसादिग्रहः, एतत्सर्वं पान ॥ २०८ ॥ सम्प्रति खादिममाह—'भत्तोस'मित्यादि, भक्तं च तद्भोजनमोषं च—दाह्यं भक्तौष, रूढितः परिभ्रष्टचनकगोधूमादि, 'दन्त्यादि' दन्तेभ्यो हितं दन्त्यं—गुन्दादि, आदिशब्दाचारुकुलिकाखण्डेक्षुशर्करादिपरिग्रहः, यद्वा दन्तादि देशविशेषप्रसिद्धं गुडसंस्कृतदन्तपचनादि, तथा खर्जूरनालिकेरद्राक्षादिः, आदिशब्दादक्षोटकवदामादिपरिग्रहः, तथा कर्कटिकाम्रपनसादि, आदिशब्दात्कदल्यादिफलपटलपरिग्रहः, वहुविध खादिम ज्ञेयम् ॥ २०९ ॥ स्वादिममाह—'दंतवण'मित्यादि, दन्ताः पूयन्ते—पवित्राः क्रियन्ते येन काष्ठखण्डेन तद्दन्तपावनं, ताम्बूलं—नागवल्लीपत्रपूगफलजातिफलादिरूपं, चित्रं—अनेकविध, तुलसीकुहेडकादि, तुलसी-पत्रिका-

देशविशेषप्रसिद्धं गुडसंस्कृतदन्तपचनादि, तथा खर्जूरनालिकेरद्राक्षादिः, आदिशब्दादक्षोटकयवामादिपरिग्रहः, तथा कर्कटिकाम्रपनसादि, आदिशब्दात्कदल्यादिफलपटलपरिग्रहः, बहुविध खादिम ज्ञेयम् ॥ २०९ ॥ स्वादिममाह—'दंतवण'मित्यादि, दन्ताः पूयन्ते—पवित्राः क्रियन्ते येन काष्ठखण्डेन तद्दन्तपावनं, ताम्बूलं—नागवल्लीपत्रपूगफलजातिफलादिरूपं, चित्रं—अनेकविध, तुलसीकुहेडकादि, तुलसी-पत्रिका-

विशेषः कुहेडकः—पिण्डार्द्रकः, आदिशब्दाज्जीरकहरितादिपरिग्रहः, मधुपिप्पलिशुण्ठ्यादि, आदिशब्दाद्गुडमरिचाजमोदजीरकहरीतकीविभीतकामलकीकटुभाण्डादिपरिग्रहः, अनेकधा स्वादिमं ज्ञेयम् ॥ २१० ॥ **साम्प्रतं दशानां विकृतीनां** मध्ये का कुत्राऽऽहारेऽवतरतीत्याह—'पाणंमी'त्यादि, पानाहारे सरकविकृतिरवतरति, 'खादिमे' खादिमाहारे पक्वान्नांशको गुडधानादिषु पक्वगुन्दावयवादिको भणितः, स्वादिमे गुडमधुरूपादिविकृतिरवतरति, शेषाः—क्षीरदधिघृततैलपक्वान्ननवनीतमांसरूपाः सप्त विकृतयोऽशनरूपे आहारेऽवतरन्तीति ॥ २११ ॥ प्रत्याख्यानं च कृतमप्येतैः सुकारणैः विशुद्धं भवतीत्याह—

फासियं पालियं चेव, सोहियं तीरियं तहा। कित्तियमाराहियं चेव, जएज्जा एरिसम्मि उ ॥२१२॥ उचिए काले विहिणा पत्तं जं फासियं तयं भणियं। तह पालियं च असइं सम्मं उवओगपडियरियं ॥ २१३ ॥ गुरुदत्तसेसभोयणसेवणयाए य सोहियं जाण। पुण्णेवि थेवकालावत्थाणा तीरियं होइ ॥ २१४ ॥ भोयणकाले अमुगं पचक्खायंत्ति भुंज कित्तीयं। आराहियं पयारेहिं सम्ममेएहिं निट्ठवियं ॥ २१५ ॥ वयभंगे गुरुदोसो थेवस्सवि पालणा गुणकरी उ। गुरुलाघवं च नेयं धम्मंमि अओ उ आगारा ॥ २१६ ॥

'फासिय'मित्यादि, स्पृष्टमित्यस्य स्थाने प्राकृते फासियमिति भवति, स्पर्शो वा सञ्जातोऽस्येति इतचि स्पर्शितमिति वा, तच्च प्रत्याख्यानग्रहणकाले विधिना प्राप्तं, पालितं चैव—पुनः पुनरुपयोगप्रतिजागरणेन रक्षितं, शोभितं—गुर्वादिप्रदत्तशेषभोजनाऽऽसेवनेन राजितं, तीरितं—पूर्णेऽपि प्रत्याख्यानकालावधौ किञ्चिदधिककालावस्थानेन तीरं नीतं, कीर्तितं—भोजनवेलायाममुकं मया प्रत्याख्यानं कृतं तत्पूर्णमधुना

भोक्ष्ये इत्युच्चारणेन शब्दितं, आराधितं चैव—एभिरेव प्रकारैः सम्पूर्णं निष्ठां नीतं, यस्मादेवम्भूतमेवैतदर्हदाज्ञापालनादप्रमादाश्च महत्कर्मक्षयकारणं तस्मादीदृशे प्रत्याख्याने यतेत—एवंविध एव यत्नः कर्तव्य इति ॥ २१२ ॥ अथ ग्रन्थकारः स्वयमेवैतानि पदानि विवृणोति—'उचिए'त्यादि गाथात्रयं, उचिते काले विधिना प्राप्तं यत् स्पृष्टं तद्भणितं, इदमुक्तं भवति—साधुः श्रावको वा प्रत्याख्यानसूत्रार्थं सम्यगवबुध्यमानः सूर्येऽनुद्गते एव स्वसाक्षितया चैत्यस्थापनाचार्यसमक्षं वा स्वयं प्रतिपन्नविवक्षितप्रत्याख्यानः पश्चाचारित्रपवित्रगात्रस्य गुरोः समीपे सूत्रोक्तविधिना कृतिकर्मादिविनयं विधाय रागद्वेषादिविकथादिरहितः सर्वत्रोपयुक्तः प्राञ्जलिपुटो लघुतरशब्देन गुरुवचनमनूच्चरन् यदा प्रत्याख्यानं प्रतिपद्यते तदा स्पृष्टं भवतीति, तथा पालितं चासकृन्निरन्तरमुपयोगेन सम्यग् प्रतिजागरितं ॥ २१३ ॥ गुरुदत्तशेषभोजनाऽऽसेवनया च शोभित जानीहि, पूर्णेऽपि प्रत्याख्यानकाले स्तोककालावस्थानात्तीरितं भवतीति ॥२१४॥ भोजनकालेऽमुकं प्रत्याख्यातमिति भणित्वा भुञ्जानस्य कीर्तितं, आराधितं प्रकारैः सम्यगेतैः पूर्वोक्तैर्निष्ठा नीतमिति ॥ २१५ ॥ प्रत्याख्यानं चापवादरूपाऽऽकारसहितं कर्तव्य अन्यथा तु भङ्गः स्यात्, स च महते दोषायेति कथयन्नाह—'वयभंगे'त्यादि, व्रतभङ्गे—नियमभङ्गे गुरुः—महान् दोषो—दूषणमशुभकर्मबन्धादिरूप भगवदाज्ञाविराधनात्, तथा स्तोकस्यापि—अल्पस्यापि आस्तां महतः पालना—आराधना गुणकरी तु—कर्मनिर्जरालक्षणोपकारकारिण्येव, विशुद्धपरिणामरूपत्वात्, तथा गुरु च—सारं लघु च—असारं तयोर्भावो गुरुलाघवं तच्च ज्ञातव्यं, क्वेत्याह—धर्मे—चारित्रधर्मे, तथाहि—उपवासे कृतेऽपि सञ्जातासमाधेरौषधादिदानतः समाधिसम्पादने निर्जरागुणो गुरुर्भवति इतरथा पुनरल्प इति विमर्शनीयं, एकान्ताग्रहस्य प्रभूतापकारित्वेनाशुभत्वात्, यत एवमत आकाराः प्रत्याख्याने क्रियन्ते इति ॥ २१६ ॥ ननु प्रत्याख्याने विकृतयोऽभिहितास्ताः कियन्त्यो भवन्तीत्याह—

रूकारिण्यर्व, विशुद्धपरिणामेत्यर्थः; ... तथाहि—उपवासे कृतेऽपि सञ्जातासमाधेरौपधादिदानतः समाधिसम्पादने निर्जरागुणो गुरुर्भवति इतरथा पुनरस्य इति निमर्शनीयं, एकान्ताग्रहस्य प्रभूतापकारित्वेनाशुभत्वात्, यत एवमत आकाराः प्रत्याख्याने क्रियन्ते इति ॥ २१६ ॥ ननु प्रत्याख्याने विकृतयोऽभिहितास्ताः कियन्त्यो भवन्तीत्याह—

सहस्रत्रयं शतद्वयाधिकमित्यर्थः, अथवा मतान्तरेण द्वाविंशतिशतानि, सहस्रद्वयं शतद्वयाधिकमित्यर्थः, श्रीअरजिनस्य अष्टाविंशतिशतानि, सहस्रद्वयं शताष्टकाधिकमित्यर्थः, श्रीमल्लिजिनस्य द्वाविंशतिशतानि, सहस्रद्वयं शतद्वयाधिकमित्यर्थः, श्रीमुनिसुव्रतस्य अष्टादशशतानि, सहस्रमेकमष्टशताधिकमित्यर्थः, श्रीनमिजिनस्य षोडशशतानि, सहस्रमेकं षड्भिः शतैरधिकमित्यर्थः, श्रीनेमिजिनस्य पञ्चदशशतानि, सहस्रमेकं पञ्चशताधिकमित्यर्थः, श्रीपार्श्वजिनस्य दशशतानि, सहस्रमित्यर्थः, श्रीवीरजिनस्य च सप्त शतानि, एतत्—पूर्वोक्तं यथाक्रमं सर्वतीर्थकृतां केवलिमानं, मनःपर्यवज्ञानिपरिमाणमिदानीं ब्रूम इति शेषः ॥ २१ ॥ तदेवेदानीं 'मणपज्जवनाणि'त्ति द्वाविंशतितमद्वारेणाह—

बारससहस्स तिण्हं सय सड्ढा सत्त १ पंच य २ दिवड्ढं ३ । एगदस सड्ढछस्सय ४ दससहसा चउसया सड्ढा ५ ॥ ३५५ ॥ दससहसा तिण्णि सया ६ नव दिवड्ढसया य ७ अट्ठ सहसा य ८। पंचसय सत्तसहसा ९ सुविहिजिणे सीयले १० चेव ॥ ३५६ ॥ छसहस्स दोण्हमित्तो ११–१२ पंच सहस्साइं पंच य सयाइं १३। पंच सहस्सा चउरो १४ सहस्स सयपंचअब्भहिया १५ ॥ ३५७॥ चउरो सहस्स तिन्नि य १६ तिण्णेव सया हवंति चालीसा १७ । सहसदुगं पंचसया इगवन्ना अरजिणिंदस्स १८ ॥ ३५८ ॥ सत्तरससया सपन्ना १९ पंचदससया य २० बारसय सड्ढा २१। सहसो २२ सय अद्धट्ठम २३ पंचेव सया उ वीरस्स २४ ॥ ३५९ ॥

'बारसे'त्यादिगाथापञ्चकं, त्रयाणामृषभाजितसम्भवनाम्नां तीर्थकृतां द्वादश द्वादश मनःपर्यवज्ञानिनां सहस्राः, परमादिजिनस्य सार्धसप्तशताधिकाः, अजितजिनस्य पञ्चशताधिकाः, सम्भवजिनस्य सार्धशताधिकाः, तथा श्रीअभिनन्दनस्य मनःपर्यवज्ञानिनामेकादशसहस्राः

भोक्ष्ये इत्युच्चारणेन शब्दितं, आराधितं चैव—एभिरेव प्रकारैः सम्पूर्णं निष्ठां नीतं, यस्मादेवम्भूतमेवैतदर्हदाज्ञापालनादप्रमादाच्च महत्कर्मक्षयकारणं तस्मादीदृशे प्रत्याख्याने यतेत—एवंविध एव यत्नः कर्तव्य इति ॥ २१२ ॥ अथ ग्रन्थकारः स्वयमेवैतानि पदानि विवृणोति—'उचिए'त्यादि गाथात्रयं, उचिते काले विधिना प्राप्तं यत् स्पृष्टं तद्भणित, इदमुक्तं भवति—साधुः श्रावको वा प्रत्याख्यानसूत्रार्थं सम्यगवबुध्यमानः सूर्येऽनुद्गते एव स्वसाक्षितया चैत्यस्थापनाचार्यसमक्षं वा स्वयं प्रतिपन्नविवक्षितप्रत्याख्यानः पश्चाच्चारित्रपवित्रगात्रस्य गुरोः समीपे सूत्रोक्तविधिना कृतिकर्मादिविनय विधाय रागद्वेषादिविकथादिरहितः सर्वत्रोपयुक्तः प्राञ्जलिपुटो लघुतरशब्देन गुरुवचनमनूच्चरन् यदा प्रत्याख्यानं प्रतिपद्यते तदा स्पृष्टं भवतीति, तथा पालितं चासकृन्निरन्तरमुपयोगेन सम्यग् प्रतिजागरितं ॥ २१३ ॥ गुरुदत्तशेषभोजनाऽऽसेवनया च शोभितं जानीहि, पूर्णेऽपि प्रत्याख्यानकाले स्तोककालावस्थानात्तीरितं भवतीति ॥२१४॥ भोजनकालेऽमुकं प्रत्याख्यातमिति भणित्वा भुञ्जानस्य कीर्तितं, आराधितं प्रकारैः सम्यगेतैः पूर्वोक्तैर्निष्ठा नीतमिति ॥ २१५ ॥ प्रत्याख्यानं चापवादरूपाऽऽकारसहितं कर्तव्य अन्यथा तु भङ्गः स्यात्, स च महते दोषायेति कथयन्नाह—'वयभंगे'त्यादि, व्रतभङ्गे—नियमभङ्गे गुरुः—महान् दोषो—दूषणमशुभकर्मवन्धादिरूप भगवदाज्ञाविराधनात्, तथा स्तोकस्यापि—अल्पस्यापि आस्तां महतः पालना—आराधना गुणकरी तु—कर्मनिर्जरालक्षणोपकारकारिण्येव, विशुद्धपरिणामरूपत्वात्, तथा गुरु च—सार लघु च—असारं तयोर्भावो गुरुलाघवं तच्च ज्ञातव्यं, केत्याह—धर्मे—चारित्रधर्मे, तथाहि—उपवासे कृतेऽपि सञ्जातासमाधेरौपधादिदानतः समाधिसम्पादने निर्जरागुणो गुरुर्भवति इतरथा पुनरल्प इति विमर्शनीयं, एकान्ताग्रहस्य प्रभूतापकारित्वेनाशुभत्वात्, यत एवमत आकाराः प्रत्याख्याने क्रियन्ते इति ॥ २१६ ॥ ननु प्रत्याख्याने विकृतयोऽभिहितास्ताः कियन्त्यो भवन्तीत्याह—

तथाहि—उपवासे कृतेऽपि सञ्जातासमाधेरौषधादिदानतः समाधिसम्पादने निर्जरागुणा गुरुभवति इतरथा पुनरल्प इति विमर्शनीयं, एकान्तामहस्य प्रभूतापकारित्वेनाशुभत्वात्, यत एवमत आकाराः प्रत्याख्याने क्रियन्ते इति ॥ २१६ ॥ ननु प्रत्याख्याने विकृतयोऽभिहितास्ताः कियन्त्यो भवन्तीत्याह—

जितजिनस्य द्वादशसहस्राश्चतुःशताधिकाः श्रीसम्भवस्य द्वादशसहस्राः श्रीअभिनन्दनस्य एकादशसहस्राः श्रीसुमतिजिनस्य दशसहस्राः पञ्चाशदधिकषट्शताधिकाः, 'छन्नउई' इत्यादिगाथायामुत्तरार्धवर्ति शतानामिति पदं सर्वत्र सम्बध्यते, ततः श्रीपद्मप्रभस्य वादिनां पण्णवतिशतानां, कोऽर्थः ?—नवसहस्राः षट्शतैरधिका इति, श्रीसुपार्श्वजिनस्य चतुरशीतिः शतानां, चतुर्भिः शतैरधिकानि अष्टौ सहस्राणीत्यर्थः, चन्द्रप्रभस्य षट्सप्ततिः शतानां, षड्भिः शतैरधिकानि सप्त सहस्राणीत्यर्थः श्रीसुविधेर्जिनस्य षष्टिः शतानां, षट् सहस्राणीत्यर्थः, श्रीशीतलजिनस्य अष्टपञ्चाशच्छतानां, पञ्च सहस्रा अष्टशताधिका इत्यर्थः, श्रीश्रेयांसस्य पञ्चाशत् शतानां, पञ्च सहस्राणीत्यर्थः, श्रीवासुपूज्यस्य सप्तचत्वारिंशच्छतानि, चत्वारः सहस्राः सप्तशताधिका इत्यर्थः, 'अहवा बायाल'त्ति अथवा मतान्तरेण श्रीवासुपूज्यस्य द्विचत्वारिंशच्छतानि, चत्वारः सहस्राः शतद्वयाधिका इत्यर्थः, श्रीविमलजिनस्य द्वात्रिंशच्छतानि, त्रीणि सहस्राणि शतद्वयाधिकानीत्यर्थः, श्रीअनन्तजिनस्य द्वात्रिंशच्छतानि, श्रीधर्मजिनस्य अष्टाविंशतिशतानि, सहस्रद्वयमष्टशताधिकमित्यर्थः, श्रीशान्तिनाथस्य शतानां चतुर्विंशतिः, द्वे सहस्रे शतचतुष्टयाधिके इत्यर्थः, श्रीकुन्थुजिनस्य द्वे सहस्रे, श्रीअरनाथस्य षोडश शतानि, षट्शताधिकं सहस्रमित्यर्थः, श्रीमल्लिजिनस्य चतुर्दशशतानि, शतचतुष्टयाधिक सहस्रमित्यर्थः, श्रीमुनिसुव्रतस्य द्वादश शतानि, सहस्रमेकं शतद्वयाधिकमित्यर्थः, श्रीनमिजिनस्य दश शतानि सहस्रमित्यर्थः, श्रीनेमिजिनस्य अष्टौ शतानि, श्रीपार्श्वजिनस्य षट् शतानि, श्रीवीरजिनस्य चत्वारि शतानि भवन्ति इति वादिमुनीनां—वादसमरेषु सुरासुरैरप्यजेयानां यतीनां प्रमाणं क्रमेण चतुर्विंशतेर्जिनवराणामिति ॥ १९ ॥ इदानीं 'अवहि'त्ति विंशतितमं द्वारमाह—

ओहिनाणिमुणीणं नउई १ चउनवइ २ छण्णवइसयाणि ३ । अट्ठानवइसयाइं ४ एक्कारस ५ दस ६ नवसहस्सा ७ ॥ ३४८ ॥ असीई ८ चुलसी ९ बहत्तरी १० सट्ठी ११ चउप्पण १२ अट्ठच-

त्ताला १३ । तेयाला १४ छत्तीसा १५ तीसा १६ पणवीस १७ छव्वीसा १८ ॥ ३४९ ॥ बावीसा १९ अट्ठारस २० सोलस २१ पनरस २२ चउदस सयाणि २३ । तेरस २४ साहूण सयाइं ओहिनाणीण वीरस्स ॥ ३५० ॥

'ओही'त्यादिगाथात्रयं, तत्रादिजिनस्य अवधिज्ञानिमुनीनां नवतिशतानि, नव सहस्राणीत्यर्थः, श्रीअजितजिनस्य चतुर्नवतिशतानि, नव सहस्राश्चतुर्भिः शतैरधिका इत्यर्थः, श्रीसंभवजिनस्य षण्णवतिशतानि, नवसहस्राः षड्भिः शतैरधिका इत्यर्थः, श्रीअभिनन्दनस्य अष्टानवतिशतानि, नवसहस्रा अष्टशतैरधिका इत्यर्थः, श्रीसुमतिजिनस्य एकादश सहस्राणि श्रीपद्मप्रभस्य दश सहस्राणि श्रीसुपार्श्वस्य नव सहस्राः, अत्र 'बावीसे'त्यादितृतीयगाथायां द्वितीयपादवर्ति 'सयाणि'त्ति (ग्रन्थाग्र ३०००) पदमशीत्यादिपदेषु योज्यते, ततः श्रीचन्द्रप्रभस्य अशीतिशतानि, अष्टौ सहस्रा इत्यर्थः, श्रीसुविधिजिनस्य चतुरशीतिशतानि, अष्टौ सहस्राश्चतुर्भिः शतैरधिका इत्यर्थः, श्रीशीतलजिनस्य द्विसप्ततिशतानि, सप्तसहस्राः शतद्वयाधिका इत्यर्थः, श्रीश्रेयांसजिनस्य षष्टिशतानि, सहस्रषट्कमित्यर्थः, श्रीवासुपूज्यस्य चतुष्पञ्चाशच्छतानि, पञ्च सहस्राश्चतुःशताधिका इत्यर्थः, श्रीविमलजिनस्य अष्टचत्वारिंशच्छतानि, चत्वारः सहस्रा अष्टशताधिका इत्यर्थः, श्रीअनन्तजिनस्य त्रिचत्वारिंशच्छतानि, चत्वारः सहस्राः शतत्रयेणाधिका इत्यर्थः, श्रीधर्मजिनस्य षट्त्रिंशच्छतानि, सहस्रत्रयं षड्भिः शतैरधिकमित्यर्थः, श्रीशान्तिनाथस्य त्रिंशच्छतानि, त्रयः सहस्रा इत्यर्थः, श्रीकुन्थुनाथस्य पञ्चविंशतिशतानि, सहस्रद्वयं पञ्चशताधिकमित्यर्थः, श्रीअरनाथस्य षड्विंशतिशतानि, द्वौ सहस्रौ षट्शताधिकावित्यर्थः, श्रीमल्लिजिनस्य द्वाविंशतिशतानि, सहस्रद्वयं द्विशताधिकमित्यर्थः, श्रीमुनिसुव्रतस्य अष्टादशशतानि, सहस्रमेकमष्टशताधिकमित्यर्थः, श्रीनमिजिनस्य षोडशशतानि, सहस्रमेकं षट्शताधिकमित्यर्थः, श्रीनेमि-

धिकमित्यर्थः, श्रीशान्तिनाथस्य त्रिंशच्छतानि, त्रयः सहस्रा इत्यर्थः, श्रीकुन्थुनाथस्य [illegible], सहस्रद्वयं [illegible],
श्रीअरनाथस्य षड्विंशतिशतानि, द्वौ सहस्रौ षट्शताधिकावित्यर्थः, श्रीमल्लिजिनस्य द्वाविंशतिशतानि, सहस्रद्वयं [illegible], श्री-
मुनिसुव्रतस्य अष्टादशशतानि, सहस्रमेकमष्टशताधिकमित्यर्थः, श्रीनमिजिनस्य षोडशशतानि, सहस्रमेकं षट्शताधिकमित्यर्थः, श्रीनेमि-

जिनस्य पञ्चदशशतानि, एकः सहस्रः शतपञ्चकाधिक इत्यर्थः, श्रीपार्श्वजिनस्य चतुर्दशशतानि, सहस्रमेकं शतचतुष्टयाधिकमित्यर्थः, श्रीम-हावीरजिनस्य च त्रयोदश शतानि, सहस्रमेकं शतत्रयाधिकमित्यर्थः २० ॥ 'केवलि'त्ति द्वारमेकविंशतितममिदानीमाह—

वीससहस्सा उसहे १ वीसं बावीस अहव अजियस्स २। पन्नरस ३ चउदस ४ तेरस ५ बारस ६ एक्कारस ७ दसेव ८ ॥ ३५१ ॥ अद्धट्ठम ९ सत्तेव य १० छस्सड्ढा ११ छच्च १२ पंच सड्ढा य १३ । पंचेव १४ अद्धपंचम १५ चउसहस्सा तिन्नि य सया य १६ ॥ ३५२ ॥ बत्तीससया अहवा बावीस सया व हुंति कुंथुस्स १७। अट्ठावीसं १८ बावीस १९ तहय अट्ठारस सयाइं २० ॥३५३॥ सोलस २१ पनरस २२ दससय २३ सत्तेव सया हवंति वीरस्स २४ । एयं केवलिमाणं मणपज्ज-विमाणमिण्हिं तु ॥ ३५४ ॥

'वीसे'त्यादिगाथाचतुष्कं, केवलिनां विंशतिसहस्रा ऋषभे—वृषभजिनस्य, विंशतिसहस्रा अजितजिनस्य, अथवा मतान्तरेण द्वाविंश-तिसहस्रा अजितनाथस्य, श्रीसम्भवस्य पञ्चदशसहस्राः, श्रीअभिनन्दनस्य चतुर्दशसहस्राः श्रीसुमतिनाथस्य त्रयोदशसहस्राः श्रीपद्मप्रभस्य द्वादशसहस्राः श्रीसुपार्श्वस्य एकादशसहस्राः श्रीचन्द्रप्रभस्य दशैव सहस्राः श्रीसुविधिजिनस्य अर्धाष्टमाः सहस्राः, सप्तसहस्राः पञ्चश-ताधिका इत्यर्थः, श्रीशीतलजिनस्य सप्तसहस्राः श्रीश्रेयांसस्य षट् सहस्राः सार्धाः, सपञ्चशता इत्यर्थः, श्रीवासुपूज्यस्य षट् सहस्राः श्री-विमलजिनस्य पञ्च सहस्राः सार्धाः—सपञ्चशता इत्यर्थः, श्रीअनन्तजिनस्य पञ्चैव सहस्राः, श्रीधर्मजिनस्य अर्धपञ्चमाः सहस्राः, चत्वारः सहस्राः सपञ्चशता इत्यर्थः, श्रीशान्तिनाथस्य चत्वारः सहस्राः (त्रीणि च शतानि) शतत्रयाधिकाः इत्यर्थः, श्रीकुन्थुजिनस्य द्वात्रिंशच्छतानि,

सहस्रत्रयं शतद्वयाधिकमित्यर्थः, अथवा मतान्तरेण द्वाविंशतिशतानि, सहस्रद्वयं शतद्वयाधिकमित्यर्थः, श्रीअरजिनस्य अष्टाविंशतिशतानि, सहस्रद्वयं शताष्टकाधिकमित्यर्थः, श्रीमल्लिजिनस्य द्वाविंशतिशतानि, सहस्रद्वयं शतद्वयाधिकमित्यर्थः, श्रीमुनिसुव्रतस्य अष्टादशशतानि, सहस्रमेकमष्टशताधिकमित्यर्थः, श्रीनमिजिनस्य षोडशशतानि, सहस्रमेकं पङ्क्तिः शतैरधिकमित्यर्थः, श्रीनेमिजिनस्य पञ्चदशशतानि, सहस्रमेकं पञ्चशताधिकमित्यर्थः, श्रीपार्श्वजिनस्य दशशतानि, सहस्रमित्यर्थः, श्रीवीरजिनस्य च सप्त शतानि, एतत्—पूर्वोक्तं यथाक्रमं सर्वतीर्थकृतां केवलिमानं, मनःपर्यवज्ञानिपरिमाणमिदानीं ब्रूम इति शेषः ॥ २१ ॥ तदेवेदानीं 'मणपज्जवनाणि'त्ति द्वाविंशतितमद्वारेणाह—

बारससहस्स तिण्हं सय सड्ढा सत्त १ पंच य २ दिवड्ढं ३ । एगदस सड्ढछस्सय ४ दससहसा चउसया सड्ढा ५ ॥ ३५५ ॥ दससहसा तिण्णि सया ६ नव दिवड्ढसया य ७ अट्ठ सहसा य ८। पंचसय सत्तसहसा ९ सुविहिजिणे सीयले १० चेव ॥ ३५७ ॥ छसहस्स दोण्हमित्तो ११–१२ पंच सहस्साइं पंच य सयाइं १३। पंच सहस्सा चउरो १४ सहस्स सयपंचअब्भहिया १५ ॥ ३५७॥ चउरो सहस्स तिन्नि य १६ तिण्णेव सया हवंति चालीसा १७ । सहसदुगं पंचसया इगवन्ना अरजिणिंदस्स १८ ॥ ३५८ ॥ सत्तरससया सपन्ना १९ पंचदससया य २० बारसय सड्ढा २१। सहसो २२ सय अद्धट्ठम २३ पंचेव सया उ वीरस्स २४ ॥ ३५९ ॥

'बारसे'त्यादिगाथापञ्चकं, त्रयाणामृषभाजितसम्भवनाम्नां तीर्थकृतां द्वादश द्वादश मनःपर्यवज्ञानिनां सहस्राः, परमादिजिनस्य सार्धसप्तशताधिकाः, अजितजिनस्य पञ्चशताधिकाः, सम्भवजिनस्य सार्धशताधिकाः, तथा श्रीअभिनन्दनस्य मनःपर्यवज्ञानिनामेकादशसहस्राः

२१ द्वारे केवलिमानं गा. ३५१-५४

२२ द्वारे मनोज्ञानि. गा. ३५५-५९

नस्य तुच्छौषधिभक्षणमतीचारः, अथवाऽत्यन्तावद्यभीरुतयाऽचित्ताहारताऽभ्युपगता, तत्र च यत्तृप्तिकारकं तदचेतनीकृत्यापि भक्षयतु सचित्तस्यैव वर्जनीयत्वाभ्युपगमात्, यत्पुनस्तृप्तिसम्पादनासमर्था अप्यौषधीर्लौल्येनाचेतनीकृत्य भुङ्क्ते तत्तुच्छौषधिभक्षणमतीचारः, तत्र भावतो विरतेर्विराधितत्वाद् द्रव्यतस्तु पालितत्वादिति, एवं रजनीभोजनमांसादिनिवृत्तिव्रतेष्वनाभोगातिक्रमादिभिरतीचारा भावनीयाः, एते पञ्च दोषा—अतीचारा उपभोगपरिभोगव्रते इति, तत्त्वार्थे तु सचित्तः सचित्तसम्बद्धः सम्मिश्रोऽभिषवो दुष्पक्वाहारश्चेत्येवं पञ्चातीचाराः प्रतिपादिताः, तत्र सचित्तसचित्तसम्बद्धदुष्पक्वाहारास्त्रयः पूर्ववत्, संमिश्रस्तु सचित्तेन मिश्रः—शबल आहारः, यथा आर्द्रकदाडिमबीजकरबन्दकादिमिश्रः पूरणादिस्तिलमिश्रो यवधानादिर्वा, अयमप्यनाभोगातिक्रमादिनाऽतीचारः, यद्वा सम्भवत्सचित्तावयवस्यापक्वकणिक्कादेः पिष्टत्वादिना अचेतनमितिबुद्ध्या आहारः सम्मिश्राहारः, व्रतसापेक्षत्वादतीचारः, अभिषवः पुनरनेकद्रव्यसन्धाननिष्पन्नः सुरासौवीरकादिर्मांसप्रकारखण्डादिर्वा सुरामध्वाद्यभिस्पन्दिवृक्षद्रव्योपयोगो वा, अयमपि सावद्याहारवर्जकस्यानाभोगातिक्रमादिनाऽतीचार इति ॥ २८१ ॥ अथानर्थदण्डविरतिलक्षणस्य तृतीयगुणव्रतस्यातीचारानाह—'कुक्कुई'त्यादि, कुदिति कुत्सायां निपातः, निपातानामानन्त्यात् कुत्सितं कुच्चति भ्रूनयनोष्ठनासाकरचरणवदनविकारैः सङ्कुचतीति कुत्कुचस्तस्य भावः कौत्कुच्य—अनेकप्रकारं भाण्डानामिव विक्रियाकरणं, अथवा कुत्सितः कुचः कुत्कुचः—सङ्कोचादिक्रियावान् तस्य भावः कौत्कुच्यं, अत्र च येन परो हसति स्वस्य च लाघवं सम्पद्यते न तादृशं वक्तुं चेष्टितुं वा कल्पते, प्रमादात्तथाचरणे चातीचार इति प्रथमः १, तथा मुखमस्यास्तीति मुखरः—अनालोचितभाषी वाचाटस्तस्य भावः कर्म वा मौखर्य—धार्ष्ट्यप्रायमसभ्यासम्बद्धबहुप्रलापित्वं, अतीचारत्वं चास्य पापोपदेशसम्भवादिति द्वितीयः २, तथा भोगः—सकृद्भोग्य आहारमाल्यादिः उपभोगः—पुनःपुनर्भोग्य आच्छादनवनितादिः तयोरतिरेकः—आधिक्यं, इह च स्नानपानभोजनकुङ्कु-

मचन्दनकस्तूरिकावस्त्राभरणादीनामतिरिक्तानामारम्भोऽनर्थदण्डः, अत्रायं सम्प्रदायः—अतिरिक्तानि बहूनि तैलामलकादीनि यदि गृह्णाति तदा तल्लौल्येन बहवः स्नातुं तडागादौ व्रजन्ति, ततः पूतरकाप्कायादिवधोऽधिकः स्यात्, न चैवं कल्पते, ततः को विधिः?, तत्र स्नाने तावत् गृह एव स्नातव्यं, तदभावे तु तैलामलकैर्गृहे एव शिरो घर्षयित्वा तानि सर्वाणि साटयित्वा तडागादीनां तटे निविष्टोऽञ्जलिभिः स्नाति, पुष्पादिष्वपि येषु संसक्तिः सम्भवति तानि परिहरति, एवं सर्वत्र वाच्यं इति तृतीयः ३, तथा कन्दर्पः—कामस्तद्धेतुस्तत्प्रधानो वा वचनप्रयोगोऽपि कन्दर्पः, श्रावकेण हि तादृशं न वक्तव्यं येन स्वस्य परस्य वा मोहोद्रेको भवतीति चतुर्थः ४, तथाऽधिक्रियते दुर्गतावात्मा अनेनेत्यधिकरण—उदूखलघरट्टादि संयुक्तं उदूखलेन मुशलं हलेन फालं शकटेन युगं धनुषा शरा इत्यादि एवमेकमधिकरणमधिकरणान्तरेण युक्त—सयुतं युक्ताधिकरणं, इह च श्रावकेण संयुक्तमधिकरणं न धारणीयं, तथा च सति हिंसकः कश्चित्संयुक्तमधिकरणमाददीत, वियुक्ताधिकरणतायां तु सुखेनैव परः प्रतिषेद्धुं शक्यते, इह च निषिद्धस्यानर्थदण्डस्य अपध्यानाचरितप्रमादाचरितहिंस्रप्रदानपापकर्मोपदेशभेदत्वेन चतुर्विधत्वात्तद्विरतिश्चतुर्धा, तत्र अपध्यानाचरितविरतौ कौत्कुच्यादिपञ्चकस्यानाभोगादिनाऽनुचिन्तनमतीचारः, आकुट्टया पुनः प्रवृत्तौ भङ्ग एव, प्रमादाचरितविरतौ तु कौत्कुच्यकन्दर्पभोगोपभोगातिरेकाणां त्रयाणामपि करणमतीचारः, युक्ताधिकरणं तु हिंस्रप्रदानविरतेः, मौखर्यं तु पापकर्मोपदेशविरतेः इति ५ एतेऽतीचारा अनर्थदण्डव्रते ॥ २८२ ॥ उक्ता गुणव्रतातीचाराः, अथ शिक्षाव्रतातीचारावसरः, तत्रापि सामायिकस्य तावदतीचारानाह—

काय १ मणो २ वयणाणं ३ दुप्पणिहाणं सईअकरणं च ४। अणवट्ठियकरणं चिय सामइए पंच अइयारा ॥२८३॥ आणयणं १ पेसवणं २ सद्दणुवाओ य ३ रूवअणुवाओ ४। बहिपोग्गलप-

... अनर्थदण्डव्रते ॥ २८२ ॥ उक्ता गुणव्रतातीचाराः, अथ शिक्षा-
व्रतातीचारावसरः, तत्रापि सामायिकस्य तावदतीचारानाह—

काय १ मणो २ वयणाणं ३ दुप्पणिहाणं सईअकरणं च ४ । अणवट्ठियकरणं चिय सामइए
पंच अइयारा ॥२८३॥ आणयणं १ पेसवणं २ सद्दणुवाओ य ३ रूवअणुवाओ ४ । बहिपोग्गलप-

क्खेवो ५ दोसा देसावगासस्स ॥२८४॥ अप्पडिलेहिय अप्पमज्जियं च सेज्जा३ह थंडिलाणि ४ तहा। संमं च अणणुपालण५मइयारा पोसहे पंच ॥ २८५॥ सचित्ते निक्खिवणं १ सचित्तपिहणं च २ अन्नववएसो ३ । मच्छरइयं च ४ कालाईयं ५ दोसाऽतिहिविभाए ॥ २८६ ॥

'काये'त्यादि, प्रणहितिः प्रणिधानं दुष्टं च तत्प्रणिधानं च दुष्प्रणिधानं—कायमनोवचनानां सावद्ये प्रवर्तनं, तत्र शरीरावयवानां पाणिपादादीनामनिभृततावस्थापनं कायदुष्प्रणिधानं क्रोधलोभद्रोहाभिमानेर्ष्यादिभिः कार्यव्यासङ्गः सम्भ्रमश्च मनोदुष्प्रणिधानं वर्णसंस्काराभावोऽर्थानवगमश्चापलं च वाग्दुष्प्रणिधानमिति त्रयोऽतीचाराः३, यदुक्तं—"अनिरिक्खियापमज्जिय थंडिल्ले ठाणमाइ सेवंतो । हिंसाऽभावेऽवि न सो कडसामइओ पमायाओ ॥ १॥ सामाइयं तु काउ घरचिंतं जो य चिंतए सड्ढो। अट्टवसट्टोवगओ निरत्थयं तस्स सामइयं ॥ २ ॥ कडसामइओ पुव्विं बुद्धीए पेहिऊण भासेज्जा । सइ निरवज्जं वयणं अन्नह सामाइयं न भवे ॥ ३ ॥" [अनिरीक्ष्याप्रमृज्य स्थण्डिले स्थानादि सेवमानः । हिंसाऽभावेऽपि न स कृतसामायिकः प्रमादात् ॥ १ ॥ सामायिकं तु कृत्वा गृहचिन्तां यस्तु चिन्तयति श्राद्धः । आर्त्तवशार्त्तोपगतो निरर्थकं तस्य सामायिकं ॥ २ ॥ कृतसामायिकः पूर्वं बुद्ध्या प्रेक्ष्य भाषेत सदा निरवद्यं वचनं अन्यथा सामायिकं न भवेत् ॥ ३ ॥] तथा स्मृतेः सामायिकविषयाया अकरणं, कोऽर्थः ?—सामायिकं मया कर्तव्यं न कर्तव्यमिति वा सामायिकं मया कृतं न कृतमिति वा प्रबलप्रमादाद्यदा न स्मरति तदाऽतीचारः, स्मृतिमूलत्वान्मोक्षसाधनानुष्ठानस्य, यदभ्यधायि—"न सरइ पमायजुत्तो जो सामइयं कया उ कायव्वं । कयमकयं वा तस्स हु कयंपि विहलं तयं नेयं ॥ १ ॥" [न स्मरति प्रमादयुक्तो यः सामायिकं कदा तु कर्त्तव्यं । कृतमकृतं वा तस्य कृतमपि निष्फलमेव तकत् ॥ १ ॥] इति चतुर्थः ४, तथाऽनवस्थितस्य करणं प्रतिनियतवेलायां

सामायिकस्याकरणं यथाकथञ्चिद्वा करणं करणानन्तरमेव पारणं च, यदुक्तं—"काऊण तक्खणं चिय पारेइ करेइ वा जहिच्छाए। अणवट्ठियसामइयं अणायराओ न तं सुद्धं॥ १॥" [कृत्वा तत्क्षणमेव पारयेत् करोति वा यदृच्छया। अनवस्थितं सामायिकं अनादरात् तत् न शुद्धं॥ १॥] इति पञ्चमः ५, इह चाद्यत्रयस्यानाभोगादिभिरेवातीचारत्वं, अन्यथा तु भङ्ग एव, इतरद्वयस्य तु प्रमादबहुलतयेति, एते सामायिकव्रते पञ्चातीचाराः॥ २८३॥ **इदानीं देशावकाशिकव्रतातीचारानाह—'आणये'**त्यादि, दिग्व्रतविशेष एव देशावकाशिकव्रतं, इयांस्तु विशेषः—दिग्व्रतं यावज्जीवं संवत्सरं चातुर्मासीं वा यावत् देशावकाशिकं तु दिवसप्रहरमुहूर्तादिपरिमाणं, तस्य च पञ्चातीचाराः, तत्र 'आणयण'मित्यादि, आनयनं—विवक्षितक्षेत्राद्बहिःस्थितस्य सचेतनादिद्रव्यस्य विवक्षिते क्षेत्रे प्रापणं प्रेष्येणेति द्रष्टव्यं, स्वयं गमने हि मम व्रतभंङ्गः स्यादितिबुद्ध्या प्रेष्येण यत्र आनाययति सचेतनादिद्रव्यं तदाऽतीचार इति प्रथमः १, तथा प्रेषणं—प्रेष्यस्य विवक्षितक्षेत्राद्बहिः प्रयोजनाय व्यापारणं, स्वय गमने हि मम व्रतभङ्गो भवति ततः स मा भूदितिबुद्ध्या स्वनियमितदेशात्परतोऽन्यं व्यापारयति प्रयोजनकरणायेति, देशावकाशिकव्रतं हि मा भूद्गमनागमनादिव्यापारजनितः प्राण्युपमर्द इत्यभिप्रायेण गृह्यते, स तु स्वय कृतोऽन्येन वा कारित इति न कश्चित्फले विशेषः, प्रत्युत स्वयं गमने ईर्यापथविशुद्धेर्गुणः परस्य प्रेष्यस्य पुनरनिपुणत्वादीर्यासमित्यभावे दोष इति द्वितीयः २, तथा शब्दस्यानुपातः शब्दानुपातः, स्वगृहवृत्तिप्राकारादिव्यवच्छिन्नभूप्रदेशकृताभिग्रहः समुत्पन्ने प्रयोजने व्रतभङ्गभयेन स्वयमगमनाद् वृत्तिप्राकारादिप्रत्यासन्नीभूय काशितादिशब्दं करोति आकारणीयानां कर्णेऽनुपातयति ते च तच्छब्दश्रवणात्तत्समीपमागच्छन्तीति ३, तथा रूप—स्वशरीरसम्बन्धि उत्पन्नप्रयोजनः शब्दमनुच्चारयन्नाह्वानीयाना दृष्टावनुपातयति तद्दर्शनाच्च ते तत्समीपमागच्छन्तीति रूपानुपातोऽयं ४, अयमत्र परमार्थः—विवक्षितक्षेत्राद्बहिः स्थित कश्चन नर व्रतभङ्गभयादाह्वातुमशक्नुवन् यदा स्वकीयशब्दश्रावणरूपदर्शनव्या-

जेन तमाकारयति तदा व्रतसापेक्षत्वात् शब्दानुपातरूपानुपातावतीचाराविति तृतीयचतुर्थौ, तथा बहिर्विवक्षितक्षेत्रात्पुद्गलस्य—लेष्टुकाष्ठशकलादेः प्रक्षेपणं प्रक्षेपः, विशिष्टदेशाभिग्रहे हि सति कार्यार्थी परतो गमननिषेधाद्यदा लेष्ट्वादीन् परेषां बोधनाय क्षिपति तदा लेष्ट्वादिपातसमनन्तरमेव ते तत्समीपमनुधावन्ति, ततश्च तान् व्यापारयतः स्वयमनुपमर्दकस्याप्यतीचारो भवतीति पञ्चमः ५, इह चाद्यद्वयमव्युत्पन्नबुद्धित्वेन सहसाकारादिना वा अन्त्यत्रयं तु मायावितया अतीचारतां यातीति, एते दोषा—अतीचारा देशावकाशिकव्रतस्य, अत्राहुर्वृद्धाः—दिग्व्रतसङ्क्षेपकरणं शेषव्रतसङ्क्षेपकरणस्याप्युपलक्षणं द्रष्टव्यं तेषामपि सङ्क्षेपस्यावश्यंकर्तव्यत्वात् प्रतिव्रतं च सङ्क्षेपकरणस्य भिन्नव्रतत्वे द्वादश व्रतानीति सङ्ख्याविरोधः स्यादिति, तत्र केचिदाचक्षते—दिग्व्रतसङ्क्षेप एव देशावकाशिकव्रतं, तदतीचाराणां दिग्व्रतानुसारितयैवोपलम्भात्, अत्रोच्यते, यथोपलक्षणतया शेषव्रतसङ्क्षेपकरणमपि देशावकाशिकमुच्यते तथोपलक्षणतयैव तदतीचारा अपि तदनुसारिणो द्रष्टव्याः, अथवा प्राणातिपातादिव्रतान्तरसङ्क्षेपकरणेषु वधबन्धादय एवातीचाराः, दिग्व्रतसङ्क्षेपकरणे तु सङ्क्षिप्तत्वात् क्षेत्रस्य प्रेष्यप्रयोगादयोऽप्यतीचाराः स्युरिति भेदेन दर्शिताः, न च सर्वेष्वपि व्रतभेदेषु विशेषतोऽतीचारा दर्शनीयाः, रात्रिभोजनादिव्रतभेदेषु तेषामदर्शितत्वादिति ॥ २८४ ॥ अथ **पौषधव्रतातीचारानाह**—'अप्पडिले'त्यादि, अप्रत्युपेक्षिताप्रमार्जिताभ्यां दुष्प्रत्युपेक्षितदुष्प्रमार्जितयोरपि ग्रहणं, नञः कुत्सार्थस्यापि दर्शनात्, यथा कुत्सितो ब्राह्मणोऽब्राह्मणः, ततोऽप्रत्युपेक्षितदुष्प्रत्युपेक्षितं शय्यासंस्तारकादीति प्रथमोऽतीचारः, अप्रमार्जितदुष्प्रमार्जितं शय्यासंस्तारकादीति द्वितीयः, अप्रत्युपेक्षितदुष्प्रत्युपेक्षितमुच्चारप्रश्रवणादिस्थण्डिलमिति तृतीयः, अप्रमार्जितदुष्प्रमार्जितमुच्चारप्रश्रवणादिस्थण्डिलमिति चतुर्थः, तत्र अप्रत्युपेक्षितं—चक्षुषाऽनिरीक्षितं दुष्प्रत्युपेक्षितं—विभ्रान्तचेतसा निरीक्षितं अप्रमार्जितं—रजोहरणवस्त्राञ्चलादिना न विशोधितं दुष्प्रमार्जितं—अविधिनाऽनुपयुक्ततया च रजोहरणादिना विशोधितं, इह च सामा-

चारी–गृहीतपौषधो नाप्रत्युपेक्षितां शय्यामारोहति संस्तारकं वा पौषधशालां वा सेवते दर्भवस्त्रं वा शुद्धवस्त्रं वा भूमौ संस्तृणाति, कायिकाभूमेश्चागतः पुनरपि संस्तारकं प्रत्युपेक्षते, अन्यथाऽतीचारः स्यात्, एवं पीठादिष्वपि वाच्य ४ तथा पौषधव्रतस्य सम्यग्–यथागमं निष्प्रकम्पेन चेतसा अननुपालनं–अनासेवनं, तथाहि–आहारादिविषये चतुर्विधे पौषधे प्रतिपन्ने सति बुभुक्षातृपापीडितः सन्नेवं चिन्तयति–प्रातरिदमिदं शाल्योदनघृतपूरपुरस्सरमाहारजातं पाचयिष्यामि द्राक्षापानकादीनि च पानकानि कारयिष्यामि, तथा शरीरसत्कारपौषधक्लेशितश्चिन्तयति–प्रभाते स्नानकुङ्कुमादिविलेपनं भव्यरीत्या करिष्यामीति, तथा ब्रह्मचर्यपौषधे चिन्तयति पूर्वक्रीडितानि मदनोद्दीपकानि च वचनचेष्टादीनि करोतीति, तथा अव्यापारपौषधेऽपीदं मे करणीयं व्यवहरणीयं चास्ति इदं लभ्यमिदं च देयमित्यादि चिन्तयन्नतिचरति व्रतमिति पञ्चमः ५ एते अतीचाराः पञ्च पौषधव्रते ॥ २८५ ॥ इदानीमतिथिसंविभागव्रतातीचारानाह—'सचित्ते'त्यादि, सचित्ते–सचेतने पृथिवीजलकुम्भोपचुल्लीधान्यादौ निक्षेपणं निक्षेपः–साधुदेयभक्तादेः स्थापनमदेयबुद्ध्या, असौ हि तुच्छबुद्धिर्जानाति यत् मया गृहीतनियमेन साधूनामवश्यं देयं न चैते मुनयः सचित्ते निक्षिप्तं गृहीष्यन्ति मया दीयमानमपि ततो मया निजनियमोऽप्याराधितो भविष्यति वस्त्वप्यशनादिकं रक्षितं भविष्यतीत्येवं कुर्वतोऽतीचारः प्रथमः १ तथा सचित्तेन–सूरणकन्दपत्रपुष्पफलादिना तथाविधयैव बुद्ध्या पिधानं–आच्छादनं देयस्य वस्तुन इति द्वितीयः २ चः समुच्चये, तथा–अन्यस्य–परस्य व्यपदेशोऽन्यव्यपदेशः, इदं हि शर्करागुडखण्डघृतपूरादिकं यद्यदत्तसम्बन्धीति व्रतिनः श्रावयन् ढौकयत्यदेयबुद्ध्या, न च व्रतिनः स्वामिनाऽननुज्ञातं गृह्णन्तीति नियमोऽपि तेन न भग्नः शर्करादिकं च रक्षितमिति तृतीयोऽतीचारः ३ तथा मत्सरः–कोपः स विद्यते यस्येति मत्सरिकस्तस्य भावो मत्सरिकता तया ददद्तिचरति व्रतं, कोऽभिप्रायः ?–मार्गितः सन् कुप्यति सदपि वस्तु न ददातीति, अथवाऽनेन तावद् द्रमकेण मार्गितेन

दत्त मुनिभ्यः किमहं ततोऽपि निकृष्टः ? इति मात्सर्यात्—परगुणासहनलक्षणाद्ददतोऽतीचारश्चतुर्थः ४ तथा कालस्य—साधूनामुचितभिक्षासमयस्यातीतमतिक्रमः—अदित्सयाऽनागतभोजनपश्चाद्भोजनद्वारेणोल्लङ्घनं कालातीतं, अयं भावः—उचितो यो भिक्षाकालः साधूनां तं लङ्घयित्वा प्रथमं वा भुञ्जानस्य गृहीतातिथिसंविभागनियमस्यातीचारः पञ्चमः ५ एते दोषा अतिथिविभागे—अतिथिसंविभागे व्रते इति॥२८६॥

सम्प्रति 'भरहंमि भूयसंपइभविस्सतित्थंकराण नामाइं । एरवयंमिवि ताइं संपइजिणभाविनामाइं'ति सप्तमं द्वारं विवरीतुमाह—

भरहेऽतीए संपइ भाविजिणे वंदिमो चउव्वीसं । एरवयंमिवि संपइभाविजिणे नामओ वंदे ॥२८७॥ केवलनाणी १ निव्वाणी २ सायरो ३ जिणमहायसो ४ विमलो ५ । सव्वाणुभूइ (नाहसुतेया) ६ सिरिहर ७ दत्तो ८ दामोयर ९ सुतेओ १० ॥ २८८ ॥ सामिजिणो य ११ सिवासी १२ सुमई १३ सिवगइ १४ जिणो य अत्थाहो १५ (अबाहो) । नाहनमीसर १६ अनिलो १७ जसोहरो १८ जिणकयग्घो य १९ ॥ २८९ ॥ धम्मीसर २० सुद्धमई २१ सिवकरजिण २२ संदणो य २३ संपइ य २४ । तीउस्सप्पिणिभरहे जिणेसरे नामओ वंदे ॥ २९० ॥ उसभं १ अजियं २ संभव ३ मभिणंदण ४ सुमइ ५ पउमप्पह ६ सुपासं ७ । चंदप्पह ८ सुविहि ९ सीअल १० सेज्जंसं ११ वासुपुज्जं च १२ ॥ २९१ ॥ विमल १३ मणंतं १४ धम्मं १५ संतिं १६ कुंथुं १७ अरं च १८ मल्लिं च १९ । मुणिसुव्वय २० नमि २१ नेमी २२ पासं २३ वीरं २४ च पणमामि ॥ २९२ ॥ जिणपउमनाह १ सिरिसुरदेव २ सुपास ३ सिरिसयंपभयं ४ । सव्वाणुभूइ ५ देवसुय ६ उदय ७ पे-

ढाल ८ मभिवंदे ॥ २९३ ॥ पोट्टिल ९ सयकित्तिजिणं १० मुणिसुव्वय ११ अमम १२ निक्कसायं च १३ । जिणनिप्पुलाय १४ सिरिनिममत्तं १५ जिणचित्तगुत्तं १६ च ॥ २९४ ॥ पणमामि समाहिजिणं १७ संवरय १८ जसोहरं १९ विजय २० मल्लिं २१ । देवजिण २२ ऽणंतविरियं २३ भद्दजिणं २४ भाविभरहंमि ॥ २९५ ॥

'भरहे'त्यादि, भरते—भारते क्षेत्रेऽतीतान् सम्प्रति—वर्तमानान् भाविनो—भविष्यतश्च जिनान् वन्दामहे चतुर्विंशतिं, ऐरवते—ऐरवतक्षेत्रेऽपि सम्प्रतिवर्तिनो भाविनश्च नामतो, नामानि गृहीत्वेत्यर्थः, इदं च विशेषणं भारतजिनेष्वपि सम्बन्धनीयं, ऐरवतेऽतीतजिननामानि न ज्ञायन्ते ततो वार्तमानिकभविष्यज्जिनवन्दनमेवोद्दिष्टं, वन्दे—अभिवादये स्तौमि' चेत्यर्थः ॥ २८७ ॥ तान्येव नामानि भारतातीतजिनानामाह—'केवली'त्यादि, केवलज्ञानी १ निर्वाणी २ सागरो जिनो ३ महायशाः ४ विमलो ५ नाथसुतेजाः अन्ये सर्वानुभूतिमाहुः ६ श्रीधरो ७ दत्तः ८ दामोदरः ९ सुतेजा १० इति प्रथमगाथायां दश ॥ २८८ ॥ स्वामिजिनः ११, चः समुच्चये, शिवाशी अन्ये मुनिसुव्रतमाहुः १२ सुमतिः १३ शिवगतिर्जिन १४ आबाधः अन्येऽस्तागमाहुः १५, नाथनेमीश्वरो १६ ऽनिलो १७ यशोधरो १८ जिनकृतार्घश्च १९ इति गाथायामस्यां नव जिनाः ॥ २८९ ॥ धर्मीश्वरः केचिज्जिनेश्वरमाहुः, २० शुद्धमतिः २१ शिवकरजिनः २२ स्यन्दनश्च २३ सम्प्रतिजिनश्च २४ अतीतोत्सर्पिण्यां भारते जिनेश्वरानेतान्नामतो वन्देऽहमिति तृतीयगाथायां पञ्च जिनाः ॥ २९० ॥ भारतवर्तमानजिनान्नामत आह—'उसभे'इत्यादि, ऋषभमजितं सम्भवमभिनन्दनं सुमतिं पद्मप्रभं सुपार्श्वं चन्द्रप्रभं सुविधिं शीतलं श्रेयांसं वासुपूज्यं च ॥ २९१ ॥ विमलमनन्तं धर्मं शान्तिं कुंथुं अरं च मल्लिं च मुनिसुव्रतं नमिं 'नेमी'त्ति पदैकदेशे पदसमुदायोपचाराद्

श्रेयांसं वासुपूज्यं च ॥ २९१ ॥ विमलमनन्तं धर्मं शान्तिं कुंथुं अरं च मल्लिं च मुनिसुव्रतं नमिं नेमिं …

अरिष्टनेमिं एवं पार्श्वनाथं महावीर च प्रणमामि ॥ २९२ ॥ **भविष्यद्भारतजिनान्नामत** आह—**'जिणपउमे'**त्यादि, जिनं पद्मनाभं श्रीसुरदेवं श्रीसुपार्श्वं श्रीस्वयंप्रभं सर्वानुभूतिं देवश्रुतं उदयं पेढालं अभिवन्दे इति प्रथमगाथायामष्टौ जिनाः ॥ २९३ ॥ **'पोट्टिले'**त्यादि, पोट्टिलं शतकीर्तिजिनं मुनिसुव्रतं अममं निष्कषायं, चः समुच्चये, जिनं निष्पुलाकं श्रीनिर्ममत्वं जिनं चित्रगुप्तं चेति द्वितीयगाथाया-मष्टौ, अभिवन्दे इत्यत्रापि योज्यं ॥ २९४ ॥ **'पणमामी'**त्यादि, प्रणमामि समाधिजिनं संवरकं यशोधरं विजयं मल्लिं देवजिनं अनन्त-वीर्यं भद्रजिनं, अन्ये भद्रकृतमाहुः, इति भाविनो भारते जिनाः ॥ २९५ ॥ **समवायाङ्गे** त्वेव नामानि दृश्यन्ते, यथा—'महापउमे १ सुरादेवे २ सुपासे ३ य सयंपभे ४ । सव्वाणुभूई ५ अरहा, देवगुत्ते ६ य होक्खइ ॥ १ ॥ उदए पेढालपुत्ते ८ य, पोट्टिले ९ सयए १० इय । मुणिसुव्वए ११ य अरहा, सव्वभावविऊ १२ जिणे ॥ २ ॥ अममे १३ निकसाए १४ य, निप्पुलाए १५ य नि-म्ममे १६ । चित्तगुत्ते १७ समाही १८ य, आगमस्सेण होक्खइ ॥ ३ ॥ संवरे १९ अनियट्टी २० य, विवाए २१ विमले २२ य । देवोववाए २३ अरिहा, अणंतविजए २४ इय ॥ ४ ॥ **'आगमस्सेण होक्खइ'**त्ति आगमिष्यता कालेन भविष्यतीत्यर्थः, एवमग्रेऽपि नामविषये यत्र कचित्समवायांगादिभिर्विसंवादो दृश्यते तत्र मतान्तरमवसेयमिति २८७—२९५ ॥ ऐरवतवार्तमानिकजिनेन्द्रान्नामत आह—

बालचंदं १ सिरिसिचयं २ अग्गिसेणं ३ च नंदिसेणं ४ च । सिरिदत्तं ५ च वयधरं ६ सोमचंद ७ जिणदीहसेणं च ८ ॥ २९६ ॥ वंदे सयाउ ९ सच्चइ १० जुत्तिस्सेणं ११ जिणं च सेयंसं १२ । सीहसेणं १३ सयंजल १४ उवसंतं १५ देवसेणं १६ च ॥ २९७ ॥ महविरिय १७ पास १८ मरुदेव १९ सिरिहरं २० सामिकुट्ठ २१ मभिवंदे । अग्गिसेणं २२ जिणमग्गदत्तं २३ सिरिवारिसेणं २४

च ॥ २९८ ॥ इय संपइजिणनाहा एरवए कित्तिया सणामेहिं । अहुणा भाविजिणिंदे नियणामेहिं पकित्तेमि ॥ २९९ ॥ सिद्धत्थं १ पुन्नघोसं २ जमघोसं ३ सायरं ४ सुमंगलयं ५ । सव्वट्ठसिद्ध ६ निव्वाणसामिं ७ वंदामि धम्मधयं ८ ॥ ३०० ॥ तह सिद्धसेण ९ महसेण नाह १० रविमित्त ११ सव्वसेणजिणे १२ । सिरिचंदं १३ दढकेउं १४ महिंदयं १५ दीहपासं १६ च ॥ ३०१ ॥ सुव्वय १७ सुपासनाहं १८ सुकोसलं १९ जिणवरं अणंतत्थं २० । विमलं २१ उत्तर २२ महरिद्धि २३ देवयाणंदयं २४ वंदे ॥ ३०२ ॥ निच्छीणभवसमुद्दे वीसाहियसयजिणे सुहसमिद्धे । सिरिचंदमुणिवइनए सासयसुहदायए नमह ॥ ३०३ ॥

'वाले'त्यादि गाथाचतुष्कं, वालचन्द्रं श्रीसिचय अग्निषेणं च नन्दिषेणं च श्रीदत्त च व्रतधर सोमचन्द्रं जिनदीर्घसेनं चेति प्रथमगाथायामष्टौ वन्दे इति क्रिया, शतायुषं सत्यकिं च युक्तिसेनं जिनं च श्रेयांसं सिंहसेनं स्वयंजलं उपशान्तं देवसेनं चेति द्वितीयगाथायामष्टौ, महावीर्यं पार्श्वं मरुदेवं श्रीधरं स्वामिकोष्ठममिवन्दे इति क्रिया, अग्निसेन जिनमग्रदत्तं मार्गदत्त वा श्रीवारिषेण चेति तृतीयगाथायामष्टौ, इत्येवमैरवते साम्प्रतिकजिननाथाः कीर्तिताः स्वनामभिः अधुना भाविनो जिनेन्द्रानैरवते निजनामभिः प्रकीर्तयामि ॥ तान्येवाह— 'सिद्धत्थे'त्यादि गाथात्रयं, सिद्धार्थं पुण्यघोष पूर्णघोषं वा यमघोषं सागरं सुमङ्गलं सर्वार्थसिद्धं निर्वाणस्वामिनं वन्दे धर्मध्वजमिति प्रथमगाथायामष्टौ जिनाः, तथा सिद्धसेनं महासेननाथं रविमित्रं सत्यसेनजिनं श्रीचन्द्रं दृढकेतुं महेन्द्रं दीर्घपार्श्वं च इति द्वितीयगाथायामष्टौ जिनाः सुव्रतं सुपार्श्वनाथ सुकोशलं जिनवरमनन्तार्थं विमलं उत्तर महर्द्धि देवतानन्दकं वन्दे इति तृतीयगाथायां जिनाष्टकं ॥ अथ

पूर्वोक्तानां तीर्थकृतां सर्वसङ्ख्यामाह—निस्तीर्णभवसमुद्रान् विंशत्यधिकशतसङ्ख्यजिनान् सुखसमृद्धान् श्रीचन्द्रमुनिपतिनतान् शाश्वतसुखदायकान्नमत भव्यलोका यूयमिति, अत्र च चतुर्विंशतिः पञ्चमिर्गुणिता विंशत्युत्तरं शतं भवतीति २९६–३०३ ॥ इदानीं 'उसभाइजिणिंदाणं आइमगणहर'त्यष्टमं द्वारं विवरीतुमाह—

सिरिउसभसेण १ पहु सीहसेण २ चारु ३ वज्जनाहक्खा ४। चमरो ५ पज्जोय ६ वियब्भ ७ दिण्णपहवो ८ वराहो ९ य ॥ ३०४ ॥ पहुनंद १० कोत्थुहावि ११ य सुभोम १२ मंदर १३ जसा १४ अरिट्ठो १५ य। चक्काउह १६ संबा १७ कुंभ १८ भिसय १९ मल्ली २० य सुंभो २१ य ॥ ३०५ ॥ वरदत्त २२ अज्जदिन्ना २३ तहिंदभूई २४ गणहरा पढमा । सिस्सा रिसहाईणं हरंतु पावाइं पणयाणं ॥ ३०६ ॥

'सिरी'त्यादि गाथात्रयं, श्रीऋषभसेनप्रभुसिंहसेनचारुवज्रनाभाख्याः चमरः प्रद्योतविदर्भदत्तप्रभवः वराहश्च प्रभुनन्दकौस्तुभावपि सुभौममन्दरयशसः अरिष्टश्च चक्रायुधशम्बौ कुम्भः भिषजो मल्लिश्च सुम्भश्च वरदत्त आर्यदत्तः तथा इन्द्रभूतिश्च, एते प्रथमगणधराः शिष्या वृषभादीनां जिनानां हरन्तु दुरितानि प्रणतानाम् ३०४–३०६ ॥ इदानीं 'पवित्तिणि'त्ति नवमं द्वारमाह—

बंभी १ फग्गु २ सामा ३ अजिया ४ तह कासवी ५ रई ६ सोमा ७। सुमणा ८ वारुणि ९ सुजसा १० धारिणी ११ धरिणी १२ धरा १३ पउमा १४ ॥ ३०७ ॥ अज्जा सिवा १५ सुहा १६ दामणी १७ य रक्खी १८ य बंधुमइनामा १९। पुप्फवई २० अनिला २१ जक्खदिन्न २२ तह

पुप्फचूला २३ य ॥ ३०८ ॥ चंदण २४ सहिआ उ पवत्तिणीओ चउवीसजिणवरिंदाणं । दुरियाइं हरंतु सया सत्ताणं भत्तिजुत्ताणं ॥ ३०९ ॥

'बंभी'त्यादि गाथात्रयं, तत्र ब्राह्मी फल्गुः श्यामा अजिता तथा काश्यपी रतिः सोमा सुमना वारुणी सुयशा धारिणी धरिणी धरा पद्मा इति प्रथमगाथायां चतुर्दश प्रवर्तिनीनामानि । आर्या शिवा शुमा दामिनी च रक्षी च बन्धुमतीनामा पुष्पवती अनिला यक्षदत्ता तथा पुष्पचूला, चः समुच्चये सर्वत्र चन्दनामहिता तु एताः प्रवर्तिन्यश्चतुर्विंशतेर्जिनेन्द्राणां दुरितानि हरन्तु सदा सत्त्वानां भक्तियुक्तानां ३०७–३०९ ॥ इदानीं 'अरिहंतज्जणठाण'त्ति दशमं द्वारं विवरीतुमाह—

अरिहंत १ सिद्ध २ पवयण ३ गुरु ४ थेर ५ बहुस्सुए ६ तवस्सी ७ य । वच्छल्लया य एसिं अभिक्खनाणोवओगो ८ य ॥ ३१० ॥ दंसण ९ विणए १० आवस्सए य ११ सीलव्वए १२-१३ निरइयारो । खणलव १४ तव १५ चियाए १६ वेयावच्चे समाही १७ य ॥ ३११ ॥ अप्पुव्वनाणगहणे १८ सुयभत्ती १९ पवयणे पभावणया २० । एएहिं कारणेहिं तित्थयरत्तं लहइ जीवो ॥३१२॥

'अरिहंते'त्यादि गाथादशकं, अत्र प्रथमगाथाया अष्टौ कारणान्युक्तानि, द्वितीयगाथायां नव तृतीयगाथया त्रीणि, तत्र प्रथमगाथाव्याख्या—अशोकाद्यष्टमहाप्रातिहार्यादिरूपा पूजामर्हन्तीत्यर्हन्तः—तीर्थकराः १ अपगतसकलकर्मांशाः परमसुखिन एकान्तकृतकृत्याः सिद्धाः २ प्रवचनं—द्वादशाङ्गं तदुपयोगानन्यत्वात्सङ्घो वा प्रवचनं ३ गृणन्ति यथावस्थितं शास्त्रार्थमिति गुरवो—धर्मोपदेशादिदातारः ४ स्थविरा जातिश्रुतपर्यायभेदभिन्नाः, तत्र जातिस्थविराः षष्टिवर्षप्रमाणाः श्रुतस्थविराः समवायाङ्गधारिणः पर्यायस्थविरा विंशतिवर्षव्रतपर्यायाः ५ बहु

२ प्रवचनं—द्वादशाङ्गं तदुपयोगानन्यत्वात्सङ्घो वा प्रवचनं ३ गृणन्ति यथावस्थितं शास्त्रार्थमिति गुरवः [illegible] ५ बहु
जातिश्रुतपर्यायभेदभिन्नाः, तत्र जातिस्थविराः षष्टिवर्षप्रमाणाः श्रुतस्थविराः समवायाङ्गधारिणः पर्यायस्थविरा विंशतिवर्षप्रव्रज्यापर्यायाः

—प्रभूतं श्रुतं येषां ते बहुश्रुताः, तच्च बहुश्रुतत्वमापेक्षिकं प्रतिपत्तव्यं, श्रुतं च त्रिधा—सूत्रतोऽर्थत उभयतश्च, तत्र सूत्रधरेभ्योऽर्थधराः प्रधानाः तेभ्योऽप्युभयधराः प्रधाना इति ६ विचित्रमनशनादिभेदभिन्नं तपो विद्यते येषां ते तपस्विनः—सामान्यसाधवः ७ अर्हन्तश्च सिद्धाश्च प्रवचनं च गुरवश्च स्थविराश्च बहुश्रुताश्च तपस्विनश्च अर्हत्सिद्धप्रवचनगुरुस्थविरबहुश्रुततपस्विनः, सूत्रे च 'बहुस्सुए' इत्यत्र एकारः प्राकृतत्वादलाक्षणिकः, तेषु, 'एसिं'ति प्राकृतत्वात्सप्तम्यर्थे षष्ठी, तत एतेषु सप्तसु स्थानेषु वत्सलभावो वत्सलता—अनुरागः यथावस्थितगुणोत्कीर्तनं तदनुरूपोपचारलक्षणा तीर्थकरनामकर्मबन्धकारणमिति शेषः, तथा अभीक्ष्णं—अनवरतं ज्ञानोपयोगो—ज्ञाने व्याप्रियमाणता, इदमष्टमं कारणं ८। अथ द्वितीयगाथाव्याख्या—दर्शनं—सम्यक्त्वं विनयो—ज्ञानादिविनयः, स च प्रागेवोक्तो वक्ष्यमाणो वा, दर्शनं च विनयश्च दर्शनविनयं समाहारद्वन्द्वः तस्मिन् ९-१० आवश्यकं—अवश्यकर्तव्यं प्रतिक्रमणादि तस्मिन् ११ शीलानि च व्रतानि च शीलव्रतं, अत्रापि समाहारद्वन्द्वः तस्मिन्, तत्र शीलानि—उत्तरगुणाः व्रतानि—मूलगुणाः तेषु निरतीचारः सन् तीर्थकरनामकर्म बध्नातीति क्रियायोगः, १२-१३ एतावता पञ्च कारणान्युक्तानि, तथा क्षणलवे तपसि त्यागे वैयावृत्त्ये च समाधिस्तीर्थकरनामकर्मबन्धकारणं, तत्र क्षणलवग्रहणमशेषकालविशेषोपलक्षणं, क्षणलवादिषु कालविशेषेषु निरन्तर संवेगभावनातो ध्यानासेवनतश्च समाधिः क्षणलवसमाधिः १४ तथा तपसि—बाह्याभ्यन्तरभेदभिन्ने यथाशक्ति निरन्तरं प्रवृत्तिस्तपःसमाधिः १५ त्यागो द्विधा—द्रव्यत्यागो भावत्यागश्च, द्रव्यत्यागो नाम आहारोपधिशय्यादीनामप्रायोग्याणां परित्यागः प्रायोग्याणां च यतिजनेभ्यो दानं, भावत्यागः क्रोधादीनां विवेको ज्ञानादीनां च यतिजनेभ्यो वितरणं, एतस्मिन् द्विविधेऽपि त्यागे सूत्रानतिक्रमेण यथाशक्ति निरन्तरं प्रवृत्तिस्त्यागसमाधिः १६ वैयावृत्त्यं दशविधं, तद्यथा—आचार्यवैयावृत्त्यं १ उपाध्याय वैयावृत्त्यं २ स्थविरवैयावृत्त्यं ३ तपस्विवैयावृत्त्यं ४ ग्लानवैयावृत्त्यं ५ शैक्षकवैयावृत्त्यं ६ साधर्मिकवैयावृत्त्यं ७ कुलवैयावृत्त्यं ८ गण-

सति सदेवमनुजासुरायां परिषदि ग्लानिपरिहारेण धर्मदेशनया—श्रुतचारित्ररूपधर्मप्ररूपणलक्षणया चतुस्त्रिंशता देहसौगन्ध्यादिभिरतिशयैः पञ्चत्रिंशता बुद्धवचनातिशेषैश्च तद्वेद्यत इति ३१३–३१९ ॥ अथ 'जिणजणणीजणयनाम'त्येकादशं द्वारमाह—

मरुदेवी १ विजय २ सेणा ३ सिद्धत्था ४ मंगला ५ सुसीमा ६ य । पुहवी ७ लक्खण ८ रामा ९ नंदा १० विण्हू ११ जया १२ सामा १३ ॥ ३२० ॥ सुजसा १४ सुव्वय १५ अइरा १६ सिरी १७ देवी १८ पभावई य १९ । पउमावई १२० वप्पा २१ सिव २२ वम्मा २३ तिसला २४ इय ॥ ३२१ ॥ नाभी १ जियसत्तू या २, जियारि ३ संवरे ४ इय । मेहे ५ धरे ६ पइट्ठे ७ य, महसेणे य खत्तिए ८ ॥ ३२२ ॥ सुग्गीवे ९ दढरहे १० विण्हू ११, वसुपुज्जे १२ य खत्तिए । कयवम्मा १३ सीहसेणे १४ य, भाणू १५ विस्ससेणे इय १६ ॥ ३२३ ॥ सूरे १७ सुदंसणे १८ कुंभे १९, सुमित्त २० विजए २१ समुद्दविजए २२ य । राया य अस्ससेणे २३ सिद्धत्थे २४ ऽविय खत्तिए ॥ ३२४ ॥

'मरुदेवी'त्यादिगाथापञ्चकं, भगवत ऋषभस्वामिनो माता मरुदेवी, अजितस्वामिनो विजया, सम्भवनाथस्य सेना, अभिनन्दनस्य सिद्धार्था, सुमतिनाथस्य मङ्गला, पद्मप्रभस्य सुसीमा, सुपार्श्वस्य पृथिवी, चन्द्रप्रभस्य लक्षणा, सुविधिस्वामिनो रामा, शीतलस्य नन्दा, श्रेयांसस्य विष्णुः, वासुपूज्यस्य जया, विमलस्य श्यामा, अनन्तजिनस्य सुयशाः, धर्मनाथस्य सुव्रता, शान्तिनाथस्य अचिरा, कुन्थुनाथस्य श्रीः, अरस्वामिनो देवी, मल्लिजिनस्य प्रभावती, मुनिसुव्रतस्य पद्मावती, नमिनाथस्य वप्रा, अरिष्टनेमेः शिवा, पार्श्वनाथस्य वामा,

११ द्वारे जिनजनकजननीनामानि गा. ३२०-३२४

वर्धमानस्वामिनस्त्रिशला ॥ तथा आदितीर्थंकृत ऋषभस्वामिनः पिता नाभिः, अजितजिनस्य जितशत्रुः, सम्भवस्वामिनो जितारिः, अभिनन्दनस्य संवरः, सुमतिनाथस्य मेघः, पद्मप्रभस्य धरः, सुपार्श्वस्य प्रतिष्ठः, चन्द्रप्रभस्य महासेनः क्षत्रियो राजा, सुविधिस्वामिनः सुग्रीवः, शीतलस्य दृढरथः, श्रेयांसस्य विष्णुः, वासुपूज्यस्य वसुपूज्यः क्षत्रियः, विमलस्य कृतवर्मा, अनन्तजिनस्य सिंहसेनः, धर्मनाथस्य भानुः, शांतिनाथस्य विश्वसेनः, कुन्थुनाथस्य शूरः, अरस्वामिनः सुदर्शनः, मल्लिजिनस्य कुम्भः, मुनिसुव्रतस्य सुमित्रः, नमिनाथस्य विजयः, अरिष्टनेमेः समुद्रविजयः, पार्श्वनाथस्य राजा अश्वसेनः, वर्धवानस्वामिनश्च सिद्धार्थः क्षत्रिय इति ॥ इदानीं **'जिणजणणीजणयगइ'**त्ति द्वादशं द्वारमाह—

> **अट्ठण्हं जणणीओ तित्थयराणं तु हुंति सिद्धाओ । अट्ठ य सणंकुमारे माहिंदे अट्ठ बोद्धव्वा ॥ ३२५ ॥ नागेसुं उसहपिया सेसाणं सत्त हुंति ईसाणे । अट्ठ य सणंकुमारे माहिंदे अट्ठ बोद्धव्वा ॥ ३२६ ॥**

'अट्ठण्ह'मित्यादि गाथाद्वयं, अष्टानां तीर्थंकृतामृषभादीनां चन्द्रप्रभान्तानां जनन्यो—मातरो भवन्ति सिद्धाः, तदनु सुविध्यादीनां शान्तिनाथपर्यन्तानामष्टौ जनन्यः सनत्कुमारे—तृतीयदेवलोके गताः, तथा कुन्थुप्रभृतीनां श्रीमहावीरान्तानामष्टौ जनन्यो माहेन्द्रे—चतुर्थदेवलोके गता बोद्धव्या इति ॥ तथा नागेषु—नागकुमारेषु भवनपतिद्वितीयनिकायवर्तिषु सुरेषु श्रीऋषभनाथपिता—नाभिनामा गत इति शेषः, तथा शेषाणामजितनाथप्रभृतीनां चन्द्रप्रभान्तानां सप्त पितरो भवन्ति गता ईशाने—द्वितीयदेवलोके, **सैद्धान्तिकास्तु** श्रीअजितस्वामिपितुर्जितशत्रोर्मुक्तिगमनमाचक्षते, **अनुयोगद्वारादौ** तथैव भणनात्, **श्रीहेमसूरिः**—"राजा बाहुवलिः सूर्ययशाः सोमयशा

अपि । अन्येऽप्यनेकशः केऽपि, शिवं केऽपि दिवं ययुः ॥ १ ॥ जितशत्रुः शिवं प्राप, सुमित्रस्त्रिदिवं गतः" । इति योगशास्त्रे त्रिषष्टिचरितेऽपि च, तथा सुविधिप्रभृतीनां शान्तिनाथान्तानामष्टौ च पितरः सनत्कुमारे—तृतीयदेवलोके, तथा कुन्थुप्रमुखाणां श्रीमहावीरान्तानामष्टौ पितरो माहेन्द्रे—चतुर्थदेवलोके गता वोद्धव्याः । इदानीं 'उक्किट्ठजहन्नेहिं संखा विहरंत तित्थनाहाणं ।' इति त्रयोदशं द्वारं गाथापूर्वार्धेन तथा 'जम्मसमएवि संखा उक्किट्ठजहन्निया तेसिं ।' इति चतुर्दशं च द्वारं गाथोत्तरार्धेन विवृणोति—

सत्तरिसयमुक्कोसं जहन्न वीसा य दस य विहरंति । जम्मं पइ उक्कोसं वीसं दस हुंति उ जहन्ना ॥ ३२७ ॥

'सत्तरी'त्यादि, सप्तत्यधिकं शतमुत्कृष्टत एककालं तीर्थकृतां समयक्षेत्रे विहरति, पञ्चसु भरतेष्वेकैकस्य भावादैरवतेष्वपि पञ्चसु तावतां भावात्, पञ्चसु च महाविदेहेपु प्रत्येकं द्वात्रिंशता विजयैः कलितेषु तीर्थकृतां षष्ट्यधिकशतस्य सद्भावादेतत्सङ्ख्यायाः सम्भव इति । तथा जघन्यतो विंशतिस्तीर्थकृत एककालं विहरमाणाः प्राप्यन्ते, तथाहि—जम्बूद्वीपस्य पूर्वविदेहे शीतामहानद्या द्विभागीकृते दक्षिणोत्तरदिग्विभागेनैकैकस्य सद्भावात् द्वौ, अपरविदेहेऽपि शीतोदया महानद्या द्विभागीकृते तथैव द्वौ जिनेन्द्रौ, मिलिताश्चत्वारः, एवमपरद्वीपद्वयसम्बन्धिमहाविदेहचतुष्टयेऽपि चत्वारश्चत्वार इति पञ्च चतुष्का विंशतिः, भरतैरावतयोस्तु एकान्तसुषमादावभाव एव, अन्ये तु सूरयो दशैव जघन्यतो विहरन्तीति मन्यन्ते, पञ्चानां महाविदेहानां पूर्वापरविदेहयोः प्रत्येकमेकैकस्य विहरतः सद्भावेन दशानामेव तीर्थकृतां प्राप्यमाणत्वात्, तथा जन्म प्रति—जन्माश्रित्योत्कृष्टत एककाल विहरमाणजिन(ना)विंशतिस्तीर्थकृतो भवन्ति, यतः सर्वेषामपि तीर्थकृतामर्धरात्रसमय एव जन्म, ततो महाविदेहेषु तीर्थकृज्जन्मसमये भरतैरावतक्षेत्रेषु दिवससद्भावेन तीर्थकृदुत्पत्त्यभावादेतावन्त एव प्राप्यन्ते, ननु

१२ जिनजननीजनकगतिः गा. ३२५-२६

१३ उत्कृष्टेतरजिनाः गा. ३२७

महाविदेहक्षेत्रवर्त्तिषु विजयेषु चतुर्भ्योऽधिकानामपि तीर्थकृतामुत्पत्तेः सम्भवात् कथमुत्कृष्टपदे विंशतिरेवेति ?, उच्यते, इह हि मेरौ पण्डकवने चूलिकायाश्चतसृषु पूर्वादिषु दिक्षु प्रत्येकं चतुर्योजनप्रमाणबाहल्याः पञ्चयोजनशतप्रमाणायामा मध्यभागेऽर्धतृतीययोजनशतप्रमाणविष्कम्भा अर्धचन्द्रसंस्थानसंस्थिताः सर्वश्वेतसुवर्णमय्यश्चतस्रोऽभिषेकशिलाः, तत्र चूलिकायाः पूर्वदिग्भाविन्यां पाण्डुकम्बलशिलायां द्वे तीर्थकराभिषेकसिंहासने, तद्यथा—एकमुत्तरत एकं दक्षिणतः, तत्र ये शीताया महानद्या उत्तरतः कच्छादिषु विजयेषु तीर्थकरा उपजायन्ते ते उत्तराहे सिंहासने सुरेन्द्रैरभिषिच्यन्ते, ये पुनः शीताया महानद्या दक्षिणतो मङ्गलावतीप्रमुखेषु विजयेषु उत्पद्यन्ते ते दाक्षिणात्ये सिंहासने सुरेन्द्रैरभिषिच्यन्ते, तथा चूलिकायाः पश्चिमदिग्भाविन्यां रक्तकम्बलशिलायां द्वे सिंहासने, तद्यथा—एकमुत्तरतः एकं दक्षिणतः, तत्र शीतोदाया महानद्या उत्तरतो गन्धिलावतीप्रमुखेषु विजयेषु ये तीर्थकरा उत्पद्यन्ते ते उत्तराहे सिंहासने सुरेन्द्रैरभिषिच्यन्ते, ये पुनः शीतोदाया महानद्या दक्षिणतः पद्मादिषु विजयेषु तीर्थङ्करा उत्पद्यन्ते ते दक्षिणात्ये सिंहासने सुरेन्द्रैरभिषिच्यन्ते, तथा चूलिकाया दक्षिणदिग्भाविन्यामतिपाण्डुकम्बलशिलायां ये भरतक्षेत्रसमुद्भवास्तीर्थकरास्तेऽभिषिच्यन्ते, उत्तरदिग्भाविन्यां त्वतिरक्तकम्बलशिलायामैरवतक्षेत्रसमुद्भवास्तीर्थकरास्तेऽभिषिच्यन्ते, सिंहासनानि च सर्वरत्नमयानि सर्वाण्यपि प्रत्येकं पञ्चधनुःशतायामविष्कम्भान्यर्धतृतीयधनुःशतबाहल्यानीति, ततः समधिकाभिषेकसिंहासनाभावादेव विदेहेषु चतुर्भ्योऽधिकानां तीर्थकृतामेककालमुत्पत्त्यभाव इति, जघन्यतः पुनर्दशैव एककालमुत्पद्यन्ते, पञ्चसु भरतेषु पञ्चसु चैरवतेषु प्रत्येकमेकैकस्य सद्भावात्, भरतैरवतेषु हि जिनजन्मसमये महाविदेहेषु दिनसद्भावान्नाधिकानामुत्पत्तिरिति १४ ॥ इदानीं 'जिणगणहर'त्ति पञ्चदशमं द्वारमाह—

चुलसीइ १ पंचनवई २ विउत्तरं ३ सोलसोत्तरं ४ च सयं ५ । सत्तुत्तर ६ पणनउई ७ तेणउई

८ अट्ठसीई य ९ ॥ ३२८ ॥ एकासीई १० छावत्तरी ११ य छावट्ठि १२ सत्तवन्ना १३ य । पन्ना १४ तेयालीसा १५ छत्तीसा १६ चेव पणतीसा १७ ॥ ३२९ ॥ तेत्तीस १८ अट्ठवीसा १९ अट्ठारस २० चेव तह य सत्तरस २१ । एक्कारस २२ दस २३ एक्कारसेव २४ इय गणहरपमाणं ॥३३०॥

'चुलसी इत्यादि गाथात्रयं, भगवत आदितीर्थकरस्य चतुरशीतिर्गणधराः, अजितस्वामिनः पञ्चनवतिः, शम्भवनाथस्य द्व्युत्तरं शतं, अभिनन्दनस्य षोडशोत्तरं शतं, सुमतिनाथस्य परिपूर्णं शतं, पद्मप्रभस्य सप्ताधिकं शतं, सुपार्श्वस्य पञ्चनवतिः, चन्द्रप्रभस्य त्रिनवतिः, सुविधिस्वामिनोऽष्टाशीतिः, शीतलनाथस्य एकाशीतिः, श्रेयांसस्य षट्सप्ततिः, वासुपूज्यस्य षट्षष्टिः, विमलस्य सप्तपञ्चाशत्, अनन्तजितः पञ्चाशत्, धर्मस्य त्रिचत्वारिंशत्, शान्तिनाथस्य षट्त्रिंशत्, कुन्थुनाथस्य पञ्चत्रिंशत्, अरजिनस्य त्रयस्त्रिंशत्, मल्लिस्वामिनोऽष्टाविंशतिः, मुनिसुव्रतस्याष्टादश, नमिनाथस्य सप्तदश, अरिष्टनेमेरेकादश नेमिनाथस्याष्टादशेति केचिन्मन्यन्ते, पार्श्वनाथस्य दश, वर्धमानस्वामिनश्चैकादशैवेति, एतत् ऋषभादीनां चतुर्विंशतेस्तीर्थकृतां यथाक्रमं गणधराणां—मूलसूत्रकर्तॄणां प्रमाणं १५ ॥ इदानीं 'मुणि'त्ति षोडशं द्वारमाह—

चुलसीइ सहस्सा १ एगलक्ख २ दो ३ तिन्नि ४ तिन्नि लक्खा य । वीसहिया ५ तीसहिया ६ तिन्नि य ७ अड्ढाइय ८ दु ९ एक्कं १० ॥ ३३१ ॥ चउरासीइ सहस्सा ११ बिसत्तरी १२ अट्ठसट्ठि १३ छावट्ठी १४ । चउसट्ठी १५ बासट्ठी १६ सट्ठी १७ पन्नास १८ चालीसा १९ ॥ ३३२ ॥ तीसा २० वीसा २१ अट्ठारसेव २२ सोलस २३ य चउद्दस सहस्सा २४ । एयं साहुपमाणं चउवीसाए

१५ द्वारे गणधरमानं गा. ३२८-३०
१६ मुनिमानं गा. ३३१-३४

२० वीसा २१ अट्ठारसेव २२ सोलस २३ य चउद्दस सहस्सा २४ । एवं साहुपमाणं चउवीसाए

जिणवराणं ॥ ३३३ ॥ अट्ठावीसं लक्खा अडयालीसं तह सहस्साइं । सव्वेसिंपि जिणाणं जईण माणं विणिद्दिट्ठं ॥ ३३४ ॥

'चुलसीई'त्यादि गाथात्रयं, चतुरशीतिसहस्रा मुनीनामाद्यजिनस्य १, एकं लक्षं मुनीनामजितजिनस्य २, एवं मुनितीर्थकृतोः सर्वत्र सम्बन्धः करणीयः, द्वे लक्षे ३, तिस्रो लक्षाः ४, तिस्रो लक्षा विंशत्यधिकाः ५, तिस्रो लक्षास्त्रिंशदधिकाः ६, तिस्रो लक्षाः ७, द्वे सार्धे लक्षे ८, द्वे लक्षे ९, एकं लक्षं १०, चतुरशीतिसहस्राः ११, द्विसप्ततिसहस्राः १२, अष्टषष्टिसहस्राः १३, षट्षष्टिसहस्राः १४, चतुःषष्टिसहस्राः १५, द्विषष्टिसहस्राः १६, षष्टिसहस्राः १७, पञ्चाशत्सहस्राः १८, चत्वारिंशत्सहस्राः १९, त्रिंशत्सहस्राः २०, विंशतिसहस्राः २१, अष्टादशसहस्राः २२, षोडशसहस्राः २३, चतुर्दशसहस्राः २४, एतत्साधुप्रमाण क्रमेण चतुर्विंशतेर्जिनवराणां ॥ एतेषां सर्वसङ्ख्यामीलने यद्भवति तदाह—'अट्ठावीस'मित्यादि, अष्टाविंशतिर्लक्षाणि अष्टचत्वारिंशच्च तथा सहस्राणि सर्वेषामपि जिनानां सम्बन्धिनां यतीनां मानं—परिमाणं विनिर्दिष्टं—विनिश्चितं, एतच्च ये श्रीजिनेन्द्रैर्निजकरकमलेन दीक्षितास्तेषामेवैकत्र पिण्डितानां परिमाणं, न पुनर्गणधरादिभिरपि ये दीक्षितास्तेषामतिबहुत्वादिति १६ ॥ इदानीं 'समणी'त्ति सप्तदशं द्वारमाह—

तिन्नि य १ तिन्नि य २ तिन्नि य ३ छ ४ पंच ५ चउरो ६ चउ ७ तिगे ८ के ९ क्का १० । लक्खा उसहं मोत्तुं तदुवरि सहस्साणिमा संखा ॥ ३३५ ॥ तीसा २ छत्तीसा ३ तीस ४ तीस ५ वीसा ६ य तीस ७ असीई ८ य । वीसा ९ दसमजिणिंदे लक्खोवरि अज्जिया छक्कं ॥ ३३६ ॥ लक्खो तिन्नि सहस्सा ११ लक्खो १२ लक्खो य अट्ठसयअहिओ १३ । वासट्ठी १४ पुण वासट्ठी १५

सहसा अहिया चउसएहिं ॥३३७॥ छसयाहिय इगसट्ठी १६ सट्ठी छसयाइं १७ सट्ठी १८ पणपन्ना १९। पन्ने २० गचत्त २१ चत्ता २२ अडतिस २३ छत्तीस सहसा य २४ ॥ ३३८ ॥ चोयालीसं लक्खा छायालसहस्स चउसयसमग्गा। अज्जाछक्कं एसो अज्जाणं संगहो सव्वो ॥ ३३९ ॥

'तिन्नि'इत्यादि गाथापञ्चकं, त्रीणि १ त्रीणि २ त्रीणि ३ पट् ४ पञ्च ५ चत्वारि ६ चत्वारि ७ त्रीणि ८ एकं ९ एकं १० लक्षाण्येतानि, तत्र ऋषभजिनस्य त्रीण्येवार्यिकालक्षाणि, ततो वृषभं–आदिजिनं मुक्त्वा तदुपरि–पूर्वोद्दिष्टलक्षाणामुपरि क्रमेण यावन्तः सहस्राश्चटन्ति तावत आह—'तीसे'त्यादि, त्रिंशत् सहस्रा इति सर्वत्र योज्यम् २, पट्त्रिंशत् ३ त्रिंशत् ४ त्रिंशत् ५ विंशतिः ६ त्रिंशत् ७ अशीतिश्च ८ विंशतिः ९ दशमजिनेन्द्रस्य–शीतलस्य एकलक्षोपरि आर्यिकापट्कमिति, अयं भावार्थः–श्रीऋषभदेवस्य आर्यिकालक्षत्रयं जातं, अजितजिनस्यार्यिकालक्षत्रयं त्रिंशत्सहस्रैरधिकं, सम्भवजिनस्यार्यिकालक्षत्रयं पट्त्रिंशत्सहस्रैरधिकं, अभिनन्दनस्य साध्वीलक्षपट्कं त्रिंशत्सहस्रैरधिकं, सुमतिजिनस्यार्यिकालक्षपञ्चकं त्रिंशत्सहस्रैरधिकं, पद्मप्रभस्यार्यिकालक्षचतुष्टयं विंशतिसहस्रैरधिकं, सुपार्श्वजिनस्यार्यिकालक्षचतुष्टयं त्रिंशत्सहस्रैरधिकं, चन्द्रप्रभजिनस्य साध्वीलक्षत्रयं अशीतिसहस्रैरधिकं, सुविधिजिनस्यार्यिकालक्षमेकं विंशतिसहस्रैरधिकं, दशमजिनस्य श्रीशीतलस्य आर्यिकाणामेकं लक्षमार्यिकापट्कं चेति, इदानीं श्रेयांसादिजिनसाध्वीमानमाह–श्रेयांसजिनस्य साध्वीनामेकं लक्षं सहस्रत्रयाधिकं, श्रीवासुपूज्यस्य साध्वीनामेकं लक्षं, श्रीविमलजिनस्यार्यिकालक्षं शताष्टाधिकं, श्रीअनन्तजिनस्य द्विपष्टिसहस्राण्यार्यिकाणां, श्रीधर्मजिनस्य पुनरार्यिकाणां द्विपष्टिसहस्राणि चतुर्भिः शतैरधिकानि, श्रीशान्तिजिनस्यार्यिकाणामेकपष्टिसहस्राणि पड्भिः शतैरधिकानि, श्रीकुन्थुनाथस्यार्यिकाणा पष्टिसहस्राणि पड्भिः शतैरधिकानि, श्रीअरनाथस्यार्यिकाणा पष्टिसहस्राणि, श्रीमल्लिजिन-

स्यार्यिकाणां पञ्चपञ्चाशत्सहस्राणि, श्रीमुनिसुव्रतस्यार्यिकाणां पञ्चाशत्सहस्राणि, श्रीनमेरार्यिकाणां एकचत्वारिंशत्सहस्राणि, श्रीनेमेरार्यिकाणां चत्वारिंशत्सहस्राणि, श्रीपार्श्वजिनस्यार्यिकाणामष्टात्रिंशत्सहस्राणि, श्रीमहावीरजिनस्यार्यिकाणां षट्त्रिंशत्सहस्राणि, चः समुच्चये, प्रागुक्तार्यिकाणां सर्वसङ्ख्यामीलने यद्भवति तदाह—चतुश्चत्वारिंशल्लक्षाः षट्चत्वारिंशत्सहस्रैश्चतुःशताधिकैः समग्राः—पूर्णा आर्याषट्कं च, एप आर्यिकाणा सङ्ग्रहः सर्व इति १७ ॥ 'वेउव्विय'त्ति अष्टादशं द्वारमाह—

वेउव्वियलद्धीणं वीससहस्सा सयच्छगब्भहिया १ । वीससहस्सा चउसय २ इगुणीससहस्स अट्ठसया ३ ॥ ३४० ॥ अगुणीससहस्स ४ अट्ठार चउसया ५ सोलसहस्स अट्ठसयं ६ । सतिसय पनरस ७ चउद्दस ८ तेरस ९ बारस सहस दसमे १० ॥ ३४१ ॥ एक्कारस ११ दस १२ नव १३ अट्ठ १४ सत्त १५ छसहस १६ एगवन्नसया १७ । सत्तसहस्स सतिसया १८ दोन्नि सहस्सा नव सयाइं १९ ॥ ३४२ ॥ दुन्नि सहस्सा २० पंचसय सहस्स २१ पन्नरससयाइं नेमिंमि २२ । एक्कारस सय पासे २३ सयाइं सत्तेव वीरजिणे २४ ॥ ३४३ ॥

'वेउव्विये'त्यादि गाथाचतुष्कं, वैक्रियलब्धिमतां—नानाविधवैक्रियरूपकरणशक्तानां मुनीनामाद्यजिनेन्द्रस्य विंशतिः सहस्राणि षट्शताभ्यधिकानि, श्रीअजितजिनस्य विंशतिसहस्राः सचतुःशताः—शतचतुष्टयाधिकाः, श्रीसम्भवजिनस्य एकोनविंशतिसहस्राः शताष्टकाधिकाः, श्रीअभिनन्दनस्य एकोनविंशतिः सहस्राणि, श्रीसुमतिजिनस्य चतुःशताधिका अष्टादश सहस्राः, श्रीपद्मप्रभस्य षोडश सहस्राणि

... पराः योज्यः, दिग्व्रतस्य सङ्क्षातिक्रमे श्रयो दिग्व्रते दोषा.—अतीचारा. तथा स्मृतिविस्मरणं चतुर्थः, क्षेत्रवृद्धिश्च पञ्चमः, तत्र तिर्यक्पूर्वादिदिक्षु अधः—अधोग्रामभूमिगृहकूपादिषु ऊर्ध्व—पर्वततरुशिखरादिषु योऽसौ नियमितः प्रदेशस्तस्य व्यतिक्रमः ३ एते त्रयोऽतीचाराः, एते चानाभोगातिक्रमव्यतिक्रमादिभिरेवातीचारा भवन्ति, अन्यथाप्रवृत्तौ तु भङ्ग एव, अतिक्रमादीनां च स्वरूप—"आधाकम्मनिमंतण पडिसुणमाणे अइक्कमो होइ । पयभेयाइ वइक्कम गहिए तइएयरो

गिलिए ॥ १ ॥" [आधाकर्मणो निमन्त्रणे प्रतिश्रूयमाणेऽतिक्रमो भवति । पदभेदादौ व्यतिक्रमो गृहीते तृतीय इतरो गिलिते ॥ १ ॥] इतिगाथानुसारेण सर्वत्र ज्ञेयं, अत्र 'तइओ'त्ति अतीचारः 'इयरो'त्ति अनाचारः, अत्र च चैत्यसाधुवन्दनार्थं नियमितोर्ध्वादिदिक्प्रमाणमतिक्रम्य सूक्ष्मेक्षिकया साधोरिव उपयुक्तस्य परतोऽपि गच्छतो न भङ्गः, तथा स्मृतेर्योजनशतादिरूपदिक्परिमाणविषयाया अतिव्याकुलत्वप्रमादित्वबुद्ध्यपाटवादिना विस्मरणं, तथाहि—केनचित्पूर्वस्या दिशि योजनशतरूपं परिमाण कृतमासीत् गमनकाले च स्पष्टरूपतया न स्मरति—कि शतं परिमाण कृतमुत पञ्चाशत्?, तस्यैवं पञ्चाशतमतिक्रमतोऽतीचारः सापेक्षत्वात् शतमतिक्रामतश्च भङ्गो निरपेक्षत्वात्, ततः स्मरणीयमेव गृहीत व्रतं, स्मृतिमूलं हि सर्वमनुष्ठानमिति चतुर्थोऽतीचारः ४, अयं तु सर्वव्रतेषु द्रष्टव्यः, तथा क्षेत्रस्य—पूर्वादिदेशस्य दिग्व्रतविषयस्य ह्रस्वस्य सतो वृद्धिः—वर्धनं पश्चिमादिक्षेत्रान्तरपरिमाणप्रक्षेपेण दीर्घीकरणं क्षेत्रवृद्धिरिति पञ्चमोऽतीचारः, तथाहि—केनापि पूर्वापरदिशोः प्रत्येकं योजनशतं गमनपरिमाण विदधे, स चोत्पन्नतथाविधप्रयोजन एकस्या दिशि नवतिं योजनानि व्यवस्थाप्यान्यस्यां दशोत्तर योजनशतं करोति द्वाभ्यामपि प्रकाराभ्या योजनशतद्वयरूपस्य परिमाणस्याव्याहतत्वादित्येवमेकत्र क्षेत्रं वर्धयतो व्रतसापेक्षत्वादतीचार इति, यदि चानाभोगात् क्षेत्रपरिमाणमतिक्रान्तो भवति तदा निवर्तितव्यं, ज्ञाते वा न गन्तव्यं, अन्यो वा न विसर्जनीयः, अथाज्ञानतया गतो भवेत्तदा यत्तेन लब्धं स्वयं वा विस्मृतितो गतेन लब्धं तत्परिहर्तव्यं ५ ॥ २८० ॥ अथ द्वितीयगुणव्रतातीचारानाह—'अपक्क'मित्यादि, इह हि श्रावकेण भोजनतः किल प्रायो निरवद्याहारेणैव भाव्य, अतस्तदपेक्षया यथासम्भवममी अतीचारा दृश्याः, तत्र अपकं—अग्न्यादिना यदसंस्कृतं शालिगोधूमौषध्यादि तदनाभोगातिक्रमादिना भुञ्जानस्य प्रथमोऽतीचारः ?, नन्वपक्वौषधयो यदि सचेतनास्तदा सचित्तमितितृतीयपदेनैवोक्तार्थत्वादस्योपादानमसङ्गतं, अथाचेतनास्तदा कोऽतीचारो ?,

न्द्रूयात्कियत्यपि काले गते गर्भं ग्राहयतो गर्भस्थद्विपदादिभावेन वहिश्च तदभावेन कथञ्चिद् व्रतभङ्गाभङ्गरूपोऽतीचार इति चतुर्थः ४, तथा
कुप्यस्य—रूप्यसुवर्णव्यतिरिक्तस्य कांस्यलोहताम्रत्रपुसीसकवंशविकारकटमञ्चिकामञ्चकमन्थानकतूलिकारथशकटहलमृद्भाण्डप्रभृतिकस्य गृ-
होपकरणकलापस्य सङ्ख्या—परिगणनं तामल्पधनां वहुधनां करोति, कोऽर्थः?—स्थालादीनां कथञ्चिदधिकत्वे प्रतिपन्ननियमस्य जाते
सत्यल्पमूल्यं स्थालाद्यपरेणोत्कलितेन स्थालादिना मेलयित्वा वहुमूल्यं करोति यथा नियमो न भज्यत इति पर्यायान्तरकरणेन सङ्ख्यापू-
रणात्स्वाभाविकसङ्ख्यावाधनाद्य पञ्चमोऽतीचारः ५, एते पञ्चमव्रते दोषा—अतीचारा इति ॥ २७९ ॥ उक्ता अणुव्रतानां प्रत्येकं पञ्च
पञ्चातीचाराः, अथ गुणव्रतातीचाराणामवसरः, तत्रापि प्रथमगुणव्रतस्य दिग्विरतिलक्षणस्यातीचारानाह—

**तिरियं अहो य उड्ढं दिसिवयसंखाअइक्कमे तिन्नि । दिसिवयदोसा तह सइविम्हरणं खित्त-
वुड्ढी च ॥ २८० ॥ अप्पक्कं दुप्पक्कं सचित्तं तह सचित्तपडिवद्धं । तुच्छोसहिभक्खणयं दोसा उव-
भोगपरिभोगे ॥ २८१ ॥ कुक्कुइयं मोहरियं भोगुवभोगाइरेग कंदप्पा । जुत्ताहिगरणमेए अइया-
राऽणत्थदंडवए ॥ २८२ ॥**

'तिरिय'मित्यादि, तिर्यगधश्च चः समुच्चये भिन्नक्रमः ऊर्ध्वं चेत्येवं योज्यः, दिग्व्रतस्य सङ्ख्यातिक्रमे त्रयो दिग्व्रते दोषाः—अतीचाराः
तथा स्मृतिविस्मरणं चतुर्थः, क्षेत्रवृद्धिश्च पञ्चमः, तत्र तिर्यक्पूर्वादिदिक्षु अधः—अधोग्रामभूमिगृहकूपादिषु ऊर्ध्वं—पर्वततरुशिखरादिषु
योऽसौ नियमितः प्रदेशस्तस्य व्यतिक्रमः ३ एते त्रयोऽतीचाराः, एते चानाभोगातिक्रमव्यतिक्रमादिभिरेवातीचारा भवन्ति, अन्यथाप्रवृत्तौ
तु भङ्ग एव, अतिक्रमादीनां च स्वरूपं—"आहाकम्मनिमंतण पडिसुणमाणे अइक्कमो होइ । पयभेयाइ वइक्कम गहिए तइएयरो

सूभयजटनिष्पाद्यसस्य, वास्तु—गृहहट्टादि ग्रामनगरादि च, तत्र गृह त्रिविध—खात—भूमिगृहादि उच्छ्रित—प्रासादादि खातोच्छ्रित—भूमिगृहस्योपरि गृहादिसन्निवेशः क्षेत्राणि च वास्तूनि च क्षेत्रवास्तूनि तान्येकत्र योजयति, गृहीतपरिमाणत्वेन हि केनचिदेव क्षेत्रं परिगृहीत, तस्य

केनापि स्वकीयं क्षेत्रं तत्क्षेत्रप्रत्यासन्नमेव दीयते, ततोऽसौ स्वकीयनियमभङ्गभयेन तत्परदत्तं क्षेत्रं स्वकीयक्षेत्रेण सह योजयति यथैकमेव द्वाभ्यामपि ताभ्या क्षेत्रं भवति एवं गृहादिकमपि परदत्त वृत्तिमित्त्याद्यपनयनेन स्वकीयगृहादिनैकीकरोतीत्यतीचारः प्रथमः १, तथा रूप्यकनकादिसङ्ख्याव्रतकाले चतुर्मासादिकालावधिना यत्परिमाणं गृहीत तावतोऽधिकं जात व्यवहारादिना ततो यथा मे नियमभङ्गो न भवति न चेदमन्यत्र कुत्रापि याति नियमावधौ च समाप्ते अहमेव ग्रहीष्याम्येतदितिबुद्ध्या स्वजनेभ्यो ददत् व्रतसापेक्षत्वादतिचरति व्रतमिति द्वितीयः २, तथा धनधान्यादि परगृहे वध्नाति—स्वीकृत्य मुञ्चति यावन्निजनियमपर्यन्तः, तत्र धन—गणिमधरिममेयपरीक्ष्य (परिच्छेद्य) लक्षणं, यदाहुः—"गणिम जाईफलफोफलाइ धरिमं तु कुंकुमगुडाई । मेयं चोप्पडलोणाइ रयणवत्थाइ परिच्छेज्जं ॥ १ ॥" धान्यं सप्तदशविध, यदाहुः—"व्रीहिर्यवो मसूरो गोधूमो मुद्गमापतिलचणकाः । अणवः प्रियङ्गुकोद्रवमकुष्टकाः शालिराढक्यः ॥ १ ॥ किञ्च कलायकुलत्थौ सणसप्तदशानि धान्यानि ॥" इति, धनं च धान्य च धनधान्ये ते आदी यस्य तद्धनधान्यादि, तत्र कृतधनधान्यादिपरिमाणः कोऽपि पूर्वलभ्यमन्यद्वा धनादिकं कस्यापि पार्श्वाल्लभ्यमानमिदानीमेव यदि स्वगृह एवैतत्समानयामि तदा नियमभङ्गो मे भवति अग्रेतने तु विक्रीतादौ सति पूर्णे वा नियमावधौ स्वगृहे समानेष्यामीतिबुद्ध्या वचननियन्त्रणात्मकेन मूढकादिवन्धरूपेण वा सत्यन्कारदानादिस्वरूपेण वा वन्धनेन स्वीकृत्य यदा तदीयगृह एव तद्व्यवस्थापयति तदा तृतीयोऽतीचारः ३ ॥ २७८ ॥ तथा 'दुपये'त्यादि, द्वे पदे येपा तानि द्विपदानि—कलत्रावरुद्धदासीदासकर्मकरपदात्यादीनि हंसमयूरकुक्कुटशुकसारिकाचकोरपारापतप्रभृतीनि च, चत्वारि पदानि येपां तानि चतुष्पदानि—गोमहिषमेषाविककरभरासभतुरगहस्त्यादीनि, तानि गर्भ ग्राहयति सोऽतीचार इति सम्बन्धः, यथा किल केनापि संवत्सराद्यवधिना द्विपदचतुष्पदानां परिमाणं कृत तेपा च विवक्षितसंवत्सराद्यवधिमध्य एव प्रसवेऽधिकद्विपदादिभावाद् व्रतभङ्गः स्यादिति त-

लिङ्गनादि परदारवर्जिनोऽपि परदारेषु निधुवनं परिहरन्ति नालिङ्गनादीति कथञ्चिद् व्रतसापेक्षत्वादतीचाराविति ४, तथा परेषां—अन्येषां स्वस्वापत्यव्यतिरिक्तानां विवाहो—विवाहकरणं कन्याफललिप्सया स्नेहसंबन्धादिना वा परिणयनविधानं, इदं च स्वकलत्रसन्तोषवता स्वकलत्रात् परदारवर्जकेन तु स्वकलत्रवेश्याभ्यामन्यत्र मनोवाक्कायैर्मैथुनं न कार्यं न च कारणीयमिति यदा प्रतिपन्नं व्रतं भवति तदा परविवाहकरणं मैथुनकारणमर्थतः प्रतिषिद्धमेव भवति, मैथुनव्रतकारी च मन्यते—मया विवाह एवायं विधीयते न मैथुनं कार्यते इति व्रतसापेक्षत्वादतीचारः, कन्याफललिप्सा च सम्यग्दृष्टेरव्युत्पन्नावस्थायां सम्भवति, मिथ्यादृष्टेश्च भद्रकावस्थायामनुग्रहार्थं व्रतदाने सा सम्भवति, ननु परविवाहवत् स्वापत्यविवाहनेऽपि समान एवायं दोषः, सत्यमेतत्, पर यदि स्वकन्यादीनां विवाहो न कार्यते तदा स्वच्छन्दचारित्वं भवेत् ततः शासनोपघातः स्यात्, विहिते तु विवाहे पत्यादिनियन्त्रितत्वेन न तथा भवतीति, परेऽप्याहुः—"पिता रक्षति कौमारे, भर्ता रक्षति यौवने। पुत्राश्च स्थाविरे भावे, न स्त्री स्वातन्त्र्यमर्हति ॥ १ ॥" यस्तु यादवशिरोमणेः कृष्णस्य चेटकमहाराजस्य च निजापत्येष्वपि विवाहनियमः श्रूयते स चिन्तकान्तरसद्भावे सति द्रष्टव्य इति ५, मध्ये स्थितस्य 'चउत्थवए' इति पदस्यात्रापि सम्बन्धाच्चतुर्थव्रते एते पञ्चातीचाराः ॥ २७७ ॥ अथ पञ्चमव्रतातीचारानाह—'जोएई'त्यादिगाथाद्वयं, धनधान्यादिवस्तुरूपनवविधपरिग्रहपरिमाणस्वरूपे पञ्चमव्रतेऽतीचारा विज्ञेयाः, यथा 'जोएई'त्यादि, योजयति—क्षेत्रवास्तूनि एकत्र मीलयतीति, तत्र क्षेत्रं—धान्योत्पत्तिभूमिः, तत् त्रिविधं—सेतुकेतूभयभेदात्, तत्र सेतुक्षेत्रं यदरघट्टादिजलेन सिच्यते, केतुक्षेत्रमाकाशोदकनिष्पाद्यशस्यं, उभयक्षेत्रं तूभयजलनिष्पाद्यशस्यं, वास्तु—गृहहट्टादि ग्रामनगरादि च, तत्र गृह त्रिविधं—खातं—भूमिगृहादि उच्छ्रितं—प्रासादादि खातोच्छ्रितं—भूमिगृहस्योपरि गृहादिसन्निवेशः क्षेत्राणि च वास्तूनि च क्षेत्रवास्तूनि तान्येकत्र योजयति, गृहीतपरिग्रहव्रतेन हि केनचिदेकं क्षेत्रं परिगृहीतं, तस्य

नया परस्य भर्तुरभावेनापरदारत्वादभङ्गः लोके च परदारतया रूढेर्भङ्ग इति पूर्ववदतीचारः, शेपास्तु त्रयोऽतीचारा द्वयोरपि भवेयुः, स्त्रियास्तु स्वपुरुपसन्तोपपरपुरुपवर्जनयोर्न भेदः, स्वपुरुपव्यतिरेकेणान्येपा परपुरुपत्वात्, अन्यविवाहनादयस्तु त्रयः स्वदारसन्तोपिण इव स्वपुरुपविपयाः स्युरिति, पञ्च वा, कथं ?, आद्यस्तावद्यदा स्वकीयपतिर्वारकदिने सपत्न्या परिगृहीतो भवति तदा सपत्नीवारकं विलुप्य परिभुञ्जानाया अतीचारः द्वितीयस्तु अतिक्रमादिना परपुरुपमभिसरन्त्या अतीचारः, ब्रह्मचारिण्या वा स्वपतिमतिक्रमादिना अभिसरन्त्या अतीचारः, शेपास्त्रयः स्त्रियाः पूर्ववदिति । तथा कामे–मदने तीव्रो–गाढोऽभिलापः–परित्यक्तान्यसकलव्यापारस्य तदेकाध्यवसायता, रमणीमुखकमलकक्षोपस्थान्तरेष्ववितृप्ततया प्रक्षिप्य प्रजननं महती वेलां यावन्निश्चलो मृत इवास्ते चटक इव चटकाया मुहुर्मुहुः कामिन्यामारोहतीति तृतीयः ३, तथा अनङ्गः–कामः, स च पुंसः स्त्रीपुंनपुंसकसेवनेच्छा हस्तकर्मादीच्छा वा वेदोदयात् तथा स्त्रियोऽपि पुरुपनपुसकस्त्रीसेवनेच्छा हस्तकर्मादीच्छा वा नपुंसकस्यापि नपुंसकपुरुपस्त्रीसेवनेच्छा हस्तकर्मादीच्छा वा तेन तस्मिन् वा क्रीडा–रमणमनङ्गक्रीडा स्वलिङ्गेन कृतकृत्योऽपि योपितामवाच्यदेशं भूयो भूयः कुष्णाति केशाकर्पणप्रहारदानदन्तनखकदर्थनादिप्रकारैश्च मोहनीयकर्मावेशात्तथा क्रीडति यथा प्रबलो रागः समुज्जृम्भते, अथवा अङ्ग–देहावयवो मैथुनापेक्षया योनिर्मेहनं वा तद्व्यतिरिक्तान्यनङ्गानि–कुचकक्षोरुवदनादीनि तेपु क्रीडा, इह च श्रावकोऽत्यन्तपापभीरुतया ब्रह्मचर्यं चिकीर्पुरपि यदा वेदोदयासहिष्णुतया तत्कर्तुं न शक्नोति तदा यापनामात्रार्थं स्वदारसन्तोपादि प्रतिपद्यते, मैथुनमात्रेणैव च यापनायां सम्भवन्त्यां कामतीव्राभिलापानङ्गक्रीडे अर्थतः प्रतिपिद्धे, तत्सेवने च न कश्चिद् गुणः प्रत्युत राजयक्ष्मादयो दोपा एव भवन्ति, एवं प्रतिपिद्धाचरणाद्भङ्गः निजनियमावाधनाच्चाभङ्ग इत्येतावतीचारौ, अन्ये त्वन्यथाऽतीचारद्वयमपि भावयन्ति–स हि स्वदारसतोपी निधुवनमेव मया प्रत्याख्यातमिति स्वकल्पनया वेश्यादौ तत्परिहरति, ना-

रमल्पमुच्यते, ततः इत्वरं—अल्पं परिग्रहो यस्याः सा इत्वरपरिग्रहा, इत्वरकालं परिग्रहो यस्याः सा तथा, कालशब्दलोपोऽत्र द्रष्टव्यः, अथवा इत्वरी—प्रतिपुरुषमयनशीला वेश्येत्यर्थः परिगृह्यत इति परिग्रहा—कञ्चित्कालं भाटीप्रदानादिना संगृहीता इत्वरी चासौ परिग्रहा च सा तथा, पुंवद्भावश्चात्र कार्यः, तां यद्भुङ्क्ते—सेवते गृहीतचतुर्थव्रतः सोऽतीचारः, इयमत्र भावना—भाटीप्रदानादित्वरकालं स्वीकारेण स्वकलत्रीकृतस्य वेश्यां सेवमानस्य स्वमतिकल्पनया स्वदारत्वेन व्रतसापेक्षचित्तत्वान्न भङ्गः अल्पकालं परिग्रहाच्च वस्तुतोऽन्यकलत्रत्वाद्भङ्ग इति भङ्गाभङ्गरूपत्वादित्वरपरिग्रहां सेवमानस्य प्रथमोऽतीचारः १, तथा अपरिगृहीता—अगृहीतान्यसत्कभाटिर्वेश्या प्रोषितभर्तृका स्वैरिणी कुलाङ्गना वाऽनाथा तां 'थियं'ति स्त्रियं स्थितां वा, एवंविधां सतीं यो भुङ्क्ते सोऽतीचार इति सण्टङ्कः, अयं चानाभोगादिना अतिक्रमादिना वा अतीचारः २, एतौ च द्वावप्यतीचारौ स्वदारसन्तोषिण एव न तु परदारवर्जकस्य इत्वरपरिग्रहाया वेश्यात्वेन अपरिगृहीतायास्त्वनाथतयैव परदारत्वाभावात् शेषास्त्वतीचारा द्वयोरपीति हरिभद्रसूरिमतं, एतदेव च सूत्रानुपाति, यदाह—"सदारसंतोसस्स इमे पंच अइयारा जाणियव्वा न समायरियव्व"त्ति, अन्ये त्वाहुः—इत्वरपरिग्रहासेवनं स्वदारसन्तोषिणोऽतीचारो यथा पूर्वं व्याख्यातस्तथैव, अपरिग्रहासेवनं तु परदारवर्जिनोऽतीचारः, अपरिग्रहा हि वेश्या, यदा च तां गृहीतान्यसत्कभाटिकामभिगच्छति तदा परदारगमनदोषसम्भवात् कथञ्चित्परदारत्वाच्च भङ्गत्वेन वेश्यात्वाच्चाभङ्गत्वेन भङ्गाभङ्गरूपोऽतीचारः इति द्वितीयः, परे पुनरन्यथा प्राहुर्यथा—"परदारवज्जिणो पंच होंति तिन्नि उ सदारसंतुट्ठे । इत्थीए तिन्नि पंच व भङ्गविगप्पेहिं अइयारा ॥ १ ॥" इयमत्र भावना—इत्वरकालं या परेण भाट्यादिना परिगृहीता वेश्या तां गच्छतः परदारवर्जिणो भङ्गः, कथंचित्परदारत्वात्तस्याः, लोके तु परदारत्वारूढेर्न भङ्ग इति भङ्गाभङ्गरूपोऽतीचारः, अपरिगृहीतायामनाथकुलाङ्गनायां यद्गमनं परदारवर्जिनः सोऽप्यतीचारः तत्कल्प-

...ना वा ग्रहण, च रानीतं हि काणक्रयेण मुधिकया वा प्रच्छन्नं गृह्णन् चौर एव भवति,
करणाद् व्रतभङ्गः, वाणिज्यमेव मया विधीयते न साक्षाच्चौरिकेत्यध्यवसायेन व्रतसापेक्षत्वाच्च न भङ्ग इति भङ्गाभङ्गरूपः प्रथमोऽती- ततश्च चौर्य-
चारः, तथा चौराणां प्रयोजन—व्यापारण चौरप्रयोग.—हरत यूयमिति ,हरणक्रियायां प्रेरणा, अथवा चौराणां प्रयोगाः—उपकरणानि कुशि-

काकर्तरिकाघर्घरिकादीनि तेषामर्पणं विक्रयणं वा उपचाराच्चौरप्रयोगः ततो जातश्चौरप्रयोगजोऽतीचारः, प्राकृतत्वाच्च नपुंसकत्वं, अत्र यद्यपि चौर्यं न करोमि न कारयामीत्येवंप्रतिपन्नस्य व्रतस्य चौरप्रयोगो व्रतभङ्ग एव तथापि किमधुना यूय निर्व्यापारास्तिष्ठथ? यदि भवतां भोजनादिकं नास्ति तदाऽहं तद्ददामि भवदानीतमोपस्य वा यदि विक्रायको न विद्यते तदाऽहं तं विक्रेष्ये इत्येवंविधवचनैश्चौरान् व्यापारयतः स्वयं च चौर्यव्यापारं परिहरतो व्रतसापेक्षस्यासावतीचार इति द्वितीयः २, तथा मीयतेऽनेनेति मानं—कुडवपलहस्तादि तुला तु प्रसिद्धैव मानं च तुला च मानतुले कूटे च ते मानतुले च कूटमानतुले तयोः करणं—हीनेन मानेन ददाति अधिकेन मानेन च गृह्णाति एवं तुलयाऽपीति तृतीयः ३, तथा रिपोः—द्विषः सम्बन्धिनि राज्ये—नियमिते भूमिभागे कटके वा व्यवहारो—व्यवस्थातिक्रमेण व्यवहरणं, इह च यद्यपि स्वस्वामिनाऽननुज्ञातस्य परकटकादिप्रवेशस्य "सामिजीवादत्त तित्थयरेण तहेव य गुरूहिं । एयस्स उ जाऽविरई अदिन्नदाणे सरूवं तं ॥ १ ॥" [स्वाम्यदत्तं जीवादत्त तीर्थकरेण तथैव गुरुभिरदत्तं । एतस्माद् याऽविरतिः अदत्तादानस्यैतत् स्वरूपं ॥ १ ॥] इत्यदत्तादानलक्षणयोगेन विरुद्धराज्यव्यवहारकारिणां च चौर्यदण्डयोगेनादत्तादानव्रतभङ्ग एव तथापि विद्वेषिनृपतिभूमौ मया वाणिज्यमेव क्रियते न चौर्यमिति भावनया व्रतसापेक्षत्वाल्लोके च चौरोऽयमिति व्यपदेशाभावादतीचारतेति चतुर्थः ४, तथा सदृशयुतिः—सदृशाना वस्तूनां युतिः—मिश्रीकरणं यथा व्रीहिषु पलञ्जिकान् घृते वसादि तैले मूत्रादि सिकतादि अच्छधवलपण्डिकायां जात्यसुवर्णरूप्ययोर्युक्तिसुवर्णरूप्ये मिश्रयित्वा व्यवहरतीति पञ्चमः, अत्र च कूटमानतुलादिव्यवहारः सदृशयुतिश्च परव्यंसनेन परधनग्रहणरूपत्वाद्भङ्ग एव केवल खात्रखननादिकमेव चौर्यं प्रतिषिद्धं मया वणिक्कलैव कृतेति भावनया व्रतरक्षणोद्यतत्वादतीचारता ५, इति तृतीयव्रतेऽतीचाराः ॥ २७६ ॥ इदानीं **चतुर्थव्रतातीचारानाह—'भुंजई'त्यादि,** इत्व-

कारकमिदमिदं च मन्त्रयन्ते, यद्वा रहस्यदूषणं—पैशून्यं, यथा द्वयोः प्रीतौ सत्यामेकस्याकारादिनोपलभ्याभिप्रायमितरस्य तथा कथयति यथा प्रीतिस्तयोः प्रणश्यति इति द्वितीयोऽतीचारः, तथा दाराणां—कलत्राणामुपलक्षणत्वान्मित्रादीनां च मन्त्रो—मन्त्रणं तस्य भेदः—प्रकाशनं दारमन्त्रभेदः, अस्य चानुवादरूपत्वेन सत्यत्वाद्यद्यपि नातीचारत्वं घटते तथापि विश्रब्धभाषितार्थप्रकटनजनितलज्जादितः कलत्रमित्रादेर्मरणादिसम्भवेन परमार्थतोऽस्यासत्यत्वात्कथञ्चिद्भङ्गरूपत्वेनातीचारतैव, रहस्यदूषणे हि रहस्यमाकारादिना विज्ञायानधिकृत एव प्रकाशयति इह तु मन्त्रयितैव स्वयं मन्त्रं भिनत्तीत्यनयोर्भेदः, इति तृतीयोऽतीचारः, तथा कूटस्य—असद्भूतस्य लेखो—लेखनं कूटलेखस्तस्य करणं, एतच्च यद्यपि कायेनासत्यं वाचं न वदामीत्यस्य न वादयामीत्यस्य वा व्रतस्य भङ्ग एव तथापि सहसाकारानाभोगादिनाऽतिक्रमादिना वाऽतीचारः, अथवा सत्यमित्यसत्यभणनं मया प्रत्याख्यात इदं तु लेखनमिति भावनया व्रतसव्यपेक्षस्यातीचार एवेति चतुर्थोऽतीचारः, मृषा—अलीकं तस्योपदेशो मृषोपदेशः, इदं च 'एवं च एवं च ब्रूहि त्वं एवं च एवं च अभिदध्याः कुलगृहेष्वि'त्यादिकमसत्याभिधानशिक्षाप्रदानमित्यर्थः, इह व्रतसंरक्षणबुद्ध्या परवृत्तान्तकथनद्वारेण मृषोपदेशं यच्छतः पञ्चमोऽतीचारः, व्रतसव्यपेक्षत्वेन मृषावादे परप्रवर्तनेन च भग्नाभग्नरूपत्वादस्य उपलक्षणत्वान्निकृतिप्रधानशास्त्राध्यापनमप्यतीचारः, इति मृषादोषाः—**द्वितीयव्रतातीचाराः** ॥ २७५ ॥ अथ **तृतीयव्रतातीचारा**नाह—'**चोराणी**'त्यादि, चौरैरानीतं—आहृतं चौरानीतं कनकवसनादि, अत्र च सूत्रे आदानपदाध्याहारात्तस्यादानं—मूल्येन मुधिकया वा ग्रहणं, चौरानीतं हि काणक्रयेण मुधिकया वा प्रच्छन्नं गृह्णन् चौर एव भवति, ततश्च चौर्यकरणाद् व्रतभङ्गः, वाणिज्यमेव मया विधीयते न साक्षाच्चौरिकेत्यध्यवसायेन व्रतसापेक्षत्वाच्च न भङ्ग इति भङ्गाभङ्गरूपः प्रथमोऽतीचारः, तथा चौराणां प्रयोजनं—व्यापारणं चौरप्रयोगः—हरत यूयमिति हरणक्रियायां प्रेरणा, अथवा चौराणां प्रयोगाः—उपकरणानि कुशि-

ह वद् द्रष्टव्यः, नवर सापेक्षो रोगचिकित्सार्थं स्यात्, अपराधकारिणं च वाचैव वदेद्—अद्य ते भोजनादि न दास्यत इति, शान्तिनिमित्त चोपवासादि कारयेत्, किं बहुना ?, मूलगुणस्याहिंसालक्षणस्यातीचारा यथा न भवन्ति तथा यतितव्यं । ननु हिंसैव भावेन प्रत्याख्याता ततो बन्धादिकरणेऽपि न कश्चिद् दोषः, हिंसाविरतेरखण्डितत्वात्, अथ बन्धादयोऽपि प्रत्याख्यातास्तदा तत्करणे व्रतभङ्ग

एव भवेत्, विरतेः खण्डनात्, अपरं च—बन्धादीनां प्रत्याख्येयत्वे विवक्षितव्रतेयत्ता विशीर्यते प्रतिव्रतमतीचारव्रतानामाधिक्यादिति, एवं च न बन्धादीनामतीचारतेति ब्रूमः, सत्यं, हिंसैव प्रत्याख्याता न बन्धादयः, केवल तत्प्रत्याख्यानेऽर्थतस्तेऽपि प्रत्याख्याता द्रष्टव्याः, हिंसोपायत्वात्तेषां, न च बन्धादिकरणेऽपि च व्रतभङ्गः किंत्वतीचार एव, कथं ?, इह द्विविधं व्रतं—अंतर्वृत्त्या वहिर्वृत्त्या च, तत्र मारयामीति विकल्पाभावेन यदा कोपाद्यावेशात् परप्राणप्रहाणमविगणयन् बन्धादौ प्रवर्तते न च परो विपद्यते तदा निर्दयताविरत्यनपेक्षप्रवृत्तत्वेनाऽऽन्तरवृत्त्या व्रतस्य भङ्गो हिंसाया अभावाच्च वहिर्वृत्त्या पालनमिति, देशस्य भञ्जनात् देशस्य च पालनादतीचारव्यपदेशः प्रवर्तते, यदाहुः—“न मारयामीति कृतव्रतस्य, विनैव मृत्युं क इहातिचारः ? । निगद्यते यः कुपितो वधादीन्, करोत्यसौ स्यान्नियमेऽनपेक्षः ॥ १ ॥ मृत्योरभावान्नियमोऽस्ति तस्य, कोपादयाहीनतया तु भग्नः । देशस्य भङ्गादनुपालनाच्च, पूज्या अतीचारमुदाहरन्ति ॥ २ ॥” यच्चोक्त ‘व्रतेयत्ता विशीर्यते’ इति, तदयुक्तं, विशुद्धाहिंसासद्भावे हि बन्धादीनामभाव एव, ततः स्थितमेतद्—बन्धादयोऽतीचारा एव, बन्धादिग्रहणस्योपलक्षणत्वान्मन्त्रतन्त्रप्रयोगादयोऽन्येऽप्यतीचारतया विज्ञेया इति ॥ द्वितीयव्रतातीचारानाह—‘सहसे’त्यादि, सहसा—अनालोच्य कलङ्कनं—कलङ्कस्य करणमभ्याख्यानमसद्दोषस्यारोपणमितियावत् चौरस्त्वं पारदारिकस्त्वमित्यादि प्रथमोऽतीचारः, ननु सहसा कलङ्कनमसद्दोषाभिधानरूपत्वेन प्रत्याख्यातत्वाद्भङ्ग एव न त्वतीचार इति, सत्यं, किन्तु यदा परोपघातकमनाभोगादिनाऽभिधत्ते तदा सङ्क्लेशाभावेन व्रतसाक्षेपत्वान्न भङ्गः परोपघातहेतुत्वाच्च भङ्ग इति भङ्गाभङ्गरूपोऽतीचारः, यदा तु तीव्रसङ्क्लेशादभ्याख्याति तदा भङ्ग एव व्रतनिरपेक्षत्वादिति, तथा रहः—एकान्तस्तत्र भवं रहस्यं—राजादिकार्यसम्बद्धं यदन्यस्मै न कथ्यते तस्य दूषण—अनधिकृतेनैवाकारेङ्गितादिभिर्ज्ञात्वा अन्यस्मै प्रकाशन रहस्यदूषणं, यथा रहसि मन्त्रयमाणान् कांश्चिदवलोक्य गृहीतमृषाव्रतः कश्चिद्वदति—एते हि राजापकारादि-

ततः क्रोधादिवशत इत्यत्रापि दृश्यं, अत्र चावश्यकचूर्ण्यादिभणितो विधिरयं—बन्धो द्विपदानां चतुष्पदानां वा स्यात्, सोऽपि सार्थकोऽनर्थको वा स्यात्, तत्रानर्थकस्तावद्विधातुं न युज्यते, सार्थकः पुनरयं द्विविधः—सापेक्षो निरपेक्षश्च, तत्र सापेक्षो यो दामग्रन्थिना शिथिलेन यश्च प्रदीपनादिषु मोचयितुं छेत्तुं वा शक्यते, निरपेक्षः पुनर्यन्निश्चलमत्यर्थं च बद्ध्यते, एवं तावच्चतुष्पदानां बन्धः, द्विपदानामपि दासदासीचौरपाठादिप्रमत्तपुत्रादीना यदि बन्धस्तदा सविक्रमणा एव ते बन्धनीया रक्षणीयाश्च यथा ज्वलनभयादिषु न विनश्यन्ति, तथा द्विपदचतुष्पदाः श्रावकेण त एव सङ्ग्रहितव्या ये अबद्धा एवासत इति, तथा छविच्छेदोऽपि तथैव, नवरं निरपेक्षो हस्तपादकर्णनासिकादि यन्निर्दयं छिनत्ति, सापेक्षः पुनर्यद्गण्डं वाऽरुर्वा छिंद्याद्वा दहेद्वेति, तथाऽधिकभारोऽपि नारोपयितव्यः, प्रथममेव हि या द्विपदादिवाहनेन जीविका सा श्रावकेण मोक्तव्या, अथासावन्या न भवेत् तदा द्विपदो यं भारं स्वयमुत्क्षिपत्यवतारयति च एतावान् वाह्यते, चतुष्पदस्य तु यथोचितभारः किंचिदूनः क्रियते, हलशकटादिषु पुनरुचितवेलायामसौ मुच्यत इति, तथा वधोऽपि प्रहाररूपस्तथैव, नवरं निरपेक्षप्रहारो निर्दयताडना, सापेक्षः पुनरेव—यथा श्रावकेणादित एव भीतपर्षदा भवितव्यं, यदि पुनः कोऽपि न करोति विनयं तदा तं मर्माणि मुक्त्वा लतया दवरकेण वा सकृद् द्विर्वा ताडयेदिति, तथा अन्नपानादिनिषेधः कस्यापि न करणीयः, तीक्ष्णबुभुक्षो ह्येवं म्रियेतापि, अतः स्वभोजनवेलायां ज्वरितादीन् विमुच्य नियमत एवान्यान् विधृतान् भोजयित्वा स्वय भुञ्जीत, अन्नादिनिरोधोऽपि सार्थकानर्थकादिभेदो बंधवद् द्रष्टव्यः, नवर सापेक्षो रोगचिकित्सार्थं स्यात्, अपराधकारिणं च वाचैव वदेद्—अद्य ते भोजनादि न दास्यत इति, शान्तिनिमित्तं चोपवासादि कारयेत्, किं बहुना ?, मूलगुणस्याहिंसालक्षणस्यातीचारा यथा न भवन्ति तथा यतितव्यं । ननु हिंसैव श्रावकेण प्रत्याख्याता ततो बन्धादिकरणेऽपि न कश्चिद् दोषः, हिंसाविरतेरखण्डितत्वात्, अथ बन्धादयोऽपि प्रत्याख्यातास्तदा तत्करणे व्रतभङ्ग

एव भवेत्, विरतेः खण्डनात्, अपर च—वन्धादीनां प्रत्याख्येयत्वे विवक्षितव्रतेयत्ता विशीर्यते प्रतिव्रतमतीचारव्रतानामाधिक्यादिति, एवं च न वन्धादीनामतीचारतेति ब्रूमः, सत्यं, हिंसैव प्रत्याख्याता न वन्धादयः, केवल तत्प्रत्याख्यानेऽर्थतस्तेऽपि प्रत्याख्याता द्रष्टव्याः, हिंसोपायत्वात्तेषां, न च वन्धादिकरणेऽपि च व्रतभङ्गः किंत्वतीचार एव, कथं ?, इह द्विविधं व्रतं—अतर्वृत्त्या वहिर्वृत्त्या च, तत्र मारयामीति विकल्पाभावेन यदा कोपाद्यावेशात् परप्राणप्रहाणमविगणयन् वन्धादौ प्रवर्तते न च परो विपद्यते तदा निर्दयताविरत्यनपेक्षप्रवृत्तत्वेनाऽन्तरवृत्त्या व्रतस्य भङ्गो हिंसाया अभावाच्च वहिर्वृत्त्या पालनमिति, देशस्य भञ्जनात् देशस्य च पालनादतीचारव्यपदेशः प्रवर्तते, यदाहुः—"न मारयामीति कृतव्रतस्य, विनैव मृत्युं क इहातिचारः ? । निगद्यते यः कुपितो वधादीन्, करोत्यसौ स्यान्नियमेऽनपेक्षः ॥ १ ॥ मृत्योरभावान्नियमोऽस्ति तस्य, कोपाद्दयाहीनतया तु भग्नः । देशस्य भङ्गादनुपालनाच्च, पूज्या अतीचारमुदाहरन्ति ॥ २ ॥" यच्चोक्त 'व्रतेयत्ता विशीर्यते' इति, तदयुक्तं, विशुद्धाहिंसासद्भावे हि वन्धादीनामभाव एव, ततः स्थितमेतद्—वन्धादयोऽतीचारा एव, वन्धादिग्रहणस्योपलक्षणत्वान्मन्त्रतन्त्रप्रयोगादयोऽन्येऽप्यतीचारतया विज्ञेया इति ॥ द्वितीयव्रतातीचारानाह—'सहसे'त्यादि, सहसा—अनालोच्य कलङ्कनं—कलङ्कस्य करणमभ्याख्यानमसद्दोषस्यारोपणमितियावत् चौरस्त्वं पारदारिकस्त्वमित्यादि प्रथमोऽतीचारः, ननु सहसा कलङ्कनमसद्दोषाभिधानरूपत्वेन प्रत्याख्यातत्वाद्भङ्ग एव न त्वतीचार इति, सत्यं, किन्तु यदा परोपघातकमनाभोगादिनाऽभिधत्ते तदा सङ्क्लेशाभावेन व्रतसाक्षेपत्वान्न भङ्गः परोपघातहेतुत्वाच्च भङ्ग इति भङ्गाभङ्गरूपोऽतीचारः, यदा तु तीव्रसङ्क्लेशादभ्याख्याति तदा भङ्ग एव व्रतनिरपेक्षत्वादिति, तथा रहः—एकान्तस्तत्र भवं रहस्यं—राजादिकार्यसम्बद्धं यदन्यस्मै न कथ्यते तस्य दूषणं—अनधिकृतेनैवाकारेङ्गितादिभिर्ज्ञात्वा अन्यस्मै प्रकाशनं रहस्यदूषणं, यथा रहसि मन्त्रयमाणान् कांश्चिदवलोक्य गृहीतमृषापात्रतः कश्चिद्वदति—एते हि राजापकारादि-

ततः क्रोधादिवशत इत्यत्रापि दृश्यं, अत्र चावश्यकचूर्ण्यादिभणितो विधिरयं—बन्धो द्विपदानां चतुष्पदानां वा स्यात्, सोऽपि सार्थकोऽनर्थको वा स्यात्, तत्रानर्थकस्तावद्विधातुं न युज्यते, सार्थकः पुनरयं द्विविधः—सापेक्षो निरपेक्षश्च, तत्र सापेक्षो यो दामग्रन्थिना शिथिलेन यश्च प्रदीपनादिषु मोचयितुं छेत्तुं वा शक्यते, निरपेक्षः पुनर्यन्निश्चलमत्यर्थं च बद्ध्यते, एवं तावच्चतुष्पदाना बन्धः, द्विपदानामपि दासदासीचौरपाठादिप्रमत्तपुत्रादीना यदि बन्धस्तदा सविक्रमणा एव ते बन्धनीया रक्षणीयाश्च यथा ज्वलनभयादिषु न विनश्यन्ति, तथा द्विपदचतुष्पदाः श्रावकेण त एव सङ्ग्रहितव्या ये अबद्धा एवासत इति, तथा छविच्छेदोऽपि तथैव, नवर निरपेक्षो हस्तपादकर्णनासिकादि यन्निर्दयं छिनत्ति, सापेक्षः पुनर्यद्गण्डं वाऽरुर्वा छिंद्याद्वा दहेद्वेति, तथाऽधिकभारोऽपि नारोपयितव्यः, प्रथममेव हि या द्विपदादिवाहनेन जीविका सा श्रावकेण मोक्तव्या, अथासावन्या न भवेत् तदा द्विपदो यं भार स्वयमुत्क्षिपत्यवतारयति च एतावान् वाह्यते, चतुष्पदस्य तु यथोचितभारः किंचिदूनः क्रियते, हलशकटादिषु पुनरुचितवेलायामसौ मुच्यत इति, तथा वधोऽपि प्रहाररूपस्तथैव, नवर निरपेक्षप्रहारो निर्दयताडना, सापेक्षः पुनरेवं—यथा श्रावकेणादित एव भीतपर्षदा भवितव्य, यदि पुनः कोऽपि न करोति विनयं तदा तं मर्माणि मुक्त्वा लतया दवरकेण वा सकृद् द्विर्वा ताडयेदिति, तथा अन्नपानादिनिषेधः कस्यापि न करणीयः, तीक्ष्णबुभुक्षो ह्येवं म्रियेतापि, अतः स्वभोजनवेलायां ज्वरितादीन् विमुच्य नियमत एवान्यान् विधृतान् भोजयित्वा स्वयं भुञ्जीत, अन्नादिनिरोधोऽपि सार्थकानर्थकादिभेदो बंधवद् द्रष्टव्यः, नवर सापेक्षो रोगचिकित्सार्थं स्यात्, अपराधकारिण च वाचैव वदेद्—अद्य ते भोजनादि न दास्यत इति, शान्तिनिमित्तं चोपवासादि कारयेत्, किं बहुना ?, मूलगुणस्याहिंसालक्षणस्यातीचारा यथा न भवन्ति तथा यतितव्यं । ननु हिंसैव श्रावकेण प्रत्याख्याता ततो बन्धादिकरणेऽपि न कश्चिद् दोषः, हिंसाविरतेरखण्डितत्वात्, अथ बन्धादयोऽपि प्रत्याख्यातास्तदा तत्करणे व्रतभङ्ग

कणयाइ देइ सयणाणं २ । धणधन्नाइ परघरे बंधइ जा नियमपज्जंतो ३ ॥२७८॥ दुपयाइँ चउप्पयाइँ
गब्भं गाहेइ ४ कुप्पसंखं च । अप्पधणं बहुमोल्लं ५ करेइ पंचमवए दोसा ॥ २७९ ॥

'पढमवये'त्यादि, प्रथमव्रते—प्राणातिपातविरमणलक्षणे नरतिरश्चामन्नपानव्यवच्छेदः तथा बन्धस्तथा वधस्तथाऽतिभारारोपणं तथा छविच्छेदः, एते पञ्चातीचारा—मालिन्यरूपा भवन्ति, तत्रान्नपानव्यवच्छेदो—भोजनपानयोर्निषेधो द्विपदचतुष्पदानां क्रियमाणोऽतीचारः प्रथमव्रतस्य, ननु यद्येवं ज्वरादिरोगाक्रान्तानां पुत्रादीना लङ्घनादिविधापने गृहीताहिंसाविरमणव्रतस्यातीचारो भविष्यति, तदुक्तं, सोपस्काराणि हि सूत्राणि भवन्ति ततः क्रोधादिवशत इति सूत्रे अध्याहर्तव्यं, ततः क्रोधादिदूषितमना यदन्नादिनिषेधं करोति तदाऽतीचारः, यदा तु हितबुद्ध्या रोगाद्यभिभूताना पुत्रादीनामन्नादिनिषेधं करोति तदा नातीचार इति, एवमन्यत्रापि क्रोधादिवशत इति द्रष्टव्यं, न चैतदनार्षं, यतोऽन्यत्राभ्यधायि—"बंधवहछविच्छेयं अइभार भत्तपाणवोच्छेयं । कोहाइदूसियमणो गोमणुयाईण नो कुणइ ॥ १ ॥" [वन्धवधच्छविच्छेदमतिभार भक्तपानव्यवच्छेद क्रोधादिदूषितमनाः गोमनुजादीनां न करोति ॥ १ ॥] इत्यादि, किं बहुना ?, यद्रोगाद्यभिभूतानां यद्वापठनादिपराणां पुत्रादीनां यच्च शान्तिकृते उपवासादिकारण तत्रातीचार इत्यर्थः, तथा बन्धो—रज्ज्वादिना गोमनुष्यादीना नियन्त्रणं स्वपुत्रादीनामपि विनयग्राहणार्थं क्रियते ततः क्रोधादिवशत इत्यत्रापि सम्बन्धनीयं, अतः प्रबलकषायोदयाद् यो बन्धः सोऽतीचार इति, तथा वधो—लकुटादिना हननं, कषायादेव वध इत्यन्ये, तथा 'अतिभारारोपणं' अतिमात्रस्य—वोढुमशक्यस्य भारस्यारोपणं—गोकरभरासभमनुष्यादीना स्कन्धे पृष्ठे शिरसि वा वहनायाधिरोपणं, इहापि क्रोधाल्लोभाद्वा यदधिकभारारोपणं सोऽतीचार इति, तथा 'छविच्छेदः' छविः—त्वक् तद्योगाच्छरीरमपि वा छविः तस्याश्छेदो—द्वैधीकरणं, स च पादवल्मिकोपहतस्य पुत्रादेरपि क्रियते,

सम्यक्त्वं दूषयतीत्यतीचारः, तथा 'अन्यतीर्थिकप्रशंसा' अन्यतीर्थिकाः—सौगतभौतिकादयः तेषां प्रशंसा—अहो एतेषां राजपूज्यत्वमहो एतेषां सर्वजनमान्यत्वमहोऽपूर्ववैदुष्यादिगुणसमृद्धिः एवमादि, तेषां प्रशंसा प्रतायमानाऽचिन्त्यचिन्तामणिकल्पं सम्यक्त्वं दूषयतीत्यतीचारः, तथा 'परतीर्थिकोपसेवनं' परतीर्थिकैः सह एकत्र सवासात् परस्परालापादिजनितः परिचयः, तदपि सम्यक्त्व दूषयतीत्यतीचारः, यत एकत्रवासे तत्प्रक्रियादर्शनश्रवणाभ्यां दृढसम्यक्त्वस्यापि सम्यक्त्वह्रासः सम्भाव्यते किमुत मन्दबुद्धेर्नवधर्मस्येति, ननु दर्शनाचारं प्रतिपादयता तद्विपक्षतया दर्शनस्याष्टावतीचाराः प्रतिपादिताः ततस्तत्रापि शङ्काकाङ्क्षाविचिकित्साः अत्रापि चेति कथं न पौनरुक्त्यं ?, तत्र ब्रूमः—पूर्वं निःशङ्कितत्वाद्यभावमात्रमतीचारतया प्रत्यपादि इह तु जीवादिविषयशङ्कादिसद्भाव इति न कश्चिद्दोषः, इह चातीचारो व्यवहारनयमताश्रयणेन सत्येव सम्यक्त्वे स्खलनामात्रं, निश्चयनयमते तु सम्यक्त्वाभाव एव, तथा चोक्तम्—"एकस्मिन्नप्यर्थे" इत्यादि । अथ 'वयाइं'ति वितन्यते, तत्राह—

पढमवये अइआरा नरतिरिआणऽन्नपाणवोच्छेओ । बंधो वहो य अइभाररोवणं तह छविच्छेओ ॥ २७४ ॥ सहसा कलंकणं १ रहसदूसणं २ दारमंतभेयं च ३ । तह कूडलेहकरणं ४ मुसोवएसो ५ मुसे दोसा ॥ २७५ ॥ चोराणीय १ चोरपयोगजं २ कूडमाणतुलकरणं ३ । रिउरज्जव्ववहारो ४ सरिसज्जुई ५ तइयवयदोसा ॥ २७६ ॥ भुंजइ इतरपरिग्गह १ मपरिग्गहियं थियं २ चउत्थवए। कामे तिव्वहिलासो ३ अणंगकीला ४ परविवाहो ५ ॥२७७॥ जोएइ खेत्तवत्थूणि १ रुप्प-

जिनाभिहितम् ॥ १ ॥ एकस्मिन्नप्यर्थे संदिग्धे प्रत्ययोऽर्हति हि नष्टः । मिथ्या च दर्शनं तत् स चादिहेतुर्भवगतीनाम् ॥२॥" इत्यर्थः १, काङ्क्षा—अन्यान्यदर्शनग्रहः, सापि सर्वविषया देशविषया च, तत्र सर्वविषया सर्वपाखण्डिधर्माकाङ्क्षारूपा, यथा परिव्राजकभौतिकब्राह्मणादयोऽपि विषयसुखत्यागेऽपि परलोकफलमिच्छन्त इति साध्वीयानेव तदीयोऽपि धर्मः, देशकाङ्क्षा त्वेकादिदर्शनविषया, यथा सुगतेन भगवता भिक्षूणामक्लेशकारी धर्म उपदिष्टः स्नानान्नपानाच्छादनशयनादिषु सुखानुभवद्वारेण, यदाह—"मृद्वी शय्या प्रातरुत्थाय पेया, भक्तं मध्ये पानकं चापराह्णे । द्राक्षाखण्डं शर्करा चार्धरात्रे, मोक्षश्चान्ते शाक्यसिंहेन दृष्टः ॥ १ ॥" इति, एतदपि घटमानकमेव, एवं च काङ्क्षापि परमार्थतो भगवदर्हत्प्रणीतागमानाश्वासरूपा सम्यक्त्वस्य दूषकत्वादतिचारः २, विचिकित्सा—फलं प्रति सन्देहः, स च सत्यपि जिनागमाभ्युपगमे सर्वक्रमेऽस्य दुष्करतपसः सिद्धान्तमपि हेतुना मया विधीयमानस्य सिकतापणकवलनवन्निरास्वादस्यायत्यां फलसम्पत् कदाचिद्भविष्यति उत हेयताभागेव निष्फलकायक्लेशमात्रमिति, क्रियाऽपि हि क्रिया दीयन्ते सफला अफलाश्च कृषीवलादीनां अत इयमपि क्रिया तथा सम्भाव्यते, न त्वेवं चिन्तयति, यथा—"पुव्वपुरिसा जहोदियमग्गचरा घडइ तेसि फलजोगो । अम्हेसु य धिइमघयण-विरहओ न घडेति फ ऽ ॥ १ ॥" [पूर्वपुरुषा यथोदितमार्गचराः घटते तेषां फलयोगः अस्मासु च धृतिसंहननविरहतो न तथैषां फल ॥ १ ॥] इति, एषाऽपि विचिकित्सा क्रियमाणा भगवद्वचनानाश्वासरूपत्वेन सम्यक्त्वस्य दूषकत्वादतिचारः, न चेयं शङ्कातो न भिद्यते शङ्काया अपि, यतः शङ्का सकलासकलपदार्थभाक्त्वेन द्रव्यगुणविषया इयं तु क्रियाविषयैवेति भेदः, अथवा या एव शङ्का, विचिकित्सा वा भवत्येव यथा दाक्षे—विचिकित्सा—निन्दा, सा च सदाचारसाधुविषया, यथाऽस्नानेन प्रस्वेदजलक्लिन्नमलत्वाद् दुर्गन्धिवपुष एते महानुभावाः, को दोषः स्याद् यदि प्रासुकेनाम्भसाऽङ्गप्रक्षालनं कुर्वीरन्निति, एतस्याऽपि विचिकित्सा विधीयमाना भगवद्धर्मानाश्वासरूपत्वात्

द्वादश भवन्तीति, अथ वीर्यत्रिकातीचारानाह—'तिगं तु विरिअस्स'त्ति वीर्यस्य त्रिकं पुनर्मनोवाकायाः सूचकत्वात्सूत्रस्य मनोवाकायव्यापाराः ते च पापप्रयुक्ताः—पापविषये प्रवृत्ताः सन्तो वीर्यत्रिकातीचारा भवन्तीति ॥ 'पण सम्म'त्ति व्याख्यायते—

संका कंखा य तहा वितिगिच्छा अन्नतित्थियपसंसा। परतित्थिओवसेवणमइयारा पंच सम्मत्ते ॥२७३॥

'संके'त्यादि, शङ्का काङ्क्षा तथा विचिकित्सा अन्यतीर्थिकप्रशंसा परतीर्थिकोपसेवनं च अतीचाराः पञ्च सम्यक्त्वे भवन्तीति । तत्र शङ्का—भगवदर्हत्प्रणीतेषु पदार्थेषु धर्मास्तिकायादिष्वत्यन्तगहनेषु मतिदौर्बल्यात् सम्यगनवधार्यमाणेषु संशयः—किमेवं स्यान्नैवमिति, यदाहुः-"संसयकरणं सङ्के"ति, सा च शङ्का द्विविधा—देशशङ्का सर्वशङ्का च, देशशङ्का देशविषया जीवाद्यन्यतमपदार्थैकदेशगोचरेत्यर्थः, यथाऽस्ति जीवः केवलं सर्वगतोऽसर्वगतो वा? सप्रदेशोऽप्रदेशो वेति, सर्वशङ्का सर्वविषया यथाऽस्ति धर्मो नास्ति वेति, इयं च द्विधाऽपि शङ्का भगवदर्हत्प्रणीतप्रवचनेऽप्रत्ययरूपा सम्यक्त्वं दूषयतीत्यतीचारः, केवलाऽऽगमगम्या अपि हि पदार्था असदादिप्रमाणपरीक्षानिरपेक्षा आप्तप्रणेतृकत्वान्न सन्देग्धुं योग्याः, यत्रापि मतिदौर्बल्यादिभिर्मोहवशात् क्वचन सशयो भवति तत्राप्यप्रतिहतेयमर्गला, यथा—कत्थइ मइदुव्वल्लेण तव्विहायरियविरहओ वावि । नेयगहणत्तणेण य नाणावरणोदयेण च ॥ १ ॥ हेऊदाहरणासंभवे य सइ सुट्ठु जं न बुज्झेज्जा । सव्वन्नुमयमवितहं तहावि तं चिंतए मइमं ॥ २ ॥ अणुवकयपराणुग्गहपरायणा जं जिणा जुगप्पवरा । जिअरागदोसमोहा य नन्नहावाइणो तेणं ॥ ३ ॥ [कुत्रापि मतिदौर्बल्येन तद्विधाचार्यविरहतो वापि । ज्ञेयगहनत्वेन च ज्ञानावरणोदयेन च ॥ १ ॥ हेतूदाहरणासंभवे च सति सुष्ठु यन्न बुध्येत । सर्वज्ञमतमवितथं तथापि तच्चिन्तयेत् मतिमान् ॥ २ ॥ अनुपकृतपरानुग्रहपरायणा यत् जिना युगप्रवराः जितरागद्वेषमोहाश्च नान्यथावादिनस्तेन ॥ ३ ॥] यथा वा—"सूत्रोक्तस्यैकस्याप्यरोचनादक्षरस्य भवति नरः । मिथ्यादृष्टिः सूत्रं हि नः प्रमाणं

१, तथा रोदयत्यपरानिति रुद्रः—प्राणिवधादिपरिणत—आत्मैव तस्येदं कर्म रौद्रं, तदपि सत्त्वेषु वधवेधबन्धनदहनाङ्कनमारणादिप्रणिधानं १ पैशुन्यासभ्यासद्भूतघातादिवचनचिन्तनं २ तीव्रकोपलोभाकुलं भूतोपघातपरायणं परलोकापायनिरपेक्षं परद्रव्यहरणप्रणिधानं ३ सर्वाभिशङ्कनपरम्परोपघातपरायणशब्दादिविषयसाधनद्रव्यसंरक्षणप्रणिधानं च ४ उत्स-

न्नवधादिलिङ्गगम्यं नरकगतिगमनकारणमवसेय २ । तथा धर्मः—क्षमादिदशलक्षणः तस्मादनपेतं धर्म्यं, तच्च सर्वज्ञाऽऽज्ञानुचिन्तनं १ रागद्वेषकषायेन्द्रियवशजन्तूनामपायविचिन्तनं २ ज्ञानावरणादिशुभाशुभकर्मविपाकसंस्मरणं ३ क्षितिवलयद्वीपसमुद्रप्रभृतिवस्तुसंस्थानादिधर्मालोचनात्मकं ४, जिनप्रणीतभावश्रद्धानादिचिह्नगम्यं देवगत्यादिफलसाधकं ज्ञातव्य ३ । तथा शोधयत्यष्टप्रकार कर्ममलं शुच वा—शोकं क्लमयति-अपनयतीति निरुक्तविधिना शुक्लं, एतदपि पूर्वगतश्रुतानुसारिनानानयमतैकद्रव्योत्पत्तिस्थितिभङ्गादिपर्यायानुस्मरणादिस्वरूपं ४ अवधासम्मोहादिलिङ्गगम्यं मोक्षादिफलप्रसाधकं विज्ञेयं ४ । अत्र च धर्मशुक्ले एव तपसी निर्जरार्थत्वात्, नार्तरौद्रे बन्धहेतुत्वादिति ११ । 'उस्सग्गोऽविय'त्ति उत्सर्जनीयस्य परित्याग उत्सर्गः, स द्विविधः—बाह्योऽभ्यन्तरश्च, तत्र बाह्यो द्वादशादिभेदस्योपधेरतिरिक्तस्यानेषणीयस्य संसक्तस्यान्नपानादेर्वा त्यागः, आभ्यन्तरः कषायाणां मृत्युकाले शरीरस्य च त्यागः, ननु उत्सर्गः प्रायश्चित्तमध्य एवोक्तस्तत् किं पुनरत्र भणनेन ?, सत्यं, सोऽतीचारविशुद्ध्यर्थमुक्तः अयं तु सामान्येन निर्जरार्थमुक्त इत्यपौनरुक्त्यं १२ । 'अब्भितरओ तवो होइ'त्ति इद प्रायश्चित्तादि व्युत्सर्गान्तमनुष्ठानं लौकिकैरनभिलक्ष्यत्वात् तन्त्रान्तरीयैश्च भावतोऽनासेव्यमानत्वात् मोक्षावाप्तावन्तरङ्गत्वादभ्यन्तरस्य कर्मणस्तापकत्वादभ्यन्तरैरेवान्तर्मुखैर्भगवद्भिर्ज्ञायमानत्वाच्चाभ्यन्तर तपो भवतीति, एतेषां च कथं **अतीचारः** सभवतीति आह—'सम्मे'त्यादि, एतेषामनशनादीनां द्वादशाना तपोभेदानां सम्यगकरणे—विपरीततया न्यूनाधिक्येन वाऽयथावस्थितानुष्ठानरूपे अतीचारा अपि

१ दशधा प्रायश्चित्तवर्णने उत्सर्गशब्देन चेष्टाभिभवभेदेन द्विविध कायोत्सर्गो वर्णितो मौनध्यानादिक्रियाव्यतिरिक्तक्रियात्यागमधिकृत्य, अय तु शरीरोपाधिगणादिवस्तुत्याधिरयेति स्पष्टो भेदो वा, अतिरिक्तोपधेस्त्यागो द्रव्यावमौदर्यं अनेषणीयत्यागो विवेकः कषायत्याग. कषायसंलीनता, अपश्चिमाराधनायै वा गणादित्यागोऽयं ।

संपायणमेस भावत्थो" ॥१॥ [वैयावृत्त्यं व्यावृतभाव इह धर्मसाधननिमित्तं अन्नादीनां विधिना संपादनमेष भावार्थः ॥१॥] ९॥ 'तहेव
सज्झाओ'त्ति सुष्ठु आ-मर्यादया कालवेलापरिहारेण पौरुष्यपेक्षया वा अध्यायः-अध्ययनं स्वाध्यायः, स च पञ्चधा-वाचनापृच्छना-
परावर्तनानुप्रेक्षाधर्मकथाभेदात्, तत्र वाचना-शिष्याध्यापनं, गृहीतवाचनेनापि संशयोत्पत्तौ पुनः प्रष्टव्यमिति पूर्वाधीतस्य सूत्रादेः शङ्कि-
तादौ प्रश्नः पृच्छना, पृच्छनाविशोधितस्य सूत्रस्य मा भूद्विस्मरणमिति परावर्तना, सूत्रस्य घोषादिविशुद्धं गणनमित्यर्थः, सूत्रवदर्थेऽपि स-
म्भवति विस्मरणमतोऽनुप्रेक्षणं, ग्रन्थार्थस्य मनसाऽभ्यासोऽनुप्रेक्षा चिन्तनिकेत्यर्थः, एवमभ्यस्तश्रुतेन धर्मकथा कर्तव्येति, धर्मस्य-श्रुतरू-
पस्य कथा-व्याख्या धर्मकथेति १० ॥ 'झाण'मिति ध्यायते-चिन्त्यते वस्त्वनेनेति ध्यातिर्वा ध्यानं-अन्तर्मुहूर्तमात्रकालमेकाग्रचित्ताध्य-
वसानं, यदाहुः—"अंतोमुहुत्तमेत्तं चित्तावत्थाणमेगवत्थुंमि । छउमत्थाणं झाणं जोगनिरोहो जिणाणं तु" ॥ १ ॥ [अन्तर्मुहूर्त्तमात्रं
चित्तस्यैकवस्तुनि अवस्थानं छद्मस्थानां ध्यानं जिनानां तु योगनिरोधः ॥ १ ॥] तच्चतुर्धा-आर्त्तरौद्रधर्म्यशुक्लभेदात्, तत्र ऋतं-दुःखं तस्य
निमित्तं तत्र वा भवं ऋते वा-पीडिते प्राणिनि भवमार्त्तं, तच्चामनोज्ञानां शब्दरूपरसस्पर्शगन्धलक्षणानां विषयाणां तदाश्रयभूतवायसा-
दिवस्तूनां वा समुपनतानां विप्रयोगप्रणिधानं भाविनां वाऽसम्प्रयोगचिन्तनम् १ एवं शूलशिरोरोगादिवेदनाया अपि विप्रयोगासंप्रयोग-
प्रार्थनं २ इष्टशब्दादिविषयाणां सातवेदनायाश्चाविप्रयोगसम्प्रयोगप्रार्थनं ३ देवेन्द्रचक्रवर्तित्वादिप्रार्थनं च ४ शोकाक्रन्दनस्वदेहताडनवि-
लपनादिलक्षणलक्ष्यं तिर्यग्गतिगमनकारणं विज्ञेयं १, तथा रोदयत्यपरानिति रुद्रः-प्राणिवधादिपरिणत-आत्मैव तस्येदं कर्म रौद्रं, तदपि
सत्त्वेषु वधवेधबन्धनदहनाङ्कनमारणादिप्रणिधान १ पैशून्यासभ्यासद्भूतघातादिवचनचिन्तनं २ तीव्रकोपलोभाकुलं भूतोपघातपरायणं
परलोकापायनिरपेक्षं परद्रव्यहरणप्रणिधानं ३ सर्वाभिशङ्कनपरम्परोपघातपरायणशब्दादिविषयसाधकद्रव्यसंरक्षणप्रणिधानं च ४ उत्स-

...णाणं" ॥ १ ॥ [... पुनर्भक्तिर्बहुमानस्तथा वर्णवादश्च अर्हदादीनां ...नाम् ॥ १ ॥] भक्तिः—बाह्या प्रतिपत्तिः ...—आन्तरः प्रीतिविशेषः वर्णवादो—गुणमहणं, चारित्रविनयः पुनः "सामाइयाइचरणस्स सद्दहणं तहेव काएण । संफासणं परू-... ॥ २ ॥" तथा—"मणवइकायविणओ आयरियाईण सव्वकालम्मि । अकुसलमणाइरोहो कुसलाणमुदीरणं

तह य ॥ २ ॥" [सामायिकादिचारित्राणा श्रद्धानं तथैव कायेन संस्पर्शनं अथ च सर्वसत्त्वानां पुरतः प्ररूपणं ॥ १ ॥ मनोवाक्कायविनय आचार्यादीनां सर्वकाले अकुशलमनआदिरोधः कुशलानां तथोदीरण च ॥ २ ॥] तथा उपचारेण—सुखकारिक्रियाविशेषेण निर्वृत्त औपचारिकः स चासौ विनयश्च औपचारिकविनयः, स च सप्तधा—"अब्भासऽच्छण छंदाणुवत्तणं कयपडिकिई तह य । कारिअनिमित्तकरणं दुक्खत्तगवेसणं तह य ॥ १ ॥ तह देसकालजाणण सव्वत्थेसु तह य अणुमई भणिया । उवयारिओ उ विणओ एसो भणिओ समासेणं ॥ २ ॥" [अभ्यासस्थानं छन्दोऽनुवर्त्तनं कृतप्रतिकृतिस्तथा च । कारितनिमित्तकरणं दुःखार्त्तगवेषणं च तथा ॥ १ ॥ तथा देशकालज्ञानं तथा सर्वार्थेष्वनुमतिर्भणिता । औपचारिकस्तु विनय एप भणितः समासेन ॥ २ ॥] तत्र 'अब्भासऽच्छणं'ति सूत्राद्यर्थिना नित्यमेवाचार्यस्याभ्यासे—प्रत्यासन्ने स्थातव्यं, तथा छन्द.—अभिप्रायो गुरूणामनुवर्तनीयः, तथा कृतप्रतिकृतिः—कृते भक्तादिना उपचारे प्रसन्ना गुरवः प्रतिकृतिं—प्रत्युपकारं सूत्रार्थादिदानतो मे करिष्यन्ति, न नामैकैव निर्जरेति भक्तादिदाने गुरोर्यतितव्य, तथा कार्यनिमित्तकारणं, कार्य—श्रुतप्रापणादिकं निमित्तं—हेतुं कृत्वा श्रुत प्रापितोऽहमनेनेति हेतोरित्यर्थः विशेपेण तस्य विनये वर्तितव्यं, तदनुष्ठानं च कर्तव्यं, यद्वा कारितेन—सम्यक्सूत्रार्थमध्यापितेन पुनस्तन्निमित्त करण—विनयस्य विधानं कारितनिमित्तकारणं, गुरुणा सम्यक् सूत्रादिकं पाठितेन विनेयेन विशेपतो विनये वर्तितव्यं तदुक्तार्थानुष्ठानं च कर्त्तव्यमिति भावः, तथा दुःखार्त्तस्य—दुःखपीडितस्य गवेपण—औपधादिना प्रतिजागरणं दुःखार्त्तगवेषणं, पीडितस्योपकारकरणमित्यर्थः, तथा देशकालज्ञानमवसरज्ञतेत्यर्थः, तथा सर्वार्थेपु गुरुविषयेष्वनुमतिः—आनुकूल्यं, अथवा द्विपश्चाशद्भेदो विनयः, स च पञ्चपष्टिद्वारे वक्ष्यते ८ ॥ 'वेयावच्च'मिति व्यापिपर्ति सेति व्यापृतः तस्य भावो वैयावृत्त्यं, धर्मसाधनार्थमन्नादिदानमित्यर्थः, यदाहुः—"वेयावच्चं वावडभावो इह धम्मसाहणनिमित्तं । अन्नाइयाण विहिणा

भक्तिस्तथा बहुमानः तद्दृष्टार्थानां सम्यक्त्वभावना विधिग्रहणमभ्यासोऽपि चैष विनयो जिनाभिहितः ॥ २ ॥] शुश्रूषणादिकश्च दर्शनविनयः, यदाहुः—"सुस्सूसणा अणासायणा य विणओ उ दंसणे दुविहो । दंसणगुणाहिएसुं किज्जइ सुस्सूसणाविणओ ॥ १ ॥ सक्कारब्भुट्ठाणे संमाणासणअभिग्गहो तह य । आसणअणुप्पयाणं किइकम्म अंजलिगहो य ॥ २ ॥ इंतस्सऽणुगच्छणया ठिअस्स तह पज्जुवासणा भणिया । गच्छंताणुव्वयणं एसो सुस्सूसणाविणओ ॥ ३ ॥" [शुश्रूषणा अनाशातना च विनयस्तु दर्शने द्विविधः दर्शनगुणाधिकेषु क्रियते शुश्रूषणाविनयः ॥ १ ॥ सत्कारोऽभ्युत्थानं सन्मानमासनाभिग्रहश्च तथा । आसनानुप्रदानं कृतिकर्माञ्जलिग्रहश्च ॥ २ ॥ आयातोऽनुगमनं स्थितस्य तथा पर्युपासनं भणितं । व्रजतोऽनुव्रजनमेष शुश्रूषणाविनयः ॥ ३ ॥] सत्कारः—स्तवनवन्दनादि अभ्युत्थानं—विनयार्हस्य दर्शनादेवासनत्यजनं सन्मानो—वस्त्रपात्रादिभिः पूजन आसनाभिग्रहः पुनस्तिष्ठत एव गुरोरादरेणासनानयनपूर्वकमत्रोपविशतेति भणनं आसनानुप्रदानं—स्थानात्स्थानान्तरे आसनस्य सञ्चारणं कृतिकर्म—वन्दनक अञ्जलिग्रहः—अञ्जलिकरणं, शेषं प्रकटं, अनाशातनाविनयः पुनः पञ्चदशविधः, तस्य चेदं स्वरूपम्—"तित्थयर धम्म आयरिअ वायगे थेर कुल गणे संघे । संभोइअ किरियाए मइनाणाईण य तहेव" ॥१॥ [तीर्थंकरे धर्मे आचार्ये वाचके स्थविरे कुले गणे संघे सांभोगिके क्रियावति मतिज्ञानादीनां च तथैव ॥१॥] साम्भोगिकाः—एकसामाचारिकाः क्रिया—आस्तिकता "कायव्वा पुण भत्ती बहुमाणो तह य वन्नवाओ य । अरहंतमाइयाणं केवलनाणावसाणाणं" ॥ १ ॥ [कर्त्तव्या पुनर्भक्तिर्बहुमानस्तथा वर्णवादश्च अर्हदादीनां केवलज्ञानावसानानां ॥ १ ॥] भक्तिः—बाह्या प्रतिपत्तिः बहुमानः—आन्तरः प्रीतिविशेषः वर्णवादो—गुणग्रहणं, चारित्रविनयः पुनः "सामाइयाइचरणस्स सद्दहाणं तहेव कायेणं । संफासणं परूवणमह पुरओ सव्वसत्ताणं ॥ १ ॥" तथा—"मणवयकाइयविणओ आयरियाईण सव्वकालम्मि । अकुसलमणाइरोहो कुसलाणमुदीरणं

, — रू सु य भद्दयपावएसु चक्खुविसयमुवगएसु । तुट्टेण व रुट्टेण य समणेण सया न होयव्वं ॥१॥" [रूपेषु च भद्रकपापकेषु चक्षुर्विषय०] इत्याद्यभिलापेनेति, कषायसंलीनता च कषायाणामनुदीर्णानामुदयनिरोधेन उदीर्णानां च निष्फलीकरणेन विज्ञेया, यदभ्यधायि—"उदयस्सेव निसेहो उदयप्पत्ताण वाऽफलीकरणं । जं इत्थ कसायाण कसायसंलीणया एसा ॥ १ ॥"

[उदयस्यैव निरोधः प्राप्तोदयानां वाऽफलीकरणं । यदत्र कषायाणां कषायसंलीनतैषा ॥ १ ॥] योगसंलीनता पुनर्मनोवाक्कायलक्षणयोगानामकुशलाना निरोधः कुशलानामुदीरणं च, यदवोचन्—"अपसत्थाण निरोहो जोगाणमुदीरणं च कुसलाणं । कज्जंमि य विहिगमणं जोगे संलीणया भणिया ॥ १ ॥" [अप्रशस्तानां योगाना निरोधः कुशलानां चोदीरणं कार्ये च विधिगमन योगे संलीनता भणिता ॥ १ ॥] विविक्तशयनासनतारूपा पुनः संलीनता आरामादिषु स्त्रीपशुपण्डकादिरहितेषु यदवस्थानं, यदाहुर्महर्षयः—"आरामुज्जाणाइसु थीपसुपंडगविवज्जिए ठाणं । फलगाईण य गहणं तह भणियं एसणिज्जाणं ॥ १ ॥" [आरामोद्यानादिषु स्त्रीपशुपण्डकविवर्जिते स्थान । तथा एषणीयानां फलकादीनां ग्रहणं भणितं ॥ १ ॥] ६ ॥ चः समुच्चये, 'वज्झो तवो होइ'त्ति एतदनशनादिकं बाह्यं तपो भवति, बाह्यत्वं चास्य बाह्यद्रव्याद्यपेक्षत्वात् , प्रायो बहिः शरीरस्य तापकत्वात् लौकिकैरपि तपस्तया ज्ञायमानत्वात् कुतीर्थिकैरपि स्वाभिप्रायेणासेव्यमानत्वाच्चेति ॥ २७० ॥ 'पायच्छित्त'मित्यादि, इह चित्तं—जीवो भण्यते, ततः प्रायो—बाहुल्येन चित्तं—जीवं विशोधयति—मूलोत्तरगुणविषयातीचारजनितकर्ममलमलिनं निर्मलं करोतीति प्रायश्चित्त, तत् पुनरालोचनादिकं दशधा, यदाहुः—"आलोयण पडिक्कमणे मीस विवेगे तहा विउस्सग्गे । तव छेय मूल अणवट्टया य पारचिए चेव" ॥१॥ इति [आलोचना प्रतिक्रमण मिश्रं विवेकस्तथोत्सर्गः । तपश्छेदो मूलमनवस्थाप्यं पाराञ्चिक चैव ॥ १ ॥] ७ ॥ एतत्स्वरूपं चाष्टानवतिद्वारे न्यक्षेण वक्ष्यते, 'विणए'त्ति विनीयते—क्षिप्यते अष्टप्रकारं कर्मानेनेति विनयः, स च ज्ञानदर्शनादिभेदात् सप्तधा, यदाहुः—"नाणे दंसणचरणे मणवयकाओवयारिओ विणओ । नाणे पंचपयारो मइनाणाईण सद्दहणं ॥ १ ॥ भत्ती तह बहुमाणो तद्दिट्ठत्थाण सम्मभावणया । विहिगहणब्भासोऽवि य एसो विणओ जिणाभिहिओ ॥ २ ॥" [ज्ञाने दर्शने चारित्रे मनसि वाचि काये औपचारिको विनयः । ज्ञाने पञ्चप्रकारो—मतिज्ञानादीनां श्रद्धान ॥१॥

रसानां—मतुव्लोपाद्विशिष्टरसवतां विकारहेतूनां दुग्धादीनां त्यागो—वर्जनं रसत्यागः ४। 'कायकिलेसो'त्ति कायस्य—शरीरस्य क्लेशः—शास्त्राविरोधेन बाधनं कायक्लेशः, स च वीरासनाद्यासनकरणेन अप्रतिकर्मशरीरत्वकेशोल्लुञ्चनादिना च विचित्रः, यदवाचि—"वीरासणउक्कुडुगासणाइं लोयाइओ य विन्नेओ। कायकिलेसो संसारवासनिव्वेयहेउत्ति ॥ १ ॥ वीरासणाइसु गुणा कायनिरोहो दया य जीवेसु। परलोगमई य तहा बहुमाणो चेव अन्नेसिं ॥ २ ॥ निस्संगया अ पच्छापुरकम्मविवज्जणं च लोयगुणा। दुक्खसहत्तं नरगाइभावणाए य निव्वेओ ॥ ३ ॥" [वीरासनोत्कटुकासनादि लोचादिकश्च विज्ञेयः। कायक्लेशः संसारवासनिर्वेदहेतुरिति ॥ १ ॥ वीरासनादिषु गुणाः कायनिरोधो दया च जीवेषु। परलोकमतिश्च तथा बहुमानश्चैवान्येषां ॥ २ ॥ निःसंगता च पश्चात्पुरःकर्मविवर्जनं च लोचगुणाः। दुःखसहत्वं नारकभावनया च निर्वेदः ॥ ३ ॥] ५। 'संलीणया य'त्ति संलीनता—गुप्तता, सा चेन्द्रियकषाययोगविषया विविक्तशयनासनता चेति चतुर्धा, यदुक्तम्—"इंदियकसायजोए पडुच्च संलीणया मुणेयव्वा। तह य विवित्ता चरिया पन्नत्ता वीयराएहिं" ॥ १ ॥ [इंद्रियकपाययोगान् प्रतीत्य संलीनता ज्ञातव्या। तथा विविक्ता चर्या प्रज्ञप्ता वीतरागैः ॥ १ ॥] तत्र श्रवणेन्द्रियेण शब्देषु मधुरादिभेदेषु रागद्वेषाकरणं श्रवणेन्द्रियसंलीनता, यदाहुः—"सद्देसु य भद्दयपावएसु सोयविसयमुवगएसु। तुट्ठेण व रुट्ठेण व समणेण सया न होयव्वं ॥ १ ॥" [शब्देषु भद्रकपापकेषु श्रोत्रविषयमुपगतेषु। श्रमणेन सदा तुष्टेन रुष्टेन वा न भवितव्यं ॥ १ ॥] एवं चक्षुरादीन्द्रियेष्वपि भावनीयं, यथा—"रूवेसु य भद्दयपावएसु चक्खुविसयमुवगएसु। तुट्ठेण व रुट्ठेण व समणेण सया न होयव्वं ॥१॥" [रूपेषु च भद्रकपापकेषु चक्षुर्विषय०] इत्याद्यभिलापेनेति, कषायसंलीनता च कषायाणामनुदीर्णानामुदयनिरोधेन उदीर्णानां च निष्फलीकरणेन विज्ञेया, यदभ्यधायि—"उदयस्सेव निसेहो उदयप्पत्ताण वाऽफलीकरणं। जं इत्थ कसायाणं कसायसंलीणया एसा ॥ १ ॥"

, [illegible] मया अद्य [illegible] न पकाय [illegible] कुन्तामा [illegible] स्थतमण्डकादि वा ग्राह्य मेत्यादयः, [illegible]
ग्यादिगृहस्वग्रामपरग्रामपेटार्धपेटाविलक्षणं दायकेन देहलीजङ्घयोरन्तर्विधाय वा वृत्तं गृहीष्यामीत्यादयः, कालतः पूर्वाह्णादौ सकलभिक्षाचर-
निवर्तनावसरे वा पर्यटितव्यमित्यादयः, भावतो हसनगानरोदनादिक्रियाप्रवृत्तो बद्धो वा यदि प्रतिलाभयिष्यसि ततोऽहमादास्ये न त्वन्य-

थेत्येवमादयः, उक्तं च—"लेवडमलेवड वा अमुग दव्वं च अज्ज घेच्छामि । अमुगेण व दव्वेणं अह दव्वाभिग्गहो नाम ॥ १ ॥ 'अमुगे-ण'ति चट्टुककरोटिकादिना, अट्ठ उ गोयरभूमी एलुयविक्खभमित्तगहणं च । सग्गामपरग्गामो एवइअ घरा उ खेत्तंमि ॥ २ ॥ उज्जुग-गतुं पचागई य गोमुत्तिआ पयगविही । पेडा य अद्धपेडा अब्भितरबाहिसंबुक्का ॥ ३ ॥ काले अभिग्गहो पुण आई मज्झे तहेव अव-साणे । अप्पत्ते सइकाले आई बिति मज्झि तइयते ॥ ४ ॥" [लेपकृदलेपकृद्वाऽमुक वा द्रव्यमद्य ग्रहीष्यामि । अमुकेन वा द्रव्येणैष द्रव्या-भिग्रहो नाम ॥ १ ॥ अष्टैव गोचरभूमयः देहलीविष्कम्भमात्रग्रहणं च । स्वग्रामे परग्रामे इयन्ति गृहाणि तु क्षेत्रे ॥ २ ॥ ऋजु गत्वा-प्रत्यागतिश्च गोमूत्रिका पतङ्गवीथिः पेटा अर्धपेटा अभ्यन्तरशंबूका बाह्यशम्बूका ॥ ३ ॥ कालेऽभिग्रहः पुनरादौ मध्ये तथैवावसाने । अप्राप्ते स्मृतिकाले आद्यः द्वितीयो मध्ये तृतीयोऽन्त्ये ॥४॥] प्रतीतभिक्षावेलाया आदौ मध्येऽवसाने च कालविषयोऽभिग्रहः, तथा चाह—"अप्राप्ते सति भिक्षाकाले अटत आदिः—प्रथमः, मध्ये—भिक्षाकाल एवाटतो द्वितीयः, अन्ते—भिक्षाकालावसानेऽटतस्तृतीयोऽभिग्रह·" दि-[illegible] अप्पत्ते अइए पवत्तणं मा उ गज्झंमि ॥ १ ॥ उक्खित्तमाइचरगा भावजुया [illegible] अभिग्गहा हुंति । गायंतो य रुयन्तो जं देइ निसन्नमाइ वा ॥ २ ॥" [दायकप्रतीच्छकयोः सूक्ष्माऽप्यप्रीतिर्मा भूदिति अप्राप्तेऽतीते [illegible] मा भूदिति भावे ॥ १ ॥ उत्क्षिप्तादिचरकाः [illegible] गायन् वा रुदन् वा यद्ददाति निषण्णादि वा ॥ २ ॥] '[illegible]'त्ति [illegible] यः स उत्क्षिप्तचरः, एवं निक्षिप्त[illegible] । [illegible] नाम ॥ १ ॥" [[illegible] नाम ॥ १ ॥] ५ । 'रसच्चाओ'त्ति

प्र. सा. १२

इत्यादि [द्वात्रिंशत् किल कवला आहारः कुक्षिपूरको भणितः । पुरुषस्य महेलाया अष्टाविंशतिः कवला भवेयुः ॥ १ ॥ कवलस्य च प्रमाणं कुर्कुट्यण्डकप्रमाणमात्रमेव यद्वा अविकृतवदनो वदने क्षिपेद्विश्वस्तः ॥ २ ॥] सा च अल्पाहारादिभेदतः पञ्चविधा भवति, यदाहुः—"अप्पाहार १ अवड्ढा २ दुभाग ३ पत्ता ४ तहेव किंचूणा ५ । अट्ठ दुवालस सोलस चउवीस तहेक्कतीसा य ॥१॥" अयमत्र भावार्थः—अल्पाहारोनोदरिका नाम एककवलादारभ्य यावदष्टौ कवला इति, अत्र चैककवलमाना जघन्या अष्टकवलमाना पुनरुत्कृष्टा द्व्यादिकवलमानभेदा मध्यमा, एवं नवभ्यः कवलेभ्य आरभ्य यावद् द्वादश कवलास्तावदपार्धोनोदरिका,अत्रापि नवकवला जघन्या द्वादशकवलोत्कृष्टा शेषा तु मध्यमा, एवं त्रयोदशभ्य आरभ्य यावत् षोडश कवलाः तावद्विभागोनोदरिका, जघन्यादिभेदत्रयभावना पूर्ववत्, एवं सप्तदशभ्य आरभ्य यावत् चतुर्विंशतिः कवलास्तावत् प्राप्तोनोदरिका, जघन्यादित्रयभावना अत्रापि पूर्ववत्, एवं पञ्चविंशतेरारभ्य यावदेकत्रिंशत्कवलास्तावत् किञ्चिदूनोदरिका, जघन्यादिभेदत्रयं पूर्ववद्भावनीयं, एवमनेनानुसारेण पानेऽपि भणनीया, तथा स्त्रीणामप्येवं पुरुषानुसारेण द्रष्टव्या, भावत ऊनोदरिका क्रोधादिपरित्यागः, यत उक्तम्—"कोहाईणमणुदिण चाओ जिणवयणभावणाओ य । भावेणोणोदरिआ पन्नत्ता वीयराएहिं ॥१॥ [क्रोधादीनामनुदिनं त्यागो जिनवचनभावनाश्च भावेनोनोदरिका प्रज्ञप्ता वीतरागैः ॥१॥] २ । 'वित्तीसंखेवणं'ति वर्तते अनयेति वृत्तिः—भैक्ष्यं तस्याः सङ्क्षेपणं—सङ्कोचः तच्च गोचराभिग्रहरूपं, ते च गोचरविषया अभिग्रहा अनेकरूपाः, तद्यथा—द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो भावतश्च, तत्र द्रव्यतो मया अद्य भिक्षायां गतेन लेपकार्यादेव कुन्ताग्रादिसस्थितमण्डकादि वा ग्राह्यमित्यादयः, क्षेत्रत एकद्वित्र्यादिगृहस्वग्रामपरग्रामपेटार्धपेटादिलब्धं दायकेन देहलीजङ्घयोरन्तर्विधाय वा दत्तं गृहीष्यामीत्यादयः, कालतः पूर्वाह्णादौ सकलभिक्षाचरनिवर्त्तनावसरे वा पर्यटितव्यमित्यादयः, भावतो हसनगानरोदनादिक्रियाप्रवृत्तो बद्धो वा यदि प्रतिलाभयिष्यति ततोऽहमादास्ये न त्वन्य-

...मानातिचारादीनां वचनतायां—...विनयादौ प्रतिकृलादौ अभिमानरूपाया च ...सत्यामतीचारा:—विपर्यासेऽमज्जणा इति ॥ [illegible] ॥ 'बारस तव'त्ति व्याख्यातुमाह—

अणसणमूणोअरिआ वित्तीसंखेवणं रसच्चाओ । कायकिलेसो संलीणया य बज्झो तवो होइ

॥ २७० ॥ पायच्छित्तं विणओ वेयावच्चं तहेव सज्झाओ । झाणं उस्सग्गोऽवि य अब्भिंतरओ तवो होइ ॥ २७१ ॥ सम्ममकरणे बारस तवाइयारा तिगं तु विरिअस्स । मणवयकाया पावप-उत्ता विरियतिगअइयारा ॥ २७२ ॥

'अणसणे'त्यादि गाथाद्वय, तत्र अश्यत इति अशन न अशन अनशनमाहारत्याग इत्यर्थः तत्पुनर्द्विधा—इत्वर यावत्कथिक च, तत्रेत्वर—परिमितकाल, तत्पुनः श्रीमहावीरतीर्थे नमस्कारसहितादि पण्मासान्तं श्रीनाभेयतीर्थे संवत्सरपर्यन्तं, मध्यमतीर्थकरतीर्थे त्वष्ट मासान् यावत्, यावत्कथिक पुनराजन्मभावि, तत्पुनश्चेष्टाभेदोपाधिविशेषतस्त्रिधा, यथा पादपोपगमनं इङ्गितमरणं भक्तपरिज्ञा चेति, एतेषा त्रयाणामपि स्वरूपं सप्तपञ्चाशदधिकशततमद्वारादवसेयमिति १। 'ऊणोअरिय'त्ति ऊनमुदर ऊनोदर तस्य करणं भावे वुन्नि ऊणोदरिका, व्युत्पत्तिरेवेय, अस्य प्रवृत्तिस्तूनतामात्रे, सा द्विधा—द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यत उपकरणभक्तपानविपया, तत्र उपकरणविपयोनोदरिका जिनकल्पिकादीनां तदभ्यासपरायणानां वाऽवबोद्धव्या, न पुनरन्येषा, तेषामुपध्यभावे समग्रसंयमपालनाऽभावात्, अथवाऽन्येषामप्यतिरिक्तोपकरणाग्रहणतो भवत्येवोनोदरता, यत उक्तम्—"जं वट्टइ उवगारे उवगरण त च होइ उवगरणं । अइरित्त अहिगरणं अजओ अजयं परिहरंतो ॥ १ ॥" [उपकरण यद्वर्त्तते उपकारे तदेव भवत्युपकरणं । अतिरिक्तमधिकरण अयतोऽयतं भुञ्जन् ॥ १ ॥] इति, 'परिहरतो'त्ति आसेवमानः 'परिहारो परिभोगो' इति वचनात्, ततोऽयतश्च यत्परिभुञ्जानो भवतीत्यर्थः, भक्तपानोनोदरिका पुनरात्मीयाहारमानपरित्यागतो विज्ञेया, आहारमान च—'बत्तीस किर कवला आहारो कुच्छिपूरओ भणिओ । पुरिसस्स महिलिआए अट्ठावीसं भवे कवला ॥ १ ॥ कवलस्स य परिमाण कुक्कुडिअंडगपमाणमित्तं तु । ज वा अविगियवयणो वयणम्मि छुभिज्ज वीसतो ॥ २॥"

साधुजुगुप्सा तदभावो निर्विद्वज्जुगुप्सं, तत एतेषां द्वन्द्वः, पुँल्लिङ्गनिर्देशश्च प्राकृतत्वात् ३ । तथा अमूढा—तपोविद्यातिशयादिकुतीर्थिक-
र्द्धिदर्शनेऽप्यमोहा—स्वभावादविचलिता सा च सा दृष्टिश्च—सम्यग्दर्शनं अमूढदृष्टिः, अथवा निर्गताः शङ्कितादिभ्यो ये ते निःशङ्कितनि-
ष्काङ्क्षितनिर्विचिकित्सा जीवाः, अमूढा दृष्टिरस्येत्येवममूढदृष्टिश्च जीव एव, तत एते धर्मधर्मिणोरभेदोपचाराद्दर्शनाचारभेदा भवन्तीति ४ ।
तथा उपबृंहणं उपबृंहा—समानधार्मिकाणां क्षपणावैयावृत्त्यादिसद्गुणप्रशंसनेन तत्तद्गुणवृद्धिकरणं ५ । तथा स्थिरीकरणं तु धर्माद्विषीदतां
तत्रैव चाटुवचनचातुर्यादवस्थापनं, उपबृंहा च स्थिरीकरणं च उपबृंहास्थिरीकरणे ६ । तथा वात्सल्यं च प्रभावना च वात्सल्यप्रभावने,
तत्र वात्सल्यं—समानदेवगुरुधर्माणां भोजननिवसनदानोपकारादिभिः सम्मानन ७ । प्रभावना—धर्मकथाप्रतिवादिनिर्जयदुष्करतपश्चरणकर-
णादिभिर्जिनप्रवचनप्रकाशनं, यद्यपि च प्रवचनं शाश्वतत्वात् तीर्थकरभाषितत्वाद्वा सुरासुरनमस्कृतत्वाद्वा स्वयमेव दीप्यते तथापि दर्शन-
शुद्धिमात्मनोऽभीप्सुर्यो येन गुणेनाधिकः स तेन तत्प्रवचनं प्रभावयति, यथा भगवदार्यवज्रस्वामिप्रभृतिक इति ८ ॥ २६८ ॥ एते-
ऽष्टौ दर्शनाचाराः, साम्प्रतं **चारित्राचारानाह—'पणिहाणजोगे'**त्यादि, प्रणिधानं—चेतःस्वास्थ्यं तत्प्रधाना योगा—व्यापाराः प्रणि-
धानयोगाः तैर्युक्तः—समन्वितो यः साधुः पञ्चभिः समितिभिस्तिसृभिर्गुप्तिभिः कृत्वा, अथवा 'सुपां सुपो भवन्ती'ति वचनात् सप्तम्यर्थे
तृतीया, ततः पञ्चसु समितिषु तिसृषु गुप्तिषु विषये—एता आश्रित्य प्रणिधानयोगयुक्तो यः स एष चरणाचारः, आचाराचारवतोः कथ-
ञ्चिदभेदादिति, ज्ञेय इति शेषः, एतेषा त्रयाणामपि ज्ञानाचारादीनां विपर्यस्ततया—अकालाविनयादौ शङ्कितत्वादौ अप्रणिधानरूपाया च
सत्यामतीचाराः—चित्तमालिन्यलक्षणा इति ॥ २६९ ॥ 'बारस तव'त्ति व्याख्यातुमाह—

अणसणमूणोअरिआ वित्तीसंखेवणं रसच्चाओ । कायकिलेसो संलीणया य वज्झो तवो होइ

पणे अड्ड ॥ २६८ ॥ पणिहाणजोगजुत्तो पंचहिं समिईहिं तीहिं गुत्तीहिं । चरणायारो विय य-
णाहं तिण्णंपि अट्ठचारा ॥ २६९ ॥
[illegible] भवतीति सर्वत्र सम्बन्धः, तत्र यो यथाऽऽगमविहितः श्रुतस्य पाठ उक्तस्य तस्मिन्नेव

स्वाध्यायः कार्यो नान्यदा प्रत्यवायसम्भवात्, दृश्यते च लोकेऽपि कृष्यादेः कालकरणे फलं विपर्यये तु विपर्यय इति, यत उक्तम्—"कालमि कीरमाणं किसिकम्मं वहुफलं जहा होइ । इय सव्वाविय किरिया नियनियकालमि विन्नेया ॥ १ ॥ [काले क्रियमाण कृषिकर्म वहुफलं यथा भवति । एव सर्वाऽपि च क्रिया निजनिजकाले विज्ञेया ॥ १ ॥] इति १ । तथा 'विणए'त्ति विनये—विनयविषये ज्ञानस्य ज्ञानिनां ज्ञानसाधनाना च—पुस्तकादीनामुपचाररूपः, यतो विनयेन—आसनदानाऽऽदेशकरणादिना पठनीयं न पुनरविनयेन—आसनदानाद्यकरणेन २ । तथा 'वहुमाणे'त्ति वहुमानः—प्रीतिस्तद्विषये, यतो वहुमानेनैव—आन्तरचित्तप्रमोदलक्षणेन पठनादि विधेयं न पुनर्वहुमानाभावेनेति ३ । तथा 'उवहाणे'त्ति उप—समीपे धीयते—ध्रियते सूत्रादिक येन तपसा तदुपधान—तपोविशेषः तद्विषये, यतो यद्यस्य सूत्रस्य अध्ययनोद्देशकादेस्तप उक्तं तत्तपः कृत्वैव तस्य पाठादि विधेयं नान्यथेति ४ । तथा '(तहा)अनिण्हवणे'त्ति तथाशब्दः समुच्चये, निह्नवनमपलपनं न निह्नवनमनिह्नवन तद्विषये, यतोऽनिह्नवेनैव पाठादि सूत्रादेर्विधेयं न पुनर्मानादिवशतः आत्मनो लाघवाद्याशङ्कया श्रुतगुरूणा श्रुतस्य वाऽपलापेनेति ५ । तथा 'वंजणअत्थतदुभये' इति व्यञ्जनानि—ककारादीनि अर्थः—अभिधेय तदुभयं च—व्यञ्जनार्थयोरुभयं ततः समाहारद्वन्द्वः, कोऽर्थः ?—व्यञ्जनविषयेऽर्थविषये तदुभयविषये च ज्ञानाचारत्रयं भवति, एतत्त्रयानन्यथाकरणेन सम्यगुपयोगेन च यतः सूत्रादि पठनीयं नान्यथा ६-७-८, अत्र व्यञ्जनग्रहणमुपलक्षण स्वरा अपि द्रष्टव्याः । एवमष्टविधः—अष्टप्रकारो ज्ञानस्य—श्रुतज्ञानस्याचारो —ज्ञानाराधनतत्पराणां व्यवहार इति ॥ २६७ ॥ अथ दर्शनाचारभेदानाह—'निस्संकिये'त्यादि, शङ्कितं शङ्का—सन्देहस्तस्याभावो निःशङ्कितं दर्शनस्य—सम्यक्त्वस्याचारः १ । इत्येवमन्यत्रापि, तथा काङ्क्षितं काङ्क्षा—अन्यान्यदर्शनग्रहः तदभावो निष्काङ्क्षितं २ । तथा विचिकित्सा—मतिविभ्रमः युक्त्यागमोपपन्नेऽप्यर्थे फलं प्रति सम्मोहः तदभावो निर्विचिकित्सं यद्वा विद्वज्जुगुप्सा—मलमलिना एते इत्यादि-

वेधो गवाश्वादीनामङ्कनं तेषामेव वर्धितकीकरणं करभाणां पृष्ठगालनं गवां च कर्णकम्बलच्छेदनादिकमिति, यदाहुः—"नासावेधोऽङ्कनं मुष्कच्छेदनं पृष्ठगालनम् । कर्णकम्बलविच्छेदो, निर्लाञ्छनमुदीरितम् ॥ १ ॥" १३ इति ॥ 'असतीपोष' इति असत्यो—दुःशीलास्तासां दासीसारिकादीनां पोषणं पोषोऽसतीपोषः, तत्र लिङ्गमतन्त्रं तेन शुकश्वादीनामपि पुंसां पोषणमसतीपोषः, यदवाचि—"मज्जारमोरमक्कडकुक्कुडसालहीअकुक्कुराईणं । दुट्ठित्थिनपुंसाईण पोसण असइपोसणयं ॥ १ ॥" इति [मार्जारमयूरमर्कटकुर्कुटशुककुर्कुरादीनां । दुष्टस्त्रीनपुंसकादीनां पोषणमसतीपोषणं ॥ १ ॥] एषा च पोषणं पापहेतुरेवेति १४ ॥ तथा 'जलाशयशोषो' जलाशयानां—सरःप्रभृतीनां शोषणमिति, तदुक्तं—"सरदहतलायसोसो बहुजलयरजीवखयगारी" [सरोद्रहतटाकशोषो बहुजलचरजीवक्षयकारी] १५॥ एतानि च पञ्चदशापि कर्मादानानि प्रतिपिद्धपड्विधजीववधादिमहासावद्यहेतुत्वाद्वर्जनीयानि, उपलक्षणं चैतद्बहुसावद्यानां कर्मणामेवंजातीयानां न पुनः परिगणनमिदमिति ॥ २६६ ॥ 'नाणाइअट्ठ'त्ति ज्ञानदर्शनचारित्राणां प्रत्येकमष्टावतीचारा—मालिन्यलक्षणाः, ते च प्रतिपक्षे आचारलक्षणे ज्ञाते सति सुज्ञाना भवन्ति इत्यतस्तावद् ज्ञानाचारान् आह—

काले विणए बहुमाणोवहाणे तहा अनिण्हवणे । वंजण अत्थ तदुभए अट्ठविहो नाणमायारो ॥ २६७ ॥ निस्संकिय निक्कंखिय निव्वितिगिच्छा अमूढदिट्ठी य । उववूह थिरीकरणे वच्छल्ल पभावणे अट्ठ ॥ २६८ ॥ पणिहाणजोगजुत्तो पंचहिं समिईहिं तीहिं गुत्तीहिं । चरणायारो विवरीययाई तिण्हंपि अइयारा ॥ २६९ ॥

'काले'त्यादि, काले—कालविषये ज्ञानाचारो भवतीति सर्वत्र सम्बन्धः, तत्र यो यस्याङ्गप्रविष्टादेः श्रुतस्य काल उक्तस्तस्य तस्मिन्नेव

६ गृहव्रतिचाराः २४ ज्ञानादीनां गा. २६७-२६९

[illegible]

णिज्यं तथा दुग्धतैलघृतदधिप्रभृतीनां ॥१॥] ९॥ तथा केशवाणिज्यं यत्र दासीदासहस्त्यश्वगवोष्ट्रमहिषवालेयादिजीवान् गृहीत्वा तत्रान्यत्र वा विक्रीणीते जीविकानिमित्तं तत् केशवाणिज्यं, यदाहुः—"मणुयाणं तिरियाणं विक्किणणं इत्थ अन्नदेसे वा । केसवणिज्ज भन्नइ गोगद्दहअस्समाईण ॥ १ ॥" [मनुजाना तिरश्चां विक्रयणमत्रान्यदेशे वा केशवाणिज्यं भण्यते गोगर्दभाश्वादीनां ॥ १ ॥] १० ॥ सजीवाना विक्रये केशवाणिज्य, अजीवानां तु जीवाङ्गाना विक्रये दन्तवाणिज्यमिति विवेकः ॥२६४॥ तथा दवदानं यन्त्रवाहनं निर्लाञ्छनं असतीपोषः, एतैः सहितानि, सह जलाशयशोषेण वर्तन्ते सजलाशयशोषाणि, चः समुच्चये, कर्माणि भवन्ति पञ्चदश, तत्र 'दवदान' दवस्य—दवाग्नेस्तृणादिदहननिमित्त दान—वितरण दवदान, तच्च द्विधा भवति—व्यसनात्—फलनिरपेक्षप्रवृत्तिरूपात्, यथा वनेचरा एवमेव तृणादावग्निं ज्वालयन्ति पुण्यबुद्ध्या वा—यथा मदीयमरणसमये इयन्तो मम श्रेयोऽर्थं धर्मदीपोत्सवाः करणीया इति, अथवा जीर्णतृणदाहे सति नवतृणाङ्कुरोद्भेदाद्गावश्चरन्तीति, क्षेत्रे वा शस्यसम्पत्तिनिमित्तमग्निं ज्वालयन्तीति, यदुक्तं—"वणदवदाणमरण्णे दव्वग्गिदाण तु जीववहजणयं ।" [अरण्ये वनदवदानं दवाग्निदान जीववधजनक]॥११॥ 'यन्त्रवाहन'मिति तिलेक्षुसर्षपैरण्डफलादिपीलननिमित्तं तत्तद्यन्त्राणा—घाणकादीनां अरघट्टादिजलयन्त्राणां च वाहनं—व्यापारण शिलोदूखलमुशलादीनां विक्रयण वा यन्त्रवाहनं, यन्त्रपीलनकर्मेत्यर्थः, उक्तं च—"सिलउक्खलमुसलघरट्टककयाईण जमिह विक्किणण । उच्छुत्तिलपीलणं वा त विंती जंतपीलणय ॥ १ ॥" [शिलोदूखलमुशलघरट्टकंकटादीना यदिह विक्रयणं । इक्षुतिलपीडन वा तत् ब्रुवते यन्त्रपीडनकर्म ॥ १ ॥] एतच्च पीलनीयतिलादिक्षोदात्तद्गतजीववधात्त सदोषं, यतो लौकिका अपि भाषन्ते—"दशसूनासमश्चक्री, दशचक्रिसमो ध्वजः । दशध्वजसमा वेश्या, दशवेश्यासमो नृपः ॥ १ ॥" १२ इति । 'निर्लाञ्छन'मिति नितरा लाञ्छन—अङ्गावयवच्छेदस्तेन कर्म—जीविका निर्लाञ्छनकर्म, तत्र गोमहिषोष्ट्रादीना नासा-

रणपूर्वकं तद्विक्रयः, एतच्चोपलक्षणं अन्यदपि यदग्निसमारम्भपूर्वकमिष्टकाभांडादिपाकभ्राष्ट्रादिकरणेन जीवनं तदप्यङ्गारकर्म, यदाहुः—"अङ्गारविकयं इट्टयाणं कुभारलोहगाराणं । सुन्नारभाडभुजाइयाण कम्मं तमिंगालं ॥ १ ॥" [अङ्गारविक्रय इष्टकानां कुम्भकारलोहकाराणां । सुवर्णकारभ्राष्ट्रभुञ्जकादीनां कर्म तदङ्गारकर्म ॥ १ ॥] ५ ॥ अतीचारता चैतेषां कृततत्प्रत्याख्यानस्य अनाभोगादिना अत्रैव प्रवृत्तेः, एवमन्यत्रापीति, एतत्स्वरूपाणि कर्माणि पञ्च, तथा वाणिज्यानि—क्रयविक्रयस्वरूपाणि, चः समुच्चये, विपलाक्षादन्तरसकेशविपयाणि, तत्र विषवाणिज्यं विषं—शृङ्गिकादि तच्चोपलक्षणमन्येषां जीवघातहेतूनामुपविषाणामस्त्रादीनां च तेषां विक्रयः, यदाहुः—"विसवाणिज्जं भन्नइ विसलोहप्पाणहणणविक्किणणं । धणुहसरखग्गछुरिआपरसुयकुद्दालियाईणं ॥ १ ॥" [विषवाणिज्यं भण्यते विषलोहप्राणघातकविक्रयणं धनुःशरखङ्गक्षुरिकापर्शूकुद्दालिकादीनां ॥ १ ॥] ६ ॥ तथा लाक्षावाणिज्यं बहुजीवजालकस्थानलाक्षादिविक्रयः, यदवाचि—"लक्खाधायइगुलियामणसिलहरिआलवज्जलेवाणं । विक्किणणं लक्खवणिज्जं तुयरीसकूडमाईणं ॥ १ ॥" [लाक्षाधातकीगुलिकामनःशिलहरितालवज्रलेपानां । विक्रयणं लाक्षावाणिज्यं तूरीकूटादीनां ॥ १ ॥] ७ ॥ तथा दन्तवाणिज्यं यत्र प्रथमत एव पुलिन्द्रादीना हस्तिदन्तशङ्खपूतिशचर्मकेशादीनामानयननिमित्तं मूल्यं ददाति आकरे वा गत्वा स्वयं क्रीणाति ततस्ते वनादौ गत्वा हस्त्यादीन् तदर्थं घ्नन्ति तद्विक्रयपूर्वं यदाजीवनं तद्दन्तवाणिज्यं, यदवोचन्—"नहदतचमरखङ्गाभेरिकवड्डा य सिप्पिसंखा य । कत्थूरियपूइसमाइयं च इह दंतवाणिज्जं ॥ १ ॥" [नखदन्तचामरखङ्गाभेरीकपर्दकाः शुक्तिशङ्खाश्च । कस्तूरिकापूतिशादिकं चेह दन्तवाणिज्यं ॥ १ ॥] अनाकरे तु दन्तादेर्ग्रहणे विक्रयणे च न दोषः ८ ॥ तथा रसवाणिज्यं मद्यादिविक्रयः, यदभ्यधायि—"महुमज्जमंसमक्खण चउण्ह विगईण जमिह विक्किणणं । रसवाणिज्जं तह दुद्धतिल्लघयदहिअपमिईण ॥१॥" [मधुमद्यमांसम्रक्षणानां चतसृणा विकृतीनां यदिह विक्रयणं । रसवा-

॥२६५ ॥ दवदाँण[11] जंतवाहैण[12] निल्लंछैण[13] असइपोसँसहियाणि[14] । सजलासयसोसाणि अ कम्माइँ हवंति पन्नरस ॥ २६६ ॥

'भाडी'त्यादि गाथाद्वयम्, तत्र भाटककर्म यत् स्वकीयगव्यादिना परकीयभाण्डं भाटकेन वहति अन्येषां वा वलीवर्दशकटादीन् भाटकेनैवार्पयति, यदाहुः—"नियएणुवगरणेणं परकीयं भाडएण जो वहइ । तं भाडकम्ममहवा वसहाइसमप्पणेऽन्नेसिं ॥ १ ॥" इति [निजकेनोपकरणेन परकीयं भाटकेन यो वहति । तत् भाटककर्म अथवा वृपभादिसमर्पणेऽन्येषा ॥ १ ॥] १ ॥ 'फोडि'त्ति स्फोटनकर्म—वापीकूपतडागादिखनन यद्वा हलकुद्दालादिना भूमिदारणं पापाणादिघट्टनं वा, यवादिधान्यानां सक्त्वादिकरणेन विक्रयो वा, यदुक्तं—"जवचणयागोहुममुग्गमासकरडिप्पभिइधन्नाणं । सत्तुयदालिकणिघातडुलकरणाइ फोडणय ॥ १ ॥ अहवा फोडीकम्मं सीरेण भूमिफोडण जं तु । उण्डत्तणयं च तहा तहा य मिलकुट्टयत्तं चे ॥ २ ॥ति" [यवचणकगोधूममुद्गमापकरटिप्रभृतिधान्याना सक्तुकदालिकणिकातन्दुलकरणानि स्फोटनकर्म ॥ १ ॥ अथवा स्फोटनकर्म हलेन भूमिस्फोटन यत्तु । सूडन च तथा तथा च शैलकुट्टकत्व च ॥ २ ॥] २ ॥ 'साडी'ति शकटकर्म, शकटाना तदङ्गाना च चक्रोर्ध्यादीना स्वयं परेण वा वृत्तिनिमित्तं निष्पादनं विक्रयो वाहनं वा, यदाहुः—"शकटानां तदङ्गाना, घटनं खेटनं तथा । विक्रयश्चेति शकटजीविका परिकीर्त्तिता ॥ १ ॥" ३ ॥ 'वण'त्ति वनकर्म यत् छिन्नानामच्छिन्नाना च तरुखण्डानां पत्राणां पुष्पाणां फलाना च विक्रयण वृत्तिकृते तद्वनकर्म, यद्यात्र स्फोटकर्मत्वेनोक्तं मुद्गादिकणानां घरट्टादिना द्वैधीकरणं दाल्यादिरूप गोधूमादीना च घरट्टशिलापुत्रकादिना चूर्णीकरण पिष्टकादिरूपं तदपि वनकर्मेति केचिन्मन्यन्ते, यदाहुः—"छिन्नाच्छिन्नवनपत्रप्रसूनफलविक्रयात् । कणानां दलनोत्पेपात , वृत्तिश्च वनजीविका ॥ १ ॥" ४ ॥ 'अंगार'त्ति अङ्गारकर्म—यदङ्गारक-

नुष्यापेक्षया मानुपत्वपर्याये यो वर्तते लोकः—प्राणिवर्गः स इहलोकः तद्व्यतिरिक्तस्तु परलोकः, तत्रेहलोकं प्रति आशंसाप्रयोगो यथा—अनेनाऽऽराधनादिकष्टेन मृतः सन्नुन्मत्तद्विपघटोद्भटतरलतरतुंगतुरङ्गराजीविराजमानसुन्दरमन्दुराशतकान्तः काञ्चननिरसपत्नरत्नोद्दण्डमणिखण्डप्रमुखमहासमृद्धिसम्भारविनिर्जितवैश्रमणकोशः क्षितिपतिर्विशुद्धबुद्धिरमात्यो वा ज्येष्ठः श्रेष्ठी वा जन्मान्तरे अहं भवेयमित्येवं नरपत्यादिसमृद्धिप्रार्थना १ तथा परलोकाशंसाप्रयोगः—कमनीयकामिनीनयननलिननिपीयमानलसल्लावण्यपुण्यपीयूषः सुरपतिरहं स्यां देवो वा इत्यादिप्रार्थना २ तथा मरणं प्रत्याशंसाप्रयोगः तथाविधप्रान्तक्षेत्रप्रतिपन्नानशनो लोकैः क्रियमाणप्रभावनाकारिपूजाद्यभावे गाढतररोगपीडायां वा यद्यहं झटित्येव म्रिये तदा भव्यं भवेदिति प्रार्थना ३ तथा जीवितं—प्राणधारणं तदाशंसायाः—तदभिलापस्य प्रयोगो, यथा—बहुकालमहं जीवेयमिति, अयं हि कृतानशनः कश्चित् कर्पूरश्रीचन्दनवस्त्रमाल्यधवलरासकादिविशिष्टपूजादर्शनाद् बहुपरिवारावलोकनान्निरन्तरागच्छदतुच्छजननिकरेण धन्योऽयं पुण्यवानित्यादिक्रियमाणश्लाघाश्रवणात् सङ्घादिधार्मिकजनोपबृंहणाच्चैवं मन्यते, यथा—प्रतिपन्नानशनस्यापि चिरतर जीवितमेव मे श्रेयः यत एवंविधा मदुद्देशेन शासनप्रभावना विभूतिश्च वर्तत इति ४ तथा कामौ—शब्दरूपे भोगाः—गन्धरसस्पर्शास्तेपामाशंसा, यद्यनेन कष्टाराधनाविधिना मम जन्मान्तरे विशिष्टाः कामभोगाः सम्पद्यन्ते तदा भव्यं भवतीत्यादिविकल्परूपा, एते मरणान्ते पञ्चातीचाराः ५, एतैः समयविधिकृताऽप्याराधना दूष्यत इति न कर्तव्या एवंविधा आशसाः, यत उक्तम्—"आशसया विनिर्मुक्तोऽनुष्टानं सर्वमाचरेत् । मोक्षे भवे च सर्वत्र, निःस्पृहो मुनिसत्तमः ॥ १ ॥" 'पन्नरस कम्म'त्ति व्याख्यायते, तत्राह—

भाडी फोडी साडी वणअंगाररसरूवकम्माइं । वाणिज्जाणि अ विसलक्खदंतरसकेसविसयाणि

... न पारेति ?, उच्यते, नात्र नमस्कारेण पारणमे-

वाविशिष्टं कायोत्सर्गमानं क्रियते किन्तु यो यत्परिमाणः कायोत्सर्ग उक्तस्तावन्त कालं प्रतीक्ष्य तत ऊर्ध्वं नमस्कारमभणित्वा पारयतो भङ्गः, अपरिसमाप्तौ च पठतोऽपि भङ्ग एव, तस्मात् यो यत्परिमाणः कायोत्सर्गस्तस्मिन् पूर्ण एव 'नमो अरहंताण'मिति वक्तव्यं, तथा मार्जारमूषकादेः पुरोगमनेऽप्रत. सरतोऽपि न भङ्गः, तथा राजसम्भ्रमे चौरसंभ्रमे वाऽस्थानेऽपि नमस्कारमुच्चारयतो नं भङ्गः, तथा सर्पदष्टे आत्मनि परे वा साध्वादौ सहसा उच्चारयतो न भङ्ग इति ॥ इदानीं 'चउवीससमहियसयं गिहिपडिक्कमणाइयाराण'मिति षष्ठं द्वारं विवृण्वन्नाह—

पण संलेहण पन्नरस कम्म नाणाइ अट्ठ पत्तेयं । बारस तव विरियतिगं पण सम्म वयाइं पत्तेयं ॥ २६३ ॥ इहपरलोयासंसप्पओग मरणं च जीविआसंसा । कामे भोगे व तहा मरणंते पंच अइआरा ॥ २६४ ॥

'पणे'त्यादि, पञ्च संलेखनाया अतीचारा इति सर्वत्र योज्यं, पंचदश 'कम्म'त्ति कर्मादानानि, ज्ञानादिषु—ज्ञानदर्शनचारित्रेषु अष्टौ प्रत्येकमित्यष्टकत्रयस्य मीलने चतुर्विंशतिः भवंति विंशतिक्षिप्तेषु जाताश्चत्वारिंशत् ४४ द्वादश तपसि—तपोविषये, लुप्तसप्तमीकमिदं द्रष्टव्यं, चतुश्चत्वारिंशत्मध्ये द्वादशसु क्षिप्तेषु षट्पञ्चाशज्जातानि वीर्यत्रिके—मनोवचनकायवीर्यलक्षणे, अत्र सप्तम्यर्थे प्रथमा, वीर्यत्रिके क्षिप्ते एकोनषष्टिः जाताः तथा सम्यक्त्वे पञ्चातीचाराः, तथा व्रतानि—अणुव्रतादीनि द्वादश तेषु प्रत्येकं पञ्च पञ्चातीचारा इति व्रतेषु षष्टिः, एते च सर्वे मिलिताश्चतुर्विंशत्यधिक शतं ॥२६३॥ इदानीं क्रमेणैव सर्वानेतान् स्वयमेव व्याचष्टे—'इहपरलोए'त्यादि, आशंसनमाशंसा—अभिलाषः तस्याः प्रयोगो—व्यापारणं करणमाशसाप्रयोगः, आशसैव वा प्रयोगो—व्यापार आशंसाप्रयोगः, तत्र इह—अस्मिन् प्रज्ञापकम-

यतः कायोत्सर्गकरणं शीर्षोत्कम्पितदोषः १५ तथा कायोत्सर्गे छिद्यमानेषु केनचिद् गृहस्थादिना कायोत्सर्गव्यवस्थितप्रत्यासन्नप्रदेशवर्तिषु हरितादिषु तं निवारणार्थं मूक इव हुंहुमित्यव्यक्तं शब्दं कुर्वस्तिष्ठत्युत्सर्गे इति मूकदोषः १६ ॥ २५९ ॥ 'अंगुली'त्यादि, तथाऽऽलापकगणनार्थमङ्गुलीश्चालयन् तथा योगानां संस्थापनार्थं व्यापारान्तरनिरूपणार्थं भ्रुवौ चालयन् भ्रूसंज्ञां कुर्वन् चकारादेवमेव वा भ्रूनृत्तं कुर्वन्नुत्सर्गे तिष्ठति इति अङ्गुलिकाभ्रूदोषः १७ ॥ २६० ॥ तथा 'काउस्सग्गंमी'त्यादि, कायोत्सर्गस्थितो निष्पद्यमानसुरेव बुडबुडाशब्दं—अव्यक्ताऽऽरावं करोतीति, वारुणीमत्तस्येव घूर्णमानस्य स्थानं वारुणीदोष इत्यन्ये १८, अनुप्रेक्षमाणो—नमस्कारादिकं चिन्तयन्नुत्सर्गस्थितो वानर इव चालयत्योष्ठपुटाविति प्रेक्षादोषः १९ इत्येकोनविंशतिः ॥ २६१ ॥ अन्ये त्वेकविंशतिं मन्यन्ते, तत्र स्तम्भकुड्यदोषेण स्तम्भदोषः कुड्यदोषश्चेति (ग्रन्थाग्रम् २०००) द्वौ विवक्षितौ, तथाऽङ्गुलिभ्रूदोषेणापि अङ्गुलिदोषो भ्रूदोषश्चेत्येवमेकविंशतिः, एके चान्यानपि कायोत्सर्गदोषानाहुः, यथा—'निष्ठीवनं वपुःस्पर्शः, प्रपञ्चबहुला स्थितिः । सूत्रोदितविधेर्न्यूनो, वयोऽपेक्षाविवर्जनम् ॥ १ ॥ कालापेक्षाव्यतिक्रान्तिर्व्याक्षेपासक्तचित्तता । लोभाकुलितचित्तत्वं, पापकार्योद्यमः परः ॥ २ ॥ कृत्याकृत्यविमूढत्वं, पट्टकाद्युपरिस्थितिः' । इति ॥ इदानीमेतानुपसंहरन्नाह—'एए'इत्यादि, एते—पूर्वभणिता दोषाः कायोत्सर्गं कुर्वता विबुधेन सम्यक् परिहर्तव्याः, जिनैः—तीर्थकरैः प्रतिषिद्धा—निवारिता इतिकृत्वा, जिनाज्ञाकरणं हि सर्वत्र श्रेयस्करमिति ॥ २६२ ॥ अयं च कायोत्सर्ग एतैर्ज्योतिःस्पर्शादिभिः कारणैश्चलनेऽपि न भज्यते, तथाहि—'अगणिओ छिंदिज्ज व बोहीखोभाइ दीहडक्को वा । आगारेहि अभग्गो उस्सग्गो एवमाईहिं ॥ १ ॥' यदाऽग्निर्विद्युतो वा ज्योतिः स्पृशति तदा प्रावरणायोपधिग्रहणेऽपि न भङ्गः, ननु नमस्कारमेवाभिधाय किमिति तद्ग्रहणं न करोति ?, उच्यते, नात्र नमस्कारेण पारणमे-

सरपयनसङ्गेनेति छतादोपः २ ॥ २४९ ॥ 'खंभे'

इत्यादि, स्तम्भे वा कुड्ये वा अवष्टभ्य स्थानं स्तम्भकुड्यदोपः ३ तथा माले—उपरितनभागे उत्तमाङ्गमवष्टभ्य करोत्युत्सर्गमिति मालदोपः ४ ॥ २५० ॥ 'सवरी'त्यादि, शवरी—पुलिन्दिका वसनविरहिता कराभ्या सागारिकं—गुह्य यथा स्थगयति एव स्थगयित्वा गुह्यदेश कराभ्या करोत्युसर्गमिति शवरीदोपः ५ ॥ २५१ ॥ 'अवणे'त्यादि, अवनामितोत्तमाङ्गः कुलवधूरिव तिष्ठन् करोत्युत्सर्गमिति वधूदोपः ६ निगडनियन्त्रित इव चरणौ विस्तार्याथवा मीलयित्वा करोत्युत्सर्गमिति निगडदोपः ७ ॥ २५२ ॥ 'काऊणे'त्यादि, कृत्वा चोलपट्टमविधिना नाभिमण्डलस्योपरि अधस्ताञ्च जानुमात्रं तिष्ठति कायोत्सर्गे इति लम्बोत्तरदोपः ८ ॥ २५३ ॥ 'पच्छाई'त्यादि, अवच्छाद्य—स्थगयित्वा स्तनौ चोलपट्टेन दंशादीनां रक्षणार्थं अथवा अनाभोगदोपेण—अज्ञानदोपेण करोत्युत्सर्गमिति स्तनदोपः ९ ॥ २५४ ॥ ऊर्ध्विकादोपो द्विधा—बाह्योर्ध्विकादोपोऽभ्यन्तरोर्ध्विकादोपश्च, तत्र द्वावपि क्रमेण आह—'मेलित्तु'इत्यादि, मीलयित्वा पार्ष्णी चरणावग्रभागे विस्तार्य बाह्यतो—बहिर्मुखं तिष्ठत्युत्सर्गे एप बहिःशकटोर्ध्विकादोपो ज्ञातव्यः ॥ २५५ ॥ तथा 'अंगुट्ठे'त्यादि, अङ्गुष्ठौ द्वावपि मेलयित्वा विस्तार्य पार्ष्णी तु बाह्यतस्तिष्ठत्युत्सर्गे एप भणितोऽभ्यन्तरशकटोर्ध्विकादोपः १० ॥ २५६ ॥ 'कप्पमि'त्यादि, कल्प वा—पट्टीं पट्टं वा—चोलपट्टं संयतीव स्कन्धदेशयोरुपरि प्रावृत्य तिष्ठत्युत्सर्गे इति संयतीदोपः ११, खलीनमिव—कविकमिव रजोहरणमग्रतः कृत्वा तिष्ठत्युत्सर्गे इति खलीनदोपः १२, वाऽत्र समुच्चये, अन्ये खलीनार्त्तवाजिवदूर्ध्वाधः—शिरःकम्पनं खलीनदोपमाहुः ॥ २५७ ॥ तथा 'भामेई'त्यादि, दृष्टिं भ्रमयति चलचित्तो वायस इव इतस्ततो नयनगोलकभ्रमण दिग्निरीक्षणं वा कुरुते उत्सर्गे इति वायसदोपः १३, पट्पदिकाभयेन कपित्थवद् वृत्ताकारत्वेन संवृत्य जङ्घादि मध्ये कृत्वा तिष्ठत्युत्सर्गे इति कपित्थदोपः १४ एवमेव मुष्टिं वध्वा स्थानमित्यन्ये ॥ २५८ ॥ 'सीसमि'त्यादि, भूताविष्टस्येव शीर्षं कम्प-

कौउं ॥ २५७ ॥ भामेइ तह य दिट्ठिं चलचित्तो वायसोव्व उस्सग्गे[13] । छप्पइयाण भएणं कुणइ य पट्टं कविट्ठं वं[14] ॥ २५८ ॥ सीसं पकंपमाणो जक्खाइट्ठोव्व कुणइ उस्सग्गं[15] । मूउव्व हूहुयंतो तहेव छिज्जंतमाईसु[16] ॥ २५९ ॥ अंगुलिभमुहाओऽवि अ चालिंतो कुणइ तह य उस्सग्गं । आलावगगणणट्ठं संठवणत्थं च जोगाणं[17] ॥ २६० ॥ काउस्सग्गंमि ठिओ सुरा जहा[] बुडबुडेइ अव्वत्तं[18] । अणुपेहंतो तह वानरोव्व चालेइ ओट्ठपुडे ॥ २६१ ॥ एए काउस्सग्गं कुणमाणेण विबुहेण दोसा उ । सम्मं परिहरियव्वा जिणपडिसिद्धत्तिकाऊणं ॥ २६२ ॥

'घोडगे'त्यादि गाथाद्वयं, तत्रैते कायोत्सर्गे भवंति दोषा एकोनविंशतिरिति सण्टङ्कः, कायस्य—शरीरस्य स्थानमौनध्यानक्रियाव्यतिरेकेणान्यत्रोच्छ्वसितादिभ्यः क्रियांतराध्यासमाश्रित्य य उत्सर्गः—त्यागो 'नमोऽरिहंताण'मिति वचनात् पूर्वं स कायोत्सर्गः, स च द्वेधा—चेष्टायामभिभवे च, चेष्टायां—गमनागमनादौ ऐर्यापथिक्यादिप्रतिक्रमणभावी, अभिभवे च सुरादिविधीयमानोपसर्गजयार्थं, यदुक्तम्—"सो उस्सग्गो दुविहो चेट्ठाइ अभिभवे य नायव्वो । भिक्खायरिआइ पढमो उवसग्गभिजुंजणे बीओ ॥ १ ॥" त्ति [स उत्सर्गो द्विविधः चेष्टायामभिभवे च ज्ञातव्यः भिक्षाचर्यादिषु प्रथमः उपसर्गाभियोजने द्वितीयः ॥ १ ॥] स च दोषरहितो विधीयमानो निर्जराहेतुर्भवति, दोषाश्चैते—घोटकलतास्तम्भकुड्यमालशवरीवधूनिगडलम्बोत्तरस्तनोर्द्धिकासंयतीखलीनवायसकपित्थशीर्षोत्कम्पितमूकअङ्गुलीभृकुटिवारुणीप्रेक्षा इत्येकोनविंशतिः ॥२४७–२४८॥ इदानीं नामतोऽभिहितानेतान् स्वयमेव विवृणोति—'आस'इत्यादि, आकुञ्चितैकपादस्य घोटकस्येव स्थानं घोटकदोषः १ कम्पते कायोत्सर्गे लतेव खरपवनसङ्गेनेति लतादोषः २ ॥ २४९ ॥ 'खंभे'

तीतं च दधि वर्जनीयं, जीवसंसक्तया प्राणातिपातादिलक्षणदोपसभवात्, एतानि द्वाविंशतिसङ्ख्यानि वर्जनीयानि वस्तूनि कृपापरीतचेतसः सन्तो हे भव्यजना ! वर्जयत–परिहरतेति ॥ २४६ ॥ इदानीं 'उस्सग्गो'त्ति पञ्चमं द्वारमाह—

घोडगं लयां य खंम्भे कुड्डे माले य सवँरि वंहुनियँले । लंबुत्तर थणे उंड्ढी संजंय खंलिणे य वायसं कँविट्ठे १४ ॥ २४७ ॥ सीसोकंपिँयं मूँई अंगुलिभमुंहा य वारुंणी पेहाँ । एए काउस्सग्गे हवंति दोसा इगुणवीसं ॥ २४८ ॥ आसोव्व विसमपायं आउंटावित्तु ठाइ उस्सग्गे । कंपइ काउस्सग्गे लयव्व खरपवणसंगेणं ॥ २४९ ॥ खंभे वा कुड्डे वा अवटंभिय कुणइ काउसग्गं तु । माले य उत्तमंगं अवटंभिय कुणइ उस्संग्गं ॥२५०॥ सवरी वसणविरहिया करेहि सागारिअं जह ठएइ । ठइऊण गुज्झदेसं करेहि इअ कुणइ उस्संग्गं ॥ २५१ ॥ अवणामिउत्तमंगो काउस्सग्गं जहा कुलवहुव्वं । नियलियआ विव चरणे वित्थारिय अहव मेलँविउं ॥ २५२ ॥ काऊण चोलपट्टं अविहीए नाहिमंडलस्सुवरिं । हेट्ठा य जाणुमेत्तं चिट्ठइ लंबुत्तरुस्संग्गं ॥ २५३ ॥ पच्छाइऊण य थणे चोलगपट्टेण ठाइ उस्सग्गं । दंसाइरक्खणट्ठा अहवाऽणाभोगदोसेणं ॥ २५४ ॥ मेलित्तु पण्हियाओ चलणे वित्थारिऊण वाहिरओ । काउस्सग्गं एसो वाहिरउड्ढी मुणेयव्वो ॥ २५५ ॥ अंगुट्ठे मेलविउं वित्थारिय पण्हिआउ वाहिंति । काउस्सग्गं एसो भणिओ अब्भिंतरुद्धित्ति ॥ ॥ २५६ ॥ कप्पं वा पट्टं वा पाउणिउं संजइव्व उस्संग्गं । ठाइ य खलिणं व जहा रयहरणं अग्गओ

दुद्धं दहि नवणीयं घयं तहा तेल्लमेव गुड मज्जं । महु मंसं चेव तहा ओगाहिमगं च विगईओ ॥ २१७ ॥ गोमहिसुट्टीपसूणं एलग खीराणि पंच चत्तारि । दहिमाइयाइं जम्हा उट्टीणं ताणि नो हुंति ॥ २१८ ॥ चत्तारि हुंति तेल्ला तिल अयसि कुसुंभ सरिसवाणं च । विगईओ सेसाणं डोलाईणं न विगईओ ॥ २१९ ॥ दवगुडपिंडगुडा दो मज्जं पुण कट्ठपिट्ठनिप्फन्नं । मच्छियकुत्तिय-भामरभेयं च महुं तिहा होई ॥ २२० ॥ जलथलखहयरमंसं चम्मं वस सोणियं तिभेयं च । आइ-ल्ल तिण्णि चलचल ओगाहिमगं च विगईओ ॥ २२१ ॥ खीरदहीवियडाणं चत्तारि उ अंगुलाणि संसट्ठं । फाणियतिल्लघयाणं अंगुलमेगं तु संसट्ठं ॥ २२२ ॥ महुपुग्गलरसयाणं अद्धङ्गुलयं तु होइ संसट्ठं । गुलपुग्गलनवणीए अद्दामलयं तु संसट्ठं ॥ २२३ ॥ विगई विगइगयाणि य अणंतकाथाणि वज्जवत्थूणि । दस तीसं बत्तीसं बावीसं सुणह वन्नेमि ॥ २२४ ॥ दुद्धं दहि तिल नवणीय घयं गुडं महुं मंसं मज्जं पंकं च । पणं चउ चउ चउ चउ दुगतिगं तिगं दुगं एगंपडिभिन्नं ॥ २२५ ॥

'दुद्ध'मित्यादि, दुग्धं दधि नवनीतं घृतं तथा तैलमेव गुडश्च मद्यं चेति गुडमद्यं मधु मांसं चैव तथाऽवगाहिमकं च—अवगाहेन कृतं—घृततैलबोलेन निर्वृत्तमवगाहिमं तदेव अवगाहिमकं च, एता दश विकृतयो, मनसो विकृतिहेतुत्वादिति ॥ २१७ ॥ इदानीमेतासां यथास्वं भेदानाह—'गोमहिसु'इत्यादि, गवां महिषीणामुष्ट्रीणां पशूनां—छागलिकानां एलकानां गड्डरिकाणामित्यर्थः सम्बधीनि क्षीराणि पञ्च विकृतयः, न शेषाणि मानुषीक्षीरादीनि, एलक इत्यत्र षष्ठीबहुवचनं लुप्तं द्रष्टव्यं, तथा चत्वारि—प्रत्येकं चतुर्भेदानि दध्यादीनि—

प्रव० सारोद्धारे तत्त्वज्ञानवि०

॥ ५३ ॥

दधिनवनीतघृतानि, आह–कथं चत्वार्येव भवन्ति ? पञ्च कथं क्षीरवन्न भवन्ति ?, तत्राह—यस्मादुष्ट्रीणां दुग्धे तानि न भवन्ति, सरढस्यैव भावादिति ॥ २१८ ॥ 'चत्तारी'त्यादि, उत्तरत्र स्थितस्य चस्यात्र सम्बन्धात्तैलानि च चत्वारि भवन्ति विकृतय इति सण्टङ्कः, केषां सम्बन्धीनि ?, तत्राह–तिलअतसीकुसुम्भसर्षपाणां, शेषाणां डोलादीनां मधुकफलादीनां आदिशब्दान्नालिकेरएरण्डशिंशपादीनां सम्बन्धीनि तैलानि न विकृतयः अत्र च तेल्ला इति प्राकृतत्वात्पुंसा निर्देशः ॥ २१९ ॥ 'दवे'त्यादि, गुडे द्वौ भेदौ–द्रवगुडः पिण्डगुडश्च, तौ द्वावपि विकृती, तथा मद्ये द्वौ भेदौ एकं काष्ठैः–इक्षुतालादिभिर्निष्पन्नं अपर पिष्टैः–षष्टिकाकोद्रवादितण्डुलैर्निष्पन्न, तौ द्वावपि विकृती, तथा मधु त्रिभेद–मक्षिकाकृतं कुत्तिकाकृत भ्रमरकृत चेति त्रिधा–त्रिप्रकारमपि विकृतिर्भवति ॥ २२० ॥ 'जले'त्यादि, मांस त्रिभेदं, जलचराणां–मत्स्यादीनां सम्बन्धि स्थलचराणा–अजमहिपशूकरशशकहरिणादीना सम्बन्धि खचराणां–लावकचटिकादीनां सम्बन्धि, अथवा अन्यथा मासत्रैविध्यं–चर्म वसा शोणित चेति, एतच्च त्रिविधमपि विकृतिर्भवति, अवगाहिमकं पुनर्घृतेन वा तैलेन वा भृतायां तापिकायां चलचलेतिशब्द कुर्वाण सुकुमारिकादि यदा पच्यते तदैको घाणः पुनस्तेनैव घृततैलेन द्वितीयः पुनस्तेनैव तृतीयो विकृतिर्भवति, यदि पुनस्तेनैव घृतेन तैलेन वा चतुर्थो घाणः पच्यते तदाऽसौ विकृतिर्न भवति, योगवाहिनां निर्विकृतिकप्रत्याख्यानेऽपि कल्पते, अथ तापिका एकेनैव पूपकेन खज्जकेन वा सकलाऽपि भृता तदा तत्रैव द्वितीयः पूपकादिः क्षिप्तो न विकृतिर्भवति, निर्विकृतिकानामपि कल्पत एव सः, पर यदि सम्यग् ज्ञायतेऽय चतुर्थोऽय द्वितीयो घाणः प्रथमक्षिप्तघृतादिना पक्व इति, यदा पुनर्द्वितीयादिघाणेषु तापिकायामपर घृतादि प्रक्षिप्तं चतुर्थादिर्वा अयं घाण इति सम्यग् न ज्ञातं तदा न कल्पत एवेति ॥ २२१ ॥ गृहस्थससृष्टस्याकारस्य विशेषतः स्वरूपमभिधीयते–गृहस्थैरोदनादिर्दध्यादिना स्वप्रयोजनाय ससृष्टः–सश्लेपित इति गृहस्थससृष्टः, तत्राऽऽह—'खीरदही'त्यादि, क्षीरदधि-

४ प्रत्याख्यानद्वारे विकृतिस्वरूपं

॥ ५३ ॥

विकटानां चत्वार्यङ्गुलानि संसृष्टं न विकृतिर्भवति, अयममिप्रायः—कूरः क्षीरमिश्रितः कृतः, तत्र कूरस्योपरि यदि चत्वार्यङ्गुलानि क्षीर चटितं भवति तदा न विकृतिर्भवति, निर्विकृतिकानां कल्पते, यदा तु पञ्चमाङ्गुलारम्भो भवति तदा विकृतिरेव, न कल्पते निर्विकृतिकानामित्यर्थः, एवं दध्नो विकटस्य च वक्तव्यं, तथा फाणितेन—द्रवगुडेन मिश्रिते कूरठोठिकादौ यद्येकमङ्गुलमुपरि चटितं भवति तदा न विकृतिः, एवं तैलघृतयोरपि वक्तव्यम् ॥ २२२ ॥ 'महुपुग्गले'त्यादि, मधूनि च पुद्गलानि—मांसानि च तेषां रसैः ससृष्टम्—अङ्गुलस्यार्धं संसृष्टं भवति, अङ्गुलार्धात्परतो विकृतिरेवेति, गुलपुद्गलनवनीते—एतद्विपये एतैः संसृष्टमितियावत् आर्द्रामलक तु, तुशब्दस्यावधारणार्थत्वादार्द्रामलकमेव न विकृतिर्भवति, आर्द्रामलक तु शणवृक्षसम्बन्धी मुकुरः, अयमर्थः—गुडमासनवनीतखण्डैरार्द्रामलकप्रमाणैर्बहुमिरपि ससृष्टमोदनादिकं न विकृतिर्भवति, एतदीयेनैकेनापि स्थूलखण्डेन संसृष्टं विकृतिरेवेति ॥ २२३ ॥ **इदानीं प्रत्याख्यानविषयाण्येव विशेषवस्तूनि कथयन्नाह**—'विगई'त्यादि, विकृतीर्विकृतिगतानि चानन्तकायानि वर्जनीयवस्तूनि हे भव्यजनाः ! शृणुत वर्णयाम्यह भवतामिति, तानि च कियद्भेदानि भवन्तीति यथासङ्ख्येनाह—दश त्रिंशत् द्वात्रिंशत् द्वाविंशतिरितिसङ्ख्यानि, कोऽर्थः ?—विकृतिर्दशभेदा विकृतिगतानि त्रिंशत्सङ्ख्यानि अनन्तकायानि द्वात्रिंशत् वर्ज्यवस्तूनि द्वाविंशतिं वर्णयामीति ॥ २२४ ॥ अत्र च शृणुतेति यदुक्तं तत्रायममिप्रायः—शृण्वतामुपस्थितानामेव भव्यानां सूरिभिर्धर्मः कथनीयः, नानुपस्थिताना, यदवाचि—**"अणुवट्ठियस्स धम्मं मा हु कहिज्जाहि सुट्ठुवि पियस्स । विच्छायं होइ मुहं विज्झायग्गिं धम्मंतस्स"** ॥ १ ॥ इति [अनुपस्थिताय धर्मं मा चीकथः सुष्ठ्वपि प्रियाय । विच्छायं भवति मुखं विध्यातमग्निं धमतः ॥ १ ॥] वर्णयामीत्यस्यायममिप्रायः—परोपकारनिरतैः सूरिभिः कथ्यमान एव जीवादितत्त्वे भव्यानां विवेकः समुल्लसति, यदाहुः—"सुच्चा जाणइ कल्लाणं, सुच्चा जाणइ पावगं । उभयंपि

जाणई सुचा, जं छेयं तं समायरे ॥ १ ॥" इति [श्रुत्वा जानाति विरतिं श्रुत्वा जानाति पापं। विरत्यविरती अपि जानाति श्रुत्वा यत् श्रेयः तत्समाचर ॥ १ ॥] तत्र विकृतीस्तावदाह—'दुद्धे'त्यादि, दुग्धदधितैलनवनीतघृतगुडमधुमांसमद्यपकं च, तत्र दुग्धं पञ्चभेद गोमहिपीकरभीछगलिकागड्डरिकासम्वन्धित्वेन, उष्ट्रीदुग्धेन दधि न भवतीति, दधि चतुर्भेदं—गोमहिपीछगलिकागड्डरिकासम्वन्धित्वेन, घृतमपि चतुर्भेदं—गोमहिपीछगलिकागड्डरिकादधिसम्भवित्वेन, तैलमपि चतुर्भेदं—तिलअतसीकुसुम्भसर्पपसम्वन्धित्वेन, नवनीतमपि चतुर्भेदं—गवादिसम्वन्धित्वेन, एवं गुडो द्विभेदः—द्रवगुडपिण्डगुडभेदेन, मधु त्रिभेदं—मक्षिकाकुत्तिकाभ्रमरीजनितत्वेन, मांसं त्रिभेदं जलचरस्थलचरखचरजीवसम्वन्धित्वेन, चर्मवसाशोणितभेदेन वेति, मद्यं द्विभेदं—काष्ठपिष्टनिष्पन्नत्वेन, पक्कमेकभेदं, घृतेन तैलेन वा भृताया तापिकाया चलचलेतिशब्देन पच्यमानस्य कणिकादेरेकत्वादिति ॥ २२५ ॥ विकृतिगतानि साम्प्रतमाह—

दव्वहया विगइगयं विगई पुण तेण तं हयं दव्वं। उद्धरिए तत्तंमि य उक्किट्ठदव्वं इमं अन्ने ॥२२६॥ अह पेया दुद्धट्टी दुद्धवलेही य दुद्धसाडी य। पंच य विगइगयाइं दुद्धंमि य खीरिसहियाइं ॥२२७॥ अंबिलजुयंमि दुद्धे दुद्धट्टी दक्खमीसरद्धंमि। पयसाडी तह तंडुलचुण्णयसिद्धंमि अवलेही ॥२२८॥ दहिए विगइगयाइं घोलवडा घोल सिहरिणि करंबो। लवणकणदहियमहियं संगरिगाइंमि अप्पडिए ॥ २२९ ॥ पक्कघयं घयकिट्टी पक्कोसहि उवरि तरिय सप्पिं च। निब्भंजणवीसंदणगाइं घयविगइविगइगया ॥२३०॥ तेल्लमली तिल्लकुट्टी दद्धं तेल्लं तहोसहोव्वरियं। लक्खाइदव्वपक्कं तेल्लं तेल्लंमि पंचेव ॥ २३१ ॥ अद्धकढिइक्खुरसो गुलपाणीयं च सक्करा खंडं। पायगुलं च गुलविगई

एगं एगस्सुवरिं तिन्नोवरि वीयगं च जं पक्कं। तुप्पेणं तेणं चिय विगइगयाइं च पंचेव ॥ २३२ ॥ चउत्थं जलेण सिद्धा लप्पसिया पंचमं तु पूयलिया । चोप्प-तइयं गुलहाणियापभिई ॥ २३३ ॥ आवस्सयचुण्णीए परिभणियं एत्थ वणिणगं डियताविंयाए परिपक्कं तीस मीलिएसु ॥ २३४ ॥ कहियं । कहियव्वं कुसलाणं पउंजियव्वं तु कारणिए ॥ २३५ ॥

'दव्वहये'त्यादि, कलमशालितन्दुलादिभिः हता—मिश्रा निर्वीर्यीकृता सती विकृतिः पुनः क्षीरादिका विकृतिगतमित्युच्यते तेन कारणेन तन्दुलादिहतं क्षीरादिकं द्रव्यमेव भवति न तु विकृतिः, अत एव निर्विकृतिकप्रत्याख्यानवतामपि केषाञ्चित् [illegible] किमपि तत् कल्पत एव, तथा पाकभाजनात् सुकुमारिकादौ उद्धृते सति पश्चात् उद्धरितं यत् घृतादि तस्मिन् चुल्लीमस्तकादवतारितेऽग्निसंयोगाभावतो प्रक्षिप्तं यत्कणिकादि द्रव्यं तदिदमुत्कृष्टद्रव्यमेव, कोऽर्थः?—विकृतिगतमेव भवति, न तु विकृतिरित्यर्थे वदन्ति, शीतार्थमिति [illegible] चुल्लीमस्तकादुत्तारिते शीतले च जाते घृतादौ यदि कणिकादि प्रक्षिप्यते तदैव तथाविधपाकाभावात् विकृतिगतं, अन्यथा तु परिपक्वत्वा-द्विकृतिरेवेति, इयं गाथा अस्माभिरित्थं तावद्व्याख्याता सुधिया तु यथागममन्यथाऽपि व्याख्येया ॥२२५॥ इदानीं कस्याः विकृतेः कानि किंनामकानि कियन्ति विकृतिगतानि भवन्तीत्याह—'अह पेया' इत्यादि, अथ—अनन्तरं दुग्धे पञ्चैव [illegible] विकृतिगतानि भवन्ति, विकृतौ—क्षीरादौ गतानि—स्थितानि विकृतिगतानि—विकृत्याश्रितानि, न विकृतिरित्यर्थः, कानि तानीत्याह—पेया—दुग्ध-काञ्जिकमित्यर्थः, तथा दुग्धाट्टी दुग्धावलेहिका दुग्धसाटिका च क्षीरसहिता इति—क्षैरेय्या—पायसेन सहितानि पूर्वोक्तानि चत्वारि, पञ्चमी च क्षैरेयीत्यर्थः, एतानि क्षीरे पञ्च विकृतिगतानीति ॥ २२६ ॥ एतेषु क्रमेण कानि विकृतिगतानीति—'अंबिले'त्यादि, अम्ले-

लेन युक्ते दुग्धे दुग्धाटी—किलाटिकेत्यर्थः, अन्ये तु वलहिकामाहुः, तथा द्राक्षामिश्रे दुग्धे राद्धे पयःसाटी, पयो—दुग्धं सटति—गच्छतीति व्युत्पत्तेः, तथा तण्डुलचूर्णकसिद्धे दुग्धे अवलेहिका ॥ २२७ ॥ दधिविकृतिगतान्याह—'दहिए'त्यादि, दध्नि—दधिविषये विकृतिगतानि पञ्च, घोलवटकानि—घोलयुक्तवटकानि, तथा घोलो—वस्त्रगालितं दधि, तथा शिखरिणी—करमथितखण्डयुक्तदधिनिष्पन्ना, तथा करम्बको—दधियुक्तकूरनिष्पन्नः, तथा लवणकणयुक्तं दधि च मथितं राजिकाखाटकमित्यर्थः, तच्च संगरिकादिकेऽपतितेऽपि विकृतिगतं भवति, संगरिकापुंस्फलशकलादौ पतिते पुनर्भवत्येव ॥२२८॥ घृतविकृतिगतान्याह—'पक्कघय'मित्यादि, औषधैः पक्वं घृतं सिद्धार्थकादि, तथा घृतकिट्टिका—घृतमलं, तथा घृतपक्वौषधोपरि तरिकारूपं यत्सर्पिस्तदपि विकृतिगतं, तथा निर्भञ्जनं—पक्वान्नोत्तीर्णं दग्धघृतमित्यर्थः, तथा विस्यन्दनं—दधितरिकाकणिक्कानिष्पन्नद्रव्यविशेषः सपादलक्षदेशप्रसिद्धं, घृतविकृतिगतान्येतानि पञ्चापीत्यर्थः ॥ २२९ ॥ तैलविकृतिगतान्याह—'तिलमल्ली'त्यादि, तैलमलिका १ तथा तिलकुट्टिः २ तथा दग्धं तैलं—निर्भञ्जनमित्यर्थः, तथा तैलपक्वौषधोपरिभागे यदुद्धरितं, तथा लाक्षादिद्रव्यपक्व च तैलं, एतानि तैलविकृतौ पञ्च विकृतिगतानि ॥ २३० ॥ गुडविकृतिगतान्याह—'अद्धे'त्यादि, अर्धक्वथितेक्षुरसः तथा गुडपानीयं तथा शर्करा तथा खण्डं तथा पाकगुडो येन खज्जकादि लिप्यते, गुडविकृतौ विकृतिगतानि एतानि पञ्चैव ॥ २३१ ॥ पक्वान्ने विकृतिगतान्याह—'एग'मित्यादि, एकं विकृतिगतं तद्यदेकस्य घाणस्योपरि पच्यते, कोऽभिप्रायः ?—प्रक्षिप्तघृतादिके तापके एकेनैव पूपकेन सकले पूरिते द्वितीयपूपकादिस्तत्र क्षिप्तो विकृतिगतमेव भवति, यदवाचि—"जेणेगेणं तवओ पूरिज्जइ पूयगेण तव्वीओ । अखवियनेहो पच्चइ जइ सो नय होइ तविगई ॥ १ ॥" [येनैकेन तापिका पूर्यते पूपेन तत्राक्षिप्ते स्नेहे द्वितीयः पच्यते यदि स न भवति तद्विकृतिः ॥ १ ॥] द्वितीयं विकृतिगत, त्रयाणां घाणानामुपरि

अप्रक्षिप्तापरघृतं यत्तेनैव 'तुप्पेण'त्ति घृतेन पक्कं, तृतीयं गुडधानिकाप्रभृति ॥२३२॥ तथा "चउत्थ"मित्यादि, चतुर्थं समुत्सारिते सुकुमारि-कौदा पश्चादुद्धरितघृतादिखरण्टितायां तापिकायां जलेन सिद्धा लपनश्रीः, पञ्चमं पुनः स्नेहदिग्धतापिकायां परिपका पूपिका, एवं च पड्-विकृतिसम्बन्धीनि पञ्च पञ्च विकृतिगतानि मिलितानि त्रिंशद्भवन्तीति ॥ २३३ ॥ इह च विकृतिगतानां स्वरूपं नाऽऽचार्येण स्वम-नीषिकयाऽभिदधे, किन्तु सिद्धान्ताभिहितमेव, यदाह—'आवस्सये'त्यादि, आवश्यकचूर्णौ परिभणितं 'अत्र' ग्रन्थे 'वर्णितं' सामान्यद्वारेण 'कथितं' विशेषद्वारेणास्माभिः, एतच कथयितव्यं 'कुशलानां' बुद्धिमतां प्रयोक्तव्यं च कारणिके—कारणिकविषये ॥२३४॥ अयमभिप्रायः—यद्यपि क्षैरेयीप्रमुखाणि साक्षाद्विकृतयो न भवन्ति, किन्तु विकृतिगतान्येव, निर्विकृतिकानामपि कल्पन्ते, तथापि उत्कृष्टानि एतानि द्रव्याणि भक्ष्यमाणान्यवश्यं मनोविकारमानयन्ति शान्तानामपि, न च कृतनिर्विकृतिकानामेतेषु भक्ष्यमाणेषु उत्कृष्टा निर्जराः सम्पद्यन्ते, तस्मादेतानि न गृह्यन्ते इति, यस्तु विविधतपःकरणक्षामकुक्षिरनुष्ठानं स्वाध्यायाध्ययनादिकं कर्तुं न शक्नोति स विकृतिगतान्युत्कृष्टान्यपि द्रव्याणि भुङ्क्ते न कश्चिद्दोषः, कर्मनिर्जराऽपि तस्य महती भवति, यदाहुः—"नवरं इह परिभोगो निव्विइयाणंपि कारणावेक्खो । उक्कोसगदव्वाणं न उ अविसेसेण विन्नेओ ॥ १ ॥ आवन्ननिव्विगईयस्स असहुणो जुज्जए परीभोगो । इंदियजयबुद्धीए विगईचायम्मि नो जुत्तो ॥ २ ॥ जो पुण विगईचायं काऊणं खाइ निद्धमहुराइं । उक्कोसगदव्वाइं तुच्छफलो तस्स सो नेओ ॥ ३ ॥ दीसन्ति य केइ इहं पच्चक्खाएवि मंदधम्माणो । कारणियं पडिसेवं अकारणेणावि कुणमाणा ॥ ४ ॥ तिल-मोयगतिलवट्टि वरिसोलगनालिकेरखंडाइं । अइवहलघोलखीरिं घयपप्पुयवंजणाइं च ॥ ५ ॥ घयवुड्डमंडगाई दहिदुद्धकरंवपेय-माईयं । कुलुरिचूरिमपमुहं अकारणे केइ भुंजंति ॥ ६ ॥ न य तंपि इह पमाणं जहुत्तकारीण आगमन्नूणं । जरजम्ममरणभीसणभवन्न-

वुव्विग्गचित्ताणं ॥ ७ ॥ मोत्तुं जिणाणमाणं जियाण वहुदुहदवग्गितवियाणं । न हु अन्नो पडियारो कोइ इहं भववणे जेण ॥ ८ ॥ विगई परिणइधम्मो मोहो जमुदिज्जए उदिन्ने य । सुट्ठुवि चित्तजयपरो कहं अकज्जे न वट्टिहिइ ? ॥ ९ ॥ दावानलमज्झगओ को तदुवसमट्ठयाएँ जलमाई । संतेवि न सेविज्जा मोहानलदीविए उवमा ॥ १० ॥ विगइ विगईभीओ विगइगयं जो य भुंजए साहू । विगई विगइसहावा विगइं विगई वला नेइ ॥ १११ ॥" इत्यादि [नवरमिह परिभोगो निर्विकृतिकानामपि कारणापेक्षः । उत्कृष्ट-द्रव्याणा न त्वविशेषेण विज्ञेयः ॥ १ ॥ आपन्न (संतत)निर्विकृतिकस्याक्षमस्य युज्यते परीभोगः । इन्द्रियस्य जयवुद्ध्या विकृति-त्यागे न युक्तः ॥२॥ यः पुनर्विकृतित्यागं कृत्वा खादति स्निग्धमधुराणि । उत्कृष्टद्रव्याणि तुच्छफलस्तस्य स ज्ञेयः ॥३॥ दृश्यन्ते च केचि-दिह प्रत्याख्यायापि मन्दधर्माणः । कारणिकीं प्रतिसेवां अकारणेऽपि कुर्वाणाः ॥ ४ ॥ तिलमोदकतिलवर्त्यौ वर्पोलकनालिकेरखण्डादीनि । अतिवहलघोलं क्षैरेयीं घृतप्रप्लुतव्यञ्जनानि च ॥ ५ ॥ घृतवुड्डमण्डकादीन् दधिदुग्धकरम्बपेयादि कुलुरिचूरिमप्रमुखं अकारणे केचित् भुञ्जन्ति ॥ ६ ॥ न च तदपीह प्रमाणं यथोक्तकारिणामागमज्ञानां । जराजन्ममरणभीषणभवार्णवोद्विग्नचित्तानां ॥ ७ ॥ मुक्त्वा जिनानामाज्ञां जीवाना वहु दुःखदवाग्नितप्तानां । नैवान्यः प्रतीकारः कश्चिदिह भववने येन ॥ ८ ॥ विकृतिः परिणतिधर्मा विकारो यस्मादुदीर्यते उदीर्णे च मोहे सुष्ठुपि चित्तजयपरः कथमकार्ये न वर्तेत ? ॥ ९ ॥ दावानलमध्यगतः कस्तदुपशमनार्थं जलादीनि सन्त्यपि न गृह्णीयात् मोहानलदीप्ते एषोपमा ॥ १० ॥ विगतिभीतो यस्तु साधुः विकृतिं विकृतिगतं च भुङ्क्ते त विकारस्वभावात् विकृति-र्वेलात्तु विगतिं नयति ॥ ११ ॥] सुगमाश्चैताः, नवरमन्त्यगाथा किञ्चिद्विषमत्वाद्वितन्यते—विगतेः—नरकादिकाया यो भीतः—त्रस्तः साधुर्विकृतिं क्षीरादिकां चशब्दस्यानुक्तस्यापि दर्शनाद्विकृतिगतं च—क्षीरान्नादिकं यो भुङ्क्ते स दुर्गतिं यातीति शेषः, कस्मादित्याह—विकृ-

तिर्वलाजीवमनिच्छन्तमपि विगतिं–नरकादिकां नयतीति, एतदपि कुत इत्याह—विकृतिर्यतो विकृतिस्वभावा—मनोविकारकारिस्वरूपेति ॥ अधुना अनन्तकायिकान्याह—

सव्वा हु कंदजाई सूरणकंदो य वज्जकंदो य। अल्लहलिद्दा य तहा अद्दं तह अल्लकच्चूरो ॥२३६॥ सत्तावरी विराली कुमारि तह थोहरी गलोई य। ल्हसणं वंसगरिल्ला गज्जर तह लोणओ लोढो ॥ ॥ २३७ ॥ गिरिकन्नि किसलपत्ता खरिंसुया थेग अल्लमुत्था य। तह लोणरुक्खछल्ली खेल्लुडो अमयवल्ली य ॥ २३८ ॥ मूला तह भूमिरुहा विरूढ तह ढक्कवत्थुलो पढमो। सूयरवल्लो य तहा पल्लंको कोमलंबिलिया ॥ २३९ ॥ आलू तह पिंडालू हवंति एए अणंतनामेहिं। अण्णमणंतं नेयं लक्खणजुत्तीइ समयाओ ॥ २४० ॥ घोसाडकरीरंकुरतिंदुयअइकोमलंबगाईणि। वरुणवडनिंबगाईण अंकुराइं अणंताइं ॥ २४१ ॥ गूढसिरसंधिपव्वं समभंगमहीरुगं च छिन्नरुहं। साहारणं सरीरं तव्विवरीयं च पत्तेयं ॥ २४२ ॥ चक्कं व भज्जमाणस्स जस्स गंठी हवेज्ज चुन्नघणो। तं पुढविसरिसभेयं अणंतजीवं वियाणाहि ॥ २४३ ॥ गूढसिरागं पत्तं सच्छीरं जं च होइ निच्छीरं। जंपि य पयावसंधिं अणंतजीवं वियाणाहि ॥ २४४ ॥

'सव्वा हु'इत्यादिगाथापञ्चकम्, हुशब्दोऽवधारणे ततः सर्वैव कन्दजातिरनन्तकायिका इति सम्बन्धः, कन्दो नाम भूमध्यगो वृक्षावयवः, ते चात्र कन्दा अशुष्का एव ग्राह्याः, शुष्काणां तु निर्जीवत्वादनन्तकायिकत्वं न सम्भवति, तानेव कांश्चित्कन्दान् व्याप्रि-

यमाणत्वान्नामत आह—सूरणकन्दः—अर्शोघ्नः कन्दविशेषः १ वज्रकन्दोऽपि कन्दविशेष एव २ आर्द्रा—अशुष्का हरिद्रा प्रतीतैव ३ आर्द्रकं—शृङ्गवेरं ४ आर्द्रकचूरकः—तिक्तद्रव्यविशेषः प्रतीत एव ५ ॥ २३६ ॥ सतावरीविरालिके वल्लीभेदौ ६—७ कुमारी—मांसलप्रणालाकारपत्रा प्रतीतैव ८, थोहरी—स्नुहीतरुः ९ गडूची—वल्लीविशेषः प्रतीत एव १० ल्हसून— कन्दविशेषः ११ वंसकरिल्लानि—कोमलाभिनववंशावयवविशेषाः प्रसिद्धा एव १२ गर्जरकाणि—सर्वजनविदितान्येव १३ लवणको—वनस्पतिविशेषः येन दग्धेन सर्जिका निष्पद्यते १४ लोढकः—पद्मिनीकन्दः १५ ॥ २३७ ॥ गिरिकर्णिका—वल्लीविशेषः १६ किसलयरूपाणि पत्राणि—प्रौढपत्रादर्वाक् बीजस्योच्छूनावस्थालक्षणानि सर्वाण्यप्यनन्तकायिकानि न तु कानिचिदेव १७ खरिंसुकाः—कन्दभेदाः १८ थेगोऽपि कन्दविशेष एव १९ आर्द्रा मुस्ता प्रतीता २० लवणनाम्नो वृक्षस्य छल्लिः—त्वक् त्वगेव न त्वन्येऽवयवाः २१ खल्लूडकाः कन्दभेदाः २२ अमृतवल्ली—वल्लीविशेष' २३ ॥ २३८ मूलको—लोकप्रतीतः २४ भूमिरुहाणि—छत्राकाराणि वर्षाकालभावीनि भूमिस्फोटकानीतिलोकप्रसिद्धानि २५ विरूढानि—अङ्कुरितानि द्विदलधान्यानि २६ ढकवास्तुलः—शाकविशेषः स च प्रथमः—प्रथमोद्गत एवानन्तकायिको भवति न पुनश्छिन्नप्ररूढः २७ शूकरसञ्ज्ञितो वल्लः शूकरवल्लः स एवानन्तकायिको न तु धान्यवल्लः २८ पल्यङ्कः शाकभेदः २९ कोमलाऽऽम्लिका—अवद्धास्थिका चिञ्चिणिका ॥ २३९ ॥ आलुक ३१ पिण्डालुकौ ३२ कन्दभदौ, एते पूर्वोक्ताः पदार्था द्वात्रिंशत्सङ्ख्या अनन्तनामभिः—अनन्तकायिकसञ्ज्ञिता आर्यदेशप्रसिद्धा भवन्तीत्यर्थः, न चैतान्येवानन्तकायिकानि, किन्तु ?, अन्यान्यपि, तथा चेह अन्यदपि पूर्वोक्तातिरिक्तमनन्तं—अनन्तकायिकं ज्ञेय लक्षणयुक्त्या—वक्ष्यमाणतद्गतलक्षणविचारणया 'समयात्' सिद्धातात् ॥ २४० ॥ तान्येव कानिचिदाह—'घोसाडे'त्यादि, घोपातकीकरीरयोरङ्कुराः तथा अतिकोमलानि—अवद्धास्थिकानि तिन्दुकाम्रफलादीनि, तथा वरुणवटनिम्बा-

दीनां तरूणामङ्कुरा अनन्तकायिकाः ॥ २४१ ॥ अनंतकायपरिज्ञानार्थं लक्षणयुक्तिमाह—'गूढसिरे'त्यादि, गूढानि—प्रकटवृत्त्या अज्ञायमानानि सिराः—सन्धयः पर्वाणि च यस्य पत्रकाण्डनालशाखादेस्तत्तथा, तथा यस्य भज्यमानस्य—शाखादेस्त्रोट्यमानस्य पत्रादेः समः—अदन्तुरो भङ्गः—छेदो भवति तत्समभङ्गं, तथा छिद्यमानस्यैव न विद्यन्ते हीरकाः—तन्तुलक्षणा मध्ये यस्य तदहीरकं, तथा छित्त्वा गृहादावानीतं शुष्कताद्यवस्थाप्राप्तमपि जलादिसामग्रीं प्राप्य गडूच्यादिवत् पुनरपि यत्प्ररोहति तच्छिन्नरुहं, तदेतैर्लक्षणैः साधारणं शरीरं ज्ञेयं, अनन्तकायिकमित्यर्थः । एतल्लक्षणव्यतिरिक्तं च प्रत्येकशरीरमिति ॥२४२॥ पुनरनन्तकायिकस्य लक्षणान्तरमाह—'चक्कं वे'-त्यादि, चक्रमिव—अदन्तुरतया कुम्भकारचक्राकारमेकान्तेन समं भङ्गस्थानं यस्य भज्यमानस्य मूलस्कन्धत्वक्शाखापत्रपुष्पादेः भवति तं मूलादिकमनन्तजीवं विजानीहीति सम्बन्धः तथा ग्रन्थिः—पर्व सामान्यतो भङ्गस्थानं वा स यस्य चूर्णघनो भवति, कोऽर्थः ?—यस्य भज्यमानस्य ग्रन्थेः शुभ्रो घनश्चूर्णो उड्डीयमानो दृश्यते स वनस्पतिरनन्तजीवानां साधारणमेकं शरीरमित्यर्थः, कथं पुन-रसौ समं भज्यत इत्यत्र दृष्टान्तमाह—पृथ्वीसदृशभेदं, अत्र पृथ्वी—केदाराद्युपरिवर्तिनी शुष्ककोप्पटिका श्लक्ष्णखटिकानिर्मितवर्तिका वा गृह्यते, यथा तस्या भज्यमानायाः समः—अदन्तुरो भेदो भवति एवं वनस्पतिरपि चक्राकारं समं यो भज्यत इति भावः ॥२४३॥ पुनर्लक्षणान्तरमनन्तकायिकस्याह—'गूढसिरे'त्यादि, यत्पत्रं सक्षीरं निःक्षीरं वा गूढसिराकं—अलक्ष्यमाणसिराविशेषं भवति, यदपि च 'प्रतापसन्धि' प्रकृष्टस्तापः—उष्मा येषु एवंविधाः सन्धयो यस्य तत्प्रतापसन्धि 'पणट्ठसंधि'त्ति पाठे तु प्रणष्टसन्धि—सर्वथाऽनुपलक्ष्य-माणपत्रार्धद्वयसन्धि यत् अनन्तजीवं तद्विजानीहीति ॥ २४४ ॥ इदानीं वर्जनीयवस्तून्याह—

पंचुम्बरि चउविगई हिमं विसं[11] करगे[12] य सव्वमट्टी[13] य । रयणीभोयणगं[14] चिय बहुबीय[15]

अणंतसंधाणं[16][17] ॥ २४५ ॥ घोलवडा[18] वायंगणं[19] अमुणिअनामाणि फुल्लफलयाणि[20] । तुच्छफलं[21] चलियरसं[22] वज्जह वज्जाणि बावीसं ॥ २४६ ॥

'पंचुंबरी'त्यादि, पञ्चानामुदुम्बराणां समाहारः पञ्चोदुम्बरी—वटपिप्पलयोदुम्वरप्लक्षकाकोदुम्वरीफलरूपा समयप्रसिद्धा, सा मशकाकारसूक्ष्मबहुजीवभृतत्वाद्वर्जनीया, तथा चतस्रो विकृतयो—मद्यमांसमधुनवनीतरूपा वर्ज्याः, सद्य एव तत्र तद्वर्णानेकजीवसम्मूर्च्छनात्, तथा हिमं शुद्धासङ्ख्याप्कायरूपत्वात्, तथा विपं मन्त्रोपहतवीर्यमपि उदरान्तर्वर्तिगण्डोलकादिजीवविघातहेतुत्वात् मरणसमये महामोहोत्पादकत्वाच्च, तथा करका अप्यसङ्ख्याप्कायिकत्वात्, तथा सर्वापि मृत्तिका दर्दुरादिपञ्चेन्द्रियप्राण्युत्पत्तिनिमित्तत्वात्, सर्वग्रहणं खटिकादितद्भेदपरिग्रहार्थं, तद्भक्षणस्यापि आमाश्रयादिदोषजनकत्वात्, तथा रजनीभोजनं वहुविधजीवसम्पातसम्भवेन इहलौकिकपारलौकिकदोपदुष्टत्वात्, तथा वहुवीजं—पम्पोटकादि प्रतिवीज जीवोपमर्दसम्भवात्, तथा अनन्तानि—अनन्तकायिकानि अनन्तजन्तुसन्ताननिर्घातननिमित्तत्वात्, तथा सन्धानं—अस्थानकं विल्वकादीनां जीवसंसक्तिहेतुत्वात् ॥ २४५ ॥ तथा 'घोलवडे'—त्यादि, घोलवटकानि उपलक्षणत्वादामगोरससम्पृक्तद्विदलानि च केवलिगम्यसूक्ष्मजीवसंसक्तिसम्भवात्, तथा वृन्ताकानि निद्रावाहुल्यमदनोदीपनादिदोपदुष्टत्वात्, तथा स्वयं परेण वा येषां नाम न ज्ञायते तान्यज्ञातनामानि पुष्पाणि फलानि, अज्ञानतो निपिद्धफलप्रवृत्तौ व्रतभङ्गसम्भवात्, विषफलेपु प्रवृत्तौ जीवितविनाशात्, तथा तुच्छम्—असारं फलं—मधूकविल्वादेः उपलक्षणत्वाच्च पुष्पमरणिशिग्रुमधुकादेः पत्र प्रावृपि तण्डुलिकादेः वहुजीवसम्मिश्रत्वात्, यद्वा तुच्छफलम्—अर्धनिष्पन्नकोमलचवलकशिम्व्यादिकं, तद्भक्षणे हि तथाविधा तृप्तिरपि नोपजायते, दोपाश्च वहवः सम्भवन्ति, तथा चलितरसं—कुथितान्नं, उपलक्षणत्वात् पुष्पितौदनादि, दिनद्वया-

सार्धषट्शताधिकाः श्रीसुमतेर्दशसहस्राः सार्धचतुःशताधिकाः, श्रीपद्मप्रभस्य दशसहस्राः शतत्रयाधिकाः, श्रीसुपार्श्वस्य नवसहस्राः सार्धैकशताधिकाः, श्रीचन्द्रप्रभस्य अष्टौ सहस्राः, श्रीसुविधिजिनस्य सप्तसहस्राः पञ्चशताधिकाः, शीतलस्याप्येतावन्त एव, श्रेयांसजिनस्य श्रीवासुपूज्यजिनस्य च षट् षट् सहस्राः, 'इत्तो'त्ति इतोऽनन्तरं विमलजिनस्य पञ्चसहस्राणि पञ्चशताधिकानि, अनन्तजिनस्य पञ्चसहस्राः, श्रीधर्मस्य चत्वारः सहस्राः पञ्चशताधिकाः, श्रीशान्तिजिनस्य चत्वारः सहस्राः, श्रीकुन्थोस्त्रयः सहस्राश्चत्वारिंशदधिकशतत्रयाधिकाः, श्रीअरजिनस्य सहस्रद्विकमेकपञ्चाशदधिकपञ्चशताभ्यधिकं, श्रीमल्लेः सप्तदशशतानि पञ्चाशदधिकानि, श्रीमुनिसुव्रतस्य पञ्चदशशतानि, श्रीनमिजिनस्य द्वादश शतानि षष्ट्यधिकानि, श्रीनेमेरेकः सहस्रः श्रीपार्श्वजिनस्य शतान्यर्धाष्टमानि, सार्धानि सप्त शतानीत्यर्थः, श्रीवीरजिनस्य पञ्चैव शतानीति ॥ २२ ॥ इदानीं 'चउद्दसपुव्वि'त्ति त्रयोविंशतितमं द्वारमाह—

चउद्दसपुव्वि सहस्सा चउरो अद्धट्ठमाणि य सयाणि १ । वीसहिय सत्ततीसा २ इगवीस सया य पन्नासा ३ ॥ ३६० ॥ पनरस ४ चउवीस सया ५ तेवीस सया ६ य वीससय तीसा ७ । दो सहस ८ पनरस सया ९ सयचउद्दस १० तेरस सयाइं ११ ॥ ३६१ ॥ सय बारस १२ एक्कारस १३ दस १४ नव १५ अट्ठेव १६ छच्च सय सयरा १७ । दसहिय छच्चेव सया १८ छच्च सया अट्ठसट्ठिहिया १९ ॥ ३६२ ॥ सय पंच २० अद्धपंचम २१ चउरो २२ अद्धुट्ठ २३ तिन्नि य सयाइं २४ । उसहाइजिणिंदाणं चउदसपुव्वीण परिमाणं ॥ ३६३ ॥

प्र सा. १६

'चउ'इत्यादि गाथाश्चतस्रः, तत्रादिजिनस्य चतुर्दशपूर्विणां चत्वारः सहस्रा अर्धाष्टमानि च शतानि, पञ्चाशदधिकानि सप्त शतानीत्यर्थः,

श्रीअजितजिनस्य विंशत्यधिकसप्तत्रिंशच्छतानि, श्रीसम्भवजिनस्य एकविंशतिः शतानि पञ्चाशदधिकानि ॥३६०॥ श्रीअभिनन्दनस्य पञ्चदश शतानि, श्रीसुमतेश्चतुर्विंशतिः शतानि, श्रीपद्मप्रभस्य त्रयोविंशतिः शतानि श्रीसुपार्श्वस्य विंशतिः शतानि त्रिंशदधिकानि, श्रीचन्द्रप्रभस्य द्वौ सहस्रौ, श्रीसुविधेः पञ्चदश शतानि, श्रीशीतलस्य शतानि चतुर्दश, श्रीश्रेयांसस्य त्रयोदश शतानि ॥३६१॥ श्रीवासुपूज्यस्य द्वादश शतानि, श्रीविमलजिनस्य एकादश शतानि, श्रीअनन्तजिनस्य दश शतानि, श्रीधर्मस्य नव शतानि, श्रीशान्तेरष्टौ शतानि, श्रीकुन्थोः षट् शतानि सप्तत्यधिकानि, श्रीअरजिनस्य दशाधिकानि षडेव शतानि, श्रीमल्लिजिनस्य षट् शतानि अष्टषष्ट्यधिकानि ॥३६२॥ श्रीमुनिसुव्रतस्य शतानि पञ्च, श्रीनमेश्चत्वारि शतानि पञ्चाशदधिकानि, श्रीनेमेश्चत्वारि शतानि, श्रीपार्श्वजिनस्य त्रीणि शतानि पञ्चाशदधिकानि, श्रीवीरजिनस्य च त्रीणि शतानि, इदं पूर्वोक्तमृषभादिजिनेन्द्राणां क्रमेण चतुर्दशपूर्विपरिमाणम् ॥ ३६३ ॥ २३ ॥ इदानीं 'सड्ढ'त्ति चतुर्विंशतितमं द्वारमाह—

पढमस्स तिन्नि लक्खा पंच सहस्सा दुलक्ख जा संती । लक्खोवरि अडनउई २ तेणउई ३ अट्ठसीई य ४ ॥ ३६४ ॥ एगसीई ५ छावत्तरि ६ सत्तावण्णा ७ य तह य पन्नासा ८ । गुणतीस ९ नवासीई १० अ गुणासी ११ पनरस १२ अट्ठेव १३ ॥ ३६५ ॥ छच्चिय सहस्स १४ चउरो सहस्स १५ नउई सहस्स संतिस्स १६ । तत्तो एगो लक्खो उवरिं गुणसीय १७ चुलसी १८ य ॥ ३६६ ॥ तेयासी १९ बावत्तरि २० सत्तरि २१ इगुहत्तरी २२ य चउसट्ठी २३ । एगुणसट्ठि सहस्सा २४ सावगमाणं जिणवराणं ॥ ३६७ ॥

'पढमे'त्यादिगाथाचतुष्टय, तत्र प्रथमजिनस्य श्रावकाणां तिस्रो लक्षाः पञ्चसहस्राधिकाः, श्रीअजितादिजिनानां यावत् शान्तिजिन-

२३ चतुर्दशपूर्वि० गा. ३६०-३६३

२४ श्राद्ध० गा. ३६४-६७

स्तावल्लक्षद्वयं श्राद्धानां, द्विलक्षोपरि च यदधिकं भवति तन्निवेद्यते तत्र तृतीयगाथावर्ति 'सहस्स'त्तिपदस्य सर्वत्राभिसम्बन्धात् अष्टनवतिः सहस्रा अजितजिनस्य, लक्षद्वयमष्टनवतिसहस्राधिकमित्यर्थः, त्रिनवतिः श्रीसम्भवस्य, लक्षद्वयं त्रिनवतिसहस्राधिकमित्यर्थः, अष्टाशीतिश्च श्रीअभिनन्दनस्य, लक्षद्वयमष्टाशीतिसहस्राधिकमित्यर्थः ॥३६४॥ एकाशीतिः श्रीसुमतेः, लक्षद्वयमेकाशीतिसहस्राधिकमित्यर्थः, षट्सप्ततिः श्रीपद्मप्रभस्य, लक्षद्वयं षट्सप्ततिसहस्राधिकमित्यर्थः, सप्तपञ्चाशच्च श्रीसुपार्श्वस्य, लक्षद्वयं सप्तपञ्चाशत्सहस्राधिकमित्यर्थः, तथा पञ्चाश-च्चन्द्रप्रभस्य, लक्षद्वयं पञ्चाशत्सहस्राधिकमित्यर्थः, एकोनत्रिंशत् श्रीसुविधेः, लक्षद्वयमेकोनत्रिंशत्सहस्राधिकमित्यर्थः, नवाशीतिः श्रीशीतलस्य, लक्षद्वयं नवाशीतिसहस्राधिकमित्यर्थः, एकोनाशीतिः श्रीश्रेयांसस्य, लक्षद्वयं एकोनाशीतिसहस्राधिकमित्यर्थः, पञ्चदश श्रीवासुपूज्यस्य, ल-क्षद्वयं पञ्चदशसहस्राधिकमित्यर्थः, अष्टैव श्रीविमलजिनस्य, लक्षद्वयं अष्टसहस्राधिकमित्यर्थः ॥३६५॥ षट् सहस्राः श्रीअनन्तजिनस्य, लक्षद्वयं पट्सहस्राधिकमित्यर्थः, चत्वारः सहस्राः श्रीधर्मजिनस्य, लक्षद्वयं चतुर्भिः सहस्रैरधिकमित्यर्थः, नवतिसहस्राः श्रीशान्तेः, लक्षद्वयं नवति-सहस्राधिकमित्यर्थः, ततः—श्रीशान्तिनाथादनन्तरं कुन्थुप्रभृतीनां तीर्थकृतां महावीरपर्यन्तानामेकं लक्षं श्राद्धानां, लक्षोपरि च यत्सङ्ख्यास्थानं तदुच्यते—यथा एकोनाशीतिः श्रीकुन्थोः, लक्षमेकमेकोनाशीतिसहस्राधिकमित्यर्थः, चतुरशीतिः श्रीअरजिनस्य, लक्षमेकं चतुरशीतिसह-स्राधिकमित्यर्थः ॥३६६॥ त्र्यशीतिः श्रीमल्लेः, लक्षमेकं त्र्यशीतिसहस्राधिकमित्यर्थः, द्विसप्ततिः श्रीमुनिसुव्रतस्य, लक्षमेकं द्विसप्ततिसहस्रा-धिकमित्यर्थः, सप्ततिर्नमेः, लक्षमेकं सप्ततिसहस्राधिकमित्यर्थः, एकोनसप्ततिः श्रीनेमेः, लक्षमेकमेकोनसप्ततिसहस्राधिकमित्यर्थः, चतुःषष्टिः श्रीपार्श्वस्य, लक्षमेकं चतुःषष्टिसहस्राधिकमित्यर्थः, एकोनषष्टिसहस्राः श्रीवीरजिनस्य, लक्षमेकमेकोनषष्टिसहस्राधिकमित्यर्थः ॥३६७॥ इति जिनवरेन्द्रचतुर्विंशतेः सम्बन्धिनां श्रावकाणां मानं क्रमेण ज्ञातव्यम् ॥ २४ ॥ इदानीं 'सड्ढीणं'ति पञ्चविंशतितमं द्वारं निर्दिदिक्षुराह—

पढमस्स पंच लक्खा चउपन्न सहस्स १ तयणु पण लक्खा। पणयालीससहस्सा २ छलक्ख छत्तीस सहसा य ३ ॥ ३६८ ॥ सत्तावीससहस्साहियलक्खा पंच ४ पंच लक्खा य। सोलससहस्स-अहिया ५ पणलक्खा पंच उ सहस्सा ६ ॥ ३६९ ॥ उवरिं चउरो लक्खा धम्मो जा उवरि सहस तेणउई ७। इगनउई ८ इगहत्तरि ९ अडवन्न १० ऽडयाल ११ छत्तीसा १२ ॥ ३७० ॥ चउ-वीसा १३ चउदस १४ तेरसेव १५ तत्तो तिलक्ख जा वीरो । तदुवरि तिनवइ १६ इगासी १७ विसत्तरी १८ सयरि १९ पन्नासा २० ॥ ३७१ ॥ अडयाला २१ छत्तीसा २२ इगुचत्त २३ ऽट्टार-सेव य सहस्सा २४। सड्ढीण माणमेयं चउवीसाए जिणवराणं ॥ ३७२ ॥

'पढमस्से'त्यादिगाथापञ्चकं, तत्र प्रथमस्य—आदिजिनस्य श्राविकाणां पञ्च लक्षाणि चतुष्पञ्चाशत्सहस्राधिकानि, तदनु—प्रथमतीर्थकरानन्तरमजितस्य श्राविकाणां पञ्च लक्षाणि पञ्चचत्वारिंशत्सहस्राधिकानि ॥३६८॥ श्रीसम्भवस्य षट् लक्षाणि षट्त्रिंशत्सहस्राश्च, अभिनन्दनस्य सप्तविंशतिसहस्राधिका लक्षाः पञ्च, सुमतिजिनस्य लक्षाः पञ्च षोडशसहस्राधिकाः, श्रीपद्मप्रभस्य लक्षाः पञ्च पञ्चसहस्राधिका' ॥३६९॥ इत उपरि—पद्मप्रभादारभ्य धर्मजिनं यावत् श्राविकाणां चतस्रो लक्षाः प्रत्येकमुपरि च त्रिनवत्यादयः सहस्राः, कोऽर्थः ?—सुपार्श्वस्य श्राविकाणां लक्षचतुष्टयं त्रिनवतिसहस्राधिकं, चन्द्रप्रभस्य लक्षचतुष्टयमेकनवतिसहस्राधिकं, सुविधेर्लक्षचतुष्टयमेकसप्ततिसहस्राधिकं, शीतलस्य लक्षचतुष्टयमष्टपञ्चाशत्सहस्राधिकं, श्रेयांसस्य लक्षचतुष्टयं अष्टचत्वारिंशत्सहस्राधिकं, वासुपूज्यस्य लक्षचतुष्टयं षट्त्रिंशत्सहस्राधिकं ॥३७०॥ विमलस्य लक्षचतुष्टयं चतुर्विंशतिसहस्राधिकं, अनन्तस्य लक्षचतुष्टयं चतुर्दशसहस्राधिकं, धर्मस्य लक्षचतुष्टयं त्रयोदशसहस्राधिकं, ततः—

लक्षचतुष्टयमष्टपञ्चाशत्सहस्राधिकं, श्रेयांसस्य लक्षचतुष्टयं [illegible] वतः—
विमलस्य लक्षचतुष्टयं चातुर्विंशतिसहस्राधिकं, अनन्तस्य लक्षचतुष्टयं चतुर्दशसहस्राधिकं, धर्मस्य लक्षचतुष्टयं त्रयोदशसहस्राधिकं,

श्रीशान्तिनाथादारभ्य प्रत्येकं लक्षत्रयं श्राविकाणां यावन्महावीरं, तदुपरि च—त्रिलक्षोपरि च त्रिनवत्यादयः सहस्राः, तत्र श्रीशान्तेर्लक्षत्रयं त्रिनवतिसहस्राधिकं, कुन्थोर्लक्षत्रयमेकाशीतिसहस्राधिकं, अरजिनस्य लक्षत्रयं द्विसप्ततिसहस्राधिकं, मल्लेर्लक्षत्रयं सप्ततिसहस्राधिकं, मुनिसुव्रतस्य लक्षत्रयं पञ्चाशत्सहस्राधिकं ॥ ३७१ ॥ श्रीनमेर्लक्षत्रयमष्टचत्वारिंशत्सहस्राधिकं, श्रीनेमेर्लक्षत्रयं षट्त्रिंशत्सहस्राधिकं, श्रीपार्श्वस्य लक्षत्रयमेकोनचत्वारिंशत्सहस्राधिकं, वीरजिनस्य च लक्षत्रयमष्टादशसहस्रैरधिकं, श्राविकाणां मानमेतच्चतुर्विंशतेर्जिनवराणामिति ॥ ३७२ ॥

॥ २५ ॥ इदानीं 'जिणजक्ख'त्ति षड्विंशतितमं द्वारं विवरीतुमाह—

जक्खा गोमुह १ महजक्ख २ तिमुह ३ ईसर ४ तुंबुरु ५ कुसुमो ६ । मायंगो ७ विजया ८
जिय ९ बंभो १० मणुओ ११ य सुरकुमरो १२ ॥ ३७३ ॥ छम्मुह १३ पयाल १४ किन्नर १५
गरुडो १६ गंधव्व १७ तह य जक्खिंदो १८ । कूबर १९ वरुणो २० भिउडी २१ गोमेहो २२
वामण २३ मयंको २४ ॥ ३७४ ॥

'जक्खो' इत्यादिगाथाद्वयं, यक्षा भक्तिदक्षास्तीर्थकृतामिमे, यथा प्रथमजिनस्य गोमुखो यक्षः सुवर्णवर्णो गजवाहनश्चतुर्भुजो वरदाक्षमालिकायुक्तदक्षिणपाणिद्वयो मातुलिङ्गपाशकान्वितवामपाणिद्वयश्च १ अजितनाथस्य महायक्षाभिधो यक्षश्चतुर्मुखः श्यामवर्णः करीन्द्रवाहनोऽष्टपाणिर्वरदमुद्गराक्षसूत्रपाशकान्वितदक्षिणपाणिचतुष्टयो बीजपूरकाभयाङ्कुशशक्तियुक्तवामपाणिचतुष्कश्च २ श्रीसम्भवजिनस्य त्रिमुखो नाम यक्षस्त्रिवदनस्त्रिनेत्रः श्यामवर्णो मयूरवाहनः षड्भुजो नकुलगदाभययुक्तदक्षिणकरकमलत्रयो मातुलिङ्गनागाक्षसूत्रयुक्तवामपाणिपद्मत्रयश्च ३ श्रीअभिनन्दनस्य ईश्वरो यक्षः श्यामकान्तिर्गजवाहनश्चतुर्भुजो मातुलिङ्गाक्षसूत्रयुक्तदक्षिणकरकमलद्वयो नकुलाङ्कुशान्वितवाम-

पाणिद्वयश्च ४ श्रीसुमतेस्तुम्बुरुर्यक्षः श्वेतवर्णो गरुडवाहनश्चतुर्भुजो वरदशक्तियुक्तदक्षिणपाणिद्वयो गदानागपाशयुक्तवामपाणिद्वयश्च ५ श्रीपद्मप्रभस्य कुसुमो यक्षो नीलवर्ण. कुरङ्गवाहनश्चतुर्भुजः फलाभययुक्तदक्षिणपाणिद्वयो नकुलाक्षसूत्रयुक्तवामपाणिद्वयश्च ६ श्रीसुपार्श्वस्य मातङ्गो यक्षो नीलवर्णो गजवाहनश्चतुर्भुजो विल्वपाशयुक्तदक्षिणपाणिद्वयो नकुलाङ्कुशयुक्तवामपाणिद्वयश्च ७ श्रीचन्द्रप्रभस्य विजयो यक्षो हरितवर्णस्त्रिलोचनो हंसवाहनो द्विभुजः कृतदक्षिणहस्तचक्रो वामहस्तधृतमुद्गरश्च ८ श्रीसुविधिजिनस्याजितो यक्षः श्वेतवर्णः कूर्मवाहनश्चतुर्भुजो मातुलिङ्गाक्षसूत्रयुक्तदक्षिणपाणिद्वयो नकुलकुन्तकलितवामपाणिद्वयश्च ९ श्रीशीतलस्य ब्रह्मा यक्षश्चतुर्मुखस्त्रिनेत्रः सितवर्णः पद्मासनोऽष्टभुजो मातुलिङ्गमुद्गरपाशकाभययुक्तदक्षिणपाणिचतुष्टयो नकुलगदाङ्कुशाक्षसूत्रयुक्तवामपाणिचतुष्टयश्च १० श्रीश्रेयांसस्य मनुजो यक्षो मतान्तरेणेश्वरो धवलवर्णस्त्रिनेत्रो वृषभवाहनश्चतुर्भुजो मातुलिङ्गगदायुक्तदक्षिणपाणिद्वयो नकुलाक्षसूत्रयुक्तवामपाणिद्वयश्च ११ श्रीवासुपूज्यस्य सुरकुमारो यक्षः श्वेतवर्णो हंसवाहनश्चतुर्भुजो बीजपूरकवीणान्वितदक्षिणपाणिद्वयो नकुलकधनुर्युक्तवामपाणिद्वयश्च १२ ॥३७३॥ श्रीविमलस्य षण्मुखो यक्षः श्वेतवर्णः शिखिवाहनो द्वादशभुजः फलचक्रबाणखड्गपाशकाक्षसूत्रयुक्तदक्षिणपाणिषट्को नकुलचक्रधनुःफलकाङ्कुशाभययुक्तवामपाणिषट्कश्च १३ श्रीअनन्तस्य पातालो यक्षस्त्रिमुखो रक्तवर्णो मकरवाहनो षड्भुजः पद्मखड्गपाशयुक्तदक्षिणपाणित्रयो नकुलफलकाक्षसूत्रयुक्तवामपाणित्रयश्च १४ श्रीधर्मस्य किन्नरो यक्षस्त्रिमुखो रक्तवर्णः कूर्मवाहनः षड्भुजो बीजपूरकगदाभययुक्तदक्षिणपाणित्रयो नकुलपद्माक्षमालायुक्तवामपाणित्रयश्च १५ श्रीशान्तिनाथस्य गरुडो यक्षो वराहवाहनः क्रोडवदनः श्यामरुचिश्चतुर्भुजो बीजपूरकपद्मान्वितदक्षिणकरद्वयो नकुलाक्षसूत्रयुक्तवामपाणिद्वयश्च १६ श्रीकुन्थोर्गन्धर्वयक्षः श्यामवर्णो हंसवाहनश्चतुर्भुजो वरदपाशकान्वितदक्षिणपाणिद्वयो मातुलिङ्गाङ्कुशाधिष्ठितवामकरद्वयश्च १७ श्रीअरजिनस्य यक्षेन्द्रो यक्षः षण्मुखस्त्रिनेत्रः श्यामवर्णः शङ्खवाहनो द्वादशभुजो

बीजपूरकवाणखड्गमुद्गरपाशकाभययुक्तदक्षिणकरषट्को नकुलधनुःफलकशूलाङ्कुशाक्षसूत्रयुक्तवामपाणिपट्कश्च १८ श्रीमल्लिजिनस्य कूवरो यक्षश्चतुर्मुख इन्द्रायुधवर्णो गजवाहनोऽष्टभुजो वरदपरशुशूलाभययुक्तदक्षिणपाणिचतुष्टयो बीजपूरकशक्तिमुद्गराक्षसूत्रयुतवामपाणिचतुष्टयश्च अन्ये कूवरस्थाने कुबेरमाहुः १९ श्रीमुनिसुव्रतस्य वरुणो यक्षश्चतुर्मुखस्त्रिनेत्रोऽसितवर्णो वृषभवाहनो जटामुकुटभूषितोऽष्टभुजो बीजपूरकगदावाणशक्तियुक्तदक्षिणकरकमलचतुष्को नकुलपद्मधनुःपरशुयुतवामपाणिचतुष्टयश्च २० श्रीनमिजिनस्य भृकुटियक्षश्चतुर्मुखस्त्रिनेत्रः सुवर्णवर्णो वृषभवाहनोऽष्टभुजो बीजपूरकशक्तिमुद्गराभययुक्तदक्षिणकरचतुष्टयो नकुलपरशुवज्राक्षसूत्रयुक्तवामकरचतुष्टयश्च २१ श्रीनेमिजिनस्य गोमेधो यक्षस्त्रिमुखः श्यामकान्तिः पुरुषवाहनः षड्भुजो मातुलिंगपरशुचक्रान्वितदक्षिणकरत्रयो नकुलशूलशक्तियुक्तवामपाणित्रयश्च २२ श्रीपार्श्वजिनस्य वामनो यक्षो मतान्तरेण पार्श्वनामा यक्षो गजमुख उरगफणमण्डितशिराः श्यामवर्णः कूर्मवाहनश्चतुर्भुजो बीजपूरकोरगयुक्तदक्षिणपाणिद्वयो नकुलभुजगयुक्तवामपाणियुगश्च २३ श्रीवीरजिनस्य मातङ्गो यक्षः श्यामवर्णो गजवाहनो द्विभुजो नकुलयुक्तदक्षिणभुजो वामकरधृतबीजपूरकश्चेति २४ ॥ ३७४ ॥ २६ ॥ इदानीं 'जिणदेवीओ'त्ति सप्तविंशतितमं द्वारमाह—

देवीओ चक्केसरी १ अजिया २ दुरियारि ३ कालि ४ महकाली ५ । अच्चुय ६ संता ७ जाला ८
सुतारया ९ ऽसोय १० सिरिवच्छा ११ ॥ ३७५ ॥ पवर १२ विजयं १३ कुसा १४ पण्णत्ती १५
निव्वाणि १६ अच्चुया १७ धरणी १८ । वइरोट्ट १९ ऽच्छुत्त २० गंधारि २१ अंब २२ पउमावई २३
सिद्धा २४ ॥ ३७६ ॥

'देवी'त्यादि गाथाद्वयं, तत्राद्यजिनस्य चक्रेश्वरी देवी, मतान्तरेणाप्रतिचक्रा, सुवर्णवर्णा गरुडवाहना अष्टकरा वरदबाणचक्रपाशयुक्त-

दक्षिणपाणिचतुष्टया, धनुर्वज्रचक्राङ्कुशयुक्तवामपाणिचतुष्टया चेति १, श्रीअजितजिनस्याजिताऽजितबला वा देवी गौरवर्णा लोहासनाधिरूढा चतुर्भुजा वरदपाशकाधिष्ठितदक्षिणकरद्वया बीजपूरकाङ्कुशालङ्कृतवामपाणिद्वया च २, श्रीसम्भवस्य दुरितारिर्देवी गौरवर्णा मेषवाहना चतुर्भुजा वरदाक्षसूत्रभूषितदक्षिणभुजद्वया फलाभयान्वितवामकरद्वया च ३, श्रीअभिनन्दनस्य कालीनामा देवी श्यामकान्तिः पद्मासना चतुर्भुजा वरदपाशाधिष्ठितदक्षिणकरद्वया नागाङ्कुशालङ्कृतवामपाणिद्वया च ४, श्रीसुमतेर्महाकाली देवी सुवर्णवर्णा पद्मासना चतुर्भुजा वरदपाशाधिष्ठितदक्षिणकरद्वया मातुलिङ्गांकुशयुक्तवामपाणिद्वया चेति ५, श्रीपद्मप्रभस्याच्युता मतान्तरेण श्यामा देवी श्यामवर्णा नरवाहना चतुर्भुजा वरदबाणान्वितदक्षिणकरद्वया कार्मुकाभययुतवामपाणिद्वया च ६, श्रीसुपार्श्वस्य शान्ता देवी सुवर्णवर्णा गजवाहना चतुर्भुजा वरदाक्षसूत्रयुक्तदक्षिणकरद्वया शूलाभययुक्तवामहस्तद्वया च ७, श्रीचन्द्रप्रभस्य ज्वाला मतान्तरेण भृकुटिर्देवी पीतवर्णा वरालकाख्यजीवविशेषवाहना चतुर्भुजा खड्गमुद्गरभूषितदक्षिणकरद्वया फलकपरशुयुतवामपाणिद्वया च ८, श्रीसुविधेः सुतारा देवी गौरवर्णा वृषभवाहना चतुर्भुजा वरदाक्षसूत्रयुक्तदक्षिणकरद्वया कलशाङ्कुशाञ्चितवामपाणिद्वया च ९, श्रीशीतलस्य अशोका देवी नीलवर्णा पद्मासना चतुर्भुजा वरदपाशयुक्तदक्षिणपाणिद्वया फलकाङ्कुशयुक्तवामपाणिद्वया च १०, श्रीश्रेयांसस्य श्रीवत्सा देवी मतान्तरेण मानवी गौरवर्णा सिंहवाहना चतुर्भुजा वरदपाशयुक्तदक्षिणकरद्वया कलशाङ्कुशयुक्तवामकरद्वया च ११ ॥३७५॥ श्रीवासुपूज्यस्य प्रवरा देवी मतान्तरेण चण्डा देवी श्यामवर्णा तुरगवाहना चतुर्भुजा वरदशक्तियुक्तदक्षिणकरयुगा पुष्पगदायुतवामकरद्वया च १२, श्रीविमलस्य विजया मतान्तरेण विदिता देवी हरितालवर्णा पद्मासना चतुर्भुजा बाणपाशयुक्तदक्षिणकरद्वया धनुर्नागयुतवामपाणिद्वया च १३, श्रीअनन्तजिनस्य अङ्कुशा देवी गौरवर्णा पद्मासना चतुर्भुजा खड्गपाशयुक्तदक्षिणपाणिद्वया फलकाङ्कुशयुक्तवामकरद्वया च १४, श्रीधर्मस्य पन्नगा देवी मतान्तरेण कन्दर्पा गौरवर्णा

पद्मासना चतुर्भुजा [illegible]

मत्स्यवाहना चतुर्भुजा उत्पलाङ्कुशयुक्तदक्षिणपाणिद्वया पद्माभययुतवामपाणिद्वया च १५, श्रीशान्तिनाथस्य निर्वाणीदेवी कनकरुचिः पद्मासना चतुर्भुजा पुस्तकोत्पलयुक्तदक्षिणपाणिद्वया कमण्डलुकमलकलितवामकरद्वया च १६, श्रीकुन्थोरच्युता देवी मतान्तरेण बलाभिधाना कनकच्छविर्मयूरवाहना चतुर्भुजा वीजपूरकशूलान्वितदक्षिणपाणिद्वया मुषुण्ढिपद्मान्वितवामपाणिद्वया च १७, श्रीअरजिनस्य धारणी देवी नीलवर्णा पद्मासना चतुर्भुजा मातुलिङ्गोत्पलयुक्तदक्षिणपाणिद्वया पद्माक्षसूत्रान्वितवामपाणिद्वया च १८, श्रीमल्लिजिनस्य वैरोट्या देवी कृष्णवर्णा पद्मासना चतुर्भुजा वरदाक्षसूत्रयुक्तदक्षिणपाणिद्वया वीजपूरकशक्तियुक्तवामपाणिद्वया चेति १९, श्रीमुनिसुव्रतस्य अच्छुप्ता देवी मतान्तरेण नरदत्ता कनकरुचिर्भद्रासनारूढा चतुर्भुजा वरदाक्षसूत्रयुक्तदक्षिणभुजद्वया वीजपूरकशूलयुक्तवामकरद्वया च २०, श्रीनमिजिनस्य गान्धारी देवी श्वेतवर्णा हंसवाहना चतुर्भुजा वरदखड्गयुक्तदक्षिणकरद्वया वीजपूरककुन्तकलितवामकरद्वया च २१, श्रीनेमिजिनस्य अम्बा देवी कनककान्तिरुचिः सिंहवाहना चतुर्भुजा आम्रलुम्बिपाशयुक्तदक्षिणकरद्वया पुत्राङ्कुशासक्तवामकरद्वया च २२, श्रीपार्श्वजिनस्य पद्मावती देवी कनकवर्णा कुर्कुटसर्पवाहना चतुर्भुजा पद्मपाशान्वितदक्षिणकरद्वया फलाङ्कुशाधिष्ठितवामकरद्वया च २३, श्रीवीरजिनस्य सिद्धायिका देवी हरितवर्णा सिंहवाहना चतुर्भुजा पुस्तकाभययुक्तदक्षिणकरद्वया वीजपूरकवीणाभिरामवामकरद्वया चेति २४। अत्र च सूत्रकारेण यक्षाणां देवीनां च केवलानि नामान्येवाभिहितानि न पुनर्नयनवदनवर्णादिस्वरूपं निरूपितं, अस्माभिस्तु शिष्यहिताय निर्वाणकलिकादिशास्त्रानुसारेण किंचित्तदीयमुखवर्णप्रहरणादिस्वरूपं निरूपितमिति ॥ ३७६ ॥ २७ ॥ इदानीं 'तनुमाणं'ति अष्टाविंशतितमं द्वारमाह—

पंचधणूसय पढमो कमेण पण्णासहीण जा सुविही १००। दसहीण जा अणंतो ५० पंचूणा जाव

जिणनेमी १० ॥ ३७७ ॥ नव हत्थपमाणो पाससामिओ सत्त हत्थ जिणवीरो । उस्सेहअंगुलेणं सरीरमाणं जिणवराणं ॥ ३७८ ॥

'पंचे'त्यादि गाथाद्वयं, तत्र प्रथमो जिनः—ऋषभस्वामी पञ्चधनुःशतः—पञ्च धनुषां शतानि अर्थाद्देहप्रमाणं यस्य स तथा पञ्चधनुःशतप्रमाण इत्यर्थः, ततोऽजितादयः 'क्रमेण' परिपाट्या पञ्चाशता धनुषां हीना यावत्सुविधिजिनः, कोऽर्थः ?—पञ्चभ्यो धनुःशतेभ्यः पञ्चाशत्पञ्चाशत्पात्यन्ते, ततोऽजितजिनस्य चत्वारि धनुःशतानि पञ्चाशद्धनुरधिकानि देहमानं, एवं सम्भवस्वामिनश्चत्वारि धनुःशतानि, अभिनन्दनस्य पञ्चाशदधिकानि त्रीणि धनुःशतानि, सुमतिनाथस्य त्रीणि धनुःशतानि, पद्मप्रभस्य पञ्चाशदधिके द्वे धनुःशते, सुपार्श्वस्य द्वे धनुःशते, चन्द्रप्रभस्य सार्धं धनुःशतं, सुविधिस्वामिनः परिपूर्णं धनुःशतं, 'दसहीण जा अणंतो'त्ति सुविधेरनन्तरं यावदनन्तजिनस्तावत्तीर्थकृतस्तनुमानविषये क्रमेण दशभिर्दशभिर्धनुर्भिर्हीना वक्तव्याः, ततोऽयमर्थः—सुविधिजिनतनुमानाद्धनुःशतलक्षणाद्दशस्वपनीतेषु शीतलस्य नवतिर्धनूंषि देहमानं, एवं श्रेयांसस्य अशीतिर्धनूंषि, वासुपूज्यस्य सप्ततिः, विमलस्य षष्टिः, अनन्तजिनस्य पञ्चाशद्धनूंषि, '**पंचूणा जाव जिणनेमि**'त्ति अनन्तजिनादनन्तरं तीर्थकृतः क्रमेण पञ्चभिः पञ्चभिर्न्यूनास्तावद्वक्तव्या यावन्नेमिजिनः, ततश्चायमर्थः—अनन्तजिनदेहमानात्पञ्चाशद्धनुःस्वरूपात् पञ्चसूद्धृतेषु धर्मजिनस्य पञ्चचत्वारिंशद्धनूंषि देहमानं, एवं शान्तिनाथस्य चत्वारिंशद्धनूंषि, कुन्थुनाथस्य पञ्चत्रिंशद्धनूंषि, अरस्वामिनस्त्रिंशत्, मल्लिजिनस्य पञ्चविंशतिः, मुनिसुव्रतस्य विंशतिः, नमिनाथस्य पञ्चदश, अरिष्टनेमेर्दश धनूंषि, नवहस्तप्रमाणः पार्श्वस्वामी, सप्तहस्तप्रमाणश्च वीरजिनः, इत्येवमुत्सेधाङ्गुलेन—'परमाणू रहरेणु तसरेणु' इत्यादिक्रमनिष्पन्नेन शरीरमानमिदं जिनवराणा विज्ञेयमिति ॥ ३७७—३७८ ॥ २८ ॥ साम्प्रतं 'लंछणाणि'त्ति एकोनत्रिंशत्तमं द्वारमाह—

२८ जिन-
तनुमानं
गा. ३७७-
३७८

१ गय २, रय ३ धानर ४ क

वसह १ गय २ तुरय ३ वानर ४ कूंचू ५ कमलं च ६ सत्थिओ ७ चंदो ८। मयर ९ सिरिवच्छ १० गंडय ११ महिस १२ वराहो १३ य सेणो १४ य ॥ ३७९ ॥ वज्जं १५ हरिणो १६ छगलो १७ नंदावत्तो १८ य कलस १९ कुम्मो २० य। नीलुप्पल २१ संख २२ फणी २३ सीहो २४ य जिणाण चिन्धाइं ॥ ३८० ॥

'वसहे'त्यादि गाथाद्वयं, वृषभो गजस्तुरगो मर्कटः क्रौंचः कमलं च स्वस्तिकश्चन्द्रो मकरः श्रीवत्सो गण्डको महिषो वराहश्च श्येनश्च वज्रं हरिणश्छगलो नंदावर्तश्च कलशः कूर्मश्च नीलोत्पलं शङ्खः फणी सिंहश्च जिनानां—नाभेयादीनां चिह्नानि—लाञ्छनानि क्रमेण ज्ञातव्यानीति ॥ ३७९–३८० ॥ २९ ॥ इदानीं त्रिंशत्तमं **'वन्ना'**इति द्वारमाह—

पउमाभवासुपुज्जा रत्ता ससिपुप्फदंत ससिगोरा । सुव्वयनेमी काला पासो मल्ली पियंगाभा ॥ ३८१ ॥ वरतवियकणयगोरा सोलस तित्थंकरा मुणेयव्वा। एसो वन्नविभागो चउवीसाए जिणिंदाणं ॥ ३८२ ॥

'पउमे'त्यादि गाथाद्वयं, पद्मप्रभवासुपूज्यौ जपापुष्पवद्रक्तौ, शशिपुष्पदन्तौ—चन्द्रप्रभसुविधी शशिगौरौ—चन्द्रचारुरुची, सुव्रतनेमिनौ इन्द्रनीलमणिवत्कालौ, पार्श्वमल्लिजिनौ प्रियङ्गूवाभौ, प्रियङ्गुः—फलिनीतरुस्तदाभौ नीलावित्यर्थः ॥३८१॥ वरं—अकृत्रिमं तापितं यत्कनकं तद्वद्गौराः शेषाः षोडश तीर्थङ्करा ज्ञातव्याः, एष वर्णविभागश्चतुर्विंशतेस्तीर्थकराणामिति ॥ ३८२ ॥ ३० ॥ इदानीं **'वयपरिवारो'**त्ति एकत्रिंशत्तमं द्वारमाह—

एगो भगवं वीरो पासो मल्ली य तिहि तिहि सएहिं । भगवंपि वासुपुज्जो छहिं पुरिससएहिं निक्खंतो ॥ ३८३ ॥ उग्गाणं भोगाणं रायण्णाणं च खत्तियाणं च । चउहिं सहस्सेहिं उसहो सेसा उ १९ सहस्सपरिवारा ॥ ३८४ ॥

'एगो' इत्यादि गाथाद्वयं, तत्र एको भगवान् वीरो—वर्धमानस्वामी प्रव्रजितः, न केनापि सह तेन व्रतं गृहीतमित्यर्थः, पार्श्वनाथो भगवांश्च मल्लिस्त्रिमिस्त्रिमिः शतैः सह व्रतमग्रहीत्, अत्र च मल्लिस्वामी स्त्रीणां पुरुषाणां च प्रत्येक त्रिभिस्त्रिभिः शतैः सह प्रव्रजितः, ततो मिलितानि षट् शतानि भवन्ति, यत्तु सूत्रे त्रिभिः शतैरित्युक्तं तत्र केवलाः स्त्रियः पुरुषा वा गृहीताः, द्वितीयः पुनः पक्षः सन्नपि न विवक्षित इति सम्प्रदायः, **स्थानाङ्गटीकायामप्युक्त**—"मल्लिजिनः स्त्रीशतैरपि त्रिभि"रिति, भगवानपि वासुपूज्यः षड्भिः पुरुषशतैः सह निष्क्रान्तः—संसारकान्तारान्निर्गतः प्रव्रजित इतियावत् ॥३८३॥ उग्राणां—आरक्षकस्थानीयानां भोगानां—गुरुप्रायाणां राजन्यानां—मित्रप्रायाणा क्षत्रियाणां—सामन्तादीनां सर्वसङ्ख्यया चतुर्भिः सहस्रैः सह ऋषभः—प्रथमो जिनो निष्क्रान्तो व्रतं जग्राहेत्यर्थः शेषास्तु—वीरपार्श्वमल्लिवासुपूज्यनाभेयव्यतिरिक्ता जिना अजितादय एकोनविंशतिः सहस्रपरिवाराः—एकपुरुषसहस्रसहिताः प्राव्राजिषुरिति ॥ ३८४ ॥ ३१ ॥

इदानीं 'सव्वाउय'न्ति द्वात्रिंशत्तमं द्वारमाह—

चउरासीइ १ बिसत्तरि २ सट्ठी ३ पन्नास ४ मेव लक्खाइं । चत्ता ५ तीसा ६ वीसा ७ दस ८ दो ९ एगं १० च पुव्वाणं ॥ ३८५ ॥ चउरासी ११ बावत्तरी १२ य सट्ठी १३ य होइ वासाणं । तीसा १४ य दस १५ य एगं १६ एवं एए सयसहस्सा ॥ ३८६ ॥ पंचाणउइ सहस्सा १७ चउ-

२९ लांछनानि ३० वर्णः ३१ व्रतपरिवारः ३२ सर्वायुः गा. ३७९—३८७

रासीई १८ य पंचवन्ना १९ य। तीसा २० य दस २१ य एगं २२ सयं २३ च बावत्तरी २४ चेव ॥ ३८७ ॥

'चउ' इत्यादि गाथात्रयं, तत्र प्रथमजिनस्य सर्वायुश्चतुरशीतिः पूर्वाणां लक्षाणि, श्रीअजितस्य द्विसप्ततिः पूर्वलक्षाः, श्रीसम्भवस्य षष्टिः पूर्वलक्षाः, श्रीअभिनन्दनस्य पञ्चाशत्पूर्वलक्षाः, श्रीसुमतेश्चत्वारिंशत्पूर्वलक्षाः, श्रीपद्मप्रभस्य त्रिंशत्पूर्वलक्षाः, श्रीसुपार्श्वस्य विंशतिः पूर्वलक्षाः, श्रीचन्द्रप्रभस्य दश पूर्वलक्षाः, श्रीसुविधेर्द्वे पूर्वलक्षे, श्रीशीतलस्य एकं पूर्वलक्षं ॥ ३८५ ॥ तथा श्रेयांसस्य चतुरशीतिर्वर्षाणां शतसहस्राणि लक्षाणीत्यर्थः, श्रीवासुपूज्यस्य द्विसप्ततिर्वर्षलक्षाः, श्रीविमलस्य षष्टिर्वर्षलक्षाः, श्रीअनन्तस्य त्रिंशद्वर्षलक्षाः, श्रीधर्मस्य दश वर्षलक्षाः, श्रीशान्तेरेकं वर्षलक्षं ॥३८६॥ तथा श्रीकुन्थोः पञ्चनवतिर्वर्षसहस्राः सर्वायुः, श्रीअरजिनस्य चतुरशीतिर्वर्षसहस्राः, श्रीमल्लेः पञ्चपञ्चाशद्वर्षसहस्राः, श्रीसुव्रतस्य त्रिंशद्वर्षसहस्राः, श्रीनमेर्दश वर्षसहस्राणि, श्रीनेमेरेकं वर्षसहस्रं, श्रीपार्श्वनाथस्य एकं वर्षशतं, श्रीवीरजिनस्य च द्विसप्ततिरेव वर्षाणीति ॥ ३८७ ॥ ३२ ॥ इदानीं 'सिवगमणपरिवारो'त्ति त्रयस्त्रिंशत्तमं द्वारमाह—

एगो भगवं वीरो तेत्तीसाएँ सह निव्वुओ पासो। छत्तीसेहिं पंचहि सएहिं नेमी उ सिद्धिगओ ॥ ३८८ ॥ पंचहिं समणसएहिं मल्ली संती उ नवसएहिं तु। अट्ठसएणं धम्मो सएहिं छहिं वासुपुज्जजिणो ॥ ३८९ ॥ सत्तसहस्साणंतइजिणस्स विमलस्स छस्सहस्साइं। पंच सयाइं सुपासे पउमाभे तिण्णि अट्ठसया ॥ ३९० ॥ दसहिं सहस्सेहिं उसहो सेसा उ सहस्सपरिवुडा सिद्धा। तित्थयरा उ दुवालस परिनिट्ठियअट्ठकम्मभरा ॥ ३९१ ॥

'एगो' इत्यादि गाथात्रयं, तत्र एकः—एकाकी सन् भगवान् श्रीवीरो 'निर्वृत्तो' निर्वाणं ययौ, त्रयस्त्रिंशता साधुभिः सह निर्वृत्तः पार्श्वजिनः, षट्त्रिंशदधिकैः पञ्चभिः शतैः सह नेमिजिनः सिद्धिं गतः ॥ ३८८ ॥ पञ्चभिः श्रमणशतैः सह मल्लिजिनः, शान्तिजिनस्तु नवभिः श्रमणशतैः समं, अष्टोत्तरशतेन सह धर्मजिनः, शतैः षड्भिः सार्धं वासुपूज्यजिनः सिद्धिं गतः ॥ ३८९ ॥ तथाऽनन्तजिज्जिनस्य निर्वाणं गच्छतः सप्त सहस्राणि परिवारः, विमलनाथस्य षट् सहस्राणि, पञ्च शतानि च 'सुपार्श्वे' सुपार्श्वस्य, 'पद्माभे' पद्मप्रभस्य त्रीण्यष्टोत्तराणि शतानि, अन्ये त्र्युत्तराण्यष्टौ शतानीति व्याख्यानयन्ति, आवश्यकटिप्पनके तु पद्मप्रभतीर्थकृद्विषये "त्रीण्यष्टोत्तरशतानि साधूनां निर्वृत्तानीत्यवगन्तव्यं, त्रिगुणमष्टोत्तरं शतमित्यर्थः, त्रीणि शतानि चतुर्विंशत्यधिकानीतियावत्" इति व्याख्यातं, तत्त्वं पुनः केवलिनो विदन्ति, ॥ ३९० ॥ तथा दशभिः सहस्रै ऋषभः—प्रथमो जिनः परमानन्दश्रियमाशिश्लेष, शेषाः पुनरजितसम्भवाभिनन्दनसुमचन्द्रप्रभसुविधिशीतलश्रेयांसकुन्थुनाथारजिनमुनिसुव्रतनमिलक्षणा द्वादश तीर्थकृतः प्रत्येकमेकसहस्रपरिवृताः परिनिष्ठिताष्टकर्मभराः तिसन्तः सिद्धा इति ॥ ३९१ ॥ ३३ ॥ इदानीं 'निव्वाणगमणठाणं'ति चतुस्त्रिंशत्तमं द्वारमाह—

अट्ठावयचंपुज्जिंतपावासम्मेयसेलसिहरेसु । उसभवसुपुज्जनेमी वीरो सेसा य सिद्धिगया ॥३९२॥

'अट्ठे'त्यादि, अष्टापदे चम्पायां उज्जयन्ते अपापायां पुरि सम्मेतशैलशिखरे च यथासङ्ख्येन ऋषभो वासुपूज्यो नेमिर्जिनो वीरः शेषजिनाश्च सिद्धिं गताः, अष्टापदपर्वते श्रीऋषभस्वामी सिद्धिमगमत्, चम्पायां नगर्यां वासुपूज्यः, उज्जयन्तगिरौ नेमिनाथः, अपापायां नगर्यां श्रीमहावीरः, शेषास्तु उक्तव्यतिरिक्ता अजितादयो विंशतिस्तीर्थकृतः सम्मेतशैलशिखरे इति ॥ ३९२ ॥ सम्प्रति 'जिणंतराइं'ति पञ्चत्रिंशं द्वारमाह—

३३ शिवगमनपरिवारः ३४ निर्वाणगमनस्थानं गा. ३८८-९२

एत्तो जिणंतराइं वोच्छं किल उसभसामिणो अजिओ । पण्णासकोडिलक्खेहिं सायराणं समुप्पण्णो ॥ ३९३ ॥ तीसाए संभवजिणो दसहि उ अभिनंदणो जिणवरिंदो । नवहि उ सुमइजिणिंदो उप्पण्णो कोडिलक्खेहिं ॥ ३९४ ॥ नउईइ सहस्सेहिं कोडीणं वोलियाण पउमाभो । नवहि सहस्सेहिं तओ सुपासनामो समुप्पण्णो ॥ ३९५ ॥ कोडिसएहिं नवहि उ जाओ चंदप्पहो जणाणंदो । नउईए कोडीहिं सुविहिजिणो देसिओ समए ॥ ३९६ ॥ सीयलजिणो महप्पा तत्तो कोडीहि नवहिं निद्दिट्ठो । कोडीए सेयंसो ऊणाइ इमेण कालेण ॥ ३९७ ॥ सागरसएण एगेण तह य छावट्ठिवरिसलक्खेहिं । छव्वीसाइ सहस्सेहिं तओ पुरो अंतरेसुत्ति ॥ ३९८ ॥ चउपण्णा अयरेहिं वसुपुज्जजिणो जगुत्तमो जाओ । विमलो विमलगुणोहो तीसहि अयरेहि रयरहिओ ॥ ३९९ ॥ नवहिं अयरेहि ऽणंतो चउहि उ धम्मो उ धम्मधुरधवलो । तिहि ऊणेहिं संती तिहि चउभागेहिं पलियस्स ॥ ४०० ॥ भागेहि दोहिं कुंथू पलियस्स अरो उ एगभागेणं । कोडिसहस्सोणेणं वासाण जिणेसरो भणिओ ॥ ४०१ ॥ मल्ली तिसल्लरहिओ जाओ वासाण कोडिसहसेण । चउपण्णवासलक्खेहिं सुव्वओ सुव्वओ सिद्धो ॥ ४०२ ॥ जाओ छहि नमिनाहो पंचहि लक्खेहिं जिणवरो नेमी । पासो अद्धट्ठमसय समहियतेसीइसहसेहिं ॥ ४०३ ॥ अड्डाइज्जसएहिं

गएहिं वीरो जिणेसरो जाओ। दूसमअइदूसमाणं दोण्हंपि दुचत्तसहसेहिं ॥ ४०४ ॥ पुज्जइ कोडाकोडी उसहजिणाओ इमेण कालेण। भणियं अंतरदारं एयं समयाणुसारेणं॥ ४०५ ॥

'एत्तो' इत्यादि गाथात्रयोदशकं, 'इतो' जिननिर्वाणस्थानानन्तर जिनान्तराणि—जिनानामन्तरालान्यहं वक्ष्ये—कथयिष्यामि, किलेत्याप्तोपदेशे, अत्र च 'लक्खेहिं' इत्यादिपदेषु सप्तम्यर्थे तृतीया, तत ऋषभस्वामिनः सकाशादजितो जिनः पञ्चाशत्कोटिलक्षेषु सागरोपमाणां गतेषु समुत्पन्नः सिद्धत्वेनेति शेषः, यद्वाऽनेकार्थत्वाद्धातूनां समुत्पन्नः सिद्ध इत्यर्थः, न तु समुत्पन्नो जात इति, इह हि 'उसहसामिणो' इत्यादिपदेषु अवधौ पञ्चमी, अवधिश्च द्विधा—अभिविधिर्मर्यादा च, तत्र यद्यभिविधौ पञ्चमीतिकृत्वा समुत्पन्नो—जात इति व्याख्यायेत तदा ऋषभस्वाम्यादिजन्मकालाद्यथोक्तमजितादिजन्मकालमानं स्यात्, ततश्च ऋषभस्वामिनः सर्वायुःकालमानेनाधिकेषु दुष्षमसुषमारकस्य एकोननवतिपक्षेषु अवशिष्यमाणेषु श्रीमहावीरस्वामिनः सिद्धिः प्रसज्येत, आगमे तु अन्यूनाधिकेषु एकोननवतिपक्षेष्ववशेषेषु श्रीमहावीरसिद्धिरुक्तेत्यागमविरोधप्रसङ्गेन नात्राभिविधौ पञ्चमी, किन्तु मर्यादायामेव, तत्रापि यदि समुत्पन्नो—जात इति व्याख्यायेत तदा ऋषभस्वाम्यादिनिर्वाणकालाद्यथोक्तमजितादिजन्मकालमानं स्यात्, ततश्च यथोक्तजिनान्तराणां कालमानैरेव चतुर्थारकः परिपूर्णः, श्रीमदजितादिजिनत्रयोविंशतेः सर्वायुःकालमानं तु जिनान्तरकालासङ्गृहीतत्वात्तदधिकमापद्यत इत्यतोऽप्रेतनोत्सर्पिण्यां श्रीमन्महावीरसिद्धिः प्रसज्येत, न चैतदिष्टं, तस्मादृषभस्वाम्यादिनिर्वाणाद्यथोक्तकालेन अजितादयः समुत्पन्नाः—सिद्धा इत्येवं व्याख्यातव्यं, नान्यथेति ॥३९३॥ तथा 'तीसाए संभवजिणो'त्ति श्रीअजितजिननिर्वाणात् त्रिंशत्सागरोपमकोटिलक्षेषु गतेषु श्रीसम्भवजिनः समुत्पन्नः सिद्ध इत्यर्थः, सम्भवानन्तर च दशसु सागरोपमकोटिलक्षेषु गतेषु अभिनंदनजिनः समुत्पन्नो निर्वृत्त इत्यर्थः, तदनन्तर नवसु सागरकोटिलक्षेषु

इत्यर्थः, सम्भवानन्तर च दशसु सागरोपमकोटिलक्षेपु गतेपु अभिनन्दनजिनः समुत्पन्नो निर्वृत्त इत्यर्थः, तदनन्तरं नवसु सागरकोटिलक्षेपु

गतेपु सुमतिजिनेन्द्रः समुत्पन्नो—मुक्तो जातः ॥३९४॥ तदनन्तरं नवतिसहस्रेपु सागरोपमकोटीनां व्यपगतेपु पद्मप्रभः समुत्पन्नः शिवश्रियमवापदित्यर्थः, तदनन्तरं नवसु सागरकोटीनां सहस्रेपु गतेपु श्रीसुपार्श्वनामा जिनः समुत्पन्नो निर्वाणमगच्छदित्यर्थः ॥३९५॥ सुपार्श्वानन्तरं च सागरोपमकोटिशतेपु नवसु गतेपु जातः सिद्धत्वेन चन्द्रप्रभो **'जनानन्दो'** जनानन्दकारी, तदनन्तरं नवतौ सागरोपमकोटीपु गतासु सुविधिजिनो **'देशितः'** कथितः सिद्धत्वेन **'समये'** सिद्धान्ते ॥३९६॥ सुविधेरनन्तरं च शीतलजिनो महात्मा सागरोपमकोटिषु नवसु गतासु **'निर्दिष्टः'** कथितो मुक्तत्वेनेति, तदनन्तरमनेन कालेन सागरोपमैकशतषट्षष्टिवर्षलक्षषड्विंशतिवर्पसहस्ररूपेण ऊनायां सागरोपमकोट्यां गतायां श्रेयांसः सिद्धत्वेन जातः, **'तओ पुरो अंतरेसु'**त्ति ततः—तस्मात् श्रीश्रेयांसजिनात् पुरः—अग्रतोऽनन्तरमित्यर्थः **'इति'** वक्ष्यमाण प्रकारेण भणिष्यमाणेपु अन्तरेषु व्यतिक्रान्तेषु वक्ष्यमाणा वासुपूज्यादयो जिनाः सिद्धा इति ॥३९७-८॥ एतदेवाह—**'चउप्पन्ना अयरेहिं'** इत्यादि, श्रेयांसादनन्तरं चतुष्पञ्चाशत्सु अतरेपु गतेपु वासुपूज्यो जिनो जगदुत्तमो जातः सिद्धत्वेनेति, तदनन्तरं विमलजिनो विमलगुणौघस्त्रिंशत्यतरेपु गतेषु रजोरहितः—कर्मनिर्मुक्तो जातः सिद्ध इत्यर्थः ॥३९९॥ तदनन्तरं नवस्वतरेषु गतेपु अनन्तो जिनो जातो—निर्वृत्त इति, तदनन्तर चतुर्ष्वतरेषु गतेपु धर्मस्तु—धर्मनामा जिनो धर्मधुराधवलो मोक्षं जगामेति, तदनन्तरं त्रिष्वतरेपु चतुर्भागीकृतस्य **'पल्यस्य'** पल्योपमस्य त्रिभिर्भागैर्न्यूनेपु गतेषु श्रीशान्तिनाथः शिवश्रियमशिश्रियत्, तदनन्तर चतुर्भागीकृतस्य पल्योपमस्य ये पूर्वे त्रयो भागा उद्धरितास्तन्मध्याद्भागद्वितये गते कुन्थुजिनो निर्वृत्तः, तदनन्तरं एकस्मिन् पल्योपमचतुर्भागे वर्षकोटिसहस्रन्यूने गते श्रीअरो जिनेश्वरो भणितः सिद्धत्वेनेति ॥४००-१॥ तदनन्तर मल्लिजिनस्त्रिशल्यरहितो—मायानिदानमिथ्यादर्शनलक्षणशल्यत्रयरहितो वर्षाणां कोटिसहस्रे गते जातः सिद्धत्वेनेति, तदनन्तरं चतुष्पञ्चाशद्वर्षलक्षेपु गतेपु सुव्रतः—शोभनव्रतः सुव्रतो ॥४०२॥ जिनः सिद्धः, तदनन्तरं पट्सु वर्पलक्षेपु गतेपु नमिनाथः

सिद्धः, तदनन्तरं पञ्चसु वर्षलक्षेपु गतेपु जिनवरो नेमिः सिद्धः, तदनन्तरं पार्श्वजिनोऽर्धाष्टमशतैः—सार्धसप्तशतैः समधिकेपु त्र्यशीतिवर्षसहस्रेपु गतेपु सिद्धिपदं प्रपेदे ॥४०३॥ तदनन्तरं सार्धवर्षशतद्वये गते सति वीरो जिनेश्वरो जातः सिद्धत्वेनेति ॥ ४०४ ॥ अत्र च एकोननवतिपक्षैरपरिपूर्णैश्चतुर्थारके श्रीआदिनाथः श्रीमहावीरश्च एकोननवतिपक्षैरपरिपूर्णे चतुर्थारके सिद्धः, एवं च चतुर्थारककालमानः सर्वजिनान्तरकालः संवृत्तः, चतुर्थारकश्च द्विचत्वारिंशद्वर्षसहस्रन्यूनसागरोपमकोटाकोटिप्रमाणः, ततो द्विचत्वारिंशद्वर्षसहस्रसहितेन जिनान्तरकालमानेन सागरोपमकोटाकोटेः परिपूरणायाह—'दूसमे'त्यादि, दुष्पमातिदुष्पमयोः—पञ्चमपष्ठारकयोर्द्वयोरपि सम्बन्धिभिर्द्विचत्वारिंशद्वर्षसहस्रैः सहितेन श्रीवृषभजिनादिनिर्वाणादनेन—पूर्वभणितेन जिनान्तरकालमानेन पूर्यते—सम्पूर्णा भवति कोटाकोटिरेका सागरोपमाणामिति भणितमन्तरद्वारमेतत् समयानुसारेण—सिद्धान्तानुसारेण ॥४०५॥ एषा च सागरोपमकोटाकोटिरेवं पूर्यते—यथा पञ्चाशत्सागरोपमकोटिलक्षास्तावदाद्यजिनाजितान्तरेण त्रिंशत्कोटिलक्षाः सम्भवस्य दश सागरोपमकोटिलक्षाः अभिनन्दनस्य नव सागरोपमकोटिलक्षाः सुमतिजिनस्य एवं पञ्चाशत् त्रिंशत् दश नव च मीलिता नवनवतिकोटिलक्षाः सञ्जाताः, ततः सागरोपमकोटीनां नवतिः सहस्राः पद्मप्रभस्य नव कोटिसहस्राः सुपार्श्वस्य, एवं नवनवतिकोटिसहस्राः जाताः, एककोटीसहस्रोऽवशिष्यते, तन्मध्यान्नव कोटिशतानि चन्द्रप्रभस्य, ततः शेषैककोटिशतमध्यान्नवतिः सागरोपमकोट्यः सुविधिजिनस्य, तदनु नव कोट्यः शीतलस्य, एका कोटिः श्रेयांसस्येति मिलितं कोटिशतं, तच्च चन्द्रप्रभसम्बन्धिपु नवसु कोटिशतेपु मील्यते, ततो जात कोटिसहस्रं, एतच्च पूर्वदर्शितनवनवतिसागरोपमकोटिसहस्रेपु प्रक्षिप्यते, जातमेकं सागरोपमकोटिलक्षं, तदपि नवनवतिसागरोपमकोटिलक्षेपु प्रक्षिप्यते, ततो जाता सागरोपमकोटाकोटिरेकेति, या च श्रेयांसस्य सागरोपमकोटिरेका अभिदधे सा न परिपूर्णा ग्राह्या, किन्तु सागरोपमशतेनैकोनषट्पष्टिवर्षलक्षैः षड्-

विंशतिवर्षसहस्रैश्च न्यूना ग्राह्या, एषा चैकसागरोपमशतादिककाल एककोटेरुत्सारित एवं पूर्यते, यथा चतुष्पञ्चाशत्सागरोपमाणि तावद्वासुपूज्यस्य, त्रिंशत् विमलस्य, नव अनन्तस्य, चत्वारि धर्मस्य, एवं सप्तनवतिसागरोपमाणि जातानि, तदनु शान्तिनाथस्य त्रीणि सागरोपमाणि, पर न तानि सम्पूर्णानि, किन्तु चतुर्भागीकृतस्य पल्योपमस्य सम्बन्धिभिस्त्रिभिर्भागैर्न्यूनानि, तदनु द्वौ भागौ चतुर्भागीकृतस्य पल्योपमस्य सम्बन्धिनौ कुन्थुनाथस्य, एको भागः पल्यसम्बन्धी श्रीअरजिनस्य, सोऽपि चैको भागो न परिपूर्णः, किन्तु वर्षाणां कोटिसहस्रेणैकेन न्यूनः, स च कोटिसहस्रो मल्लिजिनस्य, एवं च श्रेयांसस्य सागरोपमकोटेर्यदपकृष्टं सागरोपमशतमासीत्तदिदं परिपूर्णमभूत्, इदानीं षट्षष्टिर्वर्षलक्षाः षड्विंशतिर्वर्षसहस्राश्च प्रतिपाद्यन्ते—तत्र चतुष्पञ्चाशल्लक्षाः सुव्रतस्य षट् लक्षा नमिजिनस्य पञ्च लक्षा नेमिजिनस्य मिलिताः पञ्चषष्टिवर्षलक्षाः, अर्धाष्टमशतसमधिकत्र्यशीतिसहस्राः पार्श्वजिनस्य, सार्धे द्वे शते श्रीवीरजिनस्य, एवं श्रीपार्श्ववीरयोरन्तरमानमीलनेन चतुरशीतिसहस्रा जाताः, शेषाश्च एकविंशतिवर्षसहस्रप्रमिता दुष्षमासम्बन्धिन एकविंशतिवर्षसहस्रप्रमिता अतिदुष्षमासम्बन्धिनो द्विचत्वारिंशत्सहस्रास्तेभ्यः षोडश सहस्राः पश्चाद्गणितचतुरशीतिसहस्रेषु क्षिप्यंते, ततः समजनि लक्षं, तच्च पूर्वोक्तपञ्चषष्टिवर्षलक्षेषु क्षिप्तमिति जाताः षट्षष्टिर्वर्षलक्षाः षड्विंशतिः सहस्राश्च, ततः श्रेयांसजिनकोटौ न्यूनायां सागरशतं षट्षष्टिर्लक्षाः षड्विंशतिर्वर्षसहस्राश्च क्षिप्ता इति परिपूर्णा कोटिः, एवं च जाता एका सागरोपमकोटाकोटिरिति ॥ सम्प्रति प्रकारान्तरेण सर्वतीर्थकृच्चक्रवर्तिवासुदेवानामन्तराणि यस्य तीर्थकृतः काले अन्तरे वा यश्चक्रवर्ती वासुदेवो वा बभूवेत्येवंरूपाणि वपुःप्रमाणं सर्वायुश्च विनेयव्युत्पत्त्यर्थमाह—

बत्तीसं घरयाइं काउं तिरियाअयाहि रेहाहिं । उड्ढाअयाहिं काउं पंच घराइं तओ पढमे ॥४०६॥
पन्नरस जिण निरंतर सुन्नदुगं तिजिण सुन्नतियगं च । दो जिण सुन्न जिणिंदो सुन्न जिणो सुन्न

दोन्नि जिणा ॥ ४०७ ॥ त्रिईयपंतिठवणा–दो चक्कि सुन्न तेरस पण चक्की सुण्ण चक्कि दो सुण्णा । चक्की सुन्न दुचक्की सुण्णं चक्की दुसुण्णं च ॥ ४०८ ॥ तईयपंतिठवणा–दस सुण्णं पंच केसव पणसुण्णं केसि सुण्ण केसी य । दो सुण्ण केसवोऽवि य सुण्णदुगं केसव तिसुण्णं ॥ ४०९ ॥ चउत्थपंतिठवणा–उसहभरहाण दोण्हवि उच्चत्तं पंचधणुसए हुंति । अजियसगराण दोण्हवि उच्चत्तं चारि अद्धं च ॥ ४१० ॥ पन्नासं पन्नासं धणुपरिहाणी जिणाण तेण परं । ता जाव पुप्फदंतो धणुसयमेगं भवे उच्चो ॥ ४११ ॥ नउइ धणू सीयलस्स सेज्जंसतिविट्ठमाइणं पुरओ । जा धम्मपुरिससीहो उच्चत्तं तेसिमं होइ ॥ ४१२ ॥ कमसो असीइ सत्तरि सट्ठी पण्णास तह य पणयाला । एए हवंति धणुया बायालद्धं च मघवस्स ॥ ४१३ ॥ इगयालं धणु सद्धं च सणंकुमारस्स चक्कवट्टिस्स । संतिस्स य चत्ताला कुंथुजिणिंदस्स पणतीसा ॥ ४१४ ॥ तीस धणूणि अरस्स उ इगुतीसं पुरिसपुंडरीयस्स । अट्ठावीस सुभूमे छव्वीस धणूणि दत्तस्स ॥ ४१५ ॥ मल्लिस्स य पणुवीसा वीसं च धणूणि सुव्वए पउमे । नारायणस्स सोलस पनरस नमिनाहहरिसेणे ॥ ४१६ ॥ बारस जयनामस्स य नेमीकण्हाण दसधणुच्चत्तं । सत्तधणु बंभदत्तो नव रयणीओ य पासस्स ॥ ४१७ ॥ वीरस्स सत्त रयणी उच्चत्तं भणियमाउअं अहुणा । पंचमघरयनिविट्ठं कमेण सव्वेसि वोच्छामि ॥ ४१८ ॥ उसहभरहाण दोण्हवि चुलसीई पुव्वसयसहस्साइं । अजियसागराण दोण्हवि याव-

॥ ४१८ ॥ उसहभरहाण दोण्हवि चुलसीई पुव्वसयसहस्साइं । अजियसगराण दोण्हवि बाव-

त्तरि सयसहस्साइं ॥ ४१९ ॥ पुरओ जहक्कमेणं सट्ठी पण्णास चत्त तीसा य । वीसा दस दो चेव य लक्खेगो चेव पुव्वाणं ॥ ४२० ॥ सेज्जंसतिविट्ठूणं चुलसीई वाससयसहस्साइं । पुरओ जिणकेसीणं धम्मो ता जाव तुल्लमिणं ॥ ४२१ ॥ कमसो बावत्तरि सट्ठि तीस दस चेव सयसहस्साइं । मघवस्स चक्किणो पुण पंचेव य वासलक्खाइं ॥ ४२२ ॥ तिन्नि य सणंकुमारे संतिस्स य वासलक्खमेगं तु । पंचाणउइ सहस्सा कुंथुस्सवि आउयं भणियं ॥ ४२३ ॥ चुलसीइ सहस्साइं तु आउयं होइ अरजिणिंदस्स । पणसट्ठिसहस्साइं आऊ सिरिपुंडरीयस्स ॥ ४२४ ॥ सट्ठिसहस्स सुभूमे छप्पन्न सहस्स हुंति दत्तस्स । पणपण्णसहस्साइं मल्लिस्सवि आउयं भणियं ॥४२५॥ सुव्वयमहपउमाणं तीस सहस्साइं आउयं भणियं । बारस वाससहस्सा आऊ नारायणस्स भवे ॥ ४२६ ॥ दस वाससहस्साइं नमिहरिसेणाण हुंति दुण्हंपि । तिण्णेव सहस्साइं आऊ जयनामचक्किस्स ॥ ४२७ ॥ वाससहस्सा आऊ नेमीकण्हाण होइ दोण्हंपि । सत्त य वाससयाइं चक्कीसरबंभदत्तस्स ॥ ४२८ ॥ वाससयं पासस्स य वासा बावत्तरिं च वीरस्स । इय बत्तीस घराइं समयविहाणेण भणियाइं ॥ ४२९ ॥

'बत्तीस'मित्यादि गाथाश्चतुर्विंशतिः, इह प्रज्ञापकेनालेखोपदर्शनार्थं पट्टिका सम्मुखमायता स्थाप्यते न तिर्यक्, तत्र तिर्यगायताभिस्त्रयस्त्रिंशता रेखाभिर्द्वात्रिंशतं गृहकाणि कृत्वा ऊर्ध्वायताभिः पञ्चिः रेखाभिः पञ्च गृहकाणि क्रियन्ते, कृत्वा च ततस्तत्र पञ्चगृहकमध्ये

प्रथमे गृहके तिर्यगपेक्षया द्वात्रिंशद्गृहकात्मके पञ्चदशस्ववान्तरगृहकेषु क्रमेण पञ्चदश जिना–ऋषभाद्या धर्मनाथपर्यन्ता निरन्तराः स्थाप्यन्ते, ततो गृहकद्वये शून्यद्विकं, ततो गृहकत्रये शान्तिकुन्थुअरजिनाः क्रमेण स्थाप्यन्ते, ततो गृहकत्रये शून्यत्रिकं, ततो गृहकद्वये क्रमेण मल्लिमुनिसुव्रतौ स्थाप्येते, तत एकस्मिन् गृहके शून्य, तत एकस्मिन् गृहके नमिजिनः स्थाप्यः, ततः परस्मिन् गृहके शून्यं, ततः परस्मिन् गृहके नेमिजिनः, ततः परस्मिन् शून्य, ततः परस्मिन् गृहकद्वये क्रमेण पार्श्वजिनो वीरजिनश्चेति प्रथमपङ्क्तिस्थापना । अथ द्वितीयपङ्क्तिस्थापना दर्श्यते–तत्र च प्रथमगृहकद्वये क्रमेण भरतः सगरश्च चक्रवर्ती स्थाप्येते, ततस्त्रयोदशगृहकेषु क्रमेण शून्यानि त्रयोदश, ततः क्रमेण पञ्चसु गृहकेषु पञ्च चक्रवर्तिनो मघवत्सनत्कुमारशान्तिकुन्थुअरनामानः स्थाप्याः, ततः शून्यं, तदग्रेतनगृहे सुभूमश्चक्रवर्ती, ततो गृहकद्वये क्रमेण द्वे शून्ये, तदग्रेतनगृहे महापद्मश्चक्रवर्ती, तदग्रेतनगृहे शून्यं, तदग्रेतनगृहकद्वये क्रमेण हरिषेणजयनामानौ चक्रवर्तिनौ, ततः परस्मिन् गृहे शून्यं, ततः परस्मिन् गृहके चक्री ब्रह्मदत्तः, ततः परयोर्गृहकयोः क्रमेण द्वे शून्ये, इति द्वितीयपङ्क्तिस्थापना । इदानीं तृतीयपङ्क्तिस्थापना–दशसु गृहकेषु क्रमेण दश शून्यानि, ततः पञ्चसु गृहकेषु क्रमेण पञ्च केशवा–वासुदेवास्त्रिपृष्ठद्विपृष्ठस्वयम्भूपुरुषोत्तमपुरुषसिंहाभिधानाः, ततो गृहकेषु पञ्चसु क्रमेण पञ्च शून्यानि, सूत्रे तु 'पणसुन्न'मिति पञ्चानां शून्यानां समाहारः पञ्चशून्यमिति समाहारविवक्षया एकवचनं, ततः परस्मिन् गृहे केशवो–वासुदेवः पुरुषपुण्डरीकाभिधानः, ततः परस्मिन् गृहे शून्य, ततः परस्मिन् गृहे केशी–दत्ताभिधानः, ततः परस्मिन् गृहकद्वये क्रमेण शून्यद्वयं, ततः परस्मिन् गृहे केशवो नारायणनामा, ततः परस्मिन् गृहकद्वये क्रमेण शून्यद्वय, ततः परस्मिन् गृहे केशवः–कृष्णाभिधानः, ततः परस्मिन् गृहकत्रये क्रमेण शून्यत्रयमिति तृतीयपङ्क्तिस्थापना । इदानीं चतुर्थपङ्क्तिस्थापना–तत्र प्रथमगृहके वृषभजिनभरतचक्रिणोर्द्वयोरप्युच्चत्वं कायस्य पञ्च धनुःशतानि, द्वितीयगृहके अजितजिनसगरचक्रिणोर्द्व-

योरप्युच्चत्वं चत्वारि धनुःशतानि सार्धानि, ततः परं सम्भवादीनां जिनानां पञ्चाशत्पञ्चाशद्धनुःपरिहाणिस्तावद्यावत्पुष्पदन्तः—सुविधि-
जिनो धनुःशतमेकं भवेदुच्चः, अयमर्थः—तृतीयगृहके सम्भवजिनस्य चत्वारि धनुःशतानि देहमानं, चतुर्थगृहके अभिनन्दनस्य त्रीणि ध-
नुःशतानि सार्धानि, पञ्चमगृहके सुमतिजिनस्य त्रीणि धनुःशतानि, षष्ठगृहे पद्मप्रभस्य द्वे धनुःशते सार्धे, सप्तमगृहे सुपार्श्वस्य द्वे धनुः-
शते, अष्टमगृहे चन्द्रप्रभस्य धनुःशतं सार्धं, नवमगृहके धनुःशतमेकं सुविधेरिति, ततो दशमगृहके शीतलस्य नवतिर्धनूंषि, पुरतः—अन-
न्तर श्रेयासत्रिपृष्ठादीना यावद्धर्मजिनपुरुषासिंहौ तावत्तेषामुच्चत्वमिदं—धनुरशीत्यादिक क्रमशो भवति, अयमर्थः—एकादशे गृहके श्रेयांस-
जिनत्रिपृष्ठवासुदेवयोरशीतिर्धनूंषि, ततो द्वादशके गृहके वासुपूज्यजिनद्विपृष्ठवासुदेवयोः सप्ततिर्धनूंषि, ततस्त्रयोदशगृहे विमलजिनस्वय-
म्भूवासुदेवयोः षष्टिर्धनूंषि, ततश्चतुर्दशगृहके अनन्तजिनपुरुषोत्तमवासुदेवयोः पञ्चाशद्धनूंषि, ततः पञ्चदशगृहके धर्मजिनपुरुषसिंहवासु-
देवयोः पञ्चचत्वारिंशद्धनूंषीति, तथा षोडशकगृहे मघवतश्चक्रवर्तिनो द्विचत्वारिंशद्धनूंषि तदर्धं च, हस्तद्वयमित्यर्थः, सप्तदशगृहके एक-
चत्वारिंशद्धनूंषि तदर्धं च सनत्कुमारचक्रवर्तिनः, अष्टादशे गृहे शान्तिजिनस्य परिपूर्णानि चत्वारिंशद्धनूंषि, एकोनविंशे गृहके कुन्थुजि-
नेन्द्रस्य पञ्चत्रिंशद्धनूंषि, विंशतितमे गृहके त्रिंशद्धनूंषि अरजिनस्य, तत एकविंशतितमे गृहके पुरुषपुण्डरीकस्य वासुदेवस्य एकोनत्रिंशद्ध-
नूंषि, द्वाविंशतितमगृहे सुभूमचक्रवर्तिनोऽष्टाविंशतिर्धनूंषि, त्रयोविंशतितमगृहके दत्तस्य वासुदेवस्य षड्विंशतिर्धनूंषि, चतुर्विंशे गृहे मल्लि-
जिनस्य पञ्चविंशतिर्धनूंषि, पञ्चविंशतितमे गृहके सुव्रतजिनमहापद्मचक्रवर्तिनोर्विंशतिर्धनूंषि, षड्विंशतितमे गृहके नारायणवासुदेवस्य
षोडश धनूंषि, सप्तविंशतितमे गृहे नमिनाथहरिषेणचक्रिणोः पञ्चदश धनूंषि, अष्टाविंशतितमे गृहे जयचक्रवर्तिनो द्वादश धनूंषि, एकोन-
त्रिंशत्तमे गृहे नेमिजिनकृष्णाभिधानवासुदेवयोर्दश धनूंषि उच्चत्वं, त्रिंशत्तमे गृहे ब्रह्मदत्तचक्रिणः सप्त धनूंषि, एकत्रिंशे गृहके पार्श्वजिनस्य

नव रत्नयो हस्ताः, द्वात्रिंशत्तमगृहके श्रीवीरजिनस्य सप्त हस्तास्तनुमानं ॥ एवमुचत्वं चतुर्थपङ्क्तौ सर्वेपां प्रथमजिनादीनां भणितं, इदानीं पञ्चम पङ्क्तिगृहकनिविष्टं सर्वेपा जिनादीनां क्रमेणायुष्कं वक्ष्यामि, तदेवाह—'उसहभरहाणं' इत्यादि, वृपभजिनभरतचक्रिणोर्द्वयोरपि प्रथमगृहके चतुरशीतिः पूर्वाणां शतसहस्राणि—लक्षाणि आयुः, द्वितीयगृहके अजितजिनसगरचक्रिणोर्द्वयोरपि द्विसप्ततिः पूर्वलक्षाणि, इतः पुरतो यथाक्रमं सम्भवादिजिनानां परिपाट्या पष्टिः पञ्चाशचत्वारिंशत् त्रिंशत् विंशतिर्दश द्वे एकं लक्षं पूर्वाणामिति, अयमर्थः—तृतीये गृहके सम्भवस्य पष्टिः पूर्वलक्षाः सर्वायुः, चतुर्थगृहके अभिनन्दनस्य पञ्चाशत्पूर्वलक्षाः, पञ्चमगृहे सुमतिजिनस्य चत्वारिंशत्पूर्वलक्षाः, पष्ठगृहे पद्मप्रभस्य त्रिंशत्पूर्वलक्षाः, सप्तमगृहे सुपार्श्वस्य विंशतिः पूर्वलक्षाः, अष्टमगृहे चन्द्रप्रभस्य दश पूर्वलक्षाः, नवमगृहे सुविधेर्द्वे पूर्वलक्षे, दशमगृहे शीतलस्य एक पूर्वलक्षमिति, तथा एकादशे गृहे श्रेयांसजिनत्रिपृष्ठवासुदेवयोश्चतुरशीतिर्वर्पलक्षाः, पुरतः—अनन्तरं जिनकेशीनां—तीर्थकृद्वासुदेवानां यावद्धर्मपुरुपसिंहौ तावत्परस्परं तुल्यमिदमायुः, तदेव दर्शयति—'कमसो' इत्यादि, क्रमशः—परिपाट्या द्विसप्ततिः पष्टिस्त्रिंशत् दशैव शतसहस्राणि—वर्पलक्षाणि, अयमर्थः—द्वादशे गृहे वासुपूज्यद्विपृष्ठवासुदेवयोर्द्विसप्ततिर्वर्पलक्षाः, त्रयोदशे गृहे विमलजिनस्वयम्भूवासुदेवयोः पष्टिर्वर्पलक्षाः, चतुर्दशे गृहे अनन्तजिनपुरुपोत्तमवासुदेवयोस्त्रिंशद्वर्पलक्षाः, पञ्चदशे गृहे धर्मजिनपुरुपसिंहवासुदेवयोर्दश वर्पलक्षा इति, तथा पोडशे गृहके मघवतश्चक्रिणः पञ्च वर्पलक्षाः, सप्तदशे गृहके सनत्कुमारचक्रवर्तिनस्त्रीणि वर्पलक्षाणि, अष्टादशे गृहे शान्तिजिनचक्रवर्तिनो वर्पलक्षमेकं, एकोनविंशतितमगृहे कुन्थोर्जिनचक्रिणः पञ्चनवतिर्वर्पसहस्राः सर्वायुर्भणितं, विंशतितमगृहे अरजिनस्य चक्रिणश्चतुरशीतिवर्पसहस्राण्यायुर्भवति, एकविंशतितमे गृहे पञ्चपष्टिर्वर्पसहस्राण्यायुः पुरुपपुण्डरीकवासुदेवस्य, द्वाविंशतितमगृहे पष्टिर्वर्पसहस्राः सुभूमचक्रिणः, त्रयोविंशे गृहे पट्पञ्चाशद्वर्पसहस्रा भवन्ति दत्तस्य वासुदेवस्य, चतुर्विंशतितमे गृहे पञ्चप-

शतितमगृहे षष्टिर्वर्षसहस्राः सुभूमचक्रिणः, त्रयोविंशे गृहे षट्पञ्चाशद्वर्षसहस्रा भवन्ति दत्तस्य वासुदेवस्य, चतुर्विंशतितमे गृहे पञ्चप-

ञ्चाशद्वर्षसहस्राणि मल्लिजिनस्याप्यायुर्भणितं, पञ्चविंशतितमगृहे मुनिसुव्रतजिनमहापद्मचक्रिणोस्त्रिंशद्वर्षसहस्राण्यायुर्भणितं, षड्विंशतितमगृहे द्वादश वर्षसहस्राण्यायुर्नारायणवासुदेवस्य भवेत्, सप्तविंशतितमगृहे दश वर्षसहस्राणि नमिजिनहरिषेणचक्रिणोर्द्वयोरपि भवन्तीति, अष्टाविंशतितमगृहे त्रीणि वर्षसहस्राण्यायुर्जयनाम्नश्चक्रिणः, एकोनत्रिंशत्तमगृहे एकं वर्षसहस्रमायुर्नेमिजिनकृष्णवासुदेवयोर्द्वयोरपि भवति, त्रिंशत्तमगृहे सप्त वर्षशतानि चक्रेश्वरब्रह्मदत्तस्य, एकत्रिंशत्तमगृहे वर्षशतं पार्श्वजिनस्य, द्वात्रिंशत्तमगृहे च वर्षाणि द्विसप्ततिर्वीरजिनस्य सर्वायुरिति द्वात्रिंशद् गृहकाणि समयविधानेन भणितानि । ३५ स्थापना चेयं

जिना॰	चक्रिण.	वासुदेवा॰	तनुमानं	आयुर्मानं	जिनाः	चक्रिण.	वासुदेवा.	तनुमानं	आयुर्मानं	जिना.	चक्रिण॰	वासुदेवः	तनुमानं	आयुर्मानं
१	१	०	५०० ध.	८४ लक्षपू-	१२	०	२	७० ध.	७२ वर्षल०	०	०	७	२६ ध.	५६०००
				र्वाणि	१३	०	३	६० ,,	६० ,,					वर्षाणि
२	२	०	४५० ध.	७२ ,,	१४	०	४	५० ,,	३० ,,	१९	०	०	२५ ,,	५५००० ,,
३	०	०	४०० ध.	६० ,,	१५	०	५	४५ ,,	१० ,,	२०	९	०	२० ,,	३०००० ,,
४	०	०	३५० ध.	५० ,,	०	३	०	४२॥ ,,	५ ,,	०	०	८	१६ ,,	१२००० ,,
५	०	०	३०० ध.	४० ,,	०	४	०	४१॥ ,,	३ ,,	२१	१०	०	१५ ,,	१०००० ,,
६	०	०	२५० ध	३० ,,	१६	५	०	४० ,,	१ ,,	०	११	०	१२ ,,	३००० ,,
७	०	०	२०० ध.	२० ,,	१७	६	०	३५ ,,	९५०००	२२	०	९	१० ,,	१००० ,,
८	०	०	१५० ,,	१० ,,					वर्षाणि	०	१२	०	७ ,,	७०० ,,
९	०	०	१०० ,,	२ ,,	१८	७	०	३० ,,	८४००० ,,	२३	०	०	९ हस्ताः	१०० ,,
१०	०	०	९० ,,	१ ,,	०	०	६	२९ ,,	६५००० ,,	२४	०	०	७ ,,	७२ ,,
११	०	१	८० ,,	८४ वर्षल०	०	८	०	२८ ,,	६०००० ,,					

इदानीं 'तित्थवोच्छेओ'त्ति षट्त्रिंशत्तमं द्वारमाह—

पुरिमंतिमअट्ठट्ठंतरेसु तित्थस्स नत्थि वोच्छेओ। मज्झिल्लएसु सत्तसु एत्तियकालं तु वुच्छेओ ॥ ४३० ॥ चउभागं चउभागो तिन्नि य चउभाग पलियचउभागो। तिण्णेव य चउभागा चउत्थभागो य चउभागो ॥ ४३१ ॥

'पुरी'त्यादि गाथाद्वयं, इह हि चतुर्विंशतेस्तीर्थकृतां त्रयोविंशतिरेवान्तराणि भवन्ति, यथा चतसृणामङ्गुलीनां त्रीण्येवान्तराणि, तत्र पूर्वेषु श्रीऋषभादीनां सुविधिपर्यन्तानां नवानां तीर्थकृतां सम्बन्धिषु अष्टसु अन्तिमेषु च—शान्तिनाथादीनां महावीरान्तानां नवानां जिनानां सम्बन्धिषु अष्टस्वन्तरेषु 'तीर्थस्य' चतुर्वर्णस्य श्रमणसङ्घस्य नास्ति व्यवच्छेदः, 'मज्झिल्लएसु'त्ति मध्यवर्तिषु पुनः सुविधिप्रभृतीनां शान्तिनाथपर्यन्तानां तीर्थकृतामन्तरेषु सप्तसु एतावन्मात्रं वक्ष्यमाण कालं यावत्तीर्थस्य व्यवच्छेदः। तदेवाह—'चउभागं' इत्यादि, सुविधिशीतलयोरन्तरे पल्योपमस्य चतुर्भागीकृतस्य एकश्चतुर्भागस्तावत्कालं तीर्थव्यवच्छेदः, अर्हद्धर्मवार्ताऽपि तत्र नष्टेत्यर्थः, तथा शीतलश्रेयांसयोरन्तरे पल्योपमस्य चतुर्भागीकृतस्य चतुर्भागस्तीर्थव्यवच्छेदः, तथा श्रेयांसवासुपूज्ययोरन्तरे पल्योपमसम्बन्धिनस्त्रयश्चतुर्भागास्तीर्थव्यवच्छेदः, तथा श्रीवासुपूज्यविमलजिनयोरन्तरे पल्योपमस्य चतुर्भागस्तीर्थव्यवच्छेदः, तथा विमलानन्तजिनयोरन्तरे पल्योपमसम्बन्धिनस्त्रयश्चतुर्भागास्तीर्थव्यवच्छेदः, तथाऽनन्तधर्मयोरन्तरा पल्योपमस्य चतुर्भागस्तीर्थव्यवच्छेदः, तथा धर्मशान्तिनाथयोरन्तरे पल्योपमचतुर्भागस्तीर्थव्यवच्छेद इति, सर्वाग्रेण भागमीलने त्रीणि पल्योपमानि एकचतुर्भागहीनानि जातानि इति षट्त्रिंशत्तमं द्वारं ॥ ३६ ॥ इदानीं 'दस आसायण'त्ति सप्तत्रिंशत्तमं द्वारमाह—

तंबोल १ पाण २ भोयण ३ पाणह ४ थीभोग ५ सुयण ६ निट्ठवणे ७ । मुत्तु ८ वारं ९ जूयं १० वज्जे जिणमंदिरस्संतो ॥ ४३२ ॥

ताम्बूलपानभोजनोपानत्स्त्रीभोगस्वपननिष्ठीवनानि मूत्रं–प्रश्रवणं उच्चारं–पुरीषं द्यूतम्–अन्धकादि वर्जयेत् तीर्थकृदाशातनाहेतुत्वाज्जिनमन्दिरस्यान्तर्विवेकी जन इति ॥ ३७ ॥ 'आसायणा उ चुलसी' इति अष्टात्रिंशत्तमं द्वारमाह—

खेलं १ केलि २ कलिं ३ कला ४ कुललयं ५ तंबोल ६ मुग्गालयं ७, गाली ८ कंगुलिया ९ सरीरधुवणं १० केसे ११ नहे १२ लोहियं १३ । भत्तोसं १४ तय १५ पित्त १६ वंत १७ दसणे १८ विस्सामणं १९ दामणं २०, दंत २१ त्थी २२ नह २३ गंड २४ नासिय २५ सिरो २६ सोत २७-च्छवीणं मलं २८ ॥ ४३३ ॥ मंतु २९ म्मीलण ३० लेक्खयं ३१ विभजणं ३२ भंडार ३३ दुट्ठासणं ३४ छाणी ३५ कप्पड ३६ दालि ३७ पप्पड ३८ वडी ३९ विस्सारणं नासणं ४० । अक्कंदं ४१ विकहं ४२ सरच्छघडणं ४३ तेरिच्छसंठावणं ४४, अग्गीसेवण ४५ रंधणं ४६ परिखणं ४७ निस्सीहियाभंजणं ४८ ॥ ४३४ ॥ छत्तो ४९ वाणह ५० सत्थ ५१ चामर ५२ मणोऽणेगत्त ५३ मब्भंगणं, ५४ सचित्ताणमचाय ५५ चायणऽजिए ५६ दिट्ठीअ नो अंजली ५७। साडेगुत्तरसंगभंग ५८ मउडं ५९ मउलिं ६० सिरोसेहरं ६१ हुड्डा ६२ जिंडुहगिड्डियाइरमणं ६३ जोहार ६४ भंडक्कियं ६५ ॥ ४३५ ॥ रेकारं ६६ धरणं ६७ रणं ६८ विवरणं वालाण ६९ पल्हत्थियं ७०, पाओ ७१ पायप-

सारणं ७२ पुडपुडी ७३ पंकं ७४ रओ ७५ मेहुणं ७६ । जूया ७७ जेमण ७८ जुज्झ ७९ विज्ज ८०
वणिजं ८१ सेज्जं ८२ जलं ८३ मज्जणं ८४ एमाईयमवज्जकज्जमुज्जुओ वज्जे जिणिंदालए ॥ ४३६ ॥

'खेलक्केलि'मित्यादिर्शार्दूलवृत्तचतुष्टयमिदं च यथाविदितं व्याख्यायते—तत्र जिनभवने इदमिदं च कुर्वन्नाशातनां करोतीति तात्पर्यार्थः, आयं—लाभं ज्ञानादीनां निःशेषकल्याणसम्पल्लतावितानाविकलवीजानां शातयंति—विनाशयंतीत्याशातनाः, तत्र खेलं—मुखश्लेष्माणं जिनमन्दिरे त्यजति, तथा केलिं—क्रीडां करोति, तथा कलिं—वाक्कलहं विधत्ते, तथा कलां—धनुर्वेदादिकां खलूरिकाथामिव तत्र शिक्षते, तथा कुललयं—गण्डूषं विधत्ते, तथा ताम्बूलं तत्र चर्वयति, तथा ताम्बूलसम्बन्धिनमुद्गालमाविलं तत्र मुञ्चति, तथा गालीः—जकारमकारादिकास्तत्र ददाति, तथा कङ्कुलिकां—लघ्वीं महतीं च नीतिं विधत्ते, तथा शरीरस्य धावनं—प्रक्षालनं कुरुते, तथा केशान् मस्तकादिभ्यस्तत्रोत्तारयति, तथा नखान् हस्तपादसम्बन्धिनः किरति, तथा लोहितं शरीरान्निर्गतं तत्र विसृजति, तथा भक्तोपं—सुखादिकां तत्र खादति, तथा त्वचं व्रणादिसम्बन्धिनीं पातयति, तथा पित्तं—धातुविशेषमौषधादिना तत्र पातयति, तथा वान्तं—वमनं करोति, तथा दशनान्—दन्तान् क्षिपति तत्संस्कार वा कुरुते, तथा विश्रामणां—अङ्गे संबाधनं कारयति, तथा दामनं—बन्धनमजादितिरश्चां विधत्ते, तथा दन्ताक्षिनखगण्डनाशिकाशिरःश्रोत्रच्छवीनां सम्बन्धिनं मलं जिनगृहे त्यजति, तत्र छविः—शरीरं, शेषाश्च तदवयवा इति प्रथमवृत्तं ॥१॥ तथा मन्त्रं—भूतादिनिग्रहलक्षणं राजादिकार्यपर्यालोचनरूपं वा कुरुते, तथा मीलनं—कापि स्वकीयविवाहादिकृत्यनिर्णयाय वृद्धपुरुषाणां तत्रोपवेशनं, तथा लेख्यकं—व्यवहारादिसम्बन्धि तत्र कुरुते, तथा विभजनं—विभागं दायादादीनां तत्र विधत्ते, तथा भाण्डागारं निजद्रव्यादेर्विधत्ते, तथा दुष्टासनं—पादोपरिपादस्थापनादिकमनौचित्योपवेशनं कुरुते, तथा छाणी—गोमयपिण्डः, कर्पटं—वस्त्रं, दालिः—मुद्गादिद्वि-

दलरूपा, पर्पटवटिके प्रसिद्धे, तत एतेषां विसारणं–उद्वापनकृते विस्तारणं, तथा नाशनं–नृपदायादादिभयेन चैत्यस्य गर्भगृहादिष्वन्तर्धानं, तथा आक्रन्दं–रुदितविशेषं पुत्रकलत्रादिवियोगे तत्र विधत्ते, तथा विकथां–विविधां कथां रमणीयरमण्यादिसम्बन्धिनीं कुरुते, तथा शराणा–बाणानामीक्षूणां च घटनं, 'सरच्छेति' पाठे तु शराणां अस्त्राणां च-धनुःशरादीनां घटनं, तथा तिरश्चां–अश्वगवादीनां संस्थापनं, तथा अग्निसेवनं शीतादौ सति, तथा रन्धनं–पचनमन्नादीनां, तथा परीक्षणं द्रम्मादीनां, तथा नैषेधिकीभञ्जनं अवश्यमेव हि चैत्यादौ प्रविशद्भिः सामाचारीचतुरैर्नैषेधिकी करणीया, ततस्तस्या अकरणं–भञ्जनमाशातनेति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥ तथा छत्रस्य तथा उपानहोस्तथा शस्त्राणां–खड्गादीनां तथा चामरयोश्च देवगृहाद्बहिरमोचनं मध्ये वा धारणं, तथा मनसोऽनेकान्तता–अनैकाग्र्यं नानाविकल्पकल्पनमित्यर्थः, तथा अभ्यञ्जनं तैलादिना, तथा सचित्तानां–पुष्पताम्बूलपत्रादीनामत्यागो बहिरमोचनं, तथा त्यागः–परिहरणं 'अजिए' इति अजीवानां हारमुद्रिकादीनां, बहिस्तन्मोचने हि अहो भिक्षाचराणामयं धर्म इत्यवर्णवादो दुष्टलोकैर्विधीयते, तथा सर्वज्ञप्रतिमानां दृष्टौ दृग्गोचरतायां नो–नैवाञ्जलिकरणं–अञ्जलिविरचनं, तथा एकशाटकेन–एकोपरितनवस्त्रेण उत्तरासङ्गभङ्ग–उत्तरासङ्गस्याकरणं, तथा मुकुटं–किरीटं मस्तके धरति, तथा मौलिं–शिरोवेष्टनविशेषरूपां करोति, तथा शिरःशेखरं कुसुमादिमयं विधत्ते, तथा हुड्डां–पारापतनालिकेरादिसम्बन्धिनीं विधत्ते, तथा 'जिंडुह'त्ति कन्दुकः गेड्डिका–तत्क्षेपणी वक्रयष्टिका ताभ्यां, आदिशब्दाद्गोलिकाकपर्दिकामिश्र रमणं–क्रीडनं, तथा ज्योत्कारकरणं पित्रादीनां, तथा भाण्डानां–विटानां क्रिया–कक्षात्रादनादिका, इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥ तथा रेकारं–तिरस्कारप्रकाशकं रे रे रुद्रदत्तेत्यादि वक्ति, तथा धरणकं–रोधनमपकारिणामधमर्णादीनां च, तथा रणं–संग्रामकरणं, तथा विवरणं वालानां–केशानां विजटीकरणं, तथा पर्यस्तिकाकरणं तथा पादुका–काष्ठादिमयं चरणरक्षणोपकरणं, तथा पादयोः प्रसारणं

स्वैरं निराकुलतायां, तथा पुटपुटिकादापनं, तथा पङ्कं–कर्दमं करोति निजदेहावयवप्रक्षालनादिना, तथा रजो–धूली तां तत्र पादादिलग्नां शाटयति, तथा मैथुनं–मिथुनस्य कर्म, तथा यूका मस्तकादिभ्यः क्षिपति वीक्षयति वा, तथा जेमनं–भोजनं, तथा गुह्यं–लिङ्गं तस्यासंवृत्तस्य करणं, 'जुज्झंमी'ति तु पाठे युद्धं दृग्मुष्टिबाहुयुद्धादि, तथा 'विज्ज'त्ति वैद्यकं, तथा वाणिज्यं–क्रयविक्रयलक्षणं, तथा शय्यां कृत्वा तत्र स्वपिति, तथा जलं–पयः तत्पानार्थं तत्र मुञ्चति पिबति वा, तथा मज्जनं–स्नानं तत्र करोति, एवमादिकमवद्यं–सदोषं कार्यं ऋजुकः–प्राञ्जलचेता उद्यतो वा वर्जयेज्जिनेन्द्रालये–जिनमन्दिरे, 'एवमादिक'मित्यनेनेदमाह–न केवलमेतावत्य एवाशातनाः, किन्त्वन्यदपि यदनुचितं हसनवल्गनादिकं जिनालये तदप्याशातनास्वरूपं ज्ञेयं ॥ नन्वेवं 'तंबोलपाणे'त्यादिगाथयैवाशातनादशकस्य प्रतिपादितत्वाच्छेषाशातनानां चैतद्दशकोपलक्षितत्वेनैव ज्ञास्यमानत्वादयुक्तमिदं द्वारान्तरमिति चेत्, न, सामान्याभिधानेऽपि बालादिबोधनार्थं विभिन्नं विशेषाभिधानं क्रियत एव, यथा ब्राह्मणाः समागताः वशिष्ठोऽपि समागत इति सर्वमनवद्यं ॥ नन्वेता आशातना जिनालये क्रियमाणा गृहिणां कञ्चन दोषमावहन्ति? उतैवमेव न करणीयाः?, तत्र ब्रूमः–न केवलं गृहिणां सर्वसावद्यकरणोद्यतानां भवभ्रमणादिकं दोषमावहन्ति, किन्तु निरवद्याचाररतानां मुनीनामपि दोषमावहन्तीत्याह—

आसायणा उ भवभमणकारणं इय विभाविउं जइणो । मलमलिणत्ति न जिणमंदिरंमि निवसंति इय समओ ॥ ४३७ ॥ दुब्भिगंधमलस्सावि, तणुरप्पेस ण्हाणिया । दुहा वायवहो वावि, तेणं ठंति न चेइए ॥ ४३८ ॥ तिन्नि वा कड्ढई जाव, थुइओ त्तिसिलोइया । ताव तत्थ अणुन्नायं, कारणेण परेण उ ॥ ४३९ ॥

'आसायणे'त्यादिगाथात्रयं, एताः परिस्फुरद्विविधदुःखपरम्पराप्रभवभवभ्रमणकारणमिति विभाव्य—परिभाव्य यतयोऽज्ञानकारित्वेन मलमलिनदेहत्वान्न जैनमन्दिरे निवसन्तीति समयः—सिद्धान्तः ॥ तमेव समयं व्यवहारभाष्योक्तं दर्शयति—एषा तनुः स्नापितापि दुरभिगन्धमलप्रस्वेदस्राविणी, तथा द्विधा वायुपथः—अधोवायुनिर्गम उच्छ्वासनिःश्वासनिर्गमश्च यद्वा द्विधा मुखेन अपानेन च वायुवहो वापि—वातवहनं च, तेन कारणेन न तिष्ठन्ति यतयश्चैत्ये—जिनमन्दिरे ॥ यद्येवं व्रतिभिश्चैत्येष्वाशातनाभीरुभिः कदाचिदपि न गन्तव्यं, तत्राह—तिस्रः स्तुतयः कायोत्सर्गानन्तर या दीयन्ते ता यावत्कर्षति—भणतीत्यर्थः, किंविशिष्टाः ? तत्राह—त्रिश्लोकिकाः—त्रयः श्लोकाः—छन्दोविशेषरूपा अधिका न यासु ताः तथा, 'सिद्धाणं बुद्धाणं' इत्येकः श्लोकः 'जो देवाणवि' इति द्वितीयः 'एकोवि नमुक्कारो' इति तृतीय इति; अग्रेतनगाथाद्वयं स्तुतिश्च चतुर्थी गीतार्थाचरणेनैव क्रियते, गीतार्थाचरणं तु मूलगणधरभणितमिव सर्वं विधेयमेव सर्वैरपि मुमुक्षुभिरिति, तावत्कालमेव तत्र जिनमन्दिरेऽनुज्ञातमवस्थानं यतीनां, कारणेन पुनर्धर्मश्रवणाद्यर्थमुपस्थितभविकजनोपकारादिना परतोऽपि—चैत्यवन्दनाया अग्रतोऽपि यतीनामवस्थानमनुज्ञातं, शेषकाले तु साधूनां जिनाशातनादिभयान्नानुज्ञातमवस्थानं तीर्थकरगणधरादिभिः, ततो व्रतिभिरप्येवमाशातनाः परिह्रियन्ते, गृहस्थैस्तु सुतरां परिहरणीया इति । इयं च तीर्थकृतामाज्ञा, आज्ञाभङ्गश्च महतेऽनर्थाय सम्पद्यते, यदाहुः—'आणाइच्चिय चरणं' (आज्ञयैव चारित्रं) इत्यादि ॥ ३८ ॥ साम्प्रतं 'अट्ठ महापाडिहेराइं'ति एकोनचत्वारिंशत्तमं द्वारमाह—

कंकिल्लि १ कुसुमवुट्ठी २ देवज्झुणि ३ चामरा ४ऽऽसणाइं ५ च । भावलय ६ भेरि ७ छत्तं ८ जयंति जिणपाडिहेराइं ॥ ४४० ॥

तत्र प्रतिहारा इव प्रतिहाराः—सुरपतिनियुक्ता देवास्तेषां कर्माणि—कृत्यानि प्रातिहार्याणि, **'वर्णदृढादिभ्यः ष्यञ्चे'**ति कर्मणि ष्यञ्

तान्यष्टौ, तद्यथा—उल्लसद्बहलपाटलपल्लवजालसर्वकालविकसदसमानकुसुमसमूहविनिःसरदविरलपरमपरिमलोद्गारभरसमाकृष्यमाणभ्रमद्भ्रमरनिकुरम्बरणरणारावशिशिरीकृतप्रणमद्भव्यजननिकरश्रवणविवरोऽतिमनोरमाकारशालिविशालशालः कङ्केल्लितरुः—अशोकतरुर्जिनस्योपरि देवैर्विधीयते १, तथा जलजस्थलजविकुर्वणाविरचितानां पञ्चवर्णानां विकस्वराणामधःकृतवृन्तानामुपरिमुखाणां कुसुमानां पुरुपजानुद्वयसं वृष्टिः क्रि(ग्रन्थाग्रं ४०००) यते २, तथा सरसतरसुधारससहोदरः सरभसविविधदेशापहृतमुक्तापरव्यापारप्रसारितवदनैः कुरङ्गकुलैराकुलाकुलैरुत्कर्णैराकर्ण्यमानः सकलजनानन्दप्रमोददायी दिव्यो ध्वनिर्वितन्यते ३, तथा कमनीयकदलीकाण्डप्रकाण्डतन्तुमण्डलीरुचिरमरीचिचिकुरनिकुरम्बडम्बरितातिजात्यविचित्रपवित्रनिःसपत्नरत्नविसरविनिःसरत्किरणनिकुरम्बजालेन दिशि दिशि संसूत्र्यमाणेन्द्रचापकान्तकाञ्चनमयोद्दण्डदण्डरमणीया चारुचामरश्रीर्विस्तार्यते ४, तथा अतिभास्वरसटापाटलवन्धुरस्कन्धवन्धविकटप्रकटदंष्ट्राकरालसजीवायमानसिंहरूपालङ्कृतमनेकप्रकाण्डरत्नखण्डविनिर्यद्वर्यकिरणावलिविलुप्यमानविलसत्तमस्काण्डडम्बरं सिंहासनं चारुतरं विरच्यते ५, तथा शरत्कालविलसदखण्डमयूखमण्डलप्रचण्डचण्डमरीचिमण्डलमिव दुरालोकं तीर्थकरकायतः प्रकृतिभास्वरात्तदीयनिरुपमरूपाच्छादकमतुच्छं प्रभापटलं सम्पिण्ड्य जिनशिरसः पश्चाद्भागे मण्डलायमानं भामण्डलमातन्यते ६, तथा तारतरविस्फारभाङ्कारभरितभुवनोदरविवरा भेर्यो—महाढक्काः क्रियन्ते ७, तथा भूर्भुवःस्वस्त्रयैकसाम्राज्यसंसूचकं शरदिन्दुकुन्दकुमुदावदातं प्रलम्बमानमुक्ताफलपटलावचूलमालामनोरमं छत्रत्रयमतिपवित्रमासूत्र्यते ८ इत्यष्टौ प्रातिहार्याणि जिनेश्वराणां जयन्तीति ॥ तत्र कङ्केल्लिः 'श्रीमहावीरस्य द्वात्रिंशद्धनुरुच्छ्रितः, शेपाणां तु ऋपभस्वाम्यादीनां पार्श्वनाथपर्यन्तानां त्रयोविंशतेरपि तीर्थकृतां निजनिजशरीरमानाद् द्वादशगुणः, यदुक्तम्—"उसभस्स तिन्नि गाउय वत्तीस धणूणि वद्धमाणस्स । सेसजिणाणमसोओ सरीरओ वारसगुणो उ ॥ १ ॥" [ऋपभस्य त्रीणि गव्यूतानि द्वात्रिंश-

शेषाणां तु ऋषभस्वाम्यादीनां पार्श्वनाथपर्यन्तानां त्रयोविंशतेरपि तीर्थकृतां निजनिजशरीर[illegible]
तिन्नि गाउय वत्तीस धणूणि वद्धमाणस्स । सेसजिणाणमसोओ सरीरओ वारसगुणो उ ॥ २ ॥" [ऋषभस्य त्रीणि गव्यूतानि द्वात्रिंश-

द्धनूंषि वर्धमानस्य । जिनानां शेषाणामशोकः शरीराद् द्वादशगुणः ॥ १ ॥] इति । ननु महावीरस्यापि क्वापि निजशरीराद् द्वादशगुणोऽशोकपादपः प्रतिपाद्यते, यदुक्तमावश्यकचूर्णौ श्रीमहावीरसमवसरणप्रस्तावे—"असोगवरपायवं जिणउच्चत्ताओ वारसगुणं सक्को विउव्वइ"त्ति [अशोकवरपादपं जिनोच्चत्वाद् द्वादशगुणं शक्रो विकुर्वति] तत्कथमिदमुपपद्यते ? इति, अत्रोच्यते—केवलमस्यैवाशोकतरोस्तत्र मानमुक्तं, इह तु सालवृक्षसहितस्य, ततोऽत्रापि केवलो द्वादशगुण एव, स तु सप्तहस्तमानश्रीमहावीरशरीराद् द्वादशगुणीकृतः सन्नेकविंशतिर्धनूंषि भवति, सालवृक्षोऽप्येकादशधनुःप्रमाणः, ततो मिलितानि द्वात्रिंशद्धनूंषि युज्यन्ते इति सम्प्रदायः, **समवायाङ्गे**ऽप्युक्तं—"वत्तीसं धणुयाइं चेइयरुक्खो उ वद्धमाणस्स । निच्चोउगो असोगो उच्छन्नो सालरुक्खेणं ॥ १ ॥" तट्टीका च '**निच्चोउगो**'त्ति नित्यं—सर्वदा ऋतुरेव—पुष्पादिकालो यस्य स नित्यर्तुकः, '**असोगो**'त्ति अशोकाभिधानो यः समवसरणभूमिमध्ये भवति, '**उच्छन्नो सालरुक्खेणं**'ति अवच्छन्नः सालवृक्षेणेति" अत एव वचनादशोकस्योपरि सालवृक्षोऽपि कथञ्चिदस्तीत्यवसीयत इति, तथा आयोजनभूमिकुसुमवर्षविषये कृपार्द्रीकृतचेतसः केचन प्रेरयन्ति—ननु विकचकान्तकुसुमप्रचयनिचितायां समवसरणभुवि जीवदयारसिकान्तःकरणानां श्रमणानां कथमवस्थानगमनादिकं कर्तुं युज्यते ?, जीवविघातहेतुत्वादिति, तत्र केचिदुत्तरयन्ति—तानि कुसुमानि सचित्तान्येव न भवन्ति, विकुर्वणयैव देवैस्तेषां विहितत्वादिति, एतच्चायुक्तं, यतो न तत्र विकुर्वितान्येव पुष्पाणि भवन्ति, जलजस्थलजानामपि कुसुमानां सम्भवात्, न चैतदनार्षं—"विंटट्ठाइं सुरभिं जलथलयं दिव्वकुसुमनीहारिं । पयरिंति समंतेणं दसद्धवण्णं कुसुमवुट्ठिं ॥ १ ॥" [वृन्तस्थायिनीं सुरभिं जलस्थलजानां दिव्यकुसुमगन्धनिर्हारिणीं दशार्धवर्णां कुसुमवृष्टिं समन्ततो विकिरन्ति ॥ १ ॥]ति सिद्धान्तवचनाद्, एवं श्रुत्वाऽपरे सहृदयंमन्या उत्तरयन्ति—यत्र व्रतिनस्तिष्ठन्ति न तत्र देशे देवाः पुष्पाणि किरन्तीति, एतदप्युत्तराभासं, न खलु तपोधनैः

काष्ठीभूतावस्थामालम्ब्य तत्रैव देशेऽवश्यं स्थातव्यं, प्रयोजने गमनागमनादेरपि तत्र सम्भवादिति, तस्मान्निखिलगीतार्थसम्मतमिदमुत्तरमत्र दीयते—यथैकयोजनमात्रायां समवसरणधरणावपरिमितसुरासुरादिलोकसंमर्देऽपि न परस्परमावाधा काचित् तथा तेपामाजानुप्रमाणक्षिप्तानाममन्दमकरन्दसम्पत्सम्पादितानन्दमन्दारमचकुन्दकुन्दकुमुदकमलदलमुकुलमालतीविकचविचकिलप्रमुखकुसुमसमूहानामप्युपरि सञ्चरिष्णौ स्थाष्णौ च मुनिनिकरे विविधजननिचये च न काचिदावाधा प्रत्युत सुधारससिच्यमानानामिव वहुतरसमुल्लासस्तेपामापनिपद्यते, अचिन्तनीयनिरुपमतीर्थकरप्रभावोज्जृम्भमाणप्रसादादेवेति । तथा दिव्यध्वनिविषये पूर्वपक्षचञ्चवः केचिदाचक्षते—ननु सकलजनाह्लाददायी जात्यशर्कराद्राक्षादिरसमिश्रितपरिकथितस्निग्धदुग्धरससहोदरस्तीर्थकरस्यैव ध्वनिरसौ कथं प्रतिहारकृतत्वमस्य युज्यते?, युक्तमिदमुदितमुदारमतिभिः, तीर्थकृतां वाणी हि परममधुरिममनोरमपदार्थसार्थातिशायिशब्दशालिनी स्वभावत एव, परं यदा मालवकैशिक्यादिग्रामरागैर्भव्यजनोपकाराय देशनां भगवान् विधत्ते तदा देवैरुभयपार्श्ववर्तिभिरतिमनोहरवेणुवीणादिकलकणितकरणेन स एव तीर्थकरशब्दः कलतरः क्रियते, यथा मधुरगानप्रवृत्ततरुणतरगायनीजनगीतरवोऽनवमवैणिकवैणविकादिवीणावेण्वादिरवैरित्येतावताऽंशेन प्रतिहारदेवकृतत्वमस्य न विरुद्ध्यते इति सर्वं समञ्जसम् ३९ । इदानीं 'चउत्तीसातिसयाणं'ति चत्वारिंशत्तमं द्वारमाह—

रयरोयसेयरहिओ देहो १ धवलाइं मंसरुहिराइं २। आहारानीहारा अद्दिस्सा ३ सुरहिणो सासा ४ ॥ ४४१ ॥ जम्माउ इमे चउरो एक्कारसकम्मखयभवा इण्हिं । खेत्ते जोयणमेत्ते तिजयजणो माइ वहुओऽवि ५॥ ४४२॥ नियभासाए नरतिरिसुराण धम्मावबोहया वाणी ६। पुव्वभवा रोगा उवसमंति ७ न य हुंति वेराइं ८॥ ४४३ ॥ दुब्भिक्ख ९ डमर १० दुम्मारि ११ ईई १२

अइवुट्ठि १३ अणभिवुट्ठीओ १४ । हुंति न जियवहुतरणी पसरइ भामंडलुज्जोओ १५ ॥ ४४४ ॥
सुररइयाणिगुवीसा मणिमयसीहासणं सपयवीढं १६ । छत्तत्तय १७ इंदद्धय १८ सियचामर १९
धम्मचक्काइं २० ॥ ४४५ ॥ सह जगगुरुणा गयणट्ठियाइं पंचवि इमाइं वियरंति । पाउब्भवइ
असोओ २१ चिट्ठइ जत्थप्पहू तत्थ ॥ ४४६ ॥ चउमुहमुत्तिचउक्कं २२ मणिकंचणताररइयसा-
लतिगं २३ । नवकणयपंकयाइं २४ अहोमुहा कंटया हुंति २५ ॥ ४४७ ॥ निच्चमवट्ठियमित्ता पहुणो
चिट्ठंति केसरोमनहा २६ । इंदियअत्था पंचवि मणोरमा २७ हुंति छप्पि रिऊ २८ ॥ ४४८ ॥
गंधोदयस्स वुट्ठी २९ वुट्ठी कुसुमाण पंचवन्नाणं ३० । दिंति पयाहिण सउणा ३१ पहुणो पव-
णोऽवि अणुकूलो ३२ ॥ ४४९ ॥ पणमंति दुमा ३३ वज्जंति दुंदुहीओ गहीरघोसाओ ३४ । चउ-
तीसाइसयाणं सव्वजिणिंदाण हुंति इमा ॥ ४५० ॥

'रये'त्यादिगाथादशकं, रजो–मलः रोगो–व्याधिः स्वेदः–श्रमजं शरीरजलं तैर्विरहितः–त्यक्तः, उपलक्षणत्वाल्लोकोत्तररूपगंधरसवंधुरश्च तीर्थकृतां देहः–शरीर, तथा गोक्षीरधारावद्धवलं–पाण्डुर अविश्रं च मांसरुधिरं, तथा आहारः–अभ्यवहरणं नीहारो–मूत्रपुरीषोत्सर्गस्तौ क्रियमाणौ न दृश्येते इत्यदृश्यौ मांसचक्षुषा, न पुनरवध्यादिलोचनेन पुंसा, तथा विकचोत्पलवत्सुरभयः श्वासा–उच्छ्वासनिःश्वासा इत्येते चत्वारोऽप्यतिशया जिनानां जन्मतोऽपि जाताः । इदानीमेकादशातिशयाः 'कर्मक्षयभवाः' कर्मणां–ज्ञानावरणादीनां चतुर्णां घातिकर्मणां क्षयाज्जाताः कथ्यन्त इति शेषः, तत्र 'योजनमात्रे' योजनप्रमाणेऽपि 'क्षेत्रे' समवसरणभुवि 'त्रिजगज्जनः' सुरनर-

तिर्यग्जनः 'प्रभूतोऽपि' कोटीकोटीप्रमाणोऽपि 'माति' परस्परासम्बाधया सुखेनावतिष्ठते, तथा वाणी अर्धमागधीभाषा भगवताऽभिधीयमाना नरतिर्यक्सुराणां प्रत्येकं 'निजनिजभाषया' स्वस्वभाषया कृत्वा धर्मावबोधका धर्मावबोधदा वा भवति, अयमर्थः–योजनव्यापिनी एकस्वरूपाऽपि भगवतो भारती वारिदविमुक्तवारिवत्तत्तदाश्रयानुरूपतया परिणमति, यत उक्तम्—"देवा दैवीं नरा नारीं, शवराश्चापि शावरीम् । तिर्यञ्चोऽपि हि तैरश्चीं, मेनिरे भगवद्गिरम् ॥ १ ॥" न ह्येवंविधमुवनाद्भुतमतिशयमन्तरेण युगपदनेकसत्त्वोपकारः शक्यते कर्तुमिति, तथा पूर्वोत्पन्ना रोगाः–ज्वरारोचकादय उपशाम्यन्ति अपूर्वाश्च नोत्पद्यन्ते, तथा न च–नैव भवन्ति पूर्वभवनिबद्धानि जातिप्रत्ययानि च वैराणि–परस्परविरोधाः, तथा दुर्भिक्ष–दुष्कालः तथा डमरः–स्वचक्रपरचक्रकृतो विप्लवः तथा दुष्टदेवतादिकृतं सर्वगतं मरणं दुर्मारिः तथा ईतयः–प्रचुरशलभशुकमूषकाद्या धान्यादिविनाशिकाः तथाऽतिवृष्टिः–अतिजलपातः तथाऽनावृष्टिः–सर्वथा जलपाताभावः, एते च रोगादयो यत्र यत्र भगवान् विहरति तत्र तत्र चतसृषु दिक्षु प्रत्येक पञ्चविंशतियोजनमध्ये न जायन्ते, तदुक्तं समवायाङ्गे "जओ जओऽवि य णं अरिहंता भगवंतो विहरंति तओ तओऽविय णं जोअणपणवीसाए णं ईई ण भवइ मारी न हवइ परचक्कं न भवइ सचक्कं न भवइ अइवुट्ठी न भवइ अणावुट्ठी न भवइ, दुब्भिक्खं न भवइ, पुव्वुप्पण्णावि य णं उप्पाइया वाही खिप्पामेव उवसमंति" [यत्र यत्रापि च अर्हन्तो भगवन्तो विहरन्ति तत्र तत्रापि पञ्चविंशतौ योजनेषु ईतयो न भवन्ति मार्यो न भवन्ति स्वचक्रं न भवति परचक्र न भवति अतिवृष्टिर्न भवति अनावृष्टिर्न भवति दुर्भिक्षं न भवति पूर्वोत्पन्ना अपि च व्याधयः क्षिप्रमेवोपशाम्यन्ति] त्ति, स्थानांगटीकायामपि दशस्थानके लिखितं—"महावीरस्य भगवतः स्वप्रभावप्रशमितयोजनशतमध्यगतवैरिमारिविड्वरदुर्भिक्षाद्युपद्रवस्यापि" इति, तथा जिनशिरसः पश्चाद्भागेऽतिभास्वरतया जितबहुतरणिः–तिरस्कृतद्वादशार्कतेजाः प्रसरति भामण्डलस्य–प्रभापटलस्योद्योतः ।

स्थानांगटीकायामपि पञ्चस्थानके लिखितं—"महावीरस्य भगवतः ... प्रसरति भामण्डलस्य—प्रभापटलस्योद्योतः ।
स्यापि" इति, तथा जिनशिरसः पश्चाद्भागेऽतिभास्वरतया जितबहुतरणिः—तिरस्कृतद्वादशार्कतेजाः

अथ सुररचितानां—देवकृतानामतिशयानामेकोनविंशतिः कथ्यते, तत्र आकाशवदत्यन्तं स्वच्छो योऽसौ स्फटिकमणिस्तन्मयं सिंहासनं सपादपीठं—पादपीठयुक्तं १ तथा छत्रत्रयमतिपवित्रं २ तथा जिनस्य पुरतोऽनेकलघुपताकिकासहस्रसुन्दरः समुत्तुङ्गो निस्सपत्नरत्नमयः शेषध्वजापेक्षयाऽतिमहत्त्वादिन्द्रश्चासौ ध्वजश्च इन्द्रत्वसूचको वा ध्वज इन्द्रध्वजः ३ तयोभयोः पार्श्वयोर्यक्षहस्तगते सिते चामरे ४ तथा पुरतः पद्मप्रतिष्ठितं स्फुरत्किरणचक्रं धर्मप्रकाशकं चक्रं धर्मचक्रं ५ एतानि च सिंहासनादीनि पञ्चापि यत्र यत्र जगद्गुरुर्विचरति तत्र तत्र गगनगतानि गच्छन्ति, तथा यत्र यत्र प्रभुस्तिष्ठति तत्र तत्र विचित्रपत्रपुष्पपल्लवस्पृहणीयच्छत्रध्वजघण्टापताकादिपरिवृतः प्रादुर्भवत्यशोकवृक्षः ६ तथा चतुर्मुखं चतुर्दिशं मूर्तिचतुष्कं, तत्र पूर्वाभिमुखं भगवान् स्वयमुपविशति शेषासु च तिसृषु दिक्षु प्रतिरूपकाणि तीर्थकराकृतिमन्ति तीर्थकरप्रभावादेव च तीर्थकररूपानुरूपाणि सिंहासनादियुक्तानि देवकृतानि भवन्ति शेषदेवादीनामपि अस्माकं स्वयं कथयतीति प्रतिपत्त्यर्थं ७ तथा समवसरणे मणिकाञ्चनताररचितं शालत्रिकं, तत्र तीर्थङ्करप्रत्यासन्नप्रथमप्राकारो नानाप्रकारनिःसपत्नरत्नमयो वैमानिकसुरैर्विरच्यते द्वितीयो मध्यवर्ती कमनीयकनकमयो ज्योतिष्कविबुधैर्विधीयते तृतीयस्तु बहिर्भूतस्तारतरकान्तिराजितरजतमयो भवनपतिदेवैर्वितन्यते ८ तथा '**नवकनकपङ्कजानि**' नवसङ्ख्यानि काञ्चनकमलानि नवनीतस्पर्शानि क्रियन्ते, तत्र च द्वयोर्भगवान् स्वकीयक्रमकमलयुगलं विन्यस्य विचरति अन्यानि च सप्त पद्मानि पृष्ठतस्तिष्ठन्ति तेषां च यद्यत्पश्चिमं तत्तत्पादन्यासं कुर्वतो भगवतः पुरतो भवति ९ तथा यत्र यत्र भगवान् विहरति तत्र तत्राधोमुखाः कण्टकाः संपद्यन्ते १० तथा नित्यं—सर्वदा अवस्थितमात्रा—अवृद्धिस्वभावाः प्रभोः—भगवतस्तिष्ठन्ति—आसते केशरोमनखाः, केशाः—शिरःकूर्चसम्भवाः रोमाणि—शेषशरीरसम्भवानि नखाः—पाणिपादजाः ११ तथा इन्द्रियार्थाः—विषयाः पञ्चापि—स्पर्शरसरूपगन्धशब्दस्वरूपा अमनोज्ञानामभावेन मनोज्ञानां च प्रादुर्भावेन मनोरमा—मनःप्रीणका भवन्ति १२ तथा षडपि ऋतवो—वसन्ताद्याः

शरीराप्यायकसुखस्पर्शादिसम्पादकत्वेन सर्वदाविकाशिकुसुमादिसमृद्ध्या च मनोरमा अनुकूलाः सम्पद्यन्ते १३ तथा यत्र भगवांस्तिष्ठति तत्र पांशुप्रसरप्रशमनार्थं गन्धोदकवृष्टिर्घनघनसारादिमिश्रमनोहारिवारिवृष्टिः १४ तथा वृष्टिः कुसुमानां—मन्दारपारिजातकचम्पकादीनां पञ्चवर्णाना—श्वेतरक्तपीतनीलकालानां १५ तथा शकुनाः—पक्षिणो ददति प्रदक्षिणा, यत्र भगवान् सञ्चरति तत्र चापशिखण्डिप्रभृतयः पक्षिणः प्रदक्षिणगतयो भवन्तीत्यर्थः १६ तथा पवनः—संवर्तकवातो योजनं यावत्क्षेत्रशुद्धिविधायकत्वेन सुरभिशीतलमन्दत्वेन च अनुकूलः—सुखदो भवति, यदुक्तं समवायाङ्गे—"सीयलेणं सुहफासेण सुरहिणा मारुएणं जोयणपरिमंडलं सव्वओ समंता संपमज्जिज्जइ"त्ति, [शीतलेन सुरभिना सुखस्पर्शेन मारुतेन योजनपरिमण्डलं सर्वतः समन्तात् संप्रमार्ज्यते] १७ तथा यत्र भगवान् व्रजति तत्र द्रुमाः—पादपाः प्रणमन्तिनम्रा भवन्ति १८ तथा यत्र भगवान् सलीलं सञ्चरति तत्र वाद्यन्ते दुन्दुभयो—महत्यो ढक्काः सजलजलधरवद्गम्भीरभुवनव्यापिघोषाः १९ इति सर्वजिनेन्द्रातिशयाना चतुस्त्रिंशत् चतुर्णामेकादशानामेकोनविंशतेश्च मीलनेन भवन्तीति । इह च यत्समवायाङ्गेन सह किञ्चिदन्यथात्वमपि दृश्यते तन्मतान्तरमवगन्तव्यं, मतान्तरबीजानि तु सर्वज्ञविज्ञेयानीति ४३५—४५० ॥ ४० ॥ सम्प्रति 'दोसा अट्ठारस'त्ति एकचत्वारिंशत्तमं द्वारमाह—

अन्नाण १ कोह २ मय ३ माण ४ लोह ५ माया ६ रई ७ य अरई ८ य । निद्दा ९ सोय १०
अलियवयण ११ चोरिया १२ मच्छर १३ भया १४ य ॥ ४५१ ॥ पाणिवह १५ पेम १६ कीला
पसंग १७ हासा १८ य जस्स इय दोसा । अट्ठारसवि पणट्ठा नमामि देवाहिदेवं तं ॥ ४५२ ॥

'अन्नाणे'त्यादिगाथाद्वयं, 'अज्ञानं' संशयानध्यवसायविपर्ययात्मकं मौढ्यं, 'क्रोधः' कोपः, 'मदः' कुलबलैश्वर्यरूपविद्यादिभि-

'अन्नाणे'त्यादिगाथाद्वयं, 'अज्ञानं' संशयानध्यवसायविपर्ययात्मकं मौढ्यं, 'क्रोधः' कोपः, 'मदः' कुलबलैश्वर्यरूपविद्याभिर्मि-

रहङ्कारकरणं परप्रधर्षणानिबन्धनं वा, 'मानो' दुरभिनिवेशामोचनं युक्तोक्ताग्रहणं वा, 'लोभो' गृद्धिः, 'माया' दंभः, 'रतिः' अभीष्टपदार्थानामुपरि मनःप्रीतिः, 'अरतिः' अनिष्टसम्प्रयोगसंभवं मनोदुःखं, 'निद्रा' स्वापः, 'शोकः' चित्तवैधुर्यं, 'अलीकवचनं' वितथभाषणं, 'चोरिका' परद्रव्यापहारः, 'मत्सरः' परसम्पदसहिष्णुता, 'भयं' प्रतिभयः, 'प्राणिवधः' प्राण्युपमर्दः, 'प्रेम' स्नेहविशेषः, 'क्रीडाप्रसङ्गः' क्रीडायामासक्तिः, 'हासो' हास्यं, इति यस्य दोषा अष्टादशापि प्रणष्टा नमामि देवाधिदेवं तमिति ४५१–४५२ ॥ ४१ ॥ इदानीं 'अरिहचउक्कं'ति द्विचत्वारिंशत्तमं द्वारमाह—

जिणनामा नामजिणा केवलिणो सिवगया य भावजिणा । ठवणजिणा पडिमाउ दव्वजिणा भाविजिणजीवा ॥ ४५३ ॥

जिनाश्चतुर्धा-नामजिनाः स्थापनाजिना द्रव्यजिना भावजिनाश्चेति, तत्र जिनानां—तीर्थकृतां नामानि ऋषभाजितसम्भवादीनि नामजिनाः, तथा अष्टमहाप्रातिहार्यादिसमृद्धिं साक्षादनुभवन्तः 'केवलिनः' समुत्पन्नकेवलज्ञानाः 'शिवगताश्च' परमपदप्राप्ता भावतः—सद्भावतो जिना भावजिनाः, गाथानुलोम्याच्च अनानुपूर्व्या भावजिना व्याख्याताः, 'स्थापनाजिनाः' प्रतिमाः काञ्चनमुक्ताशैलमरकतादिभिर्निर्मिताः, द्रव्यजिना ये जिनत्वेन भाविनो—भविष्यन्ति जीवाः श्रेणिकादय इति ४५३॥४२॥ इदानीं 'निक्खवणतवो'त्ति त्रिचत्वारिंशत्तमं द्वारं विवृणोति—

सुमइत्थ निच्चभत्तेण निग्गओ वासुपुज्ज[जिणो] चउत्थेण । पासो मल्लीवि य अट्ठमेण सेसा उ छट्ठेणं ॥ ४५४ ॥

सुमतिरत्र—अस्यामवसर्पिण्यां चतुर्विंशतौ तीर्थकृत्सु मध्ये 'नित्यभक्तेन' अनवरतभक्तेन निर्गतो—गृहवासात् प्रव्रजित इत्यर्थः, वासु-

पूज्यो द्वादशस्तीर्थकृच्चतुर्थेन—एकेनोपवासेन प्रव्रजितः, पार्श्वः—त्रयोविंशतितमतीर्थकृत् मल्लिरपि च—एकोनविंशतितमतीर्थकृदष्टमेन—त्रिभिरुपवासैः प्रव्रजितः, शेषास्तु—ऋषभस्वामिप्रभृतयो विंशतिर्जिनाः षष्ठेन—द्वाभ्यामुपवासाभ्यां निष्क्रान्ता इति ४५४ ॥४३॥ इदानीं 'नाणतवो'त्ति चतुश्चत्वारिंशत्तमं द्वारमाह—

अट्ठमभत्तवसाणे पासोसहमल्लिरिट्ठनेमीणं । वसुपुज्जस्स चउत्थेण छट्ठभत्तेण सेसाणं ॥ ४५५ ॥

अष्टमभक्तान्ते—उपवासत्रयपर्यन्ते श्रीपार्श्वजिनवृषभस्वामिमल्लिनाथारिष्टनेमीनां केवलज्ञानमुत्पेदे, वासुपूज्यस्य चतुर्थेन—एकेनोपवासेनेत्यर्थः, शेषाणां तु अजितस्वामिप्रभृतीनां एकोनविंशतेस्तीर्थकृतां षष्ठभक्तेन—द्वाभ्यामुपवासाभ्यामिति ४५५ ॥ ४४ ॥ सम्प्रति 'निव्वाणतवो'त्ति पञ्चचत्वारिंशं द्वारं विवृणोति—

निव्वाणं संपत्तो चउदसभत्तेण पढमजिणचन्दो । सेसा उ मासएणं वीरजिणिंदो य छट्ठेणं ॥ ४५६ ॥

निर्वाणं—परमानन्दं सम्प्राप्तश्चतुर्दशभक्तेन—उपवासषट्केन प्रथमजिनचन्द्रः—श्रीनाभेयजिनेन्द्रः, शेषाः पुनरजितायाः पार्श्वनाथपर्यन्ता द्वाविंशतिर्जिना मासेन—त्रिंशतोपवासैः, वीरजिनेन्द्रश्च षष्ठेन—उपवासद्वयेनेति ४५६ ॥४५॥ इदानीं 'भाविजिणेसरजीव'त्ति षट्चत्वारिंशं द्वारं विवरीषुः प्रथमं तत्प्रस्तावनागाथामाह—

वीरवरस्स भगवओ वोलिय चुलसीइवरिससहसेहिं । पउमाई चउवीसं जह हुंति जिणा तहा थुणिमो ॥४५७॥ पढमं च पउमनाहं सेणियजीवं जिणेसरं नमिमो । बीयं च सूरदेवं वंदे जीवं सुपासस्स ॥४५८॥ तइयं सुपासनामं उदायिजीवं पणट्ठभववासं । वंदे सयंपभजिणं पुट्टिलजीवं चउत्थमहं ॥ ४५९ ॥

॥४५७॥पढमं च पउमनाहं सेणियजीवं जिणेसरं नमिमो । ... चउत्थमहं ॥ ४५९ ॥
तइयं सुपासनामं उदायिजीवं पणट्ठभववासं । वंदे सयंपभजिणं पुट्टिलजीवं चउत्थमहं ॥ ४५९ ॥

सव्वाणुभूइनामं दढाउजीवं च पंचमं वंदे । छट्ठं देवसुयजिणं वंदे जीवं च कित्तिस्स ॥ ४६० ॥ सत्तमयं उदयजिणं वंदे जीवं च संखनामस्स । पेढालं अट्ठमयं आणंदजियं नमंसामि ॥ ४६१ ॥ पोट्टिलजिणं च नवमं सुरकयसेवं सुनंदजीवस्स । सयकित्तिजिणं दसमं वंदे सयगस्स जीवंति ॥ ४६२ ॥ एगारसमं मुणिसुव्वयं च वंदामि देवईजीयं । बारसमं अममजिणं सचइजीवं जयपईवं ॥ ४६३ ॥ निकसायं तेरसमं वंदे जीवं च वासुदेवस्स । बलदेवजियं वंदे चउदसमं निप्पुलायजिणं ॥ ४६४ ॥ सुलसाजीवं वंदे पन्नरसमं निम्ममत्तजिणनामं । रोहिणिजीवं नमिमो सोलसमं चित्तगुत्तंति ॥ ४६५ ॥ सत्तरसमं च वंदे रेवइजीवं समाहिनामाणं । संवरमट्ठारसमं सयालिजीवं पणिवयामि ॥ ४६६ ॥ दीवायणस्स जीवं जसोहरं वंदिमो इगुणवीसं । कण्हजियं गयतण्हं वीसइमं विजयमभिवंदे ॥ ४६७ ॥ वंदे इगवीसइमं नारयजीवं च मल्लनामाणं । देवजिणं बावीसं अंबडजीवस्स वंदेऽहं ॥ ४६८ ॥ अमरजियं तेवीसं अणंतविरियाभिहं जिणं वंदे । तह साइबुद्धजीवं चउवीसं भद्दजिणनामं ॥ ४६९ ॥ उस्सप्पिणिइ चउवीस जिणवरा कित्तिया सनामेहिं । सिरिचंदसूरिनामेहिं सुहयरा हुंतु सयकालं ॥ ४७० ॥

'वीरे'त्यादिगाथाचतुर्दशकं, अत्र षष्ठी पञ्चम्यर्थे तृतीया च सप्तम्यर्थे ततो 'वीरवरात्' श्रीमहावीरस्वामिनो 'भगवतः' समग्रैश्वर्यादिगुणयुक्तात् 'व्युत्क्रान्तेषु' गतेषु चतुरशीतिवर्षसहस्रेषु 'पद्मादयः' पद्मनाभप्रभृतयश्चतुर्विंशतिर्जिना यथा भविष्यन्ति तथा

'स्तुमो' नामग्रहणपूर्वकं प्रणमामः, इयमत्र भावना—एतस्यामवसर्पिण्यां चतुर्थारकस्य दुष्षमसुषमालक्षणस्य पर्यन्ते एकोननवतिपक्षेष्ववतिष्ठमानेषु श्रीवर्धमानस्वामी निर्वृत्तः, ततो महावीरनिर्वाणानन्तरं एकोननवतिपक्षाधिके प्रत्येकमेकविंशतिवर्षसहस्रप्रमिते अवसर्पिणीसम्बन्धिपर्यन्तारकद्वये गते तथोत्सर्पिण्या अप्यतिदुष्षमादुष्षमारूपे प्रत्येकमेकविंशतिवर्षसहस्रमाने एवाद्यारकद्वये गते तृतीयारकस्य च दुष्षमसुषमारूपस्यैकोननवतिपक्षेषु गतेषु श्रीपद्मनाभः समुत्पन्नः, ततः प्रागुक्तारकचतुष्टयसम्बन्धिसर्वप्रमाणमीलने चतुरशीतिर्वर्षसहस्रा जायन्ते, ये च पक्षाणां द्वे एकोननवती समधिके अवतिष्ठेते ते अल्पत्वान्न विवक्षिते इति । अथ तानेव क्रमेणाह—प्रथमं पद्मनाभं जिनेश्वर श्रीमन्महावीरपरमश्रावकश्रेणिकमहाराजजीवं नमामः, द्वितीयं च सूरदेवं वन्दे जीवं सुपार्श्वस्य श्रीमहावीरपितृव्यस्य, तृतीयं सुपार्श्वनामानं कोणिकपुत्रउदायिमहाराजजीवं प्रणष्टभववासमहं वन्दे, स्वयंप्रभजिनं पोट्टिलकजीवं चतुर्थमहं, सर्वानुभूतिनामानं दृढायुषो जीवं पञ्चमं वन्दे, तथा षष्ठं देवश्रुतजिनं वन्दे जीवं कीर्तेः, सप्तमं उदयजिनं वन्दे जीवं च शङ्खनाम्नः श्रावकस्य, पेढालमष्टमकं आनन्दजीवं नमस्यामि, पोट्टिलजिनं च नवमं सुरकृतसेवं सुनन्दजीवस्य सम्बन्धिनं, शतकीर्तिजिनं दशमं वन्दे शतकस्य जीवं, एकादशमं मुनिसुव्रतं वन्दे देवक्या जीवं, द्वादशमममजिनं सत्यकिजीवं जगत्प्रदीपं, निष्कषायं त्रयोदशं वन्दे जीवं च वासुदेवस्य, बलदेवस्य जीवं चतुर्दशं निष्पुलाकजिन, सुलसाया जीवं वन्दे पञ्चदशं निर्ममत्वनामानं जिनं, रोहिणीजीवं नमामः षोडशं चित्रगुप्तमिति, सप्तदशं च वन्दे रेवत्या जीवं समाधिनामानं जिनं, संवरमष्टादशं सतालिजीवं प्रणिपतामि—नमामि, द्वीपायनस्य जीवं यशोधरनामानं जिनमेकोनविंशं वन्दे, कृष्णजीवं गततृष्णं विंशतितमं विजयनामानममिवन्दे, तथा वन्दे एकविंशतितमं नारदजीवं च मल्लिनामानं देवजिनं द्वाविंशं अम्बडजीवस्य संबन्धिनं, अमरजीवं त्रयोविंशतितममनन्तवीर्याभिधं जिनं वन्दे, तथा स्वातिबुद्धजीवं चतुर्विंशतितमं

जिनमेकोनविंशं वन्दे, कृष्णजीवं गतकृष्णं विंशतितमं विजयनामानमभिवन्दे, तथा वन्दे [illegible]
देवजिनं द्वाविंशं अम्बडजीवस्य संबन्धिनं, अमरजीवं त्रयोविंशतितममनन्तवीर्याभिधं जिनं वन्दे, तथा स्वातिबुद्धजीवं चतुर्विंशतितमं

भद्रजिननामानं वन्दे । उत्सर्पिण्यां—भाविन्यां चतुर्विंशतिर्जिनवराः **'कीर्तिताः'** पूर्वभवसम्बन्धिनामप्रतिपादनकपूर्वकैः स्वनामभिः **श्रीच-न्द्रसूरिनाम्ना**ऽऽचार्येण स्तुताः सुखकराः शुभकरा वा भवन्तु सदाकालमिति । एते च तथाविधसम्प्रदायाभावात् शास्त्रान्तरैः सह विसं-वादित्वाच्च न विशेषतो विवृताः ॥ ४५७–४७० ॥ ४६ ॥ सम्प्रति **'संखा उड्ढाहतिरियसिद्धाणं'** इति सप्तचत्वारिंशं द्वारमाह—

चत्तारि उड्ढलोए दुवे समुद्दे तओ जले चेव । बावीसमहोलोए तिरिए अट्ठुत्तरसयं तु ॥ ४७१ ॥

ऊर्ध्वलोके एकसमयेनोत्कर्षतश्चत्वार एव सिद्ध्यन्ति, तथा द्वौ समुद्रे, त्रयः शेषजले हृदनद्यादिसम्बन्धिनि, **सिद्धप्राभृताभिप्रायेण** तु जलमध्ये चत्वारो द्रष्टव्याः, तथा अधोलोके—अधोग्रामादौ उत्कर्षत एकसमयेन द्वाविंशतिः सिद्ध्यति, **सिद्धप्राभृते** पुनरिदं दृश्यते यथा—"चत्तारि उड्ढलोए जले चउक्कं दुवे समुद्दंमि । अट्ठसयं तिरिलोए वीसपुहुत्तं अहोलोए" ॥ १ ॥ **एतट्टीकायां** च विंशतिपृ-थक्त्वं द्वा(द्वि)विंशतिप्रमाणं गृहीतं, द्विप्रभृत्या नवभ्य इति पृथक्त्ववचनात्, ततो यद्यत्रापि 'दोवीसमहोलोए' इति पठ्यते ततः समी-चीनं भवति, तथा तिर्यग्लोके उत्कर्षत एकसमयेनाष्टोत्तरं शतं सिद्ध्यतीति ॥ ४७१ ॥ ४७ ॥ सम्प्रति **'तह इक्कसमयसिद्धाणं'**ति अष्टचत्वारिंशं द्वारमाह—

इक्को व दो व तिन्नि व अट्ठसयं जाव एक्कसमयम्मि । मणुयगईए सिज्झइ संखाउयवीयरागा उ ॥ ४७२ ॥

एकस्मिन् समये जघन्यत एको द्वौ वा त्रयो वा सिद्ध्यन्ति उत्कर्षतोऽष्टोत्तरं शतं, ते च सिद्ध्यन्ति मनुष्यगतेः सकाशान्न शेषगतिभ्यः, तेऽपि च सङ्ख्येयवर्षायुषः, असङ्ख्येयवर्षायुषां सिद्ध्यभावात्, तत्रापि वीतरागाः—अपगतरागाः उपलक्षणत्वाच्च अपगतसकलकर्मकलङ्काः, न पुनः कुतीर्थिकसम्मता इव सकर्माणोऽपि इति ॥ ४७२ ॥ ४८ ॥ **'ते य पन्नरसभेएहिं'**ति द्वारमिदानीमेकोनपञ्चाशं विवरीतुमाह—

तित्थयर १ अतित्थयरा २ तित्थ ३ सलिंग ४ ऽन्नलिंग ५ थी ६ पुरिसा ७ । गिहिलिंग ८ नपुंसक ९ अतित्थसिद्ध १० पत्तेयबुद्धा ११ य ॥ ४७३ ॥ एग १२ अणेग १३ सयंबुद्ध १४ बुद्धबोहिय १५ पभेयओ भणिया । सिद्धंते सिद्धाणं भेया पन्नरससंखत्ति ॥ ४७४ ॥

'तित्थे'त्यादिगाथाद्वयं, तीर्थकराः सन्तो ये सिद्धास्ते तीर्थकरसिद्धाः, तथा अतीर्थकराः—सामान्यकेवलिनः सन्तो ये सिद्धास्तेऽतीर्थकरसिद्धाः, तथा तीर्यते संसारसागरोऽनेनेति तीर्थ—यथावस्थितजीवाजीवादिपदार्थसार्थप्ररूपकं परमगुरुप्रणीतं प्रवचनं तच्च निराधारं न भवतीति सङ्घः प्रथमगणधरो वा वेदितव्यः तस्मिन्नुत्पन्ने ये सिद्धास्ते तीर्थसिद्धाः, तथा स्वलिङ्गे—रजोहरणादिरूपे व्यवस्थिताः सन्तो ये सिद्धास्ते स्वलिङ्गसिद्धाः, तथा अन्यलिङ्गे—परिव्राजकादिसम्बन्धिनि वल्कलकषायादिरूपे द्रव्यलिङ्गे व्यवस्थिताः सन्तो ये सिद्धास्ते अन्यलिङ्गसिद्धाः, यदा अन्यलिङ्गिनामपि भावतः सम्यक्त्वादिप्रतिपन्नानां केवलज्ञानमुत्पद्यते तत्समयं च कालं कुर्वन्ति तदेदं द्रष्टव्यं, अन्यथा यदि दीर्घमायुष्कमात्मनः पश्यन्ति ततः साधुलिङ्गमेव प्रतिपद्यन्ते, तथा स्त्रिया लिङ्गं स्त्रीलिङ्गं स्त्रीत्वस्योपलक्षणमित्यर्थः, तच्च त्रिधा—वेदः शरीरनिर्वृत्तिर्नेपथ्यं च, तत्रेह शरीरनिर्वृत्त्या प्रयोजनं न वेदनेपथ्याभ्यां, वेदे सति सिद्ध्यभावात्, नेपथ्यस्य चाप्रमाणत्वात्, तस्मिन् स्त्रीलिङ्गे वर्तमानाः सन्तो ये सिद्धास्ते स्त्रीलिङ्गसिद्धाः, तथा पुरुषलिङ्गे शरीरनिर्वृत्तिरूपे व्यवस्थिताः सन्तो ये सिद्धास्ते पुरुषलिङ्गसिद्धाः, तथा गृहस्थाः सन्तो ये सिद्धास्ते गृहिलिङ्गसिद्धा **मरुदेवी**प्रभृतयः, तथा नपुंसकलिङ्गे वर्तमानाः सन्तो ये सिद्धास्ते नपुंसकलिङ्गसिद्धाः, तथा तीर्थस्याभावोऽतीर्थं तीर्थस्याभावश्चानुत्पादोऽपान्तराले व्यवच्छेदो वा तस्मिन् ये सिद्धास्तेऽतीर्थसिद्धाः, तत्र तीर्थस्यानुत्पादे सिद्धा **मरुदेवी**प्रभृतयः, न हि मरुदेव्याः सिद्धिगमनकाले तीर्थमुत्पन्नमासीत्, तीर्थस्य व्यवच्छेदश्च सुवि-

४७ ऊर्ध्वादिसिद्धाः ४८ एकसमयोत्कृष्टसिद्धाः ४९ सिद्धभेदाः गा. ४७१–७४

धिस्वाम्यापपान्तरालेषु, तत्र ये जातिस्मरणादिना प्राप्तापवर्गास्ते तीर्थव्यवच्छेदसिद्धाः, तथा प्रतीत्य एकं किञ्चिद् वृषभादिकमनित्यतादि-भावनाकारणं वस्तु बुद्धा—बुद्धवन्तः परमार्थमिति प्रत्येकबुद्धास्ते सन्तो ये सिद्धास्ते प्रत्येकबुद्धसिद्धाः, तथा एकस्मिन् समये एकका एव सन्तो ये सिद्धास्ते एकसिद्धाः, तथा एकस्मिन् समये ये अनेके सिद्धास्ते अनेकसिद्धाः, तथा स्वयं—आत्मना बुद्धाः—तत्त्वं ज्ञातवन्तः स्वयं-बुद्धास्ते सन्तो ये सिद्धास्ते स्वयंबुद्धसिद्धाः, तथा बुद्धा—आचार्यास्तैर्बोधिताः सन्तो ये सिद्धास्ते बुद्धबोधितसिद्धाः, इत्येतैः पूर्वोक्तैस्तीर्थ-करत्वादिभिः प्रभेदैः—विशेषैर्भणिताः—प्रतिपादिताः सिद्धान्ते सिद्धानां भेदाः—प्रकाराः पञ्चदशसङ्ख्याः । ननु तीर्थकरसिद्धातीर्थकरसि-द्धरूपभेदद्वये तीर्थसिद्धातीर्थसिद्धरूपभेदद्वये वा शेषभेदाः सर्वेऽप्यन्तर्भवन्ति तत्किमर्थं शेषभेदोपादानं?, सत्यमन्तर्भवन्ति परं न विवक्षि-तभेदद्वयोपादानमात्रात् शेषभेदपरिज्ञानं भवति, विशेषपरिज्ञानार्थं चैष शास्त्रारम्भप्रयास इति शेषभेदोपादानमिति ॥४७३-४७४॥ ४९॥

इदानीं 'अवगाहणाय सिद्धा उक्किट्ठजहन्नमज्झिमाए य'त्ति पञ्चाशत्तमं द्वारमाह—

दो चेवुक्कोसाए चउर जहन्नाए मज्झिमाए उ। अट्ठाहियं सयं खलु सिज्झइ ओगाहणाइ तहा॥ ४७५॥

एकस्मिन् समये युगपदुत्कृष्टायामवगाहनायां पञ्चधनुःशतमानायामुत्कर्षतो द्वावेव सिद्ध्यतः, जघन्यायामवगाहनायां हस्तद्वयप्र-माणायां चत्वारः, मध्यमायां तु जघन्योत्कृष्टरूपायामष्टाधिकं शतं खलु सिद्ध्यति, ननु मरुदेवी नाभिकुलकरपत्नी, नाभेश्च पञ्चविंश-त्यधिकानि पञ्च धनुःशतानि तनुमानं, यदेव च तस्य तनुमानं तदेव मरुदेव्या अपि, 'संघयणं संठाणं उच्चत्तं चेव कुलगरेहिं समं' इति वचनात्, मरुदेवी च भगवती सिद्धा, ततः कथं पञ्चधनुःशतप्रमाणा उत्कृष्टाऽवगाहना घटते? इति, नैष दोषः, मरुदेवाया नाभेः किञ्चिदूनप्रमाणत्वात्, स्त्रियो ह्युत्तमसंस्थाना उत्तमसंस्थानेभ्यः पुरुषेभ्यः स्वस्वकालापेक्षया किञ्चिदूनप्रमाणा भवन्ति, ततो मरुदेवाऽपि

पञ्चधनुःशतप्रमाणेति न कश्चिद्दोषः, अपि च—हस्तिनः स्कन्धारूढा सङ्कुचिताङ्गी मरुदेवी सिद्धा ततः शरीरसङ्कोचभावाभ्याधिकावगाहनासम्भव इत्यविरोधः, अथवा यदिदमागमे पञ्चधनुःशतान्युत्कृष्टं तनुमानमुक्तं तद्बाहुल्यापेक्षया, अन्यथा पञ्चविंशत्यधिकपञ्चधनुःशतप्रमाणा उत्कृष्टाऽवगाहना, सा च मरुदेवीकालवर्तिनामेवावसेया, मरुदेव्या आदेशान्तरेण नाभिकुलकरतुल्यत्वात्, तदुक्तं सिद्धप्राभृतटीकायां—'मरुदेवीवि आएसंतरेण नाभितुल्ल'त्ति सिद्धप्राभृतसूत्रेऽप्युक्तं—"ओगाहणा जहन्ना रयणीदुगं अह पुणाइ उक्कोसा । पंचेव धणुसयाइं धणुहपुहुत्तेण अहियाइं ॥ १ ॥" [अवगाहना जघन्या रत्निद्विकमथ पुनरुत्कृष्टा पञ्चैव धनुःशतानि धनुष्पृथक्त्वेनाधिकानि ॥ १ ॥] एतट्टीकाव्याख्या च "पृथक्त्वशब्दो वहुत्ववाची वहुत्वं चेह पञ्चविंशतिरूपं द्रष्टव्य"मिति ॥ ४७५ ॥ ५० ॥ इदानीं गिहिलिंग अन्नलिंगसलिंगसिद्धाण संखा उ'त्ति एकपञ्चाशत्तमं द्वारमाह—

इह चउरो गिहिलिंगे दसऽन्नलिंगे सयं च अट्ठहियं । विन्नेयं च सलिंगे समएणं सिज्झमाणाणं ॥ ४७६ ॥

'इह' मनुष्यलोके गृहिलिङ्गे वर्तमाना एकस्मिन् समये उत्कर्षतश्चत्वारः सिद्ध्यन्ति, तथा तापसाद्यन्यलिङ्गे वर्तमाना उत्कर्षत एकसमये दश सिद्ध्यन्ति, तथा शतं चैकमष्टाधिकं विज्ञेयमेकस्मिन् समये युगपदुत्कर्षतः 'स्वलिङ्गे' यतिलिङ्गे सिद्ध्यतामिति ॥ ४७६ ॥ ॥ ५१ ॥ साम्प्रतं 'बत्तीसाई सिज्झंति अविरय'मिति द्विपञ्चाशत्तमं द्वारमाह—

बत्तीसाई सिज्झंति अविरयं जाव अट्ठअहियसयं । अट्ठसमएहिं एक्केकूणं जावेक्कसमयंमि ॥ ४७७ ॥
बत्तीसा अडयाला सट्ठी बावत्तरी य बोद्धव्वा । चुलसीई छन्नउई दुरहियमट्ठोत्तरसयं च ॥ ४७८ ॥

'बत्तीस'मित्यादिगाथाद्वयं, एकादयो द्वात्रिंशत्पर्यन्ताः सिद्ध्यन्तो निरन्तरमष्टौ समयान् यावत् प्राप्यन्ते, अयमत्र परमार्थः—प्रथमे समये जघन्यत एको द्वौ वा उत्कर्षतो द्वात्रिंशत् सिद्ध्यन्ति, द्वितीयेऽपि समये जघन्यत एको द्वौ वा उत्कर्षतो द्वात्रिंशत्, एवं तृतीयेऽपि चतुर्थेऽपि यावदष्टमेऽपि समये जघन्यत एको द्वौ वा सिद्ध्यतः उत्कर्षतो द्वात्रिंशत् सिद्ध्यन्ति, परतोऽवश्यमन्तरं समयादिकं, न कोऽपि सिद्ध्यतीत्यर्थः, तथा त्रयस्त्रिंशदादयोऽष्टचत्वारिंशत्पर्यन्ता निरन्तरं सिद्ध्यन्त उत्कर्षतः सप्त समयान् यावत्प्राप्यन्ते, परतो नियमादन्तरं समयादिकं, तथा एकोनपञ्चाशदादयः षष्टिपर्यन्ता निरन्तरं सिद्ध्यन्त उत्कर्षतः षट् समयान् यावत् प्राप्यन्ते, ततः परमवश्यमन्तरं, तथा एकषष्ट्यादयो द्विसप्ततिपर्यन्ता निरन्तरं सिद्ध्यन्त उत्कर्षतः पञ्च समयान् यावत्प्राप्यन्ते, ततः ऊर्ध्वं नियमादन्तरं, तथा त्रिसप्तत्यादयश्चतुरशीतिपर्यन्ता निरन्तरं सिद्ध्यन्त उत्कर्षतश्चतुरः समयान् यावत्प्राप्यन्ते, परतोऽवश्यमन्तरं, तथा पञ्चाशीत्यादयः षण्णवतिपर्यन्ता निरन्तरं सिद्ध्यन्त उत्कर्षतस्त्रीन् समयान् यावदासाद्यन्ते, परतो नियमादन्तरं, तथा सप्तनवत्यादयो द्व्युत्तरशतपर्यन्ता निरन्तरं सिद्ध्यन्त उत्कर्षतो द्वौ समयौ यावत्प्राप्यन्ते, परतो नियमादन्तरं, तथा त्र्युत्तरशतादयोऽष्टोत्तरशतपर्यन्ताः सिद्ध्यन्तो नियमादेकमेव समयं यावत्प्राप्यन्ते, परतोऽवश्यमन्तरं समयादिकमिति जघन्यतः, उत्कर्षतश्च षण्मासान्तरं षण्मासान् यावत् न कोऽपि सिद्ध्यतीत्यत्र सर्वत्र भावना ॥ ४७८ ॥ ५२ ॥ 'थीवेए पुंवेए नपुंसए सिज्झमाणपरिसंखं' इति त्रिपञ्चाशत्तमं द्वारं विवरीतुमाह—

वीसित्थीगाउ पुरिसाण अट्ठसयं एगसमयओ सिज्झे । दस चेव नपुंसा तह उवरिं समएण पडि-

सेहो ॥ ४८० ॥ वीस नरकप्पजोइस पंच य भवणवण दस य तिरियाणं । इत्थीओ पुरिसा पुण

दस दस सव्वेऽवि कप्पविणा ॥ ४८१ ॥ कप्पट्ठसयं पुढवी आऊ पंकप्पभाउ चत्तारि । रयणाइसु तिसु दस दस छ तरूणमणंतरं सिज्झे ॥ ४८२ ॥

'**वीसी**'त्यादिगाथाः, एकस्मिन् समये उत्कर्षतः स्त्रियो विंशतिः सिद्ध्यन्ति, तथा पुरुषाणामष्टोत्तरं शतं एकसमये सिद्ध्यति, तथा दशैव नपुंसका एकसमयेन सिद्ध्यन्ति, उक्तसङ्ख्याया उपरि सर्वत्राप्येकसमयेन सिद्ध्यतां प्रतिषेधः । अथास्मिन्नेव द्वारे कस्या गतेरागताः कियन्त उत्कर्षत एकसमयेन सिद्ध्यन्तीति विशेषतः प्रतिपादयन्नाह—अग्रतः स्थितस्य 'इत्थीउ'त्ति पदस्य सर्वत्राभिसम्बन्धात् मनुष्याणां स्त्रियः स्त्रीत्वादुध्धृत्य अनन्तरभवे मनुष्यगतावागताः सत्यो यद्येकस्मिन् समये सिद्ध्यन्ति तदा उत्कर्षतो विंशतिरेव, तथा कल्पयोः—सौधर्मेशानयोः स्त्रियः स्वभवादुध्धृता अनन्तरभवे मनुष्यगतिं प्राप्य विंशतिः सिद्ध्यन्ति, द्वयोरेव कल्पयोः स्त्रिय उत्पद्यन्ते अतः कप्पत्ति सामान्योक्तावपि सौधर्मेशानयोरित्युक्तं, एवं ज्योतिषिकाणामपि स्त्रियः स्त्रीत्वादुध्धृता विंशतिः सिद्ध्यन्ति, तथा भवनपतीनां—असुरकुमारादीनां दशानामपि निकायानां व्यन्तराणां द्वात्रिंशज्जातीनां च स्त्रियः स्त्रीत्वादुध्धृताः प्रत्येकं पञ्च पञ्च सिद्ध्यन्ति, तथा पञ्चेन्द्रियतिरश्चां स्त्रियः स्त्रीत्वादुध्धृत्य दशैव सिद्ध्यन्ति, पुरुषाः पुनः सर्वेऽपि कल्पव्यतिरिक्ता मनुष्यज्योतिष्कभवनपतिव्यन्तरतिर्यग्गतिलक्षणस्थानपञ्चकसम्बन्धिनः पुरुषत्वादुध्धृत्य अनन्तर मनुष्यभवमागता एकसमयेनोत्कर्षतः प्रत्येकं दश दश सिद्ध्यन्ति, इह 'कल्पं विने'त्युक्तं ततः कल्पादुध्धृताः कियन्तः सिद्ध्यन्ति ?, तत्राह—'**कल्पाः**' कल्पस्था विमानवासिनो देवा अनन्तरभवे पुरुषत्वं प्राप्य एकसमयेनोत्कर्षतोऽष्टोत्तरं शतं सिद्ध्यन्ति, तथा '**पृथिव्याः**' पृथिवीकायिकेभ्योऽप्कायिकेभ्यश्च तथा पङ्कप्रभाया उद्धृताः सन्तः प्रत्येकं चत्वारश्चत्वारः तथा '**रयणाइसु**'त्ति सप्तम्याः पञ्चम्यर्थत्वेन रत्नादिभ्यो—रत्नप्रभाशर्कराप्रभावालुकाप्रभाभ्यस्तिसृभ्यः पृथिवीभ्यः उद्धृताः प्रत्येकं दश दश, धूमप्रभा-

दिभ्यस्तु तिसृभ्यः पृथिवीभ्य आगता न सिद्ध्यन्ति तथास्वाभाव्यात्, तथा 'तरूण'त्ति षष्ठी पञ्चम्यर्थे, तरासरुभ्यो—वनस्पतिभ्यः [illegible]

दिभ्यस्तु तिसृभ्यः पृथिवीभ्य आगता न सिद्ध्यन्ति तथास्वाभाव्यात्, तथा 'तरूण'त्ति पष्ठी पञ्चम्यर्थे, ततस्तरुभ्यो—वनस्पतिकायिकेभ्य उद्धृत्य अनन्तर मनुष्यभवमागता उत्कर्पत एकस्मिन् समये पडेव सिद्ध्यन्ति, तेजोवायूनां पुनरनन्तरभवेन मनुष्यत्वस्यैवाप्राप्तेः द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणां तु तथाभवस्वाभाव्यादेवानन्तरभवेन सिद्ध्यभाव इति, तथा चोक्तं प्रज्ञापनायाम्—"अणंतरागया णं भंते! नेरइया एगसमएणं केवइया अंतकिरियं पकरिंति?, गोयमा! जहन्नेण एगो वा दो वा तिन्नि वा उक्कोसेणं दस, रयणप्पभापुढविनेरइयावि एव चेव जाव वालुयप्पभापुढवीनेरइया, पंकप्पभापुढवीनेरइया उक्कोसेणं चत्तारि, असुरकुमारा दस, असुरकुमारीओ पञ्च, एवं जहा असुरकुमारा सदेवीया तहा जाव थणियकुमारा, पुढवीकाइया चत्तारि, एवं आउकाइयावि, वणस्सइकाइया छ, पंचिंदियतिरिक्खजोणिया दस, पंचिंदियतिरिक्खजोणिणीओवि दस, मणुस्सा दस, मणुस्सीओ वीसं, वाणमंतरा दस, वाणमंतरीओ पञ्च, जोइसिया दस, जोइसिणीओ वीसं, वेमाणिया अट्ठसयं, वेमाणिणीओ वीस"मिति, सिद्धप्राभृते च देवगतेरन्यत्र गतित्रयेऽपि दशेत्युक्तं 'सेसाण गईण दसदसगं'ति वचनात्, तत्त्वं तु श्रुतविदो विदन्ति, इह च पुंवेदेभ्यो देवादिभ्योऽनन्तरोद्धृता जीवाः केचित्पुरुपाः जायन्ते केचित् स्त्रियः केचिन्नपुंसकाः, एव स्त्रीवेदेभ्योऽपि देवीप्रभृतिभ्य उद्धृतानां भङ्गत्रयं, एवं नपुंसकेभ्योऽपि नारकादिभ्यो भङ्गत्रयं, सर्वसंख्यया भङ्गा नव, तत्र ये पुंवेदेभ्य उद्धृत्य पुरुषा भूत्वा सिद्ध्यन्ति तेपामेवैकस्मिन् समयेऽष्टोत्तर शतं सिद्ध्यति, शेपेपु पुनरष्टसु भङ्गकेपु प्रत्येकं दश दशैव, इदमुक्तं भवति—देवेभ्य आगताः पुरुपा भूत्वा एकसमयेनाष्टोत्तरं शतं सिद्ध्यन्ति, स्त्रियो नपुसकाश्च भूत्वा प्रत्येकं दशैव, देवीभ्यश्चागताः पुरुपा अपि भूत्वा दशैव एवं स्त्रियो नपुंसकाश्च, यत्तु वैमानिकदेवीभ्यो ज्योतिष्कदेवीभ्यो मानुपीभ्यश्चागता विंशतिः सिद्ध्यन्तीत्युक्तं तत्र पुंस्त्रीनपुंसकात् द्विकसंयोगतस्त्रिकसंयोगतो वा मिलिताः सन्तो विंशतिः सिद्ध्यन्ति, न पुनः केवलाः पुरुपाः स्त्रियो नपुंसका वा, यदपि विंशतिः स्त्रिय एकस-

मयेन सिद्ध्यन्तीत्युक्तं तत्रापि काश्चित्पुरुषेभ्यः काश्चित् स्त्रीभ्यः काश्चिन्नपुंसकेभ्य आगताः सन्तो मिलिताः विंशतिः सिद्ध्यन्ति, न पुनः केवलेभ्यः पुरुषेभ्यः केवलाभ्यः स्त्रीभ्यः केवलेभ्यश्च नपुंसकेभ्यः, एवमनया दिशा सर्वेऽपि भङ्गा भावनीयाः, तदुक्तं सिद्धप्राभृतसूत्रे —"सेसा उ अट्ठ भंगा दसगं दसगं तु होइ इक्केको ॥" इति, अपरश्चात्र विशेषो दर्श्यते, यथा नन्दनवने चत्वार एकसमये सिद्ध्यन्ति, 'नंदनवणे चत्तारि' इति सिद्धप्राभृतटीकावचनात्, एकतरस्मिन् विजये विंशतिः, 'वीसा एगयरे विजये' इति वचनात्, संहरणतः पुनः कर्मभूम्यकर्मभूमिकूटशैलादिषु सर्वेष्वपि स्थानेष्वेकसमयेनोत्कर्षतो दश दश, पण्डकवने तु संहरणतो द्वौ, पञ्चदशस्वपि कर्मभूमिषु प्रत्येकं जन्मतोऽष्टोत्तरं शतं, यदुक्त सिद्धप्राभृतसूत्रे—"संकमणाए दसगं दो चेव हवन्ति पंडगवणंमि । समएण य अट्ठसयं पन्नरससु कम्मभूमीसु ॥ १ ॥" तथोत्सर्पिण्यामवसर्पिण्यां च प्रत्येकं तृतीये चतुर्थे चारकेऽष्टशतं, अवसर्पिण्यां पञ्चमारके विंशतिः शेषेष्वरकेषु प्रत्येकमुत्सर्पिण्यामवसर्पिण्यां च संहरणतो दश, उक्तं च सिद्धप्राभृतसूत्रे—"ओसप्पिणिउस्सप्पिणि तइयचउत्थयसमासु अट्ठसयं । पञ्चमियाए वीसं दसगं दसगं तु सेसासु ॥ १ ॥" तत्र पञ्चम्या समायामवसर्पिण्याः सम्बन्धिन्यां नोत्सर्पिण्याः तत्र तीर्थाभावादिति ॥ ४८२ ॥ ५३ ॥ इदानीं 'सिद्धाणं संठाणं'ति चतुष्पञ्चाशत्तमं द्वारमाह—

दीहं वा ह्रस्सं वा जं संठाणं तु आसि पुव्वभवे । तत्तो तिभागहीणा सिद्धाणोगाहणा भणिया ॥ ४८३ ॥ जं संठाणं तु इहं भवं चयंतस्स चरिमसमयंमि । आसीय पएसघणं तं संठाणं तहिं तस्स ॥ ४८४ ॥ उत्ताणओ य पासिल्लओ य ठियओ निसन्नओ चेव । जो जह करेइ कालं सो तह उववज्जए सिद्धो ॥ ४८५ ॥

'दीहे'त्यादिगाथात्रयं, दीर्घं वा—पञ्चधनुःशतप्रमाणं ह्रस्वं वा—हस्तद्वयप्रमाणं वाशब्दान्मध्यमं वा विचित्रं, यच्चरमभवे आसीत् संस्थानं ततः—तस्मात्संस्थानात् त्रिभागहीना—वदनोदरादिरन्ध्रपूरणात् तृतीयेन भागेन हीना सिद्धानामवगाहना, अवगाहन्ते अस्यामित्यवगाहना—स्वावस्थैव भणिता तीर्थकरगणधरैरिति, भवगतसंस्थानप्रमाणापेक्षया त्रिभागहीनं तत्र संस्थानमानमिति भावः ॥ ४८३ ॥ एतदेव स्पष्टतरमुपदर्शयति—'यत्संस्थानं' यावत्प्रमाणं संस्थानं 'इह' मनुष्यभवे आसीत् तदेव 'भवं' भवन्ति प्राणिनः कर्मवशवर्तिनोऽस्मिन्निति भवं—शरीरं संसारं वा त्यजतः काययोगं परिजिहानस्येति भावः चरमसमये सूक्ष्मक्रियाऽप्रतिपातिध्यानबलेन वदनोदरादिरन्ध्रपूरणात् त्रिभागहीनं प्रदेशघनं आसीत् तदेव प्रदेशघनं मूलप्रमाणापेक्षया त्रिभागहीनप्रमाणं संस्थानं 'तत्र' लोकाग्रे 'तस्य' सिद्धस्य नान्यदिति ॥ ४८४ ॥ तस्य च किमेकेनैवाकारेणावस्थानमुतान्यथाऽपीत्याह—उत्तान एव उत्तानकः पृष्ठतोऽधोवनतादिस्थानतः पार्श्वतो वा—तिर्यग्व्यवस्थितः, स्थितः—ऊर्द्ध्वस्थानतः निषण्णश्चैव—उपविष्टः, किंबहुना ?, यो 'यथा' येन प्रकारेणावस्थितः सन् कालं करोति स 'तथा' तेन प्रकारेणोपपद्यते सिद्ध इति ॥ ४८५ ॥ ५४ ॥ इदानीं 'अवठिइठाणं च सिद्धाणं' इति पञ्चपञ्चाशत्तमं द्वारमाह—

ईसिप्पब्भाराए उवरिं खलु जोयणस्स जो कोसो । कोसस्स य छब्भाए सिद्धाणोगाहणा भणिया ॥ ४८६ ॥ अलोए पडिहया सिद्धा, लोयग्गे य पइट्ठिया । इह बोंदिं चइत्ताणं, तत्थ गंतूण सिज्झइ ॥ ४८७ ॥

'ईसी'त्यादि गाथाद्वयं, इह सर्वार्थसिद्धविमानादूर्द्ध्वं द्वादशभिर्योजनैः पञ्चचत्वारिंशद्योजनलक्षविष्कम्भा वृत्तत्वादायामतोऽप्येतावन्माना बहुमध्यदेशभागे च आयामविष्कम्भाभ्यामष्टयोजनप्रमाणे क्षेत्रेऽष्टयोजनबाहल्या तदनन्तरं सर्वासु दिक्षु विदिक्षु च प्रदेशहान्या

परिहीयमाना परिहीयमाना सर्वेषु चरमान्तेषु मक्षिकापत्रादपि प्रतनुतरत्वादङ्गुलासङ्ख्येयभागमात्रबाहल्या सर्वश्वेतसुवर्णमयी स्फटिकनिर्मला उत्तानच्छत्रसंस्थिता घृतभृततथाविधकरोटिकाकारा च ईषत्प्राग्भारा नाम सिद्धशिला भवति, स्थापना चेयं ◡, सर्वार्थाद् द्वादशभिर्योजनैर्लोकान्त इत्यन्ये, तस्याश्चेषत्प्राग्भाराया उपरि योजने गते लोकान्तो भवति, तस्य च योजनस्य य उपरितनक्रोशः—चतुर्थ गव्यूतं तस्य च क्रोशस्य सर्वोपरितने षष्ठे भागे—त्रयस्त्रिंशदधिकानि त्रीणि धनुःशतानि धनुस्त्रिभागश्चेत्येवंरूपे सिद्धानामवगाहना—अवस्थितिर्भणिता, एतावत्या एवोत्कर्षतः सिद्धावगाहनाया भावात्, यदुक्तं—"तिन्नि सया तेत्तीसा धणुत्तिभागो य कोस छब्भाओ। जं परमोगाहोऽयं तो ते कोसस्स छब्भागे ॥ १ ॥" तथा 'अलोए' इह सप्तमी तृतीयार्थे अलोकेन—केवलाकाशास्तिकायरूपेण **'प्रतिहताः'** स्खलिताः सिद्धाः, इह च तत्र धर्मास्तिकायाद्यभावात्तदानन्तर्यवृत्तिरेव प्रतिस्खलनं, न तु सम्बन्धे सति विघातोऽप्रतिघातत्वात्, सप्रतिघातानां हि सम्बन्धे सति विघातो नान्येषां इति, तथा **'लोकस्य'** पञ्चास्तिकायात्मकस्याग्रे—मूर्धनि **'प्रतिष्ठिताः'** अपुनरागत्या व्यवस्थिताः, तथा **'इह'** मनुष्यक्षेत्रे **'बोन्दिं'** तनुं त्यक्त्वा **'तत्र'** लोकाग्रे समयान्तरप्रदेशान्तरास्पर्शनेन गत्वा **'सिद्ध्यन्ति'** निष्ठितार्था भवन्ति, अत्रानुस्वारलोपो द्रष्टव्यः, अथवा एकवचनतोऽप्येवमुपन्यासः सूत्रशैल्या अविरुद्ध एव, तथा चान्यत्रापि दृश्यते—"वत्थगंधमलंकारं, इत्थिओ सयणाणि य। अच्छंदा जे न भुंजति, न से चाइत्ति वुच्चइ ॥ १ ॥" ॥ ४८६—४८७ ॥ ५५ ॥ सम्प्रति **'अवगाहणा य तेसिं उक्कोस'**त्ति षट्पञ्चाशत्तमं द्वारमाह—

तिण्णि सया तेत्तीसा धणुत्तिभागो य होइ बोद्धव्वो। एसा खलु सिद्धाणं उक्कोसोगाहणा भणिया ॥ ४८८ ॥

५५ सिद्धस्थानं गा. ४८६–८७
५६ उत्कृष्टावगाहना गा. ४८८

धनुषां त्रीणि शतानि त्रयस्त्रिंशदधिकानि धनुषस्तृतीयभागश्च भवति बोद्धव्य. एषा खलु सिद्धानामुत्कृष्टाऽवगाहना भणिता, इयमत्र भावना—सिद्धिगमनयोग्योत्कृष्टावगा[illegible]

धनुषां त्रीणि शतानि त्रयस्त्रिंशदधिकानि धनुषस्तृतीयभागश्च भवति बोद्धव्यः एषा खलु सिद्धानामुत्कृष्टाऽवगाहना भणिता, इयमत्र भावना–सिद्धिगमनयोग्योत्कृष्टावगाहनायाः पञ्चधनुःशतरूपायास्तृतीयो भागः पट्षष्ट्यधिकं धनुःशतं चतुःषष्टिश्चाङ्गुलानि, स च सिद्धिगमनकाले वदनोदरादिविवरपूरणेन सङ्कोचित इति धनुःशतपञ्चकात्पात्यते, ततः शेषमुत्कृष्टा सिद्धावगाहनेति, यत्पुनः पञ्चविंशत्यधिकपञ्चधनुःशतप्रमाणमुत्कृष्टमवगाहनामानं सिद्धिगमनयोग्यानां मरुदेवीप्रभृतीनां क्वापि श्रूयते तदादेशान्तरेण ज्ञातव्यं ॥ ४८८ ॥ ५६ ॥ इदानीं '**मज्झिमसिद्धोगाहण**'त्ति सप्तपञ्चाशत्तमं द्वारमाह—

चत्तारि य रयणीओ रयणि तिभागूणिया य बोद्धव्वा । एसा खलु सिद्धाणं मज्झिमओगाहणा भणिया ॥ ४८९ ॥

चतस्रो रत्नयो–हस्ता रत्निश्च त्रिभागोना बोद्धव्या, एपा खलु सिद्धानां मध्यमावगाहना भणिता, श्रीमहावीरस्य हि भगवतः सप्त हस्ताः शरीरमानं, ततः सिद्धावस्थायां शुषिरपूरणायाङ्गुलाष्टकाधिकहस्तद्वयरूपे त्रिभागे समुत्सारिते शेषं चत्वारो हस्ताः पोडश चाङ्गुलानि मध्यमावगाहनेति, उपलक्षणं चैतत्, तत उत्कृष्टायाः सिद्धावगाहनाया अधो जघन्यायाश्चोपरि सर्वापि मध्यमावगाहना भवतीत्यवगन्तव्यं, आह–जघन्यपदे सप्तहस्तोच्छ्रितानामागमे सिद्धिरुक्ता तत एषा जघन्या प्राप्नोति कथं मध्यमा?, तदयुक्तं, वस्तुतत्त्वापरिज्ञानात्, जघन्यपदे हि तीर्थकरापेक्षया सप्तहस्तोच्छ्रितानां सिद्धिरुक्ता सामान्यकेवलिनां तु हीनप्रमाणानामपि भवति, इदमपि चावगाहनामानं चिन्त्यते सामान्यसिद्धापेक्षया, ततो न कश्चिद्दोषः ॥ ४८९ ॥ ५७ ॥ इदानीं '**जहन्न सिद्धोगाहण**'त्यष्टपञ्चाशत्तमं द्वारमाह—

प्रव० सारोद्धारे तत्त्वज्ञानवि०

॥ ११७ ॥

एगा य होइ रयणी अट्ठेव य अंगुलाइ साहीया । एसा खलु सिद्धाणं जहण्णओगाहणा भणिया ॥ ४९० ॥

एका च भवति रत्निः परिपूर्णा अष्टौ चाङ्गुलान्यधिकानि एषा खलु सिद्धानां जघन्यावगाहना भणिता तीर्थकरगणधरैः, सिद्धिगमनयोग्यानां हि जघन्या अवगाहना हस्तद्वयप्रमाणा, ततः शुषिरपूरणाय षोडशाङ्गुललक्षणे त्रिभागे पातिते सति अङ्गुलाष्टकाधिक एको हस्तो जघन्यावगाहना भवति, एषा च कूर्मपुत्रादीनां द्विहस्तानामवसेया, यद्वा सप्तहस्तोच्छ्रितानामपि यन्त्रपीलनादिना संवर्तितशरीराणामिति ॥ ४९० ॥ ५८ ॥ इदानीं 'सासयजिणपडिमानामाइं'त्येकोनषष्टं द्वारमामन्त्रणपूर्वमाशिषा प्राह—

सिरि उसहसेणपहु १ वारिसेण २ सिरिवद्धमाणजिणनाह ३ । चंदाणण ४ जिण सव्वेवि भवहरा होह मह तुब्भे ॥ ४९१ ॥

श्रीवृषभसेनप्रभो! वारिषेण श्रीवर्धमानजिननाथ चन्द्राननजिन सर्वेऽपि यूयं 'भवहराः' संसारनिर्नाशका भवत ममेति ॥ ४९१ ॥ सम्प्रति 'जिनकप्पिगोपगरणसंख'त्ति षष्टितमं द्वारमाह—

पत्तं पत्ताबंधो पायट्ठवणं च पायकेसरिया । पडलाइं रयत्ताणं च गुच्छओ पायनिज्जोगो ॥ ४९२ ॥ तिन्नेव य पच्छागा रयहरणं चेव होइ मुहपोत्ती । एसो दुवालसविहो उवही जिणकप्पियाणं तु ॥ ४९३ ॥ जिणकप्पियावि दुविहा पाणीपाया पडिग्गहधरा य । पाउरणमपाउरणा एक्केक्का ते भवे दुविहा ॥ ४९४ ॥ दुग १ तिग २ चउक्क ३ पणगं ४ नव ५ दस ६ एक्कारसेव ७ बारसगं ८ । एए अट्ठ विगप्पा जिणकप्पे हुंति उवहिस्स ॥ ४९५ ॥ दुत्तीरयहरणेहिं दुविहो तिविहो य एक्क- ... ओ । चउ । कप्पकुएणं कप्पतिगेणं तु पंचविहो ॥ ४९६ ॥ दुविहो तिविहो चउहा पंच- ... वालसहा ॥ ४९७ ॥ अहवा दुगं

५७ मध्यमावगाहना गा ४८९

५८ जघन्यावगाहना गा. ४९०

६० शाश्वतप्रतिमाः गा. ४९१

॥ ११७ ॥

एए अट्ठ विगप्पा जिणकप्पे हुंति उवहिस्स ॥ ४९५ ॥ पुत्तीरयहरणेहिं दुविहो तिविहो य एक्क-
कप्पजुओ । चउहा कप्पदुएणं कप्पतिगेणं तु पंचविहो ॥ ४९६ ॥ दुविहो तिविहो चउहा पंच-
विहोऽविहु सपायनिज्जोगो । जायइ नवहा दसहा एक्कारसहा दुवालसहा ॥ ४९७ ॥ अहवा दुगं
च नवगं उवगरणे हुंति दुन्नि उ विगप्पा । पाउरणवज्जियाणं विसुद्धजिणकप्पियाणं तु ॥ ४९८ ॥
तवेण सुत्तेण सत्तेण, एगत्तेण बलेण य । तुलणा पंचहा वुत्ता, जिणकप्पं पडिवज्जओ ॥ ४९९ ॥

'पत्त'मित्यादिगाथाऽष्टकं, उपक्रियते व्रती अनेनेत्युपकरणं—उपधिरित्यर्थः, स चोपधिर्द्विधा—औधिक औपग्रहिकश्च, ओघः—प्रवाहः सामान्यमितियावत् तत्र भव औधिको नित्यमेव यो गृह्यते इत्यर्थः, उपः—आत्मनः समीपे संयमोपष्टम्भार्थं वस्तुनो ग्रहणमुपग्रहः स प्रयोजनमस्येत्यौपग्रहिकः, कारणे आपन्ने संयमयात्रार्थं यो गृह्यते न पुनर्नित्यमेव स औपग्रहिक इत्यर्थः, तत्र औधिक उपधिर्द्विविधो—गणनाप्रमाणेन प्रमाणप्रमाणेन च, तत्र गणनाप्रमाणमेकद्वित्र्यादिरूपं प्रमाणप्रमाणं तु दीर्घपृथुत्वादिरूपं, एवमौपग्रहिकोपधेरपि भेदद्वयं भणनीयं, तत्र औधिकोपधिर्गणनाप्रमाणतो जिनकल्पिकानामिह प्रतिपाद्यते, तत्र पात्रं—पतद्ग्रहः १ पात्रबन्धो येन पात्रं धार्यते वस्त्रखण्डेन चतुरस्रेण २ पात्रकस्थापनं कम्बलमयं यत्र पात्रकाणि स्थाप्यन्ते ३ पात्रकेसरिका—पात्रप्रत्युपेक्षणिका या चिलिमिलिकेति प्रसिद्धा ४ पटलानि यानि भिक्षां भ्रमद्भिः पात्रोपरि दीयन्ते ५ रजस्त्राणानि—पात्रवेष्टनकानि ६ प्राकृतत्वाच्च सूत्रे एकवचननिर्देशः गोच्छकः—कंबलखण्डमयो यः पात्रकोपरि दीयते ७ अयं सप्तविधः पात्रनिर्योगः, पात्रपरिकर इत्यर्थः ॥४९२॥ तथा त्रय एव प्रच्छादकाः—प्रावरणरूपाः कल्पा इत्यर्थः, द्वौ सूत्रमयावेक ऊर्णामयो ३ रजोहरणं ४ चैव भवति मुखपोतिका ५, एष उत्कर्षतो द्वादशविध उपधिर्जिनकल्पिकानां

भवति ॥४९३॥ ननु जिनकल्पिका एकस्वरूपा एव भवन्त्याहोश्वित्पृथक्स्वरूपा अपीत्याह–'जिणे'त्यादि,जिनानां कल्पः–आचारो जिनकल्पः स विद्यते येषा ते 'अत इनिठना'विति (पा०५-२-११५) ठनि जिनकल्पिकाः, अपिः पुनरर्थो, जिनकल्पिकाः पुनर्द्विविधा–द्विभेदाः, तावेव भेदावाह–पाणी एव पात्रं येषां ते पाणिपात्राः—पाणिपात्रभोजिन एके, पतद्ग्रहधराः–पतद्ग्रहभोजिनो द्वितीयाः, ते पुनरेकैके द्विभेदा भवेयुः–सप्रावरणा अप्रावरणाश्च, अत्र च सूत्रे प्राकृतत्वात्सलोपो द्रष्टव्यः ॥४९४॥ ननु जिनकल्पिकानां द्वादशविध उपधिरमिदधे स किं सर्वेषामेकविध एव भवति ?, नेत्याह–'दुगे'त्यादि,द्विकं त्रिकं चतुष्कं पञ्चकं नवक दशकं एकादशकं द्वादशकमित्येतेऽष्टौ विकल्पा जिनकल्पे भवन्त्युपधेरिति ॥ ४९५ ॥ तानेव व्याचष्टे–'पुत्ती'त्यादिगाथाद्वयं, मुखपोतिकारजोहरणाभ्यां द्विविधः, कोऽर्थः ?–मुखपोतिकारजोहरणलक्षणमुपकरणद्वयमेव पाणिपात्राः प्रावरणवर्जिता जिनकल्पिका धारयन्ति, तथा तेषामेव सप्रावरणानामेकेन कल्पेन युक्तः सन् पूर्वोक्त उपधिस्त्रिविधो भवति, तथा स एव मुखवस्त्रिकारजोहरणरूप उपधिः कल्पद्वयेन सहितश्चतुर्विधः कल्पत्रयेण संयुक्तः पुनः पञ्चविधो भवति, तथा पूर्वोक्त एव द्विविधस्त्रिविधश्चतुर्विधः पञ्चविधश्च उपधिः सप्तविधपात्रनिर्योगसहितः सन् यथाक्रमं नवविधो दशविध एकादशविधो द्वादशविधश्चजायते, तत्र रजोहरणमुखपोतिकासप्तविधपात्रनिर्योगसहितो नवविध उपधिः पात्रभोजिनामप्रावरणानां ज्ञेयः, शेषस्तु दशविध एकादशविधो द्वादशविधश्च सप्रावरणानां पात्रभोजिनामिति ॥ ४९६–४९७ ॥ अथ सूत्रकृदेवाप्रावरणानामुपकरणसङ्ख्यामाह–'अहवे'-त्यादि, पूर्वं सामान्यतो जिनकल्पिकोपधेरष्टौ भेदाः प्रतिपादिताः, अथवा द्विकं नवकं चेति द्वावेव भेदौ, तत्र द्विकं रजोहरणमुखपोतिकारूपं नवकं तु रजोहरणमुखपोतिकासप्तविधपात्रनिर्योगलक्षणं, इह च ये प्रावरणवर्जितास्ते स्वल्पोपधित्वेन विशुद्धजिनकल्पिका भण्यन्ते, तेषामेवेदं द्विकनवकलक्षणं भेदद्वयं, अविशुद्धजिनकल्पिकानां तु पूर्वोक्ता एव भेदा इति ॥ ४९८ ॥ जिनकल्पप्रतिपत्तिश्च परिकर्मणापूर्विकैव भवति

अतः पूर्वं परिकर्मणाप्रतिपादनार्थमाह—'तवेणे'त्यादि, तोल्यते–परीक्ष्यते आत्मा यया सा तुलना–परिकर्मणा आत्मनो जिनकल्प प्रतिपरीक्षणमित्यर्थः, सा पञ्चधा–पञ्चप्र

अतः पूर्वं परिकर्मणाप्रतिपादनार्थमाह—'तवेणे'त्यादि, तोल्यते—परीक्ष्यते आत्मा यया सा तुलना—परिकर्मणा आत्मनो जिनकल्पाङ्गीकरणं प्रतिपरीक्षणमित्यर्थः, सा पञ्चधा—पञ्चभेदा उक्ता जिनकल्पं प्रतिपद्यमानस्य, कथमिति तत्राह—'तपसा' चतुर्थादिषण्मासान्ततपोऽभ्यासेनात्मानं भावयति, यद्येतावत्तपः कुर्वाणः प्रथममेव न बाध्यते तदा जिनकल्पं प्रतिपद्यते, नान्यथेति भावः १ 'सूत्रेण' नवपूर्वादिलक्षणेन जिनकल्पोचितेन तथाऽभ्यासं करोति यथा पश्चानुपूर्व्यादिक्रमेण तत्परावर्तयितुं शक्नोति २ 'सत्त्वेन' मानसिकावष्टम्भलक्षणेनात्मानं तथा तोलयति यथा शून्यगृहचत्वरश्मशानादिस्थानेषु भयजनकेषु कायोत्सर्गादिकरणसमये निसर्गनिरर्गलदुर्गोपसर्गपरीषहादिभिरक्षोभ्यो भवति ३ एकत्वेनात्मानं भावयति, एकाक्येव पर्यटन् यदि विश्रोतसिकादिभिः [परिणामवक्रतादिभिः] न बाध्यते तदा जिनकल्पं प्रतिपद्यते, नान्यथेति ४ 'बलेन' एकाङ्गुष्ठाद्यवष्टम्भतश्चिरस्थायित्वादिरूपेण शारीरेण धृतिरूपेण च मानसेनावष्टम्भेनात्मानं परीक्षयतीति ५, एतैः पञ्चभिः प्रकारैस्तुलनां विधाय पश्चाज्जिनकल्पप्रतिपत्तिः करणीयेति ॥४९९॥ इदानीं 'थविरकप्पोवगरणाइं'ति एकषष्टितमं द्वारमाह—

एए चेव दुवालस मत्तग अइरेग चोलपट्टो उ । एसो चउदसरूवो उवही पुण थेरकप्पंमि ॥५००॥ तिण्णि विहत्थी चउरंगुलं च भाणस्स मज्झिमपमाणं । एत्तो हीण जहन्नं अइरेगयरं तु उक्कोसं ॥ ५०१ ॥ पत्ताबंधपमाणं भाणपमाणेण होइ कायव्वं । जह गंठिंमि कयंमि ३ कोणा चउरंगुला हुंति ॥ ५०२ ॥ पत्तगठवणं तह गुच्छगो य पायपडिलेहणी चेव । तिण्हंपि उ प्पमाणं विहत्थी चउरंगुलं चेव ॥ ५०३ ॥ अड्ढाइज्जा हत्था दीहा छत्तीसअंगुले रुंदा । बीयं पडिग्गहाओ ससरीराओ य निप्फण्णं ॥ ८ ॥ ॥ ५०४ ॥ कयलीगब्भदलसमा पडला उक्किट्ठमज्झिमजहण्णा । गिम्हे

हेमंतंमि य वासासु य पाणरक्खट्ठा ॥ ५०५ ॥ तिण्णि चउ पंच गिम्हे चउरो पंचच्छगं च हेमंते । पंच च्छ सत्त वासासु होंति घणमसिणरूवा ते ॥ ५०६ ॥ माणं तु रयणत्ताणे भाणपमाणेण होइ निप्फन्नं । पायाहिणं करंतं मज्झे चउरंगुलं कमइ ॥ ५०७ ॥ कप्पा आयपमाणा अड्ढाइज्जा य वित्थडा हत्था । दो चेव सुत्तियाओ उण्णिय तइओ मुणेयव्वो ॥ ५०८ ॥ बत्तीसंगुलदीहं चउवीसं अंगुलाइं दंडो से । अट्ठंगुला दसाओ एगयरं हीणमहियं वा ॥ ५०९ ॥ चउरंगुलं विहत्थी एयं मुहणंतगस्स उ पमाणं । बीओऽवि य आएसो मुहप्पमाणेण निप्फण्णं ॥ ५१० ॥ जो मागहओ पत्थो सविसेसयरं तु मत्तगपमाणं । दोसुवि दव्वग्गहणं वासावासे य अहिगारो ॥ ५११ ॥ सूवोयणस्स भरियं दुगाउअद्धाणमागओ साहू । भुंजइ एगट्ठाणे एयं किर मत्तगपमाणं ॥ ५१२ ॥ दुगुणो चउग्गुणो वा हत्थो चउरस्स चोलपट्टो उ । थेरजुवाणाणट्ठा सण्हे थुल्लंमि य विभासा ॥ ५१३ ॥ संथारुत्तरपट्टो अड्ढाइज्जा य आयया हत्था । दोण्हंपि य वित्थारो हत्थो चउरंगुलं चेव ॥ ५१४ ॥ आयाणे निक्खमणे ठाणे निसियण तुयट्ट संकोए । पुव्विं पमज्जणट्ठा लिंगट्ठा चेव रयहरणं ॥ ५१५ ॥ संपाइमरयरेणू पमज्जणट्ठा वयंति मुहपोत्तीं । नासं मुहं च बंधइ तीए वसहिं पमज्जंतो ॥ ५१६ ॥ छक्कायरक्खणट्ठा पायग्गहणं जिणेहिं पन्नत्तं । जे य गुणा संभोगे हवंति ते पायगहणेऽवि ॥ ५१७ ॥ तणगहणानलसेवानिवारणा धम्मसुक्कझाणट्ठा । दिट्ठं कप्पग्गहणं गिला-
णमरणट्ठया चेव ॥ ५१८ ॥ [illegible]

णमरणट्ठया चेव ॥ ५१८ ॥ वेउव्वऽवाउडे वाइए य ह्री खद्धपजणणे चेव । तेसिं अणुग्गहट्ठा लिंगुदयट्ठा य पट्टो य ॥ ५१९ ॥

'एए' इत्यादि गाथा विंशतिः, एत एव–अनन्तरोदिता जिनकल्पिकसम्बन्धिनः पात्रकाद्या मुखवस्त्रिकापर्यन्ता द्वादश उपधिभेदाः, अतिरिक्तं च मात्रकं चोलपट्टकश्च, एष चतुर्दशविध उपधिः पुनः '**स्थविरकल्पे**' स्थविरकल्पविषये भवति गणनाप्रमाणेनेति ॥ ५०० ॥ इदानीं पात्रकस्य प्रमाणमाह–'**तिन्नी**'त्यादि, तिस्रो वितस्तयश्चतुरङ्गुलं च चतुर्णामङ्गुलानां समाहारश्चतुरङ्गुलं चत्वार्यङ्गुलानि चेत्यर्थः, इदं भाजनस्य मध्यमं प्रमाणं, अयमर्थः–वर्तुलस्य सर्वतः समचतुरस्रस्य सुप्रतिष्ठानस्य निश्छिद्रस्य निर्व्रणस्य स्निग्धवर्णोपेतस्य पात्रस्य परिधिर्दवरकेण मीयते, तत्र च मिते यदा मानदवरकस्तिस्रो वितस्तयश्चत्वारि चाङ्गुलानि भवन्ति तदा तत्पात्रं मध्यमप्रमाणं भवति, '**इतो**' मध्यमप्रमाणात् पात्रकात् हीनं द्विवितस्त्येकवितस्त्यादिमानं यत्पात्रं तज्जघन्य, '**अतिरिक्ततरं तु**' मध्यमप्रमाणात्तद्बृहत्तरमुत्कृष्टं भवति ॥ ५०१ ॥ पात्रवन्धप्रमाणमाह–'**पत्ते**'त्यादि, पात्रवन्धप्रमाणं भाजनप्रमाणेन भवति करणीयं, यदि मध्यमं पात्रं भवति तदा पात्रवन्धकोऽपि तत्प्रमाणः कार्यः, अथ जघन्यं तदा सोऽपि तदनुसारेण करणीयः, अथोत्कृष्टप्रमाणं पात्रं तदा सोऽपि गुरुतरः कार्यः, (ग्रन्थाग्रं ५०००) किं वहुना ?, यथा ग्रन्थौ '**कृते**' दत्ते सति '**कोणाः**' ग्रन्थेरञ्चलाश्चतुरङ्गुला भवन्ति तथा पात्रवन्धकः कार्य इति ॥ ५०२ ॥ अथ पात्रस्थापनकगोच्छकपात्रप्रत्युपेक्षणिकाना प्रमाणमाह–'**पत्तगे**'त्यादि, अथ पात्रकस्थापनं तथा गोच्छकस्तथा पात्रप्रतिलेखनी च एतेषां त्रयाणामपि प्रमाणमेका वितस्तिश्चतुर्भिरङ्गुलैरधिका षोडशाङ्गुलानीत्यर्थः, प्रयोजनं तु पात्रवन्धपात्रस्थापनयो रजःप्रभृतिरक्षणं गोच्छकस्य भाजनवस्त्राणां पटलादीनां प्रमार्जनं केशरिकायास्तु पात्रप्रमार्जनमिति, उक्तं च—''रयमाइरक्खणट्ठा पत्तावंधो य पायठवणं च । होइ पम-

ज्जणहेउं गुच्छओ भाणवत्थाणं ॥ १ ॥ पायपमज्जणहेउं केसरिया इत्थ होइ णायव्वा ॥" [रजआदिरक्षणार्थं पात्रबन्धश्च पात्रस्थापनं च । भवति प्रमार्जनहेतोर्गोच्छको भाजनवस्त्राणां ॥ १ ॥ पात्रप्रमार्जनहेतोः पात्रकेसरिका भवति ज्ञातव्या ॥] ॥ ५०३ ॥ अथ पटलानां प्रमाणमाह– 'अड्ढे'त्यादि, अर्धतृतीयान् हस्तान्–सार्धौ द्वौ हस्तौ दीर्घाणि–आयतानि षट्त्रिंशदङ्गुलानि एको हस्तो द्वादशाङ्गुलानि चेत्यर्थो रुन्द्राणि–विस्तीर्णानि पटलकानि भवन्ति, अथवा द्वितीयमिदं प्रमाणं–पतद्ग्रहात् स्वशरीराच्च निष्पन्नं, कोऽर्थः ?–महति पात्रके स्थूले शरीरे लघुतरे पात्रके कृशे शरीरे वा पटलकान्यपि तदनुसारेण करणीयानि ॥ ५०४ ॥ तानि च कीदृशानि भवन्तीत्याह–'कयली'त्यादि, कदलीगर्भदलसमानि शुक्लानि मसृणश्लक्ष्णानि घनानि चेत्यर्थः क्षौमाणि पटलान्युत्कृष्टमध्यमजघन्यभेदभिन्नानि भवन्ति, उत्कृष्टत्वमध्यमत्वजघन्यत्वानि तु शोभनत्वादिस्वरूपापेक्षया परिगृह्यन्ते, न तु सङ्ख्यापेक्षया, तानि च 'ग्रीष्मे' उष्णकाले 'हेमन्ते' शीतकाले 'वर्षासु च' वर्षाकाले प्रत्येकं २ त्रिविधानि ज्ञेयानि, तानि च किमर्थं क्रियन्ते ?, तत्राह—'प्राणरक्षार्थं' सम्पातिमादिजीवरक्षणनिमित्तं, उपलक्षणत्वात्पक्षिपुरीपपांशुपातादिरक्षणार्थं लिङ्गसंवरणार्थञ्च, एतदुक्तं भवति–अस्थगिते पात्रके सम्पातिमाः सत्त्वाः पतन्ति पवनप्रकम्पितपादपादेः पत्रपुष्पफलादीनि सचित्तरजःसलिलादयो व्योमवर्तिविहङ्गमपुरीपवात्याहतपांशुप्रकरादयश्च निपतन्ति ततस्तत्संरक्षणार्थं पटलानि ध्रियन्ते, तथा भिक्षां भ्रमतः साधोः कदाचिद्वेदोदयोऽपि सम्भवति ततस्तैर्विकृतलिङ्गस्थगनं क्रियते ॥ ५०५ ॥ अथैतेषामेवोत्कृष्टमध्यमजघन्यानां ग्रीष्मादिषु सङ्ख्यामाह–'तिण्णी'त्यादि, ग्रीष्मे उत्कृष्टानि–अत्यन्तशोभनानि त्रीणि पटलानि भवन्ति, कालस्यात्यन्तरूक्षत्वात् सत्वरं सचित्तपृथ्वीरजःप्रभृतीनां परिणतेस्तेन पटलभेदायोगात्, मध्यमानि–न शोभनानि नाप्यशोभनानि चत्वारि, तेषां प्रभूततराणामेव स्वकार्यसाधनात्, जघन्यानि–जीर्णप्रायाणि अत्यन्तमशोभनानि पञ्चैव । तथा हेमन्ते उत्कृष्टानि चत्वारि, कालस्य स्निग्धत्वाद्विमर्दन पृथ्वीरजःप्रभृतीनां

परिणतेस्तेन पटलभेदसम्भवात्, मध्यमानि पञ्च, जघन्यानि तु षडेव । तथा वर्षासूत्कृष्टानि पञ्च, कालस्यात्यन्तस्निग्धत्वादतिचिरेण पृथ्वी-रजःप्रभृतीना परिणतेस्तेन पटलभेदयोगात्, मध्यमानि षड्, जघन्यानि तु सप्तैव पटलानि भवन्तीति, तानि च पटलानि तथा घनमसृणरूपाणि कर्तव्यानि यथा तैस्तिरोहितः सविताऽपि न दृश्यते, प्राकृतत्वाच्च पुंस्त्वमिति ॥५०६॥ इदानीं रजस्त्राणप्रमाणमाह—'माण'मित्यादि, 'मानं तु' प्रमाण 'रजस्त्राणे' रजस्त्राणविषयं भाजनप्रमाणेन—पात्रकप्रमाणेन भवति निष्पन्नं, तच्चैवं वेदितव्यमित्याह—प्रादक्षिण्यं—वेष्टनं कुर्वन् पात्रस्य मध्ये चतुरङ्गुलमिति—चत्वार्यङ्गुलानि यावत्क्रमति—अधिकं तिष्ठति, एतदुक्तं भवति—पात्रकानुरूपं रजस्त्राणं कर्तव्यं, किं बहुना ?, तिर्यक् प्रदक्षिणाक्रमेण भाजने वेष्ट्यमाने भाजनस्य मध्यभागो यथा चतुर्भिरङ्गुलै रजस्त्राणेनातिक्रम्यते तथा रजस्त्राणं विधेयं—कार्यं, प्रयोजनं चास्य मूषकभक्षणरेणूत्करवर्षोदकावश्यायसचित्तपृथिवीकायादिसंरक्षणं, उक्तं च—"मूसगरयउक्केरे वासासिण्हारए य रक्खट्ठा । होंति गुणा रयत्ताणे एवं भणियं जिणिंदेहिं ॥ १ ॥" [मूषकरजउत्केरः वर्षा अवश्याये रजसि च रक्षार्थं । भवन्ति गुणा रजस्त्राणे एवं भणितं जिनेन्द्रैः ॥१॥] ॥५०७॥ इदानीं कल्पप्रमाणमाह—'कप्पे'त्यादि, कल्पा आत्मप्रमाणाः—सार्धहस्तत्रयप्रमाणा दैर्घ्यतः सार्धहस्तद्वयप्रमाणाश्च विस्तरतो विधेयाः, तेषा च मध्ये द्वौ 'सौत्रिकौ' सूत्रनिष्पन्नौ प्रच्छादनपटीरूपौ तृतीयः पुनरौर्णिकः—ऊर्णानिष्पन्नः कम्बल इत्यर्थः ॥५०८॥ इदानीं रजोहरणमानमाह—'बत्ती'त्यादि, द्वात्रिंशदङ्गुलानि दीर्घं तावद्रजोहरणं सामान्येन कार्यं, तत्र च चतुर्विंशतिरङ्गुलानि दण्डः 'से' तस्य करणीयः, अष्टाङ्गुलाश्च दसिकाः कार्याः, अथवा एकतरत् हीनमधिकं वा कार्यं, कोऽर्थः ?—दण्डो वा हीनो दसिका अधिकमानाः दण्डोऽधिकप्रमाणो दसिका हीनप्रमाणाः, सर्वथा समुदायस्तस्य द्वात्रिंशदङ्गुलं कर्तव्यमिति । येऽप्याधुनातनाः साधुमान्याः केचिदेवमाचक्षते—रजोहरणं

१ इतः प्रारभ्य बहुतरदोषसंभव इतीति पर्यन्तः पाठः केनापि कारणेन नष्टो मुद्रिते एतदीयादर्शे ।

मध्यभागे पाशकत्रययुक्तं भवतु 'मज्झे तिपासियं कुज्ज'त्ति [मध्ये त्रिपाशितं कुर्यात्] सिद्धान्तवचनात् अधस्तनदवरकं तु (ये) बध्नन्ति रजोहरणे ते मिथ्यादृशः साधवो भगवदाज्ञाभङ्गकारित्वादिति, तान् प्रतीदममिधीयते—गीतार्थैः रजोहरणे अधस्तनदवरकबन्धस्याचरितत्वात् मिथ्यादृष्टिता न तद्बन्धकसाधूना, न चाशठपञ्चगीतार्थाचरित कुर्वतां भगवदाज्ञाभङ्गोऽपि कश्चन, 'असढेहिं समाइन्नं जं कत्थइ केणई असावज्जं । न निवारियमन्नेहि य तं बहुगुणमेवमायरियं ॥ १ ॥ [अशठैः समाचीर्णं यत् कचित् केनचित् असावद्यं । न निवारितमन्यैश्च तद् बहुगुणमेवमाचरित ॥ १ ॥] इति गणधरैरेवाभिहितत्वात्, अपरं च—एवं व्याकुर्वतां गीतार्थाचरितं च न्यक्कुर्वतां तेषामेव मिथ्यादृष्टिताप्रसक्तिः, यतस्तेऽपि अहो सिद्धान्तोक्तकारकमन्या[1] भवद्भिः सिद्धान्तोक्तादधिकं किमपि न विधीयते ?, तत आस्तां तावदन्यत् रजोहरणमपि 'घणं मूले थिरं मज्झे, अग्गे मद्दवजुत्तयं । एगंगियं अझुसिरं, पोरायाम तिपासियं ॥ १ ॥ अप्पोल्लं मिउ पम्हं, पडिपुण्णं हत्थपूरिमं । रयणीपमाणमित्तं, कुज्जा पोरपरिग्गहं ॥ २ ॥ [घनं मूले स्थिरं मध्ये अग्रे मार्दवयुक्तं एकाङ्गिकं अशुपिर पर्वायामं त्रिपाशितं ॥ १ ॥ पोल्लररहितं मृदु पक्ष्मलं प्रतिपूर्णं हस्तपूरकं । हस्तप्रमाण कुर्यात् पर्वपरिग्राह्यं ॥ २ ॥] इत्यागमानभिहितं कुर्वतां भवतामपि भगवदाज्ञाभङ्गकारित्वेन मिथ्यादृष्टित्वं प्राप्तं, ततो भवद्भिरपि गीतार्थाचरितमवश्यं शरणीकर्त्तव्यं अन्यथा तु बहुतरदोषसंभव इति । मुखवस्त्रिकामानमिदानीमाह—'चउ'इत्यादि, चत्वार्यङ्गुलानि एका च वितस्तिरेतच्चतुरस्रस्य मुखानन्तकस्य—मुखवस्त्रिकायाः प्रमाणं, अथवा द्वितीय आदेशो—मतान्तरं मुखप्रमाणेन निष्पन्नं मुखानन्तकं, एतदुक्तं भवति—वसति प्रमार्जयतः साधोर्नासिकामुखयो रजःप्रवेशरक्षणार्थं उच्चारभूमौ नाशिकार्शोदोषपरिहारार्थं च यावता मुखं प्रच्छाद्यते त्र्यस्रं कोणद्वये गृहीत्वा पृष्ठतश्च कृकाटिकायां यावता ग्रन्थिर्दातुं शक्यते तावत्प्रमाणा मुखवस्त्रिका करणीयेति ॥ ५१० ॥ इदानीं मात्रकप्रमाणमाह—'जो'इत्यादि,यो 'मागधो' मगधदेशोद्भवः प्रस्थः—दो असईओ

६१ स्थविरकल्पिकोपकरणानि गा. ५००-१९

पसई दो पसईओ य सेइया होइ । चउसेइयाहिं कुलओ चउकुलओ मागहो पत्थो ॥ १ ॥ [illegible]

पसई दो पसईओ य सेइया होइ । चउसेइयाहिं कुलओ चउकुलओ मागहो पत्थो ॥ १ ॥ [द्वे असती प्रसृतिः द्वे प्रसृती सेतिका भवति चतसृभिः सेतिकाभिः कुलवः चतुष्कुलवो मागधः प्रस्थः ॥ १ ॥] इति क्रमनिष्पन्नः तन्मानात्सविशेषतरं—अधिकतरं मात्रकप्रमाणं भवति, तेन च किं प्रयोजनमित्याह—द्वयोरपि—वर्षावर्षयोः—वर्षाकालऋतुबद्धकालयोर्गुर्वादिप्रायोग्यद्रव्यग्रहणं क्रियते, अयमधिकारः— इदं मात्रकस्य प्रयोजनं, एतदुक्तं भवति—यदि तत्र क्षेत्रे गुरुग्लानप्राघूर्णकादिप्रायोग्यद्रव्यस्यावश्यभावी लाभः तदा वैयावृत्त्यकरसङ्घाटक एव मात्रके तत्प्रायोग्यं द्रव्यं गृह्णाति, असति च प्रायोग्यद्रव्यस्य ध्रुवलाभे सर्व एव सङ्घाटका मात्रकेषु गुर्वादिप्रायोग्यं द्रव्यं गृह्णन्ति, यतो न ज्ञायते कः किं लप्स्यते आहोश्विन्नेति, तथा यत्र यत्र क्षेत्रे काले वा स्वभावेनैव भक्तपानं संसज्यते तत्र प्रथमं मात्रके तद् गृह्यते, ततः शोधयित्वा भक्तपानमितरेषु पतद्ग्रहेषु प्रक्षिप्यते, तथा दुर्लभघृतादिद्रव्यग्रहणं सहसादानग्रहणं च तेन क्रियते, इत्यादि मात्रकस्य प्रयोजनमिति ॥५११॥ अपर च मात्रकस्य प्रमाणमाह—'सूओ'इत्यादि, अत्र प्राकृतत्वेन विभक्तिव्यत्ययात्सूपोदनेन—दालीकूरेण भृतं यदेकं स्थानं—भाजनरूपं द्विगव्यूतादध्वन आगतः साधुर्भुङ्क्ते तदेतत्किल मात्रकस्य द्वितीयं प्रमाण, मूलनगरादुपनगरगोकुलादिषु द्विगव्यूतस्थितेषु भिक्षामटित्वा समागत्य वसतौ मात्रके सर्वं प्रक्षिप्य तदानीमेतावता श्रमेण एकस्थानस्थितस्तत्सूपादिकं भुङ्क्ते यदि च यावन्मात्रं सूपादिकं साधुर्भोक्तुं शक्नोति तावन्मात्रमेव तत्र मात्रके माति न न्यूनमधिकं वा तदा तत्प्रमाणं मात्रकस्येति तात्पर्यं ॥ ५१२ ॥ इदानीं चोलपट्टमानमाह—'दिगुणो'इत्यादि, द्विगुणश्चतुर्गुणो वा कृतः सन् यथा हस्तप्रमाणश्चतुरस्रश्च भवति तथा चोलस्य—पुरुषचिह्नस्य पट्टः—प्रावरणवस्त्रं चोलपट्टः कार्यः, किमर्थं द्विगुणश्चतुर्गुणो वेत्याह—'थेरजुवाणाणट्ठ'त्ति क्रमेण स्थविराणां यूनां च साधूनामर्थाय—प्रयोजनाय, स्थविराणां द्विहस्तः, तदिन्द्रियस्य प्रबलसामर्थ्याभावादल्पेनाप्यावरणात्, यूनां च चतुर्हस्तश्चोलपट्टकः करणीय इति भावः, 'सण्हे थुलंमि य

विभास'त्ति श्लक्ष्णे स्थूले च चोलपट्टे 'विभाषा' विविधा भाषा, अयं भेदो—यदुत स्थविराणां श्लक्ष्णः करणीयस्तदिन्द्रियस्पर्शेन चोलपट्टस्योपघाताभावात, यूनां तु स्थूल इति ॥ ५१३ ॥ इदानीं पूर्वमनुद्दिष्टयोरप्युपकरणप्रस्तावादौपग्रहिकोपधिरूपयोः संस्तारकोत्तरपट्टरूपयोर्मानमाह—'संथे'त्यादि,संस्तारक उत्तरपट्टश्चेति द्वयमपि प्रत्येकमर्धतृतीयौ हस्तौ आयतं भवति, द्वयोरपि संस्तारकोत्तरपट्टयोर्विस्तारः—पृथुत्वमेको हस्तश्चतुरङ्गुल—चत्वार्यङ्गुलानि, प्रयोजनं च संस्तारकस्य प्राणिरेणुसंरक्षणं, तदभावे हि शुद्धभूमौ शयानस्य साधोः पृथिव्यादीनां प्राणिनामुपमर्दो भवति रेणुश्च शरीरे लगति, तथा उत्तरपट्टोऽपि क्षौमिकः षट्पदिकासंरक्षणार्थं संस्तारकस्योपरि आस्तीर्यते, अन्यथा कम्बलमयसंस्तारकशरीरयोः संघर्षेण षट्पदिकाविराधना स्यादिति ॥ ५१४ ॥ अथ सूत्रकृदेव केषाञ्चिदुपकरणानां प्रयोजनं प्रतिपिपादयिषुः पूर्वं तावद्रजोहरणस्य प्रयोजनमाह—'आये'त्यादि, आदाने—ग्रहणे निक्षेपे—मोचने स्थाने—ऊर्ध्वस्थाने निषदने—उपवेशने त्वग्वर्तने—शयने सङ्कोचने च—पादादीनां पश्चात्करणे सम्पातिमादिसूक्ष्मजीवसंरक्षणाय पूर्वं—आदौ भूम्यादेः प्रमार्जनार्थं रजोहरणं तीर्थकरैः कथितं, पूर्वमप्रमार्जिते हि पात्रादौ तदादाने क्रियमाणेऽवश्यं मशककुंथ्वादीनामुपघातो भवति, रजोहरणेन तु प्रमार्जने कृते तेषां रक्षा कृता भवति, तथाऽर्हद्दीक्षायां लिङ्गं—चिह्नमेतत् प्रथममिति ॥ ५१५ ॥ अथ मुखवस्त्रिकायाः प्रयोजनमाह—'संपे'त्यादि, सम्पातिमा जीवा मक्षिकामशकादयस्तेषां रक्षणार्थं भाषमाणैर्मुखे मुखवस्त्रिका दीयते, तथा रजः—सचित्तः पृथिवीकायस्तत्प्रमार्जनार्थं रेणुप्रमार्जनार्थं च मुखपोत्तिकां वदन्ति—प्रतिपादयन्ति तीर्थकरादयः, तथा वसतिं प्रमार्जयन् साधुर्नासां मुखं च बध्नाति—आच्छादयति 'तया' मुखपोतिकया यथा मुखादौ रेणुर्न प्रविशतीति ॥ ५१६ ॥ इदानीं पात्रग्रहणस्य प्रयोजनमाह—'छक्काये'त्यादि, षट्कायरक्षणार्थं पात्रग्रहणं जिनैः प्रज्ञप्तं, पात्रकरहितो हि साधुर्भोजनार्थी षडपि जीवनिकायान् परिशाटनादिदोषेण विनाशयतीति, ये च गुणाः—गुरुग्लानवृद्धबालभिक्षाश्रमणासहिष्णुराजपुत्रप्राघूर्णकाल-

ङिधमत्साध्वादेर्भिक्षादानादयः सम्भोगे—एकमण्डलीरूपे व्यावर्णिताः सिद्धान्ते त एव गुणाः पात्रग्रहणेऽपि भवन्ति, पात्रग्रहणमन्तरेण कथमे-तन्निमित्तं भिक्षा समानीयत इति भावः ॥५१७॥ इदानीं कल्पानां प्रयोजनमाह—'तणे'त्यादि, तृणानां—व्रीहिपलालादीनां ग्रहणं तृणग्रहणं अनलः—अग्निस्तस्य सेवा तयोर्निवारणार्थं कल्पग्रहणं, असति कल्पे शीतादौ सति गाढे पलालाग्निसेवामवश्यं करोति तत्करणे च जीववधः, तथा धर्मशुक्लध्याननिमित्तं दृष्टं—अनुज्ञातं कल्पग्रहणं तीर्थकृद्भिः, शीताद्युपद्रवे हि कल्पप्रावृत्तः सुखेन धर्मशुक्लध्याने अध्यामे करोतीति, अन्यथा शीतादौ कम्पमानकायो दन्तवीणामनवरतं वादयन् कथङ्कारं ते ध्याने विधास्यतीति?, तथा ग्लानसंरक्षणार्थं दृष्टं कल्पग्रहणं, अन्यथा शीतवातादिना बाध्यमानो ग्लानो गाढतरं ग्लानो भवति, तथा मरणार्थं कल्पग्रहणं, मृतस्य ह्युपरि प्रच्छादनार्थं कल्पः क्रियते, इतरथा लोकव्यवहारादिबाधा कृता भवति ॥ ५१८ ॥ इदानीं चोलपट्टस्य प्रयोजनमाह—'वेउव्वे'त्यादि, यस्य साधोः प्रजननं—साधनं वैक्रियं—विकृतं भवति यथा दाक्षिणात्यपुरुषाणामग्रभागे विध्यते प्रजननं तच्च तथाविधं दृष्टं विकृतं भवति ततस्तत्प्रच्छादनार्थं चोलपट्ट-कोऽनुजज्ञे, 'अवाउडे'त्ति पदं सर्वत्र सम्बध्यते ततोऽप्रावृते—अपरिहिते चोलपट्टके एते दोषा भवन्ति, यथा—कश्चित्साधुरप्रावृतसाधनो भवति अग्रभागे चर्मणा अनाच्छादितलिङ्गो दुश्चर्मा इत्यर्थः, ततस्तदनुग्रहार्थं चोलपट्टोऽनुज्ञातः, तथा कश्चित् साधुर्वातिको भवति—वातेन च तदीयसाधनमुच्छूनं भवति ततस्तदनुग्रहाय चोलपट्टोऽनुमतः, तथा प्रकृत्यैव कश्चित् ह्रीमान्—लज्जालुर्भवति ततस्तत्प्रावरणाय चोलपट्टः तथा स्वभावेनैव कश्चित् 'खद्धपजणण'त्ति बृहत्साधनो भवति लोकश्च तथाविधं तं दृष्ट्वा हसति ततस्तथाविधानुग्रहाय चोलपट्टः, तथा लिङ्गोदयार्थं चोलपट्टः कदाचिन्मनोहररूपामनुपमयौवनां वनितां विलोक्य लिङ्गस्योदयो भवति अथवा तदीयं लिङ्गं मनोरमं

चोलपट्टानाच्छादितं दृष्ट्वा स्त्रिया एव लिङ्गोदयो भवति ततस्तत्प्रच्छादनाय पट्टः—चोलपट्टोऽनुज्ञात इति ॥ ५१९ ॥ इदानीमिहैव द्वारे उपकरणादिव्यवस्थार्थं साधुभेदानाह—

अवरेवि सयंबुद्धा हवंति पत्तेयबुद्धमुणिणोऽवि । पढमा दुविहा एगे तित्थयरा तदियरा अवरे ॥ ५२० ॥ तित्थयरवज्जियाणं बोही उवही सुयं च लिंगं च । नेयाइँ तेसि बोही जाइस्सरणाइणा होइ ॥ ५२१ ॥ मुहपत्ती रयहरणं कप्पतिगं सत्त पायनिज्जोगो । इय बारसहा उवही होइ सयंबुद्धसाहूणं ॥५२२॥ हवइ इमेसि मुणीणं पुव्वाहीयं सुअं अहव नत्थि । जइ होइ देवया से लिंगं अप्पइ अहव गुरुणो ॥ ५२३ ॥ जइ एगागीविहु विहरणक्खमो तारिसी व से इच्छा । तो कुणइ तमन्नहा गच्छवासमणुसरइ निअमेणं ॥ ५२४ ॥ पत्तेयबुद्धसाहूण होइ वसहाइदंसणे बोही । पोत्तियरयहरणेहिं तेसि जहण्णो दुहा उवही ॥ ५२५ ॥ मुहपोत्ती रयहरणं तह सत्त य पत्तयाइनिज्जोगो । उक्कोसोऽवि नवविहो सुयं पुणो पुव्वभवपढियं ॥ ५२६ ॥ एक्कारस अंगाइं जहन्नओ होइ तं तदुक्कोसं । देसेण असंपुन्नाइं हुंति पुव्वाइं दस तस्स ॥ ५२७ ॥ लिंगं तु देवया देइ होइ कइयावि लिंगरहिओवि । एगागी च्चिय विहरइ नागच्छइ गच्छवासे सो ॥ ५२८ ॥

'अवरेऽवी'त्यादिगाथानवकं, 'अपरेऽपि' जिनकल्पिकस्थविरकल्पिकेभ्यः पूर्वभणितेभ्योऽन्येऽपि मुनयो भवन्ति स्वयम्बुद्धाः प्रत्येकबुद्धाश्च, अपि. चार्थे, तत्र प्रथमाः—स्वयम्बुद्धा द्विविधाः—एके तीर्थकरास्तदितरे—तीर्थकरव्यतिरिक्ताः 'अपरे' द्वितीयाः, इह च तीर्थकरव्य-

तिरिक्तैरधिकारः, तत्र स्वयम्बुद्धप्रत्येकबुद्धानां बोध्युपधिश्रुतलिङ्गकृतो विशेषः ॥ ५२० ॥

तिरिक्तैरधिकारः, तत्र स्वयम्बुद्धप्रत्येकबुद्धानां बोध्युपधिश्रुतलिङ्गकृतो विशेषः ॥ ५२० ॥ तत्र स्वयम्बुद्धानां बोध्यादीन्याह–'तिरथे'त्यादि गाथाचतुष्टयं, तीर्थकरवर्जितानां स्वयम्बुद्धानां बोधिः–धर्मप्राप्तिरुपधिः–उपकरणानि श्रुतं–ज्ञानं लिङ्गं चेति ज्ञेयानि प्रत्येकबुद्धेभ्यो भेदप्रतिपादकानि चत्वारि स्थानानि, तान्येव क्रमेणाह–तेषां बोधिर्बाह्यप्रत्ययमन्तरेणैव निजजातिस्मरणादिना भवति, तथा मुखपोत्तिका रजोहरणं कल्पत्रिक सप्तविधश्च पात्रनिर्योग इति द्वादशधा उपधिर्भवति स्वयम्बुद्धसाधूनां, तथा एषां–स्वयम्बुद्धसाधूनां पूर्वजन्मन्यधीतं–पठितं श्रुतं भवति अथवा नैव भवति पूर्वाधीतं श्रुतं किन्तु नवतरपठितमेव, ततो यदि पूर्वाधीतं श्रुतं तेषामुपतिष्ठते तदा 'से'त्ति तस्य स्वयम्बुद्धस्य देवता 'लिङ्गं' रजोहरणादिकमर्पयति, उपलक्षणमेतत्, गुरुसन्निधौ वा गत्वा लिङ्गं प्रतिपद्यते, अथ न पूर्वाधीतं श्रुतमुपनिष्ठते तदा गुरव एव लिङ्गमर्पयन्ति, अयं च यद्येकाक्यपि विहरणक्षमो–विहारं कर्तुं समर्थस्तादृशी वा तस्य इच्छा–एकाकिविहारकरणेऽभिलापस्ततः करोति तं–एकाकिविहारं, 'अन्यथा' एकाकिविहाराक्षमतायामिच्छाया अभावे च गच्छवासमनुसरति–गच्छ एवास्ते 'नियमेन' निश्चयेन, इदं च पूर्वाधीतश्रुतसद्भाव एव द्रष्टव्यं, पूर्वाधीतश्रुताभावे तु गच्छवास एवावश्यं व्यवतिष्ठते इति, तथा चोक्तं–"पुव्वाहीयं सुयं से हवइ वा न वा, जइ से नत्थि तो लिंगं नियमा गुरुसंनिहे पडिवज्जइ गच्छे य विहरइत्ति, अह पुव्वाहीयसुयसंभवो अत्थि तो से लिंगं देवया पयच्छइ, गुरुसन्निहे वा पडिवज्जइ, जइ एगविहारविहरणे समत्थो इच्छा व से तो एक्को चेव विहरइ, अन्नहा गच्छे विहरइत्ति," इदानीं प्रत्येकबुद्धानां बोध्यादीनि चत्वारि स्थानान्याह–'पत्ते'इत्यादिगाथाचतुष्टयं प्रत्येकबुद्धसाधूनां बाह्यवृषभादिकारणदर्शने बोधिर्नियमतो भवति, तथा तेषामुपधिर्द्विविधो–जघन्य उत्कृष्टश्च, तत्र जघन्यो मुखपोतिकारजोहरणाभ्यां द्विधा, उत्कृष्टोऽपि मुखपोतिकारजोहरणसप्तविधपात्रनिर्योगरूपो नवविधः, तथा श्रुतं पुनः पूर्वभवपठितमेव तेषां नियमतो भवति, तत्र जघन्यत एकादशाङ्गानि–आचारादीनि,

तथोत्कृष्टं श्रुतं देशेन—एकदेशेनोनानि—असम्पूर्णानि भवन्ति पूर्वाणि दश 'तस्य' प्रत्येकबुद्धस्य, लिङ्गं तु—रजोहरणादिकं देवतैव तस्य ददाति कदाचिच्च लिङ्गरहितोऽपि भवति तथा एकाक्येव विहरति वसुन्धरायां, न पुनरागच्छति गच्छवासे स इति ॥ ५२१–२८ ॥ इदानीं 'साहुणीणोवगरणाइं'ति द्वाषष्टं द्वारमाह—

उवगरणाइं चउद्दस अचोलपट्टाइं कमढयजुयाइं । अज्जाणवि भणियाइं अहियाणिवि हुंति ताणेवं ॥ ५२९ ॥ उग्गहऽणंतग १ पट्टो २ अद्धोरुय ३ चलणिया ४ य बोद्धव्वा । अब्भितर ५ बाहिनियंसणी ६ य तह कंचुए ७ चेव ॥ ५३० ॥ उक्कच्छिय ८ वेगच्छिय ९ संघाडी १० चेव खंधगरणी ११ य । ओहोवहिंमि एए अज्जाणं पन्नवीसं तु ॥ ५३१ ॥ अह उग्गहणंतगं नावसंठियं गुज्झदेसरक्खट्ठा । तं तु पमाणेणेक्कं घणमसिणं देहमासज्ज ॥ ५३२ ॥ पट्टोवि होइ एगो देहपमाणेण सो उ भइयव्वो । छायंतोग्गहणंतं कडिबद्धो मल्लकच्छा व ॥ ५३३ ॥ अद्धोरुगोवि ते दोवि गिण्हिउं छायए कडीभागं । जाणुपमाणा चलणी असीविया लंखियाए व ॥ ५३४ ॥ अंतोनियंसणी पुण लीणतरी जाव अद्धजंघाओ । बाहिरगा जा खलुगा कडीइ दोरेण पडिबद्धा ॥ ५३५॥ छाएइ अणुकुइए उरोरुहे कंचुओ असिव्वियओ । एमेव य ओकच्छिय सा नवरं दाहिणे पासे ॥ ५३६ ॥ वेगच्छिया उ पट्टो कंचुगमुक्कच्छिगं च छायंतो । संघाडीओ चउरो तत्थ दुहत्था उवसयंमि ॥ ५३७ ॥ दोन्नि तिहत्थायामा भिक्खट्ठा एग एगमुचारे । ओसरणे चउहत्थाऽनिस-

णपच्छायणा मसिणा ॥ ५३८ ॥ खंधग प

णपच्छायणा मसिणा ॥ ५३८ ॥ खंधगरणी उ चउहत्थवित्थडा वायविहुयरक्खट्ठा । खुज्जक-
रणी उ कीरइ रूववईणं कुडहहेऊ ॥ ५३९ ॥

'उवे'त्यादिगाथैकादशकं, पूर्वोक्तानि 'पत्तं पत्ताबंधो' इत्यादीनि उपकरणादीनि चतुर्दश अचोलपट्टानि—चोलपट्टकरहितानि कमढगयुतानि आर्यिकाणामपि भणितानि, पात्रादीनां च प्रमाणं गणनया स्वरूपेण च स्थविराणामिव द्रष्टव्यं, कमढकं च—लेपिततुम्बकभाजनरूपं कांस्यमयबृहत्तरकरोटिकाकारमेकैकं संयतीनां निजोदरप्रमाणेन विज्ञेयं, संयतीनां च मण्डलीमध्ये पतद्ग्रहको न भ्रमति एकस्याः संयत्या अपरस्याः कार्ये न समायाति तुच्छस्वभावात् किन्तु कमढक एवार्यिका भोजनक्रियां कुर्वन्तीत्यतः कमढकग्रहणं, **'अहियाणिवि होंति ताणेवं'**ति अधिकान्यपि—पूर्वोक्तचतुर्दशोपकरणव्यतिरिक्तान्यप्युपकरणान्यार्यिकाणां भवन्ति, तानि चैवं ॥ ५२९॥ यथा—अवग्रहानन्तकं १ पट्टकः २ अर्धोरुकं ३ चलनिका ४ च बोद्धव्या, अभ्यन्तरनिवसनी ५ बहिर्निवसनी ६ च तथा कञ्चुकश्चैव ७ उपकक्षिका ८ वैकक्षिका ९ सङ्घाटी १० चैव स्कन्धकरणी ११ च एते आर्यिकाणां सम्बन्धिनि ओघोपधौ पञ्चविंशतिर्भेदाः ॥ ५३०—३१ ॥ एतान् स्वयमेव व्याचष्टे—**'अंथे'**—त्यानन्तर्ये, अवग्रह इति योनिद्वारस्य सामयिकी संज्ञा तस्यानन्तकं—वस्त्रं अवग्रहानन्तकं, तच्च नौसंस्थानं—वेडिकाकारं मध्यभागे विशालं पर्यंतभागयोस्तु तनुकमित्यर्थः, गुह्यदेशरक्षार्थ—ब्रह्मचर्यसंरक्षणार्थं गृह्यते, तत्पुनर्गणनाप्रमाणेनैकं भवति, तथा आर्तवबीजपातसंरक्षणार्थं घनं—घनवस्त्रेण क्रियते, पुरुषसमानकर्कशस्पर्शपरिहरणार्थं च मसृणं—मसृणवस्त्रेण क्रियते, मसृणे हि वस्त्रे स्त्रीयोनिस्पर्शसदृशः स्पर्शो भवति, सजातीयश्च सजातीये न प्रभवतीति मसृणग्रहणं, तथा **'देहमाश्रित्य'** देहानुमानेन प्रमाणं तस्य करणीयं, देहो हि कस्याश्चित्तनुः कस्याश्चित्स्थूलः ततस्तदनुसारेण विधेयमित्यर्थः ॥ ५३२ ॥ पट्टोऽपि गणनाप्रमाणेन भवत्येकः पर्यन्तभागवर्तिबीटकबन्धः पृथुत्वेन चतु-

रक्तुलप्रमाणः समतिरिक्तो वा दैर्घ्येण तु स्त्रीकटीप्रमाणः, स च देहप्रमाणेन भजनीयः, पृथुलकटीभागाया दीर्घः कृशकटीभागायाश्च ह्रस्व इत्यर्थः, अवग्रहानन्तकस्य पुरतः पृष्ठतश्च द्वावपि पर्यन्तभागावाच्छादयन् वर्धावत्कट्यां बध्यते, तस्मिंश्च बद्धे मल्लकच्छावद्भवति ॥ ५३३ ॥ अथ ऊरुकार्धं भजतीति निरुक्तवशादर्धोरुकः, तौ द्वावपि—अवग्रहानन्तकपट्टौ गृहीत्वा—अवष्टभ्य सर्वं कटीभागमाच्छादयति, स च मल्लचलनाकृतिः, केवलं ऊर्वोरन्तरे ऊरूद्वये च कसाबद्धा, चलनकाऽपीदृश्येव, केवलमधो जानुप्रमाणा अस्यूता कसानिबद्धा लङ्खिका—वंशोपरिनर्तकी तत्परिधानवत् ॥ ५३४ ॥ अन्तर्निवसनी पुनरुपरि कटीभागादारभ्य अधः अर्धजङ्घं यावद्भवति, सा च परिधानकाले लीनतरा परिधीयते, आकुलतया जनहासो मा भूदिति, बहिर्निवसनी या उपरि कटीत आरभ्य अधो यावत् खलुगो—गुल्फः (घुंटी) कट्यां च दवरकेण प्रतिबद्धा भवति ॥ ५३५ ॥ इदमधः शरीरस्य षड्विधमुपकरणमुक्तं, अथ ऊर्ध्वकायस्य कथ्यते, तत्र—'छाएई'त्यादि, दैर्घ्यमाश्रित्य स्वहस्तेनार्धतृतीयहस्तप्रमाणः पृथुत्वेन तु हस्तमानः यद्वा निजनिजशरीरप्रमाणनिष्पन्नः, अस्यूतः पार्श्वद्वयेऽपि कसाबद्धः कापालिककञ्चुकवत्कञ्चुकः क्रियते, स च उरोरुहौ—स्तनौ छादयति, किम्भूतौ ?, तत्राह—'अणुकुइए'त्ति अणु—स्वल्पं यथा भवति एवं कुचितौ—कञ्चुकाभ्यन्तरे ससंचारौ न गाढं सम्पृक्तावित्यर्थः गाढपरिधाने हि अतिविविक्तविभागतया जननयनमनःस्पृहणीयरूपौ भवतः तस्मात्कञ्चुकस्य शिथिलमेव परिधानं विधेयमिति, कक्षायाः समीपमुपकक्षं तदाच्छादिका ओपकक्षिका 'एवमेव' कञ्चुकवद्भवति, सा च अस्यूता समचतुरस्रा स्वहस्तेन सार्धहस्तप्रमाणा उरोभागं दक्षिणपार्श्वं पृष्ठं च प्रच्छादयन्ती वामस्कन्धे—वामपार्श्वे च बीटकप्रतिबद्धा परिधीयते ॥ ५३६ ॥ वेगच्छियत्ति पूर्वार्धं, उपकक्षिकाविपरीतो वैकक्षिकालक्षणः पट्टो भवति, तुशब्द उपकक्षिकासादृश्यावधारणे वामपार्श्वपरिधानविशेषे वा द्रष्टव्यः, स च कञ्चुकमुपकक्षिकां चाच्छादयन् वामपार्श्वे परिधीयते 'संघाडीओ' इत्यादिसार्धा गाथा

उपरि परिभोगाय चतस्रः सङ्घाट्यो भवन्ति, एका द्विहस्ता पृथुत्वेन ॥ ५३७ ॥ द्वे त्रिहस्ते, एका च चतुर्हस्ता दैर्घ्येण तु, चतस्रोऽपि सार्धहस्तत्रयप्रमाणाश्चतुर्हस्ता वा द्रष्टव्याः, तत्र 'द्विहस्ता' द्विहस्तविस्तृता उपाश्रये भवति, न तां विहाय प्रकटदेहया कदाचिदासितव्य-मिति भावः, ये च द्वे '**त्रिहस्तायामे**' त्रिहस्तविस्तृते भवतस्तयोर्मध्ये एका भिक्षार्थं एका उच्चारे भवति, भेदग्रहणं गोचर्याद्युपलब्धतुल्यवे-षादिपरिहारार्थं, तथा अवसरणे—समवसरणे व्याख्याने स्नात्रादौ '**चतुर्हस्ता**' चतुर्हस्तविस्तृता सङ्घाटिर्भवति, सा च अनिषण्णप्रच्छादनायो-पयुज्यते, यतो न तत्र संयतीभिरुपवेष्टव्यं किन्तु ऊर्ध्वाभिरेव स्थातव्यं, ततस्तया स्कन्धादारभ्य पादौ यावद् व्रतिन्यो वपुः प्रच्छादयन्तीति, एताश्च पूर्वप्रावृतवेषप्रच्छादनार्थं श्लाघादीत्यर्थं च मसृणाः क्रियन्ते, चतस्रोऽपि च गणनाप्रमाणेन एकमेव रूपं, युगपत्परिभोगाभावात् ॥ ५३८ ॥ '**खंधे**' त्यादि स्कन्धकरणी '**चतुर्हस्तविस्तृता**' चतुर्हस्तदीर्घा च समचतुरस्रा प्रावरणस्य वातविधुतरक्षणार्थं चतुष्पुटीकृत्य स्कन्धे ध्रियते, सैव च स्कन्धकरणी रूपवत्याः संयत्याः कुडुभनिमित्तं कुब्जकरण्यपि क्रियते, पृष्ठप्रदेशे स्कन्धादधः संवृततया मसृणवस्त्रपट्टकेन उपकक्षिकावैकक्षिकानिबद्धया तया विरूपतापादनाय कुडुभं विधीयते इति भावः ॥ ५३९ ॥ ६२ ॥ सम्प्रति '**जिणकप्पियाण संखा उक्किट्ठा एगवसहीए**'त्ति त्रिषष्टं द्वारमाह—

जिणकप्पिया य साहू उक्कोसेणं तु एगवसहीए । सत्त य हवंति कहमवि अहिया कइयावि नो हुंति ॥ ५४० ॥

इह च विनेयजनानुग्रहार्थं किञ्चिदप्रतीतार्थत्वादुत्तरत्र यथालन्दकल्पादौ सप्रयोजनत्वाच्च प्रथमं जिनकल्पिकस्वरूपमेव निरूप्यते—तत्र जिनकल्पं प्रतिपित्सुना प्रथममेव पूर्वापररात्रकाले तावदिदं चिन्तनीयं—विशुद्धचारित्रानुष्ठानेन कृतं मयाऽऽत्महितं शिष्यादिनिष्पादनतः

परहितं च, जाताश्चेदानीं मम गच्छपरिपालनसमर्थाः शिष्याः, ततो विशेषतः साम्प्रतमात्महितं ममानुष्ठानमुचितं इति, विचिन्त्य चेदं सति परिज्ञाने निजमायुःशेषं स्वयमेव पर्यालोचयति, परिज्ञानाभावे पुनरन्यमतिशायिनमाचार्यादिकं पृच्छति, तत्र स्वल्पे स्वायुषि भक्तपरिज्ञानादीनामन्यतमन्मरणमङ्गीकरोति, अथ दीर्घमायुः केवलं जङ्घाबलपरिक्षीणस्तदा वृद्धवासं स्वीकुरुते, पुष्टायां तु शक्तौ जिनकल्पं प्रतिपद्यते, तं च प्रतिपत्तुकामः पूर्वमेव पञ्चभिस्तुलनाभिरात्मानं तोलयति, तद्यथा—"तवेण सत्तेण सुत्तेण, एगत्तेण बलेण य । तुलणा पंचहा वुत्ता जिणकप्पं पडिवज्जओ ॥ १ ॥" [तपसा सत्त्वेन सूत्रेण एकत्वेन बलेन च । तुलना पञ्चधोक्ता जिनकल्पं प्रतिपद्यमानस्य ॥ १ ॥] तुलना भावना परिकर्म चेत्येकार्थानि, तत्राचार्योपाध्यायप्रवर्तकस्थविरगणावच्छेदकस्वरूपाः प्रायः पञ्चैव जनाः प्रशस्ताभिरेताभिः पञ्चभिर्भावनाभिर्जिनकल्पं प्रतिपित्सवः प्रथममेवात्मानं भावयन्ति, अप्रशस्तास्तु कन्दर्पदेवकिल्बिषाभियोगिकाऽऽसुरसम्मोहस्वरूपाः पञ्च भावना वक्ष्यमाणाः सर्वथा दूरतः परिहरन्ति, तत्र तपसाऽऽत्मानं भावयंस्तथा क्षुधां पराजयति यथा देवाद्युपसर्गादिनाऽनेषणीयादिकरणतो यदि षण्मासान् यावदाहारं न लभते तथापि न बाध्यते, सत्त्वभावनया तु भयं निद्रां च पराजयते, तत्र भयनिद्राजयार्थं रात्रौ सुप्तेषु सर्वसाधुषूपाश्रय एव कायोत्सर्गं कुर्वतः प्रथमा सत्त्वभावना भवति, द्वितीयाद्यास्तूपाश्रयबाह्यादिप्रदेशेषु, आह च—"पढमा उवस्सयंमि य बीया बाहिं तइया चउक्कंमि । सुन्नघरंमि चउत्थी अह पंचमिया मसाणंमि ॥ १ ॥" [प्रथमोपाश्रये च द्वितीया बहिः तृतीया चतुष्के । शून्यगृहे चतुर्थी अथ पञ्चमी श्मशाने ॥ १ ॥] सूत्रभावनया तु निजनामवत्तथा परिचितं सूत्रं करोति यथा दिवा रात्रौ वा शरीरच्छायाद्यभावेऽप्युच्छ्वासप्राणस्तोकलवमुहूर्तादिकं कालं सूत्रपरावर्तनानुसारेणैव सर्वं सम्यगवगच्छति, एकत्वभावनया चात्मानं भावयन् सङ्घाटकसंघाटकसाध्वादिना सह पूर्वप्रवृत्तानालापसूत्रार्थसुखदुःखादिप्रश्नमिथःकथादिव्यतिकरा-

६३ एकवसतिजिनकल्पिकाः गा. ५४०

भिराकरोति, ततो बाह्यममत्वे [illegible]

न्निराकरोति, ततो बाह्यममत्वे मूलत एव व्यवच्छेदिते पश्चाद्देहोपध्यादिभ्योऽपि भिन्नमात्मानमवलोकयन् सर्वथा तेष्वपि निरभिष्वङ्गो भवति, बलभावनायां बलं द्विविधं–शारीरं मनोधृतिबलं च, तत्र शारीरमपि बलं जिनकल्पार्हस्य शेषजनातिशायिकमेष्टव्यं, तपःप्रभृतिभिस्तु अपकृष्यमाणस्य यद्यपि शारीरं बलं तथाविधं न भवति तथापि धृतिबलेनात्मा तथा भावयितव्यो यथा महद्भिरपि परीषहोपसर्गैर्न बाध्यते, एताभिः पञ्चभिर्भावनाभिर्भावितात्मा जिनकल्पिकप्रतिरूपो गच्छेऽपि प्रतिवसन्नुपध्याहारविषये द्विविधे परिकर्मणि प्रवर्तते, तत्र यदि पाणिपात्रलब्धिरस्ति ततस्तदनुरूपमेव परिकर्म चेष्टते, अथ पाणिपात्रलब्धिर्नास्ति ततः पतद्ग्रहधारित्वपरिकर्मणि यथायोगं प्रवर्तते, आहारपरिकर्मणि तु तृतीयपौरुष्यामवगाढायां वल्लचणकादिकमन्तं प्रान्तं रूक्षं च—"संसट्ठमसंसट्ठा उद्धड तह अप्पलेवडा चेव । उग्गहिया पग्गहिया उज्झियधम्मा य सत्तमिया ॥ १ ॥" [असंसृष्टा संसृष्टा उद्धृता तथा अल्पलेपिका । अवगृहीता प्रगृहीता उज्झितधर्मा च सप्तमी ॥ १ ॥] एतासां सप्तानां पिण्डैषणानां मध्ये आद्यद्वयवर्ज्यं शेषाणां पञ्चानां मध्यादन्यतरैषणाद्वयाभिग्रहेणाहारं गृह्णाति, तत्राप्येकया भक्तमपरयाऽन्वेषणया पानकमिति ॥ एवमाद्यागमोक्तविधिना गच्छान्तर्गतः पूर्वमेवात्मानं परिकर्मयित्वा ततो जिनकल्पं प्रतिपित्सुः समग्रमपि सङ्घं मीलयति, तदभावे स्वगणं तावदवश्यमाह्वयते, ततस्तीर्थकरसमीपे तदभावे गणधरसन्निधाने तदसत्त्वे च चतुर्दशपूर्वधरसविधे तदसम्भवे दशपूर्वधरान्तिके तदलाभे तु वटाश्वत्थाशोकपादपादीनामासत्तौ महत्या विभूत्या जिनकल्पमभ्युपगच्छति, निजपदव्यवस्थापितं सूरिं सबालवृद्धं गच्छं विशेषतः पूर्वविरुद्धांश्च क्षमयति, तद्यथा—"जइ किंचि पमाएणं न सुट्ठु भे वट्टियं मए पुव्विं । तं भे खामेमि अहं निस्सल्लो निक्कसाओ य ॥ १ ॥ आणंदमंसुपायं कुणमाणा तेऽवि भूमिगयसीसा । खामिंति तं जहरिहं जहारिहं खामिया तेणं ॥ २ ॥" [यदि किञ्चित् प्रमादेन न सुष्ठु भवतां वृत्तं मया पूर्वं । तत् भवतां क्षमयाम्यहं निश्शल्यो

निष्कषायश्च ॥ १ ॥ आनन्दाश्रुप्रातं कुर्वाणास्तेऽपि भूमिगतशीर्षाः । क्षमयन्ति यथार्हं यथार्हं क्षमितास्तेन ॥ २ ॥] निजपदस्थापित-सूरेः शेषसाधूनां चानुशास्तिं प्रयच्छति, यथा—"पालेज्जसु गणमेयं अप्पडिबद्धो य होज्ज सव्वत्थ । एसो य परंपरओ तुमंपि अंते कुणसु एवं ॥ १ ॥ पुव्वपवण्णं विणयं मा हु पमाएहि विणयजोग्गेसु । जो जेण पगारेण उवजुज्जइ तं च जाणेहि ॥ २ ॥" तथा "ओमो समराइणिओ अप्पतरसुओ य मा य णं तुब्भे । परिभवह एस तुम्हवि विसेसओ संपयं पुज्जो ॥ ३ ॥" [पालयेर्गणमेनमप्रतिबद्धश्च भवेः सर्वत्र । एष च परम्परकः त्वमप्यन्ते कुर्याः ॥ १ ॥ पूर्वप्रपन्ने विनये मा प्रमादीर्विनययोग्येषु यो येन प्रकारेणोपयुज्यते त च जानीयाः ॥ २ ॥] [अवमः समरात्रिकः अल्पतरश्रुत इति मैनं परिभूत युष्माकमेष सम्प्रति विशेषतः पूज्यः ॥ ३ ॥] इत्यादिशिक्षा दत्त्वा गच्छाद्विनिर्गते चक्षुर्गोचरातीते तस्मिन्नानन्दिताः साधवः प्रतिनिवर्तन्ते, एवं च प्रतिपन्नजिनकल्पो यत्र ग्रामादौ मासकल्पं चतुर्मासकं वा करिष्यति तत्र षट् भागान् ग्रामादेः कल्पयति, ततश्च यत्र भागे एकस्मिन् दिने गोचरचर्यायां हिण्डितस्तत्र पुनरपि सप्तम एव दिवसे पर्यटति, भिक्षाचर्यां ग्रामान्तरगमनं च तृतीयपौरुष्यामेव करोति, चतुर्थपौरुषी तु यत्रावगाहते तत्र नियमादवतिष्ठते, भक्तं पानकं च पूर्वोक्तैषणाद्वयाभिग्रहेणालेपकृदेव गृह्णाति, एषणादिविषयं मुक्त्वा न केनापि सार्धं जल्पति, उपसर्गपरीषहान् सर्वानपि सहत एव, रोगेऽपि चिकित्सां न कारयत्येव, तद्वेदनां तु सम्यगेव विषहते, एकाक्येव च भवति, अनापातासंलोकादिदशगुणोपेत एव स्थण्डिले उच्चारादि करोति, जीर्णवस्त्राणि च तत्रैव त्यजति, प्रमार्जनादिपरिकर्मविरहितायां वसतौ तिष्ठति, यद्युपविशति तदा नियमादुत्कटुक एव न तु निषद्यायामौपग्रहिकोपकरणस्यैवाभावात्, मासकल्पेनैव चाय विहरति, मत्तमतङ्गजव्याघ्रसिंहादिके च संमुखे समापतत्युन्मार्गगमनादिना ईर्यासमितिं न भिनत्ति, श्रुतसम्पदपि चास्य जघन्यतो नवमस्य पूर्वस्य तृतीयमाचारवस्तु, तत्र हि न्यक्षेण काल-

परिज्ञान, उत्कर्षतस्तु असम्पूर्णानि दश पूर्वाणि, प्रथमसंहननो वज्रकुड्यसमानावष्टम्भश्चायं भवति, लोचं चासौ नित्यमेव विधत्ते, आव-
श्यकीनैषेधिकीमिथ्यादुष्कृतगृहिविषयपृच्छोपसंपल्लक्षणाः पञ्च सामाचार्योऽस्य भवन्ति, अन्ये त्वाहुः—आवश्यकीनैषेधिकीगृहस्थोपसम्पल्ल-
क्षणास्तिस्र एव, आरामादिनिवासिन ओघतः पृच्छादीनामपि असम्भवादित्याद्यन्याऽपि जिनकल्पिकानां सामाचारी कल्पग्रन्थादेरवग-
न्तव्या ॥ तथा जिनकल्पिकस्थितिप्रतिपादनार्थं सोपयोगत्वात् कानिचिद् द्वाराणि दर्श्यन्ते, तद्यथा—क्षेत्रद्वारं १ कालद्वारं २
चारित्रद्वारं ३ तीर्थद्वारं ४ पर्यायद्वारं ५ आगमद्वार ६ वेदद्वारं ७ कल्पद्वारं ८ लिङ्गद्वार ९ ध्यानद्वारं १० गणनाद्वारं ११ अभिग्र-
हद्वारं १२ प्रव्राजनाद्वार १३ निष्प्रतिकर्मताद्वारं १४ भिक्षाद्वारं १५ पथद्वारं १६ चेति, तत्र तीर्थपर्यायागमवेदध्यानाभिग्रहप्रव्रज्यानि-
ष्प्रतिकर्मताभिक्षापथद्वाराण्येकोनसप्ततितमे परिहारविशुद्धिद्वारे यथा वक्ष्यन्ते तथैवात्रापि ज्ञेयानि, क्षेत्रद्वारे जन्मना सद्भावेन च पञ्च-
दशस्वपि कर्मभूमिषु संहरणेन त्वकर्मभूमिष्वपि भवति, कालद्वारे अवसर्पिण्यां जन्मना तृतीयचतुर्थारकयोरेव व्रतस्थस्तु पञ्चमारकेऽपि,
उत्सर्पिण्यां तु व्रतस्थस्तृतीयचतुर्थारकयोरेव, जन्मना तु द्वितीयारकेऽपि, प्रतिभागकाले तु दुष्षमसुषमारूपे जन्मतः सद्भावतश्च प्राप्यते,
विदेहेष्वपि जिनकल्पिकानां सद्भावात्, संहरणेन पुनः सर्वस्मिन्नपि काले प्राप्यते, चारित्रद्वारे प्रतिपद्यमानकः सामायिकच्छेदोपस्था-
पनीययोरेव, मध्यमविदेहतीर्थकृतां सामायिके प्रथमपश्चिमजिनयोस्तु छेदोपस्थापनीये, पूर्वप्रतिपन्नस्तु सूक्ष्मसम्परायययाख्यातचारित्रयो-
रपि, स चोपशमश्रेण्यामेव, न तु क्षपकश्रेण्यां 'तज्जम्मे केवलपडिसेहभावाओ' [तज्जन्मनि केवलप्रतिषेधभावात्] इतिवचनात्, कल्प-
द्वारे स्थितकल्पेऽस्थितकल्पे च भवति, लिङ्गद्वारे प्रतिपद्यमानको द्विविधेऽपि द्रव्यभावरूपे लिङ्गे भवति, पूर्वप्रतिपन्नस्तु भावलिङ्गेऽवश्य-
मेव, द्रव्यलिङ्गे तु भाज्यो हृतजीर्णतादिभिः कदाचिद् द्रव्यलिङ्गस्याभावात्, गणनाद्वारे प्रतिपद्यमानका जघन्यत एकादय उत्कर्षतः

शतपृथक्त्वं, पूर्वप्रतिपन्नाः पुनर्जघन्यत उत्कर्षतश्च सहस्रपृथक्त्वं, केवलमुत्कृष्टाज्जघन्यं लघुतरं, इत्याद्यन्यदपि जिनकल्पिकस्वरूपं समयसमुद्रादवसेयमिति । सम्प्रति सूत्रमनुश्रियते, जिना—गच्छनिर्गतसाधुविशेषाः तेषां कल्पः—समाचारस्तेन चरन्तीति जिनकल्पिकाः ते च जिनकल्पिकसाधवः उत्कर्षत एकस्यां वसतौ सप्त भवन्ति, अधिका—अष्टादयः कथमपि कदाचनापि न भवन्ति, यद्यपि चैकस्यां वसतावुत्कृष्टतः सप्त जिनकल्पिकाः प्रतिवसन्ति तथापि परस्परं न भाषन्ते, धर्मवार्त्तामपि न कुर्वन्ति वीथ्यामपि चैकस्यामेक एव जिनकल्पिकः प्रतिदिनमटति, न पुनरपर इति, उक्तं च—"एकाए वसहीए उक्कोसेणं वसंति सत्त जिणा । अवरोप्परसंभासं चइति अन्नान्नवीहिं च ॥ १ ॥ [एकस्यां वसतौ उत्कर्षतो वसन्ति सप्त जिनाः । परस्परं संभाषं त्यजन्ति अन्याऽन्यवीथिं च (व्रजन्ति) ॥ १ ॥] ॥५४०॥

'छत्तीसं सूरिगुण'त्ति चतुःषष्टं द्वारमाह—

अट्ठविहा गणिसंपय चउग्गुणा नवरि हुंति बत्तीसं । विणओ य चउब्भेओ छत्तीस गुणा इमे गुरुणो ॥ ५४१ ॥ आयार १ सुय २ सरीरे ३ वयणे ४ वायण ५ मई ६ पओगमई ७ । एएसु संपया खलु अट्ठमिया संगहपरिण्णा ८(१) ॥५४२॥ चरणजुओ मयरहिओ अनिययवित्ती अचंचलो चेव (४)। जुग परिचिय उस्सग्गी उदत्तघोसाइ विन्नेओ (८) ॥ ५४३ ॥ चउरंसोऽकुंटाई बहिरत्तणवज्जिओ तवे सत्तो (१२)। वाई महुरत्तऽनिस्सिय फुडवयणो संपया वयणेत्ति (१६) ॥५४४॥ जोगो परिणयवायण निज्जविया वायणाएँ निव्वहणे (२०) । ओग्गह ईहावाया धारण मइसंपया चउरोत्ति (२४)॥ ५४५ ॥ सत्तीं पुरिसं खेत्तं वत्थुं नाउं पओजए वायं (२८) । गणजोग्गं संसत्तं

सज्झाए सिक्खणं जाणे (३२) ॥ ५४६ ॥ आयारे सुयविणए विक्खिवणे चेव होइ बोधव्वा । दोसस्स परीघाए विणए चउहेस पडिवत्ती (३६) ॥ ५४७ ॥ सम्मत्तनाणचरणा पत्तेयं अट्ठअट्ठभेइला । बारसभेओ य तवो सूरिगुणा हुंति छत्तीसं (२) ॥ ५४८ ॥ आयाराई अट्ठ उ तह चेव य दसविहो य ठियकप्पो । बारस तव छावसग सूरिगुणा हुंति छत्तीसं (३) ॥ ५४९ ॥

'अट्ठविहे'त्यादिगाथानवकं, गुणानां साधूनां वा गणः—समुदायो भूयानतिशयवान् वा यस्यास्ति स गणी—आचार्यस्तस्य सम्पत्—समृद्धिर्भावरूपा गणिसम्पत्, सा आचारादिभेदादष्टविधा, केवलमेकैकस्याश्चतुर्भेदत्वेन चतुर्भिर्गुणने द्वात्रिंशद्भेदाः, विनयश्चतुर्भेदस्तत्र प्रक्षिप्यते, तत एते गुरोः—आचार्यस्य षट्त्रिंशद् गुणा भवन्ति ॥ ५४१ ॥ तत्राष्टौ सम्पद इमाः—'आयारे'त्यादि, आचारश्च श्रुतं च शरीरं चेत्येकवद्भावादाचारश्रुतशरीरं, तथा वचनं, प्राकृतत्वादेकारः, वाचना मतिः प्रयोगमतिः, एतेषु विषये सम्पत्, तथाहि—आचारसम्पत् १ श्रुतसम्पत् २ शरीरसम्पत् ३ वचनसम्पत् ४ वाचनासम्पत् ५ मतिसम्पत् ६ प्रयोगमतिसंपत् ७ अष्टमी च संग्रहपरिज्ञासंपत् ८, तत्र आचरणमाचारः—अनुष्ठानं तद्विषया स एव वा सम्पद्—विभूतिस्तस्य वा सम्पत्—सम्पत्तिः प्राप्तिराचारसम्पत्, एवमग्रेऽपि व्युत्पत्त्यर्थो भावनीयः ॥ ५४२ ॥ सा चतुर्धा, यथा—चरणयुतो मदरहितोऽनियतवृत्तिरचञ्चलश्चेति, तत्र चरणं—चारित्रं व्रतश्रमणधर्मेत्यादिसप्ततिस्थानस्वरूपं तेन युतो—युक्तश्चरणयुतः, अन्यत्र तु 'संयमध्रुवयोगयुक्तते' त्येवमिदं पठ्यते, तत्राप्ययमेव परमार्थः, यतः संयमः—चारित्रं तस्मिन् ध्रुवः—नित्यो योगः—समाधिस्तेन युक्तता, तत्र सततोपयुक्ततेत्यर्थः, तथा मदैः—जातिकुलतपःश्रुताद्युद्भवै रहितो मदरहितः, ग्रन्थान्तरे तु 'असंपग्गह' इति पठ्यते, तत्रापि स एवार्थः, यतः समन्तात्प्रकर्षेण—जातिश्रुततपोरूपादिप्रकृष्टतालक्षणेनात्मनो ग्रहणं—अहमेव जाति-

मानित्यादिरूपेणावधारणं सम्प्रग्रहः न तथा असम्प्रग्रहो जात्याद्यनुत्सिक्तत्वमित्यर्थः, अनियतवृत्तिः—ग्रामादिष्वनियतविहारस्वरूपता, तथाऽचञ्चलो—वशीकृतेन्द्रियः, अन्यत्र तु 'वृद्धशीलता' इत्येवं पठ्यते, तत्र वृद्धशीलता—वपुषि मनसि च कामिनीमनोमोहने वयसि वर्तमानस्यापि निभृतस्वभावता निर्विकारतेतियावत्, यतः—"मनसि जरसाऽभिभूता जायन्ते यौवनेऽपि विद्वांसः । मूढधियः पुनरितरे भवन्ति वृद्धत्वभावेऽपि ॥ १ ॥" ॥ तथा श्रुतसम्पच्चतुर्धा, यथा—तत्र 'सूचनात्सूत्र'मिति युगो—युगप्रधानागमः परिचितसूत्रः—क्रमोत्क्रमवाचनादिभिः स्थिरसूत्रः उत्सर्गी—उत्सर्गापवादस्वसमयपरसमयादिवेदी उदात्तघोषादि—उदात्तानुदात्तादिस्वरविशुद्धिविधायी, अन्यत्र बहुश्रुतता १ परिचितसूत्रता २ विचित्रसूत्रता ३ घोषविशुद्धिकरणता ४ चेति पठ्यते, अर्थस्तु स एव ॥ ५४३ ॥ शरीरसम्पदं चतुर्विधामाह—'चउ'इत्यादि,तत्र चतुरस्रः—आरोहपरिणाहयुक्तो दैर्घ्यविस्ताराभ्यां लक्षणप्रमाणसहिताभ्यां युक्त इतियावत् तथा अकुण्टादिः—सम्पूर्णपाण्यादिः तथा बधिरत्वादिवर्जितः—अविकलसकलेन्द्रियः, तथा दृढसंहननत्वेन बाह्याभ्यन्तरभेदभिन्ने तपसि शक्तः—समर्थः, अन्यत्र तु आरोहपरिणाहयुक्तता १ अनवत्राप्यता २ परिपूर्णेन्द्रियता ३ स्थिरसंहननता ४ चेति पठ्यते, तत्रापि स एवार्थः, केवलमविद्यमानमवत्राप्य—अवत्रपणं लज्जन यस्य सोऽयमनवत्राप्यो यद्वा अवत्रापयितुं—लज्जयितुमर्हः शक्यो वा अवत्राप्यो—लज्जनीयो न तथाऽनवत्राप्योऽहीनसर्वाङ्गत्वेनालज्जाकर इत्यर्थः वचनसम्पच्चतुर्धा, तद्यथा—'वाई'त्यादि, वादी मधुरवचनः अनिश्रितवचनः स्फुटवचनश्चेत्येषा 'वचने' वचनविषये सम्पत्, तत्र वदनं—वादः स प्रशस्तोऽतिशायी वा विद्यते यस्य स वादी आदेयवचन इत्यर्थः तथा प्रकृष्टार्थप्रतिपादकमपरुषं सुस्वरतागम्भीरतादिगुणोपेतमत एव श्रोतृजनमनःप्रीणकं वचनं यस्य स मधुरवचनः, तथा रागद्वेषादिभिरनिश्रितं—अकलुषं वचनं यस्य सोऽनिश्रितवचनः, स्फुटं—सर्वजनसुबोधं वचनं यस्य स स्फुटवचनः, अन्यत्र तु आदेयवचनता १ मधुरवचनता २ अनिश्रितवचनता ३

असन्दिग्धवचनता ४ चेति पठ्यते अ॰ ...

असन्दिग्धवचनता ४ चेति पठ्यते, अर्थः प्राग्वदेव॥ ५४४ ॥ अथ वाचनासम्पच्चतुर्धा, तद्यथा—'जोगो'इत्यादि, तत्र परिणामिकत्वादिगुणोपेतान् शिष्यान् विज्ञाय यस्य यद्योग्यं सूत्रं तत्तस्यैवोद्दिशन् समुद्दिशन् वा योग्यवाचनः, अपरिणामिकादावपक्वघटनिहितजलोदाहरणतो दोषसम्भवात्, तथा पूर्वप्रदत्तसूत्रालापकान् शिष्यस्य सम्यक्परिणमय्य ततोऽपरापरालापकानां वाचनां पुनः पुनः प्रयच्छन् परिणतवाचनः, तथा वाचनायाः—व्याख्यानस्य निर्यापयिता—निर्वाहकः, शिष्यसमुत्साहनेन झटित्येव ग्रन्थं समर्थयते न पुनरपान्तराले एवमेव मुञ्चतीत्यर्थः, तथा निर्वाहणो—निर्वाहकोऽर्थस्येति शेषः, पूर्वापरसाङ्गत्येन स्वयं ज्ञानतोऽन्येषां च कथनतः सम्यगर्थं निर्गमयतीति भावः, ग्रन्थान्तरे त्वेवं दृश्यते—विदित्वोद्देशनं १ विदित्वा समुद्देशनं—परिणामिकादिकं शिष्यं ज्ञात्वेत्यर्थः २ परिनिर्वाप्य वाचना—पूर्वदत्ताकापकानधिगमय्य शिष्यं पुनः सूत्रदानमित्यर्थः ३ अर्थनिर्यापणा अर्थस्य पूर्वापरसाङ्गत्येन गमनिकेत्यर्थः ४॥ अथ मतिसम्पच्चतुर्धा,तद्यथा—'उग्गहे'त्यादि, अवग्रहः ईहा अवायः धारणा च, अवग्रहादीनां च स्वरूपं पोडशोत्तरद्विशततमद्वारे वक्ष्यते ॥५४५॥ तथा प्रयोगः—अत्र वादादिप्रयोजनसिद्धये व्यापारः तत्काले मतिः—वस्तुपरिच्छित्तिः प्रयोगमतिः, तत्सम्पच्चतुर्धा, तद्यथा—'सत्ति' इत्यादि, शक्तिं पुरुषं क्षेत्रं वस्तु च ज्ञात्वा वादं प्रयुञ्जीत, तत्र शक्तेर्ज्ञानं वादादिव्यापारकाले किममुं वावदूकं वादिनं जेतुं मम शक्तिरस्ति न वेत्यात्मीयस्वरूपपर्यालोचनं, पुरुषज्ञानं किमयं प्रतिवादी पुरुषः सौगतः साङ्ख्यो वैशेषिकोऽन्यो वा तथा प्रतिभादिमानितरो वेत्यादिपरिभावनं, क्षेत्रज्ञानं किमिदं क्षेत्रं मायावहुलमन्यथा वा तथा साधुभिर्भावितमभावितं वेत्यादिविमर्शनं, वस्तुज्ञानं किमिदं राजामात्यादि सभासदादि वा वस्तु दारुणमदारुणं वा भद्रकमभद्रकं वेत्यादिनिरूपणं। तथा सङ्ग्रहः—स्वीकरणं तत्र परिज्ञानं नाम—अभिधानं सङ्ग्रहपरिज्ञा, तत्सम्पच्चतुर्धा, तद्यथा—'गणे'त्यादि, तत्र गणस्य—गच्छस्य वालदुर्बलग्लानबहुयतिजनादिलक्षणस्य निर्वाह्ययोग्यक्षेत्रग्रहणं गणयोग्योपसङ्ग्रहसम्पत् प्रथमा १, तथा भद्रकादिपुरुषं प्रति

तदनुरूपदेशनादिकरणेन संसक्तसम्पद् द्वितीया २, ग्रन्थान्तरे तु निपद्यादिमालिन्यपरिहाराय पीठफलकोपादानात्मिका द्वितीया सम्पदुक्ता, न चैतानि पीठादीनि न गृह्यन्ते, समये ग्राहितत्वात्, तथा च जीतकल्पे—"पीढफलगाइगहणे न उ मइलिंती निसिज्जाई । वासासु विसेसेणं अन्नकाल तु गम्मएऽन्नत्थ ॥ १ ॥ पाणा सीयल कुंथाइया य तो गहण वासासु ।" [पीठफलकादिग्रहणे नैव मलिन्यन्ते निपद्यादीनि वर्षासु विशेषेण अन्यकाले तु गम्यतेऽन्यत्र ॥ १ ॥ प्राणाः शीतलं कुन्थ्वादिकाश्च ततो ग्रहणं वर्षासु] तथा यथासमयमेव स्वाध्यायप्रत्युपेक्षणाभिक्षाटनोपधिसमुत्पादनात्मिका स्वाध्यायसम्पत्तृतीया, तथा गुरुप्रव्राजकाध्यापकरत्नाधिकप्रभृतीनामुपधिवहनविश्रामणाभ्युत्थानदण्डकोपादानादिशिक्षणात्मिका शिक्षोपसङ्ग्रहसम्पच्चतुर्थी, इत्येवं चतुर्विधां संग्रहपरिज्ञासम्पदं जानीयात्, दर्शिता अष्टापि प्रत्येकं चतुर्विधा गणिसम्पदः ॥५४६॥ इदानीं चतुर्विधं विनयमाह—'आयारे'त्यादि, आचारविनयः श्रुतविनयो विक्षेपणविनयो दोषपरिघातविनयश्चेति विनयविषये एषा चतुर्धा प्रतिपत्तिर्भवति, तत्र आचारो—व्रतिना समाचारः स एव विनीयते—अपनीयते कर्मानेनेति विनयः आचारविनयः, स चतुर्धा, यथा—संयमसामाचारी तपःसमाचारी गणसामाचारी एकाकिविहारसामाचारी च, तत्र संयमं स्वयमाचरति परं च ग्राहयति तत्र च सीदन्तं स्थिरीकरोति तत्रोद्यतं चोपबृंहतीति संयमसामाचारी १, पाक्षिकादिषु तपःकर्म स्वय करोति पर च कारयति भिक्षाचर्यां स्वयमनुतिष्ठति पर च तस्यां नियुङ्क्ते इति तपःसामाचारी २, प्रत्युपेक्षणाबालवृद्धादिवैयावृत्त्यादिकार्येषु स्वयमुद्यतोऽग्लान्या गणं प्रेरयतीति गणसामाचारी ३, एकाकिविहारप्रतिमां स्वयं प्रतिपद्यते परं च ग्राहयतीति एकाकिविहारसामाचारी ४ । श्रुतविनयोऽपि चतुर्धा, सूत्रवाचनां ददाति १ अर्थं व्याख्यानयति २ हितं वाचयति, हितवाचना च तदैव भवति यदा सूत्रमर्थं तदुभयं च पारिणामिकादिगुणोपेतं शिष्यं परिभाव्य यद्यस्य योग्यं तत्तस्यैव ददाति ३, सूत्रमर्थं वा निःशेषं परिसमाप्तिं यावद्वाचयति नानवस्थिततयाऽपान्तरालेऽपि मुञ्च-

तीति ४ । विक्षिप्यते इति विक्षेपणं तदेव विनयो विक्षेपणविनयः, स चतुर्धा, तत्र मिथ्यादृष्टिं मिथ्यामार्गाद्विक्षिप्य सम्यक्त्वमार्गं ग्राहयतीत्येकः १, सम्यग्दृष्टिं तु गृहस्थं गृहस्थभावाद्विक्षिप्य प्रव्राजयतीति द्वितीयः २, सम्यक्त्वाच्चारित्राद्वा च्युतं तद्भावाद्विक्षिप्य पुनस्तत्रैव व्यवस्थापयतीति तृतीयः ३, स्वयं च चारित्रधर्मस्य यथैवाभिवृद्धिस्तथैव प्रवर्तते अनेषणीयपरिभोगादित्यागेन एषणीयपरिभोगादिस्वीकारेण चेति चतुर्थः ४ । दोषाः—क्रोधादयस्तेषां परिघातो—निर्घातना स एव विनयो दोषपरिघातविनयः, स चतुर्धा, क्रुद्धस्य देशनादिभिः क्रोधनिर्घातनमित्येकः १, कषायविषयादिभिर्दुष्टस्य तद्भावविनिवर्तनमिति द्वितीयः २, भक्तपानादिविषयायाः परसमयविषयाया वा काङ्क्षाया निवर्तनमिति तृतीयः ३, स्वयं च क्रोधदोषकाङ्क्षारहितस्य सुप्रणिहितस्य प्रवर्तनमिति चतुर्थः ४ । तदेवमेते सर्वेऽपि षट्त्रिंशद्गुणा गुरोर्भवन्ति ॥ ५४७ ॥ अथवा इत्थं षट्त्रिंशद्गुणा गुरोर्भवन्ति, तत्राह—'सम्मत्ते'त्यादि, सम्यक्त्वस्य—दर्शनाचारस्य निःशङ्कितादयः ज्ञानस्य—ज्ञानाचारस्य कालविनयादयः चरणस्य—चारित्राचारस्य ईर्यासमित्यादयः प्रत्येकमष्टावष्टौ भेदा मिलिताश्चतुर्विंशतिः, तपसश्च बाह्याभ्यन्तरभेदभिन्नस्य प्रत्येकं षड्विधत्वेन अनशनादयो द्वादश भेदाः, सर्वमीलने च षट्त्रिंशद्भवन्ति ॥ ५४८ ॥ अथ भङ्ग्यन्तरेणापि गुरोः षट्त्रिंशद्गुणानाह—'आयाराई'त्यादि, आचाराः—श्रुतादयः प्राग्व्यावर्णितस्वरूपा अविवक्षितस्वस्वभेदा अष्टौ गणिसम्पदः, तथा "आचेलक्कु १ देसिय २ सिज्जायर ३ रायपिंड ४ किइकम्मे ५ । वय ६ जेट्ठ ७ पडिक्कमणे ८ मासं ९ पज्जोसवणकप्पो १० ॥ १ ॥" इत्येवं वक्ष्यमाणस्वरूपो दशविधः स्थितकल्पः, तथा द्वादशविधं तपः प्रागुक्तस्वरूपं, तथा षडावश्यकानि—सामायिकचतुर्विंशतिस्तववन्दनकप्रतिक्रमणकायोत्सर्गप्रत्याख्यानलक्षणानि, एतानि सर्वाण्यपि मिलितानि षट्त्रिंशत्सूरिगुणा भवन्ति । इह चैवमन्या अपि षट्त्रिंशिकाः सम्भवन्ति, तास्तु विस्तरभयान्नाभिधीयन्ते, केवलं किञ्चिरसोपयोगत्वात् सुप्रतीतत्वाच्च—'देसकुलजाइरूवे संघयणी

धिइजुओ अणासंसी । अविकत्थणो अमायी थिरपरिवाडी गहियवक्को ॥ १ ॥ जियपरिसो जियनिद्दो मज्झत्थो देसकालभावन्नू । आसन्नलद्धपइभो नाणाविहदेसभासन्नू ॥ २ ॥ पंचविहे आयारे जुत्तो सुत्तत्थतदुभयविहिन्नू । आहरणहेउउवनयनयनिउणोगाहणाकुसलो ॥ ३ ॥ ससमयपरसमयविऊ गंभीरो दित्तिमं सिवो सोमो । गुणसयकलिओ एसो पवयणसारं परिकहेउं ॥ ४ ॥ इतिं गाथाचतुष्टयभणिताः सूरिगुणाः षट्त्रिंशदर्श्यन्ते—तत्र युतशब्दः प्रत्येकमभिसम्बध्यते, देशयुतः कुलयुत इत्यादि, तत्र यो मध्यदेशे जातो यो वाऽर्धषड्विंशतिषु जनपदेषु स देशयुतः, स ह्यार्यदेशभणितं जानाति ततः सुखेन तस्य समीपे शिष्याः सर्वेऽप्यधीयन्ते इति तदुपादानं १ कुलं—पैतृकं तथा च लोकव्यवहारः—ईक्ष्वाकुकुलजोऽयमित्यादि तेन युतः प्रतिपन्नार्थनिर्वाहको भवति २ जातिः—मातृकी तया युतो विनयादिगुणवान् भवति ३ रूपयुतो लोकानां गुणविषयबहुमानभाग् जायते, 'यत्राकृतिस्तत्र गुणा वसन्ती'तिप्रवादात्, कुरूपस्य अनादेयत्वादिप्रसङ्गाच्च ४ संहननेन—विशिष्टशारीरसामर्थ्यरूपेण युतो व्याख्यायां न श्राम्यति ५ धृतिः—विशिष्टमानसावष्टम्भलक्षणा तया युतो नातिगहनेष्वप्यर्थेषु भ्रममुपयाति ६ अनाशंसी—श्रोतृभ्यो वस्त्राद्यनाकाङ्क्षी ७ अविकत्थनो—नातिबहुभाषी, यद्वा स्वल्पेऽपि केनचिदपराद्धे पुनः पुनस्तदुत्कीर्तनं विकत्थनं तद्रहितः ८ अमायी—शाठ्यरहितः ९ स्थिरा—अतिशयेन निरन्तराभ्यासतः स्थैर्यमापन्ना अनुप्रयोगपरिपाट्यो यस्य स स्थिरपरिपाटिः, तस्य हि सूत्रमर्थो वा न मनागपि गलति १० गृहीतवाक्यः—उपादेयवचनः, तस्य हि स्वल्पमपि वचनं महार्थमिव प्रतिभाति ११ जितपर्षत् न महत्यामपि पर्षदि क्षोभमुपयाति १२ जितनिद्रः—अल्पनिद्रः, स हि रात्रौ सूत्रमर्थं वा परिभावयन् न निद्रया बाध्यते १३ मध्यस्थः—सर्वेषु शिष्येषु समचित्तः १४ देशं कालं च भावं च जानातीति देशकालभावज्ञः, स हि देशं कालं भावं च लोकानां ज्ञात्वा सुखेन विहरति, शिष्याणां वाऽभिप्रायान् ज्ञात्वा तान् सुखेनानुवर्तयति १५—१६—१७ आसन्ना—तत्क्षणादेव लब्धा

कर्मक्षयोपशमेनाविर्भूता प्रतिभा—परतीर्थिकादीनामुत्तरप्रदानशक्तिर्यस्य स आसन्नलब्धप्रतिभः १८ नानाविधानां देशानां भाषां जानातीति नानाविधदेशभाषाज्ञः, स हि नानादेशीयान् शिष्यान् सुखेन शास्त्राणि ग्राहयति, तत्तद्देशजांश्च जनान् तत्तद्भाषया धर्ममार्गेऽवतारयति १९ पञ्चविध आचारो—ज्ञानाचारादिरूपस्तस्मिन् युक्तः—उद्युक्तः स्वयमाचारेष्वनवस्थितस्यान्यानाचारेषु प्रवर्तयितुमशक्यत्वात् २४ सूत्रार्थग्रहणेन चतुर्भङ्गी सूचिता, एकस्य सूत्रं नार्थः द्वितीयस्यार्थो न सूत्रं तृतीयस्य सूत्रमप्यर्थोऽपि चतुर्थस्य न सूत्रं नाप्यर्थः, तत्र तृतीयभङ्गग्रहणार्थं तदुभयग्रहणं, ततः सूत्रार्थतदुभयविधीन् जानातीति सूत्रार्थतदुभयविधिज्ञः २५ आहरणं—दृष्टान्तः हेतुर्द्विविधः—कारको ज्ञापकश्च, तत्र कारको यथा घटस्य कर्ता कुम्भकारः, ज्ञापको यथा तमसि घटादीनामभिव्यञ्जकः प्रदीपः, उपनयः—उपसंहारो दृष्टान्तदृष्टस्यार्थस्य प्रकृते योजनमिति भावः 'कारण'त्ति पाठे तु कारणं—निमित्तं नया—नैगमादयः एतेषु निपुणः आहरणहेतूपनयनयनिपुणः, स हि श्रोतारमपेक्ष्य तत्प्रतिपत्त्यनुरोधतः क्वचिद् दृष्टान्तोपन्यासं २६ क्वचिद्धेतूपन्यासं करोति २७ उपसंहारनिपुणतया सम्यगधिकृतमर्थमुपसंहरति २८ नयनिपुणतया स सम्यगधिकृतनयवक्तव्यताऽवसरे सम्यक् सप्रपञ्चवैविक्त्येन नयानभिधत्ते २९ ग्राहणाकुशलः—प्रतिपादनशक्तियुक्तः ३० स्वसमयं ३१ परसमयं ३२ च वेत्तीति स्वसमयपरसमयवित्, स हि परेणाक्षिप्तः सुखेन स्वपक्षं परपक्षं च निर्वाहयति, गम्भीरः—अतुच्छस्वभावः ३३ दीप्तिमान्—परवादिनामनुद्धर्षणीयः ३४ शिवः—अकोपनो यद्वा यत्र तत्र वा विहरन् कल्याणकरः ३५ सोमः—शान्तदृष्टिः ३६ इति षट्त्रिंशद्गुणोपेतो गुरुर्विज्ञेयः, उपलक्षणत्वाच्चामीषां गुणानामपरैरपि गुणैरौदार्यस्थैर्यादिभिः शशधरकरनिकरकमनीयैरलङ्कृतः प्रवचनोपदेशको गुरुर्भवति, तथा चाह—"गुणसयकलिओ जुत्तो पवयणसारं परिकहेउं"ति, यद्वा गुणा—मूलगुणा उत्तरगुणाश्च तेषां शतानि तैः कलितो गुणशतकलितः युक्तः—समीचीनः प्रवचनस्य—द्वादशांगस्य सारं—

अर्थं कथयितुं, यदुक्तं—“गुणसुट्ठियस्स वयणं घयपरिसित्तो व्व पावओ भाइ । गुणहीणस्स न सोहइ नेहविहूणो जह पईवो ॥ १ ॥” [गुणसुस्थितस्य वचनं घृतपरिषिक्त इव पावको भाति । गुणहीनस्य न शोभते स्नेहविहीनो यथा प्रदीपः ॥ १ ॥] इति गाथाचतुष्टयार्थः ॥ ५४९ ॥ ६४ ॥ इदानीं 'विणओ बावन्नभेयपडिभिन्नो'त्ति पञ्चपष्टं द्वारमाह—

तित्थयर १ सिद्ध २ कुल ३ गण ४ संघ ५ किरिय ६ धम्म ७ नाण ८ नाणीणं ९ । आयरिय १० थेरु ११ वज्झाय १२ गणीणं १३ तेरस पयाइं ॥ ५५० ॥ अणसायणा १ य भत्ती २ बहुमाणो ३ तह य वण्णसंजलणा ४ । तित्थयराई तेरस चउग्गुणा हुंति बावण्णा ॥ ५५१ ॥

'तित्थे'त्यादिगाथाद्वयं, तीर्थकरादिस्वरूपाणि तावत् त्रयोदश पदानि, तत्र तीर्थकरसिद्धौ प्रसिद्धौ कुलं—नागेन्द्रकुलादि गणः—कोटिकादिः सङ्घः—प्रतीतः क्रिया—अस्तिवादरूपा धर्मः—श्रमणश्रावकधर्मादिः ज्ञानं—मत्यादि ज्ञानिनः—तद्वन्तः आचार्यः प्रतीतः स्थविरः—सीदतां स्थिरीकरणहेतुः उपाध्यायः—प्रसिद्धः कियतोऽपि साधुसमुदायस्याधिपतिर्गणी ॥ यदि नामैतानि च त्रयोदश पदानि ततः किमित्याह—आशातना—जात्यादिहीलना तदभावोऽनाशातना तीर्थकरादीना सदैव कर्तव्या, तथा भक्तिः—तेष्वेवोचितोपचाररूपा तथा बहुमानः—तेष्वेवान्तरङ्गप्रतिबन्धविशेषः तथा तेषामेव 'वर्णसञ्ज्वलना' वर्णः—कीर्तिस्तस्य सञ्ज्वलना—प्रकाशनं, अनेन प्रकारेण तीर्थकरादयस्त्रयोदश चतुर्गुणा अनाशातनाद्युपाधिभेदेन द्विपञ्चाशद्विनयभेदा भवन्तीति ॥ ५५०—५५१ ॥६५॥ सम्प्रति 'चरणं'ति पट्षष्टं द्वारमाह—

वय ५ समणधम्म १० संजम १७ वेयावच्चं १० च बंभगुत्तीओ ९ । नाणाइतियं ३ तव १२ कोहनिग्गहा ४ इइ चरणमेयं ७० ॥ ५५२ ॥ पाणिवह मुसावाए अदत्त मेहुण परिग्गहे चेव । एयाइं

होंति पंच उ महव्वयाइं जईणं तु ॥५५३॥ खंती य मद्दवऽज्जव मुत्ती तव संजमे य बोद्धव्वे। सच्चं सोयं आकिंचणं च बंभं च जइधम्मो॥ ५५४ ॥ पंचासवा विरमणं पंचिंदियनिग्गहो कसायजओ। दंडत्तयस्स विरई सतरसहा संजमो होइ ॥ ५५५ ॥ पुढवि १ दग २ अगणि ३ मारुय ४ वणस्सइ ५ बि ६ ति ७ चउ ८ पणिंदि ९ अज्जीवा १०। पेहु ११ प्पेह १२ पमज्जण १३ परिठवण-१४ मणो १५ वई १६ काए १७ ॥ ५५६ ॥ आयरिय १ उवज्झाए २ तवस्सि ३ सेहे ४ गिलाण-५ साहूसुं ६। समणोन्न ७ संघ ८ कुल ९ गण १० वेयावच्चं हवइ दसहा ॥ ५५७ ॥ वसहि १ कह २ निसिज्जिं ३ दिय ४ कुड्डुंतर ५ पुव्वकीलिय ६ पणीए ७। अइमाथाहार ८ विभूसणाई ९ नव बंभगुत्तीओ ॥ ५५८ ॥ बारस अंगाईयं नाणं तत्तत्थसद्दहाणं तु। दंसणमेयं चरणं विरई देसे य सव्वे य ॥ ५५९ ॥ अणसणमूणोयरिया वित्तिसंखेवणं रसच्चाओ। कायकिलेसो संलीणया य वज्झो तवो होइ ॥ ५६० ॥ पायच्छित्तं विणओ वेयावच्चं तहेव सज्झाओ। झाणं उस्सग्गोवि य अब्भिंतरओ तवो होइ ॥ ५६१ ॥ कोहो माणो माया लोभो चउरो हवंति हु कसाया। एएसिं निग्गहणं चरणस्स हवंतिमे भेया ॥ ५६२ ॥

'वये'त्यादिगाथादशकं, व्रतानि—प्राणातिपातविरमणादीनि परिग्रहविरमणान्तानि तथा श्रमणानां—साधूनां धर्मः श्रमणधर्मः—क्षान्तिमार्दवादिको दशभेदः तथा सम्—एकीभावेन यमः—उपरमः संयमः सप्तदशभेदः तथा व्यापिपर्ति स्मेति व्यापृतस्तस्य भावो वैयावृत्त्यं आचार्या-

विभेदाद्दशप्रकारं तथा ब्रह्म—ब्रह्मचर्यं तस्य गुप्तयो ब्रह्मचर्यगुप्तयः ताश्च वसत्यादिका नव तथा ज्ञायतेऽनेनेति ज्ञानं—आभिनिबोधिकादि तन् आदिर्यस्य तद् ज्ञानादि आदिशब्दात्सम्यग्दर्शनचारित्रपरिग्रहः ज्ञानादि च तत् त्रिकं च ज्ञानादित्रिकं तथा तपो—द्वादशप्रकारमनशनादि तथा क्रोधस्य निग्रहः क्रोधनिग्रहः बहुवचनं माननिग्रहादिपरिग्रहार्थं, इति—एवम्प्रकारं एतच्चरणं भवतीति, 'कोहनिग्गहाई चरणं' इति तु पाठे क्रोधनिग्रह आदिर्यस्य माननिग्रहादिकदम्बकस्य तत्क्रोधनिग्रहादि, एतच्चरणमत्रसेयमिति । इह सहृदयंमन्यः प्राह—ननु चतुर्थव्रतान्तर्गतत्वाद् गुप्तयो न पृथग्भणनीयाः, अथ परिकरभूताश्चतुर्थव्रतस्य ब्रह्मचर्यगुप्तयोऽभिधीयन्ते एवं तर्हि प्राणातिपातविरमणादेरेकैकस्य व्रतस्य परिकरभूता भावना अपि वाच्याः, गुप्तेर्भणने वा चतुर्थं व्रत न भणनीय, तथा ज्ञानादित्रिकस्य ग्रहणं न करणीयं, किन्तु ज्ञानसम्यग्दर्शनयोरेवोपन्यासः कार्यः, चारित्रस्य व्रतग्रहणेनैव ग्रहणात्, तथा श्रमणधर्मग्रहणे संयमग्रहणं तपोग्रहणं चातिरिच्यते, संयमतपसी वोद्धृत्य श्रमणधर्मोपन्यासः करणीयः, तथा तपोग्रहणे सति वैयावृत्त्यस्योपन्यासो निरर्थकः, वैयावृत्त्यस्य तपोऽन्तर्गतत्वात्, तथा क्षान्त्यादिधर्मग्रहणे सति क्रोधादिनिग्रहग्रहणमनर्थकमेव, तदियं गाथा परिभाव्यमाना आलूनविशीर्णेति, तत्रोच्यते, चतुरश्चक्रवर्तिमिर्यदेतदुच्यते—व्रतग्रहणे सति गुप्तयो न पृथग्वाच्या इति, तदयुक्तं, चतुर्थव्रतस्य हि निरपवादत्वं दर्शयितुमेता ब्रह्मचर्यगुप्तयः पृथगुपात्ताः, यदुक्तमागमे—"नवि किंचि अणुन्नायं पडिसिद्धं वावि जिणवरिंदेहिं । मुत्तुं मेहुणभावं न विणा तं रागदोसेहिं ॥ १ ॥" इति [नैव किञ्चिदनुज्ञातं प्रतिषिद्धं वापि जिनवरेन्द्रैः । मुक्त्वा मैथुनभावं न स विना रागद्वेषौ ॥ १ ॥] अथवा प्रथमचरमतीर्थकरयोः परिग्रहव्रतात् भिन्नमेतन्महाव्रतं भवतीत्येतस्यार्थस्य ज्ञापनार्थं भेदेनोपन्यास इति, यच्चाभ्यधीयत—व्रतग्रहणे ज्ञानादित्रिक न वक्तव्यं, किन्तु ज्ञानदर्शनद्वयमेव चारित्रस्य व्रतग्रहणेनैव गतत्वादिति, तदयुक्तं, यतो यदेतद् व्रतचारित्रं स एकांशः सामायिकादेः पञ्चविधस्य चारित्रस्य, चतुर्विधं चारि-

त्रमद्याप्यगृहीतमस्ति, तदर्थं ज्ञानादित्रयमुपन्यस्तं इति, यच्चोक्तं—श्रमणधर्मग्रहणे संयमतपसोरुपादानं न विधेयं, श्रमणधर्मग्रहणेनैव तयोर्गृहीतत्वात्, तदप्यसाधु, संयमतपसोः प्रधानमोक्षाङ्गत्वेन पृथगुपादानात्, कथं मोक्षं प्रति प्रधानाङ्गत्वं इति चेत्, तत्र ब्रूमः—अपूर्वकर्माश्रवसंवरहेतुः संयमः, पूर्वोपार्जितकर्मक्षयहेतुश्च तपः, ततः प्रधानत्वमनयोः, अतः श्रमणधर्मगृहीतयोरप्यनयोः प्रधानतया भेदेनोपन्यासः कृतः, दृष्टश्चायं न्यायो यथा ब्राह्मणा आयाता वशिष्टोऽप्यायातः, अत्र हि ब्राह्मणग्रहणेन वशिष्टस्यापि ग्रहणं कृतमेव तथापि प्रधानतया तस्य भेदेनोपन्यासः क्रियत इति, यच्चोक्तं—तपोग्रहणेन वैयावृत्त्यस्यापि ग्रहणाद्भेदेन तदुपादानं न विधेयमिति, तदप्यचारु, वैयावृत्त्यस्य यथा स्वपरोपकारकारित्वेन प्राधान्यं न तथाऽनशनादीनां शेषतपोभेदानामिति ख्यापनार्थं तस्य भेदेनोपादानं, यच्चाभिहितं—श्रमणधर्मग्रहणेनैव गृहीतत्वात्क्रोधादिनिग्रहः पृथग् न वक्तव्य इति, तदप्यसाधीयः, यतो द्विविधाः क्रोधादयः—उदीर्णा अनुदीर्णाश्च, तत्रोदीर्णानां क्रोधादीनां निग्रहणं क्रोधादिनिग्रहः अनुदीर्णानां तु तेषामुदयनिरोधनं क्षान्त्यादय इति ज्ञापनार्थं पृथगुपादानं, अथवा वस्तु त्रिविधं—ग्राह्यं हेयमुपेक्षणीयं च, तत्र क्षान्त्यादयो ग्राह्याः क्रोधादयो हेयाः अतो निग्रहीतव्यास्ते इत्येवमर्थमित्थमुपन्यासः, ततः सर्वमनवद्यमिति ॥ एनां च गाथां स्वयमेव सूत्रकारः प्रत्यवयवं व्याख्यानयति—'एकदेशेन समुदायोपचारात्' **'पाणिवह'त्ति** प्राणिवधविरतिरिति द्रष्टव्यं, एवं मृषावादादिष्वपि, तत्र प्राणिनां—त्रसस्थावरजीवानां अज्ञान १ संशय २ विपर्यय ३ राग ४ द्वेष ५—स्मृतिभ्रंश ६ योगदुष्प्रणिधान ७ धर्मानादर ८ रूपाष्टविधप्रमादयोगाद्वधो—हिंसनं प्राणिवधस्तस्माद्विरतिः—सम्यग्ज्ञानश्रद्धानपूर्विका निवृत्तिः प्रथमव्रतं, मृषा—अलीकं वदनं—प्रियपथ्यतथ्यवचनपरिहारेण भाषणं मृषावादस्तस्माद्विरतिर्द्वितीयं व्रतं, तत्र प्रियं वचनं यत् श्रुतमात्रं प्रीणयति पथ्यं—यदुत्तरकाले हितं तथ्यं—सत्यं, तथ्यमपि व्यवहारापेक्षया यदप्रियं यथा चौरं प्रति चौरस्त्वं कुष्ठिनं प्रति कुष्ठी त्वमिति

तदप्रियत्वान्न तथ्यं, तथ्यमपि यदहितं यथा मृगयुभिः पृष्टस्यारण्ये मृगान् दृष्टवतो मया मृगा दृष्टा इति, तज्जन्तुजातघातपापनिमित्तत्वाद् न तथ्यमिति, अदत्तस्य—स्वामिनाऽवितीर्णस्यादानं—ग्रहणं अदत्तादानं, तच्च स्वामिजीवतीर्थकरगुर्वदत्तभेदेन चतुर्विधं, तत्र स्वाम्यदत्तं—तृणदारुपाषाणादिकं तत्स्वामिना यददत्तं, जीवादत्तं—यत्स्वामिना दत्तमपि जीवेनादत्तं, यथा प्रव्रज्यापरिणामरहितो मातापितृभ्यां पुत्रादिर्गुरुभ्यो दीयते सचित्तपृथ्वीकायादिर्वा, तद्धि तत्स्वामिना दत्तमपि तदधिष्ठायकजीवैरदत्तमिति, तीर्थकरादत्तं—यत्तीर्थकरैः प्रतिषिद्धमाधाकर्मादि गृह्यते, गुर्वदत्तं नाम स्वामिना दत्तमाधाकर्मादिदोषरहितं गुरूननुज्ञाप्य यद् गृह्यते, तस्माद्विरतिस्तृतीयं व्रतं, मिथुनं—स्त्रीपुंसद्वन्द्वं तस्य कर्म मैथुनं तस्माद्विरतिश्चतुर्थं व्रतं, परिगृह्यते—आदीयते असाविति परिग्रहः परिग्रहणं वा परिग्रहः, स च धनधान्यक्षेत्रवास्तुरूप्यसुवर्णचतुष्पदद्विपदकुप्यभेदान्नवविधस्तस्माद्विरतिः—मूर्च्छापरिहारेण निवृत्तिः, 'मुच्छा परिग्गहो वुत्तो' इतिवचनात्, न तु द्रव्यादित्यागमात्रं, यस्मादविद्यमानेष्वपि द्रव्यक्षेत्रकालभावेषु मूर्च्छया प्रशमसौख्यविपर्यासेन चित्तविप्लवः स्यात्, सत्स्वपि च द्रव्यादिषु तृष्णात्यक्तमनसामसमप्रशमसुखसंप्राप्त्या चित्तविप्लवाभावः, अत एव धर्मोपकरणधारिणामपि मुनीनां शरीरे उपकरणे च निर्ममत्वानामपरिग्रहत्वं, यदाहुरसद्गुरवः—"धर्मसाधननिमित्तमुक्तवद्वस्त्रपात्रमुपकारि धारयन्। देहवन्न हि परिग्रही यतिः, प्रेम नास्य यदि मूर्च्छया सह ॥ १ ॥" एतानि यतीनां भवन्ति पञ्चैव तुशब्दस्यैवकारार्थत्वान्न चत्वारि, प्रथमपश्चिमतीर्थकृत्तीर्थयोः पञ्चानामेव भावात्, महान्ति—बृहन्ति तानि च व्रतानि च—नियमा महाव्रतानि, महत्त्वं चैषां सर्वजीवादिविषयत्वेन महाविषयत्वात्, उक्तं च—"पढमंमि सव्वजीवा बीए चरिमे य सव्वदव्वाणि। सेसा महव्वया खलु तदेक्कदेसेण दव्वाणं ॥ १ ॥" [प्रथमे सर्वजीवा द्वितीये चरमे च सर्वद्रव्याणि। शेषाणि महाव्रतानि खलु तदेकदेशेन द्रव्याणां ॥ १ ॥] इति, तेषां—द्रव्याणामेकदेशेनेत्यर्थः ॥ अथ श्रमणधर्ममाह—'खंती'त्यादि, क्षान्तिः—

क्षमा शक्तस्याशक्तस्य वा सहनपरिणामः, सर्वथा क्रोधविवेक इत्यर्थः, मृदुः—अस्तब्धस्तस्य भावः कर्म वा मार्दवं—नीचैर्वृत्तिरनुत्सेकश्च, ऋजुः—अवक्रमनोवाक्कायकर्मा तस्य भावः कर्म वा आर्जवं—मनोवाक्कायविक्रियाविरहः मायारहितत्वमितियावत्, मोचनं मुक्तिः—बाह्याभ्यन्तरवस्तुषु तृष्णाविच्छेदः लोभपरित्याग इत्यर्थः, तप्यन्ते रसादिधातवः कर्माणि वाऽनेनेति तपः, तच्च द्वादशविधमनशनादि, संयमः—आश्रवविरतिलक्षणः, सत्यं—मृषावादविरतिः, शौचं—संयमं प्रति निरुपलेपता निरतीचारतेत्यर्थः, नास्य किञ्चनं—द्रव्यमस्तीत्यकिञ्चनः तस्य भाव आकिञ्चन्यं, उपलक्षणं चैतत् तेन शरीरधर्मोपकरणादिष्वपि निर्ममत्वमाकिञ्चन्यं, नवब्रह्मचर्यगुप्तिसनाथ उपस्थसंयमो ब्रह्म, एष दशप्रकारो यतिधर्मः, अन्ये त्वेवं पठन्ति—"खंती मुत्ती अज्जव मद्दव तह लाघवे तवे चेव। संजम चियागऽकिंचण बोद्धव्वे बंभचेरे य ॥ १ ॥" तत्र लाघवं—द्रव्यतोऽल्पोपधिता भावतो गौरवपरिहारः त्यागः—सर्वसङ्गानां विमोचनं संयतेभ्यो वस्त्रादिदानं वा, शेषं प्राग्वत् ॥ अथ संयममाह—'पंचासवे'त्यादि, आश्रूयते—उपार्ज्यते कर्म एभिरित्याश्रवाः—अभिनवकर्मबन्धहेतवः प्राणातिपातमृषावादादत्तादानमैथुनपरिग्रहलक्षणाः पञ्च तेभ्यो विरमणं—विनिवर्तनं, इन्द्रियाणि—स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुःश्रोत्रलक्षणानि पञ्च तेषां निग्रहो—नियन्त्रणं स्पर्शादिषु विषयेषु लाम्पट्यपरिहारेण वर्तनं, कषायाः—क्रोधमानमायालोभलक्षणाश्चत्वारस्तेषां जयः—अभिभवः उदितानां विफलीकरणेन अनुदितानां चानुत्पादनेन, दण्ड्यते—चारित्रैश्वर्यापहारतोऽसारीक्रियते एभिरात्मेति दण्डा—दुष्प्रयुक्ता मनोवाक्कायास्तेषां त्रयं दण्डत्रयं तस्य विरतिः—अशुभप्रवृत्तिनिरोधः, एष सप्तदशविधः संयमो भवति॥ अथवाऽन्यथा सप्तदशविधः संयमो भवति—'पुढवी'त्यादि, पृथिव्युदकाग्निमारुतवनस्पतिद्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियाणां मनोवाक्कायकर्मभिः करणकारणानुमतिभिश्च संरम्भसमारम्भारम्भवर्जनमिति नवधा जीवसंयमः, तत्र "संकप्पो संरम्भो परितातकरो भवे समारंभो। आरम्भो उद्दवओ सुद्धनयाणं तु सव्वेसिं ॥ १ ॥" [संकल्पः

संरम्भः परितापकरो भवेत् समारम्भः । आरम्भः उपद्रवतः शुद्धनयानां च सर्वेषां ॥ १ ॥] तथा अजीवरूपाण्यपि पुस्तकादीनि दुष्षमादिदोषात्तथाविधप्रज्ञाऽऽयुष्कश्रद्धासवेगोद्यमबलादिहीनाऽद्यकालीनविनेयजनानुग्रहाय प्रतिलेखनाप्रमार्जनापूर्वं यतनया धारयतोऽजीवसंयमः, तथा प्रेक्ष्य—चक्षुषा निरीक्ष्य बीजहरितजन्तुसंसक्त्यादिरहित (यत्) स्थानं तत्र शयनासनचङ्क्रमणादीनि कुर्वीतेति प्रेक्षासंयमः, तथोपेक्षासंयमो—गृहस्थस्य पापव्यापारं कुर्वत उपेक्षणं न पुनरिदं ग्रामचिन्तनादिकं सोपयोगः कुरु इत्याद्युपदेशनं, अथवा साधूनां संयमं प्रति सीदतां प्रेरणं प्रेक्षासंयमः, पार्श्वस्थादीनां च निद्धधसानां व्यापारणं प्रत्युपेक्षणमुपेक्षासंयम इति, तथा प्रेक्षितेऽपि स्थण्डिले वस्त्रपात्रादौ च रजोहरणादिना प्रमृज्य शयनासननिक्षेपादानादि कुर्वतः कृष्णभूमप्रदेशात्पाण्डुभूमादौ प्रदेशे सागारिकाद्यनिरीक्षणे सचित्ताचित्तमिश्ररजोऽवगुण्ठितपादादीनां रजोहरणेन प्रमार्जनं सागारिकादिनिरीक्षणे त्वप्रमार्जनं कुर्वतो वा प्रमार्जनासंयमः, यदुक्तं—"पायाई सागरिए अपमज्जित्तावि संजमो होइ । ते चेव पमज्जंतेऽसागरिए संजमो होइ ॥ १ ॥" [पादादीनप्रमार्जयतोऽपि सागारिके सति संयमो भवति । तानेवासागारिके प्रमार्जयतः संयमो भवति ॥ १ ॥] तथा भक्तपानादिकं वस्त्रपात्रादिकं च प्राणिसंसक्तमविशुद्धमनुपकारकं वा जन्तुरहिते स्थाने विधिना समयभणितेन परिष्ठापयतः परिष्ठापनासंयमः, तथा मनसो द्रोहेर्ष्याभिमानादिभ्यो निवृत्तिर्धर्मध्यानादिषु च प्रवृत्तिर्मनःसंयमः, तथा वाचो हिंस्रपरुषादिभ्यो निवृत्तिः शुभभाषायां च प्रवृत्तिर्वाक्संयमः, तथा गमनागमनादिष्ववश्यकरणीयेषु यदुपयुक्तः कायं व्यापारयति स कायसंयमः, इत्येवं सप्तदशप्रकारः प्राणातिपातनिवृत्तिरूपः संयमो भवति ॥ इदानीं वैयावृत्त्यमाह—'आयरिये'त्यादि, आचारे—ज्ञानाचारादिके पञ्चविधे साधव आचार्याः आचर्यन्ते—सेव्यन्ते इति वा आचार्याः उप—समीपमागत्य विनेयैरधीयते—पठ्यते येभ्यस्ते उपाध्यायाः, तपो विकृष्टाविकृष्टरूपं विद्यते येषां ते तपस्विनः नवतरदीक्षिताः शिक्षार्हाः शैक्षाः ग्लाना—ज्वरादिरोगाक्रान्ताः

साधवः स्थविराः, समनोज्ञा—एकसामाचारीसमाचरणपराः सङ्घः—श्रमणश्रमणीश्रमणोपासकश्रमणोपासिकासमुदायः बहूनां गच्छानामेकजातीयानां समूहः कुलं—चान्द्रादि गच्छस्त्वेकाचार्यप्रणेयः साधुसमूहः कुलसमुदायो गणः—कोटिकादिः एषामेवाचार्यादीनामन्नपानवस्त्रपात्रप्रतिश्रयपीठफलकसंस्तारकादिभिर्धर्मसाधनैरुपग्रहः शुश्रूषाभेषजक्रियाकान्ताररोगोपसर्गेषु परिपालनमेवमादि वैयावृत्त्यं ॥ अथ ब्रह्मगुप्तीराह—'वसही'त्यादि, ब्रह्मचारिणा स्त्रीपशुपण्डकविवर्जिता वसतिरासेवनीया, तत्र स्त्रियो देवमानुषभेदात् द्विविधाः एताश्च सचित्ताः अचित्तास्तु पुस्तलेप्यचित्रकर्मादिनिर्मिताः, पशवः—तिर्यग्योनिजाः, तत्र गोमहिषीवडवावालेयादयः सम्भाव्यमानमैथुनाः पण्डकाः—तृतीयवेदोदयवर्तिनो महामोहकर्माणः स्त्रीपुंसेवनाभिरताः, तत्संसक्तौ हि तत्कृतविकारदर्शनान्मनोविकारसद्भावेन ब्रह्मचर्यबाधासम्भवात् १ तथा स्त्रीणां केवलानामेकाकिना कथा—धर्मदेशनादिलक्षणवाक्यप्रबन्धरूपा न कथनीया, यदिवा स्त्रीणां सम्बन्धिनी कथा, यथा—'कर्णाटी सुरतोपचारचतुरा लाटी विदग्धप्रिया' इत्यादिरूपा न कर्तव्या, रागानुबन्धिनी हि देशजातिकुलनेपथ्यभाषागतिविभ्रमगीतहास्यलीलाकटाक्षप्रणयकलहशृङ्गाररसानुविद्धा कामिनीनां कथा अवश्यमिह मुनीनामपि मनो विक्रियां नयतीति २, तथा निषद्या—आसनं, कोऽर्थः ? —स्त्रीभिः सहैकासने नोपविशेत्, उत्थितास्वपि तासु मुहूर्तं तत्र नोपविशेत्, तदुपभुक्तासनस्य चित्तविकारकारणत्वात्, यदाह—"इत्थीए मलिय सयणासणंमि तप्फासदोसओ जइणो। दूसेइ मणं मयणो कुट्ठं जह फासदोसेणं ॥ १॥" [स्त्रिया परिषेविते शयनासने तत्स्पर्शदोषतो यतेर्मनो मदनो दूषयति यथा कुष्ठं स्पर्शदोषेण ॥ १ ॥] ३ तथा अविवेकिजनापेक्षया स्पृहणीयानि स्त्रीणामिन्द्रियाणि—नयननासिकामुखकर्णदेहादीनि उपलक्षणत्वादङ्गानि च—स्तनजघनादीनि अपूर्वविसयरसनिर्भरतया विस्फारितलोचनो न विलोकयेत्, न च विलोकनानन्तरमहो सलवणत्वं लोचनयोः सरलत्वं नाशावंशस्य स्पृहणीयत्वं पयोधरयोरित्यादि तदेकाग्रचित्तश्चिन्तयेत्, तदवलोकनतच्चिन्तनयोर्मो-

होदयहेतुत्वात् ४, तथा कुड्यान्तरं—यत्रान्तरस्थेऽपि कुड्यादौ दम्पत्योः सुरतादिशब्दः श्रूयते ब्रह्मचर्यभङ्गभयाच्च तत्परित्यागः ५, तथा पूर्व—गृहस्थावस्थायां क्रीडितं—स्त्रीसम्भोगानुभवलक्षणं द्यूतादिरमणलक्षणं वा नानुसरेत्, तत्स्मरणेन्धनक्षेपात्स्मराग्निः संधुक्ष्यते ६, तथा प्रणीतं—अतिस्निग्धमधुरादिरसं भक्तं न भुञ्जीत, निरन्तरं वृष्यस्निग्धरसप्रीणितो हि प्रधानधातुपरिपोषेण वेदोदयादब्रह्मापि सेवते ७, तथा रूक्षभैक्ष्यस्याप्यतिमात्रमाहारं—आकण्ठमुदरपूरणं वर्जयेत्, ब्रह्मक्षतिकारित्वात् शरीरपीडाकारित्वाच्च ८, तथा विभूषणा—स्नानविलेपनधूपननखदन्तकेशसंमार्जनादिः स्वशरीरस्य संस्कारस्तां न कुर्यात्, अशुचिशरीरसंस्कारमूढो हि तत्तदुत्कलिकामयैर्विकल्पैर्वृथाऽऽत्मानमायासयतीति ९, एता ब्रह्मचर्यस्य—मैथुनव्रतस्य गुप्तयः—परिरक्षणोपाया ब्रह्मचर्यगुप्तयो नव भवन्ति ॥ अथ ज्ञानादित्रिकमाह—'**बारसे**'त्यादि, ज्ञानं—कर्मक्षयोपशमसमुत्थोऽवबोधः तद्धेतुत्वाद् द्वादशाङ्गादिकमपि ज्ञानं आदिशब्दादुपाङ्गप्रकीर्णादिपरिग्रहः, तथा तत्त्वानि—जीवाजीवाश्रवसंवरनिर्जराबन्धमोक्षलक्षणानि तेषामर्थः—अभिधेयं तस्य श्रद्धानं—तथेतिप्रत्ययरूपा रुचिरेतद्दर्शनं, तथा सर्वेभ्यः पापव्यापारेभ्यो विरतिः—ज्ञानश्रद्धानपूर्वकं परिहारश्चरणं, तच्च द्विविधं—देशतः सर्वतश्च, तत्र देशतः श्राद्धानां सर्वतः साधूनामिति ॥ अथ द्वादशप्रकार तप आह—'**अणसण**'मित्यादि, '**पायच्छित्त**'मित्यादि, गाथाद्वयं, एतत्स्वरूपं च तपोऽतिचारव्याख्यायां पूर्वमेव व्याख्यातं, न पुनरिहोच्यते ॥ अथ क्रोधनिग्रहादीनाह—'**कोहो**'इत्यादि, क्रोधो मानो माया लोभश्चत्वारो भवन्ति कषायाः, कष्यन्ते—हिंस्यन्ते प्राणिनो यत्रासौ कषः—संसारस्तमेति—प्राप्नोति प्राणी यैस्ते कषायास्तेषां निग्रहणं—नियन्त्रणं इति, चरणस्य—चारित्रस्यैते—पूर्वोक्ता भेदाः सप्ततिसङ्ख्या भवन्ति ॥ व्रताना पञ्चके श्रमणधर्मस्य दशके संयमसम्बन्धिनि सप्तदशके वैयावृत्त्यदशके ब्रह्मगुप्तिनवके ज्ञानादीनां त्रिके तपसो द्वादशके क्रोधनिग्रहादीनां च चतुष्के मिलिते एतत्सङ्ख्यासम्भवादिति ५५२—५६२ ॥ ६६ ॥ इदानीं '**करणं**'ति सप्तषष्टं द्वारमाह—

पिंडविसोही ४ समिई ५ भावण १२ पडिमा १२ य इंदियनिरोहो ५ पडिलेहण २५ गुत्तीओ ३ अभिग्गहा ४ चेव करणं तु ७० ॥ ५६३ ॥

'पिंडे'त्यादिगाथा, 'पिडि सङ्घाते' इत्यस्य 'इदितो नुम् धातो'(पा० ७-१-५८)रिति नुमि कृते पिण्डनं पिण्डः—सङ्घातो, बहूनां सजातीयानां विजातीयानां वा कठिनद्रव्याणामेकत्र समुदाय इत्यर्थः, समुदायश्च समुदायिभ्यः कथञ्चिदभिन्न इति त एव बहवः पदार्था एकत्र संश्लिष्टाः पिण्डशब्देनोच्यन्ते तस्य विविध—अनेकैराधाकर्मादिपरिहारप्रकारैः शुद्धिः—निर्दोषता पिण्डविशुद्धिः, सं—सम्यक् प्रशस्ता अर्हत्प्रवचनानुसारेण इतिः—चेष्टा समितिः—ईर्यासमित्यादिका, भाव्यन्ते इति भावनाः—अनुप्रेक्षा अनित्यत्वादिकाः, प्रतिमाः—प्रतिज्ञा अभिग्रहप्रकारा मासिक्यादयः, इन्द्रियाणि—स्पर्शनादीनि तेषां निरोधः आत्मीयात्मीयेष्टानिष्टविषयरागद्वेषाभाव इत्यर्थः, प्रतिलेखनं प्रतिलेखना—आगमानुसारेण प्रति प्रति निरीक्षणमनुष्ठानं वा, सा च चोलपट्टादेरुपकरणस्य, गुप्तिः—गोपनमात्मसंरक्षणं मुमुक्षोर्योगनिग्रह इत्यर्थः, अभिगृह्यन्त इत्यभिग्रहाः—नियमविशेषा द्रव्यादिभिरनेकप्रकाराः, चः समुच्चये एवकारः क्रमप्रतिपादनार्थः, एतत्करणं भवतीति, क्रियत इति करणं मोक्षार्थिभिः साधुभिर्निष्पाद्यत इत्यर्थः, तुशब्दो विशेषेण मूलगुणसद्भावे करणत्वमस्य नान्यथेति (दर्शनाय)। अत्राह परः—ननु समितिग्रहणेनैव पिण्डविशुद्धेर्गृहीतत्वान्न पिण्डविशुद्धिग्रहणं कर्तव्यं, यत एषणासमितौ सर्वोऽप्येषणा गृहीता, पिण्डविशुद्धिरप्येषणैव, तत्किं भेदेनोपन्यासः? इति, अत्रोच्यते, पिण्डद्रव्यव्यतिरेकेणाप्येषणा विद्यते वसत्यादिरूपा तद्ग्रहणार्थमेषणासमितिग्रहणं भविष्यतीति, पिण्डविशुद्धेस्तु भेदेनोपन्यासः कारणे ग्रहणं कर्तव्यं नाकारणे इत्यस्यार्थस्य ज्ञापनार्थः, अथवा आहारमन्तरेण न शक्यते पिण्डविशुद्ध्यादिकरणं सर्वमेव कर्तुमतो भेदेनोपन्यास इति ॥ तत्र स्वयमेवैनां गाथां प्रतिपदं व्याख्यानयन् यैर्दोषै रहितस्य पिण्डस्य विशुद्धिर्भवति तान् दोषान् सामान्येन त्रिभेदानाह—

सोलस उग्गमदोसा सोलस उपायणाय दोसत्ति । दस एसणाय दोसा बायालीसं इह हवन्ति
॥ ५६४ ॥ आहाकम्मु १ देसिय २ पूईकम्मे ३ य मीसजाए य ४ । ठवणा ५ पाहुडियाए ६ पा-
ओयर ७ कीय ८ पामिच्चे ९ ॥ ५६५ ॥ परियट्टिए १० अभिहडु ११ ब्भिन्ने १२ मालोहडे १३ य
अच्छिज्जे १४ । अणिसिट्ठे १५ ऽज्झोयरए १६ सोलस पिण्डुग्गमे दोसा ॥ ५६६ ॥

षोडश उद्गमदोषाः उद्गमनमुद्गमः—पिण्डस्योत्पत्तिः तद्विषया आधाकर्मिकादयो दोषा उद्गमदोषाः, तथा षोडश उत्पादनादोषाः उत्पादनं उत्पादना—मूलतः शुद्धस्यापि पिण्डस्य धात्रीत्वादिभिः प्रकारैरुपार्जनं तद्विषया दोषा उत्पादनादोषाः, तथा दश एषणादोषाः एषणमेषणा—अशनादेर्ग्रहणकाले शङ्कितादिभिः प्रकारैरन्वेषण तद्विषया दोषा एषणादोषाः, एते चेह त्रयोऽपि मिलिता द्विचत्वारिंशद्भ-वन्ति ॥ ५६९ ॥ तत्र तावदुद्गमविषयान् षोडश दोषानामग्राहमाह—'आहाकम्मे'त्यादिगाथाद्वयं, आधाकर्मादयोऽध्यवपूरकान्ताः षोडश पिण्डोद्गमविषया दोषा भवन्तीतिगाथाद्वयस्य परमार्थः, तत्र 'आहाकम्मं'ति आधानमाधा—साधुनिमित्तं चेतसः प्रणिधानं यथा अमुकस्य साधोः कारणेन मया भक्तादि पचनीयमिति आधया कर्म—पाकादिक्रिया आधाकर्म तद्योगाद्भक्ताद्यप्याधाकर्म, इह दोषाभिधानप्रक्रमेऽपि यद्दोषवतो भक्तादेरभिधानं तद्दोषदोषवतोरभेदविवक्षया द्रष्टव्यं, एवमन्यत्रापि, यद्वा आधाय—साधुं चेतसि प्रणिधाय यत् क्रियते भक्तादि तदाधाकर्म, पृषोदरादित्वाद्यलोपः, साधुनिमित्तं सचित्तस्याचित्तीकरणमचित्तस्य वा पाक इति भावः १ । 'उद्देसिय'त्ति उद्देशनमुद्देशो—यावदर्थिकादिप्रणिधानं तेन निर्वृत्तं तत्प्रयोजनं वा औद्देशिकं, तद् द्विविधं—ओघेन विभागेन च, तत्र ओघः—सामान्यं विभागः—पृथक्करणं, इयमत्र भावना—नादत्तमिह किमपि लभ्यते ततः कतिपया भिक्षा दद्म इति बुद्ध्या कतिपयाधिकतण्डुलप्रक्षेपेण यत्नि-

६७ कर-
णसप्ततिः
गा. ५६३
करणे ४२
दोषाः गा.
५६४-६६

र्वृत्तमशनादि तदोघौद्देशिकं, ओघेन—सामान्येन स्वपरपृथग्विभागकरणाभावरूपेण औद्देशिकमोघौद्देशिकमिति व्युत्पत्तेः, तथा विवाह-प्रकरणादिषु यदुद्धरितं तत्पृथक्कृत्वा दानाय कल्पितं सद्विभागौद्देशिकं, विभागेन—स्वसत्ताया उत्तार्य पृथक्करणेनौद्देशिकं विभागौद्देशिकमिति व्युत्पत्तेः, तत्रौघौद्देशिकमेवं प्रायेण भवति—इह कश्चिदनुभूतदुर्भिक्षबुभुक्षः सम्प्राप्तसुभिक्षो गृहस्थश्चिन्तयति, यथा—जीवितास्तावद्वयं कथमपि महाकष्टेनास्मिन् दुर्भिक्षे, इदानीं किमपि सम्प्राप्तवर्तनस्य प्रतिदिनमर्थिजनसम्पूर्णभोजनदानशक्त्यभावे मम भिक्षा अपि तावत्कियत्योऽपि दातुं युक्ताः, यतो नादत्तमिह जन्मन्यमुत्र च स्वर्गाद्यवाप्त्योपभुज्यते, दत्तस्यैव भोगात्, नाप्यकृतं पुण्यं स्वर्गगमनाद्यवाप्तये सम्पद्यते, कृतस्यैव फलदानसमर्थत्वादिति, ततः पुण्योपार्जनबुद्ध्या यदा गृहिणा प्रतिदिवसं यावत्प्रमाणं भक्तं पच्यते तावत्प्रमाणे एव भक्ते पक्तुमारभ्यमाणे पाखण्डिनां गृहिणां वा मध्ये यः कोऽपि समागमिष्यति तस्य भिक्षादानार्थमेतावत् स्वार्थमेतावच्च भिक्षादानार्थमित्येवं विभागरहितमेव तण्डुलानधिकतरान् प्रक्षिपति तदा ओघौद्देशिकं भवति, विभागौद्देशिकं पुनः प्रथमं तावत् त्रिधा—उद्दिष्टं कृतं कर्म च, तत्र स्वार्थमेव निष्पन्नमशनादिकं भिक्षाचराणां दानाय यत्पृथक्कल्पितं तदुद्दिष्टं, यत्पुनरुद्धरितं सत् शाल्योदनादिकं भिक्षादानाय करम्बादिरूपतया कृतं तत्कृतमित्युच्यते, यत्पुनर्विवाहप्रकरणादावुद्धरितं मोदकचूर्णादि तद्भूयोऽपि भिक्षाचराणां दानाय गुडपाकदानादिना मोदकादिरूपतया कृतं तत्कर्मेत्यभिधीयते, एकैकमपि पुनश्चतुर्धा—उद्देशसमुद्देशादेशसमादेशभेदात्, तत्र यदुद्दिष्टं कृतं कर्म वा विभागौद्देशिकं यावन्तः केऽपि भिक्षाचराः पाखण्डिनो गृहस्था वा समागमिष्यन्ति तेभ्यः सर्वेभ्योऽपि दातव्यमिति यदा सङ्कल्पितं भवति तदा तदुद्देशसंज्ञमुच्यते, यदा पुनः पाखण्डिनां देयत्वेन कल्पयति तदा तत् समुद्देशाख्यं, यदा श्रमणानां—शाक्यादीनां दास्यामीति चिन्तयति तदा तदेवादेशाभिधं, यदा च निर्ग्रन्थानामेव—आर्हतयतीनां दास्यामीति परामृशति तदा तत् समादेशनामकं, न चैतदनार्षं, यत उक्तं—"जावंतियमुद्देसं पासंडिणं भवे

समुद्देसं । समणाणं आएसं निग्गंथाणं समाएसं ॥ १ ॥" इति [यावतामुद्देशं पापण्डिनां समुद्देशं भवेत् । श्रमणानामादेशं निर्ग्रन्थानां समादेशं ॥ १ ॥] सर्वसङ्ख्यया विभागौद्देशिकं द्वादशप्रकारं भवति, अथ आधाकर्मकर्मौद्देशिकयोः कः परस्परं प्रतिविशेषः ?, उच्यते, यत्प्रथमत एव साध्वर्थं निष्पादितं न स्वार्थं तदाधाकर्म, यत्पुनः प्रथमतः स्वार्थं निष्पादितं सत् भूयोऽपि पाककरणेन संस्क्रियते तत्कर्मौद्देशिकमिति २ 'पूई—कम्मे य'त्ति उद्गमादिदोपरहिततया पूतेः—पवित्रस्य सतो भक्तादेरन्यस्याविशुद्धकोटिकभक्तादेरवयवेन सह सम्पर्कात् पूतेः—पूतिभूतस्य कर्म—करणं पूतिकर्म, तद्योगाद्भक्ताद्यपि पूतिकर्म, अयमर्थः—यथा सौरभ्यमनोहरत्वादिगुणैर्विशिष्टमपि शाल्यादिभोजनद्रव्यं कुथितगन्धाशुच्यादिद्रव्यलवेनापि युक्तमपवित्रं स्याद्विशिष्टजनपरिहार्यं च तथा निरतिचारचारित्रिणो यतेर्निरतिचारचारित्रस्य सातिचारतयाऽपवित्रत्वकरणेनाविशोधिकोटीनामवयवमात्रेणापि संयुक्तः स्वरूपतः परिशुद्धोऽप्याहार उपभुज्यमानो भावपूतेः कारणत्वात् पूतिरिति, तथा आधाकर्मिकावयवलेशेनापि संश्लिष्टाः स्थालीचट्टुककरोटिकादयोऽपि पूतित्वात्परिहर्तव्याः ३, 'मीसजाए य'त्ति मिश्रेण—कुटुम्बप्रणिधानसाधुप्रणिधानमीलनरूपेण भावेन जातं—पाकादिभावमापन्नं यद्भक्तादि तन्मिश्रजातं, तत् त्रिधा—यावदर्थिकं पाखण्डिमिश्रं साधुमिश्रं च, तत्र दुर्भिक्षादौ बहून् भिक्षाचरानुपलभ्य तदनुकम्पया यावन्तः केचन गृहस्था अगृहस्था वा भिक्षाचराः समागमिष्यन्ति तेपामपि भविष्यति कुटुम्बे चेति बुद्धितः सामान्येन भिक्षाचरयोग्यं कुटुम्बयोग्यं चैकत्र मीलितं यत्पच्यते तद्यावदर्थिकमिश्रजातं, यत्तु केवलपाखण्डियोग्यमात्मयोग्यं चैकत्र पच्यते तत्पाखण्डिमिश्रं, यत्पुनः केवलसाधुयोग्यमात्मयोग्यं चैकत्र पच्यते तत्साधुमिश्रं, श्रमणानां पाखण्डिष्वन्तर्भावविवक्षणात् श्रमणमिश्रं पृथक् नोक्तं ४ । 'ठवण'त्ति स्थाप्यते साधुनिमित्तं कियन्तं कालं यावन्निधीयते इति स्थापना यद्वा स्थापनं—साधुभ्यो देयमिदमितिबुद्ध्या देयवस्तुनः कियन्तं कालं व्यवस्थापनं स्थापना तद्योगाद्देयमपि स्थापना, स्वस्थाने—चुल्लीस्था-

ल्यादौ परस्थाने–सुस्थितकच्छव्वकादौ चिरकालमित्वरकालं च साधुदाननिमित्तं धार्यमाणमशनादिकं स्थापनेति भावः ५ । 'पाहुडिया-
ए'त्ति कस्मैचिदिष्टाय पूज्याय वा बहुमानपुरस्सरीकारेण यदभीष्टं वस्तु दीयते तत् प्राभृतमुच्यते, ततः प्राभृतमिव प्राभृतं–साधुभ्यो देयं
भिक्षादिक वस्तु, प्राभृतमेव प्राभृतिका, यद्वा प्र इति–प्रकर्षेण आ इति–साधुदानलक्षणमर्यादया भृता–निर्वर्तिता यका भिक्षा सा
प्राभृता ततः स्वार्थिककप्रत्ययविधानात् प्राभृतिका, सा च बादरा सूक्ष्मा चेति द्विभेदा, तत्र बादरारम्भविषयतया बादरा स्थूलेत्यर्थः,
स्वल्पारम्भविषयतया तु सूक्ष्मेति, एकैकाऽपि च द्विधा–उत्ष्वष्कणेन अवष्वष्कणेन च, तत्र स्वयोगप्रवृत्तिकालावधेः उत्–ऊर्द्धं परतः
ष्वष्कणं–आरम्भस्य करणमुत्ष्वष्कणमभिधीयते, तथा स्वयोगप्रवृत्तकालावधेरेव–अर्वाक् ष्वष्कणं–आरम्भकरणमवष्वष्कणमुच्यते, इह हि
केनापि श्रावकेण कुत्रापि नगरे निजापत्यस्य विवाहः कर्तुमारेभे, लग्नं च भव्यं दत्तं ज्योतिषिकेण परं तस्मिन् समयेऽन्यत्र विहृतत्वेन
तत्र गुरवो न सन्ति, ततोऽसौ श्रावको विकल्पयति–अस्मिन् विवाहलग्ने सद्बह्व्यामनेकाशनखाद्यादिमनोरमायां क्रियमाणायां जनखाद्य-
मेव सर्वं भविष्यति, न व्रतिनां किञ्चिदुपयोग यास्यति, कियद्दिनानन्तर च यथाविहारक्रमं श्रीगुरवोऽन्यत्र आजिगमिषवः श्रूयन्ते,
ततस्तत्समय एव मम विवाहः कर्तुं युज्यते येन साधूनामशनादिकं पुष्कलं ददामि, तदेवाशनादिकं सफलं यत्सुपात्रेषु विनियोगं याति,
एवं च महापुण्यमुपार्जितं स्यात् कल्याणं च महत् सम्पनीपद्यते, इत्यादि विचिन्त्य निष्टङ्कितलग्नात्परतो गुरूणामागमनसमये विवाहं
करोति, एवं च विवाहदिनस्योत्ष्वष्कणं कृत्वा यदुपस्क्रियते भक्तादि सा बादरोत्ष्वष्कणप्राभृतिकेति, तथा केनापि श्रावकेण स्वपुत्रादेर्वि-
वाहदिनं किञ्चिन्निष्टङ्कितं, इतश्च निष्टङ्कितविवाहदिनादर्वागेव साधवस्तत्रागताः, ततोऽसौ परिभावयति–मयैतेषां साधूनां विपुलं विशिष्टं
च भक्तपानादिकं पुण्यार्थं दातव्यं, तच्च प्रायेण विवाहादिके महति पर्वणि विशालं भवति, मत्पुत्रादिविवाहस्तु प्रारिप्सितो यतिजनेऽन्यत्र

विहते भविष्यतीति विचिन्त्य यतिजने तत्रस्थ एवान्यद्विवाहलग्नं व्यवस्थापयति, अत्र च विवाहलग्नस्य भविष्यत्कालभाविनोऽवष्वष्कणं कृत्वा यदुपस्क्रियते भक्तादि सा बादरावष्वष्कणप्राभृतिकेति, तथा किल काचित्कुटुम्बिनी सूत्रकर्तनादिव्यापारपरायणा बालकेन रुदता भोजनं याच्यते, यथा मातः! मम भोजनं प्रयच्छेति, तत्र च प्रस्तावे प्रत्यासन्नगृहेषु भिक्षामटन् साधुसङ्घाटकस्तया ददृशे, सा च तं दृष्ट्वा सूत्रकर्तनादिलोभेन बालकं ज्ञपन्तं रुदन्तं च प्रत्यवादीत्—मा पुत्र! प्रलप मा रोदीश्च त्वं, इह मद्गृहे गेहानुगेहक्रमेण विचरन् यदि यतिसंघाटकः समेष्यति तस्य भिक्षादानायोत्थिता सती तवापि तत्समयमेव भोजनं दास्यामीति, ततः साधुसङ्घाटके क्रमेणागते धर्मार्थमुत्थाय भिक्षां ददाति बालकस्य च भोजनं, इह च यत्र क्षणे बालकेन याचित भोजनं तदैव तया कर्तुमुचितस्य पुत्रभोजनदानस्य भविष्यत्कालभाविना साधुभिक्षादानेन समं यत्करणं तदुत्ष्वष्कणं तत्र या प्राभृतिका सा सूक्ष्मोत्ष्वष्कणप्राभृतिका, तथा काचिद् गृहस्था कर्त्तनं कुर्वती भोजन याचमान बालकं प्रति वदति—कर्तयामि तावत्पूणिकामेकां पश्चात्ते भोजनं दास्यामीति, अत्रान्तरे च साधुरागतः, तत उत्थाय तस्मै भिक्षां ददाति बालकस्य च भोजनं, इह च रूतपूणिकाकर्त्तनसमाप्त्यनन्तरं दातव्यतया बालकाय प्रतिज्ञाते भोजने साधुनिमित्तमर्वागुत्थानेन यदर्वागेव बालकस्य भोजनदानं तदवष्वष्कणं तत्र या प्राभृतिका सा सूक्ष्मावष्वष्कणप्राभृतिकेति, इयं च प्राभृतिका साध्वर्थमुत्थिताया बालकभोजनदानादनन्तर हस्तधावनादिनाऽप्कायाद्युपमर्दहेतुत्वादकल्पनीयेति ६। 'पाओयर'त्ति साधुनिमित्तं वह्निप्रदीपमण्यादिस्थापनेन भित्त्याद्यपनयनेन वा बहिर्निष्काश्य धारणेन वा प्रादुः—प्रकटत्वेन देयस्य वस्तुनः करणं प्रादुष्करण तद्योगाद् भक्ताद्यपि प्रादुष्करणं, यद्वा प्रादुः—प्रकटं करणं यस्य तत् प्रादुष्करणं, तच्च द्विधा—प्रकाशकरणं प्रकटकरणं च, तत्र कोऽपि श्रावकः साधुभक्तिभूपितमानसो निरन्तर सत्पात्रदानपवित्रीकृतनिजपाणिपल्लवो मनाक् मन्दविवेकः सान्धकारगृहमध्यस्थितस्य साधुदेयस्या-

६७ करणे ४२ दोषाः

शनादेरचक्षुर्विषयतया साधूनामकल्पतां परिभाव्य तस्य प्रकाशनार्थं भास्वरतर मणिं तत्र व्यवस्थापयति अग्निप्रदीपौ वा कुरुते गवाक्षं वा कारयति लघुतरं वा सद् द्वारं बृहत्तरं करोति कुड्यच्छिद्रादि वा विधापयति, इत्थं यत्स्थानस्थितस्यैव देयवस्तुनः प्रकाशनं तत्प्रकाशकरणं, यत्पुनर्गृहमध्यवर्तिन्यां चुल्ल्यां स्वगृहार्थं राद्धस्यौदनादेरन्धकारादपसार्य वहिश्चुल्ल्यां चुल्लीव्यतिरिक्ते वाऽन्यस्मिन् सप्रकाशे प्रदेशे साधुदानार्थं स्थापनं प्रकटकरणं, एतच्च द्विविधमपि प्रादुष्करणं षट्कायोपमर्दप्रवृत्तिदोषादिसद्भावात् साधुभिर्वर्जनीयमिति ७ । 'कीय'त्ति क्रीतं यत् साध्वर्थं मूल्यादिना परिगृहीतं, तच्च चतुर्धा—आत्मद्रव्यक्रीतं आत्मभावक्रीतं परद्रव्यक्रीतं परभावक्रीतं च, तत्रात्मना—स्वयमेव द्रव्येण—उज्जयन्तादितीर्थशेषादिरूपपरावर्तादिकारिगुटिकासौभाग्यादिसम्पादकरक्षाटकादिरूपेण प्रदानतः परमावर्जयन् भक्तादि गृह्णाति तदात्मद्रव्यक्रीतं, दोषाश्चात्र उज्जयन्तादितीर्थशेषादिसमर्पणानन्तरमेव दैवयोगेन तस्य गृहिणोऽकस्मादेव ज्वरादिके मान्द्ये जातेऽनेन साधुनाऽहं निराकुलः सन् ग्लानीकृत इत्यादिप्रजल्पनतः शासनस्य मालिन्यं स्यात्, एवं ज्ञाते च राजादयः कर्षणकुट्टनादिकं विदध्युः, अथाग्रतो मन्दः सन् तेन शेषादिना समर्पितेन नीरोगः सम्पद्यते तदा चाटुकारिण एते यतय इत्युड्डाहो लोकस्य जल्पतो भवेत्, तथा निर्माल्यादिप्रदानेन प्रगुणीभूतशरीरस्य गृहव्यापारादिप्रयोजकतया षड्जीवघातापन्नः कर्मबन्धः स्यादित्यादयः १, तथा आत्मना—स्वयमेव भक्ताद्यर्थं धर्मकथकवादिक्षपकातापककविप्रमुखैः धर्मकथोपन्यासादिलक्षणेन भावेन विधीयमानेन धर्मकथोपन्यासाद्याक्षिप्तेभ्यो जनेभ्यो यदशनादिकं गृह्यते तदात्मभावक्रीतं, दोषाश्चात्र निर्मलनिजानुष्ठाननिष्फलीकरणादयः २, तथा परेण—गृहस्थेन साधुनिमित्तं सचित्ताचित्तमिश्रभेदेन द्रव्येण कृत्वा यदशनादिकं क्रीतं तत्परद्रव्यक्रीतं, अत्र च षट्कायविराधनादयः प्रतीता एव दोषाः ३, तथा परेण—मङ्खादिना भक्तिवशात्साधुनिमित्तं निजनिजविज्ञानप्रदर्शनादिरूपेण धर्मकथादिरूपेण वा भावेन परमावर्ज्य यत्ततो गृहीतं तत्परभावक्रीतं, मङ्ख.—केदारको

यः पटमुपदर्श्य लोकमावर्जयति, इत्थंभूते च परभावक्रीते त्रयो दोषाः—एकं तावत्क्रीतं द्वितीयमन्यस्माद् गृहादानीतमित्यभ्याहृतं आनीयानीय चैकत्र साधुनिमित्तं स्थाप्यत इति स्थापितमिति ४–८ । 'पामिच्चे'त्ति अपमित्यं—भूयोऽपि तव दास्यामीत्येवमभिधाय यत्साधुनिमित्तमुच्छिन्नं गृह्यते तदपमित्यं प्रामित्यकं वा, इह यदपमित्य गृह्यते तदप्युपचारादपमित्यमित्युक्तं, तद् द्विविधं—लौकिकं लोकोत्तरं च, तत्र लौकिकं यद् गृहस्थेन परस्मादुच्छिन्नं गृहीत्वा घृतादिकं वस्तु व्रतिभ्यो वितीर्यते, दोषाश्च दासत्वनिगडनियन्त्रणादयः, लोकोत्तरं च वस्त्रादिविषयं साधूनामेव परस्परमवसेयं, तत्तु द्विधा—कोऽपि कस्यापि सत्कमेवं वस्त्रादि गृह्णाति—यथा कियद्दिनानि परिभुज्य पुनरपि ते समर्पयिष्यामि, कोऽपि पुनरेवं—एतावद्दिनानामुपरि तवैतत्सदृशमपर वस्त्रादि दास्यामि, तत्र प्रथमे प्रकारे शरीरादिमलेन मलिनीकृते यदिवा पाटिते चौरादिना वा हृते मार्गे पतिते वा तस्मिन् वस्त्रादिके कलहादयो दोषाः, द्वितीये च प्रकारे अन्यद्वस्त्रादिकं याचमानस्य तस्य दुष्कररुचेर्विशिष्टतरेऽपि दत्ते महता कष्टेन रुचिरापादयितु शक्यते, ततः तमाश्रित्य कलहादयो दोषाः सम्भवन्तीति ९ । 'परियट्टिए'त्ति परिवर्तितं यत्साधुनिमित्तं कृतपरावर्तं, तद् द्विविधं—लौकिकं लोकोत्तरं च, एकैकमपि द्विधा—तद्द्रव्यविषयमन्यद्रव्यविपयं च, तत्र तद्द्रव्यविपयं यथा कुथितं घृत दत्त्वा साधुनिमित्त सुगन्धि घृत गृह्णातीत्यादि, अन्यद्रव्यविषय यथा कोद्रवकूरं समर्पयित्वा साधुनिमित्तं शाल्योदनं गृह्णातीत्यादि, इद च लौकिकमेव, लोकोत्तरमपि साधोः साधुना सह वस्त्रादिपरावर्तनस्वरूपं इति द्विधा भावनीय, दोषाश्चात्रापि प्राग्वदेव १० । 'अभिहडे'त्ति अभि-साध्वमिमुखं हृतं-गृहस्थेन स्थानान्तरादानीतमभिहृतं, तद् द्विधा—अनाचीर्णमाचीर्णं च, तत्रानाचीर्णं द्विविधं—प्रच्छन्नं प्रकटं च, सर्वथा साधुना अभ्याहृतत्वेन यदपरिज्ञातं तत्प्रच्छन्नं, यत्पुनरभ्याहृतत्वेन ज्ञातं तत्प्रकटं, एकैकमपि द्विविध—स्वग्रामविपयं परग्रामविषयं च, यस्मिन् ग्रामे साधुर्निवसति स किल स्वग्रामः, शेषस्तु परग्रामः, तत्र

काचित् श्राविका भक्तियुक्ता साधूना प्रतिलाभनायाभ्याहृताशङ्कानिवृत्त्यर्थं प्रहेणकमिषेणोपाश्रये मोदकाद्यानीय साः सं खमेवं व

काचित् श्राविका भक्तियुक्ता साधूनां प्रतिलाभनायाभ्याहृताशङ्कानिवृत्त्यर्थं प्रहेणकमिषेणोपाश्रये मोदकाद्यानीय साधुसंमुखमेवं वदति—यथा भगवन्! मया भ्रातृगेहादौ सङ्खड्यां वा गतया इदं लब्धं यद्वा मया स्वजनानां गृहे प्रहेणकमिदं स्वगृहात्रीतं, तैश्च रोगादिना केनापि कारणेन न गृहीतं, सम्प्रति वन्दनार्थमत्र प्रविष्टा, ततो यदि युष्माकमिदमुपकरोति तर्हि प्रतिगृह्यतामिति, ततः सा यद्ददाति तत् प्रच्छन्नं स्वग्रामविषयमभ्याहृतं, तथा कचिद् ग्रामे बहवः श्रावकाः सन्ति, ते च सर्वेऽप्येककुटुम्बवर्तिनः, अन्यदा तेषां गृहे विवाहः समजनि, निवृत्ते च विवाहे प्रचुरमोदकाद्युद्धरितं, ततस्तैरचिन्ति—यथैतत्साधुभ्यो दीयतां येन महत्पुण्यमस्माकमुपजायते, अथ केचित् साधवो दूरेऽवतिष्ठन्ते केचित्पुनः प्रत्यासन्नाः, परमन्तराले नदी विद्यते, ततस्तेऽप्यप्कायविराधनाभयतो नागमिष्यन्ति, आगता अपि च प्रचुरमोदकादिकमालोक्य शुद्धमिति कथ्यमानमप्याधाकर्मशङ्कया न गृहीष्यन्ति, ततो यत्र ग्रामे साधवो निवसन्ति तत्रैव प्रच्छन्नं गृहीत्वा व्रजाम इति, तथैव च कृतं, ततो भूयोऽपि चिन्तयन्ति—यदि साधूनाहूय दास्यामस्ततस्तेऽशुद्धमाशङ्क्य न गृहीष्यन्ति, तस्माद् द्विजादिभ्योऽपि किमपि किमपि दद्मः, तच्च तथा दीयमानमपि यदि साधवो न प्रेक्षिष्यन्ते ततस्तदवस्थैव तेषामशुद्धाशङ्का भविष्यति ततो यत्र यत्रोच्चारादिकार्यार्थं निर्गताः सन्तः साधवः प्रेक्षन्ते तत्र दद्म इति, एवं च चिन्तयित्वा विवक्षिते कस्मिंश्चित्प्रदेशे द्विजादिभ्यः स्तोकं स्तोकं दातुमारब्धं, तत उच्चारादिकार्यार्थं निर्गताः केचन साधवो दृष्टाः, ततस्ते निमन्त्रिता—यथा भो साधवोऽस्माकमुद्धरितं मोदकादिकं प्रचुरमवतिष्ठते, ततो यदि युष्माक किमप्युपकरोति तर्हि तत्प्रतिगृह्यतामिति, साधवोऽपि शुद्धमित्यवगम्य प्रत्यगृह्णन्, एतत्प्रच्छन्नं परग्रामविषयमभिहृतं, परम्परया ज्ञाते च परिष्ठापनीयं, तथा कश्चित्साधुर्भिक्षामटन् कापि गृहे प्रविष्टः, तत्र च गौरवार्हं स्वजनभोजनादिकं प्रक्रान्तं वर्तते, ततो न तदानीं साधवे भिक्षां दातुं प्रपारिता इत्यादिभिः कारणैः काचित् श्राविका स्वगृहात्साधोरुपाश्रये मोदकादिकमा-

नीय यद्ददाति तत्प्रकटं स्वग्रामविषयमभिहृतं, एवं परग्रामविषयमपि प्रकटमनाचीर्णमवसेयं, आचीर्णं पुनर्द्विविध—क्षेत्रविषयं गृहविषयं च, क्षेत्रविषयमपि त्रिविधं—उत्कृष्टं मध्यमं जघन्यं च, तत्र कस्मिंश्चिन्महति गृहे भूरिभुञ्जानकजनपङ्क्तिरुपविष्टा वर्तते, तस्याश्चैकस्मिन् पर्यन्ते साधुसङ्घाटको द्वितीये तु देयमशनादिकं तिष्ठति, न च साधुसङ्घाटकश्छुप्तिभयादिना देयस्याशनादेः समीपं गन्तुं शक्नोति, ततो हस्तशतप्रमितक्षेत्रादानीतं यद् गृह्णाति तदुत्कृष्ट क्षेत्रामिहृतमाचीर्णं, हस्तशतात्परतस्त्वानीतं प्रतिषिद्धमेव, मध्यमं क्षेत्राभ्याहृतं पुनः करपरिवर्त्ताद्उपरि यावद्धस्तशतं किञ्चिन्न्यूनं भवति तावद्विज्ञेयं, करपरिवर्ते तु जघन्य क्षेत्राचीर्णमभ्याहृतं, करपरिवर्तो नाम हस्तस्य किञ्चिच्चलन, यथा काचिद्दात्री ऊर्द्ध्वा उपविष्टा वा स्वयोगेनैव निजकरगृहीतमोदकमण्डकादिका प्रसारितबाहुस्तिष्ठति, सा च तथास्थिता साधुसङ्घाटकं दृष्ट्वा करस्थितैर्मोदकादिभिस्तं निमन्त्रयते, स च करस्याधः पात्रकं धारयति, सा च भुजमचालयन्ती किञ्चिन्मुष्टिं शिथिलयति, ततो मण्डकादिकं पात्रके पततीति, इद क्षेत्रविषयमाचीर्णं, गृहविषगमभ्याहृतमाचीर्णं पुनरित्थं भवति—पङ्क्तिस्थितानि त्रीणि गृहाणि सन्ति, तत्र च यदा साधुसङ्घाटको भिक्षां गृह्णाति तदा एकः साधुरेकत्र धर्मलाभिते गृह्यमाणभिक्षे गृहे उपयोगं ददानो भिक्षां गृह्णाति, पश्चाद्भागवर्ती द्वितीयसङ्घाटकस्तु धर्मलाभितगृहादितरयोर्गृहयोरानीयमानभिक्षयोरुपयोगं दायकहस्तादिविषयं ददातीति गृहत्रयादानीतमाचरितमशनादिकं, चतुर्थादेस्तु गृहादनाचरितमिति ११ । 'उब्भिन्ने'त्ति उद्भेदनमुद्भिन्नं—साधुभ्यो घृतादिदाननिमित्तं कुतुपादेर्मुखस्य गोमयादिस्थगितस्योद्घाटनं, तद् द्विधा—पिहितोद्भिन्नं कपाटोद्भिन्नं च, तत्र यच्छगणकामितापितजतुसचित्तपृथिवीकायप्रभृतिभिः श्लेपद्रव्यैः पिहितद्वारं प्रतिदिनमपरिभोगं खण्डगुडादिभृतघटकुतुपकुशूलादिकं साधुदाननिमित्तमुद्घाट्य खण्डादिकं साधुभ्यो दीयते तद्दीयमानं खण्डादि पिहितोद्भिन्नं पिहितमुद्भिन्नं, यत्र तत्पिहितोद्भिन्नमिति व्युत्पत्तेः, यत्पुनः खण्डघृतगुडादियुक्तापवरकादेर्निश्चलनिभृतदत्त-

कपाटस्य प्रतिदिनमनुद्घाटितद्वारस्य साधुदाननिमित्तमुद्घाट्य कपाटानि गुडखण्डादि साधुभ्यो दीयते तत्कपाटोद्भिन्नं, व्युत्पत्तिः प्रागिव,
दोपाश्चात्र षड्जीवनिकायविराधनादयः, तथाहि—कुतुपादिमुखाद् घृतादिक साधवे दत्त्वा शेषस्य रक्षणार्थं भूयोऽपि कुतुपादिमुखं सचित्तपृ-
थिवीकायेन जलार्द्रीकृतेनोपलिम्पति, ततः पृथिवीकायविराधनाऽप्कायविराधना च, पृथिवीकायमध्ये च मुद्गादयः कीटिकादयश्च सम्भवन्ति
ततस्तेषामपि विराधना, तथा कोऽप्यग्निज्ञानार्थं जतु तापयित्वा कुतुपादिमुखस्योपरि जतुमुद्रां ददाति तदा तेजस्कायविराधनाऽपि,
यत्राग्निस्तत्र वायुरिति वायुकायविराधना च, तथा कुतुपादिलेपननिमित्त मृत्तिकादि गवेषयन् दाता कदाचिद् वृश्चिकादिना दश्यते
पीड्यते चासौ, ततो जना वदन्ति—अहो महाप्रभावा एते यतयो येषां दानमात्रेऽपि दात्रा फलं झगित्येवंविधं प्राप्तमित्येवं लोके उपहासः,
तथा प्रथमतः कुतुपादिमुखे साध्वर्थमुद्घाटिते सति पुत्रादिभ्यो घृतादिप्रदाने तथा क्रये विक्रये च पापप्रवृत्तिः, तथा तस्मिन् कुतुपादि-
मुखे पिधातुं विस्मृते मूषकादयो जीवा निपत्य विनश्यन्तीति, कपाटोद्भिन्नेऽप्येत एव दोषाः, तथाहि—यदा कपाटात्प्राक्पथमपि पृथिवी-
कायो जलभृतः करवको वा वीजपूरकादिकं वा मुक्तं भवति तदा तस्मिन्नुद्घाट्यमाने कपाटे तद्विराधना भवति, जलभृते च करवकादौ
लुठ्यमाने भिद्यमाने वा पानीय प्रसर्पन् प्रत्यासन्नचुल्ल्यादावपि प्रविशेत, तथा च तत्राग्निविराधना, यत्राग्निस्तत्र वायुरिति वायुविरा-
धना च, मूषिकादिविवरप्रविष्टकीटिकागृहगोधिकादिसत्त्वविनाशे त्रसकायविराधना च, तथैव च दानक्रयविक्रयेभ्योऽधिकरणप्रवृत्तिरिति,
ततो द्विविधमप्युद्भिन्नं न ग्राह्यं, यदा तु कुतुपादीनां मुखबन्धः प्रतिदिवसं वध्यते छोड्यते च, तत्रापि यदि जतुमुद्राव्यतिरेकेण केवल-
वस्त्रमात्रग्रन्थिर्दीयते नापि च सचित्तपृथिवीकायादिलेपस्तदा तस्मिन् साध्वर्थमुद्भिन्नेऽपि यद्दीयते तत्साधुभिर्गृह्यते, तथा कपाटोद्भिन्नेऽपि
यत्र प्रतिदिनमुद्घाट्यते कपाटमुद्घाटकश्च भूमिघर्षकस्तथाविधो न भवति तत्रोद्घाटितेऽपि कपाटादावपवरकादिस्थितमशनादिकं कल्पते